

VIRTUE
LIBERTY AND
INDEPENDENCE

L. ANNÆI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM

EX EDITIONE J. FR. FISCHERI

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU CODICUM ET EDITIONUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN PRIMUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1822.

CONSPECTUS

EORUM QUÆ HAC EDITIONE

CONTINENTUR.

SERENISSIMO

DELPHINO

S. P. D.

ANNA TANAQUILLI FABRI FILIA.

Non possum facere, Delphine Serenissime, quin ego me unice laudem, ac mihi omnino gratuler, quod cum Di Superi me iis temporibus vivere voluerint, quibus Te totius orbis delicias Galliarum votis concessere, illud mihi etiam largiti sunt, ut non omnino studiis tuis, etsi minima, aliqua tamen parte juvandis forem inutilis. Ego certe augustum eorum munus illud esse judico, ut nihil supra mihi ab iisdem in vita possit contingere. Nam de Floro meo quem Tibi ego hodie consecro, Delphine Serenissime, mihi quidem certa fides est, fore ut ipse tuum sibi per se Numen conciliet. Mihi hanc fiduciam facit profundum illud tuum ingenium, et ad meliora studia acre judicium, quod utrumque in Te esse maximum, ut et alia quæ mirari potius in Te est quam laudare, nuper experta sum, dum Te Illustrissimi Montauserii ducis beneficio Terentium in Aula tractantem video, demiror, obstupesco; illum enim Tu istuc ætatis sic apte legebas et commode, ut Tibi puero viri etiam inviderent; ita solerter et acute intimos ejus sen-

sus eruebas, et explicabas perspicue, ut ejus veneres per Te cuivis facile paterent, quas vix centesimus quisque per se satis intelligit. Amabis itaque, DELPHINE SERENISSIME, amabis elegantissimum et acutissimum Scriptorem; neque poteris ejus sententiarum multa et dignitate et amœnitate non admodum delectari, cum utriusque spectator elegans sis. Sed est etiam aliud, et tute fatebere majus, quod mihi istam fiduciam auget, nuda scilicet Oratoris nostri materies, quam tibi egregie præter cætera gratam fore certum est: Tibi, inquam, quem Dii faventes in hoc unum protulere ut hominum genus, atque adeo totum orbem regas imperio.

Ille Tibi et bella, et pugnas, currusque triumphosque
Ante oculos sistet parva quasi picta tabella:
Sistet, et arcta Ducum captivis addita collis
Vincula.

Qui si maximi tui Parentis facta complecteretur, ipse Te ad ingentem ejus, hoc est, ad perfectissimi Herois imaginem fingeret. Sed quoniam quæ is sive ductu suo sive suis auspiciis gessit, ea sic compendiose tractari non poterunt, Tuum erit, DELPHINE SERENISSIME, cum, quæ hic Populi Romani facta narrat Florus, factis tuis quasi præludendo post Te longe reliqueris, tum demum per ætatem fortior ad maximum illum Parentem tuum animum intendere, ut cum totum eum quantus est recte perceperis, disjunctissima olim terrarum spatia, et obstantia montium juga, interjectique maris æquora amplexus, sic et Tui et Illius nominis mensuram impleas. Vale diu, DELPHINE SERENISSIME, et vive.

Lut. Paris. Prid. Non. Octob.
MDCLXXIV.

LECTORI

S.

JOH. FRID. FISCHERUS.

Quanquam in Grammaticis, hoc est, scriptorum veterum utriusque linguæ interpretibus idoneis et bonis, tot tantæque insunt virtutes, inesse quidem certe debent, quibus et parandis et confirmandis roborandisque et augendis vix sufficiant angusti brevesque vitæ hominum etiam longissimæ termini: tamen fugere potest neminem, quam male existiment, quam tenuiter sentiant, plerique, pro innata scilicet cunctis carpendi omnia et vituperandi libidine, maximo sane et acerrimo virtutis incitamento atque stimulo, de Grammatica facultate; quam malit quisque et Theologus bonus, et Medicus peritus, et sapiens Jurisconsultus, et Philosophus subtilis, sermonibus vulgi celebrari et laudari, quam Grammaticus doctus a paucis, sed intelligentibus illis, haberi ac dici. Quæ quidem temeritas, e mira quadam desidiæ inertiæque cupiditate, ineptoque habendi amore, profecta, debet eo magis rideri atque exsibilari, quo certius exploratiusque habetur, majores illas gravioresque disciplinas interpretatione scriptorum veterum recta, tanquam stirpes radicibus, fultas niti, quibus abruptis et abscissis stirpes ipsas concidere continuo et interire necesse sit. Sed in magna illa errorum et pæne infinita multitudine

nescio an reprehendi acerrime debeat, quod clamitent, in quibus eximia sit singularisque Latini sermonis facultas, horum scientiam, quæ scilicet admodum angustis contineatur finibus, vix dignam esse studiis eorum, qui diffusæ atque excellentis doctrinæ laudem captent, immo puerorum adolescentulorumque imbecillitati et levitati oportere relinqui. Falso. Etenim cum scientia linguæ Latinæ parari justa et plena sine cognitione morum institutorumque et rerum gestarum populi Romani, verbo historiæ Romanæ, absoluta non possit: quomodo illa non digna sit industria hominis ad laudem egregiæ præstantisque doctrinæ aspirantis? Quot enim et quam grandia, quam varii generis, volumina scriptorum non modo Latinorum, sed etiam Græcorum, non unius ætatis, verum omnium, quam studiose, quam diligenter, cognoscenda sunt et lectitanda ab iis, qui res civitatis Romanæ perdiscere cupiant? Sed hoc quanquam maximum commodum, tamen non unum est, quod cognitionem historiæ Romanæ commendet liberalis elegantisque doctrinæ studiosis. Res enim Romanorum cum rebus civitatum omnium, humanarum quidem certe, ita connexæ sunt et tam arcte copulatæ, ut nullius gentis facta cognosci recte ac plene sine historia Romana ullo modo possint. Historia Carthaginiensium, Persarum, Græcorum, aliarumque civitatum potentissimarum, ni lux Romanæ accedat, obscura cæcisque sepulta tenebris jacet. Quæ cum ita sint, quis est quin sponte intelligat, quam mature, quam diligenter, sit historia Romanorum imbibenda ab iis, qui Latine docti fieri, resque in universo terrarum orbe gestas cognoscere accurate, velint?

Quemadmodum vero periculosum est et stultum haurire aquas e rivis turbidis et inquinatis, præterire fontes puros et limpidos: ita ut facta Romanorum cognoscantur, apparet adiri debere libros eorum, qui aut ipsi rebus gestis interfuerint, aut certe ea, quæ literis prodiderunt, vel e sermonibus testium fide dignorum, vel e monumentis publicis, acceperint hauserintque. Quo quidem in genere ex iis, qui historiam Romanam Latino sermone composuerunt, nemo

nescit nihil dulcius, nihil comtius, nihil elegantius, esse Livio: cujus tamen magnam librorum partem nobis fortunæ eripuit iniquitas. Sed quia stylus Livii et oratio plenius omnia et copiosius persecuta est, ut verendum videatur, ne memoria tironum copia et multitudine rerum immensa obruatur magis et turbetur, quam juvetur et augeatur: præstat sane iis ante, quam volumina Livii versare incipiant, Flori libellos interpretari, cujus ingenium est paucis omnia eleganter complexum. At Flori corpusculum, inquies, multis vitiis, multis maculis, aspersum et obsitum cernitur, ut amatoribus quidem elegantiæ et venustatis antiquæ placere vix possit, sed tironibus historiæ Romanæ commendari debeat nullo modo: nam primo multa prodidit, quæ fide et testimonio scriptorum gravissimorum non confirmentur, immo auctoritati eorum repugnent plane et adversentur: deinde potentiam Romanorum, sapientiam, fortitudinem, et reliquas virtutes, laudibus effert nimis atque extollit, ut cupiditas facile appareat: postremo orationem pravam locis non paucis et vitiosam esse, Grævius aliique tam fuse disputarunt et tam accurate docuerunt, ut dubitationi nullus videatur relictus esse locus. At mihi tamen vitia hæc non videntur hanc vim habere, neque tantum valere, debere, ut deterreantur tirones et avocentur a lectione librorum Flori assidua et diligenti. Nam quis est, cui ignotum sit, etiam gravissimos scriptores, ut ipsum Livium aliosque similes, contaminasse interdum mendaciis veritatem, multaque prodidisse, quorum vanitas cuique facile pateat? Quorum libri cum nihilominus recte legantur ab omnibus; quo jure non video adolescentibus interdici Flori Opere possit: præsertim cum vox doctrinaque magistri emendare corrupta corrigereque prava debeat; neque facile quicquam hoc quidem in genere restet, quod industriam et diligentiam tot interpretum doctissimorum effugerit. Deinde rectius reor ab historicis quidem Romanis peccari potuisse in hanc partem, ut facta virtutesque populi Romani non minuerent oratione et deprimerent, immo etiam altissime tollerent tantumque non in cœlum

eveherent: cum ea res nihil obsit, prosit plurimum, tironibus. Quorum in animis quam utile sit ut excitetur quam maxima Romanorum veterum admiratio, quam consequatur par studium et æmulatio doctrinæ, sapientiæ, justitiæ, eorundem, quis ignorat? Denique in partibus, fateor, et membris singulis vitiosa est et contaminata sæpe Flori oratio; utitur verbis, formulis, etiam tropis, quos limatum et subtile judicium auris doctæ et legendis libris Ciceronis, Cæsaris, aliorumque tritæ, non ferat et probet, immo respuat atque repudiet. At primo tamen totius orationis facies, ut ita dicam, et forma quin integra sit atque sana, quæ Romanum ingenium vegetum facile arguat, quis dubitet? Deinde ex iis, quæ supra diximus, constare potest, nobis placere, ut historia Romana a tironibus e libris Flori, tanquam e fonte, ita hauriatur, ut ipsius linguæ Latinæ scientia aliunde petatur. Namque si e libris Flori non multæ magnæque utilitates capi possent ab literarum studiosis; certe nunquam tot tantique homines extitissent, qui in iis emendandis enarrandisque tantum studii et operæ consumerent: quod a Camerte, Vineto, Lipsio, Grutero, Salmasio, Freinshemio, Grævio, Dukero, Viris magnis in primis, factum esse scimus. Si lectio librorum Flori non plurimum profuisset semper multis; num putemus, eos tam sæpe et calamo et formulis descriptos fuisse, et quidem non uno, verum omnibus sæculis, non in una, sed in omnibus civitatibus humanioribus? ut vel ex hoc appareat, utilitatem historiæ Flori satis perspectam existimari et quasi igni spectatam debere. Nam et mali inutilesque libri non raro, nostris maxime temporibus, solent describi sæpissime ingenti exemplarium numero: sed id fit fere in singulis civitatibus, etiam in singulis nonnunquam urbibus; nec constanter, cum libri tales post viginti fere vel triginta annos contemnantur ab omnibus, et abjiciantur, neque lectu digni a quoquam ducantur.

Sed quia magna doctrinæ liberalis pars nunc quidem in notitia librorum cum manu, tum machinis, descriptorum ponitur, ut discernere malos a bonis, corruptos ab integris,

possis: age, componere instituamus historiam librorum Flori, eodem modo, quo anno superiore origines librorum Cornelii Nepotis narravimus; præsertim cum institutum hoc nostrum Viris doctis, neque illis cupidis, non displicere sciamus. Ordiamur igitur dicere de libris calamo scriptis: deinde veniamus ad editos. [Vide RECENSUM CODICUM ET EDITIONUM infra.]

Restat ut etiam de nostra hac editione quædam dicantur. Adornavimus igitur eam, rogatu librarii, Viri suo in genere præstantissimi atque optimi, hoc est, salutem literarum studiosorumque commoda describendis optimis utriusque linguæ auctorum exemplis tuendi et adjuvandi cupidissimi et studiosissimi, eo igitur auctore adornavimus hanc Flori editionem ad modum Cornelianæ, nuper a nobis curatæ, partim quia operam meam placere eruditis hominibus, quamvis paucis, cognovi, partim quia sperabam me studiis meis ita saltem fore literis publice utilem: cujus rei privata facultas intoleranda stultitia miserisque ineptiis humanorum hominum mihi esset fere omnis erepta, et indies magis magisque adimi videretur. Jussi autem describi ab operis texta Græviana ex editione anni octogesimi sæculi superioris.*** Lectiones varias, collegi e libris cum scriptis, tum editis iis, de quibus ante exposui, ut notas, quibus usus sum in isto libello, explicare denuo non videatur necesse. Socium vero laboris plenissimi tædii adjutoremque fidelem habui Gerhardum Johannem Immanuelem Schelerum, Juvenem doctissimum humaniorumque literarum cupidissimum, disciplinæ Scholæ nostræ nuper alumnum egregium, hoc est, eum qui artes scholis earumque magistris dignas summo studio discendas putaret, quibus et augeretur mens et animus emendaretur, neque tempus iis terendum rebus censeret, quæ tantum valerent ad famem depellendam, et ad aures demulcendas et deliniendas. Igitur Juvenis ornatissimi studiis ut faveas, Lector docte, ita rogo, ut meam tibi operam volo esse gratam atque utilem. Vale. Scripsi Lipsiæ a. d. VIII. Kalendas Maias a C. N. CIƆIƆCCLX.

LECTORI BENEVOLO

JO. GEORGIUS GRÆVIUS.

L. Annæi Flori epitome, quo posterioribus temporibus, cum pro hominum illorum socordia præstantium scriptorum volumina grandiora sorderent, plurium describebatur et terebatur manibus, tanto flagitiosius fuit corrupta, et fœdioribus inquinata maculis. In illis expungendis, et pristina sanitate redintegranda, cum post tantam et tam longam noctem pulcherrimarum artium lux exoriretur, multum studii operæque posuerunt, qui ingenio et doctrina præ ceteris, suo quisque sæculo, floruerunt, Elias Vinetus, Justus Lipsius, Joannes Gruterus, Claudius Salmasius, Joannes Freinshemius, Adamus Rupertus, et nuperius Anna Tanaquilli Fabri filia. Hoc tamen Augiæ stabulum non sic potuerunt purgare, quin multa relinquerentur posterorum industriæ ac sollertiæ. Nec nihil ad cumulandos hos nævos ipsa scribendi ratio, quam secutus est Florus, contulit. Nam cum ablatus depravata declamatorum ætatis suæ dicendi consuetudine, multum descivisset a nativa illa et infucata castitate et candore sermonis Latini, qui in Tulliani et Augustei sæculi scriptoribus effulget, et cincinnis ac calamistris declamatoriis, concisis et abruptis sententiis, nec non acuminum argutiis suam sæpe cœcasset orationem; rudes barbarorum sæculorum homines, quæ non capiebant, interpolarunt crebrius, et audacius: quod et Valerii Maximi

fatum fuit, qui laborat quoque et sui, et sequentium sæculorum vitiis. Diffiteri nemo potest, qui quidem in idoneorum Latinæ linguæ auctorum, qui nondum a declamatoribus erant corrupti, lectione versatus est, et veram dicendi viam tenet, multa in Floro passim occurrere, quæ minime ferent aures teretes et religiosæ; et tam in sententiis, quam in verbis esse multa κακόζηλα, insana, μειρακιώδη. Reprehenditur a Marco Seneca, Philosophi Patre, Musa Rhetor, quod de siphonibus et sparsione dixerit: 'Cœlo repluunt imbres odoratos:' et de subitis mortibus: 'Quicquid avium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit, sepelitur ventribus. Quære nunc cur subito moriantur. Mortibus vivimus.' Castigatur a Dionysio Longino Gorgias, quod vultures dixerit 'viva sepulcra.' Num saniora sunt quæ Florus lib. I. 13. de Gallis, qui Romam incenderant, scribit, illos subito Camillum a tergo aggressum adeo cecidisse, 'ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret?' Nec melioris notæ sunt quæ lib. II. 17. de Decimo Bruto prodidit: 'peragratoque victor Oceani littore, non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem non sine quodam sacrilegii metu et horrore deprehendit;' quod dudum merito divini Scaligeri obelis est confossum. Et lib. IV. 2. de ingentibus navibus Antonii: 'non sine gemitu maris, et labore ventorum ferebantur.' Nec non lib. II. 6. cum dixisset commissam aciem secutum ingentem tremorem terræ, putidissima sunt quæ addit: 'nisi illum horrorem soli equitum virorumque discursus, et mota vehementius arma fecerunt.' Hæc non modo extra sanitatem, sed extra naturam sunt, ut verbis utar Senecæ. Romanorum scilicet, non orbis terrarum, sed universi dominorum, magnitudini omnia cedebant. Omnia illi poterant, dimicantes terram movent, navigantes gemitum mari exprimunt, ventis laborem afferunt et molestias in propellendis eorum navibus, sed ipsi quoque Oceano leges parendi dixerunt, qui illis invitis non audet irasci. Quid enim aliud sibi volunt illa libri III. 10. 'Cum majore quam prius præda revectus est, ipso quoque Oceano tran-

quillo magis et propitio, quasi imparem se fateretur?' Quippe ni? cum coactus fuerit ad illorum nutum se componere, non secus ac regulus quidam stipendiarius. Nam cum in ponto Euxino, quem, tanquam Maris Mediterranei partem, ex Oceano terras irrumpere veteres, quamvis falso, credebant, lacerata esset Mithridatis classis, subjicit libro III. 5. 'Plane quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur.' In Poëta hoc esset tolerabile; et vix quidem. Nam et hæc hyperbole modum excedit. Vere enim monet Quintilianus in Instit. Orat. 'Quamvis omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum: nec ulla magis via in κακοζηλίαν itur.' Sane hæc omnia ventosa sunt et enormia, qualia illa Cestii, quæ Seneca ridet, Suasor. I. 'Fremit Oceanus, quasi indignaretur, quod terras relinquimus.' Putide non nunquam editionem ostentat et non suo loco. Lib. I. 17. cum dixisset Fabium Maximum captis superioribus jugis in subjectos suo jure detonuisse, subnectit: 'ea namque species fuit istius belli, quasi in terrigenas e cœlo ac nubibus tela mitterentur,' ne scilicet prætermitteret occasionem gigantomachiam inculcandi. Belle sane et tempestive! quasi omnes, qui e loco superiore pugnant, sint Joves, et hostes in humiliore solo sint gigantes. Sic lib. II. 2. de Calpurnio Flamma, qui ab hostibus insessum collem occuparat, et jam diu sustinuerat impetum hostium, donec omnis transiisset exercitus, subtexit ineptissime: 'Sic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leonidæ famam adæquavit, hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, licet nihil scripserit sanguine.' Papæ, quantum est doctum esse, et ut alii id sciant testatum facere! Unde nobis enim potuisset constare Florum legisse Græcorum historias, et illas tanquam ungues suos tenuisse, nisi tam reconditam doctrinam hic venditasset nobis? Sed hæc ostentatio vide quo evaserit. Non solum importune hic inculcatus fuit Leonidas, et stulte cum illo confertur Calpurnius Flamma, sed pueriliter hallucinatur, cum Leonidæ tribuit, quæ di-

citur Othryades, tropæum suo sanguine scribens, fecisse; quem errorem jam alii notarunt. Non minus insanit importuna commemoratione portus marmorei, et fontis Arethusæ in obsidione Syracusarum: 'Longe illi triplex murus, totidem arces, portus ille marmoreus, et fons celebratus Arethusæ.' Quid iste fons faciebat ad tutelam urbis? Quid non longe post Insani montes ad Sardos vindicandos, quos inepte ingessit, ut recte notavit Salmasius? Exagitatur a Plutarcho Hegesias in Alexandri Magni vita, quod, cum narrasset eadem nocte natum Alexandrum, et Ephesiæ Dianæ templum deflagrasse, subjecerit, minime id esse mirandum, quod Diana, cum in partu voluisset Olympiadi adesse, abfuerit domo. Tantum in hoc dicto frigus esse prædicat Plutarchus, ut extinguere posset ipsum incendium illud, quod templum delevit; quamvis non ignorem id laudari a disertissimo Romuli nepotum, ascribique Timæo. Sed judicium Plutarchi hic merito probatur. Verum non minus frigida est sententia Flori lib. II. 8. cum inter prodigia retulisset Cumanum Apollinem sudasse, acutissime, si Diis placet, adjicit: 'Sed hic faventis Asiæ suæ numinis timor erat.' Murrhedii stuporem accusat Seneca, quod in declamatione de Pompilio ferente cum capite Ciceronis amputatam manum dixerit: 'Quanto aliter reus Ciceronis tenebat manum?' Æque stupidum est illud Flori in libro I. 10. de Bruto expirante in Aruntis, quem occiderat, corpore, 'Plane,' inquit, 'quasi adulterum ad inferos sequeretur.' Non minus habet acumen lib. II. 12. de duobus juvenibus, qui ferebantur ad Juturnæ lacum nunciasse victoriam de Perseo, illo die quo parta erat, quos vulgus crediderit fuisse Pollucem et Castorem, quod gemini fuissent; quod sanguine maderent, bello interfuisse. Si hic desiisset; non ineptiisset. Sed cum prioribus annectit, 'a Macedonia venire, quod adhuc anhelarent,' nihil potuit dicere insulsius. Quis ex alius anhelitu conjiciat ex quo loco veniat? Colligas ex anhelitu itinere celeriter esse defunctum anhelantem, sed non unde veniat. Quid? Dii ne viæ laboribus fatigantur et exhauriuntur, ut anhelent? Præter hæc in verbis et

dictione quam multa maculosa, et quæ non solum ab emendate loquentium consuetudine sunt aliena; sed ab omnibus, quos non sinistra in lucem edidit natura, exsibilantur. In lib. I. 14. ait Decium Murem, cum se devovisset Diis Manibus, in confertissima hostium tela se jaculatum esse, 'ut novum ad victoriam iter sanguinis sui semita aperiret.' Quid est 'semita iter aperire?' Sed longe corruptius est 'sanguinis semita iter aperire.' Homo non ineptus, si hac ei utendum esset sententia, diceret, 'ut ad victoriam sanguine suo viam aperiret.' Tam venustum tamen nostro visum est hoc μειρακιῶδες, ut pæne repeteret lib. III. 18. 'Ipse Julius Cæsar cum in urbem cruentus referretur, miserabili funere per mediam etiam urbem viam fecit;' ut ibi legendum ostendimus. Sed quæ ad hunc locum notavimus, si tanti sunt, possunt videri. At quale hoc lib. II. 3. Gallis 'quasi cote quadam populus Romanus ferrum suæ virtutis acuebat?' Esset tolerandum si scripsisset Gallorum bellis perpetuis, tanquam cote quadam, Romanorum virtutem acui. Nam ex Græcis hæc hausit, in quorum memoriis traditur, Lacedæmonas hostilem urbem vocasse cotem juventutis. Sed 'virtutis ferrum acuere' non sani esse hominis non sanus juret Orestes. Ejusdem census est 'fretum adolescentiæ,' capite ultimo hujus libri: 'Talis pace belloque populus Romanus fretum illud adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem, habuit.' Nimirum quia tum fervida Romanorum virtus erat, et quia freta fervent, credidit sibi licere istam ætatem fervidam dicere 'fretum adolescentiæ.' Sed hæc audacia translationum in Rhetorum scholis, et ab hominibus non putidis, non damnatur modo, sed ejus auctores tanquam fatui et nullius judicii homines irridentur. Non possum præterire γοργεῖον illud, et plus quam παιδαριῶδες lib. II. 6. Dicturus erat in Hispania ex Sagunti incendio et excidio secundum bellum Punicum ortum esse. Vide quam absurdus fuerit in hac sententia non ornanda, sed deformanda: 'Ubi semel,' inquit, 'se in Hispania movit illa gravis et luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis jam diu fulmen Saguntino igne conflavit; statim

quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, et in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cœlo missa, descendit.' Proh quantus ineptiarum cumulus! Hæc omnem fidem superant.

Ὅταν τι τούτων τῶν σοφισμάτων ἴδω,
Πλεῖν ἢ 'νιαυτῷ πρεσβύτερος ἀπέρχομαι.

Num tempestas, ut alia prætermittam, conflat fulmina, ad instar Vulcani, quem in Ætna tanquam officina sua poëtæ fingunt fulmina cudere Jovi? Quanto modestior et castigatior Justinus, qui et ipse de bello, tanquam tempestate, locutus simili usus est allegoria lib. XXIX. 'Videre se consurgentem in Italia nubem illam trucis et cruenti belli, videre tonantem ac fulminantem ab occasu procellam, quam in quascunque terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam.' Hoc est humane loqui, etsi duriusculum sit 'victoriæ tempestas:' illud est nubes et inania captare, et magno conatu magnas nugas agere. Qualis παρένθυρσος lib. III. 5. de Lucullo, aut ut alii rectius, Luculli milite: 'qui (horribile dictu!) per medias hostium naves utre suspensus, et pedibus iter adgubernans videntibus procul quasi marina pistrix evaserat.' Vides quantos in simpulo fluctus moveat, et quasi res esset supra humanæ potentiæ fidem terribilis, temeraria, a nemine visa et tentata, utribus flumina et longiores maris tractus tranare, exclamet, 'horribile dictu!' cum ars ista in bellis fuisset cognita priusquam Theognis nasceretur. Jam illud de Mario lib. III. 21. 'carcer, catenæ, fuga, exilium horrificaverant dignitatem Marii:' et de Cæsare lib. IV. 2. 'quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur,' quam audax, quam μετέωρον. Pro hoc dixissent saniores, prospera adversis illustrarentur: pro illo, carcer auxerat dignitatem Marii; aut, Marium venerabiliorem reddiderat. Nimirum quia horrore sacro perfundi dicuntur, qui loca divina et augusta ingrediuntur, ipsisque lucis et templis poëtæ assignant horrorem, noster existimavit se magna cum venustate et elegantia novam posse voci *horrificare* significationem imponere, pro tam augustum et

verendum reddere, ut ejus nominis majestas omnibus sacrum incutiat horrorem. Sed quæ hæc est protervia? Virgilius IV. Æneidis canit, vatum prædicta 'horribili monitu horrificare,' hoc est, terribilibus rebus, quas futuras nunciabant, horrorem et metum hominibus afferre. Sed noster noluit via vulgata et trita incedere. Nova, mira, inaudita fuerunt consectanda. Nam novitatis studium harum inanissimarum argutiarum unica est causa, ut pulchre docet Longinus, in aureo libello περὶ ὕψους· ἅπαντα ταῦτα μέντοι τὰ οὕτως ἄσεμνα διὰ μίαν ἐμφύεται τοῖς λόγοις αἰτίαν, διὰ τὸ περὶ τὰς νοήσεις καινόσπουδον, περὶ ὃ δὴ μάλιστα κορυβαντιῶσιν οἱ νῦν· *Hæc omnia dignitati et gravitati contraria unam ob causam inseruntur orationibus, nempe ob novitatis in exprimendis sententiis et conceptibus studium, circa quod maxime hoc ævo scriptores insaniunt.* Addit deinde quæ res bonorum causa sit, ab eadem etiam his adversa proficisci. Nam cupiditatem nova dicendi maxime ingenia præclara inflammare ad eximium aliquid et quod supra vulgi captum sit, nihilque plebeium præ se ferat, moliendum: sed qui judicio non valeant, nec se componant ad optimorum imitationem, facile in hæc vitia incidere, in quibus sibi delicias faciant, quæque specie ingenii et novitatis blandiantur. Ideo κακοζηλίαν vitiorum omnium maximum in oratore esse recte præcipit optimus dicendi magister Quintilianus VIII. 3. 'Κακόζηλον vocatur quicquid est ultra virtutem; quoties ingenium judicio caret, et specie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Nam cetera cum vitentur, hoc petitur.'

Viris quidem magnis interdum quædam exciderunt, quæ, si ad severam legem exigantur, culpam et notam lascivientis ingenii effugere non possunt. Non ignorant doctiores quid Dionysius Halicarnasseus in Thucydide, in Platone, in ipso Demosthene, ut alios prætercam; quid Seneca et alii apud Senecam in Ovidio; quid Quintilianus pluresque in Tullio notarint et animadverterint. Sed hæc ipsis exciderunt. Homines cum essent, humani nonnunquam aliquid passi sunt, quamvis divinitate ingenii ceteros omnes antecellerent. Nemo tam propitia Minerva natus est, ut nun-

quam dormitet. Sed declamatores et κακόζηλοι sibi in his argutiis et ventosis acuminibus mirifice placent, et in illis captandis toti sunt. Quo audacius et ineptius aliquid sunt commenti, modo non sit dictum populariter, tanto magis sibi plaudunt. Nec immerito. Semper enim invenerunt suorum portentorum admiratores, sed hoc tempore longe plurimos. Sæpe stupiditatem nostri sæculi sum admiratus, cum audivi a plurimis, et qui sibi videbantur valde sapere, Casparis Barlæi carmina tanti fieri, ut cum optimis veteribus poëtis compararetur, ab aliis anteferretur. Ingenio sane valuit Barlæus, et nullo suorum æqualium fuit inferior. Sed ingenio nimium indulsit. Quantus enim in illo tumor; quantus optime sonantium verborum ubique inanis strepitus! Ausim sacramento contendere vix esse paginam, in epicis præsertim, in qua non aliquot versus reperiantur, sonori quidem, et aures implentes, sed non animum, si illum attendas. Nulla enim subest sententia. Qui istis possunt capi, non possunt Virgilio, Catullo, Horatio delectari, aut virtutes eorum præstantiamque intelligere, nec dijudicare 'quid distent æra lupinis.' Si enim nossent quam longe tumor abesset a sublimitate, nunquam hanc de Barlæo ferrent sententiam, qui fatetur ipse se non excellentissimos ad imitandum poëtas sibi proposuisse, sed Claudianum, sui quidem temporis poëtam omnium præstantissimum, sed sui temporis, quod ab aurea plurimum degenerarat antiquitate. Verum de his agendi locus erit aliquando commodior. Muniendi autem sunt contra blandos istos errores adolescentes, in quorum manibus versatur Florus, et merito, quia meliorem non habent nondum imbuti rerum Romanarum cognitione, qui brevi compendio, tanquam in tabella quadam, ortum et processus Romanæ reipublicæ eis ostendat, præsertim cum vitia non una penset virtute. Providendum igitur ne arripiant corrupta, et his innutriti non modo nunquam possint secernere a vitiosis sana, sed ne vitiosa sanis præferant. In temporum quoque notatione, et locorum situ, et rerum gestarum narratione non semel impegit iste scriptor, et satis quidem graviter; ut

cum Capuam annumerat urbibus Italiæ maritimis, cum Falernum et Massicum montem tanquam duos diversos montes commemorat, cum unus idemque sit, et non pauca hujus farinæ alia, quæ ab iis, qui hunc scriptorem interpretantur, sunt tironibus indicanda, ne falsa pro veris imbibant. Alioquin animo non satis æquo fero supercilium nonnullorum hominum, qui in veteribus scriptoribus, iisque præstantissimis, et supra omnem ingenii aleam, ut sic dicam, evectis, notandis et vituperandis tam severi et ingeniosi volunt videri, ut quicquid illorum superbo palato non respondet, damnent et jugulent. Nimirum, 'ut videantur sapere, cœlum vituperant.' At cum sine populi suffragio gerant ædilitatem, et nimis intelligendo nihil intelligant, vana et fastidiosa hæc edicta in republica literaria non pluris fiunt, quam præficarum neniæ in funere censorio. Hunc præterea stultitiæ suæ fructum ferunt, ut quasi in ærarios referantur a veris censoribus, et eruditorum circulis suaves dent sermones. Heroës illos jam dudum consecravit consentiens omnium sæculorum admiratio, et ab horum procacitate et petulantia vindicavit eos majestas nominis, immortalibus parta meritis et virtutibus, quas isti, quæ est illorum imperitia, et bonarum artium jejunitas, ne quidem possunt intelligere. Sed in iis scriptoribus, qui a simplici rectoque dicendi genere deflexerunt, et aut sæculi aut ingenii vitio se ipsi depravarunt, meliorum tamen defectu, et propter alias dotes in scholis retinentur, coarguenda sunt a doctoribus corrupta, ne dulcibus vitiis adolescentes decepti, minutas et pueriles sententias pro concinnis et argutis; improbas et inverecundas, pro grandibus et magnificis; et frigidas ac aridas, pro subtilibus et Atticis appetant. Sed nimis diu te hic detineo, benigne lector. Paucis nunc accipe, quid in hac editione Flori præstiterimus. * * * Postea quam V. Cl. Theodorus Ryckius melioris literaturæ Doctor Lugduni Batavorum celeberrimus, mihique amicissimus, copiam mihi fecit codicis membranacei, manu exarati, non antiquissimi, sed tamen ex optimo descripti exemplari, cui rei argumento est illius convenientia cum omnium

totius Europæ vetustissimo et optimo codice Nazareo, quem evolverunt olim Salmasius ὁ πάνυ et Gruterus, cœpi illum cum editis conferre. Cum operæ pretium me capere sentirem, animus ferebat notarum non nihil calci subjicere, quæ sub manu creverunt indies magis magisque, præsertim cum accederent excerpta trium Regiæ Parisiensis bibliothecæ codicum, quos composuerat olim cum vulgatis exemplaribus Vir Eximius, Samuel Sciassius, ὁ νῦν ἐν μακαρίοις, quæ mecum communicavit vir dignitate, ingenio, et doctrina recondita in primis hujus sæculi conspicuus Markardus Gudius, Serenissimo Cimbrorum Principi a consiliis, mihique longo multorum annorum usu conjunctissimus. Nicolaus D. F. Heinsius, quem et patris et sua cum in publicam tum in rem literariam merita supra laudem omnem dudum extulerunt, duos mihi præbuit utendos Floros, pro maximis, quæ mihi cum eo sunt, amicitiæ necessitudinibus, quorum unus Claudii Puteani nomen præferebat. Ejus liber primus cum veteri codice commissus erat. Alterius duobus posterioribus libris non paucas Justi Lipsii emendationes ascripserat sua manu Franciscus Nansius, quas ex magni illius hominis ore, cum Lugduni Batavorum hunc scriptorem exponeret publice, hauserat. Sed plus debet hæc editio summi illius viri et amici nostri Nicolai Heinsii ingenio, quam subsidiis quæ ex copiosissima et lectissima sua bibliotheca nobis suppeditavit. Nam pluribus in epistolis mecum egit de infinitis fere locis, et suas conjecturas et emendationes, plenas ingenii et doctrinæ ad me perscripsit, quas non potui non meis annotationibus, tanquam clavos late splendentes, intexere. His fruere, Lector, et vale.

DE FLORO,

EX GERARDI JOANNIS VOSSII, V. CL.

DE HISTORICIS LATINIS LIB. I.

Extremis Trajani temporibus floruit L. Annæus Florus, qui Rerum Romanarum quatuor perscripsit libros. De ætate, quod dixi, satis apparet ex Præfatione operis, cum ait: 'A Cæsare Augusto in sæculum nostrum sunt non multo minus anni ducenti: quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atque decoxit: nisi quod sub Trajano movet lacertos, et, præter spem omnium, senectus Imperii, quasi reddita juventute, revirescit.' Viri eruditi quidam, eosque inter Jo. Camers, malunt *movit* pro *movet*. Nec diffiteor sic esse in quibusdam Mss. Sed rectum esse *movet*, ostendit, tum quod antecedit, *in sæculum nostrum;* tum quod sequitur, *revirescit*. Sed, inquiunt, Florus ab Augusto esse ad sua tempora ait annos prope cc. Ab Augusti autem principatu, usque ad Trajani imperium, sunt anni tantum cxxiv.: sive, si putes ad excessum Trajani, anni erunt cxliii. Sed jam dudum mihi hæc meditata. Verum legendum puto apud Florum, anni cl. Nam quisquis Mss. Flori Codd. versavit, scit quantopere in annis variet prologus iste. Nec tamen solius Trajani ævo arbitror vixisse, sed etiam Hadriani. Plane enim idem videtur, cujus hosce in Hadrianum versiculos, et in quem versus Hadriani Spartianus refert. Julii Flori: 'Ego nolo Cæsar esse; Ambulare per Britannos; Scythicas pati pruinas.' Respondet Hadrian. 'Ego

nolo Florus esse; Ambulare per tabernas; Latitare per popinas; Culices pati rotundos.' Quemque Annæum Florum Charisius vocat, et ex cujus ad Divum Hadrianum epistola gemino in loco citat illa verba, 'Poëmatis delector.' Sane quod Poëmatis delectari se ait, id non abhorret ab hujus compendii scriptore, quando stylus ejus est in historia declamatorius, ac Poëtico propior, adeo ut etiam hemistichia Virgilii profundat. Et tamen ea potissima est Flori nostri laus, quod scriptor est elegans, et disertus, et, si paucula exceperis, quæ frigidius dicta videntur, vere floridus. Sed latæ est culpæ reus, quod in temporum ratione usque adeo negligens sit; ita ut non possit non sæpius halucinari, qui hunc ducem sequi velit. Valde autem falluntur, qui eum putant in historia sua epitomen nobis Livii dare voluisse. Siquidem crebro a Livio recedit. Nec facile dixerim, idemne an alius sit, qui singulorum fere Livii librorum argumenta reliquit, quæ hodie extant, etiam librorum, qui deperierunt. Sed, ecce, de nomine etiam scriptoris litem movent viri eruditi. Scrupulum iis injicit, quod Lactant. Institut. Divin. lib. VII. Senecam appellet. Siquidem, inquiunt, antiquiorem hoc historico habemus neminem, qui populum Romanum diviserit per quatuor ætates. At Senecam ejus rei auctorem laudat is, quem diximus, Lactantius, his verbis: 'Non inscite Seneca Romanæ urbis tempora distribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam sub rege Romulo fuisse; a quo et genita, et quasi educata sit Roma: deinde pueritiam sub ceteris regibus; a quibus et aucta sit, disciplinis pluribus institutisque formata: at vero, Tarquinio regnante, cum jam quasi adulta esse cœpisset, servitium non tulisse; et rejecto superbæ dominationis jugo, maluisse legibus obtemperare, quam regibus: cumque esset adolescentia ejus fine Punici belli terminata, tum demum confirmatis viribus cœpisse juvenescere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu æmula imperii Romani fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cunctis et nationibus subjugatis, cum jam bellorum

materia deficeret, viribus suis male uteretur, quibus se ipsa confecit. Hæc fuit prima ejus senectus: cum bellis lacerata civilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam, Bruto duce et auctore, defenderat, ita consenuit, tanquam sustentare se ipsa non valeret, nisi adminiculo regentium sustentaretur.' Hactenus Lactantius. Ea autem exscripsisse aiunt ex prologo Flori; ubi hæc legas: 'Si quis ergo populum Romanum quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit; quatuor gradus processusque ejus inveniet. Prima ætas sub regibus CCL. per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hæc erit ejus infantia. Sequens a Bruto Collatinoque Consulibus, in Appium Claudium Quinctumque Fulvium Consules, CC. annos habet: quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum. Ideo quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum CCL. anni: quibus totum orbem pacavit. Hic jam ipsa juventa imperii, et quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto, in sæculum nostrum, sunt non multo minus anni CC. quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atque decoxit, nisi quod sub Trajano Principe movet lacertos, et, præter spem omnium, senectus imperii, quasi reddita juventute, revirescit.' Hæc Florus. Utrumque autem locum integre ascripsimus ut omnes videant, quam infirmo tibicine nitantur, qui ex Lactantio colligunt, scriptorem compendii illius, non Florum, sed Senecam, dici oportere. Aiunt, divisionem eam, cujus Lactantius Senecam laudat auctorem, apud Florum in prologo legi. In quo manifestus eorum est error. Nam Seneca adolescentiam extendit usque ad finem ultimi belli Punici: Florus duntaxat ad primum bellum Punicum. Ad hæc, Seneca incipit senectam a bello civili Pompeiano: Florus autem a principatu Augusti. Unde colligo, Florum quidem imitatum fuisse Senecam: aliter tamen, quam Se-

necam, divisisse. Atque eo magis arrisit Floro similitudo ea, quia non totam alteri deberet; sed esset, quod sibi vindicaret. Sane toto ad eam opere respicit. Nempe suum cuique pulchrum, quod dici solet. Nec propterea negaro, Florum hunc fuisse ex Senecarum familia. Seneca enim vocatur in plerisque veteribus libris. Adhæc Senecæ sunt ex Annæa gente. At Florus, ut in plerisque libris Julius, ita Annæus in vett. vocatur libris, etiam antiqua ac principe, quam habeo, editione. Adhæc Hispanum fuisse, unde Senecæ domo erant, verisimile facit luculenta ejus terræ laudatio, quæ est lib. II. 17. et lib. III. 22. Dictio quoque hanc domum sapit. Nam ea eloquentiæ et poësios laude inclyta. At dictio historici hujus, uti ante dictum, est diserta, et poëticæ propior. Immo opus ipsum vix aliud, quam declamatio est. Fortasse igitur Senecæ etiam nomen fuit. Sed, ut hoc demus, non eo consequitur, haud aliter quam Senecam, vocari oportere. Nec enim facile adeo fides est deroganda multo maximæ parti librorum, et quidem melioris notæ, ubi Florus vocatur. Et quid prohibet, quo minus, ut L. Annæi Senecæ Philosophi frater, non tantum L. Annæus Novatus dicebatur, sed etiam Junius Gallio (quod nomen habuit postquam a Junio Gallione erat adoptatus); ita historicum hunc credamus, adoptione nomen mutasse, atque inde esse, quod idem dictus sit L. Annæus Seneca, et L. Annæus Florus, vel, ut in nonnullis libris legere est, Julius Florus ?

Alius vero ab hoc est Julius Florus, vir itidem disertus, qui sub Tiberio vixit. De hoc ita M. Seneca Controv. XXV. ‘ ipse audivi Florum quendam, auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem : neque enim illi mos erat, quemcumque audire declamantem. Declamabat ipse tantum, et aiebat, se non esse magistrum, sed exemplum. Nec ulli alii contigisse scio, quam apud Græcos, Nicetæ; apud Romanos, Latroni ; ut discipuli non audiri desiderarent, sed contenti essent audire.’ Paulo post excerptum ex Flori declamatione ponit. De eodem, ut puto, simulque fratris filio, sic Fabius lib. X. 3. ‘ Qua de re memini narrasse mihi

Julium Secundum, illum æqualem meum, atque, ut notum est, familiariter amatum, miræ facundiæ virum, infinitæ tamen curæ, quid esset sibi a patruo dictum. Is fuit Julius Florus, in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demum exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos disertus, et dignus illa propinquitate. Is, cum Secundum, scholæ adhuc operam dantem, tristem forte vidisset, interrogavit, quæ causa frontis tam adductæ; nec dissimulavit adolescens, tertium jam diem esse, ex quo omni labore materiæ ad scribendum destinatæ non inveniret exordium: quo sibi non præsens tantum dolor, sed etiam desperatio in posterum fieret. Tum Florus arridens, Nunquid tu, inquit, melius dicere vis, quam potes?' &c. Nec absurda sit conjectura, si quis opinetur, historicum eum, de quo fuse diximus, (modo is Julius Florus recte in libris quibusdam vocatur,) ex eadem stirpe, immo fortasse filium fuisse aut nepotem Julii Flori, viri hujus diserti, de quo M. Seneca et Quintilianus loquuntur. Sed hæc, et alia, quæ antea de Senecæ cognomento diximus, incerta in medio relinquamus.

DE FLORO TESTIMONIA.

Justus Lipsius Elector. II. 5.

Lucius Annæus Florus, (ita enim indigitare cum priscis libris malim quam Julium ; quoniam Hispana fuisse origine colligo, et, ni fallor, ex ipsa Senecarum gente :) is, inquam, Florus compendium non tam Livii, a quo sæpe dissentit, quam rerum Romanarum, scripsit : si quid mei judicii est, composite, diserte, eleganter. Subtilitas quidem et brevitas in eo sæpe mira; et sententiarum quædam gemmulæ cum judicio insertæ et veritate.

Joh. Isaacus Pontanus in Oratione Isagogica ad Florum.

L. Annæum Florum Volaterranus Julium Florum Secundum maluit nominare : quod existimaret hunc esse eum Secundum, cujus amice meminit Fabius Quintilianus, qui et familiariter a se amatum eum addit, virum ut miræ facundiæ, ita infinitæ curæ. Julii cognomen a patruo Julio Floro retinuisse idem conjicit : cujus quoque Quintilianus mentionem facit, inter paucos disertum eum fuisse indicans, utpote in eloquentia, quam in Galliis sub extremum exercuit, Galliarum principem. Quam de Floro opinionem, si Trajani ævum, quo claruit et Quintilianus et Florus noster, respicimus, non abs re conjecisse Volaterranus censeri potest. Nisi quod duo obstare videantur. Prius est, ipse Quintilianus, qui non ut historicum aut inter historicos, sed ut oratorem et inter eloquentiæ laude florentes utrumque et Julium Secundum et patruum ejus Florum concelebrat.

Alterum est, codicum veterum scriptura, in quibus non *Julius*, sed *L. Annæus Florus* constanter indigitatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hispania oriundum fuisse, et fortasse ex ipsa Annæorum, id est, Senecarum gente. Quicquid horum sit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum esto; egregium opus esse hos ejus quatuor rei Romanæ libros. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cetera, redargui existimo, quod in iis a Livio sæpenumero abeat ac variet sententia. Potius totius imperii florentis tabulam appellabimus, cum præsertim ipse in prologo suo fateatur se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella universam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos posuisse.

Ex Prologo Claudii Salmasii in L. A. Florum.

Super auctore hujus elegantissimæ Epitomæ nihil nobis compertum est, quod viri docti non norint, atque ipsi pridem observarint; nec tam necesse est nos eum ignorare, quam bonis conjecturis, per quas si non verum elicere, falsa tamen refutare possimus, inniti. Et, ut verum fateamur, facilius possumus invenire cujus non sit, quam cujus sit hoc opus: si hoc invenire est, semper quærendo laborare. In quibusdam veteribus et manu exaratis libris quædam leguntur sub prologi titulo, de Lucio Annæo Seneca, et Lucio Annæo Mela; quæ inepta et aliena esse facile omnes, qui legerunt, vident; quæ qualia sint ut sciamus, ita prologus incipit: 'Anno tertiodecimo Olympiadis Lucius Annæus Melas frater Senecæ et Gallionis bona Lucani poëtæ filii sui a Nerone promeruit.' Hæc verbatim descripta ex Hieronymo, et turpissimo mendo deformata. Legendum: *anno tertio undecimæ Olympiadis supra ducentesimam.* Hic autem Junius Gallio in vetustissimo codice Eusebii Palatinæ Bibliothecæ vocatur *Junius Annæus Gallio.* Sed ut ad rem redeamus, hujus compendii non posse auctorem dici L. Annæum Senecam, aut L. Annæum Melam, plus satis clarum est. Veteres quidam libri, ut illius indicio cognoscimus, qui pro-

logum sive argumentum concinnavit, nomen Flori ascriptum non habebant. Sed in iis Lucii Annæi erat tantum mentio. Ergo quisnam, inquit, horum libri hujus auctor sit, Lucius Annæus Seneca, an Lucius Annæus Mela, incertum facit communitas nominum Lucii et Annæi; nam Flori non est ibi mentio. Cum in hujusmodi Codices incidisset Lactantius Firmianus, et Lucium tantum Annæum legisset, statim Senecam cogitavit, quod notiorem eo Lucium Annæum alium non haberet, et ita imprudens nomen auctoris, quem citabat, male concepit vir doctissimus et disertissimus. Illi enim mea quidem sententia non leviter errant, qui non hunc auctorem nostrum, sed Senecam primum in iis scriptis, quæ ad nos non pervenerint, hanc Romanæ urbis temporum in ætates distributionem instituisse contendunt, neque alium in Lactantio debere intelligi quam Senecam ipsum philosophum. Sic sane sibi persuasum habeant, dum aliis ne persuadeant; ita enim ipsa pæne verba Flori producit ille sanctus Scriptor, ut, qui non hujus, sed alterius cujusdam auctoris ab eo verba produci existimet, meras nugas agat. Sed per nos licet, illi judicio suo fruantur. Non hodie autem atque heri hos titulos, in quibus Flori nomen extat, exemplaribus a librariis fuisse inditos, vere mihi persuadeo. Licet aliter sentire videam viros non mediocriter eruditos, qui recentes esse καὶ οὐ παλαιᾶς χειρὸς existimant. Sed unde ineptus illius prologi auctor, qui legitur in quibusdam vetustis exemplaribus, Flori nomen accepisset, si non ita ut in vetustissimis, qui hodie extent Codicibus, Flori nomen adscriptum reperisset in illius ævi vetustis libris? Qui cum dicat, 'Nam Flori non est ibi mentio,' codicem aliquem antiquum et optimæ notæ ab eo designari puto. Nazarianus liber, manuscriptorum omnium quibus usi sumus antiquissimus, ut quem ante octingentos annos scriptum esse manifesta sit fides, quique bonitate superat agmen illud Codicum quibus adjutus est in hujus ἐγχειριδίου recensione optimus et doctissimus Vinetus, 'Lucii Annæi Flori,' in titulo præfert. Non alius potest esse Florus quam ille qui Trajani et Hadriani temporibus floruit, qui in Epistola ad

Hadrianum, cujus Epistolæ ter aut quater mentionem apud Charisium reperies, scribit se poëmatis delectari. Character autem istius historici compendii plane poëticus est, et hominis in poëtis non infeliciter versati; quamvis hoc parum probet, si non alia accederent. Et mirum Grammaticis tam invisum fuisse hoc opus, ut nusquam aliquid ex eo ad testimonium citent, cum et Solinum sæpius, qui longe post tempora Annæi Flori vixit, ut alibi pluribus ostendemus, et alios non vetustiores aut meliores Solino, scriptis suis, ut locupletes et idoneos testes, advocent.

Sed quisquis est hic Lucius Annæus Florus, quem non tam ipse me nescire profiteor, quam aliis hoc ipsum profitentibus assentiri me debere sentio; ad eum illustrandum nos opellam quoque, tenuem licet, haud ingratam tamen, contulimus, neque omnino, nisi fallor, inutilem. Quod si quis ingenio nostro tribuendum censet, næ is multum fallitur. Hoc si esset, quid nobis reliqui facere potuerunt ad novam gloriolam ex hujus auctoris emendatione quærendam, viri summa eruditione, summo ingenio præditi, qui ante nos in hanc curam feliciter incubuere? Sed illud verum est, viros illos, et ingenio nos et eruditione superasse; nos item illos fato quodam et felicitate longe antecessisse, qui eos codices nacti sumus, ex quibus, quod illi nulla vi ingenii ipsa elicere potuerunt, facile eruimus. Neque ipsi sane fecissemus, si rem nobis in solo ingenio voluissemus esse positam. Sed hæc hactenus. Nunc ad ipsum auctorem accingamur.

Ut rectius intelligantur, quæ hic Salmasius de Prologo in libris Flori Mss. disputat, e Vineti Castigationibus in Florum hæc adscribenda duxi. Apponam, quod post titulum in membranaceis codicibus scriptum reperi.

Incipit Prologus.

Anno tertio decimo Olympiadis Lucius Anneus Melas frater Senecæ et Gallionis bona Lucani poëtæ filii sui a Nerone promeruit. Unde colligi potest Junium Gallionem

et Lucium Anneum Melam fratres fuisse. At Marcum Anneum Lucanum poëtam Lucii Annei Melæ filium, ac per hoc aliorum duorum nepotem. Ergo quisnam horum libri ejus auctor sit, an Lucius Anneus Seneca an Lucius Anneus Melas, incertum facit communitas nominum Lucii et Annei. Nam Flori non est ibi mentio.

Hæc de Floro judicia legebantur in Edit. Amstelodamensi, et quibusdam præcedentibus; quibus Begerus sequentia addidit.

Salmasius ad Spartiani Hadrianum cap. 16. 'Florus elegantissimum illud Historiæ Romanæ Breviarium imperante Hadriano edidit.'

Phil. Beroaldus in Literis ad Petrum Mariam Rubeum Floro præmissis: 'Legendo pernoscas, quæ Romanus populus domi forisque per tot annos bella gesserit: per quos viros, quibusque artibus imperium pepererit, et partum auxerit, et auctum ad summum fastigium suismet viribus everterit, et eversum per Augustum tandem Cæsarem sublimius erexerit. Quæ omnia L. Florus quatuor quasi epitomatis ita scite collegit, ita enucleate distinxit, ita breviter enarravit, ut cuncta tanquam in illustri posita monumento intueri, et comprehendere facillime queas. Disertus est, vehemens, distinctus, varius, brevis, concinnus, cum splendore ac luce verborum.'

Christoph. Colerus in Epistola de studio Politico: 'L. Annæi Flori Compendium rerum Romanarum magis, quam Breviarium Livii. Tabulam enim dixeris haud absurde, in qua imago totius reipublicæ Romanæ expressa. Ipse hoc nomen tribuit. Nihilo me hercule injucundius tersissimum illum libellum legas, quam Apellis tabulas intueare. Ita compositus, ita elegans est. Miror judicium, quod ubique cum subtilitate et brevitate sententiarum in tanto rerum acervo et varietate inserit.' Joh. Ludov. Vives de Tradend. Disciplin. lib. v. 'Habemus Flori Opusculum de Romana historia, quo nihil potest fingi in illo genere vel acutius vel lepidius.'

Erycius Puteanus in Præfatione, quam suis Insubricæ Historiæ libris præmisit: 'Florus Populi Romani facta a Romulo ad Cæsarem Augustum pulcherrimo et simul absolutissimo Enchiridio absolvit, cum aliquo fortasse molis damno, nullo veritatis.'

Balthasar Bonifacius in Excerptis de Rom. Historiæ Scriptoribus, cap. 17. 'Florus acutus est et vehemens, sententiis præceptisque undique scatens: elegans idem, disertus, amœnus, et vere floridus.' Et paulo post: 'Perspicuus est ac dilucidus Florus, si quis alius, quod ad ejus fieri maxime potuit, cum sibi multa paucis verbis complectenda proponeret.'

Christoph. Adam. Rupertus Observationibus in Florum ad Præfat. §. 1. cum quædam aliorum de Floro judicia protulisset, 'His,' inquit, 'accedo plane, nec quicquam in dictione desidero, tanquam venusta et elegans non sit; sed in quavis historia locum habere, id vero negabo infra.' Idem lib. I. 10. §. 8. 'Flori dictio Poëticæ propior est, immo opus ipsum vix aliud, quam declamatio. Infra grandiloquentiam istam subsidere debet commentariorum simplicitas. At tanto excusatior Florus, quod post maxima ingenia, Polybium, Sallustium, Livium, Dionysium (cum omnibus exploratis de posteritatis judicio securus esset) res Romanas hoc ornatu vestivit.'

Hæc Floro a calumniis vindicando sufficere putat Begerus. Si calumniæ reus est Grævius, quod stylum Flori carpsit, ejusque errores quosdam in Historia notavit, non possunt absolvi ejusdem criminis plerique Viri Eruditissimi, quorum verba infra ponam.

Augustinus de Civit. Dei, III. 19. 'Secundo autem bello Punico nimis longum est commemorare clades duorum Populorum, tam longe secum lateque pugnantium, ita ut his quoque fatentibus, qui non tam narrare bella Romana, quam Romanum imperium laudare instituerunt, similior victo fuerit ille, qui vicit.' Vid. Flor. II. 6. 1.

Sigonius in Judicio de Romanæ Historiæ Scriptoribus:

'L. Flori, qui ejusdem Hadriani Imperatoris Principatu vixit, Historia rerum Roman. quatuor libris distincta, Declamatoris mihi, non Historici videtur. Dum singula bella descripsit in singulis ineptus est.'

Scaliger ad Eusebii Chronicon num. MDCCCCLXIV. 'Florus argute ac rotunde more suo: 'In Africa quoque.' Vid. IV. 2. Idem ibid. ad num. MDCCCLXXV. 'Florus τερατολογίᾳ poëtica drama amplificat: 'D. Brutus aliquanto latius Gallæcos,' et quæ sequuntur II. 17.'

Vinetus ad Flor. II. 4. 'Lege Historiæ veritatem apud Polybium. Multa namque poëtica hic homo interserit et miscet.'

Ger. J. Vossius Institut. Orator. VI. 4. 3. 'Neque tantum peccat, qui nimium hyperbolis indulget; verum etiam quisquis τερατολογίᾳ poëtica rem amplificat. Fecit id Florus. Nam quod simpliciter dixit Sex. Rufus: 'Hispanias per D. Brutum obtinuimus, et usque ad Gades et Oceanum pervenimus:' id ille inepte admodum sic narrat, 'D. Brutus,' &c. Vid. II. 17. Scio quantopere hæc, et alia id genus, hodie adblandiantur non adolescentulis modo, sed nonnullis quoque eorum, qui soli sapere et sibi et multis aliis videntur. Sed neutiquam est dubitandum, quin ea putida sint, et κακόζηλα: in quo qui minus mihi fidem habent, saltem credant literarum Principi Jos. Scaligero.'

Ger. Vossius G. F. ad Vellei. Paterc. II. 6. 'Parum accurate, ut solet, historiam hanc persequitur Florus III. 15.'

Casp. Barthius Advers. XVIII. 18. 'Rem gestam omnem ex declamatoria Historia Flori ascribemus.'

Idem Advers. LX. 6. 'Florus non tam Historiam quandam, aut Compendium gestorum, quam victoriarum pæanem desaltavit, etiam in cladibus anquirens præconia sententiolis vibrandis, et erigendis infortuniis, malisque moribus interstinguendis ex memoria.'

Idem ad Claudian. de Laudib. Stilic. III. 145. 'Florus Panegyrista Historicus.'

Augustus Buchnerus de Commutata ratione dicendi, I. 2. 'Neque enim illud Flori IV. 2. probem, cum 'gemitum

maris' dixit; cum de Antonii navibus mira vastitate loqueretur: 'Castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur.' Itaque hoc inter illa fuerit, quæ eruditissimo Vossio lib. I. de Histor. Lat. frigidius dicta ab eo videbantur. Idem ibid. cap. 11. Ac habet quidem plurima Historicorum Oratio cum Poëtis communia: unde Quintilianus 'Historiam solutum quodammodo carmen appellat.' Lucianus quoque accuratissimus censor, concedit Historico aliquando vento poëtico vehi. Tamen illud Flori IV. 2. 'Castellorum et urbium specie....' nescio quomodo displicet, quasi affectatum nimis ac putide lasciviens, quo nomine ejus orationem alibi et ipse Scaliger reprehendit.'

Rupertus ad Flori Proœm. princ. de Floro: 'Præterea in Historia caute legendus est, quod multos committat nunc metachronismos, nunc prochronismos. Id non animadversum Viros Doctissimos in errores multos conjecit, ut a me passim observabitur.'

Idem ad Flor. I. 10. in fin. 'Esto, Wassenbergium Florum expressisse; quod quid erit aliud, quam Historiæ suæ fidem suspectam facere? Nam, ut de Floro Barthius Advers. lib. LX. verissime scribit: 'non tam Historiam....'

Et ad Flor. I. 13. 'Tumor poëticus, ad quem jure bonus Historicus erubesceret.'

Daniel Georg. Morhofius Polyhistoris Literarii IV. 13. §. 6. 'Dictionem Flori si spectes, ad ætatem ferream referendus videtur: adeo multa in illo sunt non tantum non Latine, sed etiam stulte, dicta. Est enim in illo nescio quæ ventosa et panegyrica loquacitas, metaphoræ ineptæ et pueriles: ut adeo pessime faciant, quotquot ipsum ad latinitatem tironibus commendant.'

'Est tamen Historiæ Romanæ non inutile Compendium, cujus jacturam facilius ferremus, si Livium haberemus integrum.' Et paulo post de Præfatione Grævii: 'Præmisit et luculentam Dissertationem de Flori stylo, in qua per totum Florum excerpit inepte ac affectate dicta, a quibus cavere sibi debeant, qui eum legunt.'

Idem in Dissertatione de Patavinitate Liviana cap. 7. 'Quod si Ciceronianas translationes, inquit Robortellus, et eorum, qui eadem ætate vixerunt, conferas cum illis, qui postea scripsere jam labefactata ac corrupta Romanorum lingua, ob infusam peregrinitatem, videas multum discrepare, magisque capiere illis, quam his. Venustæ illæ sunt, pares ac convenientes rebus, notæ, aptæ, ac suaves, remque ob oculos ponunt, quasi præsentem intuearis: hæ horridæ, obsoletæ, et a rebus ignotis ductæ, dispares.' Vel in uno Floro luculentum ejus exemplum est, cujus translatis et argutiis, ut cetera sic satis proba, nihil interdum est ineptius, quod certissimum labefactati sermonis argumentum. Vide, quid de eo Censor harum rerum acerrimus, magnusque amicus noster, Grævius in Præfatione Commentarii sui doctissimi moneat.

Jacob. Perizonius Animadvers. Historic. cap. 2. p. 73. 'Neque etiam de Floro plura addere nunc lubet, quandoquidem ejus in hujuscemodi rebus oscitantiam passim agnoscunt Interpretes, et multis nuper arguit Vir Eruditissimus meique studiosissimus Joh. Georg. Grævius, in præclara illa Præfatione, quam Editioni suæ præmisit.'

Ibid. c. 7. p. 259. 'Quod Florus de Æmiliano Scipione II. 17. vel parum fideliter scripsit, vel declamatoria αὐξήσει laxius et benignius Scipionis gloriam victoriamque interpretari voluit.'

Janus Broekhusius ad Propert. III. 21. 26. 'Ecce Florus quam secure ineptit, in hoc ipso Dioscurorum negotio II. 12. §. 14. 15. 'Eodem die, quo victus est Perses,' &c. O hominem acutum, qui, unde quis venerit, tam perite conjectat ex solo anhelitu! Tum quantæ sapientiæ est istud ejusdem artificis lib. I. cap. 11. §. 4. 'Ea atrocitas fuit prælii.....' Nullus Milesiorum choragus tam superbe contemsit judicia posteritatis. Add. quæ ex eodem annotavi ad Flor. IV. 11.'

Petrus Burmannus ad Petronium cap. 123. 'Florus sæpius poëtice, quam humane, loquens.'

ROMANI IMPERII TYPUS.
OCEANUS HYPERBOREUS
SARMATIÆ sive SCYTHIÆ
HIBERNIA
BRITANNIA
MARE GERMANICUM
GERMANIA
OCEANUS BRITANNICUS
GALLIA
OCEANUS CANTABRICUS
MARIS ATLANTICI PARS
LUSITANIA
HISPANIA
BÆTICA
FRETUM HERCULEUM
MAURITANIA TINGITANA
MAURITANIA CAESARIENSIS
AFRICA PROPRIA
TRIPOLITANA REGIO
CYRENE
MARMARICA
ÆGYPTUS
AFRICÆ PARS
MARE MEDITERRANEUM
ITALIA
SINUS HADRIATICUS
PANNONIA
DACIA
GETÆ
MŒSIA
MACEDONIA
PELOPONNESUS
CRETA
CYPRUS
PONTUS EUXINUS
COLCHIS
IBERIA
ALBANIA
MARE CASPIUM sive HYRCANUM
CAPPADOCIA
BITHYNIA
ASIA MINOR
PAMPHYLIA
ARMENIÆ
MEDIA
MESOPOTAMIA
ASSYRIA
PERSIÆ PARS
SYRIA
SINUS PERSICUS
SINUS ARABICUS
ARABIÆ FELICIS PARS
Corsica
SARDINIA
SICILIA
Baleares Insulæ
Atlas Mons

L. ANNÆI FLORI[1]

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER I.[2]

PROŒMIUM.

Populus Romanus a rege Romulo in[3] Cæsarem [§. 1. Augustum, septingentos[a] per annos, tantum operum pace belloque gessit, ut, si quis magnitudinem imperii cum annis

1 Sic et Ms. Naz. Ryck. Mss. Vin. Ed. pr. Zeu. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *L. Flori* Ms. Duisb. Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. *L. Annæi sive Flori sive Senecæ* Ed. Grut. Lugd. Freinsh. Vetst.—2 *Incipit Lucii Annei Flori Epitoma de Tito Livio qui historiam R. ab urbe condita scripsit* Ms. Vin. *historiographi rerum Romanarum Epithoma incipit* Ed. Lips. 1. *hystoriographi rerum Romanarum Epithoma incipit* Ed. Lips. 3. *rerum Romanarum Epitoma incipit* Ed. Lips. 2. *Epitoma primum* Ed. Par. *gestorum Romanorum liber primus incipit* Ed. Ven. *Gestorum Romanorum epitomes liber primus. Prologus* Ed. Gryph. *Historiarum liber* I. *Prologus* Ed. Stad. Pont. *rerum Romanarum liber primus* Ed. Zeu. Blanc.—3 Ita Ms. Voss. 1. Regg. Fran. Ryck. Toll. Duisb. Pall. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Blanc. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. Sed *usque Cæsarem* Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst.

NOTÆ

[a] *Septingentos*] Ut quidem ipse tempora disponit. Nam Regibus dat annos ducentos quinquaginta; ab his usque ad Appium Claudium, totidem: ab Appio Claudio usque ad Augustum ducentos ponit; sed alii dissentiunt. Et de his postea. A Roma Condita, usque ad mortem Julii Cæsaris anni sunt septingenti supra novem.

conferat, ætatem[b] ultra putet.[a] Ita late[4] per orbem [§. 2. terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta[5] discant. Nam[c] tot[6] laboribus periculisque jactatus[d] est, ut ad constituendum[e] ejus imperium contendisse[f] Virtus et[7] Fortuna viderentur.[b8] Quare cum[9] præcipue hoc quoque[g] operæ[1] pretium[2] [§. 3.

[a] *Ut si quis comparet magnitudinem Imperii cum annis, numeret plures anno ea ætate.*
[b] *Nam agitatus est tot laboribus et periculis, ut virtus et fortuna videantur decertasse ad firmandum ejus Imperium.*

—4 Sic Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Pont. Freinsh. Fab. Blanc. Beg. Duk. 1. 2. Sed *ita enim late* Ed. Vin. Lugd. *ita enim late ubique* Ms. Pal. 1. 2. Regg. Berol. Duisb. (sed in Regg. τὸ *ubique* scriptum erat post *arma*, non post *late*) Ed. Grut. Zeu. Vetst. *ita enim ubique* Ms. Pal. 2. Flor. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *ita enim utique* Ms. Malliab. *ita late ubique* Ed. Amstel.—5 Sic et Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinshem. Zeu. Fab. Vetst. Sed *fcā* Ed. Lips. 1. *fata* Ms. Put. Scias. Suec. Voss. 1. Regg. Berol. Malliab. Duisb. Ed. pr. Blanc. Amstel. Beg. Duk. 1. 2.—6 *Quod in laboribus* Ms. Naz. *tot in laboribus* Ms. Voss. 3. Ab Ed. Beg. abest τὸ *nam.*—7 *De fortuna* Ms. Ryck. h. e. *et fortuna:* nam *de* isto in libro fere ubique scriptum erat pro *et.*—8 Sic Ms. Reg. F. Flor. Berol. Duisb. Ed. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Pont. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *videretur* Ms. Voss. 2. 3. *viderentur* Ms. Malliab. *videantur* Ms. Reg. Fran. Voss. 1. Ed. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Beg. *videatur* Ed. Lips. 1. 3.—9 *Cum si præcipue* Ms. Naz. *cum tam de si præcipue* Ms. Ryck. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. et Par. est ubique *cū*. Ed. Blanc. *cum præcipua quæque operæ, &c.* Ed. Beg. *quamvis præcipua quæque op. &c.*—1 Ita Mss. Vin. (in quorum tamen uno inter versus scriptum erat *sicut cetera*) Put. Scias. Naz. Voss. 1. 2. Fran. Sed *hoc quoque, sicut cetera, operæ* Ms. Ryck. reliquique Dukeri, etiam Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—2 *Precium* Ed. Lips.

NOTÆ

[b] *Ætatem*] Ætas proprie pro triginta annis sumitur, hic vero pro tempore indefinito.

[c] *Nam*] Alii legunt, *jam*, male; *nam* est transitio, et significat, autem, ut apud Plaut. in Aulularia, act. I. sc. 1. 'Nam cur me miseram verberas?' Id est, Cur autem me miseram verberas? Aliquoties etiam abundat. Plaut. 'Nam quem ego aspicio!'

[d] *Jactatus*] Metaphora sumta a navi undiquaque fluctibus agitata. Virgil. 'Multum ille et terris jactatus et alto.'

[e] *Constituendum*] Verti, firmandum, cum hoc referri debeat ad id quod dixit, 'Laboribus periculisque jactatus.'

[f] *Contendisse*] Verti, decertasse; quanquam et consensisse verti potuisset. Quod tamen idem est.

[g] *Hoc quoque*] Nempe, ut laboribus periculisque jactatus fuit, &c. [Delph. *hoc quoque, sicut cetera, operæ, &c.* sed] hæc verba [*sicut cetera*] a Floro nunquam scripta sunt, a Glossario quodam addita, ut vocem 'quoque' explicaret.

sit cognoscere; tamen[3] quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit,[4] faciam quod solent, qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabella[5] totam ejus imaginem amplectar, nonnihil,[6] ut spero, ad admirationem[7][i] principis populi collaturus, si pariter[j] atque insimul[8][k] universam magnitudinem ejus ostendero.[c]
Si quis ergo populum Romanum quasi hominem [§. 4.
consideret, totamque ejus[9] ætatem percenseat, ut cœperit,[1] utque adoleverit,[d][1] ut quasi ad quendam juventæ[2][m] florem pervenerit, ut postea velut[3] consenuerit, quatuor[4] gradus processusque[5] ejus inveniet. Prima ætas sub regibus [§. 5.
fuit, prope ducentos[n] quinquaginta[6] per annos, quibus cir-

[c] *Aliquid collaturus, ut spero, ut omnes mirentur Principem populum, si subjecero oculis universam ejus magnitudinem, ut ipsa se habet, et in unum.*

[d] *Complectaturque animo totam ætatem ejus, ut inceperit, ut creverit.*

1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—3 *sigilatim t̄m* Ms. Ryck. *sigillatim tamen* Ms. Suec.—4 Sic Mss. Pall. Naz. scriptique et Edd. Dukeri omnes, etiam Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Fab. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. Sed *obrumpit* Mss. Vin. quidam. Ed. Vin. Grut. Lugd. Vetst.—5 *tabula* Mss. Vin. quidam.—6 *nō nihil* Ed. Par.—7 *admirationi* Ed. Lips. 1. 2. 3. *admirationum* Ed. Med. Par. *admirationem* Ed. Ven. *in admirationem* Ed. Gryph. Stad. Pont.—8 Ita conj. Salmasius, recepitque primus Freinshemius, et post eum, præter Grævium, Fabri filia, Dukerus. Sed *atque in semet* Ms. Ryck. Scias. et Dukeri Edd. et Mss. omnes, præter Voss. 1. qui cum Mss. Vin. quibusdam habebat *in semel.* Etiam in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. Beg. est *atque in semet.* In Ms. Reg. Q. erat *in semet ipso.*—9 *Totamque ætatem* Mss. Regg. Toll. Duisb. Ed. pr. *totam ætatem* Ms. Voss. 1. 2.—1 *ceperit* Ed. Lips. 1. 2. 3. in quibus pro diphthongis *œ* et *æ* ubique est simplex litera *e:* quod semel dixisse sufficiat.—2 *Juventutis* Mss. Regg. Malliab. Fran. Voss. 1. 2. *juventē* Ed. Par. 1.—3 *Velut* abest ab Ed. Beg.—4 *Quattuor* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. ubique. Aberat a Ms. Vin. Ven. antiquissimo.—5 *Progressusque* Ms. Reg. F. Ed. Stad. Pont.—6 *CCCC.* Mss. quidam, Vin. Regg. Naz. Pal. 1. Ryck. Voss. 1. 2. 3. *CC.* Ms. Pal. 2. Duisb. Vin. Ed. pr. *CCC.* Mss. Vin. alii. *CCL.* Ms. Flor. Malliab. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *CCXLIII.* Mss. Jord. *ducentos XLIIII.* Ms. Fran.

NOTÆ

[i] *Admirationem*] Nota hic passive positum.

[j] *Pariter*] Verti, ut ipsa se habet: nam est vis hujus vocis, quæ hic satis difficilis.

[k] *Insimul*] In unum; quia supra dixerat in brevi quasi tabella.

[l] *Adoleverit*] Adolesco est cresco.

[m] *Juventæ*] Juventa apud optimos scriptores semper pro constituta ætate ponitur.

[n] *Prope ducentos*] Sub Regibus si quis recte rationes putet, regnatum est per annos ducentos quadraginta tres, ut patet ex Eutropio.

cum ipsam matrem[7] suam[o] cum finitimis luctatus est. Hæc erat[8] ejus infantia. Sequens a Bruto Collatinoque[9] [§. 6. Consulibus, in Appium[1] Claudium,[p] Quinctum[2] Fulvium Consules, ducentos quinquaginta[3] annos patet:[4] quibus Italiam subegit. Hoc[5] fuit tempus viris armisque[6] incitatissimum:[7] ideo quis adolescentiam dixerit.[8] Dehinc[9] [§. 7. ad Cæsarem Augustum[q] ducenti[1][r] anni, quibus totum orbem[2] pacavit. Hæc[3] jam ipsa juventa[4] imperii, et quædam

Ab Ms. Berol. aberant isti annorum numeri.—7 *Circum ipsam cum ipsam* Ms. Naz. *circa ipsam m. s.* Ms. Duisb. Berol. *circum ipsam matrem* Ms. Voss. 1.—8 Sic Grævius. Sed Mss. et Edd. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Freinsh. Blanc. Beg. habent *erit:* quod revocavit Dukerus in utraque Ed. sua.—9 *Calatinoque* Ed. Lips. 2. *Conlatioque* Mss. Vin.—1 *Quintum Claudium* Mss. Regg. Fran. Voss. 1. *Apium Claudium* Ed. Lips. 2.—2 *Quintū* Ed. Lips. 1. Ven. *Quintum* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. *Quinctumque* Ed. Stad. Pont. *Marcum* Ed. Stad. marg.—3 *CL.* Ms. Pal. 1. Voss. 1. 2. 3. Regg. Ryck. Vin. *CCL.* Ms. Pal. 2. Toll. Duisb. Ed. Stad. Pont. *CCLVI.* Ms. Fran. *per CCL.* Ed. pr. *CC.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—4 *Habet* Ed. Ald. Gryph. Stad. Pont. Beg.—5 *Huic fuit* Ed. Par.—6 *Armis* Ms. Ryck. Fran. *armatis* Ms. Voss. 1. sed alia manus emendarat *armis.* Beg. *armis virisque.*—7 *exercitatissimum* Ed. Stad. Pont.—8 *bn dixerit* Ed. Lips. 1. *bene dixerit* Ed. Lips. 2. 3.—9 *Deinceps* Mss. Vin. Ryck. Regg. Fran. Flor. *deinde* Ed. pr.—1 *CC. anni* Mss. Toll. Ed. Stad. marg. *CL. anni* Mss. Vin. Regg. Ryck. Voss. 1. 2. 3. *CCL. anni* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—2 *Imperium* Ms. Ryck.—3 Sic Ms. Ryck. Fran. Ed. Beg. Sed *hic jam* Mss. reliqui. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *hæc,* omisso *τῷ jam,* Ed. Blanc.—4 *Juventas* Mss. Regg. Berol. Voss. 1. 2. *juventus* Ms. Fran. Atque ab hoc quidem non minus, quam

NOTÆ

[o] *Circum ipsam matrem suam*] Salmasius omnino legendum vult, *circum ipsas cunas*, sed receptam lectionem tentare nil necesse est: est enim imitatio Poëtica, atque ea perquam elegans. Nam infantes, qui, non adhuc pedibus firmi, longius a matre sua discedere non audent, circum ipsam solent ludere.

[p] *In Appium Claudium*] A Bruto et Collatino Coss. usque ad Appium Claudium et Quintum Fulvium anni sunt ducenti supra triginta quatuor. Quibus Coss. contra Afros bellum susceptum fuit, A. U. C. 477. Et in Sicilia contra eos pugnatum, et App. Claudius de Afris et Rege Hierone triumphavit.

[q] *Ad Cæsarem Augustum*] Ab Appio Claudio et Quinto Fulvio Coss. usque ad mortem Cæsaris Augusti, anni sunt ducenti octoginta septem. Decessit enim A. U. C. 764. anno decimoquarto post Christum natum. Tunc temporis totius fere orbis Roma potiebatur.

[r] *Ducenti*] Certe in hocce numero error est, quem miror a nemine animadversum. Ab Augusto enim usque ad Adrianum, sub quo noster scripsit, anni sunt circiter 105. sed forte erratum est operarum qui 200. scrip-

quasi[5] robusta maturitas. A Cæsare Augusto in [§. 8.
sæculum nostrum[6] haud[7] multo minus anni ducenti:[8] quibus inertia Cæsarum quasi consenuit,[9] atque decoxit;[e] nisi quod[1] sub Trajano principe movet[2] lacertos,[s] et præter spem omnium senectus imperii, quasi reddita juventute, revirescit.[3]

CAP. I.

DE ROMULO PRIMO ROMANORUM REGE.†

PRIMUS ille[a] et Urbis et Imperii conditor Romulus [§. 1.
fuit, Marte[1] genitus, et Rhea Sylvia.[2] Hoc[3] de se [§. 2.

[e] *Quibus* annis populus Rom. *veluti consenuit et consumsit vires suas per inertiam Cæsarum.*

a Ms. Voss. 2. et Malliab., aberat τὸ *ipsa.*—5 Sic Ms. Naz. et Duk. plerique. Sed *quasi quædam* Mss. Duk. quidam et Edd. vett. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinshem. Zeu.—6 *In sec. n.* Ed. Ven. *in nostrum tempus* Ms. Voss. 1.—7 Sic Ms. Ryck. Toll. Voss. Fran. Reg. Q. Duisb. Ed. pr. Ven. Sed *aut* Ms. Naz. Reg. F. Pal. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *sunt* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *non multo* Ms. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—8 *annis CC.* Mss. Voss. 3. *anni CC.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—9 *insenuit* Ms. Gud.—1 *nisi sub* Ms. Fran.—2 Sic Mss. Duk. plerique, etiam Edd. vett. in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont. Freinshem. Zeu. Sed *movit* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Stad. marg. Amstel. *moveret* Ms. Fran.—3 *Revirescerel* Ms. Fran.

† *De Romulo...rege* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Ab Ed. Fab. absunt tantum verba *primo Romanorum rege.* Ceterum numeri quoque Capp. in Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. non habentur.—1 Sic Mss. Duk. omnes, etiam duo illi Mss. antiquissimi Jordanis, quos Salmasius consuluit, item Ed. pr. Duk. 1. 2. Sed *a Matre* Ed. Ven. *a Marte* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—2 *Silnia* Ed. Lips. 2. Multi alii *Silvia.*—3 *Hæc* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Sab. Ven. Junt. *hec* Ed. Lips. 1. 3. In Ed. Med. Par. est *veste* (Med. Gryph. Stad. Pont. *Vestæ*) *sacerdos gravida hoc conf. est*, omissis verbis *de se.* Ed. Lugd. *hoc de se Vestæ sacerdos, &c.* Sed τὸ *Vestæ* aberat a Mss. Vin. *hoc sese Vestæ sac. gravidatam* Ed.

NOTÆ

sere, cum iis datum fuisset 100. Et sic legendum puto.

[s] *Movet lacertos*] Trajanus enim Romani Imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit. Tenuit usque ad Indiæ fines, et Mare Rubrum accessit.

CAP. I. *De Romulo*] Romam condidit anno Mundi 3198. ante Ch. Nat. 750. et regnavit annis 37. Illo defuncto, per Senatores per annum unum regnatum fuit.

[a] *Ille*] Nobilis, inclytus, famosus, significat; et ut in bonam, sic et in malam partem sumitur: in bonam, ut, 'Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ Alma Venus genuit

sacerdos[b] gravida[4] confessa[5] est: nec mox fama dubitavit, cum Amulii[6] imperio abjectus in profluentem[7] cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem et Tiberinus[8] [c] [§. 3. amnem[9] repressit:[1] et relictis catulis lupa secuta vagitum[2] uber admovit[3] infantibus, matremque se gessit.[4] Sic repertos apud[d] arborem, regis[5] pastor[6] [e] tulit in casam, atque educavit. Alba[f] tunc erat Latio caput, Iuli opus: [§. 4. nam Lavinium patris Æneæ contemserat. Ab his[7] Amulius jam bis septima[g] soboles[8] regnabat,[a] fratre pulso Nu-

[a] *Ab isto Ænea Amulius regnabat jam decimus quartus nepos.*

Beg.—4 *Gravidata* Jorn. Ab Ms. Voss. 1. aberat.—5 *Confessa,* omisso verbo Substantivo, Ed. Ven.—6 *Amuli* Ed. Par. 1.—7 *In profluentem* aberant a Ms. Fran.—8 *Tyberinus* Ed. Med. Gryph. *Tyberius* Ed. Par. *Tuberinus* Ed. Ven. *Tiberius* Ed. Lugd.—9 *Agmen* Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Ed. pr.—1 *Repræssit* Ed. Med. Ven.—2 *Vagitum secuta,* ordine inverso, Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst. Amstel. Beg.—3 *Ubera admovit* Ms. Ryck. Berol. Flor. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *uberam movit* Mss. Jord.—4 *Cessit* Ms. Naz. *matrisque gessit officium* Jord.—5 *Gregis* Ms. Naz. Pal. 2. Gud. Put. Ryck. Voss. Fran. Toll. Duisb. Berol. Ed. pr. *regii gregis* Jord. Ed. Blanc. *regius* Ed. Beg.—6 *Pastor Faustulus* Ms. Naz. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Ernst. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. etiam Jord. haud dubie e glossemate. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. est *Faustulus regis pastor.*—7 *Ab hoc* Ed. Fab.—8 Sic Grævius e Jord. etiam Blanc. Sed *nam VII. sobole* Ms. Fran. *jam*

NOTÆ

Phrygii Simoëntis ad undam.' Et alibi: 'At non ille, satum quo te mentiris, Achilles Talis in hoste fuit Priamo.' Et in malam ut, 'Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu, Mœonia mentum mitra crinemque madentem Subnixus, rapto potitur.'

[b] *Sacerdos*] Rhea Sylvia Numitoris filia, quæ Vestæ sacerdotio præfecta; ideo Sacerdotem vocat.

[c] *Tiberinus*] Hic Tiberinus est fluminis Deus. Sic Virgil. 'Cunctatur et amnis Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.' Et alibi: 'Huic Deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno Populeas inter senior se attollere frondes Visus.'

[d] *Apud*] Juxta significat. Cicero de Orator. lib. II. 'Cum etiam tum in lecto Crassus esset, et apud eum Sulpitius sederet.' Ubi, 'apud eum,' nil aliud est quam juxta eum.

[e] *Regis pastor*] Melius multo si legatur *regius pastor.*

[f] *Alba*] Æneas, finito bello adversus Turnum, Rutulorum Regem, et victor, Lavinium ex nomine uxoris, cui Laviniæ nomen erat, urbem condidit; qui cum mortuus esset, in locum ejus Ascanius filius successit, qui, Lavinio relicto, Albam longam excitavit, quæ trecentos per annos caput regni fuit. Post quos Romulus Romam condidit, quæ non tantum Italiæ, sed et fere totius orbis terrarum caput et domina fuit.

[g] *Bis septima*] Amulius ab Ænea decimaquarta soboles est; hujus ge-

mitore, cujus ex filia Romulus.[9] Igitur statim[10] prima [§. 5. juventæ[11] face, patruum Amulium[12] ab arce[h] deturbat, avum reponit.[b] Ipse fluminis amator, et montium, apud quos[i] erat educatus, mœnia novæ urbis[c] agitabat.[13] Gemini erant: [§. 6. uter auspicaretur,[j] et regeret, adhibere placuit Deos.[d] [14] [k] Remus[15] montem Aventinum, hic Palatinum[16] occupat.[17] Prior ille[18] sex vultures,[19] hic postea, sed duodecim[20] videt.[1] Sic victor augurio[l] urbem excitat,[m] plenus spei, bellatricem [§. 7.

[b] *Igitur statim primo æstu juventæ pellit patruum Amulium regno, et restituit avum Numitorem.* [c] *Meditabatur mœnia novæ urbis.*
[d] *Erant gemelli, ideo Deos consuluere, uter inciperet et susciperet regnum prior.*

septima sobole Mss. Vin. Duk. Edd. vett. omnes, in his Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. *jam septimus sobole* Ed. pr. *jam bis septima sobole* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2. *jam septima soboles* Ed. Lips. 1. Beg.—9 *Romulus et Remus* Ms. Voss. 3.—10 *Statim* aberat a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont.—11 *Juventutis* Mss. Regg. *juventatis* Ms. Voss. 1. 2. *juventutæ* Ms. Ryck.—12 *Amulium Romulus ab arce* Mss. Regg. Toll. Ryck. Duisb. Voss. 2. 3.—13 *Agitat* Ed. Beg.—14 Sic post Stad. Pont. Grævius rescripsit e Jordane, quem secutus est in suo exemplo Blanc. Beg. Sed *adhibuere piacula* Mss. et Edd. Duk. omnes, in his Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *adhibuē piacula* Ed. Lips. 1. *adhibentur piacula* Ms. Fran.—15 *Rhemus* Ed. Lips. 2. ubique.—16 *Palatium* Mss. Vin. Fran. Ed. Grut. Vetst. Amstel. *pallatinū* Ed. Lips. 1. 2. 3.—17 *Occupavit* Mss. Regg. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—18 *illic* Ed. Ven.—19 *Voltures* Ms. Duisb.—20 *XI.* Ed. Pont. operarum peccato.—1 Ita Ms. Naz. et Ms. Jord. Ed. Fab. Beg. Sed *vidit*

NOTÆ

neris series sic se habet: Æneas, Ascanius, Æneas Sylvius, Latinus, Alba, Capetus, Capys, Calpetus, Tiberinus, Agrippa, Alladius, Aventinus, Procas, et Amulius. Qui omnes, modo addas Sylvium Ascanii fratrem, qui post eum regno præfuit, regnarunt per annos quadringentos triginta quinque.

[h] *Ab arce*] Arx passim pro regno sumitur. Virgil. Æneid. IV. 'Ascanione pater Romanas invidet arces?'

[i] *Apud quos*] 'Apud' pro, in, multo elegantius; sic optimi quique scriptores: Terentius, 'apud forum' pro in foro.

[j] *Auspicaretur*] Verti, inciperet; auspicari enim est inchoare: et inde traxit originem, quod veteres nil nisi auspicato incipiebant.

[k] *Adhibere placuit Deos*] [Delph. habet *adhibuere piacula*, omissa voce *Deos.*] Piaculum est crimen dignum piatione, vel sacrificium quo crimen aliquod expiatur; unde manifestum est hic vocem *piacula*, locum habere non posse. Sunt qui legant *oracula*, bene.

[l] *Augurio*] Augurium hic pro auspicio posuit. Nam augurium est, cum observatur garritus aut cantus avium, quas appellabant oscines, quod ore futura prædicerent; auspicium vero est, cum et avium pastu vel volatu futura notabantur.

[m] *Excitat*] Sic Græci utuntur verbo ἐγείρειν τείχη, θεμέλια ἐγείρειν, *mœ-*

fore: ita illi[2] assuetæ[3] sanguine[n] et præda[4] aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis[5] sufficere vallum[o] [§. 8. videbatur:[6] cujus dum irridet[7] angustias Remus, idque[8] increpat saltu,[e] dubium an jussu fratris, occisus est: prima certe victima fuit; munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit.[f] Imaginem urbis magis quam [§. 9. urbem fecerat: incolæ deerant.[p] Erat in proximo lucus:[q] hunc Asylum facit:[9] et statim[10] mira vis hominum,[11] Latini Tuscique[12] pastores: quidam etiam[13] transmarini; Phryges,[r] qui sub Ænea, Arcades,[14] [s] qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum: populumque Romanum ipse fecit.[t] Res[15] [§. 10.

[e] *Quod dum Remus irridet angustissimum, et illud arguit saltu suo, &c.*
[f] *Et dedicavit sanguine suo vallum, quod muniebat novam urbem.*

Mss. et Edd. Duk. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Duk. 1. 2.—2 *Illæ* Ms. Voss. 1.—3 *Consueti* Ed. pr.—4 Sic Mss. Vin. et Duk. omnes, etiam Ed. pr. Med. Grut. Zeu. Fab. Vetst. Beg. Duk. 1. 2. Sed *sanguīs et p̄de* Ed. Lips. 1. 3. *sanguini et prædæ* Ed. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *sanguini et prede* Ed. Lips. 2.—5 *Urbius* Ed. Ven.—6 *Videbat* Ms. Fran.—7 *Invidet* Ms. Fran.—8 *Atque* Ms. Fran. In Mss. Jord. erat *cujus dum angustias increpat, saltu transilivit:* sed in eorum altero ante *τὸ saltu* additum reperiebatur *et*. Mss. Vin. *idque increpat: saltu dubium an jussu fratris occisus est*.—9 *Fecit* Ed. Col. At in Gryph. est *facit*.—10 *Statim*, omissa copula, Ed. Ven.—11 *Vix omnium* Ms. Voss. 1.—12 *Tuscorumque* Mss. Vin. Regg. Fran. Pal. 2. Ed. Stad. marg. *Thuscique* Ed. Ven.—13 *Et transmarini* Ms. Fran. Ed. Lips. 1. 3. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *transmarini*, omisso *τῷ etiam*, Ed. Lips. 2.—14 *Archades* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—15 *Rex erat* Ms. Voss. 3.—16 *Ludis* ab-

NOTÆ

nia, fundamenta excitare.

[n] *Assuetæ sanguine*] Sunt qui credant assuefacere, assuefieri, assuescere, nunquam sextum casum asciscere, sed semper tertium; at longe illi falluntur.

[o] *Vallum*] Vallum dicitur ipsa munitio; et valli sunt pali, quibus in terram defixis vallum munitur.

[p] *Incolæ deerant*] Et hæc causa est, cur imaginem urbis potius quam urbem fecisse dicat: incolæ enim urbem constituunt, non muri.

[q] *Lucus*] Is inter Capitolium et arcem erat.

[r] *Phryges*] Eorum nepotes, qui post Trojæ excidium Æneam ducem comitati fuerant.

[s] *Arcades*] Sub Fauno, quarto Italiæ rege, Evander ex urbe Arcadiæ, Pallanteo nomine, cum Arcadum turba in Italiam appulit, a quibus Arcades isti erant oriundi.

[t] *Ipse fecit*] Non video, cur hic hæreant interpretes, et locum vitii suspicentur; qui, si quisquam alius, planissimus est. 'Ipse' enim hic sumitur, ut Græce *αὐτὸς*; et sensus talis est: Romulus solus corpus coëgit, quasi natura, quæ ex variis elemen-

erat unius ætatis; populus virorum.[g] Itaque matrimonia a finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis[16] equestribus,[17 u] virgines, quæ ad spectaculum venerant, præda fuere. Et hæc[18] [§. 11. statim causa bellorum. Pulsi fugatique[19] Veientes:[w] Cæninensium[20 x] captum ac dirutum est[1] oppidum.[2] Spolia insuper opima[y] de rege Feretrio Jovi[z] manibus suis rex[3] reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem: nec [§. 12. dolo:[a] sed puella[4] pretium[5] rei, quam[6] gerebant in sinistris,[h]

[g] *Ista res poterat manere tantum per triginta annos; nam populus constabat viris* sine fœminis.

[h] *Tarpeia virgo prodidit portas Sabinis, non per fraudem; illa enim petierat in pretium rei* quam gerebat, *quæ ferebant in sinistris*, scuta scilicet.

rat a Ms. Scias.—17 *Æquestribus* Ed. Med.—18 Sic Mss. Vin. Ed. Lugd. Sed *præda fuere, et statim* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Pall. Voss. 1. 2. Ed. pr. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2. *præda fuere: hæc statim* Mss. Jord. Ed. Beg. *prædæ fuerunt, et hæc statim* Ms. Put. *Prædæ* erat etiam in Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. In Ed. Lips. 1. 2. 3. scriptum est *prede f. et hec statim.*—19 *Pulsi fugati* Ms. Voss. 1. 2. Fran. *pulsati fugati* Ms. Reg. Q.—20 *Norentes sabini caninensium* Ms. Fran. *Veientes. Geniensium* Mss. Jord. *Veientes Cenin̄esium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. In Ven. Gryph. est *Ceninensium.* Ms. Berol. *Venientes. C.* Ed. Beg. *Cæninenses.*—1 *Dirutum oppidum* Ms. Ryck. Voss. 1. Fran. *diruptum est oppidum* Ed. Par.—2 *opidum* Ed. Lips. 1. 3.—3 *Rex* aberat a Ms. Fran. Voss. 1.—4 *puellam* Ed. Ven.—5 *precium* Ed. Lips. 1. ubique. *præcium* Ed. Med. Par. ubique.—6 Sic Ms. Ryck. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Junt. Ald. Sed *rei quā* Ed. Ven. *rei quæ* Mss. Vin. Regg. Toll. Voss. Duisb. Ed. pr. Sab. Grut. Lugd.

NOTÆ

tis corpus congregat.

[u] *Ludis equestribus*] Hi ludi consualia dicebantur, quos in honorem Consi faciebant, qui Consus Neptunus equester est: et tunc temporis equos et asinos coronabant, eosque otiari sinebant.

[w] *Veientes*] Italiæ populi, socii Fidenatibus.

[x] *Cæninensium*] Cæninenses, populi in Latio.

[y] *Spolia opima*] Ea sunt, quæ Dux hostium Duci a se interfecto detraxerat. Eorum tanta raritas fuit, ut trina tantum contigerint: prima quæ Romulus de Acrone, altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio, tertia quæ Marcus Marcellus Jovi Feretrio de Viridomaro fixerunt.

[z] *Feretrio Jovi*] Jupiter Feretrius dictus fuit, quod illi spolia opima ferebant, vel a feriendo, quod fulmine feriat; vel quia dux ducem ense ferit. Propert. lib. IV. 'Causa Feretri Omine quod certo dux ferit ense ducem: Seu quia victa suis humeris hæc arma ferebant: Hinc Feretri dicta est ara superba Jovis.'

[a] *Nec dolo*] Omnes alii, qui super hac re scripserunt, tradunt Tarpeiam virginem a Tatio auro corruptam fuisse; a quorum sententia Noster discedit. Dicit enim illam portas prodidisse, non dolo, quippe quæ pe-

petierat; dubium clypeos,[7] an armillas. Illi ut et[8] fidem solverent, et ulciscerentur, clypeis obruere.[i] Ita [§. 13. admissis[9] intra[10] mœnia hostibus, atrox in ipso foro[11] pugna, adeo ut[12] Romulus Jovem oraret, ut[13] fœdam[b] suorum fugam sisteret. Hinc[14] templum et Stator[15] Jupiter.[16] Tandem sævientibus[17c] intervenere raptæ[18] laceris [§. 14. comis.[k] Sic pax facta cum Tatio,[19] fœdusque percussum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam[1] in urbem hostes[2d] demigrarent, et cum generis suis avitas[3]

[i] *Cum dubium esset, peteretne clypeos vel armillas; illi, ut et solverent promissa, et sumerent pœnas ab illa, obruere eam scutis.*

[k] *Tandem cum furerent undique, raptæ capillis passis progressæ sunt in medium.*

Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *rei quod* Jord. *rem, quam* Ed. Beg.—7 *Clipeos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Lugd. ubique. At *clypeos* Ed. Ven. Gryph. ubique.—8 Sic Ms. Naz. Ryck. Toll. Sed *ut fidem*, omisso τῷ *et*, Ms. Pal. 1. 2. et Mss. Duk. reliqui omnes. Ed. pr. Beg. *ut de fidem* Ms. Voss. 3. h. e. *et fidem*: nam et in Ms. Ryck. *de* sæpissime, ut ante ostendi, scriptum erat pro *et*.—9 *ad missis* Ed. Lips. 1. Ab Ed. Beg. abest τὸ *ita*.—10 Sic Ms. Naz. Mss. Jord. Pal. 1. 2. Toll. Ryck. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Fab. Duk. 1. 2. Sed *ad mœnia* Mss. Vin. et Duk. reliqui. Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg.—11 *In ipso aditu* Mss. Vin. Pal. 2. Ryck. Regg. Malliab. Voss. 2. 3. Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg. *in ipso*, omisso τῷ *foro*, Ms. Fran. Voss.—12 *Adeo Romulus* Jord. et Ms. Naz.—13 *Fœdam* omisso τῷ *ut*. Ed. Beg.—14 Ita Mss. Jord. Vin. Pal. 1. 2. et Duk. omnes; etiam Ed. pr. Sed *hic* Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—15 Sic quoque Mss. Vin. Sed *templum tibi Stator* Ms. Vatic. *templum tibi statuam* Ms. Fran. *templum est Stator* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *templum est Statori* Ed. Lips. 2. Ven. *templum esto, inquit* Ed. Gryph. *templum est et Stator* Ed. Stad. Pont.—16 *Juppiter* Ed. Med. *Jovi* Ed. Lips. 2.—17 *Funeribus* Jord. et Freculph.—18 *Sabinæ captæ* Ms. Voss. 3. e glossemate.—19 *Tacio* Ed. Lips. 1. 2. 3.—1 *Nove* Ed. Lips. 3.—2 *Hoste* Mss. Jord.—3 *Avi-*

NOTÆ

tierat, quæ gerebant in sinistris, nempe clypeos, ut scilicet inermes a Romanis facile obrui possent. Hic locus vulgo male acceptus est; nec est quod quisquam per vocem, *proditæ*, qua Florus usus est, intelligi velit eas insidiose et contra leges hostibus traditas fuisse; nam verbum *prodere* significat etiam, in manus tradere, dare, aperire, quasi porro dare, unde fit *prodere;* res nota est.

[b] *Ut fœdam*] Delendum est *ut* ex genio Flori, sic infra locutus: 'Hunc rex sapientissimus statum Reipub. imposuit; juventus divisa per tribus, in equis et armis ad subita belli excubaret.'

[c] *Tandem sævientibus*] Verbum Poëticum, Virgil. de Lupo, Æneid. lib. IX. 'Ille asper et improbus ira Sævit in absentes.'

[d] *Hostes*] Et hæc causa est cur dixit, 'res mira dictu;' et miror cuidam in mentem venisse, ut germanam lectionem sollicitaret.

opes pro dote sociarent. Auctis brevi[4] viribus, hunc [§. 15. rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit: juventus[5] divisa[6] per tribus, in[7] equis et armis,[8] ut[9] ad subita belli[10] [e] excubaret:[l] consilium Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate[11] Patres, ob ætatem[12] Senatus vocabantur.[13] His ita ordinatis, repente, cum[14] concionem[15] haberet [§. 16. ante urbem,[16] apud Capreæ[17] paludem,[f] e conspectu ablatus est. Discerptum[g] aliqui a senatu putant ob [§. 17. asperius ingenium: sed oborta[18] tempestas[h] solisque defectio consecrationis speciem[19] præbuere:[m] cui mox [§. 18.

[l] *Vigilias ageret, ad subitos motus belli.*
[m] *Sed cum repente tempestas orta esset, et sol defecisset, effecere quasi quandam consecrationem.*

tas aberat a Ms. Gud.—4 *In brevi* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—5 *Ut juventus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—6 *Dispersa* Mss. Vin. Ed. Stad. marg.—7 *Ut in equis* Ms. Fran. *et in equis* Mss. Pall.—8 *et in armis* Ms. Ryck. Naz. auctore Salmasio, Edd. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—9 Sic Ms. Naz., auctore Salmasio; Jord. Freculph. et, ut Dukero videbatur, Mss. Regg. Malliab. Aberat τὸ *ut* a Mss. Pall. et Duk. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh.—10 *subita bella* Ms. Ryck. Naz. Jord. Toll. Duisb. Pal. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. Beg. Duk. 1. 2. Sed *subita belli* erat in Mss. Vin. et Duk. ceteris.—11 *Autoritate* Ed. Lips. 2. Gryph. ubique: *authoritate* Ed. Ven. ubique.—12 *Ab ætate* Ed. Stad. Pont. e Jordane.—13 *Vocabatur* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—14 *Cum repente* Ms. Naz. Pal. 1. 2. et Mss. Duk. exceptis Voss. itemque Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. *cū repente* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—15 *contionem* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique. Atque sic Bongarsius quoque in Justino edidit e libris suis.—16 *ante urbem* aberant a Mss. Vin. Scias. Voss. 1. 2. Fran.—17 *Capræ paludem* Ms. Pal. 1. 2. Naz. Vin. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Stad. Pont. Beg. *Capræ paludes* Mss. Vin. Jord.—18 *aborta* Ed. Lips. 1. 2. 3.—19 *Specimē*

NOTÆ

[e] *Subita belli*] Florum ut Oratorem, vel Poëtam potius, quam ut historicum soleo legere, ita ubique sublimis est et magnificus. 'Subita belli,' pro subita bella. Sic Horat. dixit, 'acuta belli.'

[f] *Capreæ paludem*] Sic dicebatur ager juxta urbem. Nec est quod quisquam loco *Capreæ*, reponat *Capræ*. Capreæ dixit Ovid. Fast. lib. II. 'Est locus, antiqui Capreæ dixere paludem. Forte viris illic, Romule, jura dabas.'

[g] *Discerptum*] De Romuli interitu alii alia scribunt. Sunt qui dicant interfectum a primoribus, et corpore in minutissima fragmenta dissecto, occulte sub vestibus asportatum. Alii veneno extinctum volunt. Et alii manu sua mortuum.

[h] *Oborta tempestas*] Hoc eleganter describit Ovid. 'Sol fugit et removent subeuntia nubila cœlum, Et gravis effusis decidit imber aquis; Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther; Fit fuga, Rex patriis as-

Julius Proculus fidem fecit, visum a se Romulum affirmans, augustiore[20] forma,[i] quam fuisset: mandare præterea, ut se pro numine[j] acciperent: Quirinum in cœlo[1] vocari placitum Diis. Ita gentium Roma potiretur.[n 2]

CAP. II.

DE NUMA POMPILIO.

SUCCEDIT[3] Romulo Numa[4] Pompilius: quem [§. 1. Curibus[5 a] Sabinis agentem,[6] ultro petivere,[a 7] ob inclytam[8] viri religionem. Ille sacra, et cæremonias,[9] omnemque [§. 2.

[n] *Cui mox* consecrationi *Julius Proculus auctor fuit, ut omnes adhiberent fidem, jurans se vidisse Romulum forma augustiore quam fuisset* antea; *qui præterea mandabat eis, ut colerent se pro numine; se vero vocatum Quirinum in Cœlo, et Deos decrevisse, ut Roma regeret totum orbem terrarum.*

[a] *Quem* Romani *petivere sponte sua, cum vitam ageret Curibus Sabinis.*

Ed. Lips. 2.—20 *Augustiorem* Ms. Reg. F.—1 Sic Ms. Naz. Voss. 2. Fran. Ed. Ber. Sab. Junt. Ald. reliqui. Sed *cælo* Mss. Duk. ceteri, Pal. 2. Ed. pr.—2 Sic Ms. Pal. 1. Ryck. Toll. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Sed *vocari placitum desistat. gentium Roma* Ms. Voss. 1. 2. (in quo manus prima scripserat *pateretur*, quod ipsum erat in Naz.) Reg. F a prima manu. *vocari placitum, et ut gentium R. pot.* Ms. Pal. 2. auctore Salmasio: nam Gruterus quidem habet, *voc. plac. et omnium g. R. p.* Porro *vocari plac. de his ita g. R. pat.* Ms. Naz. *vocari plac. Diis ut g. R. potir.* Mss. Vin. Duisb. Voss. 3. Jord. Ed. Junt. Ald. Grut. Zeu. Fab. Vetst. *voc. plac. Diis gentium R. pot.* Ms. Reg. F a manu sec. *vocari plac. sic gent. R. p.* Ms. Reg. Q. *in cælo vocari: placitum Diis ita, gent. R. p.* Ed. Duk. 1. 2. *placitum Diis: ita gentium imperio Roma potiretur* Ed. Gryph. Stad. Pont. *in cælo vocari: placitum Diis, ut gentium imperio Roma potiretur* Ed. Lugd.

3 *Successit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—4 *Numma* Ed. Med.—5 *Curribus* Ed. Lips. 2.—6 *Degentem* Ms. Voss. 3. e glossemate.—7 *petiverunt* Mss. Regg. Naz. Flor. Fran. Malliab.—8 *inclitum* Ed. Lips. 1. 2. 3. *ubique*. Sed *inclytam* Ed. Med. Ven. Gryph. Lugd. Pont. ubique.—9 *cæri-*

NOTÆ

tra petebat equis.' Integros versus descripsi, ut mihi viam facerent ad antiquam lectionem Virgilio restituendam, apud quem hodie male legitur, Æneid. lib. III. 'Ingeminant abrupti nubibus ignes.' Cum legendum sit *abruptis nubibus*. Et sic legerat Ovidius cum imitatus est. Etenim nonne idem est, 'æther abrumpitur missis ignibus:' et, 'ignes nubibus abruptis?' Res ipsa luce clarior.

[i] *Augustiore forma*] Ovid. 'Pulcher, et humano major, trabeaque decorus Romulus, in media visus adesse via.'

[j] *Pro numine*] 'Thura ferant, placentque novum pia turba Quirinum.' Ovid.

CAP. II. *De Numa Pompilio*] Regnum suscepit anno Mundi 3236. ante Ch. Nat. 712. regnavit annis 43.

[5] *Curibus*] Cures, urbs in Sabinis.

cultum Deorum immortalium docuit: ille Pontifices,[b] Augures, Salios,[x] ceteraque populi Romani sacerdotia;[10 c] annum quoque[11] in duodecim menses, fastos dies[d] nefastosque[12] descripsit.[13] Ille Ancilia[14 e] atque Palladium,[f] [§. 3. secreta quædam imperii pignora,[g] Janumque geminum,[15 h] fidem pacis ac belli: in primis focum Vestæ[i] virginibus colendum dedit,[b] ut ad simulacrum[16] cœlestium siderum[17]

[b] *Ille dedit colenda Vestalibus Ancilia et Palladium, quæ erant quædam secreta pignora imperii; et Janum Geminum, in quo stabat pax et bellum; et in primis ignem Vestæ.*

monias Ms. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 2. 3. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. *cerimonias* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven.—10 *Ceterosque per sacerdotia* Mss. Vin. Pall. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. (in quo tamen est *sacerdotia*) Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Duk. 1. 2. *ceteraque per sacerdotia* Ms. Naz. *ceteraque sacerdotia* Ms. Flor. Ed. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst. Jord. Freculph.—11 *Annumque* Mss. Jord.—12 *Fastos nefastosque* Mss. Jord. *fastos d. nephastosque* Ed. Lips. 1. 2. 3. *f. d. ne fastosque* Ed. Par.—13 *Descripsi* Ed. Ven.—14 *Ancylia* Ed. Lips. 2. Gryph.—15 *Bifrontem* Jord.—16 *Ad similitudinem* Ms. Fran. Voss. 3. Jord. Ed. Col. marg. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *ad simulachrum* Ed. Par.—17 *Syderum* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.

NOTÆ

[b] *Pontifices*] Quatuor Pontifices instituit Numa, et augures totidem.

[x] *Salios*] Martis Sacerdotes numero duodecim, qui certis diebus per urbem armati canentes cum tripudiis et saltu discurrebant.

[c] *Ceteraque populi Romani sacerdotia*] In aliis *cetera sacerdotia*, vel *ceterosque per sacerdotia;* ex quo Salmasius ingeniosissime, *ceteraque P. R. sacerdotia.* Nihil ego verius puto: ex duobus illis literis *P. R.* negligentes librarii fecerant *per.*

[d] *Fastos dies*] Fasti dies sunt, quibus jus fatur, id est, dicitur; et quibus Prætoribus licebat hæc tria verba proferre sine piaculo, Do, Dico, Addico. Nefasti vero quibus jus non fatur, nec tria verba licet profari Prætoribus. Ovid. 'Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur; Fastus erit per quem lege licebit agi.'

[e] *Ancilia*] Unum tantum e cœlo delapsum, sed plura jussit fieri, simili cœlata figura, ut inquit ille, ut deciperentur qui illud furari cuperent.

[f] *Palladium*] Palladis simulacrum e cœlo delapsum, in quo Imperii fides stabat. Illud Ulysses et Diomedes sustulerunt, et Æneas postea in Italiam detulit.

[g] *Pignora*] Sic Ovid. 'Imperii pignora certa dabo,' de ancile.

[h] *Janum geminum*] Cujus templum belli tempore patet, pacis vero clausum est; et ideo pacis et belli fidem vocat. Dictus autem fuit geminus, a gemina facie, hac ortum, illa occidentem spectante.

[i] *Vestæ*] Alii Saturni filiam, alii Jani uxorem Vestam dicunt, et Vesta nil aliud est quam ignis. Ovid. 'Nec tu aliud Vestam quam vivam intellige flammam.' Illam Æneas a Troja

custos imperii flamma[18] vigilaret.[c 19] Hæc omnia quasi monitu Deæ Egeriæ,[20] quo magis barbari[j] acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut, quod vi[k] et [§. 4. injuria occupaverat, imperium, rcligione atque justitia[21] gubernaret.[d]

CAP. III.

DE TULLO HOSTILIO.

Excipit[1] Pompilium Numam Tullus Hostilius: [§. 1. cui in[2] honorem virtutis regnum ultro datum.[a 3] Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit.[a] Itaque mirum in modum[4] exercita[5] juventute, provocare [§. 2. ausus Albanos, gravem[b] et diu principem[c] populum.[b]

[c] *Ut flamma custos imperii semper vigilaret ad similitudinem cœlestium siderum.*

[d] *Tandem redegit populum furentem ad id, ut ille populus, qui occupaverat imperium per vim et injuriam, idem regeret religione et justitia.*

[a] *Tullus Hostilius successor fuit Numæ Pompilio, qui accepit regnum a populo sine ambitione, in honorem virtutis.*

[b] *Populum bellicosum et qui dominaverat diu.*

ubique.—18 *Flama* Mss. Toll.—19 *Invigilaret* Ms. Jord.—20 *Ægeriæ* Ed. Med. Par. Gryph.—21 *Justicia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *et i.* Ed. Beg.

1 *Explicit* Ed. Par. 2.—2 *Cujus honorem* Mss. Jord. in quibus eadem manus correxerat *ob honorem.*—3 *Datur* Ms. Gud. Voss. 3.—4 *Immodum* Ed. Lips.

NOTÆ

in Italiam detulit, 'Vestamque potentem, Æternumque adytis effert penetralibus ignem.'

j *Barbari*] Non dicit, *barbari*, pro Latini, quod quidam volunt. Ut apud Plaut. in Prolog. Asinariæ, Marcus vertit 'barbare,' id est, Latine; sed barbari qui scilicet legibus adhuc, cæremoniis, nec Deorum cultu essent assueti; et per hanc vocem causam reddidit, cur se apud eos Egeriæ monitu uti simularet.

k *Quod vi*] Quod vi et injuria hic dicitur, id ad Numam pertinere non potest, quem scilicet ultro petiverat Pop. Rom. ob inclytam viri religionem; ergo legendum, *ut qui;* Populum enim Romanum per vim et injuriam occupasse Imperium nimis verum est. Sic restituit hunc locum Pater meus.

Cap. iii. *De Tullo Hostilio*] Regnum cepit anno Mundi 3279. ante Ch. Nat. 669. regnavit annis 32.

a *Condidit*] Renovavit, restituit.

b *Gravem*] Poëticas Flori locutiones ubique notabis. Sic Horat. Persas 'graves' vocat. Od. i. 2. 'Audiet cives acuisse ferrum, Quo graves Persæ melius perirent:' ubi male commentator vetus qui infrænes explicat; sed pessime Cruquius, qui ab

Sed cum pari robore frequentibus præliis utrique[6] [§. 3. comminuerentur, misso in compendium[7] bello, Horatiis[d] Curiatiisque,[8] [e] tergeminis[9] hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata permissa[10] sunt.[c] Anceps et pulchra[11] [§. 4. contentio, exituque[12] ipso mirabilis. Tribus quippe illinc[f] vulneratis, hinc[g] duobus occisis,[d] qui supererat[13] Horatius, addito ad virtutem[14] dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam: singulosque, prout sequi poterant,[h] adortus[15] exsuperat.[e] Sic (rarum alias decus)[16] unius manu[17] [§. 5. parta victoria est: quam ille mox parricidio fœdavit.[18] Flentem circa se spolia[19] sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum[i] virginis amorem ultus[20]

[c] *Sed cum utrique ferrent damna æqualia præliis frequentibus, ut facerent cito finem belli, uterque populus dedere fata sua Horatiis et Curiatiis, tribus fratribus ex utraque parte.*

[d] *Nam tribus Curiatiis vulneratis, duobus Horatiis occisis.*

[e] *Superat singulos aggressus, ut unusquisque poterat sequi.*

1. 3. Par. *imodum* Ed. Med.—5 Sic et Ed. pr. Sed *exercitata* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Col. Lugd.—6 Ita et Mss. Vin. Sed *utrinque* Ms. Scias. Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—7 *Imcompendium* Ed. Lips. 1.—8 Sic et Ms. Naz. Sed *Curatiisque* Ms. Fran. Duisb. Voss. Ed. pr. Grut. Lugd. Pont. Vetst.—9 Sic Ed. Stad. Grut. Zeu. Freinsh. Fab. Vetst. Sed *trigeminis* Mss. et Edd. Duk. omnes; in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Beg. Duk. 1. 2.—10 Ita Mss. Jord. Naz. Regg. Voss. Ed. Fab. Blanc. Beg. Duk. 1. 2. Sed *commissa* Ms. Pal. 1. 2. Fran. Toll. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—11 Sic et Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. ubique.—12 *Exitusque* Ed. Ven.—13 *Superat* Ed. Lips. 2.—14 *Virtutes* Ms. Pal. 2.—15 *Adorsus* Ms. Voss. 2. male. *ad ortus* Ed. Lips. 1.—16 Sic Mss. Pall. et Duk. omnes, nisi quod in Duisb. et Fran. erat *rarum al' decus.* In Voss. 1. super *alias* scriptum erat *aliis.* Sed *rarum alius decus* Mss. Jord. *rerum,* simpliciter, Ed. pr. *rarum* Ed. Ven. Grut. Zeu. Vetst.—17 *Manu* Ed. Amstel. omisso *τῷ unius.*—18 *Fedavit* Ed. Med.—19 *Spolia circa se* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Amstel. Beg. Duk. 1. 2.—20 *Vultus*

NOTÆ

armorum genere dictos putat, quippe qui ferreis laminis induerentur. Gravis, nil aliud significat quam fortis, bellicosus, qui contemni non debet, qui virtutis suæ dedit specimina.

[c] *Diu Principem*] Albani enim quingentos fere per annos regnarunt.

[d] *Horatiis*] A parte Romanorum.

[e] *Curiatiis*] A parte Albanorum.

[f] *Illinc*] Ex Curiatiis.

[g] *Hinc*] Ex Horatiis.

[h] *Prout sequi poterant*] Bona lectio; male *poterat* in aliis Cod. scriptum est. Sic Aurel. Victor. ‘Unus Horatius quamvis integer, quia tribus impar erat, fugam simulavit, et singulos per intervalla, ut vulnerum dolor patiebatur insequentes, interfecit.’

[i] *Immaturum*] Notandum ‘immaturum’ posuisse, pro intemperatum.

est ferro. Citavere[1] leges nefas: sed abstulit virtus parri-
cidam:[2][j] et facinus intra[3] gloriam fuit.[f] Nec diu in [§. 6.
fide[4] Albanus. Nam Fidenate[5][k] bello missi in auxilium
ex[6] fœdere, medii inter duos[7] expectavere fortunam.
Sed rex callidus, ubi inclinare[8][l] socios ad hostem [§. 7.
videt, tollit animos, quasi ipse mandasset.[g] Spes inde nos-
tris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit.
Itaque hoste victo, ruptorem fœderis Metium[9] Fufe- [§. 8.
tium,[10] religatum inter duos currus,[11] pernicibus[h] equis dis-
trahit:[12] Albamque ipsam quamvis parentem,[m] [§. 9.
æmulam[13] tamen, diruit,[14] cum prius[15] omnes opes[16] urbis,

[f] *Leges vocavere in jus illud nefandum facinus; sed virtus ejus effecit, ut parricidium ei remitteretur. Et facinus constitit inter terminos gloriæ.*

[g] *Sed cum rex callidus videt illos vergere ad hostes, erigit animos suorum militum, simulans se ita mandasse.* [h] *Velocibus.*

Ed. Par. Ven.—1 *Quod auderet* Mss. Jord. Num orta lectio e glossemate τοῦ *nefas?*—2 *Patricidã* Ed. Lips. 1. 3. *parricidiam* Ed. Ven.—3 *Infra* Jord. Ed. Lugd. Zeu. Beg.—4 *Fide mansit Albanus* Ms. Ryck. Pal. 2. Fran. Voss. 3. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Col. Stad. Lugd. Pont. *fide permansit Albanus* Ms. Reg. Q. *fide perstat Albanus* Ed. Jord. *infide mãsit Albanus* Ed. Lips. 1.—5 *Fidenati* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *Fidennati* Ed. Ven.—6 *Misit in auxilium et fœdere* Mss. Jord. Naz. *misit in auxilium ex fœdere* Ms. Duisb. Ed. pr. *misti in aux. ex f.* Ms. Voss. 1. *bello quos misit in aux. ex f.* Ms. Reg. Q.—7 *Interduos* Ed. Lips. 1. Mox in eodem est *exspectavere*. Et sic ubique.—8 *Subinclinare socios* Ms. Naz. *ubi sub incl. s.* Ed. Beg. *ubi inclinare se socios* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Gryph. Stad. Pont. *ubi inclinare etiam se suos* Ms. Pal. 2.—9 *Mettum* Ms. Naz. et Mss. Jord. *Metum* Mss. Vin. Voss. 2.—10 Sic Ms. Naz. Vin. Reg. F, Toll. Voss. 1. 2. Ed. Grut. Vetst. Beg. Duk. 1. 2. Sed *Suffetium* Ms. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Gryph. *Suffetum* Ed. Med. Par. Ven. *Sufetium* Ms. Reg. Q, Ed. Fab. *Fuffetium* Ms. Ryck. *Fusecium* Ms. Fran. *Sussecium* Ms. Voss. 3.—11 *Inter duos funes* Ms. Pal. 1. *inter duos currus funes* Ms. Pal. 2. unde duplicem olim in libris lectionem loci extitisse, nemo non videt.—12 Sic Ms. Naz. Mss. Jord. et Mss. atque Edd. Duk. omnes cum nostris. Sed *distruhitur* Ms. Pal. 1. *distraxit* Ed. Grut. Zeu. Vetst.—13 *Emulam* Ed. Ven.—14 *Dirruit* Ed. Lips. 1. 3.—15 *Prius: cum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *prius cum* Ms. Toll. Duisb. Ed. Par. Ven. *prius tamen* Ms. Fran.—16 *Opes omnes*, ordine inverso, Ms. Fran.—

NOTÆ

[j] *Parricidam*] Pro parricidio.

[k] *Fidenate*] Fidenates, populi in Latio, sexto ab urbe milliario distantes.

[l] *Ubi inclinare*] Metius enim aciem in collem subduxerat, ut fortunam belli experiretur ac sequeretur, qua re Tullus intellecta, magna voce ait, suo illud jussu Metium facere. Quare hostes territi victique sunt.

[m] *Parentem*] Quippe ab Albæ regibus Romæ conditor Romulus.

ipsumque populum Romam[17] transtulisset:[18] prorsus ut consanguinea civitas non periisse,[19] sed in suum corpus rediisse[19] rursus[20] videretur.

CAP. IV.

DE ANCO MARCIO.[1]

Ancus[2] deinde Marcius, nepos Pompilii,[3] pari[4] [§. 1. ingenio.[a] Hic[5] igitur et mœnia[6 a] muro amplexus est,[7] [§. 2. et interfluentem[8] Urbi Tiberinum[9] ponte[10] commisit:[11 b] Ostiamque[12 c] in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit:[b] jam tum[13] videlicet præsagiens animo, futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo velut[14] maritimo Urbis hospitio[15] reciperentur.

[a] *Qui erat similis ingenio Numæ, avo suo.*
[b] *Et per pontem junxit ripas Tiberis, qui fluebat intra Urbem, et condidit Ostiam Coloniam in ipso concursu maris et fluminis.*

17 *Romanum* Ms. Naz. Ed. Grut. Vetst.—18 *Transtulit* Ms. Fran.—19 *Perisse....redisse* Jord. Ms. Ryck. Fran. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. *periisse....redisse* Ed. Med. Par. Ven. *perisse....rediisse* Ed. Pont.—20 *Russus* Ed. Lips. 1. *rurssus* Ed. Lips. 3. *redisse r. v.* Ms. Berol. *rediisse videretur* Ms. Reg. Q.

1 *Martio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. ubique.—2 *Eneus* Ed. Ven.—3 *Nepos ex filia Pompilii* Jord. et Freculph. et Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *nepos Pompilii ex filia* Ed. Fab.—4 *Pravo* Jord.—5 *hic* aberat a Ms. Naz.—6 *Mœnia* aberat a Ms. Burdigal.—7 *Amplexus* Ed. Freinshem. —8 *Influentem urbi* Mss. Jord.—9 *Tiberim* Ms. Fran. Ed. Stad. Pont. *Tiberini* Ms. Ryck. *Tyberinum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—10 *Ponti* Ms. Naz.—11 *Conjunxit* Ms. Flor. e glossemate, credo.—12 *Hostiamque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. *Hostiamque* Ed. Par. Gryph.—13 *Tunc* Ed. Par.—14 *Veluti* Ms. Ryck. Duisb. Fran. Voss. et Edd. Duk. omnes, etiam Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Beg.—15 *Hospicio* Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

Cap. iv. *De Anco Marcio*] Regnare cœpit anno Mundi 3311. ante Ch. Nat. 637. regnavit annis 24.

[a] *Mœnia*] Ædificia, domos, insulas.

[b] *Commisit*] Ripas ponte conjunxit; committere enim, conjungere significat. Virgil. ' Delphinum caudas utero commissa luporum.' Id est, habens caudas commissas, conjunctas, utero luporum.

[c] *Ostiam*] Oppidum in Latio, ad Tiberis ostia.

CAP. V.

DE TARQUINIO[1] PRISCO.

TARQUINIUS postea Priscus, quamvis transmarinæ [§. 1. originis, regnum ultro petens accipit[2] ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus[3] Corintho,[a] Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic et senatus [§. 2. majestatem numero ampliavit, et centuriis[b] tribus auxit,[a] quatenus[4] Attius[5] Navius[6] numerum augeri prohibebat, vir[7] summus augurio. Quem rex in experimentum roga- [§. 3. vit, fierine[8] posset, quod ipse mente conceperat? Ille [§. 4. rem expertus augurio, posse,[9] respondit. 'Atqui[10] hoc,' inquit, 'agitabam,[11] an cotem illam secare novacula possem.' Augur, 'Potes[12] ergo,' inquit; et secuit. Inde Romanis

[a] *Hic ampliavit majestatem Senatus numero Senatorum, et auxit Centurias tribus* aliis *Centuriis.*

1 *Tarquini* Ed. Ven.—2 *Accepit* Mss. Jord. Naz. Ryck. Regg. Voss. 1. Fran. Ed. Beg.—3 *Oriundum* Ed. Par. 1. Abest ab Ed. pr.—4 Sic Mss. Jord. et Ms. Pal. 1. Flor. Malliab. Voss. 1. 3. Reg. Q. Sed *quatinus* Ms. Ryck. Voss. 2. Reg. F. a prima manu: *quamvis* Jord. Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Fran. et Reg. F. a manu correctrice; Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—5 *Actius* Ms. Ryck. Duisb. Voss. 2. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Ancus* Ms. Fran.—6 *Nævius* Ms. Pal. 1. 2. 3. Ed. Zeu. *Nevius* Mss. Vin. Ryck. Duisb. Ed. pr. Stad. Pont. *Manius* Ms. Fran.—7 *Prohibebat summus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Beg. *prohibebat summisso* Ed. Med. Par. *prohiberet summus* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *prohibebatur summus* Ms. Naz. Dukerus quidem in nullo Mss. suorum reperit τὸ *vir*. Sed erat tamen in eo quem Pighius ad A. U. 138. laudat. Est etiam apud Freculph. et in Mss. Jord.—8 *Fieri ne* Ed. Lips. 1. Par.—9 *Posset* Ed. Par. 1.—10 *Atque* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—11 *Agituram* Mss. Jord. *cogitabam* Ms. Fran. quod glossema sapit: *agitabant* Ed. Ven.—12 *Et augur, potes* Mss.

NOTÆ

CAP. V. *De Tarquinio Prisco*] Anno Mundi 3335. ante Ch. Nat. 613. regnavit annis 38.

[a] *Corintho*] Damarati Corinthii filius erat, ejus qui, Cypselli tyrannidem fugiens, in Etruriam commigravit: ipse Lucumo dictus, postea vero ab Urbe Tusciæ, Tarquiniis nomine, Tarquinius vocatus.

[b] *Centuriis*] Quod Florus de Senatu, Aurel. Victor de Equitibus dicit: 'Centum patres in Curiam legit, qui minorum gentium sunt appellati, Equitum Centurias numero duplicavit, nomina mutare non potuit, Accii Navii auguris auctoritate deterritus, qui fidem artis suæ novacula et cote firmavit.'

sacer auguratus.[b][13] Neque[14] pace Tarquinius quam [§. 5. bello promtior.[c] Duodecim[15][c] namque[16] Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde[17] fasces, trabeæ,[d] [§. 6. curules,[18][e] annuli,[19][f] phaleræ,[20][g] paludamenta,[h] prætexta;[1][i] inde, quod[2] aureo[3] curru, quatuor equis triumphatur;[d][4] togæ pictæ,[j] tunicæque palmatæ;[5][k] omnia denique decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet.[6]

[b] *Ex eo augurium fuit sacrum Romanis.*
[c] *Neque Tarquinius fuit ardentior in pace quam in bello.*
[d] *Inde est, quod triumphatur quadrigis aureis.*

Jord. *augur, potes* Ms. Reg. Q.—13 *Auguriatus* Ed. pr.—14 *Nāque* Ed. Gryph.—15 *XII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven.—16 *Nanque* Ed. Lips. 2. Gryph. ubique.—17 *Et inde* Ms. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—18 *Currules* Ed. Lips. 1. 3.—19 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. Stad. Reliqui *anuli.*—20 *Falē* Ed. Lips. 1. *faleræ* Ed. Med. Par. *falere* Ed. Lips. 3.—1 *Prætextæ* Jord. Ed. Beg. Freculph.—2 Sic Ms. Naz. Sed *indeque* Jord. Mss. Pall. Flor. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Med. Par. *inde* Ms. Malliab.—3 *Aurato curru* Ed. Stad. Pont. male, cum *aureum* dicatur etiam id quod est auro obductum.—4 *Triumphatur* abest ab Ed. Par. 1.—5 *Palmatem* Ed. Par. 1.—6 *Sumta sunt* add. Ed. Jord. et Freculph.

NOTÆ

[c] *Duodecim*] Etrusci, sive Tusci, a Græcis Tyrrheni dicti, intra Appeninum, mare inferum, et Tiberim Macramque amnes consederunt, duodecim urbibus totidemque principatibus inter se constitutis.

[d] *Trabeæ*] Sunt vestes, quæ quasdam tanquam discolores pannorum trabes habebant. Suetonius inde vestimentis docet tria trabearum fuisse genera, unum e sola purpura Diis consecratum, alterum e purpura et cocco, quo Augures. Ceterum, et ante Tarquinium Priscum Romæ in usu fuit trabea, nempe Romuli tempore. Virgil. Æneid. VII. 'Ipse, Quirinali trabea cinctuque Gabino Insignis, reserat stridentia limina Consul.' Ubi interpres, Quirinali Trabea, regali veste, quali Romulus utebatur.

[e] *Curules*] Erant sellæ eburneæ.

[f] *Annuli*] Annuli aurei insignia dignitatis equestris.

[g] *Phaleræ*] Ornamenta, quæ equorum frontibus, maxillis, pectoribus ad speciem addebantur, iis ob rem bene gestam equites donabantur.

[h] *Paludamenta*] Vestes purpura et cocco distinctæ, quibus induti Imperatores ad bella proficiscuntur.

[i] *Prætexta*] Vestis, cui purpura prætexta est, hoc est, quæ purpuram in ora habet. Hac utebantur pueri usque ad annum decimum septimum, qui annus tyrocinii dicebatur.

[j] *Togæ pictæ*] Triumphantium peculiaris, ex splendidiore purpura, variis Phrygioniæ artis pigmentis, et variis iconibus ad extimam et intimam utramque frontem elegantissime descriptæ.

[k] *Tunicæ palmatæ*] Triumphantium propriæ, ut togæ pictæ ex splendidiori purpura, ubique palmeis foliis ex auro prætexta, et qua in longum latumque patet, eisdem foliis elegantissime descripta, triumphantis celebres victorias sua specie designantibus.

CAP. VI.

DE SERVIO TULLIO.

SERVIUS Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit. [§. 1. Nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva[a] creatum. Nam eximiam[1] indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat:[2] et clarum fore visa circa caput flamma[3][b] promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, annitente[4] [§. 2. regina, substitutus in locum regis, quasi ad[5] tempus,[a][c] regnum dolo partum sic egit[d] industrie,[6] ut jure adeptus videre-

[a] *Igitur sub mortem regis substitutus est in locum ejus, quasi pro tempore, regina nitente.*

1 *Ob eximiam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zen.—2 *Educarat* Ms. Ryck. Berol. Reg. F. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 3. *educararat* Ms. Voss. 1. 2.—3 *flama* Ms. Flor. Berol. Duisb.—4 *Adnittete* Ed. Lips. 1. *admittente* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *adnitente* Ed. Stad. Pont.—5 Sic Mss. et Edd. Duk. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. etiam Freculph. Sed *quasi tempus* Ms. Naz. *quasi in tempus* Ed. Fab. Amstel. Beg.—6 Sic etiam Jord. et Freculph. Sed *industria* Ms.

NOTÆ

CAP. VI. *De Servio Tullio*] Anno Mundi 3373. ante Ch. Nat. 575. regnavit annis 44.

[a] *Matre serva*] Non serva fuerat, sed Corniculo Latii oppido capto, et Servio Tullio, qui Princeps in illa Urbe fuerat, occiso, uxor ejus in hostium potestatem venit, et ob unicam nobilitatem ab regina Romana servitio prohibita fuit, et Servium Tullium in Prisci Tarquinii domo peperit, quem matris fortuna, quod scilicet capta patria in hostium manus venerit, ut serva natum crederent, fecit. Vide Livium lib. I.

[b] *Visa circa caput flamma*] Semper monstrum istud magnum aliquid portendebat. Sic Virgil. Æneid. II. de Ascanio, 'Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.' Et lib. VII. de Lavinia: 'Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem, Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari: Id vero horrendum, ac visu miserabile ferri; Namque fore illustrem fama fatisque canebant Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.'

[c] *Quasi ad tempus*] Quia vulnerato Tarquinio uxor 'Tanaquil populum bono animo esse jubet; sopitum fuisse regem subito ictu, ferrum haud alte in corpus descendisse, jam ad se rediisse: inspectum vulnus absterso cruore: omnia salubria esse: confidere propediem ipsum eos visuros. Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem esse: eum jura redditurum, obiturumque alia regis munia.' Liv. Et hoc est, cur Noster eum substitutum in locum Regis, quasi in tempus, dicat.

[d] *Sic egit*] Nota agere, pro administrare: sic capite sequenti, 'scelere partam potestatem non melius egit quam acquisierat.'

tur.[6] Ab hoc Populus Romanus relatus in censum,[7][e] [§. 3. digestus in classes,[f] curiis[8][g] atque collegiis[9][h] distributus: summaque regis solertia ita est ordinata[10] respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque[11] discrimina in tabulas[12] referrentur; ac si[13] maxima civitas minimæ[14] domus diligentia contineretur.

CAP. VII.

DE TARQUINIO SUPERBO.

POSTREMUS omnium fuit regum Tarquinius, cui [§. 1. cognomen[a] Superbo[1] ex moribus[2][b] datum. Hic regnum [§. 2.

[6] *Et sic administravit industrie regnum, quod acquisierat fraude, ut videretur adeptus jure.*

Toll. Duisb. Ber. Fran. Pal. 1. Voss. 1. 2. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. *industriæ* Ms. Ryck.—7 *Incensum* Ed. Par. In Ven. est *relatus in classes*, omissis verbis *in censum digestus.*—8 *Decuriis* Jord. Freculph. Ed. Ald. *centuriis* Ed. Beg.—9 *Colegiis* Ed. Lips. 1. 3.—10 *Exordinā* Ed. Lips. 1. *exordinata* Ed. Lips. 2. 3. *exordinatam* Ed. Ven.—11 *Offitiorum* Ed. Lips. 3.—12 *Tabulis* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Junt. Gryph. *talibus* Ed. Ber. Sab. Med. Par.—13 *Ac sic* Ms. Naz. Flor. Voss. 1. 2. Jord. Freculph. Ed. Fab. Beg.—14 *Minime* Ed. Par. 1. Ven.

1 *Suberbo* Ed. Par. 1. *superbus* Ed. Lips. 2. male.—2 *Exmoribus* Ed. Lips.

NOTÆ

[e] *Relatus in censum*] Sic Livius: 'Censum instituit, rem saluberrimam tanto futuro Imperio, ex quo belli pacisque munia non viritim, ut antea, sed pro habitu pecuniarum ficrent.' Census autem est, quo publicæ et privatæ omnium opes describebantur; ante Servium per orbem terrarum incognitus.

[f] *Classes*] Populum Romanum in sex classes divisit Servius Tullius, quibus centum nonaginta tres centuriæ continebantur. Vide Livium lib. I.

[g] *Curiis*] Triginta fuere curiæ a rege Romulo institutæ; postea vero triginta quinque, quæ tamen triginta dicebantur, eadem ratione qua centumviri dicebantur, etsi revera essent centum et quinque capita.

[h] *Collegiis*] Collegium est proprie collectus hominum, qui eandem artem tractant, ut Collegium Fabrorum, Collegium Mercatorum, Collegium Sacerdotum, &c. Collegia instituisse Numam Plutarchus tradidit.

CAP. VII. *De Tarquinio Superbo*] Anno Mundi 3417. ante Ch. Nat. 531. regnavit annis 25.

[a] *Cognomen*] Cognomen est, quod nomini gentilitio subjungitur.

[b] *Ex moribus*] Livius: 'Cui cognomen Superbo facta indiderunt; quia socerum gener sepultura prohibuit, Romulum quoque insepultum periisse dictitans; primoresque patrum, quos

avitum, quod a Servio tenebatur, rapere maluit, quam expectare, immissisque[3] in eum percussoribus, scelere partam[4] potestatem non melius egit,[c] quam acquisierat.[a 5] Nec [§. 3. abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem salutaret,[6 d] super[7] cruentum patrem, vecta carpento, consternatos[8] equos egit. Sed ipse in Senatum[9] cædibus,[10] [§. 4. in omnes[11] superbia, quæ[12] crudelitate gravior est bonis,[13] grassatus,[b 14] cum sævitiam jam[15] domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio [§. 5. capta sunt, Ardea,[e] Ocriculum,[16 f] Gabii,[g] Suessa[17] Pometia.[h] Tum[18] quoque cruentus[19] in suos. Neque enim [§. 6. filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam[i] apud[20] hostes hinc fides esset.[c] Cui Gabiis,[j] ut voluerat, [§. 7.

[a] *Non melius administravit regnum partum scelere, quam acquisierat.*
[b] *Ipse vero cum sævisset in Senatum cædibus, et in omnes superbia.*
[c] *Ut cum transfugam esse simularet, hostes adhiberent fidem ei facile.*

1.—3 *Immisisque* Ed. Par. 1.—4 *Partem* Ed. Par. 1.—5 *Adquæsierat* Ms. Naz. *acquiesierat* Ed. Lips. 3.—6 *Salutasset* Ed. pr.—7 *Supra* Ms. Burdigal. Flor. Berol. Duisb. Fran. Jord. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ven. Stad. Pont. Beg.—8 *Consternato* Ed. Par. 1.—9 *Insenatum* Ed. Lips. 1.—10 *In plebem verberibus* add. Jord.—11 *Oīs* Ed. Med. *omnis* Ed. Par. Ven.—12 *Quam* Ed. Par. Gryph. *quā* Ed. Med.—13 *In bonos* Ed. Par. 1. *bonos* Ed. Med. *honos* Ed. Gryph. *bonos* Ed. Col. in cujus tamen marg. Vulgata lectio posita est.—14 *Crassatus* Ed. Ven.—15 Sic et Mss. Regg. Berol. Duisb. Voss. 1. 2. Fran. Malliab. Jord. Sed *sæviti jam* Ms. Naz. *sævitiam domi* Ed. pr. Beg.—16 *Acricolum* Ms. Burdigal. *Ocricolum* Ms. Naz. Pal. 2. Regg. Voss. 2. *Oricolum* Ms. Ryck. *Otricolum* Ms. Duisb. *otriculum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—17 *Suessa: Pometia* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Suessa: Pometia* Ed. Med. Par. 1. *Suessa, Pomeria* Ed. Par. 2. Gryph. Lugd.—18 *Tu* Ed. Med.—19 *Cru-*

NOTÆ

Servii rebus favisse credebat, interfecit.'

[c] *Non melius egit*] Vide supra, 'regnum dolo partum sic egit industrie,' &c.

[d] *Ut virum regem salutaret*] Hoc contra historiæ fidem docet Florus, cum apud omnes in confesso sit Tulliam carpentum supra patrem egisse, cum jam virum suum regem salutasset: sed forsan legendum *salutarat.*

[e] *Ardea*] Urbs octavo et decimo milliario ab Urbe distans. Eam Dauni Urbem vocat Virgil. Æneid. x. 'Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.'

[f] *Ocriculum*] Urbs in Italia.

[g] *Gabii*] Urbs in Latio, vigesimo ab Urbe milliario.

[h] *Suessa Pometia*] Volscorum in Campania caput.

[i] *Simulanti transfugam*] Composito, ut inquit Livius, transfugit Gabios, patris in se intolerabilem sævitiam conquerens.

[j] *Gabiis*] Sunt qui reponunt *Gabi-*

recepto,[1] atque[2] per nuntios consulenti, quid fieri vellet,
eminentia[4] forte papaverum capita virgula excutiens,[3] cum
per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet[4] (quæ
superbia!)[5] [k] sic respondit.[d] Tamen[6] de manubiis[l] [§. 8.
captarum urbium templum erexit:[e] [m] quod cum inaugu-
raretur,[f] [n] cedentibus[7] [o] ceteris Deis[8] (mira res dictu) resti-
tere Juventas[9] et Terminus.[p] Placuit vatibus contu- [§. 9.
macia[10] numinum,[11] siquidem firma omnia et æterna pol-

[d] *Qui cum receptus esset Gabiis, ut pater voluerat, et consuleret eum per nuntios quid vellet fieri, ille sic respondit: virga prostravit capita eminentia papaverum, quæ superbia! cum per hoc vellet intelligi primores Urbis interficiendos esse.*

[e] *Erexit tamen templum de præda urbium quas ceperat.*

[f] *Quod cum consecraretur.*

entos Ed. Ven.—20 *Aput* Ed. Lips. 3.—1 *Cui Gabios, ut voluerat, receptos* Ms. Naz. *cui a Gabiis, ut vol. recepto* Ms. Voss. 1. 2. Ed. pr. *quo a Gabiis, ut vol. recepto* Jord.—2 *Et per* Jord. Ms. Naz. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—3 *Concutiens* Ms. Malliab. *decutiens* Ms. Fran. *excussit* Ms. Voss. 2. *decussit* Ms. Voss. 3. Ed. Ven. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—4 *Eminentia....vellet* aberant a Ms. Ryck.—5 *Qua superbia* Jord.—6 *Tum* Ed. pr.—7 *Cædentibus* Ed. Med.—8 *De his* Ms. Naz. *Diis* Ms. Reg. Q. Malliab. Ryek. Fran. Ed. pr. In Ed. Par. vitiose est *ceteris cedentibus cæteris.*—9 *Juventa* Ms. Pal. 2. Voss. 3. Reg. F. Malliab. Ed. Gryph. *juventus* Ms. Fran. Ed. Ven. Junt.—10 *Contumatia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 2.—11 *Nimium* Ed. Med.

NOTÆ

os, sed nil mutandum: neque enim se Gabiis recipere, minus probum quam Gabios.

[k] *Quæ superbia*] Seu ira, seu odio, seu superbia insita ingenio, nullam vocem emisit. Livius. Ego vero prudentiam potius quam superbiam vocaverim, quandoquidem huic nuntio, quia dubiæ fidei videbatur, nil voce responsum est.

[l] *Manubiis*] Manubiæ sunt pecuniæ ex prædæ venditione collectæ.

[m] *Templum erexit*] De templo Jovis Capitolini loquitur; quod cum Eutropius a Tarquinio Prisco inchoatum scribat, pater meus legendum monuit, ubi de Superbo agit, non *ædificavit*, sed *exædificavit*, id est, absolvit. Quod firmatur ex Livio, qui sic libro primo scribit: 'Inde ad negotia urbana animum convertit, quorum erat primum, ut Jovis templum, in monte Tarpeio, monumentum regni sui nominisque relinqueret: Tarquinios reges ambos, patrem vovisse, filium perfecisse.'

[n] *Inaugararetur*] Ex profano sacrum fieret.

[o] *Cedentibus*] Qui Livium non legerit certe scio hoc nullus intelliget: cesserunt Dii, quia eorum omnium sacellorum exaugurationes admiserunt aves, et in Termini fano non addixere. Quapropter restitit, et ejus sacellum inauguratum fuit, et omnia alia sacella diruta; et hoc est, cur dicit Noster, cedentibus aliis.

[p] *Juventas et Terminus*] De Termino tantum Livius. Juventas autem significabat Imperium Romanum quasi juventæ vigorem servaturum; Terminus vero, Imperium sine fine futurum, et quod nec metas, nec tempora nosset.

licebantur. Sed illud horrendum,[12] quod molientibus[q] ædem[13] in fundamentis[14] humanum repertum est caput,[g] nec dubitavere cuncti, monstrum[r] pulcherrimum imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu superbiam [§. 10. regis Populus Romanus perpessus est, donec aberat[15] libido: hanc ex liberis ejus importunitatem[s] tolerare[16] non potuit.[h] Quorum cum alter ornatissimæ[17] fœminæ[18] Lucretiæ [§. 11. stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum Regibus[19] abrogatum.[20]

CAP. VIII.

ANACEPHALÆOSIS[1] DE SEPTEM REGIBUS.

Hæc est prima ætas populi Romani, et quasi [§. 1. infantia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum

[g] *Jacientibus fundamenta templi, in ipsis caput humanum repertum est.*
[h] *Non potuit tolerare hanc tyrannidem ex liberis ejus.*

Par.—12 *Horrentius* Mss. Jord. *horrendius* Edd. Jord. In Ven. pro *illud* est *illum.*—13 *Sedem* Mss. Vin. Naz. Ed. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. A Ms. Duisb. aberat.—14 *Infundamentis* Ed. Lips. 1.—15 *Oberat* Ed. Par.—16 *Tollerare* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 2.—17 *Ornatissime* Ed. Par.—18 Sic Ed. Med. ubique: reliqui *feminæ.*—19 *Regi* Mss. Regg. Fran. *regis* Ms. Flor.—20 *Abrogatum est* Mss. Toll. Duisb. Voss. 1. 2. Fran. Ryck. Ed. pr.

NOTÆ

[q] *Molientibus*] Extruentibus, Virgil. Æneid. I. 'Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa.' Lib. VII. 'Ipse humili designat mœnia fossa, Moliturque locum.' Et inde dictum est *demoliri*, id est destruere; a quo verbum nostrum, *démolir.*

[r] *Monstrum*] Recte: monstrum enim nil aliud est quam monitrum. Sæpe usus Virgil. Æneid. III. 'Ut me conspexit venientem, et Troia circum Arma amens vidit, magnis exterrita monstris, Diriguit visu in medio.' Et lib. V. 'Tam vero attonitæ monstris raptæque furore Conclamant.' Et paulo post: 'Mene salis placidi vultum fluctusque quietos Ignorare jubes? mene huic confidere monstro?' Et alibi. Quin et Cicero de Divinat. lib. I. 'Monstris interpretandis,' id est, monitris. Monstra autem a monstrando sic dicta. Cicero ibidem: 'Quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicant ostenta, portenta, monstra, prodigia, dicuntur.'

[s] *Importunitatem*] Importunus proprie est, qui alios non sinit quiescere: hic importunitas pro tyrannide sumitur, ut capite sequenti 'importuna dominatio.'

industria, tam variis ingenio, ut Reipublicæ ratio et utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius?[a] tali opus [§. 2. fuit, ut invaderet[b] regnum. Quid Numa religiosius? [§. 3. ita res poposcit,[2] ut ferox[3] [c] populus Deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ[4] artifex[d] Tullus?[5] bellatoribus [§. 4. viris quam necessarius,[a] ut acueret ratione[6] virtutem. Quid ædificator[7] Ancus? ut Urbem colonia[e] extenderet, ponte[f] jungeret, muro[g] tueretur. Jam vero Tarquinii [§. 5. ornamenta[h] et insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus a Servio [§. 6. census quid effecit,[8] nisi ut ipsa se nosset[9] Respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio[i] non- [§. 7. nihil,[10] immo vel plurimum[11] profuit. Sic enim effectum est,

[a] *Quid Tullus ille conditor militiæ? quantum fuit necessarius viris bellicosis.*

1 *Anacephaleosis* Ed. Par. Ven.—2 Sic Ms. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ven. Grut. Zeu. Fab. Vetst. Beg. Duk. 1. 2. Sed *ita poposcit* Ms. Pal. 2. Voss. 2. Malliab. In Ms. Reg. F aliena manus addiderat *res.* Ms. Reg. Q *ita poscebat.* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *talem res poposcit.*—3 *Ferus* Ms. Fran. —4 *Miliciæ* Ed. Lips. 1.—5 *Tullus hostilib*[9] Ed. Lips. 2.—6 *Ratione* Ed. Ven. —7 *Edificat* Ed. Ven.—8 *Efficit* Ed. Ven. Gryph.—9 Sic Ms. Pal. 1. Reg. Q, Toll. Voss. 2. 3. Ed. pr. Sed *noscet* Ms. Pal. 2. Ryck. Duisb. Fran. Ed. Lips. 1. 3. *nosceret* Ms. Reg. F, Voss. 1. Ed. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst. *noceret* Ed. Ven.—10 *Non nihil* Ed. Par.—11 *Immo plurimum* Ms. Ryck. Fran. Reg. Q. *plurimum,*

NOTÆ

[a] *Nam quid Romulo ardentius*] Cave fidem adhibeas iis, qui reponunt *audentius:* næ illi vim verbi *ardentius* non capiunt: sic Virgil. Æneid. IX. 'Sævit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.' Et alibi virtutem ardentem vocat, 'aut ardens evexit ad æthera virtus.'

[b] *Invaderet*] Sic Virgil. Æneid. II. 'Invadunt urbem somno vinoque sepultam.' Et lib. III. 'Vicinosque, ignare, paras invadere portus.'

[c] *Ut ferox*] Supra, capite secundo, 'barbarum' vocavit. Vide. Hinc etiam firmare poteris explicationem quam affero contra eos, qui Barbarum, Romanum, vel Latinum explicant.

[d] *Artifex*] Hic enim omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit.

[e] *Colonia*] Ostiam fecit Coloniam.

[f] *Ponte*] Tiberinum ponte commisit.

[g] *Muro*] Mœnia muro amplexus est.

[h] *Ornamenta*] Fasces, trabeæ, phaleræ, paludamenta, et alia: vide c. 5.

[i] *Importuna dominatio*] Tyrannidem significat, ut supra importunitas.

ut agitatus[j] injuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.[12]

CAP. IX.

DE MUTATIONE REIPUBLICÆ.

Igitur Bruto Collatinoque[1] ducibus et auctoribus, [§. 1. quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ[2] decus, quodam quasi instinctu Deorum concitatus,[3] regem repente[4] destituit, bona diripit,[5 a] agrum Marti[b] suo[c] consecrat, imperium in eosdem[6] libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen nomine[d] et jure.[7 e] Quippe ex perpetuo[8] an- [§. 2. nuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine[f] vel mora[g] corrumperetur: Consulesque appellavit pro re-

omisso et τῷ *immo*, et τῷ *vel*, Ms. Reg. F.—12 *Incitaretur* Ms. Fran. Ad calcem hujus Capitis in Ms. Ryck. legebantur hæc: *Finit liber primus et prima ætas. Incipit liber secundus et prima* (leg. *secunda*) *ætas populi Ro.*

1 *Collatioque* Ed. Ven.—2 *Pudicicie* Ed. Lips. 1. 2. 3. In Ed. Lugd. vitiose scriptum est *vindicandā*.—3 *Concitus* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—4 *Derepente* Ms. Voss. 3.—5 *Diripuit* Ed. Lips. 2. Ven.—6 *Eusdem* Ed. Med. —7 *M. t. jure et nomine* Jord. *mut. t. nomine et judice* Ms. Ryck. *m. t. et jure et nomine* Ed. Ald. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2. *m. t. et nomine et judice* Ms. Pal. 2. Fran. Flor. Malliab. *m. t. et judice et nomine* Ms. Pal. 1. Toll. Duisb. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *m. t. et indice et nomine* Mss. Vin. Voss. 2. 3. Ed. Ven. Junt. Grut. Lugd. Vetst. *m. t. et nomine et numero* Ms. Reg. Q, *m. t. et nom. et jure* Ed. Beg.—8 *Exper-*

NOTÆ

[j] *Agitatus*] Virgil. Æneid. III. 'Et scelerum furiis agitatus Orestes.' Et lib. X. 'Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.'

Cap. IX. *De mutatione Reipublicæ*] Bruto Collatinoque ducibus. Anno Mundi 3442. ante Ch. Nat. 506. ab urbe Cond. 245.

[a] *Bona diripit*] Diripienda Plebi data fuere, ut, contacta regia præda, spem in perpetuum cum his pacis amitteret.

[b] *Agrum Marti*] Ager Tarquiniorum, qui inter Urbem et Tiberim erat, consecratus Marti; Martius deinde vocatus fuit.

[c] *Suo*] Suum vocat, quia Romulum Urbis conditorem genuerat.

[d] *Nomine*] Quippe non Reges, sed Consules vocati fuere.

[e] *Jure*] Mutata potestate, quam annuam tantum habebant, cum reges habuissent perpetuam.

[f] *Solitudine*] Consules duo hac causa creati sunt, ut si unus malus esse voluisset, alter eum, habens similem potestatem, coërceret.

[g] *Vel mora*] Et placuit, ne Imperium longius quam annuum haberent, ne per diuturnitatem potestatis inso-

gibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut [§. 3. vix mutati status fidem caperent;[a] alterumque ex Consulibus, tantum ob nomen[h] et genus[i] regium, fascibus[j] abrogatis,[9] Urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius[10] [§. 4. Poplicola,[11] ex summo[12] studio annixus[13] est ad augendam[14] liberi populi majestatem. Nam et fasces ei pro concione[15] summisit,[k] et jus provocationis[l] adversus ipsos dedit, et ne specie[16] arcis offenderet, eminentes ædes[m] suas in plana summisit.[b] Brutus vero favori[17] civium etiam[18] [§. 5. domus suæ clade et parricidio velificatus[19] est.[c] [n] Quippe

[a] *Ut vix credere possent statum mutatum.*

[b] *Et ne offenderet eum per similitudinem arcis, planas fecit ædes suas, quæ erant eminentes.*

[c] *Brutus vero commisit se favori civium, etiam clade et parricidio domus suæ.*

* * * * *

petuo Ed. Lips. 1.—9 *Obrogatis* Ms. Naz.—10 *Horatius* Mss. Jord. et Mss. atque Edd. Duk. omnes; nisi quod varie scriptum erat, *Oratius, Horuatius, Hortacius.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Horatius.* Ed. Ven. *P. Valerius.*—11 Sic Ms. Toll. Voss. 2. 3. Ed. Stad. Pont. Sed *Publicola* Ms. Naz. Pall. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Fab. Blanc. Vetst. Beg. *Puplicola* Mss. Regg.—12 *Summo*, omisso *τῷ ex*, Jord. Ms. Flor. Duisb. Fran. Ed. pr. Gryph. Stad. Pont. *etiam summo* Ms. Reg. Q. *is summo* Ed. Zeu.—13 *Annisus* Ms. Naz. Reg. Q, Fran. Voss. 1. 2. *admissus* Ms. Pal. 1. *annissus* Ms. Berol. Duisb. *anixus* Ed. Ven.—14 *Augendum* Ms. Ryck.—15 Sic Ms. Vin. Jord. Ed. pr. Sed *pro libera contione* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. *pro libera concione* Ed. Par. Gryph. *pro concione plana* Mss. Vin.—16 *Species* Jord.—17 *Favore* Ed. Lips. 1. 2. 3. Stad. Lugd. Pont.—18 *Eciam* Ed. Lips. 1.—19 *Vellificatus* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—20 *Liberos suos*

NOTÆ

lentiores redderentur; sed civiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos.

[h] *Ob nomen*] Quia Tarquinius vocabatur.

[i] *Et genus*] Quippe qui sorore Tarquinii Superbi genitus.

[j] *Fascibus*] Ante Consules manipulum fascium cum securibus a lictoribus ferebatur, ut ostenderent leviora crimina fascibus, graviora securi esse animadvertenda.

[k] *Fasces summisit*] Inde summittere fasces alicui, usurpatum est pro, cedere, se minorem gerere. Cicero in lib. de Claris Orat. 'Cum enim in maximis causis versatus esses, et cum tibi ætas nostra jam cederet, fascesque summitteret.'

[l] *Jus provocationis*] Legem tulit, ut a magistratibus ad populum provocare possent.

[m] *Eminentes ædes*] Quas habebat in summa Velia tutissimo loco, et ideo in suspicionem affectati regni venit.

[n] *Velificatus est*] Velificari, metaphorice dicitur pro favere, studere: sic Cicero in orat. de lege agraria

cum studere revocandis in urbem regibus liberos suos[20] comperisset, protraxit[1] in forum, et concione[2] media virgis cecidit,[o] et securi percussit, ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum[3] videretur. Liber jam hinc[4] populus Romanus prima adversus [§. 6. exteros[p] arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro sociis; tum pro gloria[5] et imperio, lacessentibus[6] assidue[7] usquequaque finitimis: quippe cui pa- [§. 7. trii[8] soli gleba nulla, sed statim[9] hostile[10] pomœrium,[11] [q] mediusque inter Latium et Tuscos,[12] quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret:[d] [r] donec quasi contagione quadam per singulos itum [§. 8. est: et, proximis quibusque correptis,[13] totam Italiam sub se redegerunt.[14]

[d] *Nam cum haberet nullum glebam soli patrii, et prima terra, quæ erat extra muros, esset hostibus, positusque in medio Latii et Tusciæ, veluti in quodam bivio, non posset egredi per ullam portam, quin obvius esset hostibus.*

revocandis in urbem regibus Ms. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Berol. Ed. Beg. *filios suos rev. in u. reg.* Ms. Frau.—1 *Pertraxit* Ms. Voss. 2.—2 *Et in concione* Ms. Flor. Frau. *in concione* Ms. Ryck. *et contione* Ed. Med. Par. Ven. ubique. —3 Sic Ed. pr. Sed *populum Romunñ vider.* Ed. Lips. 1. 2. 3. *populum ro. videretur* Ed. Med. Par. *pop. Ro. videretur* Ed. Ven. Col. Stad. Lugd. Pont.—4 *Liber hinc jam* Ms. Flor. *liber jam,* omisso τῷ *hinc,* Ms. Reg. Q. *jam hinc liber* Ed. Amstel.—5 Sic Mss. et Edd. Duk. omnes, etiam Ven. Grut. Lugd. Zeu. Amstel. Duk. 1. 2. præter Mss. Regg. Naz. Berol. in quibus erat *tum gloria;* ut Grævius quoque edidit, cujus exemplum operæ hic neglexerunt sequi. Atque sic est in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Fab. Blanc.—6 *Lacescentibus* Ed. Lips. 2.—7 *Assidua* Ed. Pont.—8 Sic Ms. Malliab. et conj. Salmasius. Sed *cum patrii* Mss. reliqui et Edd. Duk. omnes, etiam Mss. Jord. et Pall. Ed. Med. Stad. Pont. Beg. *cū putrii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. *cum patri* Ed. Ven. *cum patrii* Ed. Gryph. Lugd. Zeu. —9 Sic Ed. pr. Sed *gebba n. esset* Ed. Ven. *gleba nulla sit sed statim* Mss. Jord. Ryck. Pall. *gleba nulla sit stutim* Ms. Voss. 3. *nulla gleba sit, statim* Ms. Naz. *gleba nulla esset: sed* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—10 *Hostile* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—11 *Pomerium* Ed. Ven. Gryph.—12 *Thuscos* Ed. Med. Par.—13 *Corruptis* Ed. Lips. 1. Ven.—14 *Sub sc redigerent* Ms. Reg. F. *sub rege degcret* Ms. Voss. 1. *sub se redigcret* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.

NOTÆ

dixit, 'velificari honori suo.'

[o] *Virgis cecidit*] Mos erat damnatos virgis cædere, et postea securi percutere.

[p] *Adversus exteros*] Porsenam Etruscorum Regem.

[q] *Pomœrium*] Proprie pomœrium est locus tam intra, quam extra urbis murum, hic vero est locus qui est extra.

[r] *Incurreret*] Cave 'incurreret' explices irrueret; sed ἀντιῷ, obviam

CAP. X.

BELLUM ETRUSCUM CUM REGE PORSENA.[1]

PULSIS ex Urbe regibus,[2] prima pro libertate arma [§. 1. corripuit.[3] [a] Nam Porsena[4] rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, et Tarquinios[5] manu reducebat.[a] Hunc [§. 2. tamen, quamvis et armis, et fame urgeret, occupatoque Janiculo[b] ipsis[6] Urbis faucibus incubaret,[b] sustinuit, repulit,[7] novissime etiam tanta admiratione perculit,[c] ut superior ultro[8] cum pæne victis amicitiæ[9] fœdera feriret. Tunc [§. 3. illa Romana prodigia[10] atque miracula, Horatius,[c] Mucius,[11] Clœlia:[12] qui[13] nisi in annalibus forent, hodie fabulæ vide-

[a] *Et reducebat Tarquinios cum exercitu.*
[b] *Et occupato Janiculo obsideret ipsos aditus urbis.*
[c] *Ad postremum tetigit illum tanta admiratione.*

1 *Bellum Ethruscum cū rege Porsenna* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Gryph. Atque sic nomen hujus regis et Etruscorum ubique his in libris scriptum est. Etiam in Par. est *Ethruscum.* Ed. Stad. Zeu. Beg. *b. E. et c. r. P.*—2 *Regni* Ms. Naz. *regnis* Ms. Reg. F, Voss. 1. 2.—3 *Corrupuit* Ed. Lips. 2.—4 *Porsenna* Mss. Toll. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Ber. Sab. Par. Ven. Junt. Ald. Beg.—5 *Tarquinium* Mss. Regg. Malliab.—6 *Ipsius urbis* Ms. Fran.—7 *Reppulit* Ed. Ven.—8 *Ultor* Ed. Par. et deinde *pene.*—9 *Amicicie* Ed. Lips. 1. 2. 3.—10 *Pericula* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—11 *Mutius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. ubique.—12 *Chlœlia* Ed. Ven. ubique.—13 Sic Ms. Naz. Voss. 3. Regg. Sed q̂ Ms. Ryck. q̄ Ed. Ven. *quæ* Mss. et Edd. Duk. omnes. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu.

NOTÆ

iret. Gallice, *par quelque porte qu'il sortît, il ne pouvoit qu'il ne rencontrât des ennemis.*

CAP. X. *Bellum Etruscum cum Rege Porsena*] Anno Mundi 3444. ante Ch. Nat. 504. ab Urbe Cond. 247. Coss. P. Valerio Poplicola, et M. Horatio Pulvillo.

[a] *Corripuit*] Quis corripuit? Populus Romanus, qui superiori capite nominatur. Hinc ergo patet Florum libros suos uno tenore, non per capita, composuisse; res per se loquitur, et miror neminem monuisse.

[b] *Janiculo*] Janiculum mons trans Tiberim versus meridiem: ex hoc Roma conspicua propter ejus altitudinem, testatur Martial. 'Hinc septem dominos videre montes, Et totam licet æstimare Romam.' Nunc a flavis arenis mons aureus, et corrupto vocabulo Montorius appellatur.

[c] *Horatius*] Horatius Cocles, sic nominatus quod in aliquo prælio oculum amiserat, pro ponte sublicio stetit, et aciem hostium solus sustinuit, donec pons a tergo interrumperetur; quo interrupto armatus in Tiberim insiluit, et ad suos transnavit, 'Rem ausus,' inquit Livius, 'plus famæ ha-

rentur. Quippe Horatius[14] Cocles postquam hostes [§. 4.
undique instantes solus summovere non poterat, ponte reciso[15] transnatat[16] Tiberim,[17] nec arma dimittit. Mu- [§. 5.
cius[18] Scævola[19][d] regem per insidias in castris ipsius[20] aggreditur: sed ubi frustrato[1] circa purpuratum[e] ejus ictu tenetur,[d][2] ardentibus focis injicit[3] manum,[4] terroremque geminat[5] dolo.[6][f] 'Ut scias,' inquit, 'quem virum[g] [§. 6.
effugeris, idem trecenti juravimus;'[7] cum interim (immane[8]

[d] *Sed ubi captus est, eluso ictu circa purpuratum.*

Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *quæ in annalibus* Ed. Med. Par.—14 *Horratius* Ed. Lips. 1.—15 Sic Mss. Voss. Fran. Malliab. Sed *recisso* Mss. Regg. Ryck. *rescisso* Ms. Flor. Berol. Duisb. Ed. pr. Ven. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—16 *Tranatat* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr.—17 *Tyberim* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph.—18 *Mutius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Mutios* Ed. Ven.—19 *Scævula* Ed. Stad. Pont.—20 *Ejus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Veu. Gryph.—1 Ita Ms. Naz. Pal. 1. Ryck. et Mss. Duk. omnes. Ed. pr. et Freculph. Sed *frustratum* Mss. Jord. Pal. 2. *frustratum....ictum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—2 *Tuetur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—3 *Inicit* Ms. Toll. Fran. Duisb. Naz. Berol. Pal. 1. Ed. pr. Med.—4 *Manu* Ed. Ven.—5 *Ingeminat* Ms. Pal. 1. Flor. Malliab.—6 *Dolore* Ed. Lips. 2.—7 Dukerus in suis Edd. locum hunc, auctoritate Gronovii avi (Observatt. II. 25.), ita distinxit: *Ut scias, inquit, quem virum effugeris. .Idem trecenti juravimus.* In Ed. Med. Par. pro *virum* est *vix.*—8 *Interim mane* Ed. Veu. haud dubie pro *interimane.*—

NOTÆ

bituram ad posteros, quam fidei.'

[d] *Mucius Scævola*] Mucius Cordus dicebatur, sed postea ob cladem dextræ, quam focis injecerat, Scævola dictus, a Græco σκαῖος, qui tantum sinistra manu utitur.

[e] *Purpuratum*] Purpuratum, pro Rege, deceptus, occidit, Victor. Livius scribam vocat: 'Ubi in castra Porsenæ venit Mucius, in confertissima turba prope regium tribunal constitit: ibi cum stipendium forte militibus daretur, et scriba cum rege sedens pari fere ornatu multa ageret, eum milites vulgo adirent, timens sciscitari uter Porsena esset, ne ignorando regem semet ipse aperiret quis esset, quo temere traxit fortuna facinus, scribam pro rege obtruncat.'

[f] *Dolo*] Dum scilicet simulat trecentos juravisse, Livius nullam doli mentionem facit, sed id quasi verum tradit.

[g] *Quem virum*] Hunc locum tentavere multi, et suspectum habuere. Quid enim ad æstimationem viri si trecenti, an plus minusve, idem juravere? Sed illi intelligendo faciunt, ut nihil intelligant? Sic intelligendum puto; Mucius trecentos illos seque quasi corpus unum considerat; cum autem rex unum tantum vitaverit, perinde est ac si neminem evitasset, cum supersint adhuc 300. idem facinus agitantes. Ut scias, inquit, quem virum effugeris, id est, ut scias te fere neminem effugisse, idem trecenti juravimus. Quod si minus placet, poteris verbis Flori ipso gestu consulere hoc modo, 'ut scias quem virum effugeris,' ardentibus focis manum injecit; et postea, ut terrorem

dictu!) hic interritus,[9] ille trepidaret,[e] tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne quis sexus[10] a [§. 7. laude cessaret,[f] ecce et virginum virtus. Una ex obsidibus regi data,[11] elapsa custodiam,[12] Clœlia,[h] per[13] patrium[i] flumen equitabat. Et rex quidem tot tantisque virtutum [§. 8. territus monstris[14] [j] valere, liberosque esse jussit. Tarquinii[15] tamdiu[16] dimicaverunt, donec Aruntem[17] filium[k] regis manu sua Brutus occidit,[18] superque ipsum[19] mutuo vulnere[20] expiravit; plane quasi adulterum[l] ad Inferos usque sequeretur.[21]

[e] *Cum interea, mirabile dictu, hic nequaquam territus, Rex vero tremeret.*
[f] *Sed ne quis sexus deflecteret a laude.*

9 *Interfectus* Ed. Lips. 1. 2. 3.—10 Sic Mss. Vin. et Pall. Sed *ne sexus alter* Ms. Jord. 1. *sic quidem in viris, et ne sexus alter* Ms. Jord. 2. *ne quid sexus* Ms. Naz. *ne qui sexus* Ed. Stad. Pont. *ne quid s. alter* Ed. Beg.—11 *Date* Ms. Naz.—12 Sic Mss. Vin. omnes. Sed *elapsa custodia* Ms. Pal. 1. Flor. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *elapsa custodiæ* Ms. Pal. 2. Ed. Jord. *lapsa custodiam* Ms. Naz. Voss. 1. *elusa custodia* Ed. Ald. Gryph.—13 *In patrium* Ed. Freinsh. —14 Sic Ms. Voss. 1. 2. Jord. Freculph. Sed *monitis* Ms. Naz. Berol. Pal. 2. et plerique Duk. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. 2. (in Par. 1. *est mōtis)* Ven. Junt. Ald. Stad. Lugd. Pont. *monitus* Ms. Pal. 1. *monimentis* Ms. Voss. 3.—15 *Tarquini* Ed. Lips. 1. 3.—16 *Tam diu* Ed. Lips. 1. Par. 1. *tandiu* Ed. Par. 2.—17 *Arontē* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—18 *Occiditur* Ed. Ven.—19 *Ipso* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—20 *Volnere* Ms. Duisb.—21 *Insequeretur* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Amstel. Beg. *persequeretur* Ms. Reg. Q.

NOTÆ

geminaret, 'Idem trecenti juravimus:' tamen prior explicatio magis placet.

[h] *Clœlia*] Virgo nobilis, quæ deceptis custodibus, noctu castris Porsenæ egressa, equum, quem fors dederat, arripuit, et Tiberim trajecit.

[i] *Patrium*] Nam Tiberim patrem vocabant. Virgil. Æneid. x. 'Da nunc, Tibri pater, ferro, quod missile libro, Fortunam atque viam duri per pectus Halesi.' Sic apud Livium Horatius Cocles antequam in Tiberim desilit: 'Tiberine pater,' inquit, 'te sancte precor, hæc arma et hunc militem propitio flumine accipias;' ubi illum, 'patrem' et 'sanctum' vocat: ut apud Ennium, 'Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.'

[j] *Monstris*] Monitris. Vid. cap. VII.

[k] *Donec Aruntem filium*] Falsum est quod hic habet Florus; nam Brutus et Aruns ceciderant, antequam Porsena Romanos reduceret.

[l] *Adulterum*] Belle admodum. Sed cur adulterum, adulteri fratrem vocat? tantum erat dedecus, ut in omnem Tarquinii familiam redundaret.

CAP. XI.

BELLUM LATINUM.

LATINI[a] quoque Tarquinios asserebant[a b] æmulatione, et invidia:[1] ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret.[c] Igitur omne Latium, Mamilio[2] Tusculano[d] duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli[3] lacum[e] dimicatur diu Marte vario,[4] donec Posthumius[5 f] ipse dictator signum[6] in hostes jaculatus est (novum et insigne commentum[7]) uti[8] peteretur[9] cursu. [§. 1. [§. 2.

[a] *Latini etiam vindicabant Tarquinios.*

1 *Invidia pulsos* Ms. Ryck. Voss. 3.—2 Sic Mss. Regg. Voss. 1. Naz. Sed *Manulio Tusc.* Ms. Pal. 1. *Manlio Tusc.* Ms. Pal. 2. *Manilio Tusc.* Ms. Toll. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. *Mallio Tusc.* Ms. Fran.—3 *Regillum lacum* Ms. Ryck. Fran. Ed. Beg. *Regilli lacum* Ms. Reg. F, Voss. 1.—4 *Vano* Ed. Lips. 1. 3. —5 Ita Mss. Regg. Toll. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Freinsh. Sed *Posturmus* Ms. Ryck. *Posthumus* Ms. Duisb. Ed. Ven. *Postumius* Mss. Duk. ceteri. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. Stad. Lugd. Zen. Amstel. Duk. 1. 2.—6 *Dignum* Ms. Ryck. Duisb. Voss. 1. Ed. pr.—7 *Comētū* Ed. Lips. 1. *comentum* Ed. Lips. 3.—8 *Ut* Ed. Beg.—9 *Peterentur* Ed.

NOTÆ

CAP. XI. *Bellum Latinum*] Anno Mundi 3455. ante Ch. Nat. 493. ab Urb. Cond. 258. Coss. A. Postumio Albo, et T. Virginio Tricosto.

[a] *Latini*] Qui Latium incolebant. Latium autem dividebatur in antiquum et novum. Antiquum, a Tiberi ad Circæios; novum, a Circæiis ad Lirim fluvium.

[b] *Asserebant*] Regno restituere cupiebant. Asserere, proprie est, in libertatem vindicare; et optime eo usus est Florus, cum Tarquinii regno pulsi ad servitutem redacti viderentur.

[c] *Domi serviret*] Scilicet si reges reciperet.

[d] *Mamilio Tusculano*] Hic confundit Noster: nam antequam Octavius Mamilius Tuscos excitasset, cum Sabinis pugnatum fuerat et triumphatum, et duæ Coloniæ Latinæ Pometia et Cora ad Auruncos defecerant. Et plane distinguit Livius lib. II. 'Supra belli Latini metum id quoque accesserat, quod triginta jam conjurasse populos, concitante Octavio Mamilio, satis constabat.' Hinc curriculo abeo, si monuero errorem esse in hocce Livii loco; legendum enim pro *triginta jam, &c. Tusciæ duodecim conjurasse populos, &c.* nam de Etruscis sermo est. Et eos in duodecim populos divisos fuisse notum est.

[e] *Regilli lacum*] Ad Algidi nemoris ingressum ponit Florus. Alii in Latio, alii in agro Tusculano.

[f] *Posthumius*] Aulus Posthumius dictator signum in hostes medios injecit, et magister equitum equis frænos detrahi jussit, ut irrevocabili impetu ferrentur.

Cossus[10] [g] equitum magister[h] exuere frænos imperavit [§. 3. (et hoc novum) quo acrius incurrerent. Ea denique[11] [§. 4. atrocitas[12] fuit prælii,[13] ut interfuisse spectaculo Deos fama tradiderit; duos[i] in candidis equis, Castorem atque Pollucem nemo dubitavit.[15] Itaque et Imperator veneratus est, pactusque[16] victoriam templa promisit,[j] et reddidit, plane quasi stipendium commilitonibus Diis.[17] Hac- [§. 5. tenus pro libertate: mox de finibus cum eisdem[18] Latinis assidue, et sine intermissione[19] pugnatum est. Sora[20] [k] [§. 6. (quis credat?)[l] et Algidum[1] [m] terrori fuerunt:[2] Satricum[n]

Med. Par.—10 Ab Ed. Beg. abest *Cossus.*—11 Sic Ms. Naz. Pal. 1. Regg. Toll. Voss. 1. 2. Fran. Sed *eademque* Ms. Pal. 2. Ryck. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 3. *ea demum* Ms. Voss. 3. Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *ea*, omisso τῷ *denique*, Ed. Lips. 2.—12 *Attrocitas* Ed. Lips. 3. *attrocitus* Ed. Ven.—13 *Prælii fuit* Mss. Duk. plerique.—14 *Deos spectaculo* Ms. Duk. plerique. Ceterum in Ms. Ryck. Duisb. Ed. pr. distinctio maxima erat ante *Castorem*, post *equis.*—15 Sic Ms. Naz. Pal. 1. 2. et Mss. Duk. omnes, præter Vossianos et Ed. Ber. Sab. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. in quibus libris est *dubitarit.*—16 *Nactusque* Ed. Ald. Gryph.—17 Sic Ms. Pal. 2. Ryck. Regg. Malliab. Berol. Duisb. Ed. pr. Sed *et red. pl. quasi stip. militibus commilitionibus Diis* Ms. Pal. 1. *et red. quasi stipendium commilitonibus Diis* Ms. Naz. Flor. *et red. pl. qu. commilitonibus Diis stipendium* Ms. Fran. Voss. 1. Ed. Grut. Vetst. Beg. *et red. plane quasi com. Deis stipendium* Mss. Vin. Ed. Lips. 2. Stad. Pont. Zeu. Fab. *et r. pl. q. commilitonibus stipendium* Ms. Voss. 2. *et red. plane templa quasi commilitonibus Diis stipendium* Ms. Voss. 3. *et red. sane quasi cōmilitonibus Deis stipendiū* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. 2. Ven. Gryph. Lugd. *et red. sane quasi com. de iis stip.* Ed. Par. 1.—18 *Iisdem* Ed. Ven.—19 *Missione* Ed. Grut. Beg.—20 *Cora* Ms. Ryck. *Ora* Ms. Duisb. Voss. 1. 2. Ed. pr. *Omĩa ad Algidium locum vicinum urbis t. f.* Ms. Fran.—1 *Algidum quis credat ter.* Ms. Voss. 1. In Mss. Jord. scriptum erat *Alsium.*—2 *Fue-*

NOTÆ

[g] *Cossus*] Hunc Livius T. Æbutium vocat; alii Spurium Cassium.

[h] *Equitum magister*] Qui factus est ut Dictatori obsequeretur. Is, si quando Dictatorem abisse contingeret, ejus munia obibat.

[i] *Duos*] Sic oratorem nostrum scripsisse haud facile crediderim. Sed potius hic etiam posuisse vocem *Deos*, quam ignarus aliquis in *duos* mutavit.

[j] *Templa promisit*] 'Ibi nil nec divinæ nec humanæ opis Dictator prætermittens, ædem Castori vovisse fertur.' Livius. Et hoc est, cur Noster dicat 'pactusque victoriam.' Gallice, *Ayant fait pacte avec lui, qu' il lui feroit gagner la victoire.*

[k] *Sora*] Urbs Volscorum in via Appia, quæ ad Samnites defecerat.

[l] *Quis credat*] Hoc dicit, quoniam incredibile videtur hæc oppida Romam terrere potuisse.

[m] *Algidum*] Æquorum oppidum in Latio. Circa hunc locum Gracchus Æquorum dux L. Minutium Consulem obsederat, quo nuntio Romæ trepidatum fuit.

[n] *Satricum*] Urbs Antiatum in Latio.

atque Corniculum[o] provinciæ.[3] [p] De Verulis[4] [q] et Bovillis[r] pudet, sed[5] triumphavimus. Tibur[s] nunc suburba- [§. 7. num,[t] et æstivæ Præneste[u] deliciæ,[6] nuncupatis[v] in Capitolio votis petebantur.[b] Idem[7] tunc Fæsulæ,[8] [w] quod [§. 8. Carræ[9] [x] nuper:[c] [y] idem nemus Aricinum,[z] quod Hercynius[10] saltus;[a] Fregellæ,[11] [b] quod Gesoriacum;[12] [c] Tibe-

[b] *Tibur*, quod *nunc* est *suburbanum, et Præneste* nunc *æstivæ deliciæ, petebantur promissis votis in Capitolio.*
[c] *Fæsulæ tunc* terrebant Romam *eodem modo, quo Carræ nuper* terruere.

rant Ed. Ven.—3 *Provintie* Ed. Lips. 2.—4 *Vejis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *veus* Ed. Ven.—5 *Si triumph.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—6 *Delitiæ* Ed. Med. Ven. —7 *Eodem* Ed. Ven.—8 *Fesulæ* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—9 Sic Ms. Reg. Q, Ed. Vin. Stad. Grut. Lugd. Freinsh. Fab. Vetst. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *Charræ* Mss. Jord. *Capræ* Ms. Ryck. Ed. Ber. Sab. *calpe* Ed. Ven. *Calpæ* Ed. Junt. *Taphræ* Ed. Ald. Gryph. Stad. Pont. *Capreæ* Ms. Naz. Burdigal. Pal. 1. 2. et Duk. ceteri. Ed. pr. Med. Par. *capre* Ed. Lips. 1. 2. 3.—10 *Hercinius* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. In reliquis Mss. Duk. erat *Hercynius, Ericinus, Herannus, Herenus, Hernicinus.* Mss. Vin. *Herquinius.* Ed. Pont. *Hernicius.*—11 *Fregelle* Ed. Ven.—12 Sic Ms. Ryck.

NOTÆ

[o] *Corniculum*] Urbs in Latio.

[p] *Provinciæ*] Satricum et Corniculum provincias vocat, quia tunc temporis consulibus eæ urbes dabantur, ut ex earum proventu per annum unum belli sumtibus suppeditarent.

[q] *De Verulis*] Verulæ idem quod Verulanum, Latii oppidum, in Hernicis, non longe ab Urbe.

[r] *Bovillis*] Bovillæ, urbs in Latio via Appia ad undecimum ab Urbe lapidem.

[s] *Tibur*] Latii urbs ad Anienem fluvium sita 150. stad. ab Urbe: ut autem ostendat Florus, quam parum fortis in principio Roma fuerit, dicit Romanos tunc temporis contra Tibur et Præneste egredi non ausos fuisse, nisi votis in Capitolio nuncupatis.

[t] *Nunc suburbanum*] Ut ostendat Romæ magnitudinem, cui Tibur nunc, id est, Flori tempore, suburbium est, cum antea terra hostilis et ea satis gravis fuerit et formidanda.

[u] *Præneste*] Urbs in Latio XVIII. ab Urbe Roma: ibi per æstatem degebant nobiliores, quum immodicis alibi solis vaporibus non urantur. Ideoque æstivas vocat delicias.

[v] *Nuncupatis*] Nuncupata vota dicuntur vota promissa, quasi testificata, circumscripta. Santra lib. II. de verborum antiquitate.

[w] *Fæsulæ*] Tusciæ urbs, hodie *Fiesoli:* quidam ex Fæsulæ ruinis natam Florentiam dicunt.

[x] *Carræ*] Urbs Mesopotamiæ sic dicta a Carrha Syriæ flumine; hic autem Florus de clade Crassi loquitur; ubi miserabili strage deletus exercitus, Crassus occisus. Vide Nostrum lib. III. 9.

[y] *Nuper*] Cave credas rem tam nuperam fuisse, de qua loquitur, jam centum circiter sexaginta anni transierant quum hæc scribebat Noster; sed 'nuper' dicit habita ratione temporis, quo Fæsulis bellum gerebatur.

[z] *Nemus Aricinum*] In Latio est quatuor mill. pass. ab Aricia distans.

[a] *Hercynius saltus*] In Germania

ris,[13] [d] quod Euphrates.[d] [e] Coriolos[f] quoque (pro [§. 9. pudor) victos[14] adeo gloriæ fuisse,[15] ut captum oppidum[16] [g] Caius Marcius[h] Coriolanus,[17] quasi Numantiam[18] [i] aut Africam, nomini induerit.[e] [19] Extant et parta de Antio[j] [§. 10.

[d] *Sic nemus Aricinum* fuit terrori Romanis *ut saltus Hercynius, et Fregellæ ut Gesoriacum, Tiberis ut Euphrates.*

[e] *Proh pudor! Coriolos victos adeo nobis gloriæ fuisse, ut Caius Marcius Coriolanus susceperit nomen victi oppidi, quasi Numantiæ aut Africæ.*

Flor. Voss. 3. Sed *Gessoriacum* Mss. Vin. Ed. Stad. Pont. Zeu. *Gersoriacum* Mss. reliqui Duk. Ed. pr. *Gesoriacil* Ed. Ven.—13 Ita Ms. Reg. Q, Jord. Ed. Grut. Lugd. Freinshem. Zeu. Sed *quod Tigris* Mss. Pall. et Duk. reliqui omnes. Ed. pr. Sab. Junt. Ald. *quod Tiberis* Ms. Reg. F, Berol. *Tigris* Ed. Ber. *quod Tigris: quod Eufrates* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 1. Ven. *quod Tygris: quod Eufrates* Ed. Par. 2. *quod Tigris, quod Euphrates* Ed. Gryph.—14 Sic Ms. Naz. Ryck. Voss. 2. Mss. Jord. Ed. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Sed *Coriolus quoque, pro pudor, victus* Mss. Vin. Pal. 1. 2. Flor. Duisb. Reg. Q. Voss. 3. Fran. Reg. F. Ed. pr. Grut. Lugd. Vetst. *Coriolos qu. p. p. victus* Ms. Voss. 1. Malliab. *Coriolos qu. proch pudor victos* Ed. Lips. 1. 3. *Coriolos qu. proh pudor victos* Ms. Berol. Ed. Lips. 2. Ven. Gryph. Beg.—15 Ita Ms. Reg. F, Naz. Ryck. Mss. Jord. Sed *fuit* Mss. Vin. Pal. 1. 2. Flor. Berol. Duisb. Reg. Q, Voss. 1. 2. 3. Fran. Ed. pr. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Beg.—16 *Opidum* Ed. Med. Ven.—17 Sic Mss. Regg. Ryck. Voss. 1. Sed *Cn. Marc. Coriol.* Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. (in quo tamen est *Martius*) Junt. Ald. Gryph. *Gneus Marc. Coriol.* Ed. pr. Jord. *Cneus Martius Cor.* Ed. Lips. 2. *Cn. Martius Cariolanus* Ed. Ven. *Marc. Coriol.*, omisso prænomine, Ms. Fran. Ed. Beg. In Ms. Duisb. nomen *Coriolanus* erat minio scriptum, ubi antea vacuum spatium fuisse videbatur.—18 *munātiā* Ed. Lips. 1. 3. in quibus ipsis mox est, ut fere ubique, *affricā.*—19 Sic Mss. Jord. Regg. Fran. Malliab. Voss. 2. 3. Sed *nomini induceret* Mss. Vin. Naz. Ryck. Voss. 3. Ed. Lugd. *nomini indueret* Ms. Flor. Voss. 1. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Ald. *nomini induret* Ed. Lips. 1. *nomine induret* Ed. Lips. 3. *nomen induerit* Ms. Be-

NOTÆ

est: dierum sexaginta iter occupare dicitur. Hic Florus loquitur de bello Gallico, et de Germanis, quos Cæsar per Hercinias sylvas secutus fugavit. Vide lib. III. 10.

[b] *Fregellæ*] Urbs in Latio.

[c] *Gesoriacum*] Galliæ portus est e regione Albionis insulæ: alii Gesoriacum putant, quod nunc Bononiam dicimus.

[d] *Tiberis*] Tunc temporis æque damnosus fuit Tiberis ac Euphrates, qui Crassi signa subitis rapta turbinibus hausit.

[e] *Euphrates*] Nobilissimus totius Asiæ fluvius: Crassi cladem ad Euphratem acceptam respicit. Vide lib. III. 2.

[f] *Coriolos*] Corioli, et Coriolla, Italiæ urbs, Volscorum metropolis.

[g] *Captum oppidum*] Anno decimo septimo post reges exactos captum fuit.

[h] *Caius Marcius*] Eutropius Quintium Marcium vocat. Livius Cneum Marcium. Victor cum Floro Caium vocat.

[i] *Numantiam*] Hispaniæ Tarraconensis urbs Numantia, apud flumen Durium sita, de qua vide lib. II. 18.

[j] *Antio*] Antium Latinorum portus diei itinere ab Urbe distans.

spolia, quæ Mænius[20] [k] in suggestu fori,[1] [l] capta hostium classe, suffixit: si tamen illa classis: nam sex fuere rostratæ.[2] [m] Sed hic numerus illis initiis navale[3] bellum[4] fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Æqui[5] [n] et Vol- [§. 11. sci[6] [o] fuere,[f] et quotidiani,[7] ut ita[8] dixerim, hostes. Sed hos præcipue Lucius Quintius[9] [p] domuit, ille dicta- [§. 12. tor ab aratro: qui obsessa ac[10] pæne jam capta Marci Minucii[11] [q] Consulis castra egregia[12] virtute servavit. Me- [§. 13.

[f] *Tamen Æqui et Volsci pertinacissimi Latinorum, &c.*

rol. Duisb. Voss. 2. Ed. pr. Ven. Junt. Grut. Zen. Vetst.—20 Sic Ms. Pal. 2. Sed *Menius* Ms. Reg. Q. *Mœnibus* Ms. Naz. Pal. 1. Ed. Ber. Sab. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. *Menibus* Ms. Duisb. Berol. Fran. Ed. pr. *menibus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *C. Mænius* Ed. Stad. Pont.—1 *Fori* abest ab Ed. Ven.—2 *Fuere solæ rostratæ* Ms. Naz.—3 *Navalle* Ed. Ven.—4 *Bellum* aberat a Mss. Regg. Voss. 1. Malliab. Burdig.—5 *Equi* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. *equi* Ed. Gryph. —6 *Vulsci* Mss. Vin. Regg. Fran. Duisb. (et hic quidem a secunda manu) Ed. pr.—7 Sic Ms. Ryck. Flor. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. Ber. Sab. Med. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. *quottidiani* Ed. Lips. 3. Par.—8 *Ut sic dixerim* Jord. Ms. Naz. Voss. 1. 2. Fran. Ryck. Toll. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont.—9 Sic Ed. Sab. Ald. Vin. Lugd. Sed *Titus Quintius* Mss. Duk. omnes. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Med. Par. 2. Ven. Junt. *Titus Quintus* Ed. Par. 1. *Quintius*, omisso prænomine, Ed. Lips. 2. *L. Quintius* Ed. Gryph.—10 *Obsessa pæne* Ed. Lips. 1. 3.—11 *M. Mamilii* Ms. Naz. *M. Manlii* Ms. Voss. 3. *Marci Mallii* Ms. Fran. *M. Manilii* Mss. Pall. Berol. et Dukeri reliqui. Ed. pr. *M. Manlii*, et *Manilii* Mss. Vin. *M. Minutii* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *Martii Minutii* Ed. Lips. 2. Gryph. *L. Minucii* Ed. Stad. Pont. Beg.—12 *Ægregia* Ed. Ven.—13 *Erat*

NOTÆ

[k] *Mænius*] C. Mænius, qui cum L. Furio Camillo Consul fuit.

[l] *Suggestu fori*] Suggestus fori est locus editior in foro, unde ad populum verba fiebant. Antiatum rostratis navibus ornatus fuit, unde rostra vocatus. Et inde patet rostra et suggestum idem esse.

[m] *Sex fuere rostratæ*] Aliter tamen Livius, qui lib. VIII. scribit: 'Antiatium naves partim in navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro exstructum adornari placuit.' Ergo major aliquanto earum numerus fuit.

[n] *Æqui*] Populi in Latio, qui etiam Æquicolæ dicti sunt.

[o] *Volsci*] Populi in Latio prope Campaniam.

[p] *Lucius Quintius*] Lucius Quintius Cincinnatus. Sed hoc capite jungit Florus quæ longo intervallo distant; nam L. Quintius Volscos domuit Ann. Mundi 3493. ante Ch. Nat. 455. quo tempore bellum Etruscum, de quo capite sequenti, jam diu finem ceperat.

[q] *Marci Minucii*] Alii Quintum Minucium dicunt. Ejus castra a Volscis et Sabinis, duce Clœlio Graccho, obsidebantur.

dium erat forte[13] tempus sementis,[r] cum patricium[14] virum innixum aratro suo lictor[s] in ipso opere deprehendit.[15] Inde in aciem profectus, ne quid a rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum[16][t] misit. Sic expeditione finita rediit[17] ad boves rursus triumpha- [§. 14. lis agricola. Fidem numinum![18][u] qua velocitate?[19] [§. 15. intra[20] quindecim[21][v] dies cœptum peractumque[22] bellum: prorsus[23] ut festinasse dictator ad relictum opus videretur.

CAP. XII.

BELLUM CUM ETRUSCIS, FALISCIS, ET FIDENATIBUS.[1]

Assidui vero et anniversarii[2] hostes ab Etruria [§. 1. fuere Veientes;[3][a] adeo ut extraordinariam[4][b] manum adver-

tempus forte Ms. Ryck. Naz. Fran. Pall.—14 *Patritium* Ed. Lips. 1. ubique.—15 *Deprœhendit* Ed. Par. Ven.—16 *Sub jugo* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—17 *Redit* Ms. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr.—18 Sic Mss. Jord. et conj. Salmasius. Sed *fides numinum* Ms. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *fide numinum* Ms. Naz. Ryck. Flor. Malliab. Voss. 2. 3. *fides*, et *fide, numinum* Mss. Vin.—19 *Celeritate* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—20 *Inter quindecim* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—21 *XV.* Ed. Par. 1. *XVI.* Ed. Stad. Pont.—22 *Peractumque prorsus est* Mss. Vin. Ed. Stad. Pont. *per. est* Ed. Beg.—23 Sic quoque Ed. Med. Gryph. Grut. Sed *prorsus est bellum* Ms. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *bellum prorsus: ut* Ed. Vin. Lugd. *bellum*, omisso *τῷ prorsus*, Ed. Stad. Pont.

1 *B. Faliscum et Fidenate* Ms. Naz. *B. cum Etruscis et Fidenatibus* Ed. Ven.—2 *Universarii* Ed. Par.—3 Ita Ms. Naz. Ryck. Sed *ab Etruria Veientes* Mss. Pall. Regg. Malliab. Duisb. Fran. (in quo tamen, ut in Pal. 1. erat

NOTÆ

[r] *Sementis*] Sementis, hujus sementis, seminandi tempus.

[s] *Lictor*] Lictores fasces virgarum ante consules ferebant; eorum munus erat, ut populum submoverent, sontes virgis cæderent, et securi ferirent.

[t] *Sub jugum*] 'Jugum e tribus hastis fiebat humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata.' Liv. Sub eo victi transire cogebantur, unde Florus dicit 'more pecudum.'

[u] *Fidem numinum*] 'Divum atque hominum fidem!' Terent.

[v] *Quindecim*] Sexto decimo die dictaturam quam acceperat deposuit.

Cap. xii. *Bellum cum Etruscis, Faliscis, et Fidenatibus*] Hoc caput annos octoginta sex continet. Nam bellum Etruscum in se recepere Fabii Ann. Mundi 3472. ante Ch. Nat. 476. Falisci vero se dedidere Ann. Mundi 3558. ante Ch. Nat. 390. duobus annis post Veios captos.

[a] *Veientes*] Italiæ populi 18. mill. pas. ab Urbe distantes.

[b] *Extraordinariam*] Quæ proprio suo sumtu militabat. Et sic apud

sus eos promiserit, privatumque[5] gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades.[a 6] Cæsi apud [§. 2. Cremeram[c] trecenti,[7 d] patricius[8] exercitus,[e] et Scelerato signata[9] nomine,[f] quæ proficiscentes in prælium porta[g] dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, post- [§. 3. quam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci[h] se sponte [§. 4. dediderunt. Cremati suo igne[i] Fidenates.[j] Rapti[10] funditus deletique[k] Veientes.[11 l] Falisci[12] cum obsideren- [§. 5.

[a] *Satis et nimis magna clades.*

Venientes) Voss. 1. 2. Ed. pr. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *Etruria fuere Vei.* Ms. Voss. 3. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. scribitur fere ubique *Ethruria.*—4 *Extra ordinariā* Ed. Lips. 1. Par.—5 *Privatimque* Ed. Lugd.—6 *Clade* Ms. Fran. Ed. Stad. Pont.—7 Sic Mss. Pall. Vin. et Duk. omnes. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. Grut. Zeu. Sed *trecenti et sex* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—8 *Patritius* Ed. Lips. 3.—9 Sic Ms. Naz. Sed *signatur* Ms. Pal. 1. 2. Ryck. Flor. Duisb. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *signatum* Ed. pr. *testatur* Ms. Fran.—10 *Capti* Mss. Regg.—11 *Veijetes* Ed. Lips. 1. 2. 3.—12 *Faliscis* Ms. Fran. et conj. Freinshemius. Ed.

NOTÆ

Livium Fabii loquuntur: 'Nostrum id nobis velut familiare bellum, privato sumtu gerere in animo est. Respublica et milite illic et pecunia vacet.'

[c] *Cremeram*] Fluvium Tusciæ haud longe a Veiis: 5. milliario ab Urbe distans.

[d] *Trecenti*] Livio et Victori trecenti sex. Fabii cæsi ad unum omnes, 306. periisse satis convenit. Eutropius Floro consentit.

[e] *Patricius exercitus*] Omnes patricii, omnes unius gentis, quorum neminem ducem sperneret egregius quibuslibet temporibus exercitus.

[f] *Scelerato signata nomine*] Apud veteres illos et bonos Latinos scelus nil aliud sæpe fuit, quam infelicitas: ita apud Plaut. Capt. III. 5. 'Major potitus hostium est, quod hoc est scelus.' Scelestus, infelix. Plaut. Menæch. III. 1. 'Nunquam quicquam facinus feci pejus neque scelestius.' Contra, probus est felix apud eundem. Mostel. I. 3. 'Ut videas jam medullitus me amare: oh! probus homo sum.' Ubi 'probus' nil aliud est quam felix. Et pessime Lamb. qui vertit, homo frugi.

[g] *Porta*] Porta Carmentalis, quod Carmentæ sacellum erat ei proximum; postea Scelerata fuit appellata, per eam egredi, vel ingredi nefas erat. Ovid. 'Ire per hanc noli, quisquis es: omen habet.' 'Porta vacat culpa; sed tamen omen habet.'

[h] *Falisci*] Etruriæ populi a Camillo devicti.

[i] *Suo igne*] Vide infra.

[j] *Fidenates*] Populi in Latio, sexto ab urbe milliario. Hos vicit Mamercus Æmilius Dictator.

[k] *Deleti*] A Furio Camillo post decennalem obsidionem.

[l] *Veientes*] Vide supra.

tur, mira visa est fides Imperatoris,[m] nec immerito: quod
ludimagistrum,[13] [n] urbis proditorem, cum iis,[14] quos addux-
erat,[15] pueris,[o] vinctum[16] [p] sibi[17] ultro remisisset. Eam
namque vir sanctus,[18] et sapiens, veram sciebat[19] vic- [§. 6.
toriam,[20] quæ salva fide, et integra dignitate[1] pareretur.[2]
Fidenæ,[q] quia pares non erant ferro, ad terrorem mo- [§. 7.
vendum facibus[3] armatæ,[r] et discoloribus, serpentum in
modum, vittis,[4] furiali[5] more[s] processerant: sed habitus ille
feralis eversionis omen fuit.[b] Veientium[t] quanta[6] res [§. 8.
fuerit, indicat[7] decennis[u] obsidio.[c] [8] Tunc primum hyema-

[b] *Sed pompa illa funesta, fuit præsagium eversionis.*
[c] *Obsidio decennis ostendit quanta fuerit respublica Veientium.*

Stad. Pont. Zeu. Beg.—13 *Ludi mgrm̄* Ed. Lips. 1. *ludi m.* Ed. Par.—14 *His* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—15 Sic Ms. Naz. Pal. 1. Sed *abduxerat* Ms. Voss. 1. 2. *eduxerat* Ms. Berol. Duisb. Pal. 2. Ed. pr. Grut. Vetst. Beg. *duxerat* Ed. Zeu.—16 *Victū* Ed. Lips. 1.—17 *Eis* Ms. Reg. Q. —18 Sic Ed. pr. Sed *nāque Furius Camillus vir scūs* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—19 *Sciebat esse victoriam* Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Fran. —20 *Sciebat verā eē victoriā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—1 *Diginitate* Ed. Lips. 3.—2 Sic Ms. Naz. Sed *pararetur* Ms. Pal. 1. Ryck. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *paretur* Ms. Malliab. Pal. 2. *pateret* Ms. Voss. 3.—3 *Fascibus* Ed. Par. 2.—4 *Vitis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par.—5 *Ferali* Ed. Stad. Pont.—6 *Vel quanta* Ms. Naz. Voss. 2. Ed. Amstel. *Veii quanta* Ms. Voss. 3. Ceterum *Veientium* erat etiam in Mss. Pall. Flor. Reg. Q, Voss. 1. Sed *Veientium* habebant Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. *Veiēciū* Ed. Lips. 1. 2. 3.—7 *Inmodicat* Ms. Naz.—8 *Obsessio* Ms. Ryck.—9 Sic et mox *hyberna* Ed.

NOTÆ

[m] *Imperatoris*] Camilli.

[n] *Ludimagistrum*] Magistrum vocat Livius. Præceptorem intelligo. 'Mos erat Faliscis,' inquit Livius, 'eodem magistro liberorum et comite uti; simulque plures pueri, quod hodie quoque in Græcia manet, curæ demandabantur.'

[o] *Pueris*] Primorum pueros ad Camillum perduxerat.

[p] *Vinctum*] Denudatum eum, manibus post tergum revinctis, reducendum Falerios pueris tradidit, virgasque eis, quibus proditorem agerent in Urbem verberantes, dedit.

[q] *Fidenæ*] Vide sup. in hocce capite.

[r] *Facibus armatæ*] 'Patefactis Fidenarum portis, nova erumpit acies: inaudita ante id tempus inusitataque, ignibus armata ingens multitudo, facibusque ardentibus tota collucens, velut fanatico instincta cursu in hostem ruit.' Liv. lib. IV. sed ibi omnino legendum *fanatico instinctu* non *instincta.* Sic Florus alicubi dixit, 'quodam quasi instinctu Deorum.' Nil certius: deinde quid hoc, *fanatico instincta?*

[s] *Furiali more*] Nam et sic pinguntur Furiæ.

[t] *Veientium*] Supra dictum est.

[u] *Decennis*] Hic Veiorum occasus fuit urbis opulentissimæ Etrusci no-

tum[9] sub pellibus :[v] taxata[w] stipendio[10] hyberna :[d] adactus miles sua sponte jurejurando, 'nisi capta urbe[x] non remeare.'[e] [11] Spolia de Larte[12] Tolumnio[13] [y] rege ad [§. 9. Feretrium reportata.[z] Denique non scalis, nec[14] irruptione, sed cuniculo, et subterraneis dolis peractum[a] urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cu- [§. 10. jus[15] decimæ Apollini Pythio[16] [b] mitterentur :[f] universusque populus Romanus[17] ad direptionem urbis vocaretur.[18] Hoc tunc Veii fuere: nunc[19] fuisse quis meminit? [§. 11.

[d] *Hyberna jussa sunt dare stipendia.*

[e] *Miles impulsus est sua sponte jurare se non reversurum* domum suam, *nisi urbe capta.*

[f] *Tanta denique magnitudo prædæ visa est, ut decimæ ejus mitterentur Apollini Pythio.*

Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. alii *hiematum* et *hiberna.*—10 *Stipendia* Ed. pr. atque sic emendarat manus docta in exemplo Ed. Lips. 3. quo nos usi sumus.—11 *Remearet* Ms. Naz. Ed. Freinsh. Blanc. *non remanere* Ms. Ryck. *ne nisi capta urbe remearet* Ed. Amstel.—12 *Laerte* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—13 *Tolũnio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Tolũuio* Ed. Med. Par. 1. *Tolumuio* Ed. Par. 2.—14 *Non* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Voss. 1. Fran. Ed. pr. Beg.—15 *Ut ejus decimæ* Mss. Pall. Ryck. Toll. Duisb. Berol. Fran. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. Beg. in quo ante est *eaque visa.*—16 *Phytio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—17 *P. R.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Et sic c. 13.—18 *Dir. u. convocaretur* Ms. Ryck.—19 Sic Ms. Flor. Voss. 3. Sed *tunc Veientes fuere: nunc f.* Ms. Berol. Malliab. Pal. 2. Duisb. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zen. Fab. Vetst. *tunc, nunc fuisse* Ms. Pal. 1. Mss. Vin. Regg. Voss. 2. *tunc vel fuere: nunc fuisse*

NOTÆ

minis, magnitudinem suam vel ultima clade indicantis, quod decem æstates, hyemesque continuas circumsessa fuerit. Livius.

[v] *Hyematum sub pellibus*] 'Hybernacula etiam, res nova militi Romano, ædificari cœpta.' Livius.

[w] *Taxata*] Hyberna, quæ nos dicimus, *les quartiers d'hiver*, taxata fuere, ut inde militibus stipendium solveretur. Patri meo impensius placebat legi, *taxata hybernis stipendia.*

[x] *Nisi capta urbe*] Negant se inde priusquam, capta urbe hostium, redituros.

[y] *De Larte Tolumnio*] Veientium Rege. Sed cave credas hæc spolia reportata cum Veientes obsiderentur: tunc temporis reportata fuerant, cum Fidenates contra Romanos rebellarunt anno ab Urbe condita 318. quibus auxilium præstabat Veientium Rex Tolumnius 32. annos ante Veiorum obsidionem.

[z] *Reportata*] Ab A. Cornelio Cosso tribuno militum.

[a] *Peractum*] 'Postremo jam, fato tum denique urgente, operibus tamen non vi expugnata est.' Liv.

[b] *Apollini Pythio*] Apollo vocatus fuit Pythius, quod serpentem Pythonem occiderit. Illi decimam partem voverat Imperator. Vide Livium lib. v.

quæ reliquiæ? quod[20] vestigium?[c] Laborat annalium fides, ut Veios[21] fuisse[22] credamus.[g]

CAP. XIII.

BELLUM GALLICUM.

Hic[1] sive invidia Deum,[2] [a] sive fato, rapidissimus [§. 1.
procurrentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum[b]
incursione supprimitur. Quod tempus populo Ro- [§. 2.
mano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutum[3] ex-
perimentis speciosius. Ea certe fuit vis calamitatis,[4] [§. 3.
ut in experimentum illatam[5] putem divinitus, scire volen-
tibus Diis,[6] an Romana virtus imperium orbis mereretur.
Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, [§. 4.
ad hoc[7] ipsa corporum mole, perinde armis[8] ingentibus,

[g] *Fides Annalium vix impellit nos, ut credamus Veios fuisse.*

Ms. Naz. *tunc fuisse* Ms. Fran. *hæc tunc fuere nunc* Ms. Ryck.—20 *Quodve vestig.* Ms. Ryck. Flor. Malliab. Fran. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Beg. *quodne vestig.* Ms. Voss. 3.—21 *Veros* Ms. Ryck. *vera* Mss. Vin. Regg. Fran. Voss. 1. 2. Reg. Q.—22 *Esse* Ms. Reg. Q.

1 Ita Ms. Naz. Pal. 1. Voss. 1. Toll. Fran. Sed *hinc* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Freinsh. Vetst.—2 *Deum* aberat a Ms. Fran.—3 Sic Ms. Pal. 2. Voss. 1. 2. Berol. Duisb. Ed. pr. Sed *virtutis* Ms. Naz. Voss. 3. reliquique Duk. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *virtus* Ms. Pal. 1.—4 *Experimentis...calamitatis*; aberant a Ms. Voss. 3.—5 *Inlatumam* Ms. Naz. A Ms. Pal. 1. et Ryck. aberat.—6 *Volentibus immortalibus Diis* Edd. nostri omnes. Operæ negligentes omiserunt τὸ *immortalibus*.—7 *Ad hæc* Ms. Pal. 2. Duisb. Fran. Berol. Ed. pr. Beg. *ad huc* Ms. Voss. 3. *ob hoc* Ed Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—8 Sic Ed. pr. Sed *ac armis* Ms. Pal. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.

NOTÆ

[c] *Quod vestigium*] Hac de re Propert. lib. IV. 'Et Veii veteres, et vos tum regna fuistis, Et vostro posita est aurea sella foro. Nunc intra muros pastoris buccina lenti Cantat, et in vestris ossibus arva metunt.'

Cap. XIII. *Bellum Gallicum*] Inceptum anno Mundi 3562. ante Ch. Nat. 386. ab Urb. Cond. 365. et a Dolabella finitum anno Mundi 3667. ante Ch. Nat. 281. ab Urb. Cond. 470. 95. postquam inceptum fuerat.

[a] *Invidia Deum*] Quibus res Romana potens nimium videbatur. Sic Virgil. in Deorum invidiam: 'Nimium vobis Romana propago Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.'

[b] *Gallorum Senonum*] Galli Senones, Galliæ populi, Nerviis vicini ver-

adeo[9] omni genere[10] [c] terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium stragem, videretur. Hi[11] quondam ab ultimis terrarum oris,[d] et cingente omnia[12] Oceano ingenti agmine profecti, cum jam[13] media vastassent, positis inter Alpes et Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur.[14] [§. 5.] Tum[15] Clusium[16] [e] obsidebant. [§. 6.] Pro sociis ac fœderatis populus[17] Romanus[18] intervenit.[f] Missi ex more legati.[19] Sed quod jus[g] apud barbaros? ferocius agunt. Movent,[20] et inde[1] certamen. [§. 7.] Conversis igitur a Clusio, Romamque venientibus, ad Aliam[2] [h] flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non temere[3] fœdior[i] clades.[a] Itaque hunc diem fastis Roma[b] damna-

[a] *Non facile inveniatur major clades.* [b] *Itaque Roma exclusit hunc diem fastis.*

Stad. Lugd. Pont.—9 *Adeoque* Ed. Beg.—10 *Generi* Ms. Pal. 2.—11 *Hii* Ed. Lips. 3.—12 Sic Mss. Vin. Pall. Ms. Lipsii et Duk. omnes. Sed *cum cingerentur omnia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—13 *Omia media* Ms. Fran.—14 *Bacchabantur* Mss. Jord. Ed. Amstel. Beg. *vagebantur* Ed. Lips. 2.—15 *Tunc* Ms. Ryck.—16 *Clusium urbem obsidebant* Ms. Ryck. Naz. Pall. *Clusium Tusciæ urbem obsid.* Jord. Ed. Ald. Vin. Lugd. *Clusium oppidum obsid.* Ed. Lips. 1. (in quo tamen scriptum est *opidum*) 2. 3. Med. Ber. Sab. Par. Ven. Junt. Gryph. Stad. Pont.—17 *Populus* aberat a Ms. Naz. Voss. 3. et ab Ed. Jord.—18 *Po. Ro.* Ed. Lips. 2. *P. R.* Ed. Lips. 1. 3. Med. —19 *Intervenit, missis...legatis* Ed. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—20 *Movent* aberat a Mss. Vin. Pal. 2. Ed. pr. et Jord. Ed. Grut. Freinsh. Zeu. Vetst. Duk. 1. 2. Sed *monēt* Ed. Lips. 1. 3.—1 *Exinde* Mss. Duk. omnes, præter Flor. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. *deinde* Ms. Ryck.—2 Sic Mss. Regg. Ryck. Fran. Ed. Ven. Junt. Stad. Lugd. Pont. Sed *Alliam* Edd. ceteri.—3 Sic Mss. Jord. Vin. Pal. 1. Ryck. Flor. Malliab. Voss. 3. Regg.

NOTÆ

sus occasum, hos primo ξένους appellatos fuisse traditur, quia venerint ex Transalpina regione.

[c] *Omni genere*] Naturæ ferocitate, corporum mole, et armis ingentibus.

[d] *Ab ultimis terrarum oris*] Sic Livius de iisdem, 'hostes ab Oceano, terrarumque ultimis oris bellum cientes.'

[e] *Clusium*] Tusciæ oppidum.

[f] *Intervenit*] Legati tres Marci Fabii Ambusti filii missi, qui Senatus populique Rom. nomine agerent cum Gallis.

[g] *Sed quod jus*] Hæc contra fidem dicit Noster, ut a populo Romano avertat invidiam; nam certum est legatos contra jus egisse, non Barbaros. Unus enim ex legatis contra jus gentium in aciem processit, et Ducem Senonum interfecit.

[h] *Aliam*] Hujus fluminis cursum eleganter describit Livius: 'Ad undecimum lapidem occursum est, qua flumen Alia, Crustuminis montibus præalto defluens alveo, haud multum infra viam Tiberino amni miscetur.'

[i] *Fœdior*] Sic optimi quique scrip-

vit.[4] [j] Fuso exercitu jam mœnibus Urbis appropinquabant.[k] Erant nulla[5] præsidia.[l] Tum[6] igitur, aut nunquam[7] alias, apparuit vera illa Romana virtus. Jamprimum[8] majores natu, amplissimis[9] usi honoribus,[m] in forum coëunt: ibi, devovente pontifice,[n] Diis[10] se Manibus consecrant:[c] statimque in suas quisque ædes[11] regressi, sicut in trabeis[12] erant, et amplissimo cultu,[13] in curulibus[o] sellis sese posuerunt:[p] ut, cum venisset hostis, in sua dignitate morerentur. Pontifices, et Flamines, quicquid[14] religiosissimi[15] in templis erat,[16] partim in do-

[§. 8.] [§. 9.] [§. 10.] [§. 11.]

[c] *Ibi devovent se Manibus Diis, Pontifice præfante.*

Sed *non Cremeræ* Ms. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst. Reg. *non Cremere* Ed. Lips. 1. 2. 3.—4 *Dānavit* Ed. Ven. *mādauit* Ed. Lips. 1. *mandavit* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—5 *Ubi pene nulla erant præsidia* Jord.—6 *Tunc* Mss. Duk. plerique.—7 *Sicut nunquam* Jord. *aut nusquam* Ms. Fran. *haud unquam* Ms. Pal. 2.—8 Ita Jord. Ms. Pal. 1. et Mss. Vin. quidam et Reg. F a manu secunda. Sed *et primum* Ms. Reg. Q. *quam primum* Mss. Vin. alii et Duk. plerique, in his Reg. F a manu prima. Ed. pr. Grut. Pont. Zeu. Vetst. *jam pridem* Ms. Ryck. Flor. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—9 *Amplissimi, usi honoribus* Ms. Ryck. Ed. Ven.—10 *Dis* Ms. Naz.—11 *Sedes* Ms. Fran.—12 *Tabeis* Ed. Ven.—13 *Culto* Ed. Lips. 2. —14 *Quidquid* Ed. Amstel.—15 Sic Jord. Ms. Pal. 1. Ryck. Reg. F, Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Sed *religiosissimum* Ms. Toll. Duisb. Berol. Voss. 1. 2. Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst. *religiosum* Ms.

NOTÆ

tores et clades bello acceptas, et tempestates, fœdas vocant. Virgil. Georg. I. 'Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris Collectæ ex alto nubes.'

[j] *Damnavit*] Exclusit; hoc est, inter atros et nefastos retulit. Lucan. lib. VII. 'Et, damnata diu Romanis Alia fastis.'

[k] *Mœnibus appropinquabant*] Eodem modo dictum, quo apud Horat. 'portuque subimus Chaonio.' Nam ibi 'portu' est tertii casus pro *portui.*

[l] *Nulla præsidia*] 'Porta clausa non erat, nulla pro portis statio, nulli in muris armati.' Livius.

[m] *Amplissimis usi honoribus*] Qui Curules gesserant magistratus.

[n] *Devovente pontifice*] Marco Fabio pontifice maximo præfante carmen, ii se pro patria Quiritibus Romanis devoverunt. Florus autem dicit 'devovente pontifice,' quia pontifex verbis præibat.

[o] *Curulibus*] Vide caput v.

[p] *Sese posuerunt*] Uno verbo dicam, hæc Latinitas mihi haud sane probatur, 'ponere se in lecto,' 'ponere se in sella,' 'ponere se in palea,' &c. Lego *in curulibus sellis consederunt;* aut, si Virgilium imitari malis, *in curulibus sellis se composuerunt.* Æn. v. 'Cum venit, aulæis jam se regina superbis Aurea composuit sponda.'

liis[17] [q] defossa terræ recondunt,[18] partim imposita[r] plaustris secum auferunt.[19] Virgines simul ex sacerdotio [§. 12. Vestæ nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen[20] excepisse fugientes unus e plebe[1] fertur Lucius Albinius,[2] [s] qui, depositis uxore et liberis,[3] virgines in plaustrum recepit. Adeo tum quoque[4] in ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat.[d] [5] Juventus[t] vero, quam sa- [§. 13. tis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio,[u] arcem Capitolini montis insedit, obtestata[6] ipsum quasi præsen-

[d] *Adeo tum quoque in infimis* hominibus *religio publica vincebat privatos affectus.*

Fran. Reg. Q.—16 *Erant* Ed. Ven. Freinsh.—17 *Doleis* Ms. Naz.—18 Sic Ms. Naz. Ryck. Voss. Reg. Q. Sed *def. terra recondunt* Ms. Pal. 1. et Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. Lips. 2. 3. Berol. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. Beg. *defossa terra recūdūt* Ed. Lips. 1. Etiam in Ed. Lugd. est *recundunt.* Sed *defossa tecta recondunt* Ms. Pal. 2. *refossa terra reconderunt* Jord.—19 *Secum plaustris Veios auferunt* Jord. *Auferunt* erat in Mss. et Edd. Duk. omnibus, etiam in Lips. 1. 2. 3. Ven. Sed *pl. secum avexerunt* Ed. Med. Par. 2. *pl. s. auxerunt* Ed. Par. 1. *pl. s. avehunt* Ed. Freinsh. Fab. Blanc. Amstel.—20 *Tum* Ed. Stad. Pont.—1 *Eplebe* Ed. Lips. 1.—2 Sic Mss. Regg. Malliab. Sed *Albinius* Ms. Naz. *L. Atinius* Mss. Jord. *Albinus* Mss. Pall. Ryck. Reg. Q, Berol. Flor. Duisb. Voss. 2. 3. Fran. Ed. pr. Lips. 2. Sab. Med. Par. Ven. Junt. *Albivus* Ed. Lips. 1. 3. *L. Albinus* Ed. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Pont. Zen. Fab. Vetst. Duk. 1.—3 *Filiis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. opinor, e glossemate.—4 *q̊* Ed. Lips. 2.—5 *Affectibus antecelebrat* Ms. Reg. F, Voss. 1. *aff. antecedebat* Ms. Reg. Q, Fran. Voss. 1. in marg. ab alia manu. *aff. ācellebat* Ed. Lips. 3.—6 *Obtestans* Mss.

NOTÆ

[q] *Partim in doliis*] Condita in doliolis sacello proximo ædibus flaminis Quirinalis, ubi nunc despui religio est, defodere.

[r] *Partim imposita*] 'Cetera, inter se onere partito, ferunt via, quæ sublicio ponte ducit ad Janiculum.' Livius. Ubi a Floro dissentit, qui plaustris imposita dicit: Virgines vero Vestales nudo pede sacra comitantes in plaustrum Lucii Albinii receptas.

[s] *Lucius Albinius*] De plebe Romana homo Lucius Albinius, plaustro conjugem ac liberos vehens, irreligiosum ratus sacerdotes publicos sacraque populi Rom. pedibus ire, ferrique se ac suos in vehiculo conspici, descendere uxorem et pueros jussit, Virgines sacraque in plaustrum imposuit, et Cære, quo iter Sacerdotibus erat, pervexit. Livius.

[t] *Juventus*] Placuit cum conjugibus ac liberis juventutem militarem, Senatusque robur, in arcem Capitoliumque conscendere, armisque et frumento collocatis, ex loco endomunito Deos hominesque et Romanum nomen defendere. Liv.

[u] *Manlio*] Marcus Manlius. Meminit Virgil. Æneid. VIII. 'In summa custos Tarpeiæ Manlius arcis Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat.'

tem[7] Jovem,[8] 'ut, quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem[v] eorum numine suo tueretur.' Aderant[9] interim Galli, apertamque [§. 14. Urbem primo trepidi,[w] ne[10] quis[11] subesset dolus; mox ubi solitudinem vident, pari clamore et impetu invadunt. Patentes passim[12] domos[13] adeunt: ubi sedentes in curulibus suis[14] prætextatos[15] senes, velut Deos Geniosque[16] [x] venerati, mox eosdem, postquam esse homines[17] liquebat, alioqui[18] nihil respondere dignantes,[19] pari vecordia mactant, facesque tectis injiciunt:[20] et totam[1] Urbem igne,[2] ferro, manibus[3] exæquant.[e] Sex[4] mensibus barbari (quis [§. 15. crederet?) circa montem unum[5] pependerunt,[y] nec diebus modo, sed noctibus quoque[6] omnia experti: cum[7] tandem[8] Manlius nocte subeuntes, clangore anseris[z] excitatus, a

[e] *Et faciunt urbem planam ferro, igne, et manibus.*

Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Beg.—7 *Pn̄tem* Ed. Lips. 3.—8 *Jovem* aberat a Ms. Naz.—9 *Erant* Ms. Naz.—10 *Trepidarunt, quin* Ed. Gryph.—11 *Ne qui* Ms. Naz. Ed. Lips. 3. Ven. Stad. Pont. *nec qui* Ed. Lips. 2. *trepidare qui* Ed. Med. Par.—12 *Patientis passim* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—13 *Domus* Ms. Naz. Berol. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr. Lips. 1. 3.—14 Sic Mss. Jord. Ryck. Regg. Fran. Toll. Duisb. Berol. Flor. Voss. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Ven. Junt. Fab. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. Sed *curulibus sellis* Ms. Voss. 1. 3. Ed. Med. Par. Ald. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—15 *Protexatos* Ed. Ven.—16 *Genios* Ms. Ryck.—17 Sic et Mss. Voss. Sed *homines esse*, inverso ordine, Mss. Duk. ceteri. Ed. pr. Duk. 1. 2.—18 *Alioquin* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—19 *Dignantis* Ms. Ryck. *dignitates* Ed. Lips. 1. 2. 3.—20 *Iniciunt* Ms. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *iniciūt* Ed. Lips. 1. 3.—1 *Totam deinde urbem* Ed. pr.—2 *Igni* Ms. Flor. Malliab. Voss. 2. Regg.—3 *Solo exæquant* Ms. Voss. 1. Ed. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Grut. Pont. Zeu. Vetst.—4 *Septem* Ed. Stad. Pont.—5 *Unum montem*, ordine inverso, Ms. Ryck. Toll. Fran. Duisb.—6 *Quoque* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—7 *Quos* Ed. Stad.—8 *Tamen* Mss. Jord. Pall. Naz. Regg. Flor. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt.

NOTÆ

[v] *Virtutem*] Fortitudinem. Ita et Græci ἀρετή.

[w] *Primo trepidi*] Noctem veriti et ignotæ situm urbis, inter Romam et Anienem consedere.

[x] *Geniosque*] Deos tutelares urbis Romæ.

[y] *Pependerunt*] Ea vis est verbi *pendeo*, ut infecta re sedere significet. Sic Virg. Æneid. IV. 'pendent opera interrupta minæque Murorum ingentes.'

[z] *Clangore anseris*] Hanc Historiam tangit Virgil. Æneid. VIII. 'Atque hic auratis volitans argenteus anser Porticibus, Gallos in limine adesse canebat. Galli per dumos aderant, arcemque tenebant Defensi tenebris et dono noctis opacæ.'

summa rupe dejecit, et ut spem hostibus demeret, quanquam in summa[9] fame, tamen ad speciem[10] fiduciæ,[11] panes ab arce jaculatus est.[f] Et stato[12] quodam die per [§. 16. medias hostium custodias Fabium pontificem ab arce demisit,[13] qui solenne[a] sacrum in Quirinali monte[14] conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit;[15] propitiosque[16] Deos renuntiavit.[g] No- [§. 17. vissime cum jam obsidio[17] sua[18] barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum[19] suum venditantes,[20] [b] idque ipsum per insolentiam, cum ad iniqua pondera addito adhuc gladio,[c] superbe 'væ[1] victis' increparent, subito aggressus[2] a tergo[3] [d] Camillus adeo cecidit, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret. Agere [§. 18. gratias Diis[4] immortalibus ipso[5] tantæ cladis nomine libet.

[f] *Tamen jaculatus est panes arce, ut simularet fiduciam.*
[g] *Et renuntiavit Deos esse propitios.*

Ald. Ven. Gryph. *tantum* Ms. Ryck. *tn̄* Ed. Lips. 1. 2. 3.—9 *Insūma* Ed. Lips. 1.—10 *In spe* Ms. Ryck. *ad spem* Ms. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Gryph. Stad. Pont. *ad spē* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—11 *Fidutie* Ed. Lips. 1. 2. *fidutiæ* Ed. Med.—12 *Statuto* Ms. Pal. 2. Ryck. Reg. Q. Fran. Voss. quod glossema puto: *stacio* Ed. Par. 2. *statio* Ed. Med.—13 *Dimisit* Mss. Jord. Ryck. Reg. F, Ed. Par. 2. Gryph.—14 *Colle* Ms. Fran.—15 *Redit* Ms. Naz. Pal. 1. Ryck. Toll. Duisb. Ed. pr.—16 *Propitiusque* Ed. Lips. 3.—17 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes. Ed. pr. Stad. Pont. Sed *obsidiōe* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Gryph. At in Par. 1. est *cum sua obsidione jam barb.* —18 *Suo* Ed. Pont.—19 *Reditum* Mss. Regg. Pal. 2. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—20 *Vendicantes* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—1 Sic Ms. Flor. Malliab. Sed *superbe victis increparent* Mss. Pall. Vin. et Duk. reliqui. Ed. Grut. Freinsh. Vetst. *superbe victos increp.* Ed. Lips. 1 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—2 *Aggressos* Ed. Lips. 2.—3 *A tergo* aberant a Ms. Malliab.—4 *Dis* Ms. Naz.—5 Sic Mss. Vin. Sed *pro ipso* Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

[a] *Solenne*] Genti Fabiæ peculiare erat illud sacrificium, ut innuit Livius lib. v. 'Sacrificium erat statum in Quirinali colle, genti Fabiæ.'

[b] *Venditantes*] Jactabant non obscure Galli haud magna mercede se adduci posse ut obsidionem relinquerent.

[c] *Addito adhuc gladio*] Huic loco lucem afferet alter Livii: 'Rei fœdissimæ per se adjecta indignitas est, pondera ab Gallis allata iniqua, et, Tribuno recusante, additus, ab insolente Gallo, ponderi gladius, auditaque intoleranda Romanis vox, væ victis esse; qua intelligi volebant Galli, victis victoris legem esse subeundam.'

[d] *Aggressus a tergo*] Tamen iis denuntiaverat, ut se ad prælium expedirent.

Pastorum casas ignis ille, et flamma[6] paupertatem Romuli[e] abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut[7] destinata hominum ac Deorum domicilio civitas, non deleta, non[8] obruta, sed expiata potius et[9] lustrata[10] videatur? Igitur[11] post assertam a Manlio, restitutam[12] a Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque[13] in finitimos resurrexit.[h] Ac[14] primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, cum per Italiam naufragia sua latius traheret,[i] sic persecutus[f] est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia[g] supersint. Semel[h] apud Anienem[15] [i] trucidati,[16] cum singulari certamine Manlius aureum[17] torquem Barbaro inter spolia detraxit: inde[18] Torquati. Iterum Pomptino[19] agro,[j] cum in[20] simili [§. 19.] [§. 20.]

[h] *Igitur* populus Rom. *acrius et vehementius etiam resurrexit in finitimos post defensam urbem a Manlio, et restitutam a Camillo.*
[i] *Cum latius per Italiam traheret ruinam suam.*

Med. Par. Ven.—6 *Flama* Ms. Ryck. Flor. Berol. Duisb.—7 *Nisi dest.* Ed. Par.—8 *Nec obruta* Ms. Naz. Pal. 2. Voss. Ryck. Regg. Malliab. Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Beg.—9 *Potius, sed* Ms. Duisb. Voss. 2. 3. Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst. Beg.—10 Sic Mss. Vin. Pall. Ed. pr. Lugd. Sed *illustrata* Ms. Ryck. Voss. 3. Flor. Edd. Duk. plerique, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. —11 Sic Mss. Pall. et Duk. omnes, præter Voss. 2. in quo erat *ideo:* quod recepit Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—12 *Restituta* Ed. Med. Par.—13 *Væhem.* Ed. Med.—14 Novum hinc Caput ordiebantur Mss. Voss. 1. et Naz. addito indice hoc: *GALLICA BELLA.*—15 *Imenem* Ed. Ven.—16 *Trucidati sunt* Mss. Regg. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. *trucidat* Ed. Ven.—17 *Auream* Ms. Naz. Reg. Q.—18 *iñ* Ed. Lips. 2.—19 *Pontino* Ms. Pal. 1. 2. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Zen. Vetst. *in Pontino* Ed. Stad. Lugd. Pont.—20 *Quum simili* Ed. Stad. Pont.—1 *Mar-*

NOTÆ

[e] *Paupertatem Romuli*] Sub cujus regno, 'Nec fortuitum spernere cespitem Leges sinebant.'

[f] *Sic persecutus*] Ad octavum lapidem, ad Gabinam viam, quo se e fuga contulerant. Ibi cædes omnia obtinuit, castra capiuntur, et ne nuntius quidem cladis relictus est.

[g] *Nulla Senonum vestigia*] Falsum, ut et multa alia: nam hodieque supersunt juxta Adriaticum sinum, et in Etruria; hæc sunt notissima.

[h] *Semel*] Titus Manlius provocantem Gallum ad singulare certamen congressus occidit. Et sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati sibi et posteris cognomen accepit.

[i] *Anienem*] Anio fluvius in Latio, quarto ab Urbe milliario, Romanos a Sabinis dividit.

[j] *Pomptino agro*] In Latio circa Volscos.

pugna Lucius[1] Valerius,[k] insidente galeæ sacra[2] alite[l] adjutus, retulit[3] spolia : et inde[4] Corvini.[k 5] Tandem[6] [§. 21. post aliquot annos,[m] omnes reliquias eorum in Etruria[7] ad lacum Vadimonis[n] Dolabella[8 o] delevit: ne quis[9] extaret in[10] ea gente, quæ[11] incensam a se Romam[12] urbem gloriaretur.[p]

CAP. XIV.

BELLUM LATINUM.

CONVERSUS[1] a Gallis in Latinos, Manlio Torquato, [§. 1.

[k] *Et inde Corvini* dicti sunt.

cus Valerius Ms. Fran. Ed. Stad. Pont. *Lutius Valerius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2.—2 Sic Mss. Jord. Naz. Berol. Pal. 1. et Duk. plerique. Ed. pr. Sed *insequente Gallo s.* Ms. Pal. 2. Vin. Fran. Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *insidenti gallo sacra* Ms. Voss. 3. *insidente galeæ corvo* Ed. Lips. 1. 2. 3. *insidente galeæ satyra aliter* Ed. Par. 1. *in sedente g. satyra alite* Ed. Par. 2. *insidente g. satyra alite* Ed. Med. Ven. *insidente galeæ satyria* Ed. Gryph.—3 *Rettulit* Ed. Med. Par.—4 *Inde* Ms. Reg. Q, Flor. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Beg.—5 *Corvinii* Ms. Naz. *corruit* Ed. Par. 1. *Corvi* Ed. Stad. marg. Ceterum in Ms. Pighii totus locus ita legebatur : *Iterum Pontino in agro, cum in simili pugna Valerius, insidente galeæ sacra alite adjutus, retulit spolia, dictusque est ipse Corvinus, et inde Corvini.*—6 Sic Mss. Vin. Voss. 1. 2. Sed *tamen* Ms. Pal. 1. 2. et Duk. plerique Ed. pr. *tm̄* Ms. Ryck. *nec non tamen* Ms. Naz. Flor. Voss. 3. Ed. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *Nec nō tn̄* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. *nec non tandem* Jord. Ed. Lugd.—7 *In Ethruriā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—8 *Dolobella* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Dolabellam* Ed. Stad.—9 *neq̄s* Ed. Lips. 1.—10 *Ex ea* Jord. Freculph.—11 Ita Ms. Pal. 1. Ryck. Regg. Toll. Ed. Blanc. Duk. 1. 2. Sed *qui inc.* Mss. Duk. reliqui. Jord. Freculph. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel. Beg. *que* Ed. Lips. 3.—12 *Romanam* Jord. Ms. Ryck. Toll. Regg. Duisb. Fran. Ed. pr. Ber. Junt. Ald. Ven. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.

NOTÆ

[k] *Lucius Valerius*] Aliis Marcus dicitur. Hic cum adversus Gallum pugnaturus processisset, corvus supra brachium dextrum sedit; mox, commissa pugna, idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere; ita ut ab illo interfectus ei Corvini nomen dederit.

[l] *Sacra alite*] Sacram vocat, quia in augurio multum observabatur hæc avis.

[m] *Post aliquot annos*] Ann. 95. post inceptum bellum : vide supra.

[n] *Ad lacum Vadimonis*] Qui et hodieque *Vadimono* dicitur, in Italia juxta Amerina prædia.

[o] *Dolabella*] Cn. Cornelius Dolabella Consul.

[p] *Ne quis extaret in ea gente, quæ incensam a se Romam urbem gloriaretur*] Hæc a Salmasio est; in aliis editionibus legitur *qui;* et hæc vera lectio

Decio[2] Mure[3] Consulibus, semper quidem æmulatione imperii[4] infestos, tum vero contemtu[5] Urbis incensæ; cum 'jus civitatis,[a] partem imperii[6] ac magistratuum'[7] poscerent, atque jam amplius quam[8] congredi auderent.[b] Quo tempore quis cessisse[9] hostem mirabitur? cum alter [§. 2. Consulum[c] filium suum, quia contra imperium pugnaverat,[10] quamvis victorem occiderit;[11] quasi[12] plus in imperio[d] esset,[13] quam in victoria: alter[e] quasi[14] monitu[f] Deo- [§. 3. rum, capite velato,[g] primam[15] ante aciem[16] Diis Manibus[h] se devoverit,[17] ut[18] in confertissima se[19] hostium tela [§. 4.

1 *Conversis* Ed. Gryph.—2 *Deceo* Ed. Lips. 3.—3 Sic Mss. Vin. Naz. Voss. Malliab. Ed. Junt. Lugd. Sed *Mure.* Ed. Ven. *Murena* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph.—4 Sic Ed. pr. Sed *imperii et magistratuum infestos* Ms. Pal. 2. Ryck. Flor. Fran. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. —5 *Contentu* Ed. Med.—6 *Imperii* abest ab Ed. Ven.—7 *Ac magistratuum* aberant a Ms. Reg. F. Sed *et magistratuum* Ed. Gryph. *ac m. caput poscere* Ed. Beg.—8 Sic Ed. Lips. 2. Sed *aput quam amplius* Ms. Naz. *apud quam amplius* Ms. Voss. 2. *pari imperio atque jam amplius* Ms. Pal. 1. Ryck. Flor. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *pari atque jam ampl.* Ms. Pal. 2. *quanto ampl.* Ed. Beg.—9 *Cecidisse* Ms. Ryck. Voss. 3.—10 *Pugnaverit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—11 *Occideret* Ms. Ryck.—12 *Si plus* Ed. Ven.—13 *Esset in imperio* Ms. Naz. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—14 *Quia* Ms. Pal. 1.—15 *Primū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—16 *Antea ē* Ed. Ven.—17 *Devolverit* Ms. Pal. 1.—18 *Ut* aberat a Ms. Pal. 1.—19 *Se* aberat a Mss. Regg. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Ed.

NOTÆ

est: sed mox pro *a se,* legendum *a suis,* idque non vidit vir maximus. *Pater meus.*

CAP. XIV. *Bellum Latinum*] Ann. Mundi 3614. ab Urbe Condita 417. ante Ch. Nat. 334. Coss. T. Manlio Torquato, P. Decio Mure.

[a] *Cum jus civitatis*] Falsum, non jus civitatis poscebant, sed ut unus consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur, et Senatus pars æqua ex utraque gente foret, et hoc est quod vocat Florus partem imperii ac magistratuum.

[b] *Atque jam amplius quam congredi auderent*] Plus enim erat partem magistratuum petere, quam armis congredi. Sensus planus est, itaque nil mutandum, quicquid dicat doctissimus Salmasius.

[c] *Cum alter Consulum*] T. Manlius.

[d] *Imperio*] Nota imperium passive positum: sic apud Salust. alicubi legitur 'ad imperandum,' id est, ut imperaretur.

[e] *Alter*] Decius Mus.

[f] *Quasi monitu*] Cur *quasi,* cum ex Deorum monitu factum esse constet?

[g] *Capite velato*] De more, religionis causa, ne quid occurreret quod eam turbaret. Sic ille apud Horat. 'Nam male re gesta cum vellem mittere operto Me capite in flumen.'

[h] *Diis Manibus*] Qui et inferi dicebantur.

jaculatus,[20] novum[21] ad victoriam iter[22] sanguinis sui semita aperiret.

CAP. XV.

BELLUM SABINUM.[1]

A LATINIS[a] aggressus est[2] gentem Sabinorum, qui,[3] [§. 1.
immemores[4] factæ[5] sub Tito Tatio[6] affinitatis, quodam con-
tagio[7] belli se Latinis[8] adjunxerant.[9] Sed Curio [§. 2.
Dentato[b] Consule, omnem eum tractum, qua Nar,[c] Anio,
fontesque Velini,[10] [d] Hadriatico[11] tenus mari, igne ferroque
vastavit.[a] Qua victoria tantum hominum,[e] tantum [§. 3.

[a] *Sed Curio Dentato Consule igne et ferro vastavit omnem eum tractum quem Nar ambit et fontes Velini, usque ad mare Adriaticum.*

pr.—20 *Equo raptus* Ms. Reg. Q, hand dubie e glossemate nata lectio.—21 *Nomen* Ed. Gryph.—22 *Inter* Ed. Par.

1 *Latinum* Ed. Lugd.—2 *Aggressus gentem* Ms. Voss. 1. 3.—3 *Que* Ed. Lips. 3. ut c. 13. 21. *quæ* Ed. Ven.—4 *Imemores* Ed. Ven.—5 *Pactæ* Ed. Beg.—6 *Tatio Tito* Ms. Pal. 2. *Tito Tacio* Ed. Lips. 1. 2. 3.—7 *Contagione* Ms. Naz.—8 *Se Latio* Ms. Voss. 3.—9 *Adjūxerūt* Ed. Lips. 1. *adjunxerunt* Ed. Lips. 3. Par. Ven. Gryph.—10 *Qua Nar amnis fontesque Velini.* Ms. Ryck. Ed. Blanc. *qua Avarani ofente in vel in* Ms. Naz. *eorumque loca a Varanio fonte* Mss. Jord. *qua Nar fluvius ambit f. Vel.* Ms. Pal. 1. *quem Nar fluvius ambit f. Vel.* Ms. Fran. *qua natura ambit f. V.* Ms. Pal. 2. *qua Nar ambit f. V.* Mss. Vin. Reg. F. Berol. Malliab. Duisb. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *qua Nar abit f. V.* Ed. Lips. 1. unde existimari facile licet, qui extiterit lectio *abit.* Nam *qua Nar fluvius abit* Ms. Flor. *qua Nar abit f. V.* Ms. Voss. 1. 2. *qua Nar f. V.* Ms. Reg. Q. *qua Nar amnis ambit f. V.* Ms. Voss. 3.—11 *Adriatico* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad.

NOTÆ

CAP. XV. *Bellum Sabinum*] Ann. Mundi 3660. ante Ch. Nat. 288. Ab Urb. Cond. 463. Coss. P. Cornelio Rufino, et Man. Curio Dentato.

[a] *A Latinis*] Falsum quod ait Florus populum Rom. post debellatos Latinos, in Sabinos conversum; nam multi anni intersunt, et multa alia bella gessit, ut Ausonium, Privernas, Neapolitanum, Samniticum quod duravit annos 49. Etruscum et alia. Nusquam etiam legitur Sabinos se Latinis conjunxisse.

[b] *Curio Dentato*] Qui eodem magistratu bis, et de Samnitibus et de Sabinis triumphavit.

[c] *Nar*] Umbriæ flumen, cum lacu Velino conjungitur.

[d] *Fontesque Velini*] Idem cum Lacu Velino in Umbria: Virgil. Æneid. lib. VII. 'Audiit amnis Sulphureaque Nar albus aqua, fontesque Velini.'

[e] *Qua victoria tantum hominum*] Hoc confundit Florus: nam de Sabina victoria dicit quod de Samnitica dicere debuit. Victis enim Samnitibus,

agrorum redactum[12] in potestatem, ut, in utro plus esset, nec[13] ipse posset æstimare,[14] qui vicerat.[15]

CAP. XVI.

BELLUM SAMNITICUM.

PRECIBUS[a] deinde[1] Campaniæ motus, non pro se, [§. 1. sed, quod est[2] speciosius, pro sociis Samnitas[3] invadit. Erat fœdus cum utrisque[b] percussum: sed hoc Cam- [§. 2. pani sanctius, et prius omnium suorum[4] deditione fecerant.[a][5] Sic ergo Romanus[6] bellum Samniticum[7] tanquam sibi[c] gessit. Omnium non modo[8][d] Italia,[9] sed toto [§. 3. orbe terrarum,[10] pulcherrima Campaniæ plaga[e] est. Nihil[11]

[a] *Sed Campani deditione suorum omnium fecerant hoc fœdus sanctius et antiquius.*

Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.—12 *Redactum est in pot.* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr.—13 *Ne ipse* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—14 *Existimare* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—15 *Vincerat* Ed. Ven.

1 *Precibus denique* Ms. Reg. F, Malliab. Fran. Voss. 1. 2.—2 *Sed eo speciosius* Mss. Voss. Naz.—3 Sic Mss. Jord. Naz. et Duk. omnes, præter Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. Sed *Sanitas* Ms. Ryck. *Sannitas* Ed. Med. Ven. ut s. 7. et ubique. *Samnites* Ms. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Beg. ut s. 7. *Samnitas etiam* Ms. Berol.—4 *Suarum* Ed. Freinsh.—5 *Fecerunt* Ms. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph.—6 *Populus Romanus* Mss. Pall. Ryck. Reg. F, Malliab. Berol. Duisb. Ed. pr.—7 *Sanniticum* Ms. Ryck. Ed. Med. in quo ipso mox est *tamquam.*—8 *Nōmō* Ed. Lips. 1.—9 Sic Mss. Regg. Fran. Voss. Toll. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Sed *Italiæ* Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Ed. Ven.—10 *Terrarum orbe* Ms. Ryck. Berol. Flor.

NOTÆ

Curius Dentatus regressus, in Concione ait, 'tantum agri cepi, ut solitudo fuerit ni tantum hominum cepissem; tantum porro hominum cepi, ut fame perituri fuerint, ni tantum agri cepissem.'

CAP. XVI. *Bellum Samniticum*] Ann. Mundi 3611. ante Ch. Nat. 337. ab Urbe Condita 414. Coss. M. Valerio Corvo III. A. Cornelio Cosso.

[a] *Precibus*] Legati Campanorum Romam venere, auxilia sibi contra Samnites petentes; et cum negarent Romani, Campani urbem Capuam, seque, suaque omnia Romanis dedunt; petuntque ut jam dedititios suos defendere velint.

[b] *Cum utrisque*] Falsum; nam cum solis Samnitibus, ut patet ex Livio.

[c] *Tanquam sibi*] Et re vera sibi gessit, cum Campani omnino se illis dediderant.

[d] *Omnium non modo*] Hæc descriptio talis est, ut, quæ pulchrior, vel ipsa Campania, vel Flori descriptio, judicare difficile.

[e] *Plaga*] Planities, *étendue*, ut æquor; Græce πλάξ.

mollius[f] cœlo.[b] Denique[g] bis[12] floribus vernat.[c h] Nihil uberius solo: ideo[13] Liberi Cererisque[14] certamen[i] dicitur.[d] Nihil hospitalius[15] mari. Hic illi nobiles portus, [§. 4. Caieta,[j] Misenus,[k] et tepentes fontibus Baiæ:[l] Lucrinus et Avernus, quædam maris otia.[16 m] Hic amicti[17] viti- [§. 5. bus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium[18] Vesuvius,[19] Ætnæi[20] ignis imitator. Urbes [§. 6. ad mare,[e] Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii,[1] et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas,[n] Romam Carthaginemque numerata.[2] Pro hac urbe,[f o] his[3] regionibus populus Romanus [§. 7. Samnitas[4] invasit, gentem, si opulentiam quæris,[5 p] aureis

[b] *Nihil est temperatius cœlo ejus.* [c] *Denique bis habet ver floribus.*
[d] *Ideo dicitur* fuisse *certamen Liberi et Cereris.* [e] *Urbes juxta mare.*
[f] *Ante hanc urbem.*

Duisb. Fran. Ed. pr.--11 *Nil* Ed. Stad. Pont.—12 *Cœlo denique, bis* Ms. Naz. —13 *Iō* Ed. Lips. 1. *ideoque* Ed. Duk. 2.—14 *Venerisque* Ms. Fran. Voss. 1. 2. Vin. *ceterisque* Ed. Lips. 1. *cæterisque* Ed. Par.—15 *Hospitalibus* Ed. Par. —16 *Ostia* Mss. Jord. Voss. 2. Ed. Stad. marg. Lugd. Pont. *hostia* Ms. Fran. *ocia* Ed. Med. Par. Ven.—17 *Amici* Ms. Jord.—18 *Cunctorum* Jord.—19 Sic Mss. Regg. Naz. Voss. 1. Ed. Med. Par. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Sed *Vescenus* Ms. Ryck. *Vesevus* Ms. Pal. 1. Flor. Malliab. Berol. Duisb. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Junt. Ven. Duk. 1. 2. *Veseus* Ms. Pal. 2. Voss. 3. *Vesenus* Ms. Fran. Ed. pr.—20 *Ethnei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *æthnei* Ed. Med. Par. —1 *Pompei* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Grut. Lugd. Zen. *pōpei* Ed. Lips. 1.—2 *Numeranda* Jord.—3 *Is reg.* Ed. Lips. 1. 2. 3. *iis reg.* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—4 *Sanitas* Ms. Ryck. *samnites* Ed. Lips. 1. 2. 3. Lugd. Blanc. Freinsh. Amstel.—5 Sic Ms. Ryck. Malliab. Regg. Fran. Ed. Grut.

NOTÆ

[f] *Mollius*] Molle est temperatum. Sic infra, lib. III. 3. 'Sed in Venetia, quo fere tractu Italia mollissima est, ipsa cœli solique clementia robur elanguit.'

[g] *Denique*] Quasi diceret, Ne longius abeam, *en un mot*, nota.

[h] *Bis floribus vernat*] Floribus gignendis bis habet ver.

[i] *Liberi Cererisque certamen*] Ut Athenæ Neptuni et Minervæ fuere certamen.

[j] *Caieta*] A Caieta Æneæ nutrice nomen accepit. Virgil. 'Tu quoque littoribus nostris, Æneia nutrix, Æternam moriens famam Caieta dedisti.'

[k] *Misenus*] A Miseno Æneæ comite dictus, qui illic sepultus fuit. Virgil. 'Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen.'

[l] *Baiæ*] Ubi aquæ calidæ.

[m] *Maris otia*] Ubi mare quiescit, silet, non æstuat, per Lucrinum lacum in Avernum Tyrrhenum mare labitur. Male qui legunt *ostia.*

[n] *Inter tres maximas*] Pater meus legebat *urbes maximas*, non *tres.*

[o] *Pro hac urbe*] Scilicet Capua.

[p] *Si opulentiam quæris*] 'Duo exer-

et[6] argenteis armis,[7] discolori[8] veste,[q] usque ad ambitum[g] [9] armatam:[10] si fallaciam,[11] saltibus fere et montium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis[12] legibus,[r] humanisque hostiis, in exitium Urbis agitatam: si pertinaciam, sexies[13] rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis[s] per Fabios[14] et Papirios[15] patres, eorumque liberos ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas[t] urbium[16] diruit, ut hodie Samnium[17] in ipsa[18] Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor[19] et viginti triumphorum.[u] Maxime tamen nota et illustris[v] ex hac gente clades apud Caudinas[20] [w] furculas[1] [§. 8.] [§. 9.]

[g] *Usque ad luxuriam.*

Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Beg. Sed *quæras* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Amstel. Duk. 1. 2.—6 *Atque argenteis* Ed. Blanc. —7 *Armatam* Ms. Vin. Reg. Q. Voss. 1. 2. Fran. *auratam* Ms. Ryck. *ornatam armis* Ed. Blanc.—8 *Et discol.* Ed. Blanc.—9 *Gentem, si opulentiam quæras, aureis atque argenteis armatam misit discolori veste usque ad ambitum* Ms. Naz.—10 *Armatam* abest ab Ed. Blanc.—11 Sic et Mss. Vin. Ed. Par. Ven. Sed *si insidiarum fallaciam* Ed. Ber. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Vetst. *si fallatiam* Ed. Lips. 1. 2. 3. et mox *pertinatium.*—12 *Sacris* Ms. Flor. Ed. Stad. marg.—13 *Septies* Ms. Fran. Ed. Ven.—14 *Babios* Ed. Ven.—15 *Papyrios* Ed. Gryph. ubique.—16 *Montium* Mss. Pall. Malliab. Reg. F.—17 *Sannium* Ed. Med. Ven. ubique.—18 Sic Ms. Naz. Pall. Malliab. Berol. Duisb. Regg. Voss. 1. 2. Ed. pr. Freinsh. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *in ipso* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Beg.—19 *Quattuor* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. ubique.—20 *Gaudinas* Ed. Lugd.—1 Sic Mss. Vin. Jord. Pall. et Duk. omnes. Ed. pr. Sed *ferculas* Ms. Ryck. *furcas* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd.

NOTÆ

citus erant; scuta alterius auro, alterius argento cœlaverant.' Livius.

[q] *Discolori veste*] 'Tunicæ auratis militibus versicolores, argentatis linteæ candidæ.' Livius.

[r] *Sacratis legibus*] Melius, *sacris*, ut in Stadiana ann. 1579. sacræ leges erant, quibus caput eorum, qui non issent in prælium, vel fugissent, vel alio quovis modo sibi defuissent, Diti sacrum fiebat.

[s] *Quinquaginta annis*] Eutropius, quadraginta novem.

[t] *Ita ruinas ipsas*] Non contenti urbes diruisse, earum etiam ruinas diruere.

[u] *Quatuor et viginti triumphorum*] Nam toties de Samnitibus triumphatum est.

[v] *Illustris*] Ut in bonam, sic et in malam partem sumitur.

[w] *Apud Caudinas*] Caudinæ furcæ in Appulia circa Aufidum fluvium, ubi Caudium urbs; circa quam castra occultissime Samnites locaverant, qua cum exercitum Consules ducerent, in insidias præcipitant et vincuntur. Inde sub jugum seminudi traditis armis missi, domum cum ignominia revertuntur. Id accidit anno vigesimo post susceptum bellum: ann. ante Ch. Nat. 317. ab Urbe Cond. 434.

Veturio Posthumioque[2] Consulibus accepta est. Clauso[3] per insidias intra eum saltum exercitu,[4] unde non [§. 10. posset evadere, stupens occasione tanta[5] dux hostium Pontius,[h 6] Herennium[7] patrem consulit,[8] et[9] ille, 'mitteret[10] omnes, vel occideret,' [x] sapienter, ut senior, suaserat. Hic[11] armis exutos mittere sub jugum maluit; ut nec [§. 11. amici[y] forent beneficio, et post[12] flagitium hostes magis. Itaque et Consules statim[13] magnifice voluntaria de- [§. 12. ditione[z] turpitudinem[14] fœderis dirimunt, et ultionem flagitans miles, Papirio[a] duce, horribile dictu, strictis[15] ensibus[b] per ipsam viam ante pugnam furit:[16 c] et 'in congressu ar-

[h] *Pontius dux hostium attonitus tanta occasione.*

Pont. Zeu. Vetst.—2 *Postumioque* Ed. Lips. 2. Lugd. Amstel. Duk. 1. 2. ubique.—3 Sic Ms. Naz. Flor. Sed *clauso enim per ins.* Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. Duk. 1. 2. *clauso n. per ins.* Ed. Lips. 1. Ven.—4 *Exertitu* Ed. Lips. 1.—5 Sic Mss. Voss. Sed *tanta occasione* Ms. Naz. et Mss. Duk. plerique. Ed. pr. Amstel. Duk. 1. 2.—6 *Poti9* Ed. Ven.—7 *Herineum* Ms. Jord. *herenium* Ed. Par.—8 *Consuluit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vctst. Blanc. Beg. Duk. 1. 2. —9 *Et ut ille* Ms. Ryck.—10 *Dimitteret* Ms. Ryck. quod glossema redolet.—11 *His* Ed. Gryph.—12 *Ob flagitium* Ms. Fran. *p9 fl.* Ed. Lips. 3.—13 *Statim* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—14 *Turpitudie* Ed. Ven.—15 *Subietis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—16 Sic Ms. Berol. Duisb. Voss. 3. et Pal. 2. in marg. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Amstel.

NOTÆ

[x] *Mitteret omnes, vel occideret*] Hæc non una legatione peracta, nam bis ad patrem nuntium misit Pontius: ille priori omnes quamprimum inviolatos dimittendos, et iterum eodem remeante nuntio, ad unum omnes interficiendos esse respondit.

[y] *Ut nec amici*] Hæc ironice dicit Florus.

[z] *Voluntaria deditione*] Nam Spurius Posthumius auctor fuit, ut per Feciales nudi vinctique Samnitibus dederentur, ut exsolveretur religione populus, ne quid divini humanive obstaret, quominus pium justumque de integro bellum susciperent.

[a] *Papirio*] Lucio Papirio Cursore, qui sequenti anno post acceptam cladem, hostium castra expugnavit, obsides recepit, et Samnites sub jugum misit.

[b] *Strictis ensibus*] In vetustis quibusdam editionibus, legitur, *subjectis*, et vera lectio est; quam tamen elegantissimus Lipsius mutavit in *subrectis*. At nil necesse fuit; nam *subjectus*, pro *surrectus*, seu *subrectus*, genuina Latinitas est: unde illud, 'subjecto in mentum gladio:' Unde illud Virgilii, 'Et corpora saltu subjiciunt in equos.' Unde illud denique ejusdem Poëtæ: 'Se subjicit arbos,' id est, se erigit, surgit. *Pater.*

[c] *Ante pugnam furit*] Ita legendum,

sisse omnium oculos,'[17] hostis auctor fuit: nec prius[18] finis cædibus datus, quam jugum et hostibus et duci capto reposuerunt.

CAP. XVII.

BELLUM ETRUSCUM ET SAMNITICUM.[1]

HACTENUS populo Romano[2] bellum[3] cum singulis [§. 1. gentium,[4] mox acervatim,[a] [5] tamen sic quoque par omnibus fuit.[6] Etruscorum duodecim[7] populi,[a] Umbri[8] [b] in id tempus intacti,[9] antiquissimus Italiæ populus, Samnitium[10] reliqui[c] in excidium[11] Romani nominis repente conjurant.[12]

[a] *Hactenus Populus Rom. gessit bellum cum singulis gentium; mox simul cum omnibus.*

Beg. Duk. 1. 2. Sed *fuit* Ms. Naz. Ryck. Reg. F, Voss. 2. Mss. Jord. Ed. Freinsh. Blanc. *agit* Ms. Pal. 1. *adiit* Ms. Pal. 2. Flor. *fugit* Ms. Fran. *ibat* Ms. Reg. Q. *aut* Ms. Malliab. A Ms. Voss. 1. aberat.—17 *Vultus* Ms. Voss. 3.—18 *Primus* Ed. Ven.

1 *Bellum ethruscum samniticum* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Bellum Etruscum, Samniticum et bellum Gallicum* Ed. Stad. Pont.—2 Sic Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Voss. Sed *populus Romanus* Mss. Vin. Malliab. Fran. Regg. Flor. Ed. pr. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Vetst. *P. R.* Ms. Berol. Duisb. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—3 Sic Mss. Vin. Sed aberat a Ms. Naz. Flor. Regg. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Freinsh.—4 *Gentibus* Ms. Ryck.—5 *Catervatim* Jord.—6 *Fuit* aberat a Ms. Malliab. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Fab.—7 *XII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—8 Sic quoque Ms. Lipsii. Abest *Umbri* ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—9 Sic et Ed. Ven. Sed *incitati* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—10 *Samnitum reliqui* Ms. Ryck. Voss. 2. Ed. Par. 1. *Samnium. Gallique* Ed. Beg. *Samnitium, et reliqui* Ed. Lugd.—11 *Excidiā* Ed. Lips. 2.—12 *Conjurāt* Ed. Lips. 1. 3. *con-*

NOTÆ

non, *fuit*, ut pertendit vir doctissimus: nec enim satis animosum est, immo inertissimum. *Idem.*

CAP. XVII. *Bellum Etruscum et Samniticum*] Hic Florus confundit; nam Etruscum bellum, quo Sylva Ciminia superata est, contigit ann. Mundi 3642. ante Ch. Nat. 306. ab Urbe Condita 445. Coss. Q. Fabio Maximo Rulliano II. C. Martio Rutilio Censorino.

Samniticum vero quod et Etruscum dictum fuit, nam Etrusci, Umbri, Samnites, et Galli se junxerant, contigit decimo tertio anno post, scilicet ann. Mundi 3655. ante Ch. Nat. 293. ab Urbe Cond. 458. Coss. Q. Fabio Maximo Rulliano v. Publio Decio Mure IV.

[a] *Duodecim populi*] In duodecim populos divisam fuisse Etruriam alibi monuimus.

[b] *Umbri*] Italiæ populi inter Padum et Picenum, Thuscis vicini.

[c] *Samnitium reliqui*] Suo more peccat Florus, nam non adhuc devicti Samnites.

Erat terror ingens, tot simul tantorumque[13] populo- [§. 2. rum. Late per Etruriam infesta[14] quatuor agminum signa volitabant.[15] Ciminius[16] interim saltus[d] in medio, [§. 3. ante invius,[17] plane quasi[e] Calidonius[18] [f] vel Hercynius,[19] [g] adeo tunc terrori erat, ut senatus Consuli denunciaret, ne tantum periculi[20] ingredi auderet. Sed nihil horum [§. 4. terruit ducem. Quin fratre præmisso[1] explorat[2] accessus. Ille per noctem[h] pastorio habitu[3] speculatus omnia refert[4] tutum[5] iter.[i] Sic[6] Fabius Maximus periculosissimum [§. 5. bellum sine[7] periculo explicavit.[j] [b] Nam subito inconditos atque palantes[8] aggressus est,[c] captisque superioribus ju-

[b] *Sic Fabius Maximus absumpsit bellum periculosissimum sine periculo.*
[c] *Subito enim aggressus est eos inordinatos errantesque.*

jurat Ed. Ven.—13 *Simulque tantorum* Ed. Lips. 2.—14 *Latere Etruriam infestam* Ms. Naz. *a latere Etruriam infestam* Ms. Ryck. Voss. 3. *a latere Etruriam infesta* Ms. Flor. Ed. Ven. *a latere Etruria infesta* Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst. *late per Etruriam infestam* Jord. Ed. Ald. Blanc. *a latere ethrurie inf.* Ed. Lips. 1. 2. 3.—15 *Volitabat* Ed. Par.—16 Sic Mss. Toll. Voss. 3. Sed *Cyminium* Ed. Ven. *Ciminus* Mss. Jord. *Geminius* Ms. Naz. Pal. 1. Fran. Voss. 1. 2. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. *Geminus* Ms. Pal. 2. et Duk. reliqui. *Ceminus* Ed. Med. Par.—17 *In medio ante invius* aberant a Ms. Ryck. relicto spatio.—18 *Calydonius* Ms. Naz. Ed. Jord. Lips. 1. 2. Med. Par. Ven. Gryph. *Calijdonius* Ed. Lips. 3. *Caledonius* Ed. Stad. Pont.—19 *Hercinius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Stad. Pont. *Hersinius* Ed. Par.—20 *Periculū* Ed. Lips. 3.—1 *Permisso* Ed. Par.—2 Sic Ms. Naz. Flor. Malliab. Sed *explorarat* Ms. Voss. 3. *exploraret* Mss. Duk. ceteri. Jord. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—3 *Hitu* Ed. Ven.—4 *Præfert* Ms. Jord.—5 Sic Mss. Jord. Sed *tum iter* Ms. Naz. Berol. Duisb. Ed. pr. Duk. 1. 2. *tunc iter* Ms. Flor. Malliab. *tunc* Ms. Ryck. Fran. Voss. *Tum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *Tunc* Ed. Ven. *totum iter* Mss. Regg. Ed. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst.—6 *Si* Ms. Ryck. Fran. Voss. Ed. Ven.—7 *Sine* aberat a Ms. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.

NOTÆ

[d] *Ciminius interim saltus*] Ciminius saltus et mons est prope Viterbum; et hodie *Monte Viterbo* dicitur.

[e] *Ante invius, plane quasi*] Sic Livius, 'Sylva erat Ciminia, magis tum invia atque horrida, quam nuper fuere Germanici saltus.'

[f] *Calidonius*] Circa Germaniam.

[g] *Hercynius*] Vide cap. 9.

[h] *Ille per noctem*] Falsum; interdiu iter tentavit.

[i] *Refert tutum* [*totum*] *iter*] Magna hic discrepantia est in editis, magna quoque in Mss. veram scripturam puto, *refert tutum iter*. Pater.

[j] *Explicavit*] Verbum metaphoricum ab aulæis desumtum: aulæa enim explicari dicuntur, cum evolvuntur ut

gis,[9] in subjectos suo jure[10] [k] detonuit. Ea namque[11] [§. 6. species[12] fuit illius belli, quasi in terrigenas[13] e cœlo ac nubibus tela mitterentur.[14] Nec incruenta tamen illa [§. 7. victoria :[15] [l] nam oppressus in sinu vallis[16] [m] alter Consulum, Decius, more patrio[n] devotum Diis[17] Manibus obtulit caput: solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium[18] redegit.[d]

CAP. XVIII.

BELLUM TARENTINUM ET CUM PYRRHO REGE.

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem ti- [§. 1. tulo et nomine, sed victoria multiplex.[a] Hoc enim[1] Cam-

[d] *Et reddidit consecrationem in pretium victoriæ solennem familiæ suæ.*

Ven.—8 *Pallantes* Ed. Par. *pallātes* Ed. Lips. 1. 3. Med.—9 *Jugibus* Ed. Ven.—10 Ita Mss. Jord. Naz. Pal. 1. Voss. 3. Sed *more* Mss. Vin. Pal. 2. et Duk. reliqui. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *Jovis more* Ed. Beg.—11 *Nanque* Ed. Ven. ubique.—12 *Spēs* Ed. Ven.—13 *Interrigenas* Ed. Lips. 1.—14 *Jacerentur* Ms. Naz. Voss. 1. 3. Ed. Jord.—15 *Victoriā* Ed. Ven.—16 *Vallium* Ms. Flor.—17 *Dis* Ms. Naz.—18 *Precium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.

NOTÆ

oræ appareant. Eadem metaphora usus est Maro, lib. IX. 'Et mecum ingentes oras evolvite belli.'

[k] *In subjectos suo jure*] Nescio an quispiam monuerit. Arbitror legi oportere, *Jovis more:* una ratio est, sed ea perquam vehemens. Cur enim, ni pro, *suo,* legatur, *Jovis,* mox adderet Florus, 'ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas e cœlo ac nubibus tela mitterentur?' Isthæc enim particula, *namque,* satis superque ostendit anaphoram ad ea quæ superius posita fuerunt. Dein unde isti Gigantes, seu *terrigenæ?* Tum hoc quoque, *quasi e cœlo ac nubibus?* &c. Dices, an unum exemplum, ex more, seu consuetudine, probet? hoc tricari est et argutulum se facere. Nonne ita Salmoneum, Capaneum, Phaëthonta, &c. *Pater,*

[l] *Incruenta tamen illa victoria*] Vide quod supra notavimus ad titulum. Quod bello contra Samnites, Gallos, et Etruscos contigit, id male de Etrusco, quo Ciminia sylva facta pervia, narrat Florus.

[m] *Nam oppressus in sinu vallis*] Hoc fingit Florus, et nusquam factum fuisse legitur.

[n] *More patrio*] Nam pater ejus Decius Mus se quoque Diis Manibus devoverat adversus Latinos pugnans. Vide cap. 14. hujus libri.

Cap. XVIII. *Bellum Tarentinum*] Ann. Mundi 3669. ante Ch. Nat. 279. ab Ur. Cond. 472. Coss. L. Æmilio Barbula, Q. Martio Philippo.

[a] *Sed victoria multiplex*] Quippe multi alii populi se Tarentinis adjunxerant.

panos,[2] Apulos, atque Lucanos,[b] et, caput belli, Tarentinos, id est,[3] totam Italiam,[4] et cum istis omnibus Pyrrhum,[c] clarissimum Græciæ regem, una veluti ruina pariter involvit: ut eodem tempore et Italiam consummaret,[5] [d] et transmarinos triumphos auspicaretur. [§. 2.] Tarentus,[6] [e] Lacedæmoniorum[7] opus,[f] Calabriæ quondam, et Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cum magnitudine[8] et muris portuque nobilis, tum mirabilis[9] situ.[a] [§. 3.] Quippe in[10] ipsis Adriatici maris faucibus[11] posita, in omnes terras, Istriam,[g] Illyricum,[h] Epirum,[i] Achaiam,[j] Africam,[12] Siciliam, vela dimittit.[13] Imminet[14] portui ad prospectum maris positum majus[15]

[a] *Tum nobilis magnitudine portuque et muris, tum situ mirabili.*

1 *N.* Ed. Ven.—2 *Campanos* aberat a Ms. Reg. Q.—3 *Ide*[3] Ed. Lips. 1. *idem* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *idē* Ed. Ven.—4 *Totam pæne Ital.* Jord.—5 *Consumaret* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2.—6 *Tarentos* Ms. Naz. *Tarentum* Ms. Ryck. Malliab. Fran. Ed. Par. Ven. Gryph. *Tarentū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.—7 *Etiam Laced.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Stad. Pont. *et Laced.* Ed. Ven.—8 Sic Ms. Naz. Pal. 1. Regg. Voss. 1. 3. Ed. Ald. Ven. Sed *tum magnit.* Mss. Duk. ceteri. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg.—9 Sic Ms. Ryck. et Duk. omnes, etiam Berol. Ed. pr. Sed *nobili-mirabili* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Pont. Freinshem. Fab. —10 *Quippe quæ in* Ms. Reg. Q.—11 Sic et Ms. Berol. Sed *in ipsis Hadriatici m. f.* Ms. Pal. 1. Ed. Freinsh. Fab. *in ipsis Adriaci m. f.* Ms. Pal. 2. *in ipsis faucibus Adriæ maris* Mss. Jord.—12 *In oras n̄ras Histriā: illiricū: epyrū-affricā* Ed. Lips. 1. 2. 3. *in oras nostras Histriam. Illyricum: epyrum* [sic et Ven.] *affricam* Ed. Med. Par. Etiam in Ven. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Beg. Duk. 2. est *Histriam.* Et in Gryph. Stad. Pont. *in oras nostras.*—13 Sic Mss. Regg. Ryck. Flor. Naz. auctore Grutero. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. &c. Sed *vela admittit* Ms. Naz. auctore Salmasio: *vel admittit* Mss. Jord. *vela mittit* Mss. Pall. Berol. Duisb. Malliab. Fran. Ed. pr. Blanc. Amst. Beg. *vela mitteret* Ms. Voss. 1. 2.—14 *ĩminet* Ed. Lips. 2.—15 Ita

NOTÆ

[b] *Lucanos*] Italiæ populi, quorum regio hodie *Basilicata* dicitur.

[c] *Pyrrhum*] Epiri regem, qui ex genere Achillis originem trahebat.

[d] *Italiam consummaret*] Ut triumphos, qui adhuc de Italia agendi restabant, consummaret, et transmarinos inciperet.

[e] *Tarentus*] Calabriæ, seu magnæ Græciæ urbs.

[f] *Lacedæmoniorum opus*] Lacedæmonium Tarentum vocat Horat. Od. lib. III. 5. Tarentum autem coloniam deduxere Lacedæmonii Phalanto Spartano duce. Meminit idem Horat. Od. II. 6. 'Et regnata petam Laconi Rura Phalanto.'

[g] *Istriam*] Italiæ regio et terminus versus Dalmatiam.

[h] *Illyricum*] Europæ regio est, quæ supra Adriaticum mare extenditur.

[i] *Epirum*] Littoralem Græciæ regionem e regione Calabriæ.

[j] *Achaiam*] Græciæ regionem supra Corinthiacum sinum. Alia est Achaia in Peloponneso.

theatrum:[k] quod quidem causa miseræ civitati fuit omnium calamitatum.[16] Ludos forte celebrabant,[17] cum ad- [§. 4. remigantem littori[18] Romanam classem[l] inde[19] vident:[20] atque hostem[1] rati, emicant,[m] sine discrimine insultant:[b] [2] 'qui enim,[3] aut unde Romani?' Nec satis.[4] [n] Ade- [§. 5. rat[5] sine mora querelam ferens legatio:[6] [o] hanc[7] quoque fœde[8] per obscœnam[9] [p] turpemque dictu[10] contumeliam violant. Ex[11] hinc bellum: sed apparatus horribilis, [§. 6.

[b] *Atque hostem esse putantes insiliunt, irruunt, sine discrimine.*

Mss. Vin. Pall. et Mss. Duk. omnes, præter Reg. Q et Flor. Ed. pr. Sed *urbis theatrum* Ms. Reg. Q: in quo totus locus erat ita expressus: *imminet porticui ad portum maris urbis theatrum.* Etiam in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. est *urbis theatrum.* Ms. Flor. *Jovis theatrum.*—16 *Omnium suarum calamitatum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—17 *Celebrabat* Ed. Lips. 1. 3.—18 *Litori* Ms. Duisb. Ed. pr. Junt.—19 *Inde* abest ab Edd. Jord.—20 *Adremigantes litori Romanas classes vident* Ms. Naz. Ryck. Regg. Duisb. Berol. Ed. pr. Beg. *navigantes l. Romanas classes vident* Ms. Pal. 1. *remigantes l. Romanas classes v.* Ms. Pal. 2. Malliab. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *adremigantem Romanam classem i. v.* Ms. Berol. *adremigantem litori Romanas classes vident* Ms. Voss. 1. 2. *remigantes l. Romanam classem inde vident* Ms. Voss. 3.—1 *Hostes* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg.—2 *Insultat* Ed. Ven.—3 *Enim* aberat a Ms. Reg. Q. In Ms. Voss. 3. et Fran. erat *autem.*—4 *q̄ aūt aut v̄n romā* (sic et Ven.) *nec satis norāt* Ed. Lips. 1. *qui autem aut unde Romani nec satis norant* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—5 Sic Jord. Mss. Duk. plerique, in his Berol. Ed. pr. Sed *nec satis norant. Aderat* Ms. Ryck. Voss. 3. Et in Ms. Voss. 2. ascriptum erat *compertum,* post *satis.*—6 *Legatus* Ed. Lips. 1. 2. 3. quod redolet glossema. —7 *Hūc* Ed. Lips. 1. 2. 3.—8 *Fedius* Ed. Lips. 1. 3. *fœdius* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—9 *Obscenā* Ed. Lips. 1. 3.—10 *Dictu* aberat a Ms. Fran.—11 *Et hinc* Ms. Naz. Flor. Voss. 3. Ed. Jord. Ald. Fab.

NOTÆ

[k] *Majus theatrum*] In aliis Editionibus *Urbis theatrum.* Ita lege, et dele *majus.*

[l] *Adremigantem littori Romanam classem*] L. Valerius cum classe applicabat Tarentum, tanquam ad sociam urbem et amicam; sed Tarentini illum tanquam belli gerendi caussa missum oppugnant, vincunt, et occidunt, classem ejus diripiunt, et captos carceri mancipant.

[m] *Emicant*] Proprie de piscibus, qui corpora saltu in aëra subjiciunt. Unde ad alia transfertur.

[n] *Nec satis*] Nec contenti Valerio sine discrimine, id est, ut ait Poëta, 'Tros Rutulusve fuat,' insultasse, legationem violant.

[o] *Querelam ferens legatio*] Posthumius legatus fuerat, ut injuriam L. Valerio factam expostularet.

[p] *Per obscœnam*] Cum non satis eleganter Græce locutus esset legatus, a Tarentinis nullo accepto responso derisus est, et lotio etiam conspersus. Qua de causa iratus legatus, 'sanguine,' inquit, 'hanc vestem aliquando eluetis.'

cum tot simul populi pro Tarentinis[12] consurgerent,[13] omnibusque vehementior Pyrrhus: qui Semigræcam ex Lacedæmoniis[14] conditoribus civitatem vindicaturus,[15] cum totius viribus[16] Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ,[17] incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum[q] terrore, veniebat. Apud Heracleam, et Campaniæ[18] fluvium Lirim,[19 r] Lævino[20] consule,[s] prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Frentanæ[1] turmæ[t] præfectus Obsidius,[2] invectus in regem, turbaverit, coëgeritque, projectis insignibus,[u] prælio excedere.[c 3] [§. 7.] Actum[4] erat, nisi elephanti conversi in spectaculum belli[v] procurrissent:[5] quorum cum[6] magnitudine, tum de- [§. 8.]

[c] *Illum turbaverit et coëgerit excedere prælio, projectis* regiis *insignibus.*

Blanc. Beg. *ext hinc* Ms. Ryck.—12 *Tot populi portarent in his consurgerent* Ms. Naz.—13 *In hos consurgerent* Ms. Ryck.—14 *Exlacedemoniis* Ed. Lips. 1. 3.—15 *Vendicaturus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven.—16 *Viribus* aberat a Ms. Reg. Q. Sed post *Macedoniæ* erat in eodem libro *opibus.*—17 *Epyri: Thessalie: Macedonie* Ed. Lips. 1. 3. Etiam in Ed. Med. Par. Ven. scriptum est ubique *Epyrus.*—18 *Cāpanie* Ed. Lips. 1.—19 *Lyrim* Ed. Med. Par. Gryph. *Sirim* Ed. Stad. Pont. *Lirī* Ed. Ven.—20 *Levino* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.—1 Sic Mss. Regg. Toll. Sed *Ferentanæ* Ms. Fran. Voss. Ed. Med. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Beg. *Ferentaneæ* Ms. Duisb. Ed. pr. Ber. Sab. Par. Junt. Gryph. *Ferrantanea* Ms. Ryck. *ferētanee* Ed. Lips. 1. 2. *ferētanie* Ed. Lips. 3. *Feretænæ* Ed. Ven.—2 Sic et Ms. Berol. Sed *Ossidius* Ms. Fran. Abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—3 *p̄lio excede'* Ed. Lips. 1.—4 Ita Jord. et Ms. Flor. Voss. 3. Sed *factum erat* Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—5 *Converso in spectacula procurrissent bello* Jord. Ed.

NOTÆ

[q] *Ferarum*] Elephantorum.

[r] *Apud Heracleam, et Campaniæ fluvium Lirim*] Campaniæ fluvium esse Lirim ne pueri quidem ignorant; sed plauissime falsum est Heracleam esse in Campania, at in extima parte Italiæ, cui Magnæ Græciæ nomen est. At illa pugna, de qua hic agitur, ad Heracleam et fluvium Sirim pugnata est. Quamobrem gravissimum hunc errorem in Florum contulit Salmasius, quod iniquum est et plane incredibile, quum res sit trita et pervulgata. Ego autem dejerare ausim istud *Campaniæ* additum fuisse ab aliquo, qui Geographiæ veteris imperitus esset. Supererat emendatio haud difficilis, *Sirim,* pro *Lirim,* sed ita plane scriptum est in edit. J. Stadii: illam nec ego olim, nec Salmasius viderat. *Pater.*

[s] *Lævino Consule*] Anno post inceptum bellum.

[t] *Fr.* [*Ferent.*] *turmæ*] Sic dictæ a Ferento Latii oppido.

[u] *Projectis insignibus*] Vestitum mutavit, ne cognosceretur.

[v] *In spectaculum belli*] Ad belli ap-

formitate, et novo odore[7] simul ac stridore consternati equi, cum[8] incognitas sibi belluas[9] amplius quam erant, suspicarentur,[10] fugam stragemque late dederunt.[d] In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio, Fabricioque[12] consulibus:[13] [w] jam quippe belluarum[14] terror exoleverat,[e] [15] et Caius Minucius[16] quartæ legionis hastatus,[x] unius proboscide[17] abscissa,[18] mori posse belluas[19] ostenderat.[20] Itaque et in ipsas[1] pila congesta sunt, et in turres[y] vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuere:[2] nec ante[3] cladi[4] finis fuit, quam nox dirimeret:[5] postremusque fugientium ipse rex a satellitibus humero[6] saucius[7] in armis[8] suis referretur.[z] Luca- [§. 9. / §. 10. / §. 11.

[d] *Quos cum Romani suspicarentur, belluas esse ampliores quam* re ipsa *erant, ob eorum magnitudinem, et deformitatem, et odorem qui sibi novus erat, late dederunt fugam et stragem.*

[e] *Jam enim terror belluarum defecerat.*

Ald. *converso in sp. bello proc.* Ed. Blanc. Beg.—6 *Quorum tum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—7 *Colore* Mss. Vin. quidam et Fran. Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—8 *Consternati : q̄ cū* Ed. Lips. 1. 2. *const. qui cū* Ed. Lips. 3. In Ed. Fab. verba *odore...incognitas* omissa sunt, operarum, credo, peccato: quod tamen in indiculo erratorum annotatum non est.—9 *Beluas* Ed. Par. 1. ubique.—10 *Supplicarentur* Ed. Ven.—12 *Fabricio Æmilioque* Ed. Stad. Pont. omisso τῷ *Curio*. In Ed. Lips. 1. 2. 3. scribitur *Fabritio*.—13 *Cōss.* Ed. Med.—14 *Beluarum* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr.—15 *Exoluèrat* Ms. Berol. Malliab. Duisb. *exuoluerat* Ms. Ryck. —16 *Numicius* Ms. Burdig. Flor. Malliab. Voss. *Minutius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—17 *Promoscide* Ms. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. *promŭscide* Ms. Flor. Voss. 3. Freculph. *probosciode* Ed. Ven.—18 *Abscisa* Ms. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. *abcisa* Ms. Naz. *ascissa* Ed. Ven.—19 *Beluas* Ms. Fran. Duisb. Ed. pr.—20 *ōnderat* Ed. Lips. 1.—1 *In ipsis* Ms. Berol.—2 *Operuerūt* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—3 Sic Ms. Pal. 2. Berol. Malliab. Duisb. Sed *nec an̄* Ed. pr. *nec ante alius* Ms. Voss. 3. *nec alius* Mss. Duk. ceteri. Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *nec alias* Ed. Blanc.—4 *Cladis* Ms. Reg. F, Duisb. Ed. pr. *sinis cladis* Ms. Berol. Ed. Beg.—5 *Dirimeret* aberat a Ms. Voss. 2.—6 *Humeros* Ms. Naz. et

NOTÆ

paratum ante primos ordines collocati; nam infra dicit, 'producti in primam aciem rursus elephanti.'

[w] *Curio, Fabricioque consulibus*] Hic manifestus est error, ut viderunt alii, et legendum *Æmilio, Fabricioque Coss.* Sub eorum enim Consulatu ad Asculum contra Pyrrhum pugnatum est, tertio anno post inceptum bellum.

[x] *Hastatus*] Hastati milites dicebantur qui hastis pugnabant.

[y] *In turres*] Quæ elephantorum dorso imponebantur.

[z] *In armis suis referretur*] Arma hic scutum vel clypeum proprie significant, in quo mos erat saucios referri. Virg. lib. x. 'At Lausum socii exanimum super arma ferebant.'

niæ[9] suprema pugna sub Arusinis,[10][a] quos vocant, campis, ducibus iisdem qui[11] superius:[b] sed[12] tunc ad totam victoriam[13] exitum,[14] quem[15] datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, [§. 12. unum ex his pullum[16] adacti in caput teli[17] gravis ictus avertit:[c] qui cum per[18] stragem suorum percurrens[19] stridore quereretur, mater[20] agnovit, et quasi vindicaret,[1] exsiluit:[2] tum omnia circa quasi hostilia gravi timore[3][d] permiscuit. Ac sic[4] eædem[5] feræ, quæ primam victo- [§. 13. riam abstulerant, secundam parem fecerant,[6][e] tertiam[7] sine

supra ascriptum erat *per*, eadem manu.—7 *Socius* Ed. Par. *sautius* Ed. Lips. 1. 2. 3.—8 *Inermis* Ms. Pal. 2. *in castris* Ms. Pal. 1. *sine armis* Ms. Naz.—9 *In Lucania* Ed. Stad. Pont. Zeu. Blanc.—10 *Subaros in his* Ms. Jord. *sub Aurusinis* Ed. Stad. *sub Arufinis* Ms. Vin. quidam. Ed. Pont.—11 *Quibus superius* Jord. Freculph. Cæterum ab Ed. Beg. absunt verba: *ducibus iisdem qui superius*.—12 *Et tunc* Mss. Regg. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *sed et tunc* Ms. Ryck.—13 *Tunc tota victoria* Ms. Naz. Jord. 1. Pal. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Amstel. *tum totam victoriam* Ms. Jord. 2. *tunc in totam victoriam* Ms. Pal. 2. *tunc totam victoriam* Ed. Beg. *tunc toti victoriæ* Ed. Stad. Pont. Blanc.—14 *Exitum* abest ab Ed. Græv.—15 *Quam* Ms. Fran. Ed. Beg. *quā* Ed. Med.—16 *Pulsum* Ed. Ven.—17 *Pili* Ms. Pal. 1. 2. quod haud dubie glossema est τοῦ *teli*.—18 Abest τὸ *per* ab Ed. pr.—19 Sic Ms. Naz. Pall. Regg. Flor. Berol. Fran. Voss. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Sed *'pcurrens* (i. e. *præcurrens*) Ms. Ryck. *procurrens* Ms. Malliab. Ed. Beg. *recurrens* Ed. Blanc.—20 *mr̄* Ed. Med. Ven.—1 Sic et Mss. Pall. Berol. Ed. pr. Junt. Ven. Sed *vindicare* Mss. Jord. Ed. Lips. 2. Med. Par. *vendicare* Ed. Lips. 1. 3. *vindicatura* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *seque quasi vindicare vellet* Ed. Jord.—2 *Exhibuit* Ed. Lips. 1. 3. *exsiluit* Ed. Lips. 2. *exiliuit* Ed. Gryph. Stad. 1. Pont. *exsiliuit* Ed. Stad. 2.—3 Sic Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Grut. Pont. Freinshem. Zeu. Fab. Vetst. Blanc. Sed *gr. mole* Ms. Pal. 1. 2. Scias. et Duk. omnes, in his Berol. Ed. pr. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. Jord. *circa more* Ms. Naz. in quo tamen eadem manus τὸ *circa* mutarat in *circum*.—4 *Si* Ed. Par. 1. Gryph.—5 *Eedem* Ed. Lips. 1. 3. *cædem* Ed. Gryph. Pont.—6 *Fecere* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. *facere* Ed. Par. 1. *facerent* Ed. Gryph. *facer̄* Ed. Ven.—

NOTÆ

[a] *Sub Arusinis*] Arusini Campi in Lucania iidem qui Arunci.

[b] *Ducibus iisdem qui superius*] Melius si legas *quibus superius*, vel propius ad lectionem *queis;* sed hoc etiam falsum est, iisdem, quibus ad Asculum pugnatum est, ducibus in Arusinis etiam fuisse pugnatum; nam Curius Dentatus III. Cos. pugnavit tertio anno post pugnam ad Asculum, sexto post inceptum bellum.

[c] *Avertit*] Ut per suorum ordines recurreret.

[d] *Gravi timore*] Falsi sunt qui *gravi mole* legi debere contendunt.

[e] *Secundam parem fecerant*] Immo ea ad Pyrrhum magis visa est inclinare, cum Romanorum sex millia ceciderint, et ex parte Pyrrhi tria et quingenti quinque. Pyrrhus tamen

controversia tradidere.[8] Nec vero tantum[9] armis, et in campis, sed consiliis quoque[10] et domi[11] intra Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex[12] callidus, intellecta virtute Romana, statim[13] desperavit armis: seque ad dolos contulit. Nam interemtos[14] cremavit: captivosque indulgenter habuit, et sine[15] pretio[16] restituit. Missisque[17] deinde[18] legatis in Urbem omni modo annisus[19] est, ut facto fœdere in amicitiam[20] reciperetur.[1] [f] Sed bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum[2] se approbavit:[3] nec alia[4] magis, quam Tarentina victoria, ostendit[5] populi Romani[6] fortitudinem, senatus sapientiam,[7] ducum magnanimitatem. Quinam[8] illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obtritos[9] accepimus?[10] omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis[g] immortui:[f] [11] om-

[§. 14.] [§. 15.] [§. 16.] [§. 17.]

f Quidam mortui super hostes suos.

7 *Terciam* Ed. Lips. 1. 3. ubique.—8 *Tradiderunt* Mss. Regg. Ryck. Toll. Duisb. Voss. 2. 3. Ed. pr. *tradiderant* Ms. Fran. Voss. 1.—9 *tm̄* Ed. Lips. 1. Par. Ven.—10 *Sed et in consiliis quoque* Mss. Reg. Voss. 2. *Sed in consiliis quoque* Ms. Flor. Malliab. Voss. 1. *sed etiam in consiliis quoque* Ms. Ryck. *sed etiam consiliis quoque* Ms. Fran.—11 *Domi* aberat a Ms. Reg. Q. Sed *domi et* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—12 *Vir* Ms. Reg. F, Malliab. *ut* Ms. Ryck.—13 *Suis* Ms. Fran.—14 *Iterēptos* Ed. Ven.—15 *Sane* Ed. Ven.—16 *p̄cio* Ed. Lips. 1. *præcio* Ed. Par. 1. *precio* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. 2.—17 *Missis* Mss. Regg. Flor. Fran. Malliab.—18 *Dein* Ms. Reg. Q, Voss. 2. 3. Ed. pr. Amstel. Duk. 1.—19 *Amissus est* Ms. Pal. 2. *annixus est* Ms. Pal. 1. Flor. Malliab. Voss. 3. Ed. Par. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *adnixus est* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Gryph. Stad. Pont.—20 Sic Ms. Naz. Ryck. Pal. 1. Flor. Voss. 3. Ed. Ald. Freculphus locum legit sic: *facto fœdere, quamvis vinceret, in amicitiam recipi voluit*. Absunt verba, *facto fœdere*, ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst.—1 *Amic. populi Rom. reciperetur* Ms. Pal. 2. In Ed. Lips. 2. est *amiciciā*.—2 *Tunc* Ed. Beg.—3 Sic Mss. Pall. Ryck. et Duk. plerique. Sed *probavit* Ms. Fran. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—4 Sic etiam Ed. Ald. Sed *alias* Mss. Duk. omnes, præter Flor. et Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph.—5 *ōndit* Ed. Lips. 1.—6 *Romani* aberat a Ms. Fran. Malliab.—7 *Sapīam* Ed. Ven.—8 *Qui nam* Ed. Lips. 1. Par. *qui enim* Ed. Blanc. Beg.—9 Sic et Ed. pr. Sed *obrutos* Ms. Pal. 1. Malliab. Fran. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—10 *Accipimus* Ed. Ven. Gryph. Stad.

NOTÆ

dixit sibi funditus pereundum esse, si adhuc uno prælio Romanos vinceret.

[f] *In amicitiam reciperetur*] Hoc dissuasit Appius Cæcus.

[g] *Quidam hostibus suis*] His similia

nium in manibus enses, et relictæ in vultibus minæ, et in ipsa morte ira[12] vivebat.[13] Quod adeo Pyrrhus mi- [§. 18. ratus est, ut diceret: 'O[14] quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis[15] militibus, aut me rege Romanis!' Quæ autem[16] eorum,[h] qui superfuerunt, in [§. 19. reparando exercitu festinatio? cum[17] Pyrrhus,[18] 'Video me,'[19] inquit, 'plane Herculis sidere[20] [i] procreatum, cui, quasi ab angue Lernæo,[1] [j] tot cæsa hostium capita de sanguine suo[2] renascuntur.' Qui autem[3] ille senatus [§. 20. fuit? cum, perorante Appio Cæco,[4] [k] pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi[5] suo, quid de hostium sede sentirent: 'Urbem templum sibi visam,[6] senatum regum consessum esse'[7] confiterentur.[8] Qui[9] porro [§. 21.

—11 *Inmortui* Ed. Ven.—12 *Ita* Ed. Lips. 1. 3. Ven.—13 *Vivebant* Ed. Ven. —14 *O* abest ab Ed. Fab. Blanc. Beg.—15 *Mihi cum Romanis* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—16 *Que aũt* Ed. Lips. 1.—17 *Tum* Ed. Pont.—18 *Pirrhus* Ed. Lips. 1. 3. ubique. *Pyrrhus idem* Ed. Beg.—19 *Idem omne* Ms. Naz. *idem o me* Ed. Blanc.—20 *Sydere* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Lugd. ubique. —1 *Ague lerneo* Ed. Lips. 1. 3. In Med. est *lærneo:* et in Ven. *Larneo.*—2 *Suo* aberat a Ms. Reg. Q, Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. —3 Sic Ms. Naz. Pall. et Mss. Duk. omnes, præter Voss. 1. in quo crat *quis autem*, ut in Ed. pr. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Lugd. Zeu. Beg. Ed. Ven. *qui ãt.*—4 *Ceco* Ed. Ven.—5 *Interrogati a rege* Ms. Fran. Malliab. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *interrogati regi* Ms. Reg. Q.—6 Sic et Ed. Ven. Sed *visum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg.—7 Sic Mss. Jureti, Flor. Scias. Sed *regnum deum esse* Ms. Naz. *regnum esse confessum* Ms. Pal. 1. 2. *regum esse* Ms. Ryck. Reg. Q, Berol. Duisb. Ed. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Vetst. *regnum esse* Ms. Reg. F, Voss. Gud. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. *regnum*, omisso *τῷ esse*, Ms. Fran. *regum esse consessum* Ed. Stad. Pont. Zeu.—8 *Confitetur* Ms. Gud. *confiteretur* Ed. Ven.—9 *Quales porro* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.

NOTÆ

apud Sallust. reperias in fine Catilin.

[h] *Quæ autem eorum*] 'Populus Romanus seu vicit, ferociter instat, seu victus est, cum victoribus certamen instaurat.' Annibal apud Livium.

[i] *Herculis sidere*] Nugantur hic aliqui cum suis Genethliacorum præceptis. 'Herculis sidere' nil aliud est quam Herculis fato; eodem fato, quo Hercules natus est.

[j] *Ab angue Lernæo*] Hydra quæ circa Lernam Laconicæ regionis paludem versabatur, ruina sua fœcundior: nam cum centum haberet capita, uno amputato duo renascebantur. Eleganter illam alicubi Sophocles *στρατὸν θηρῶν* dixit *ferarum exercitum.*

[k] *Appio Cæco*] Post primum prælium cum Romani exercitum repararent, Cineam misit Pyrrhus ut de pace ageret; in quam cum Senatus inclinaret, Appius, ut ignominiosam, dissuasit.

ipsi duces,[g] vel in castris? cum[10] medicum venale regis Pyrrhi[11] caput offerentem[12] Curius remisit:[l] Fabricius oblatam sibi a rege imperii partem repudiavit. Vel in [§. 22. pace? cum Curius fictilia[m] sua Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo[13] argenti[14] circa Rufinum[15] [n] consularem[o] virum quasi luxuriam censoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus,[p] virtute militum,[16] [§. 23. victorem populum Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intra quadriennium[q] maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimasque regiones in ditionem[17] redegisse? Aut[18] quid adeo fidem supe- [§. 24. ret, quam[19] si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, tota tremente Italia, Campaniam,[20]

[g] *Quales deinde ipsi duces fuere?*

Ven. Gryph. Stad. Pont.—10 *Quod medicum* Mss. Pall. Regg. Voss. 1. 3. Berol. Ed. pr. Blanc.—11 *pirrhi* Ed. Lips. 3.—12 Ita Ms. Pal. 2. Flor. Regg. Ed. Ald. Sed *adferentem* Ed. Lips. 1. 2. 3. *afferentem* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel.—13 *Pundo* Ed. Lips. 1. 3.—14 *Argenti facti* Ed. Stad. Pont.—15 *Ruffinum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—16 Sic Ms. Pal. 2. Ryek. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Sed *virtute, militia* Ms. Pal. 1. Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Vetst. *militia,* omisso τῷ *virtute,* Ms. Fran. *hac virtute militum* Ed. Beg.—17 Sic Ms. Naz. Sed *deditionem* Ms. Pal. 1. 2. Ryek. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Pont.—18 *At* Ed. Beg. e conj. Freinsh.—19 *Supperet? quoniā* Ed. Lips. 1. 3. *superet? q̄m* Ed. Par. Ven. *superet quoniā* Ed. Med. Gryph.—20 Sie Ms. Ryek. Sed *tota tremente Campania* Ms. Naz. Berol. Gud. 3. Ed. Fab. *totam trementem Italiam, Campaniam* Ms. Gud. 1. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *totam trementem Campaniam* Mss. Pall.

NOTÆ

[l] *Curius remisit*] Non Curius sed Fabricius remisit, et quartam imperii partem repudiavit. Pyrrhus admirans eum, dixisse fertur, Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo, averti potest.

[m] *Fictilia*] Legatis Samnitum aurum offerentibus, cum ipse in foeo rapa torreret, Malo, inquit, hæe in fictilibus meis esse, et aurum habentibus imperare.

[n] *Circa Rufinum*] Fabricius Censor P. Cornelium Rufinum Consularem Senatu movit, quod is decem argenti pondo facti haberet.

[o] *Consularem*] Consulares dicuntur qui consulatum gesserunt, nec jam amplius gerunt.

[p] *His moribus*] Supple, præditum, ex Terent. Andr. II. 3. 'Uxorem his moribus dabit nemo.'

[q] *Intra quadriennium*] Immo octo annis duravit: sex cum Pyrrho, et duobus antequam Pyrrhus se Tarentinis jungeret.

Lirim,[1] [r] Fregellasque populatus, prope captam Urbem a Prænestina[2] arce prospexit: et a vicesimo[3] lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem [§. 25. postea bis[4] exuto castris,[s] bis saucio,[5] [t] et in Græciam suam trans mare[6] ac terras fugato, pax et quies et[7] tanta[u] de[8] opulentissimis tot gentibus spolia, ut[h] victoriam suam Roma non caperet. Nec enim[9] temere[10] ullus[11] pul- [§. 26. chrior in Urbem,[12] aut speciosior triumphus intravit.[13] Ante hunc diem nihil nisi[14] pecora Volscorum,[15] [§. 27. greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum[16] arma vidisses:[17] tum[18] si captivos aspiceres,[19] Molossi,[v] Thessali, Macedones, Bruttius,[20] Apulus,[1] atque Lucanus: si pompas,[2] aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque deliciæ.[3] Sed nihil libentius populus Romanus as- [§. 28.

[h] *Sed spolia* reportata *de tot gentibus opulentissimis adeo tanta fuere, ut, &c.*

Regg. Flor. Malliab. Duisb. Voss. Ed. pr. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—1 *Lyrim* Ed. Med. Par. Gryph.—2 *Prenest.* Ed. Ven.—3 *Vigesimo* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. ubique.—4 *His ex* Ed. Ven.—5 *Bis saucio* aberant a Ms. Reg. Q.—6 *Transmare* Ed. Lips. 1.—7 *Sed tanta* Ms. Naz. Regg. Ed. Freinsh. Fab.—8 Sic Ms. Naz. Ryck. Berol. Pall. Ed. pr. Sed *tanta adeo de* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Etiam in Freinsh. est *adeo.*—9 *ēm* Ed. Lips. 1. Par. 2. *n.* Ed. Par. 1.—10 *Temere* aberat a Ms. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—11 Sic et Ms. Berol. Sed *alius* Mss. Pall. Jord. Freculph. Ed. pr. Blanc. Beg.—12 *In urbe* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—13 *Intravit cum ante* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Gryph. Stad. Pont.—14 *Præter pecora* Jord. *nisi quasi pecora* Ms. Naz.—15 *Vulscorum* Ms. Naz. Duisb. Fran. Ed. pr.—16 *Samnitium* Ed. Zeu. Beg.—17 *Vidisset* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—18 *Tunc* Ed. Beg.—19 *Aspiceret* Ed. Med. Par.—20 *Brutius* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—1 *Appulus* Ed. Lips. 1. 3.—2 Sic Mss. Pall. et Duk. omnes. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Grut. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *pompam* Jord. Freculph. Ed. Fab.—3 *Diuicie* Ms. Fran. sed ascrip-

NOTÆ

[r] *Lirim*] Campaniæ fluvium.

[s] *Bis exuto castris*] Falsum, semel tantum exutus, et semel saucius: nam primo et secundo prælio victor, tertio tantum victus fuit.

[t] *Bis saucio*] 'Saucius' apud bonos auctores sæpissime pro victo, clade affecto, sumitur, ut 'vulnus,' pro clade.

[u] *Et tanta* [*Sed tanta*] *adeo*] Lege, *et tanta adeo*, alioqui vitium fuerit: ita etiam scriptum video in Ed. Stadii.

[v] *Molossi*] Inter Epiri populos numerantur.

pexit, quam illas, quas[4] timuerat, cum turribus suis belluas: quæ non sine sensu captivitatis, submissis[5] cervicibus, victores equos sequebantur.[6]

CAP. XIX.

BELLUM PICENS.[1]

Omnis mox Italia pacem habuit. Qui[2] enim post [§. 1. Tarentum auderent?[3] [a] nisi quod ultro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo[4] Picentes, et[5] caput gen- [§. 2. tis[6] Asculum, Sempronio[7] duce: qui, tremente inter prælium campo,[b] Tellurem Deam, promissa æde, placavit.

CAP. XX.

BELLUM SALLENTINUM.[1]

Sallentini[2] Picentibus additi,[a] caputque regio- [§. 1.

[a] *Salentini secuti sunt Picentes.*

tum erat *al. delicie.* Ed. Lips. 2. *delitie.*—4 *Quas ita timuerat* Ms. Naz. Ed. Beg.—5 *Sūmissis* Ed. Lips. 1. *summissis* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst.—6 *Sequebatur* Ed. Ven.

1 Sic Ms. Naz. Sed *Picenum* Ms. Ryck. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinshem. Zeu. Fab. *Picente* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—2 *Quit enim* Ms. Naz. *quid enim* Ms. Ryck. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 1. *quod ēm* Ed. Med. Par. 2. Ven. *quis enim* Ms. Flor.—3 *Auderet* Ms. Flor. Reg. Q, Ed. Gryph.—4 *Hinc* Ed. Med. Par. 1. Gryph. Stad. Pont. *hic* Ed. Par. 2.—5 *Sed caput* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—6 *Gentis caput* Ed. Ven.—7 *P. Sempronio* Ms. Reg. F, Ed. Stad. Pont.

1 *salentinum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph. *Saleninum* Ed. Med.—2 *Salentini* Ms. Duisb. Fran. Ryck. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par.

NOTÆ

Cap. xix. *Bellum Picens* [*Picenum*] Octavo anno post pulsum Pyrrhum. Ann. Mundi 3682. ante Ch. Nat. 266. ab Ur. Cond. 485. Coss. P. Sempronio Sopho, Appio Claudio Crassino.

[a] *Auderent*] Optime: sic Virgil. dixit 'audere in prælia,' Æneid. lib. ii. 'Quos ubi confertos audere in prælia vidi.'

[b] *Tremente inter prælium campo*] Cum directa intra jactum teli utraque acies constitisset, repente ita horrendo fragore tremuit terra, ut uterque exercitus obstupesceret, et attonitus hæsitaret: Consul ædem Telluri tum vovit, et hostes prælio vicit, sed valde cruento.

Cap. xx. *Bellum Sallentinum*] Anno

nis[3] Brundusium[4] inclyto[5 a] portu, Marco Attilio[6] duce. Et in hoc certamine,[7] victoriæ pretium[8] templum sibi [§. 2. pastoria Pales[b] ultro poposcit.[b]

CAP. XXI.

BELLUM VOLSINENSE.[1]

Postremi[2] Italicorum in fide mansere[3] Volsini,[4 a] [§. 1. opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem a dominis datam, [§. 2.

[b] *Et in hoc certamine Pales pastoria ipsa sibi poposcit templum in pretium victoriæ.*

Ven. Gryph. ubique: quæ scriptura auctoritate fideque nummorum veterum confirmatur, a Begero post Golzium prolatorum, in quibus est ΣΑΛΑΝΤΙΝΩΝ. —3 *Regionibus* Ms. Naz. Pal. 1. Duisb. Ed. pr. *his regionibus* Jord.—4 *Brundisium* Jord. Ms. Naz. Voss. 1. Ed. pr. Fab.—5 *Incluto* Ms. Naz. Pal. 1. Voss. 1. 2. Flor. Berol. Ed. Ber. Sab. Junt. *inclito* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Stad. *inclyto* Ed. Par. Ven. Gryph. Pont. Blanc. Beg. *cum inclyto* Ed. pr. Ald. Lugd. Zeu. Amstel. Duk. 1. 2.—6 *Masilio* Ms. Naz. *M. Vatilio* Mss. Jord. *Matilio* Ms. Duisb. *Macilio* Ed. pr. *Attilio* Ms. Reg. F. In ceteris Mss. et Edd. Duk. erat vel *Marco Attilio*, vel *Marco Atilio*. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. *M. Attilio.* Ed. Par. 1. *M. Attilo.* Ed. Beg. Duk. 1. 2. *Marco Atilio.* In Ms. Fran. erat *Matilio*, et supra scriptum *Mallio*. Ed. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Blanc. *M. Atilio.*—7 *Certamine* abest ab Ed. Zeu.—8 *precium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. ubique.

1 *Volsiniense* Ms. Naz. Ed. Blanc. Beg. *Vulsinense* Mss. Pall. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *Vulsiniense* Ed. Stad.—2 *Postremo* Ed. Vetst.—3 Sic Mss. Duk. omnes. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Sed *in fide munere* Mss. Jord. *in fidei munere* Edd. Jord. *in fidem pervenerunt* Freculph. *in fidem mãsere* Ed. Lips. 1. *in fidem venere* Ed. Blanc. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. —4 *Vulsinii* Ms. Fran. Ed. Stad. Pont. *Vulsini* Ms. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. ubique. *Volsinii* Ed. Fab. Blanc. Beg.

NOTÆ

post bellum Picenum, ann. Mundi 3683. ante Ch. Nat. 265. ab Urbe Condita 486. Coss. M. Attilio Regulo, L. Julio Libone.

[a] *Inclyto*] Inclytum vocat, quia inde in Græciam vela dimittebantur, et e Græcia in illum.

[b] *Pastoria Pales*] Pales pastorum Dea, cujus Festa die vicesima Aprilis celebrabantur. Vide Ovid. Fast. lib. IV. 721.

Cap. xxi. *Bellum Volsinense*] Inceptum ann. Mundi 3685. ante Ch. Nat. 263. ab Urb. Cond. 488. Coss. Q. Fabio Maximo Gurgite III. L. Mamilio Vitulo. Et sequenti anno debellatum Appio Claudio Caudice, M. Fulvio Crasso, Coss.

[a] *Volsini*] Etruriæ populi, qui a libertis suis patria pulsi, Romanis auxilium petiere.

in ipsos erexerant,[a] [5] [b] translataque in se republica dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas [§. 3. dederunt.

CAP. XXII.

DE SEDITIONIBUS.[1]

Hæc est[a] secunda ætas populi Romani,[2] et quasi [§. 1. Adolescentia:[b] qua maxime[3] viruit, et quodam flore virtutis exarsit ac ferbuit.[4] Ita quæ[5] inerat[6] quædam adhuc ex pastoribus feritas, quiddam[7] spirabat indomitum. Inde est, quod exercitus Posthumium[8] [c] Imperatorem, inficiantem, quas promiserat, prædas,[b] facta in castris seditione, lapidavit: quod sub Appio Claudio[d] noluit vincere hostem, cum posset: quod, duce Volerone,[9] [e] detrectanti-

[a] *Qui extulerant libertatem a dominis datam, contra ipsos* dominos.
[b] *Negantem prædas quas promiserat.*

ubique.—5 *Libertate a dominis data contra ipsos se erexerant* Freculph. *libertatem a dom. datam, in ipsos exercebant* Ed. Beg.

1 *Deseditionibus* Ed. Lips. 1.—2 *P. R.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. fere ubique.—3 *Maxie* Ed. Lips. 1.—4 *Et ac ferbuit* Ms. Naz. Pal. 1. (in quo eadem manus correxerat *adferbuit.*) Sed *ac viruit* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *et fremuit* Ms. Fran. Ed. Ber. Sab. Junt. Ald. *ac fremuit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *ac fervit* Ms. Voss. 2. *ac fervuit* Ed. Vin. Lugd. *ac servivit* Ed. Grut. Zeu.—5 *Itaque* Mss. Dukeri omnes, in his Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Vetst. —6 *Inerat* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—7 *Quæ quiddam* Ms. Fran.—8 *Postumium* Ed. Lugd. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. ubique.—9 Sic Ed. Ald. Sed *Valerio Nerone* Mss. Vin. Pall. Duk. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. *Valerone* Ed. Gryph.

NOTÆ

[b] *In ipsos erexerant*] Quidam legi volunt *exercuerunt,* male: erigere libertatem suam in aliquem, est, oppressa illius libertate, suam erigere.

[a] *Hæc est*] De qua jam locutus est.

[b] *Et quasi Adolescentia*] Hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum, ideoque quis adolescentiam dixerit.

[c] *Posthumium*] A. Posthumium Album Regillensem, qui urbem Volas oppugnans prædam militibus promiserat; deinde vero oppido capto fidem mutavit, ideoque lapidibus coopertus. Ann. Mundi 3538. ante Ch. Nat. 410. ab Ur. Cond. 341.

[d] *Appio Claudio*] Appius Claudius Ap. F. Sabinus, qui Consul fuit cum T. Quintio Capitolino Barbato, ann. Mundi 3480. ante Ch. Nat. 468. ab Ur. Cond. 283. Is cum exercitum in Volscos invitum duxisset, ille Duci infestus omnia perverse egit, ita ut Appius ab hostibus vinceretur.

[e] *Duce Volerone*] Cum Consules de-

bus[10] plerisque[11] militiam, fracti Consulis fasces:[b] inde, quod clarissimos principes, cum adversarentur[12] voluntati suæ, exulatione[13] mulctavit:[14] ut Coriolanum colere agros[15] jubentem:[f] nec minus ille ferociter injuriam armis vindicasset, nisi quod jam inferentem signa filium mater Veturia[16] lacrymis[17] suis exarmavit:[g] ut ipsum Camillum,[h] quod inique inter plebem et exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior,[i] in capta Urbe consenuit:[18] [j] et mox[k] supplices de hoste Gallo[l] vin- [§. 3.] [§. 4.]

[b] Inde *quod, duce Volerone, multis recusantibus militiam, fasces Consulis fracti* fuere.

Lugd.—10 *Detractantibus* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. *de tractātibus* Ed. Lips. 1.—11 *Plærisque* Ed. Med. et in Lips. 3. mox est *miliciam.*—12 *Quod adversarentur* Ms. Ryck. Fraū. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Pont. *qui adversarentur* Ms. Reg. 2.—13 *Exultatione* Ed. Med. Par. Lugd.—14 *Multavit* Mss. Duk. plerumque. Sed in Ms. Duisb. Fran. modo *multavit*, modo *mulitavit*, modo *mulctavit*. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *mulctavit*, ubique.—15 *Ortos* Ms. Pal. 2.—16 *Vetruria* Ed. Med. Par.—17 *Lachrimis* Ed. Lips. 1. 3. Med. *Lachrymis* Ed. Lips. 2. Lugd. *lacrymis* Ed. Gryph. Stad. Pont. ubique: alii *lacrimis.*—18 Sic Ms. Naz. Ryck. (in quo tamen vitiose erat scriptum *conscunit*) Gud. 2. Scias. Toll. Duisb. Voss. Ed. pr. Sed *hic melior in capta urbe*

NOTÆ

lectum haberent, citatus Volero, qui cum ordines duxisset, jam gregarius miles esse nolebat, ob id spoliari jussus, lictores repellit, et plebem concitat, quæ violatis lictoribus, fractisque fascibus, Consules in Curiam fugat, et fiunt ingentes turbæ. Dio lib. IX. Liv. lib. II. sect. 55. Hoc contigit anno Mundi 3478. ante Ch. Nat. 470. ab Ur. Cond. 281. Coss. L. Æmilio Mamercino III. Vopisco Julio Julo.

[f] *Ut Coriolanum colere agros jubentem*] Per secessionem plebis agri inculti manserunt, inde annonæ caritas; cujus levandæ gratia cum magna vis frumenti ex Sicilia adveheretur, Coriolanus plebi infensus, ut illam premeret, sic in Senatu locutus est: 'Audeo dicere hoc malo domitos ipsos potius cultores agrorum fore, quam ut armati per secessionem coli prohibeant.' Quapropter irata plebs illi diem dixit, et principali causa omissa, eum propter prædam superiori anno ex hostibus captam, nec in publicum relatam, sed inter suos divisam, in exilium ejecit, ann. Mundi 3460. ante Ch. Nat. 488. ab Ur. Cond. 263.

[g] *Exarmavit*] Cum Romam exercitum duxisset, mater ejus Veturia ab illo impetravit, ut inducias annuas faceret.

[h] *Ut ipsum Camillum*] In exilium Ardeam abiit ann. Mundi 3562. ante Ch. Nat. 386. ab Ur. Cond. 365.

[i] *Sed hic melior* [*melior obsessis*] Romanis, scilicet, qui eum in exilium egerant.

[j] *Consenuit*] Non de exacta ibi ætate intelligendum, nam non tamdiu

dicavit. Cum Senatu quoque[m] vehementius æquo[19] [§. 5. bonoque[20] certatum est; adeo, ut, relictis sedibus, solitudinem et interitum patriæ suæ minaretur.[21]

CAP. XXIII.[1]

PRIMA discordia ob impotentiam[2] fœneratorum:[a] [3] [a] [§. 1. quibus in terga quoque serviliter sævientibus, in Sacrum montem[b] plebs[4] armata secessit: ægreque, nec, nisi Tribunos[5] impetrasset,[6] Menenii[7] Agrippæ facundi et sapientis viri auctoritate, revocata est. Extat orationis anti- [§. 2. quæ[8] satis efficax ad concordiam fabula, qua dissedisse[9] inter se quondam humanos dixit[10] artus, quod, omnibus[11]

[a] *Ob tyrannidem fœneratorum.*

consuluit Ms. Reg. F. *melior obsessis in captam urbem consenuit* Ms. Reg. Q. *melior in capta urbe consuevit* Ms. Fran. *melior obsessis in capta urbe consuluit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. *melior obsessis in capta urbe consenuit* Ed. Freinshem. Beg.—19 Sic Mss. Pall. Duk. omnes, in his Berol. Ed. pr. Sed *de equo*, omisso τῷ *vehementius*, Ed. Lips. 1. 3. *de æquo*, omisso eodem adverbio, Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Stad. Pont. *vehementio de æquo* Ed. Ven. *æquo*, omisso adverbio, Ed. Gryph.—20 *Bono* Ms. Ryck. *donoque* Ed. Lips. 3.—21 *minarentur* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Stad. Pont.

1 In Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. legitur hic index: PRIMA URBIS DISCORDIA.—2 *Ab impotentiā* Ms. Ryck. *ob potentiam* Ms. Reg. Q. *ob intemperantiam* Ms. Voss. 3. Ceterum in Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. capp. 23-26. omissis numeris, continuata superioribus leguntur.—3 *Feneratorum* Ed. Lips. 1. 3.—4 *Plebe* Ms. Ryck.—5 *Tribunos plebis* Ed. Stad. Pont. —6 *Imperasset* Ed. Freinshem.—7 *Mænenii* Ms. Naz. *Meneni* Ed. Freinsh.— 8 *Oronis antiq.* Ed. Lips. 1.—9 *Discessisse* Ed. Lips. 2.: in quo ipso mox est *humanis*. Ed. Gryph. Stad. Pont. *dissensisse*. Et in his tribus libris deinde est *humanos artus dicitur*.—10 *dixit* abest ab Ed. Med. Par. Ven.—11 *Omini-*

NOTÆ

ibi mansit Camillus; sed ad mœstitiam, tædium, languorem referendum, quæ illum senio afficiebant. In aliis pessime legitur *consuluit*, ut optime monuit Salmasius.

[k] *Mox*] Anno post.

[l] *Hoste Gallo*] Pro hostibus Gallis, Poëtarum more, qui singulari potius quam plurali numero utuntur. Horat. 'Quam multo repetet Græcia milite.' Id est, multis militibus.

[m] *Cum Senatu quoque*] Post incensam Urbem a Gallis, Senatus, Tribunis id intentius agentibus, Veios migrare decreverat, quod prohibuit Camillus. Vide Livium in fine lib. v.

[a] *Ob impotentiam fœneratorum*] Aliam causam tradit Livius lib. II. quod invita iterum in hostes duceretur.

[b] *In Sacrum montem*] Ann. Mundi 3457. ante Ch. Nat. 491. ab Ur. Cond. 260.

opere fungentibus,[12] solus venter immunis ageret:[b] deinde moribundos a sejunctione[13] rediisse[14] in gratiam,[15] quando[16] sensissent, quod ejus opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.[c]

CAP. XXIV.[1]

SECUNDAM[2 a] in Urbe media[3] decemviratus[4] libido[b] [§. 1. conflavit.[a] Allatas a Græcia leges[c] decem principes lecti,[5 d] jubente populo, conscripserant:[e] ordinataque[6] erat in duodecim tabulis[7] tota justitia:[8 f] cum tamen[9] traditos fasces regio quodam furore retinebant.[10 g] Ante[11] ceteros [§. 2.

[b] *Solus venter esset immunis.*
[a] *Cupiditas decemviratus excitavit secundam* seditionem *in media urbe.*

bus Ed. Med.—12 *Opera fungentibus* Ms. Ryck. *opera fugientibus* Ms. Pal. 2. *operæ fugientibus* Ed. Med.—13 *Seuinctione* Ms. Naz. *seuinttione* Ms. Ryck.—14 *Redisse* Ms. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Pont.—15 *Graciam* Ed. Lips. 1. 2. 3. —16 *Qn̄* Ed. Med.

1 In Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. legitur hic titulus: SECUNDA URBIS DISCORDIA.—2 *Secundū* Ed. Par.—3 *Media* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—4 *Decemvirorum* Ms. Fran. *decenviratus* Ed. Med. Ven. —5 *lcī* Ed. Lips. 1. 3. *electi* Ed. Lips. 2.—6 *ordīāque* Ed. Lips. 1.—7 *Tabulas* Ms. Pal. 1. ī XII. *tabulis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven.—8 *Tō justicia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven.—9 *T̄n* Ed. Lips. 1. 3. ubique.—10 *Retinebat* Ed.

NOTÆ

[c] *Quando sensissent, quod...irrigarentur*] Minus puræ, certe minus elegantis, Latinitatis videri possit isthuc *quod;* tamen et ita locutus est infra lib. II. 4. 'Deprehensum est quod habent.' Sed et ita Phædrus, ante et Phædrum Cicero, ante Ciceronem denique et ipse Plautus locis plurimis. Est autem Græcismus.

[a] *Secundam*] Ann. Mundi 3501. ante Ch. Nat. 447. ab Ur. Cond. 304.

[b] *Decemviratus libido*] Decemviratus cupiditas, nam multi primores etiam hunc honorem ambibant.

[c] *Allatas a Græcia leges*] Leges duodecim tabularum.

[d] *Decem principes lecti*] Decemviri.

[e] *Conscripserant*] Æreis tabulis incisas promulgaverant.

[f] *Ordinataque erat in duodecim tabulis tota justitia*] Male, et, ut opinor, barbare: nec enim dicitur, *ordinare justitiam in libro, in tabula;* sed, *Ordinare jus, componere jus;* et sic mox pure Latineque loquitur, 'Juris, quod ipse condiderat.' Legendum itaque prorsus est, *Tota juris scientia.* Pater meus.

[g] *Traditos fasces regio quodam furore retinebant*] Decemviri de retinendo sibi in perpetuum triumviratu consilium cepere, conjurati ne alter ab altero dissentiret, et pari essent po-

Appius[12] eo insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus et Lucretiæ, et regum,[h] et juris, quod ipse composuerat. Itaque cum oppressam ju- [§. 3. dicio[13] filiam[i] trahi in servitutem videret Virginius[14] pater,[15] nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit: admotisque signis commilitonum,[16] totam eam dominationem,[j] obsessam armis, in carcerem et catenas[17] ab Aventino[18] monte detraxit.[19]

CAP. XXV.[1]

Tertiam seditionem[a] excitavit[2] matrimoniorum dignitas;[3] ut plebeii[4] cum patriciis jungerentur:[5] qui[6] tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio[7] [b] Tribuno plebis,[8] exarsit.

Ven.—11 *Añ* Ed. Lips. 1.—12 *Appius Claudius* Ed. Gryph. Stad. Pont.—13 *Juditio* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique.—14 *Virginis* Ms. Pal. 2. Voss.—15 *Pr̄* Ed. Lips. 1. Med.—16 *Commilitonum signis* Ms. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Berol. Ed. pr. Beg.—17 *Cathēas* Ed. Lips. 1. *cathenas* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—18 *Ad ventino* Ed. Lips. 3.—19 *Pertraxit* Ed. Med. Par.

1 In Ed. Lips. 2. additus legitur hic index: TERTIA SEDITIO. Sed Ed. Junt. Gryph. Stad. Pont. TERTIA URBIS DISCORDIA.—2 Sic et Ms. Berol. Sed *incitavit* Ms. Voss. 2. 3. Ed. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—3 Sic Mss. Vin. Ed. pr. Sed *indignitas* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd. —4 *Plebes* Ms. Naz. Gud. Regg. Berol. Malliab. Voss. 1. 2. Ed. Ber. Sab. Med. Beg. *Plebs* Mss. Pall. Duisb. Voss. 3. Ed. Par. *plebei* Mss. Duk. ceteri. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Junt. Ald. Ven. Gryph. *de plebe* Ms. Scias. forte pro *et plebes*.—5 *Jungeretur* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. Med. Par. *jungeret* Ms. Pal. 1.—6 *Que* Ed. Lips. 3.—7 *Camuleio* Ed. Par.—8 *Pleb⁹* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

testate, singulique duodenos lictores haberent cum fascibus et securibus: unde Florus eos sibi traditos fasces regio quodam furore retinere dixit.

[h] *Oblitus et Lucretiæ, et regum*] Oblitus stuprum a Sexto Tarquinio Lucretiæ illatum causam stetisse, cur Romani reges pellerent.

[i] *Cum oppressam judicio filiam*] Eam Appius amore amens a cliente suo accusari curaverat, et pro mancipio abducendam pronuntiaverat.

[j] *Dominationem*] Decemvirorum scilicet; sed unus tantum Appius in carcerem abreptus, reliqui exilio pœnas vitavere. Sed nota dominationem pro dominis positam, ut dimicatio pro dimicantibus, matrimonia pro uxoribus, et sexcenta alia.

[a] *Tertiam seditionem*] Ann. Mundi 3506. ante Ch. Nat. 442. ab Ur. Cond. 309.

[b] *Duce Canuleio*] Qui lege sanciri volebat, ut patrum et plebis connubia essent promiscua.

CAP. XXVI.[1]

QUARTAM[2] honorum[3] cupido,[a] ut plebeii[4] quoque[5] [§. 1.
magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum [§. 2.
pater alteram Sulpicio[b] patricii[6] sanguinis dederat,[7] alteram
plebeio Stoloni.[8] [c] Hæc[9] quodam tempore, quod lic- [§. 3.
toriæ[10] virgæ sonum[d] ignotum[11] penatibus suis expaverat,
a[12] sorore satis insolenter[11] irrisa,[13] injuriam non tulit.[a]
Itaque nactus[e] tribunatum, honorum et[14] magistra- [§. 4.
tuum consortium,[f] quamvis invito[15] senatui[16] extorsit. Ve-
rum in his ipsis seditionibus principem populum non [§. 5.
immerito suspexeris.[b] Siquidem nunc libertatem, nunc pu-

[a] *Hæc quodam tempore irrisa sorore sua satis insolenter, quod timuerat sonum lictoriæ virgæ, qui ignotus erat domo suæ, non potuit ferre injuriam.*

[b] *Verum in his ipsis seditionibus non immerito miratus fueris principem populum.*

1 Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. addit hunc indicem: QUARTA URBIS DISCORDIA.—2 *Quarta* Ed. Ven.—3 *Bonorum* Ed. Med. Par.—4 *Plebes* Ms. Naz. Pal. 1. 2. Regg. Voss. 2. Malliab. *plebis* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *plebei* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. (a quo etiam abest τὸ *ut*) Ven. Gryph. *plebi* Ms. Voss. 3. *de plebe* Ms. Fran.—5 *Quoque* abest ab Ed. Med.—6 *Sulpitio patritii* Ed. Lips. 1. Ven. Etiam in Lips. 2. 3. Par. est *Sulpitio*.—7 *Declarat* Ms. Ryck.—8 Ita Ms. Flor. Berol. Voss. 3. Sed *Stolo* Ms. Naz. et Duk. ceteri. Ed. pr. A Ms. Reg. F aberat. In Ed. Med. Par. legitur: *plebeio Stolo quod*.—9 *Hæc* aberat a Ms. Ryck. Regg. Flor. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *qui* Ms. Cam. Ed. Beg. In Ed. Stad. Pont. Zen. est: *Qui quod uxor ejus ad lictoriæ, &c.* omissis verbis *quodam tempore*.—10 *Quod uxor ejus lict.* Ms. Cam. Ed. Beg.—11 *Ignotum insolenter* absunt ab Ed. Par. 1.—12 *Et a sor.* Ed. Stad. Pont.—13 *Irrisa esset* Ed. Stad. Pont.—14 *Honorum et dignitatis et magistratuum* Ms. Flor. *honorum et dignitatum et magistratuum* Ms. Fran.—15 *Invicto* Ed. Lips. 1. 3. Ven.—16 *Senatu* Ed. Lips.

NOTÆ

[a] *Quartam honorum cupido*] Hoc accidit ann. Mundi 3576. ante Ch. Nat. 372. ab Ur. Cond. 379.

[b] *Alteram Sulpicio*] Ser. Sulpicio major nupserat.

[c] *Plebeio Stoloni*] Minor C. Licinio Stoloni, illustri cuidam viro, tamen Plebeio.

[d] *Quod lictoriæ virgæ sonum*] Hunc locum facilem dabit alter Livii, l. VI. 'Forte ita incidit, ut in Ser. Sulpicii tribuni militum domo sorores Fabiæ, cum inter se (ut fit) sermonibus tempus tererent, lictor Sulpicii, cum is de foro se domum reciperet, forem (ut mos est) virga percuteret: cum ad id moris ejus insueta expavisset minor Fabia, risui sorori fuit miranti ignorare id sororem.'

[e] *Itaque nactus*] Stolo scilicet.

[f] *Honorum et magistratuum consortium*] Nam invito Senatu obtinuit, ut alter consulum e plebe crearetur.

dicitiam, tum[17] natalium dignitatem, honorum decora, et[18] insignia vindicavit;[c] interque hæc omnia[19] nullius [§. 6. acrior custos, quam libertatis, fuit, nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; cum ut[20] in magno, et in dies majore populo, interim perniciosi[1] cives existerent.[d] Spurium Cassium Agraria lege;[g] Mælium[h] largitione[i] [§. 7. suspectum regiæ dominationis,[2] præsenti morte mulctavit.[3] Ac de Spurio[4] quidem[5] supplicium pater ipsius[j] sumsit: hunc[k] Quintii[6] [l] dictatoris imperio in[7] medio foro Magister equitum Servilius Ahala[8] confodit.[m] Manlium vero [§. 8.

[c] *Defendit.*

[d] *Cum interim perniciosi cives existerent, ut fit in magno populo, et in dies majore.*

2.—17 *Nunc natalium* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg. *tn̄ natalium* Ms. Fran.—18 *Tum*, omissis his verbis, *honorum decora et*, Ms. Reg. Q.—19 *Inter oīa hæc* Ed. Lips. 1. *inter omnia hæc* Ed. Par. Ven. Gryph. *inter omīa hec* Ed. Lips. 2. 3. Med. *interque omnia hæc* Ed. Stad. Pont.—20 *Jam* Ed. Stad. marg. —1 *Pernitiosi* Ed. Lips. 2.—2 Sic Ed. Ald. Sed *largitione Cassium, agraria lege suspectum regiæ dominationis* Ms. Pal. 2. Naz. Ryck. Regg. Fran. Voss. 2. 3. Flor. *Cassium largitione, agr. lege s. r.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. (in quo tamen pro *regiæ* perperam legitur *rege*) *Sp. Cassium agrar. lege s. r. d.* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr. *largitione Spurium Cassium agraria lege susp. r. d.* Ms. Malliab. Voss. 1. *Cassium Melium largitione, agraria lege* Ed. Ven. In Mss. Vin. scriptum erat vel *Melius* (sic Ed. Gryph.) vel *Mælius*. Ed. Beg. *Cassium agr. lege, Mælium larg. s. r. dom.*—3 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique: alii *multavit*.—4 *De Mellio* Ed. pr. Et in marg. Ms. Berol. verbis *ac de Spurio* ascriptum erat, neque adeo recenti manu, ut Begerus auctor est, *Mellio*. Sed *de Cassio* Ed. Ald. Beg.—5 *Quidem* aberat a Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr.—6 *Hunc Spurium Melium Quintii* Ms. Ryck. *hunc Quintii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—7 *Et in medio* Ms. Flor.—8 *Ala* Ms. Ryck. *Hala* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 2. Gryph. *hala* Ed.

NOTÆ

[g] *Spurium Cassium Agraria lege*] Hic consul de divisione agrorum publicorum, tam civibus quam sociis Hernicis et Latinis, fert legem Agrariam, quæ cum non procederet, de tyrannide invadenda cogitavit; quapropter affectati regni accusatus, a rupe Tarpeia dejicitur, ann. Mundi 3466. ante Ch. Nat. 482. ab Ur. Cond. 269. Porro cave quicquam mutes in textu, quod fecit Salm. nam constant omnia.

[h] *Mælium*] Spurium Mælium equestri ordine natum.

[i] *Largitione*] Is enim, cum Romæ annona laboraretur, frumentum ab Hetruria per suos clientes accitum plebi diviserat.

[j] *Pater ipsius*] Alii tamen, ut supra diximus, de illo Quæstores supplicium sumsisse tradunt.

[k] *Hunc*] Spurium, scilicet, Mælium.

[l] *Quintii*] Quintii Cincinnati Dictatoris.

[m] *Servilius Ahala confodit*] Ann. Mundi 3513. ante Ch. Nat. 435. ab Ur. Cond. 316.

Capitoli vindicem,[n] quia plerosque debitorum liberaverat, altius se et incivilius[9] efferentem, ab illa, quam defenderat, arce dejecit.[o] Talis[10] domi ac foris; talis pace bel- [§. 9. loque[11] Populus Romanus, fretum illud[e] [12] Adolescentiæ,[p] id est,[13] secundam imperii ætatem habuit; in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

[e] *Talis pace belloque populus Romanus habuit æstum adolescentiæ.*

Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—9 *In civilius* Ed. Lips. 1.—10 *Tali domi* Ms. Ryck.—11 *Tali bello paceque* Ms. Ryck.—12 *Statum illum* Ed. Lips. 1. 2. 3.—13 *I.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Ceterum in Lips. 2. post τὸ *subegit* leguntur ista: *Finis primi libri.*

NOTÆ

[n] *Manlium vero Capitolii vindicem*] Vide cap. 13.

[o] *Arce dejecit*] A saxo Tarpeio. Ann. Mundi 3569. ante Ch. Nat. 379. ab Ur. Cond. 372.

[p] *Fretum illud Adolescentiæ*] Imitatio Lucretii, ubi de adolescentia, ut puto.

L. ANNÆI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER II.[1]

CAP. I.

DOMITA subactaque Italia, Populus Romanus prope [§. 1. quingentesimum[a] annum agens, cum bona[2] fide adolevisset;[a] si quod[3] est robur, si qua[4] juventas;[5] tum ille vere robustus, et juvenis, et par orbi terrarum esse cœpit. Ita[6] (mirum, et incredibile dictu) qui[7] prope quingen- [§. 2.

[a] *Cum bona fide crevisset.*

1 *L. Flori Epithomatis liber secundus* Ed. Lips. 1. 3. Med. *Lucii Flori Epithoma secundum* Ed. Par. *L. Flori Epitomatis liber secundus* Ed. Lips. 2. Ven. *Lucii Flori Historiarum liber* II. Ed. Stad. Pont. *L. Flori gestorum Romanorum Epitomes lib.* II. Ed. Gryph.—2 *Quum jam bona* Ms. Reg. Q.—3 *Si quid* Mss. Regg.—4 *Si quid* Ms. Fran.—5 Sic Ms. Naz. Reg. F, Flor. Malliab. Voss. 1. Ed. Lips. 1. Ber. Med. Par. 2. Stad. Lugd. Sed *juventus* Ms. Reg. Q, Fran. Ed. Lips. 2. 3. Par. 1. Ven. Gryph. Pont. *juventa* Ed. Beg.—6 Sic Ms. Naz. Ryck. Toll. Duisb. Regg. Fran. Voss. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sed *itaque* Ed. Par., a quo non minus quam ab Lips. 1. unci absunt. Etiam in Ven. Gryph. Stad. Grut. Pont. Vetst. est *itaque.*—7 *Quippe qui prope* Ms. Flor.

NOTÆ

[a] *Prope quingentesimum*] In Procemio libri primi quingentos integros ponit. Vide quæ nos ibi diximus.

tis annis domi luctatus est[b] (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis,[8] [c] qui[9] sequuntur, Africam,[10] Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAP. II.

PRIMUM BELLUM PUNICUM.

IGITUR victor Italiæ Populus,[1] cum a terra fretum [§. 1. usque venisset, more ignis, qui obvias populatus[2] incendio[3] sylvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cum videret opulentissimam in proximo[a] [§. 2. prædam, quodammodo[4] Italiæ suæ abscissam,[5] et quasi revulsam;[6] adeo cupiditate[7] ejus exarsit, ut quatenus[8] nec mole[9] [b] jungi, nec pontibus posset,[a] armis belloque jungenda,[10] et ad continentem suum[11] revocanda[10] bello videre-

[a] *Ut quippe nec mole jungi posset, nec pontibus.*

quippe Ms. Fran. Ryck.—8 *Domi luct....annis* aberant a Ms. Naz.—9 *Ducentis qui* Ms. Flor. cc. *annis qui* Ed. Par.—10 *Affricam* Ed. Lips. 3.

1 *Populus Romanus* Ms. Naz. Pall. Ryck. Toll. Fran. Voss. 2.—2 *pplatus* Ms. Fran.—3 *In cendio* Ed. Lips. 1.—4 *Quodam modo* Ed. Par.—5 *Abscisam* Ms. Naz. Pall. Berol. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Par. 2. Grut. Freinsh. Vetst.—6 *Revolsam* Ed. Lips. 1. 3.—7 *Cupiditas* Ed. Lips. 1. 2. 3.—8 *Quatinus* Ms. Ryck. Fran.—9 Sic Vin. et Grut. e conjectura Sim. Bosii: quæ confirmatur scriptura libri Nazarii. Nam *nec mare et nec mole* Ms. Naz. *nec mare* Mss. Vin. Pal. 1. 2. Voss. 1. 2. (in quo tamen correctum crat *mari*) Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Stad. *nec mari* Mss. Duk. reliqui, in his Berol. Ed. pr. Junt. Ven. Gryph. Pont. *nec mari injecta mole jungi, nec pontibus posset* Ed. Beg.—10 *Jungendam...revocandam* Ms. Pal. 2. Voss. 2. Ryck. *jungendum...revocandum* Ms. Naz.—11 Sic Mss. Vin. Naz. Pal. 1. 2. et Duk. omnes. Ed. pr. Lips.

NOTÆ

[b] *Domi luctatus est*] Tamen ducentis quinquaginta prioribus domi luctatum eum dicit in Prœm. lib. I. reliquis ducentis quinquaginta Italiam subegisse.

[c] *His ducentis annis*] Ab Appio Claudio et Quinto Fulvio Consulibus, usque ad Cæsarem Augustum. Vid. Prœm. lib. I.

CAP. II. *Primum bellum Punicum*] Incepit anno Mundi 3686. ante Ch. Nat. 262. ab Urbe Cond. 489. Coss. Appio Claudio Caudice, M. Fulvio Flacco. Duravit ann. 24.

[a] *Opulentissimam in proximo*] Siciliam scilicet.

[b] *Mole*] Moles sunt constructiones lapideæ, quas in mare jaciebant, ut iis continens extenderetur; et sic intelligendus locus Virgilii Æneid. IX. 'Qualis in Euboico Baiarum littore quondam Saxea pyla cadit; magnis

tur. Sed ecce, ultro[12] [c] ipsis viam[13] pandentibus fatis, nec occasio defuit; cum de Pœnorum impotentia[14] [d] fœderata Siciliæ civitas Messana[e] quereretur.[15] Affectabat autem[16] ut Romanus, ita Pœnus Siciliam, et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. [§. 3.]
Igitur specie quidem socios juvandi, re autem solicitante præda; quanquam[17] territaret novitas rei[y] (tanta tamen[18] in virtute fiducia[19] est[20]) ille rudis, ille pastorius populus, vereque terrester,[1] [f] ostendit[2] nihil interesse virtutis, equis an navibus, terra an mari dimicaretur.[3] [§. 4.]
Appio Claudio Consule, primum fretum[4] ingressus est fabulosis[g] infame[5] monstris,[h] æstuque violentum: sed adeo[i] non est exterritus, [§. 5.]

1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ven. Sed *suam* Ms. Pal. 2. (in quo tamen superscriptum erat *suum*.) Ed. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Amstel. Blanc. Beg. in quo libro nec τὸ *bello* habetur.—12 Sic Ms. Ryck. Flor. Fran. Voss. 2. Ed. Lips. 1. Junt. Ald. Ven. Sed *sed ecce se ultro* Ms. Pal. 1. 2. Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. *et ecce se ultro* Ms. Naz. *sed ecce, ceu ultro* Ed. Beg.—13 *Viam* abest ab Ed. Par.—14 *Potentia* Ms. Voss. 3. Ryck. *impotencia* Ed. Med.—15 *Quæreretur* Ed. Gryph.—16 *Enim* Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—17 *Quamquam* Ed. Med.—18 *Tamen* abest ab Ed. Beg.—19 *Fidutia* Ed. Lips. 2.—20 *Est: ut ille rudis* Ed. Lips. 1. 2. 3.—1 Sic et Mss. Vin. Sed *terresteris* Ed. Lips. 2. Num voluit librarius duplicem loci exhibere scripturam? *terrestris* Ed. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—2 *Ondit* Ed. Lips. 1.—3 *Dimicaret* Ed. Lips. 2.—4 *Fretum tum ingr.* Ms. Naz. et Mss. Duk. omnes, præter Flor. et Fran. in quibus erat *fretum tunc ingr.* In Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. etiam est *fretum tum ingr.* Ceterum librarius Ms. Reg. Q verba *Appio Claudio* a superioribus separarat, et post *dimicaretur* ascripserat hæc, *Primum caput de*

NOTÆ

quam molibus ante Constructam jaciunt ponto.'

[c] *Sed ecce, ultro*] Nescio cur Salmasius ille legat *et* pro *sed*. *Sed* est transitio; at in voce *ipsis* error est: legendum *ipsi*.

[d] *Impotentia*] Apud optimos auctores *impotentia* semper tyrannidem, vexationem, significat. Supra dixit 'impotentiam fœneratorum.' Notandum est tamen Terentium *impotentiam* dixisse pro eo, quod nos vulgo dicimus, *impuissance*.

[e] *Civitas Messana*] Messana urbs et emporium Siciliæ. Civitas Messana eodem modo intelligendum quo 'civitas Allobrogum,' apud Tacit. Nos dicimus *communauté*.

[y] *Quanquam territaret novitas rei*] Quippe qui nunquam mare conscenderant.

[f] *Terrester*] Qui semper terra pugnaverat.

[g] *Fabulosis*] De quo tam multæ fiunt fabulæ, inclytis, nobilibus, *de qui on parle tant*. Sic 'fabulosus Hydaspes,' apud Horat. Vide Notata ad cap. 6.

[h] *Infame monstris*] Sic Horat. alicubi 'infames scopulos' dixit.

[i] *Sed adeo*] Quasi diceret, Tantum abfuit, quin territus.

ut[6] illam ipsam[7] ruentis[8] æstus violentiam pro munere amplecteretur:[b 9 j] statimque ac sine mora Hieronem[10] [§. 6. Syracusanum regem tanta celeritate vicit, ut ille ipse[11] se prius victum, quam hostem videret,[12] fateretur. Duil- [§. 7. lio[13] Cornelioque Consulibus[k] etiam mari congredi ausus est, cum[14] quidem ipsa velocitas classis comparatæ[15] auspicium[16] fuit. Intra enim sexagesimum[17] diem, quam cæsa sylva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte factæ, sed quodam munere Deorum conversæ in naves,[18 l] atque mutatæ arbores viderentur. Prælii vero forma[19] mirabilis; cum illas celeres volu- [§. 8. cresque hostium naves hæ graves tardæque comprehenderent.[20] Longe illis[m] nauticæ artes,[1] detergere remos,[2 n] et

[b] *Sed tantum abfuit quin esset exterritus, ut acciperet pro munere illam ipsam violentiam præcipitis freti.*

bello Punico.—5 *Famæ* Mss. Jord.—6 *Quin* Ed. Stad.—7 *Ipāmillā* Ed. Lips. 1. *ipsam illam* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd.—8 *Ferventis* Ed. Beg. e conjectura Nic. Heinsii: quam quidem, juvare nobis videbatur Lips. 2. in quo libro est *reventis.*—9 *Quod velocitas navium mari juvaretur* Jord. —10 *Hyeronem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—11 *Ipe ille* Ed. Lips. 1. *ipse ille* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—12 *Visum* Ms. Reg. Q. *videre* Ed. Lips. 2.—13 *Duellio* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Dulio* Ed. Par. *Duilio* Ed. Med. Stad. Beg.—14 *Cui quidem* Ms. Fran. *tum quidem* Ed. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—15 *Comperatæ* Ed. Ven. *comparatæ victoriæ* Jord. Mss. Regg. Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Amstel. Beg.—16 *Auspitium* Ed. Lips. 2.—17 CLX. Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—18 *Conversæ naves* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—19 *Fama* Mss. Pall. et Duk. omnes, præter Malliab. Regg. Voss. 3. in quibus erat, ut in Mss. Jord. *forma.* In Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. est *fama.*—20 *Compræh.* Ed. Par.—1 Sic Mss. Vin. Pall. Lipsii et Mss. Duk. omnes. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *illis plus nauticæ artis* Ed. Vin. Stad. Lugd. Pont. e Jord.—2 *Remos detorqueri* Mss. Jord. *de-*

NOTÆ

[j] *Pro munere amplecteretur*] Quia æstu illo velocitas navium juvabatur.

[k] *Duillio Cornelioque Consulibus*] C. Duillio Nepote et Cn. Cornelio Scipione Asina, quinto anno incepti belli; et hic trium annorum res gestas præterit Florus.

[l] *Conversæ in naves*] Ut naves apud Virgilium in Nymphas convertuntur: 'Nymphæ, quas alma Cybele Numen habere maris, Nymphasque e navibus esse Jusserat.'

[m] *Longe illis*] Sic apud Virg. Æn. XII. 'Longe illi Dea mater erit.' Illis, nostris scilicet navibus, quæ graves erant et tardæ.

[n] *Detergere* [*detorquere*] *remos*] Remos deflectere, ut navis alio currat quam cœperat.

ludificari fuga rostra.[o] Injectæ enim ferreæ manus, [§. 9. machinæque aliæ,[3] ante certamen multum ab hoste derisæ: coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud[4] Liparas,[p] mersa et[5] fugata hostium classe, primum illum[6] maritimum[7] egit triumphum. Cujus quod [§. 10. gaudium fuit? cum Duillius[8] Imperator, non contentus unius diei[9] triumpho, per vitam omnem,[10] ubi a cœna[11] rediret, prælucere funalia, præcinere[12] sibi tibias jussit,[q] quasi quotidie[13] triumpharet.[14] Præ[15] tanta victoria[16] [§. 11. leve hujus[17] prælii damnum fuit. Alter[18] consulum interceptus Asina Cornelius:[19] qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus[20] fuit; perfidiæ Punicæ documentum.[1] Calatino[r] dictatore, fere omnia præsidia Pœnorum [§. 12.

torquere remos Mss. Pall. et Duk. omnes. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—3 *Validæ* Mss. Jord.—4 *Ad* Ed. Stad. Pont.—5 *Aut fugata* Mss. Jord. Ed. Ald. Beg. *ac fugata* Ms. Flor.—6 *Primum illud* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—7 *Maritinum* Ed. Lips. 3.—8 *Duellius* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Dulius* Ed. Par. *Duilius* Ed. Med. Stad.—9 *Die* Ms. Naz.—10 *Per omnem vitam* Ms. Ryck. Malliab. Reg. Q. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—11 *Cena* Ed. Med. Par. Gryph.—12 *Et præcinere* Ed. Stad. Pont.—13 *Quottidie* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 1.—14 *Triumpharit* Ed. Pont.—15 *Pro tanta* Ms. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—16 *Hujus victoria* Mss. Pall. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 2. 3. Scias. Gud. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. *hac victoria* Ms. Reg. Q.—17 *Hujus* aberat a Ms. Gud. Scias. Ed. Blanc.—18 *Damnum, alter* Ed. Blanc. Beg. e conjectura Nic. Heinsii.—19 Sic Mss. Pall. Naz. Ryck. Toll. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *Cornelius Asina* Mss. Regg. Ed. Ald. Grut. Zeu. Vetst. Amstel. *a sententia Cornelius* Ms. Fran. *Sagina Cornelius* Mss. Jord. *Gn. Corne Asina* Ed. Gryph. *Cnæus Cornelius Asina* Ed. Stad. Lugd. Pont.—20 *Atque obps*[s9] Ed. Lips. 1. *atque oppressus* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *atque opprœssus* Ed. Ven.—1 *Documento* Mss. Vin. quidam.—2 *Drepane* Ms. Reg. Q. *Drepano* Ed.

NOTÆ

[o] *Ludificari fuga rostra*] Rostra navium hostilium ludificari fugiendo, ut eæ in Romanas irruentes vacuo offenderent.

[p] *Liparas*] Insulas supra Siciliam, quæ et Æoliæ dictæ sunt.

[q] *Duillius—jussit*] Minus verum puto, immo et plane falsum est. Neque enim jussit Duillius. Nimis superbum illis temporibus exemplum. Hic illi honos ob præclarum in Remp. meritum concessus fuit; quod facile auctoritatibus veterum ostendi potest, si libeat plura scribere. *Pater meus.*

[r] *Calatino*] A. Atilio Calatino, qui Consul fuit cum Q. Sulpitio Paterculo.

Agrigento,[5][s] Drepanis,[2][t] Panormo,[u] Eryce,[3][v] Lilybæo[4][w] detraxit. Trepidatum est[c] semel circa Camerinensium[5] saltum:[x] sed eximia virtute Calpurnii[6] Flammæ tribuni militum evasimus, qui lecta trecentorum[7] manu, infestum et[8] insessum[9] ab hostibus[10] tumulum occupavit,[d] adeoque moratus hostem,[11] dum exercitus omnis evaderet: ac sic[12] pulcherrimo exitu Thermopylarum[13] et Leonidæ[y] famam adæquavit:[14] hoc illustrior noster,[15] quod expeditioni tantæ superfuit et[16] supervixit,[z] licet nihil[17] scripserit[18] sanguine.[a] Lucio[19] Cornelio Scipione,[b] cum [§. 13.] [§. 14.] [§. 15.]

[c] *Trepidavimus.* [d] *Occupavit tumulum iniquum et circumsessum hostibus.*

Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—3 Sic Ms. Reg. F. Voss. 1. 3. Berol. Sed *Eryci* Ms. Reg. Q, Flor. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. *Eryco* Ms. Naz. Ed. Beg. *Eryca* Ms. Pal. 2. *erice* Ed. Lips. 1. 2. 3.—4 *Lilybeo* Ed. Med. Par. Ven. *lilibæo* Ed. Gryph. *Panher. mericeli Lybeo* Ms. Voss. 2.—5 *Circa Merinensium* Mss. Pall. Ryck. Regg. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr. *circa Meiinensium* Ms. Voss. 3. *circa Camarinensium* Ed. Stad. Pont. Zeu. Fab.—6 *Calfurny* Ed. Lips. 1. *Calfurnii* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—7 ccc. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. in quibus libris fere ubique numeri sunt pro vocabulis.—8 *Infestum et* absunt a libris Jord.—9 *Et insessum* aberant a Ms. Voss. 3.—10 *Insessum hostibus* Ms. Flor.—11 *Moratus hostes* Mss. Regg. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Voss. 2. 3. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—12 *Si pulcherr.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Ab Ed. Beg. absunt verba *ac sic.*—13 *Termopyl.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—14 *Adequavit* Ed. Par.—15 *Hoc illo illustrior noster* Ms. Reg. Q. *hoc illustrior videtur* Ms. Ryck.—16 *Superfuit et* absunt ab Ed. Beg.—17 *Nihil licet* Ms. Pal. 2. 3. *nihit* Ed. Lips. 1.—18 *Inscripserit* Mss. Jord. *sumpserit* Ms. Pal. 1. in marg. *serpserit* Ed. Lips. 3. *sepserit* Ed. Lips. 1.—19 *Lutio*

NOTÆ

[s] *Agrigento*] Agrigentum, urbs in inferiori parte Siciliæ, versus Meridiem, ad fluvium Agragam sita, unde nomen.

[t] *Drepanis*] Drepanum promontorium Siciliæ versus occidentem.

[u] *Panormo*] Panormus, urbs Siciliæ ab Occidente Boream versus.

[v] *Eryce*] Eryx, Siciliæ urbs e regione Panormi.

[w] *Lilybæo*] Siciliæ Promontorio Occidentali versus Meridiem.

[x] *Circa Camerinensium saltum*] Res sic se habet: cum Camarina ab hostibus obsideretur, Calatinus Consul inexplorato itinere eo pergit, et in angustis a Carthaginensibus clauditur: ibi Marcus Calpurnius Flamma sumtis trecentis militibus, eruptione facta, superiorem quendam locum occupat, hostesque in se convertit, a quibus cum omnibus suis trucidatur.

[y] *Thermopylarum et Leonidæ*] Qui Leonidas cum trecentis tantum Laconibus contra ingentem Persarum exercitum ad Thermopylas triduo dimicavit.

[z] *Supervixit*] Cum Consul mortuos sepeliri curabat, Culpurnium vidit adhuc paululum respirantem, et eum magna cum cura in lucem revocat.

[a] *Licet nihil scripserit sanguine*] Hic

jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia;[20]
serpente latius bello, Sardiniam[1] annexamque[2] ei Corsicam[3]
transit.[4] Olbiæ hic, ibi Aleriæ[5][c] urbis excidio[6] [§. 16.
incolas terruit, adeoque omnes terra marique Pœnos ex-
pugnavit,[7][d] ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret.
Marco[8] Attilio[9] Regulo[e] duce jam in Africam[10] navi- [§. 17.
gabat bellum. Nec deerant, qui ipso Punici[11] maris no-
mine[f] ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Man-

Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—20 *Provintia* Ed. Lips. 2.—1 Sic Mss. et Edd. fere omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *in Sardiniam* Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel.—2 Ita Ms. Pal. 1. Voss. 2. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Sed *adnatamque ei* Ms. Ryck. *eique annexam* Jord. *annexamque* Ms. Vin. Ed. Freinsh. Zeu. Amstel. Beg. Duk. 1. 2.—3 *Cossuram* Mss. Pall. Malliab. Berol. Duisb. Voss. 1. (in quo supra scriptum erat *vel Corsicam*) 2. Ed. pr. *Chossuram* Ms. Vin.—4 *Transiit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven.—5 Sic conj. Salmasius, eratque, ut videtur, in Ms. Flor. Sed *Olbiæ hic Baleriæ urbis* Ms. Naz. *ubi et hic Valeriæ* Ms. Ryck. *ubi et sic Balariæ*, et *Baleariæ* Mss. Vin. *ubi et hæc* Ms. Berol. *ubi et hic* Ms. Malliab. *ubi et hic halerie* Ms. Duisb. *ubi et hic Haleriæ* Ms. Voss. 1. *ubi et hic Baleriæ* Ms. Pal. 2. *ubi et hic Halen et* Ms. Pal. 1. *Olbiæ hic Baleriæ* Ms. Voss. 2. *hic Valeriæ* Ms. Voss. 3. *ubi et hic Calare* Ms. Fran. *ubi et hic Caralæ* Mss. Regg. Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. *Ubi et hic carale* Ed. Lips. 1. 3. *Olbia hic baleria* Ms. Is. Vossii. *ubi et hic halene* Ed. pr. *ubi et sic Caralæ* Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *ib Oilbiæ, hic Aleriæ* Ed. Beg.—6 *Incendio* Ms. Voss. 3.—7 Sic Ms. Reg. Q. Sed *omni terra et mari Pynos purgarit* Mss. Jord. *omnis terras marique expugnarit* Ms. Ryck. *omnes terra, mari Pœnos expugnavit* Mss. Duk. reliqui omnes. Ed. Duk. 1. 2. *omnis terra, mari P. exp.* Ms. Flor. Berol. Duisb. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. *oīs terra mari P. exp.* Ed. Lips. 1. Ven. *omnes t. mari P. repugnavit* Ms. Naz. *omneis terra, mari, P. exp.* Ed. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Beg. *omni terra marique P. exp.* Ed. Lugd.—7 *M.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—8 *Atilio* Ms. Naz. Duisb. Ed. pr. Ber. Lips. 1. Duk. 1. 2. Sed *Attilio* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Amstel. Qua de scriptura jam supra vidimus.—9 *Aphricam* Ed. Ven.—10 *In ipso* Jord. Ms. Fran.——11 *Punico* Ms. Pal. 1. Duisb. Voss. Ed. pr. Grut. Vetst. *bello Punico* Ms.

NOTÆ

hallucinatur Florus, qui Leonidæ tribuit quod fecit Othriades.

[b] *Lucio Cornelio Scipione*] Quod nunc narrat Florus, anno prius est quam quod supra narravit de Calatino et Calpurnio.

[c] *Aleriæ* [*Caralæ*] Carala, urbs Sardiniæ ad Caralitanum sinum ad Orientem.

[d] *Terra, marique, Pœnos expugnavit*] Bene quidem Salmasius, *expurgavit*: sed non vidit, ingens, post ipsius emendationem, vitium in sermone remansisse: lego, *omnes terras, ac maria, Pœnis expurgavit.* Pater meus.

[e] *Marco Attilio Regulo*] Qui tunc Consul erat II.

[f] *Punici maris nomine*] Quod periculosum propter Syrtes.

nio[12] metum: in quem, nisi paruisset, securi districta[13] Imperator metu mortis navigandi[14] fecit[e] audaciam.[15] Mox ventis remisque[16] properatum est: tantusque [§. 18.
terror hostici adventus Pœnis fuit, ut apertis pæne portis Carthago caperetur. Prima belli[17] præmium fuit [§. 19.
civitas[18] Clypea:[19g] prima enim a Punico littore quasi arx et specula procurrit. Et hæc, et trecenta[20] amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus,[1] sed cum mon- [§. 20.
stris quoque, dimicatum est: cum quasi in vindictam[2] Africæ nata miræ magnitudinis serpens[h] posita apud Bagradam[3 i] castra vexaret. Sed omnium victor[j] Regulus, [§. 21.
cum terrorem nominis[4] sui late circumtulisset; cumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos[5] aut cecidisset,[6] aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onus-

[e] *In quem districta securi, nisi paruisset, Imperator dedit audaciam navigandi metu mortis.*

Fran.—12 Ita Ms. Reg. Q. Sed *Nautrio* Ms. Naz. Voss. Edd. nostri omnes. *Naurio* Mss. Pall. Reg. F, Toll. Fran. Duisb. Berol. *Nannio*, et *Naurio* Mss. Vin. *Natio* Mss. Jord. *Nautio* Ms. Ryck. Ed. Beg. *Maurio* Ed. pr.—13 *Destricta* Ms. Voss. 1. 2.—14 *Navigandi* aberat a Ms. Flor.—15 *Audatiam* Ed. Lips. 2.—16 *De ventis remisque* Ms. Pal. 1. 2. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Num pro *et ventis?* Sed *dein deventis r.* Ms. Naz.: in quo supra scriptum erat *denique*. Jord. *deinde ventis r.*—17 *Belli prima* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—18 *Civitas* aberat a Ms. Flor.—19 *Clupeia* Ms. Ryck.—20 *CCC.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—1 *Hominibus modo* Jord. Ms. Reg. Q, Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—2 *uindictā affrice* Ed. Lips. 1.—3 Ita Mss. Vin. Toll. Duisb. Regg. Ed. pr. Stad. Pont. Beg. Duk. 1. 2. Sed *Bargadam* Ms. Ryck. *Bragradam* Ms. Fran. *Bragadam* Mss. Voss. Pall. Naz. Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. *bragada* Ed. Lips. 1. *Baggadam* Ed. Amstel.—4 *In omnes* Ms. Naz.—5 *Ducesque ipsos* aberant a Ms. Flor.—6 Sic conj. Camers. Sed *cepisset* Jord. Mss. Pall. Ryck. et Duk. omnes, præter Voss. 3. in quo vulgata erat, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Junt. Gryph. Blanc. Beg. Duk. 1. 2. *cæpisset* Ed. Ven.—7 *Onustam*

NOTÆ

[g] *Clypea*] Hodie *Zafaran.*

[h] *Miræ magnitudinis serpens*] Ejus exuviæ centum et viginti pedum longæ.

[i] *Bagradam*] Bagradas Africæ fluvius.

[j] *Sed omnium victor*] Pater meus legebat, *sed enim victor.*

[k] *Triumpho gravem*] Poëticum; quasi nullus esset in illa classe, qui triumphum non mereretur.

[l] *In Urbem præmisisset*] Alter Consul Manlius eam reduxit cum viginti septem millibus captivorum, et navalem triumphum egit.

tam,[7] et triumpho gravem,[k] in Urbem præmisisset;[l] etiam ipsam belli[m] caput[8] Carthaginem urgebat[9] obsidio,[10] ipsisque portis inhærebat. Hic paululum[11] circumacta [§. 22. fortuna est,[f] tantum[12] ut plura essent[13] Romanæ virtutis[14] insignia: cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa[15] auxilia hostibus; cum [§. 23. Xanthippum[16] [n] illis[17] ducem Lacedæmon misisset, a viro militiæ peritissimo vincimur. Tum fœda clade,[18] Romanisque usu incognita,[o] vivus[19] in manus hostium venit fortissimus Imperator.[p] Sed ille quidem par tantæ calamitati[20] fuit. Nam nec Punico carcere infractus[1] est,[g] [q] nec legatione suscepta.[r] Quippe diversa, quam hostes man- [§. 25.

[f] *Hic paululum fortuna fuit inconstans.*
[g] *Nam nec fractus fuit Punico carcere.*

aberat a Ms. Flor. Sed *honustā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.—8 *ēt ipsam caput belli* Ed. Ven. *etiam jam ipsam caput belli* Ms. Ryck. *et ipsam b. c.* Ms. Voss. 3. *jam ipsam b. c.* Mss. Duk. ceteri. Jord. Ed. pr. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Beg. Duk. 1. 2. *et jam ipsam caput belli* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *Caput belli* Mss. Regg. Flor. Fran. Malliab. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—9 *Urguebat* Ms. Naz. Pal. 2.—10 *Obsidione* Mss. Pall. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—11 *Paulum* Ms. Ryck. Toll. Voss. Duisb. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—12 *Est tm:* Ed. Lips. 1.—13 *Deessent* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *adessent* Ed. Ven.—14 *Urbis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—15 *Extrema* Ed. Gryph.—16 *Xantippum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—17 *Illic* Ed. Ven.—18 Sic Mss. Regg. Sed *tum f. clades* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Lugd. Zeu. Beg. Duk. 1. 2.: et, ut videtur, Mss. Vin. Pall. *fœdaque clades, Romanisque usu incognita. Nam vivus* Jord. *vincimur cum fœda clade* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—19 *Incognita. Vivus* Ms. Ryck. Duisb. Ed. pr.—20 Sic Ms. Pal. 2. et Duk. nonnulli. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Lugd. Pont. Blanc. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. Sed *calamitatis* Mss. Jord. Naz. Vin. Pal. 1. Ryck. Toll. Voss. 1. 2. 3. Duisb. Ed. pr. Grut. Freinshem. Vetst.—1 Sic et Mss. Vin. Sed *fractus* Ms. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald.

NOTÆ

[m] *Etiam [jam] ipsam belli caput*] Melius si legas, *sed ipsum belli caput;* et ita legebat Pater meus.

[n] *Xanthippum*] Qui, cum eum copiis suis Carthaginenses præfecerint, triginta millia Romanorum occidit.

[o] *Romanisque usu incognita*] Nullus enim antehac Romanorum dux in potestatem hostium venerat.

[p] *Fortissimus Imperator*] Regulus.

[q] *Infractus est*] Hic 'infractus' nil aliud significat quam fractus, ut apud Virgil. 'Torpent infractæ ad prælia vires.' Et alibi quod notandum.

[r] *Legatione suscepta*] Illum Romam miserant Carthaginenses, ut captivorum mutationem suaderet: labantem Senatum firmavit ne faceret, et rur-

daverant, censuit;[h] ne pax fieret, nec commutatione[2] captivorum reciperetur. Sed nec illo[3] voluntario ad [§. 25. hostes suos reditu, nec ultimo[4] sive carceris,[5] sive[6] crucis supplicio[s] deformata[7] majestas; immo his omnibus admirabilior,[8] quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam,[9] quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior infestiorque [§. 26. pro ultione Reguli, quam pro victoria, fuit. Metello [§. 27. igitur Consule[t] spirantibus altius Pœnis, et reverso in Siciliam bello, apud Panormum[10][u] sic hostes cecidit, ut ne amplius eam insulam cogitarent.[11] Argumentum [§. 28. ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum[v] captivitas; sic quoque magna præda, si[12] gregem illum[w] non bello, sed

[h] *Quippe suasit alia quam quæ hostes mandaverant.*

Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—2 Sic Ms. Naz. Fran. Ed. Vin. Lugd. Sed *ne commutatio* Ms. Flor. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Zeu. Amstel. Beg. *nec commutatio* Ed. Stad. Pont. Fab. Blanc. *ne commutatione* Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. Freinsh. Duk. 1. 2. —3 *Ullo* Ed. Lips. 2.—4 *Nec in ultimo* Mss. Pall. Ryck. Malliab. Duisb. Fran. Berol. Ed. pr. Beg. *nec ultio* Ed. Med. Par. vitiose pro *ultĩo*.—5 *Carcere* Ms. Naz. Pall. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. Beg.—6 *Seu crucis* Ms. Fran. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—7 *Deformā* Ed. Lips. 1.—8 *Ad mirabilior* Ed. Lips. 1.—9 *Atque etiam* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—10 *Panhormum* Ms. Naz. Voss. 1. 2.—11 Sic conj. Lipsius. Sed *ut ne amplius e. i. concitarent* Ms. Flor. Naz. (in quo tamen super *con* scriptum erat *co*) Ed. Sab. Freinsh. *ut nec amplius e. i. concitarent* Mss. Pall. Ryck. Lipsii, Duk. plerique. Ed. pr. Vin. Grut. Lugd. Fab. Vetst. *ut nec amplius ea in insula concitaretur* Ms. Reg. Q. *ut ne amplius ea in ins. concitaretur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *ut nec ampl. e. i. cogitarent* Ed. Zeu.—12 *Ac si gregem* Ms. Naz. Pal. 1. (a manu secunda) 2. Ryck. Ed. pr. Ven. Vulgata erat in Ms. Malliab. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Jordanes legit sic: *sic quoque magnas prædas agit, ut si gregem.*

NOTÆ

sus ad Carthaginenses 'Egregius properavit exul.' Vide mirabilem Horatii Od. III. 5.

[s] *Supplicio*] Horat. 'Atqui sciebat quæ sibi barbarus Tortor pararet.' Et Cicer. alicubi, 'Neque tamen ignorabat se ad crudelissimum hostem, et ad exquisita supplicia proficisci; sed jusjurandum conservandum putabat.'

[t] *Metello igitur Consule*] Anno decimo quinto hujus belli Punici; et hic L. Cæcilius Metellus non vere Consul erat tunc, sed Proconsul.

[u] *Panormum*] In Sicilia. Vide supra.

[v] *Centum circiter elephantorum*] Ex historiæ fide centum et viginti capti sunt.

[w] *Sic quoque magna præda, si gre-*

venatione cepisset.[13] Appio[14] Claudio Consule,[x] [§. 29. non ab hostibus, sed a[15] Diis ipsis superatus est, quorum auspicia contemserat;[y] ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quod pugnare ab his[16] vetaretur. Marco[17] Fabio Buteone[z] Consule, classem hostium [§. 30. in Africo[18] mari apud Ægimurum,[19][a] jam in Italiam ultro navigantem, cecidit. Quantus o tunc[20] triumphus [§. 31. tempestate intercidit, cum opulenta præda classis, adversis[1] acta ventis, naufragio suo Africam[2] et Syrtes, omnium imperia[3] gentium,[b] insularum littora, implevit! Magna [§. 32. clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate; interceptam tempestate victoriam,[4] et triumphum periisse[5]

—13 *Cœpisset* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—14 Sic Jord. Mss. Vin. Grut. et Duk. fere omnes, in his Berol. Sed *Publio* Ms. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *Claudius Pulcher Consul* Ed. Ald.—15 *Ab Diis i.* Ms. Voss. 1. *ab ipsis Diis* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—16 *Ab iis* Ed. Beg.—17 *M.* Ed. Lips. 1. Par.—18 *Affrico* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique.—19 *Egynurum* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Egimurum* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—20 Sic et Ed. Ven. Sed *quantus o tum* Ed. Stad. Pont. *quantus tum* Ms. Reg. F. *quantus ho tunc* Ms. Voss. 1. *Quamvis Octavio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Gryph. *quamvis Octavo* Ed. Par. 1. —1 *Aversis* Ed. Freinsh.—2 *Affricam* Ed. Lips. 1. 2. 3. fere ubique.—3 *Imperiorum* Ed. Beg.—4 *Intercepta tempestate victoria* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Beg.—5 *Perisse* Ms. Flor. Berol. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 3. In Ed. Beg. est *et triumphus periit naufragio.*—

NOTÆ

gem illum] Multa hic congessit eruditissimus Salmasius, qui legit, *Sic quoque magna præda ac si gregem illum.* Sed ille locum non intellexit, qui tamen per se planissimus est. Isti centum elephanti magna etiam præda erant, inquit Noster, si illos populus Romanus non bello, sed venatione, cepisset. At cum bello cepit, non magna præda sunt, cum damna ibi accepta vix ulla captura, nedum centum elephantorum captivitate, queant reparari.

[x] *Appio Claudio Consule*] Sequenti anno post Metelli victoriam.

[y] *Quorum auspicia contemserat*] Hoc declarat Cicer. de Nat. Deorum lib. II. 'Nihil nos P. Claudii, bello Punico primo, temeritas movebit; qui etiam per jocum Deos irridens, cum cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit, ut biberent quoniam esse nollent. Qui risus, classe devicta, multas ipsi lacrymas, magnam Pop. Rom. cladem attulit.'

[z] *Marco Fabio Buteone*] Anno istius belli vigesimo primo. Unde patet multa Florum præterire.

[a] *Apud Ægimurum*] Insulam inter Siciliam et Africam.

[b] *Omnium imperia gentium*] Quid hoc sit, nemo homo unquam intelliget: lege, ut restituit Pater meus, *omnium maria gentium*; hoc probant sequentia, 'Insularum littora.'

naufragio. Et tamen, cum Punicæ prædæ omnibus[6] promontoriis[7] insulisque frustarentur[8] [c] et[i] fluitarent,[9] populus Romanus et sic[10] triumphavit.[d] Lutatio[11] Catulo [§. 33. Consule[e] tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen Ægates.[12] [f] Nec major alias[13] in mari pugna; [§. 34. quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, et in ea quasi[14] tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana classis promta, levis, expedita, [§. 35. et quodam genere[k] castrensis;[g] ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis, quasi habenis agebatur; et in hos, vel in illos[15] mobilia rostra speciem viventium[h] præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, to- [§. 36. tum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta deniquefuit illa victoria, ut de exscin- [§. 37. dendis[16] hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum

[i] *Et tamen cum Punicæ prædæ repellerentur ab omnibus promontoriis insulisque, et fluitarent.*
[k] *Et quodam modo.*

6 *Amnibus* Ed. Gryph.—7 Sic et Ed. Ven. At abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. Sed *promunctoriis* Ms. Fran. *promuntoriis* Ms. Duisb. Ed. pr.—8 *Frustrerentur* Ms. Naz. *frustrarentur* Ms. Pal. 1. 2. Ed. pr. Ab Jord. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Par. Ven. Gryph. Lugd. Zeu. absunt verba *frustarentur et.* Ed. Stad. Pont. *insulisque allisæ fluitarent.*—9 *Fluitarent* Mss. Regg. Ed. Par. *fluvitarent* Ed. Lips. 1. *et fluit.* aberant a Ms. Voss. 2.—10 Ita Ms. Gud. Berol. Duisb. Regg. Voss. 1. 2. Ed. pr. Sed *at sic* Jord. Ms. Naz. Absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst.—11 Sic Mss. Toll. Duisb. Regg. Voss. Jord. Ed. pr. Sed *Lucacio* Ms. Fran. *Luctatio* Ms. Ryck. Ed. Lips. 2. 3. Ven. Gryph. *luctatō* Ed. Lips. 1. Abest ab Ed. Med. Par.—12 *Egates* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—13 *Alia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—14 *In eis qi* Ed. Lips. 1. *in eis quasi* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—15 *Vel illos* Ed. Duk. 1. 2. *vel in illos ictus* Ed. Gryph. Stad. Pont.—16 Sic Mss.

NOTÆ

[c] *Insulisque frustarentur* [*frustrarentur*] Salmasius legit *frustarentur* pessime: elegantissime navis frustrari portu dicitur, cum illi subire non potest.

[d] *Triumphavit*] Eo triumphavit, quod præda Punica omnibus promontoriis insulisque frustrata fluitaret.

[e] *Lutatio Catulo Consule*] Anno hujus belli vigesimo quarto.

[f] *Ægates*] Inter Africam et Siciliam, tres numero, aræ ut volunt a Virgilio dictæ, quod ibi fœdus cum Carthaginensibus ictum sit.

[g] *Et quodam genere castrensis*] Expedita ut castrensis exercitus.

[h] *Speciem viventium*] An equorum? cum supra dixerit 'quasi habenis agebatur.' An rostrorum? Certe equorum.

visum est in arcem murosque[17] sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago.[i]

CAP. III.

BELLUM LIGUSTICUM.[1]

PERACTO Punico bello, secuta est brevis sane,[a] et [§. 1. quasi ad recipiendum[2] spiritum,[3] requies, argumentumque[4] pacis, et bona fide[5] cessantium armorum, tunc primum post Numam clausa porta Jani fuit:[a 6 b] sed statim ac sine mora patuit. Quippe jam Ligures,[c] jam Insubres Galli,[d] [§. 2. nec non[7] et Illyrii[8 e] lacessebant; sic desub[f] Alpibus, id est, desub ipsis Italiæ faucibus,[b 9] gentes[10] Deo quodam assidue

[a] *Porta Jani tunc primum post Numam clausa fuit, quod est indicium pacis, et armorum bona fide cessantium.*
[b] *Sic desuper Alpibus; id est, desuper ipsis faucibus Italiæ.*

Regg. Sed *excidendis* Ms. Ryck. Naz. Toll. Berol. Duisb. Voss. Fran. Jord. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Vin. Gryph. Stad. Lugd. Beg. Duk. 1. 2. *excindendis* Ed. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—17 *In muros arcemque* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.

1 *Bellum Ligurium* Ms. Naz. *Bellum Liguricum* Ms. Gud. Reg. F, Ed. Lips. 1. 2. 3. *b. Ligoricum* Ms. Voss. 1. *de bello Ligurico* Mss. Pall. *bellum Ligustinum* Ed. Stad. Pont.—2 *Recuperandum* Ms. Reg. F.—3 *spm* Ed. Lips. 1.—4 *Argmque* Ed. Par.—5 *Fide bona* Ms. Berol. Ed. Beg.—6 Sic Ms. Naz. Ed. Fab. Duk. 2. Sed *Jani porta fuit* Ms. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr. *fuit porta Jani* Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg. Duk. 1.—7 *Necnon* Ed. Lips. 1.—8 *Non Illyrii* Mss. Vin Voss. 3. In Ed. Lips. 1. 2. 3. scriptum est ubique *Illirii:* et in Med. Par. 2. Ven. *illirici*. Etiam in Par. 1. Gryph. Stad. Pont. est *illyrici*.—9 *Desub Alpibus Italiæ faucibus* Ms. Fran. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. est *de subalpibus ...de subipsis*. Ed. Ven. *de subalpibus i. desub ipsis*. Ab Ed. pr. abest τὸ *ipsis*.—

NOTÆ

[i] *Cum jam in mari esset deleta Carthago*] Quia in navibus quas ceciderat Catulus, quasi tota Carthago, ut supra dixit Noster, continebatur.

CAP. III. *Bellum Ligusticum*] Ann. Mundi 3713. ante Ch. Nat. 235. ab Ur. Cond. 516. Coss. L. Cornelio Lentulo Caudino et Q. Fulvio Flacco.

[a] *Brevis sane*] Vix quadriennii requies data fuit.

[b] *Clausa porta Jani fuit*] Vide cap. 2. lib. I.

[c] *Ligures*] Populi, qui Alpes maritimas incolunt.

[d] *Insubres Galli*] Galliæ Cisalpinæ populi, quorum caput Mediolanum.

[e] *Illyrii*] Populi juxta mare Adriaticum ad Occidentem.

[f] *Desub*] Nota præpositionem junctam præpositioni. Sic 'de procul'

incitante,[11] ne rubiginem scilicet ac situm arma[12] sentirent. Denique utrique[g] quotidiani,[13] et quasi domestici [§. 3. hostes tirocinia[14] militum imbuebant,[h] nec aliter utraque gente, quam quasi[15] cote quadam, populus Romanus[16] ferrum suæ acuebat virtutis.[17] Ligures[18] imis[19] Alpium [§. 4. jugis adhærentes[c] inter Varum[20] et Macram[1] flumen, implicitosque[2] dumis sylvestribus, major aliquanto[3] labor erat invenire, quam vincere. Tuti[4] locis et fuga,[5] [i] durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia,[6] quam bella faciebat.[7] Itaque cum diu multumque eluderent [§. 5.

[c] *Ligures adhærentes profundis Alpium jugis.*

10 *Gens* Ed. pr.—11 *Incitatæ* Ms. Pal. 2.—12 *Ac situm scilicet arma* Ed. Lugd. Freinsh. Zeu. Blanc. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. *Ac sitū s. arma* Ed. Lips. 1. 2. 3. *ac situm arma*, omisso τῷ *scilicet*, Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—13 *Denique utrique cotidiani* Mss. Pall. et Duk. fere omnes, Ed. pr. Junt. Ven. Sed *denique quotidiani* Ms. Reg. F. *denique itaque quotidiani* Ed. Lips. 1. 3. Ber. Med. Par. *denique ita quotidiani* Ed. Sab. Ald. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel.—14 *Tyrocia* Ed. Lips. 1. pro *tyrocīa*. Sed *tyrocinia* Ed. Lips. 2. 3. Med. Ven. *tyrocīa* Ed. Par. 2. Gryph. *tirocina* Ed. Par. 1.—15 Sic Ms. Voss. 3. Ed. Vin. Stad. Grut. Lugd. Sed *quam si* Mss. Pall. Ryck. Toll. Duisb. Regg. Fran. Ed. pr. Blanc. Beg. *quasi*, omisso τῷ *quam*, Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. *quam*, omisso τῷ *quasi*, Ms. Voss. 1. *jam si* Ms. Voss. 2. et correctum *sicut*.—16 *P. R.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. fere ubique.—17 *Suæ virtutis acuebat* Ms. Naz. Ryck. Flor. Malliab. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—18 *Lygures* Ms. Berol.—19 *In viis* Ms. Ryck. *inviis* Ed. Lips. 2. Blanc.—20 *varrum* Ed. Lips. 1. 3. *arum* Ed. Med. Par.—1 *Macrum* Mss. Vin. quidam, Ed. Gryph.—2 *Implicitos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—3 *Aliquando* Ed. Beg.—4 Ita Mss. Pall. Regg. Berol. Toll. Duisb. Ed. pr. Sed *totum locis* Ms. Ryck. *tutus locis* Ms. Fran. *tuti siquidem locis* Jord. *tutum locis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Vetst.—5 *Fugaque* Ms. Fran.—6 *Latrocīnia magis* Ms. Naz. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—7 *Faciebant* Ms. Berol. (in quo tamen scriptum erat *faciebāt*) Flor. Jord. Ed. Beg. Duk. 1. 2.—

NOTÆ

apud Plautum alicubi ; ita apud Plautum reperias 'esub' et 'desub.' Ceterum, quod vir magnus affirmat, cave id verum putes; nam sub, et desub, non sunt idem ; desub enim est desuper. *Pater.*

[g] *Utrique*] Nota ut insolitum *utrique* de tribus dici, nisi Ligures et Insubres intelligat ; Illyricos vero prætermittat, utpote remotiores.

[h] *Tirocinia militum imbuebant*] Nemo unquam ante Florum hoc dixit, Imbuebant tirocinia militum : nihil aliud est quam imbibebant tir. mil. Gallice, *Essuyoient l'apprentissage de nos Soldats. C'étoit sur eux que nos Soldats faisoient leur apprentissage.*

[i] *Et fuga*] Hic fuga nil aliud est quam pedum velocitas, quod notandum.

Salyi,[j] Deceates,[k] Oxybii,[l] Euburiates,[m] Ingauni,[8] tandem Fulvius[n] latebras eorum ignibus[9] sepsit: Bæbius[10] [o] in plana deduxit: Posthumius[11] [p] ita exarmavit, ut vix reliquerit[12] ferrum, quo terra coleretur.

8 *Eluderent Saluvii, Decilates, Oxunii, Buriates, Ingauni* Mss. Jord. *eluderet saltus detrate. buriates sexule. incognitas* Ms. Duisb. Ed. pr. *eluderet saltus, deciate sexubile buriatas incognitas* Ms. Pal. 1. *eluderet saltus, Exubiles, Buriates, Soxulæ incognitas* Ms. Ryck. *eluderet saltus, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, incognitas* Mss. Regg. *eluderet saltus, Deceate, Buriales, Sexule incognitas* Ms. Berol. *eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Buriates, Sexule incognitas* Ms. Malliab. Flor. *eluderet saltus debureate foccubilees incognitæ* Ms. Fran. *eluderetur saltu Ocxubules Buriates Sexule incognitas* Ms. Voss. 3. *eluderent Salyi, Deceates, Sexobuli Buriates, i.* Ms. Voss. 1. *eluderet saltus deciates oxubile buriatas incognitas* Ms. Naz. quocum fere consentit Ms. Pal. 2. In Ms. Voss. 2. erat *Deciates:* cetera ut in Edd. *eluderet saltus deceates* (*deciates* Lips. 2. 3. Med. Par. Ven.) *moxubii incognitas tandem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *eluderent Salii,* (sic et Zeu.) *Deceates, Oxybii, Euburiates, incognitas* Ed. Gryph. *eluderent saltu, viis, latebris, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni* Ed. Stad. Pont. e Jord. *eluderet Salyus, Deciates,* (Beg. *Deceates*) *Oxybius, Euburiates, Ingaunus* Ed. Blanc. Beg.—9 *Igni* Jord.—10 *Bebius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Nam his in libris pro diphthongis *æ* et *œ* fere ubique est littera *e:* id quod supra jam monuimus.—11 *Postumius* Ms. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr. Blanc. Duk. 1. 2.—12 *Relinqueret* Mss. Pall. Ryck. Toll. Duisb. Berol. Fran. Ed. pr.

NOTÆ

j *Salyi*] Qui et Salyes in tabulis nominantur, Galliæ Narbonensis populi circa Aquas Sextias ad Occidentem Ligurum.

k *Deceates*] In Gallia Narbonensi populi ad Vari ostia, ubi Ligures, qui Deceates Ligures etiam dicebantur, ut et Oxybii qui Deceatibus Orientales erant ad oram Gallici maris.

l *Oxybii*] Vide *Deceates,* nota superiori.

m *Euburiates*] In Liguria, ut et Inganni, qui et Albinganni dicti sunt.

n *Tandem Fulvius*] Quint. Fulvius Flaccus, vel Marcus Fulvius Nobilior, nam utrique de Liguribus triumpharunt. Sed de M. Fulvio Nobiliori malim intelligi, qui finem bello imposuit, quod duravit annis LXXX. Alii de Quinto Fulvio malunt intelligi, qui anno DLXXIV. de Liguribus triumphavit; et favere videtur Livius XLIV.

o *Bæbius*] Fuere duo Bæbii Tamphili sive Pamphili, fratres, Cn. scilicet, et M. De Marco hic Noster loquitur; nam de Liguribus triumphavit, collega Cornelio Cethego anno ab Ur. Cond. 573. Eosque in agrum Taurasinorum, quem de Samnitibus Romani ceperant, traduxit; unde illi postea Ligures Bæbiani et Corneliani dicti sunt, et in hoc Samnitium tractu a Plinio recensentur.

p *Posthumius*] A. Posthumius Albinus, qui Consul fuit cum C. Calpurnio Pisone, Liv. XL. 41. 3.

CAP. IV.

BELLUM GALLICUM.

GALLIS Insubribus,[a] et[1] his accolis Alpium, animi [§. 1. ferarum, corpora plus quam humana erant: sed experimento deprehensum[2] est, quippe[3 b] sicut[a] primus impetus eis major quam virorum est, ita sequens minor quam fœminarum: Alpina corpora[4] humenti[5] cœlo[b] educata, [§. 2. habent[6] quiddam simile[7] nivibus[8] suis: quæ mox ut caluere pugna,[9 c] statim[10] in sudorem[11] eunt;[12] et levi motu, quasi sole, laxantur.[c] Hi sæpe[13] et alias, sed Britomaro[14] [§. 3. duce,[d] 'non prius soluturos se baltea, quam Capitolium

[a] *Sed istud experimento deprehensum est, nempe quod ut, &c.*
[b] *Humido cœlo.*
[c] *Quæ corpora mox ut caluere pugna, statim eunt in sudorem, et levi motu, quasi sole, dissolvuntur.*

1 *Ex his* Ed. Ven.—2 *Depræensum* Ed. Ven.—3 *Quod* Auctor hist. misc. 3. 3. Urspergensis in Chron. Bergomensi ad A. M. 4967. et Nauclerus Generat. LVIIII. Ed. Stad. Pont. Zen. Abest ab Ed. Blanc. verbis *exper. depr. est* inclusis uncis. Ed. Beg. *sed, quod experimento deprehensum, sicut pr. imp. &c.*—4 *Alpina enim corpora* Auctor hist. misc. *causa autem hæc est, quod Alpina corpora* Ursperg. *Alpina quippe corpora* Ed. Beg.—5 *Humecto* Auct. hist. misc.—6 *hnt* Ed. Lips. 1.—7 *Simile* aberat a Ms. Voss. 1.—8 Ita Ms. Jord. Naz. Pal. 1. Gud. Regg. Voss. 3. Auct. hist. misc. Ursperg. Bergom. Sed *cum nivibus* Mss. Vin. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Vetst.—9 *Cum mox caluere pugna* Jord. *cum calore primæ pugnæ* Ursp. *cum mox calore pugnæ* Bergom. *cum mox calore exarserint pugnæ* Hist. misc. *mox ut cal. p.*, omisso τῷ *quæ*, Ed. Beg.—10 *Statim* abest ab Ed. Lips. 2. —11 *Insudorem* Ed. Lips. 1. *in sudore* Ms. Berol.—12 *Exeunt* Mss. Vin. quidam. —13 *Hoc sæpe* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Hic sæpe* Ed. Par.—14 *Et Britomaro* Jord. *sed Britomatro* Ms. Ryck. *sed Birtomarco* Ms. Duisb. et in marg. *Britamaro:*

NOTÆ

CAP. IV. *Bellum Gallicum*] Ann. Mundi 3725. ante Ch. Nat. 223. ab Ur. Cond. 528. Coss. L. Æmilio Papo, C. Attilio Regulo.

[a] *Gallis Insubribus*] Vide cap. sup.

[b] *Quippe*] Mirum quantopere vox ista viros doctos turbaverit, ut etiam novas lectiones introducerent: sed ne longum faciam, sic lege et intellige: *Sed experimento deprehensum est, quippe*, id est, scilicet, ut apud Virgil. 'Quippe ferant rapidi secum.'

[c] *Quæ mox ut caluere pugna*] An nives, an corpora? lego, *nam mox, &c.* probat enim τὸ *simile* a se positum. Docti, quid velim, facile senserint. *Pater.*

[d] *Britomaro duce*] De Boiis intelligendum est.

ascendissent,' juraverant. Factum est. Victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox, Ariovisto[15] duce, [§. 4. vovere 'de nostrorum militum præda Marti suo[e] torquem.' Intercepit Jupiter[16] votum.[17] Nam de torquibus eorum aureum tropæum[18] Jovi Flaminius[19 f] erexit. Viri- [§. 5. domaro[20] rege 'Romana arma Vulcano' promiserant: aliorsum[21] vota ceciderunt.[g] Occiso enim rege, Marcellus[22 h] tertia[23] post Romulum[i] patrem Feretrio Jovi arma[24] suspendit.

CAP. V.

BELLUM ILLYRICUM.

Illyrii,[1] seu[2] Liburni,[a] sub extremis Alpium radi- [§. 1.

quod erat in Mss. Vin. nonnullis. *sed Brutomaro* Ms. Reg. Q.—15 *Ariouito* Ms. Naz. Voss. 1. 2. Reg. F. *Arioiusto* Ms. Pal. 2. Duisb. Ed. pr. *Arnouito* Ms. Pal. 1. *Areouisto* Ms. Reg. Q. *Arionico* Ms. Fran. *Ariouico* Mss. Vin. *Ariobisto* Jord. *Aristonico* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *Astrionico* Ed. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst.—16 *Juppiter* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Lugd.—17 *Votum aureum* Ed. Lugd.—18 *Tropheum* Ed. Lips. 1. 2. 3. *trophæum* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Blanc. Vetst.—19 *Flāminius* Ed. Med. Par. *Flamineus* Ed. Lips. 3. *Flamminius* Ed. Ven.—20 *Britomatro* Ms. Ryck. *Virodomaro* Ms. Reg. Q, Voss. 1. Fran. *Virdumaro* Ed. Stad. Pont. *Virdomaro* Mss. Vin.—21 Sic et Ed. Ven. Sed *alioqn̄* Ed. Lips. 1. *alioquin* Ed. Lips. 3. Med. Par.—22 *Marcello* Ed. Beg.—23 *Tertius* Ms. Reg. Q. *tercia* Ed. Lips. 1. ubique.—24 *Arma Jovi* Ed. Vetst. Amstel. *Jovi opima* Ed. Stad. Pont. e Jord.

1 *Illyrici* Ms. Ryck. Regg. Toll. Fran. Duisb. Jord. Ed. pr. Stad. 2.—2 *Se*

NOTÆ

[e] *Marti suo*] Marti quem colunt Galli, ut docet Cæsar de bello Gallico VI. 17.

[f] *Flaminius*] C. Flaminius Nepos, qui cum P. Furio Calvo Consul fuit.

[g] *Aliorsum vota ceciderunt*] Aliorsum, alioversum. In alienas manus vota illa devenere; nam pro Romanis armis, quæ Vulcano Galli promiserant, Romani Gallica Jovi suspendere.

[h] *Marcellus*] M. Claudius Marcellus, qui finem bello imposuit, quod duravit annis quatuor.

[i] *Tertia post Romulum*] Virgil. de Marcello, 'Tertiaque arma Patri suspendet capta Quirino.'

Cap. v. *Bellum Illyricum*] Hoc bellum quatuor annis ante Gallicum, de quo cap. superiori actum est. Ann. Mundi 3721. ante Ch. Nat. 227. ab Ur. Cond. 524. Coss. L. Posthumio Albino II. et Q. Fulvio Centumalo.

[a] *Illyrii seu Liburni*] Nam Liburnia Illyridis regio est.

cibus[3] agunt inter Arsiam,[4] Titiumque[5 b] flumen, longissime per totum Adriani[6 c] maris littus effusi. Hi, regnante [§. 2. Teutana[7] muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos quippe nostros,[d] ob ea [§. 3. quæ deliquerant,[8 e] jure agentes, nec gladio[9] quidem, sed ut victimas, securi percutiunt:[a 10 f] præfectos navium, igni[11] comburunt: idque quod[12] indignius foret, mulier imperabat. Itaque, Cnæo[13] Fulvio[14] Centimalo[15 g] duce, late do- [§. 4. mantur. Strictæ in principum[16] colla secures, legato- [§. 5. rum manibus litavere.[b h]

[a] *Nam legatos nostros jure agentes, ob ea quæ illi deliquerant, percutiunt, non quidem gladio, sed securi, quasi victimas.*
[b] *Justa persolvere manibus legatorum.*

Ed. Par.—3 *Jugis* Ms. Flor.—4 *Arsium* Ed. Lips. 2.—5 *Ticinumque* Mss. Vin. Pal. 2. Fran. Voss. 3. *Ticiniumque* Ms. Flor. *titinumque* Ed. Lips. 1. 3. *tytiũque* Ed. Par. 1. *tyriumque* Ed. Par. 2. *titunũque* Ed. Lips. 2. *Tytiumque* Ed. Grypb.—6 Sic Mss. Vin. et Duk. plerique: Ed. pr. Ber. Sab. Par. Stad. marg. etiam Beg. Sed *Adriatici* Ms. Reg. Q, Flor. Ed. Ven. Gryph. Stad. Pont. Sed in Ms. Flor. emendatum erat *Adriani*. Ed. Lips. 1. 2. 3. *Adriaci*.—7 Sic Mss. Pall. Bongars. et Duk. plerique, in his Berol. Jord. Ed. pr. Sed *Tantana* Ms. Reg. Q. *Teucana* Mss. Vin. Fran. *Theutona* Ms. Voss. 3. *teusa* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Teuta* Ed. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pons. Zeu. Fab. Vetst. *Teuca* Ed. Gryph.—8 *Delinquerant* Ed. Lips. 3.—9 Ita Ms. Pal. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Lugd. Stad. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. Amstel. Sed *ne gladio quidem* Ms. Ryck. Reg. F, Flor. Fran. Malliab. Naz. Pal. 1. Jord. Ed. Fab. Blanc. Beg. Duk. 1. 2.—10 *percuciunt* Ed. Lips. 1. 3.—11 *Igne* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg.—12 Sic Ms. Ryck. Fran. Voss. Sed *quo ind.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Blanc. Amstel. Beg. Duk. 1. 2.—13 *Cnæo* aberat a Mss. Regg. Sed *C.* Ms. Fran. *Cneo* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—14 *Fulvio* aberat a Ms. Berol. Malliab. Duisb. Ed. pr. Beg.—15 *Centimano* Ms. Fran. *Centumalo* Ed. Stad. Pont.—16 *Principium* Ms. Ryck. Ed. Gryph. *principem* Ed. Ven.

NOTÆ

[b] *Arsiam, Titiumque*] Arsia fluvius ad Occidentem, Italiæ terminus; Titius, ad Orientem. Alii Illyricos fines latius extendunt.

[c] *Adriani*] Ita Horatius: ita et Cicero. Aliud est, proprie loquentibus, Adriaticum, et, Adrianum. *Pater.*

[d] *Legatos quippe nostros*] Hi fuere C. et L. Coruncani.

[e] *Ob ea quæ deliquerant*] Italicos mercatores spoliaverant.

[f] *Securi percutiunt*] Alter tantum occisus est.

[g] *Cnæo Fulvio Centimalo*] Vide in Tit. alii Quintum vocant, Eutrop. Cnæum cum Floro.

[h] *Legatorum manibus litavere*] Litare, hoc est, sacrificare. Sic lib. III. 18. 'Strabo Pompeius non prius finem cædium fecit, quam Asculi eversione manibus tot exercituum Consularium direptarumque urbium Diis litaretur.'

CAP. VI.

BELLUM PUNICUM SECUNDUM.

POST primum Punicum bellum, vix quadriennii[1] [§. 1. requies,[a] ecce alterum bellum :[2] minus quidem spatio[3] (nec enim amplius quam decem et octo[4] annos[b] habet[5]) sed adeo cladium[6] atrocitate terribilius, ut, si quis[7] conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus,[8] qui vicit.[c] Urebat[α9d] nobilem populum[e] ablatum mare,[f] captæ [§. 2. insulæ,[10g] dare tributa, quæ jubere[11] consueverat.[12h] Hinc

α *Stimulabat.*

1 *Quadrieni* Ed. Med. Par. *quadriennis* Ed. Gryph. Stad. Pont.—2 *Bellum* abest ab Ed. Beg —3 *Spacio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Mox ab eisdem libris absunt unci.—4 *X. et VIII.* Ms. Ryck. *XVIII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. *octo et decem* Ed. Stad. Pont.—5 *Habet* aberat a Ms. Ryck.—6 *Gladii* Mss. Regg. Fran. Voss. 1.—7 *Siquis* Ed. Lips. 1.—8 *Sit victor populus* Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Ed. pr.—9 Sic Ms. Naz. a manu emendatrice, Vin. Regg. Pigh. Jord. Freculpb. Sed *urgebat* Frisingens. II. 36. *pudebat* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Pall. Fran. Voss. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst. Beg. *aut pudebat* Ed. Med. Par. *at pudebat* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Gryph. *at urebat* Ed. Vin. Lugd.—10 *Ablato mari, raptis insulis* Ed. Stad. Pont. Beg..... *captæ insulæ.* Sic Mss. Pall. Voss. Ed. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Amstel. Sed *raptæ insulæ* Ms. Ryck. Scias. Gud. 2. Toll. Regg. Duisb. Fran. Berol. Ed. pr. Lips. 1. (in quo tamen scriptum est *rapte)* 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Lugd. Duk. 1. 2. Jord. Freculph. *raptas insulas* Ms. Pigh.—11 *Habere*

NOTÆ

CAP. VI. *Bellum Punicum secundum*] Ann. Mundi 3731. ante Ch. Nat. 217. ab Ur. Cond. 534. Coss. M. Livio Salinatore et L. Æmilio Paulo.

a *Vix quadriennii requies*] Cave existimes primum bellum Punicum inter et secundum, quatuor tantum annos intercessisse: nam hoc falsissimum, cum unius et viginti spatium intersit. Sed hoc sic accipiendum, quasi dicat Florus, post primum bellum Punicum usque bellis impediti fuere Romani fere usque ad secundum bellum ; ita ut vix quadriennii requiem ceperint. Quod verum est.

b *Decem et octo annos*] Alii unum demunt, addunt alii, sed ex tabulis decem et octo, nec plus vel minus durasse satis constat.

c *Similior victo sit populus, qui vicit*] Silius lib. I. 'propiusque fuere periclo Queis superare datum.'

d *Urebat*] Male in al. *pudebat.* Sic Terent. 'uro hominem.'

e *Nobilem populum*] Pœnos.

f *Ablatum mare*] Quod primo bello Punico Romani in ditionem suam redegerant.

g *Captæ insulæ*] Sardinia, Corsica.

h *Quæ jubere consueverat*] Jubere tributa, est tributa indicere, imperare : Gallice, *exiger des tributs.*

ultionem[13] [i] puer Annibal[14] ad aram patri[15] [j] juraverat: nec morabatur.[16] [k] Igitur in causam[17] belli Saguntus[18] [l] [§. 3. delecta[19] [m] est, vetus[20] Hispaniæ civitas, et opulenta,[21] fideique erga[22] Romanos magnum quidem, sed triste monumentum;[23] quam in libertatem[24] communi fœdere[n] [§. 4. exceptam Annibal, causas[25] novorum motuum quærens, et suis et ipsorum[26] [o] manibus[27] evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio [§. 5. est:[28] itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma

Ed. Lips. 2. Ven.—12 *Consuerat* Ms. Pal. 1. *Consueverant* Ms. Flor.—13 Sic Ms. Pal. 1. Flor. Malliab. Regg. Fran. Voss. 1. 2. Ed. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. Jord. Freculph. Sed *hinc in ultionem* Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Berol. Duisb. Voss. 3. Pigh. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. *Hic in ultionem* Ed. Lips. 1. *in ultionem* Ed. Blanc. Amstel. *quin ultionem* Ed. Beg. quæ est conjectura Nic. Heinsii.—14 *Hānibal* Ed. Lips. 1. *Hannibal* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—15 *Patris* Mss. Jord.—16 Sic Ms. Naz. Regg. Flor. Malliab. Fran. Voss. 1. 2. Pigh. Jord. Sed *remorabatur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—17 Sic Ms. Flor. Reg. Q, Pigh. Jord. Freculph. Sed *in caussa* Ms. Naz. Ryck. (in quo scriptum erat *cā*) Voss. 3. Pall. Ed. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Vetst. *in cā* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—18 *Saguntos* Ms. Naz. *Saguntum* Ms. Pal. 2.—19 Ita Ms. Naz. Ryck. Malliab. Voss. 1. 2. Sed *electa* Freculph. *deleta* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Stad. Grut. Lugd. Vetst. Beg. *delata* Ed. Par. Ven.—20 *Velut* Jord. *vs* Ms. Naz. A Ms. Pighii aberat. Abest etiam ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Sed in Lips. 2. Ven. est *Hispaniæ vetus.*—21 *Opulenta,* omissa copula, Ms. Pigh. Ed. Gryph.—22 *Ergo* Ed. Lips. 2.—23 *Monimentum* Ms. Duisb. Ed. pr.—24 *In libertate* Ms. Naz. Ryck. Voss. Reg. F, Flor. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *in libertate positam* Ms. Pigh.—25 *Cās* Ed. Lips. 1.—26 *Suorum* Jord.—27 *Machinis* Ms. Pigh.—28 *Est* abest ab

NOTÆ

[i] *Hinc ultionem*] Qui vocem *hinc* mutant, ii sane eam non intelligunt: 'urebat populum nobilem ablatum mare,' &c. 'Hinc,' Gall. *d'un autre côté,* 'ultionem puer Annibal,' &c.

[j] *Ad aram patri*] Amilcar ad Hispaniam exercitum traducturus sacrificat, et sacrificio filium Annibalem admovet novem annos natum, et jurare jubet se quamprimum possit populo Romano hostem futurum.

[k] *Nec morabatur*] In mora non erat ille; Gall. *il n'attendoit que l'occasion.*

[l] *In causam belli Saguntus*] Quia scilicet non dubitabat ille, quin Saguntinis oppugnandis arma moverent Romani, utpote sociis. Saguntus est urbs Hispaniæ ad littus eoum.

[m] *Delecta*] Male in al. *deleta.*

[n] *Communi fœdere*] Ultimo fœdere inter Carthaginenses et Romanos sancito cautum fuerat, ut Saguntus, quia Romanorum socia, exciperetur, et inter utriusque populi imperia libera maneret.

[o] *Ipsorum*] Saguntinorum.

procurrunt,[29] dum prius more legitimo[30][p] queri[31] malunt. Interim[32] jam novem mensibus fessi fame, machinis, [§. 6. ferro,[33] versa denique in rabiem fide, immanem[34] in foro excitant rogum:[q] tum desuper se suosque, cum omnibus opibus suis, ferro et igni[35] corrumpunt. Hujus tantæ [§. 7. cladis auctor Annibal[36] poscitur.[r] Tergiversantibus Pœnis, dux legationis, 'Quæ,'[37] inquit, 'mora est?' Fabius.[38] 'In hoc ego sinu[s] bellum pacemque porto;[39] utrum eligitis?'[40] Succlamantibus, 'Bellum:'[41] 'Bellum igitur,'[42] inquit, 'accipite:' et excusso in media curia[43] togæ gremio, non sine horrore, quasi plane sinu ferret,[44] bellum effudit.[45] Similis exitus belli initio fuit: nam, quasi has infe- [§. 8.

Ed. Zeu.—29 *Concurrunt* Ms. Flor. Fran. Malliab. Reg. Q. Aberat a Ms. Gud.—30 *Legittimo* Ed. Lips. 3.—31 *Quæri* Ed. Gryph.—32 *Saguntini interim* Ed. Beg. ut legendum videbatur Nic. Heinsio.—33 Sic Mss. Pall. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ber. Voss. 1. 2. Jord. Ed. pr. Sed *ferro et igne* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *machinis, ferro Saguntini* Ms. Pigh.—34 *īmmanē* Ed. Lips. 1.—35 *Igne* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—36 *Auctor per legatos Hannibal* Ms. Pigh.—37 *Legationis Fabius, quæ* Ms. Pigh. Reg. Q, Hist. misc. 3. 5. Ed. Blanc. Beg. *Rom. Fabius* Naucler. In Ms. Malliab. τὸ *Fabius* in margine scriptum erat post τὸ *est.* Ed. Gryph. Stad. Pont. *legationis Romanorum, quæ.*—38 *Fabius* abest ab Ed. Blanc. Beg.—39 Ita Ms. Vin. Pall. Berol. Jord. Ed. pr. Sed *bellum affero et pacem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—40 *Elegitis* Ms. Naz.—41 *Utrum eligitis? cumque succlamatum esset, bellum* Ms. Lipsii, Flor. *pacemque porto ut placet sumite, cumque succlamatum esset utrum vellet dare bellum, bellum igitur* Ms. Fran. *utrum eligitis? utrum placet? sumite. Cumque succlamatum esset, utrum vellet daret: bellum igitur* Ms. Pigh. Ed. Lips. 1. (in quo scriptum est *sūite*, et *ēēt*) 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *succlamantibus bellum* Ms. Voss. 3. Ursperg. Auct. hist. misc.—42 *Igitur* aberat a Ms. Ryck. Malliab.—43 Ita Ms. Flor. Pigh. Voss. 3. Jord. hist. misc. Ursperg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Sed *media curia* Ms. Pal. 1. *in mediam curiam* Ms. Pal. 2. et Duk. ceteri. Ed. pr. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—44 *Pleno* Ms. Pigh. et Naucler. *plano* Ed. pr. *plane quasi bellum sinu ferret* Mss. Regg.—45 Sic Ms. Pigh. Sed *bellum ferret, effudit* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Voss. Fran. Hist. misc. Ursperg. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2. *et....effudit* absunt ab Ed. Beg. de sententia Frein-

NOTÆ

[p] *More legitimo*] Per legatos, scilicet.

[q] *Rogum*] Hic manifesto sumitur pro strue lignorum nondum accensa, contra quam quibusdam visum est.

[r] *Annibal poscitur*] Accusatur: Gallice, *on demande justice d'Annibal.*

[s] *In hoc ego sinu*] Quem ex toga fecerat.

rias[t] sibi Saguntinorum ultimæ diræ[u] in illo publico parricidio incendioque mandassent, ita Manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum et regum,46 qui id47 gessere bellum, exitio parentatum est.[v] Igitur ubi [§. 9. semel se48 in Hispania movit illa gravis et luctuosa Punici belli49 vis atque tempestas; destinatumque Romanis50 jam diu fulmen Saguntino igne conflavit:[b] [w] statim quodam impetu rapta medias perfregit Alpes; et in51 Italiam ab illis fabulosæ altitudinis[x] nivibus, velut cœlo52 missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum et [§. 10. Ticinum[y] valido statim fragore detonuit.[c] Tunc Scipione duce fusus exercitus: saucius etiam53 ipse venisset in ma-

[b] *Saguntino igne conflatum est.*
[c] *Ac procella quidem primi impetus statim erupit circa Padum et Ticinum cum valido fragore.*

shemii.—46 *Ducum, regum* Ms. Malliab.—47 *Id* abest ab Ed. Zeu.—48 *Semel in* Ms. Ryck. Voss.—49 *Belli* aberat a Ms. Ryck.—50 *Romanis* aberat a Mss. Vin. Pal. 1. Ryck. Regg. Malliab.—51 *Et Italiam* Ms. Fran.—52 *Vel de cælo* Ed. Lips. 1. 3. *velut de cælo* Ed. Lips. 2. *velut cæso* Ed. Par.—53 *Et ipse* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.

NOTÆ

[t] *Inferias*] Sic proprie dicebantur sacrificia, libationes, quæ mortuis inferebant.

[u] *Diræ*] Imprecationes, quibus Romanos egerant, quod ab illis misere destituti, et in Carthaginenses, quod injuste ab illis bello petiti fuissent.

[v] *Parentatum est*] Parentare proprie est parentibus justa facere; sed per Synecdochen de quibusve mortuis dicitur.

[w] *Conflavit*] Passive, pro conflatum est.

[x] *Fabulosæ altitudinis*] Fabulosum, hic certe, non idem est quod falsum, quod commentitium; sed id quod, etsi verum est, fabulas tamen in se se admistas habet, aut de quo multæ fabulæ narrantur. Sic et apud Horatium; Hydaspes fabulosus, vel 'quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes.' Non quod Indiæ fluvius non sit Hydaspes, (nam e veteri Geographia constat, ejus regionis fluvium esse Hydaspem,) sed quod de illo multa fabulati essent, vel Poëtæ, vel illi nugatores Græculi, qui aut Alexandri, aut Bacchi, aut Persei, (sic illuc quoque Perseus,) expeditiones scriptis suis prodiderant. Neque vero aliter Horatius, cum alicubi scripsit, 'Me fabulosæ columbæ texerunt;' neque, iterum dico, aliter, cum cecinit: 'Jam te premet nox fabulæque Manes:' id est, Manes, de quibus boni viri tam multa sibi in animo finxere, ut et aliis terriculamenta objicerent. Ridiculus enim esset Horatius, si quem ab eo premi diceret, quod esset nihil, id est, si esset fabula.

[y] *Ticinum*] Ticinus Galliæ Cisalpinæ fluvius, *Tesino* nunc.

nus hostium[54] Imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum[55 z] filius ab ipsa morte[56] rapuisset. Hic [§. 11. erat[57] Scipio, qui in exitium Africæ crescit,[58] nomen[59] ex malis ejus habiturus.[a] Ticino Trebia[b] succedit. Hic [§. 12. secunda[60] belli Punici procella desævit,[61 c] Sempronio Consule. Tunc callidissimi hostes, frigidum et nivalem nacti[62] diem, cum se ignibus prius oleoque[d] fovissent (horribile dictu)[63] homines a meridie et sole venientes nostra nos hyeme[64 e] vicerunt.[y] Trasimenus[65] lacus[f] tertium [§. 13. fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio.[66] Ibi quoque ars nova[67] Punicæ fraudis: quippe nebula lacus palustribusque virgultis tectus[68] eques,[69 g] terga subito pugnantium invasit. Nec de Diis[70] possumus queri: imminentem quippe[71] [§. 14. temerario duci cladem prædixerant insidentia signis exa-

Beg.—54 *In manus hostium venisset* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Duk. 1. 2. *venit in hostium manus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. *venisset in hostium manus* Ed. Ven. Gryph. Stad. Pont.—55 *Admodum* abest ab Ed. Beg. cum tamen sit in Mss. et Edd. omnibus, etiam in Jord. Freculph. Hist. misc. Ursperg.—56 *Monte* Ed. Lips. 3.—57 Sic Ms. Ryck. Voss. 2. 3. Sed *erit* Mss. Regg. Berol. Malliab. Duisb. Voss. 1. Fran. Jord. Ed. pr. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Beg. Duk. 1. 2. Etiam in Ms. Flor. correctum erat *erit*. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Gryph. Stad. Pont. *et hic erit*.—58 *Crescet* Ed. Med. Par.—59 *Cognomen* Ed. Stad.—60 *S̄cda* Éd. Lips. 1.—61 *Desæviit* Ed. Beg.—62 *Nancti* Ms. Naz.—63 Unci absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. et hic et ubique.—64 *Hyeme* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. ubique.—65 *Trasimenius* Ms. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *Transimenius* Ed. Beg. haud dubie operarum peccato pro *Trasimenius*, nam in notis quidem se retinuisse Begerus ait scripturam Ms. Berol. *Thrasymenus* Ed. Fab.—66 *Flamminio* Ed. Lips. 1. *Fiāminio* Ed. Lips. 3.—67 *Nove* Ed. Lips. 1. 3. Par. 2. *novæ* Ed. Med. Par. 1. Ven.—68 *Rectus* Ed. Ven.—69 *Ēqtū* Ed. Lips. 1. *equitum* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. *eqs* Ed. Ven.—70 *Dis* Ms. Naz.—71 *Quippe* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.

NOTÆ

z *Prætextatus admodum*] Prætexta indutus. Erat autem prætexta toga, quæ purpuram oræ prætextam habebat, et a pueris ferebatur usque ad annum decimum septimum.

a *Nomen ex malis ejus habiturus*] Africani scilicet.

b *Trebia*] Galliæ Cisalpinæ fluvius.

c *Desævit*] Valde sævit.

d *Oleoque*] Quo frigori impenetrabiles redderentur.

e *Nostra nos hyeme*] Hæc dicit comparate ad Pœnos, qui a meridie et sole veniebant, quibus ideo hyems durior esse debebat quam Romanis, qui ad Septentrionem, præ Pœnis, versi sunt.

f *Trasimenus lacus*] In Tuscia.

g *Tectus eques*] Tecti equites, more Poëtarum. Jam supra monuimus.

mina,[72] et aquilæ prodire nolentes,[h] et commissam aciem secutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem[73] soli, equitum virorumque discursus,[i] et mota[74] vehementius arma fecerunt.[d][75] Quartum, id est,[76] pæne[77] ultimum vulnus imperii Cannæ,[j] ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladis emersit,[k] et quadraginta[78] millium cæde parta[79] nobilitas. Ibi in exitium infelicis[80] exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique[81] rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis[l] Annibal, qui mox terga pugnantium ciciderunt,[82][m] insuper callidissimus Imperator, patentibus in[83] campis, observato [§. 15.] [§. 16.]

[d] *Nisi discursus equitum virorumque et arma mota vehementius fecerunt illum tremorem terræ.*

Stad. Pont.—72 *Agmina* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—73 *Terrorem* Ms. Ryck. *errorem* Ms. Voss. 2. *horrore* Ed. Med. Par. Ven. vitiose pro *horrore*.—74 *Motu* Ed. Ven.—75 *Fecerint* Ed. Gryph.—76 *Quartum et* Ms. Gud. *quartū i.* Ed. Lips. 1. 2. 3.—77 *Pene* Ed. Lips. 1. 3. Ven. ubique. *pæne* Ed. Med. Par. ubique.—78 *Sexaginta* Jord. *XL. milium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—79 *Facta* Ms. Naz.—80 *Infœlicis* Ed. Par. *infelix* Ed. Freinsh. —81 *Denique* aberat a Ms. Naz. Pall. Ryck. Regg. Duisb. Voss. 2. 3. Jord. Ed. pr. A Ms. Voss. 1. aberant verba *tota denique rerum natura.*—82 *Ceciderant* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont. *cæciderant* Ed. Gryph.—83 *In*

NOTÆ

[h] *Insidentia signis examina, et aquilæ prodire nolentes*] Ex acuminibus hastilium veteres militaria auspicia solebant sumere, hoc est, superis atque inferis spiculis: ex superis, si volucres, flammulæ, et aliæ id genus insiderent, ut hic examina apum: ex inferis vero, si hastilia humi defixa quæ signa militaria, uti aquilas, sustinerent, vel facillime vel difficillime convellerentur; si facillime, auspicata; si contra, inauspicata putabantur, ut hic. Vides nunc quid intelligat Florus, per ' aquilæ prodire nolentes.' Id est, cum hastilia illa, quibus aquilæ signa militaria insidebant, nullo modo possent convelli.

[i] *Equitum virorumque discursus*] Phantasia poëtica, cujusmodi plures apud Homerum invenies. Quasi vero virorum et equorum discursus, et mota vehementius arma soli horrorem faciant. Miror vero magnum virum emotæ mentis Florum insimulasse qui hæc scripserit.

[j] *Cannæ*] In Apulia juxta Aufidum amnem.

[k] *Emersit*] Ex ignobilitate sua, scilicet.

[l] *Non contentus simulatis transfugis*] Non contentus misisse quosdam ex suis, qui cum se transfugas esse simularent, pugna commissa, Romanorum terga cæderent.

[m] *Ciciderunt*] Pater meus legebat *cæderent*, quod consilium notat, et finem consilii; nam transfugas miserat ut cæderent.

loci ingenio,[n] quod et sol ibi acerrimus,[84] et plurimus pulvis, et Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum,[85] [o] ita instruxit aciem,[p] ut, Romanis adversus[86] hæc omnia adversis,[87] quasi[88] secundum[89] cœlum tenens,[q] vento, pulvere, sole pugnaret.[r] Itaque duo maximi exercitus[s] [§. 17. cæsi ad hostium satietatem,[90] donec Annibal diceret militi suo, ‘ Parce ferro.’[t] Ducum effugit[91] alter,[u] alter occisus est:[v] dubium uter majore animo. Paulum puduit,[w] Varro non desperavit.[x] Documenta cladis cruentus ali- [§. 18.

patentibus Mss. Regg. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Jord. Ed. pr.—84 *Acernimus* Ed. Lips. 1.—85 *Ad constitutum flaret* Ed. Stad. Pont. Zeu.—86 *Adversus* aberat a Ms. Voss. 3.—87 Sic Ms. Ryck. Scias. Gud. 2. Naz. Toll. Duisb. Berol. (nam in Begeri quidem notis perperam operæ dederunt *adversus)* Frau. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Junt. Ald. Ven. Gryph. Sed *obversis* Jord. Mss. Regg. Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Ab Ed. Med. Par. absunt verba *quasi ad const. .... omnia adversis.*—88 *Quasi* abest ab Jord. Ed. Stad. Pont.—89 Sic Mss. Vin. et Duk. omnes, etiam Jord. Sed *secum* Ed. Gryph. Vin. Lugd. *s3m.* Ed. Lips. 2. 3.—90 *Sa-*

NOTÆ

[n] *Loci ingenio*] Gallice, *La nature du lieu.*

[o] *Et Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum*] En tibi, quæ nuper ad hunc locum Pater meus scripserat: ‘ Multa hic a viro doctissimo scripta fuere.’ Illa omnia, ingenue dico, nil ad Florum. Neque ille, neque alii, puto, id viderunt, quod perquam ridiculum est. Nam haud scio an tale quid scribat puer, ut ventus, qui Æquinoctialis Oriens est *semper*, esset Orientalis. Rem bellam, ingeniosam, doctam, et argutam! Quid igitur? Delendum *semper*, quod ineptus quidam inscripserat, supra illa verba, *ad constitutum*, quasi Florum reprehendi vellet, qui ab Oriente illum flare dixisset, quasi *ad constitutum*, cum *semper* illinc, non aliunde, flare Eurum norimus.

[p] *Instruxit aciem*] Ergo ipse ad Occidentem, Romani vero ad Orientem conversi pugnavere.

[q] *Quasi secundum cœlum tenens*] Metaphora a navibus sumta, quæ secundo amne vel cœlo navigant, cum cursum amnis sequuntur: sic Annibal secundum cœlum tenebat, cum secundo sole, vento, et pulvere pugnaret.

[r] *Vento, pulvere, sole pugnaret*] Id est, vento, pulvere, sole, quasi armis ad pugnandum uteretur.

[s] *Duo maximi exercitus*] Quippe ambo Consules aderant, C. Terentius Varro et L. Æmilius Paulus, et quisque suum habebat exercitum. In hac pugna occubuit Æmilius cum quadraginta Romanorum millibus, octoginta Senatoribus, viris Consularibus, Prætoribus, et Ædilitiis, et duobus millibus et septingentis equitum.

[t] *Parce ferro*] Nil tale usquam de Annibale legitur.

[u] *Effugit alter*] Terentius Varro.

[v] *Alter occisus est*] Æmilius Paulus.

[w] *Paulum puduit*] Militibus suis superesse noluit.

[x] *Varro non desperavit*] Gratiæ etiam illi hoc nomine a civitate actæ fuere, quod de Republica non desperasset.

quandiu Aufidus,[92] pons de cadaveribus,[93] jussu ducis, factus in torrente Vergelli;[94] [y] modii duo annulorum[z] Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura.[e] [a] Dubium deinde non erit,[95] quin ultimum illum diem [§. 19. habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod[96] Pœnum[97] illum[98] dixisse Adarbalem[99] Bomilcaris[f] [1] ferunt[2]) 'Annibal[3] quemadmodum sciret vincere, sic uti victoria scisset.'[4] Tum quidem illum, ut dici vulgo solet,[b] aut Fatum urbis [§. 20. imperaturæ, aut ipsius mens mala,[c] et aversi[5] a Carthagine Dii in diversum[6] [d] abstulerunt. Cum victoria posset [§. 21.

[e] *Equitesque per mensuram annulorum numerati.*
[f] *Adherbalem Bomilcaris filium.*

cietatem Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *societatem* Ed. Par.—91 *Fugit* Ed. Med. Par. —92 *aufidius* Ed. Lips. 1. 3.—93 *Decadaveribus* Ed. Lips. 1. ut mox *detorrente.* —94 *Vergello* Jord. et Sarisb. III. 10. *Uergelii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. *Vergilii* Ed. Par. *Vergilli* Mss. Vin. *Gello* Ed. Stad. Pont. *in terrorem Vergelii* Ed. Gryph.—95 Sic Ms. Naz. Flor. Malliab. Voss. 1. 2. Fran. Duisb. Jord. Sed *erat* Mss. Duk. reliqui. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Amstel. Duk. 1. 2.—96 *Si quidem* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—97 *Penum* Ms. Berol.—98 *Illi* Ed. Beg.—99 Ita Mss. Vin. Naz. Malliab. Voss. 2. Fran. (in quo adscriptum alia manu erat *Macharbalem*). Sed *ad Harbalem* Ms. Berol. *Adherbalem* Mss. Regg. Voss. 1. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Stad. marg. Zeu. Freinshem. Duk. 1. 2. *Atherbalem* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Maharbalem* Ms. Flor. Jord. Ed. Ald. Stad. Lugd. Pont. *Maharballem* Ms. Voss. 3. *Adharbalem* Ms. Duisb. *Maarabalem* Ms. Ryck. *Maarbalem* Ed. Beg.—1 *Bomilcari* Jord. *Bolmicaris* Ms. Ryck. *Bomicaris* Ed. Par. *Hamilcaris* Ms. Voss. 3. *Bomilcaris filium* Ms. Fran. —2 *Fuerunt* Ed. Lips. 3.—3 *Annibal* abest ab Ed. Beg. de sententia Salmasii. —4 *Si, quemadmodum* Ms. Naz. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr. Sarisberiensis III. 10. legit locum sic: *si Annibal, quemadmodum vincere, sic et victoria uti, sciret.*—5 *Adversi* Ed. Lips. 3.—6 *Indiversum* Ed. Lips. 1.—7 *Ipse exercitus*

NOTÆ

[y] *In torrente Vergelli*] In Apulia videtur esse Vergellus: aliis Gelus dicitur.

[z] *Modii duo annulorum*] Alii tres, unum alii tantum ponunt.

[a] *Dignitas equestris taxata mensura*] Nemo, quod sciam, hunc locum intellexit. Hic 'dignitas equestris' dicitur, pro Equites, ut apud Poëtas, 'vis Herculea,' pro Hercules. Equites autem taxati fuere mensura, hoc est, per mensuram annulorum notum fuit quot Equites occubuerint, cum ii tantum annulos ferrent.

[b] *Ut dici vulgo solet*] Additamentum est ab homine misere religioso, qui metueret ne qua vis major fato tribueretur. Nugator: quasi aliter veteres loquantur.

[c] *Mens mala*] 'Mens læva' apud Virgilium.

[d] *In diversum*] In diversam partem.

uti, frui maluit;[e] relictaque Roma, Campaniam Tarentumque peragrare: ubi mox et ipse, et[7] exercitus ardor, elanguit:[8] adeo ut verum[9] dictum sit, 'Capuam Annibali Cannas[10] fuisse.'[f] Siquidem invictum Alpibus, indomi- [§. 22.
tum armis, Campaniæ (quis crederet?[11]) soles,[12] et tepentes[13] fontibus Baiæ subegerunt. Interim respirare[g] [§. 23.
Romanus, et quasi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta sunt templis:[h] deerat juventus; in sacramentum militiæ liberata servitia:[i] egebat ærarium;[14] opes[15] [§. 24.
suas libens senatus in medium protulit: nec præter quod in bullis singulisque annulis[16] erat, quicquam sibi auri reliquere.[17] Eques secutus exemplum,[18] imitatæque [§. 25.
equitem tribus.[j] Denique vix suffecere[19] tabulæ, vix scribarum[k] manus, Lævino[20] Marcelloque[l] Consulibus, cum privatæ opes in publicum deferrentur.[21] Quid[22] [§. 26.

Ms. Ryck. Regg. Fran. Malliab. Ed. Zeu. *ipse et ipsius exercitus* Jord.—8 *Ardor languit* Mss. Regg. *ardore languit* Ms. Berol. Ryck. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. Beg. *ardore elanguit* Ed. Par.—9 *Vere* Mss. Jord. Reg. Q, Ed. Fab. Beg.—10 *Cannam* Ms. Naz.—11 *Credet* Ms. Berol. Ed. pr.—12 *Solæ* Ed. Gryph. Stad. Pont.—13 *Repentes* Ed. Ven. in quo libro non minus vitiose est *haiæ*.—14 *Egebant ærario* Ed. Gryph. Stad. Pont.—15 *Spes* Ms. Berol.—16 Ita Mss. Pall. et Duk. omnes, in his Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Beg. Sed *cingulis atque annulis* Ed. Stad. Pont. Fab. *cingulisque et anulis* Ed. Lugd.—17 Sic Ms. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *reliquerunt* Mss. Duk. plerique. Ed. Duk. 1. 2. *reliquerit* Ms. Voss. 3. —18 *Senatus* Ed. Lips. 1. 3. *senatus exemplum secutus* Ed. Lips. 2.—19 *Sufficere* Ed. Beg.—20 *Levino* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—21 *Transferrentur* Ms. Ryck. Reg. F, Flor. Malliab. *deferentur* Ed. Ven.—22 *Quod* Ed.

NOTÆ

[e] *Cum victoria posset uti, frui maluit*] Frui de iis dicitur, qui res ad tempus possident; uti vero de iis, qui omnino eas sibi habent. Sic Annibal frui victoria maluit, cum dimidiam tantum partem haberet, quam ea uti integra, si recta ad Capitolium perrexisset.

[f] *Capuam Annibali Cannas fuisse*] Capuam idem fuisse Annibali, quod Cannæ fuere Romanis.

[g] *Interim respirare*] Sub. cœpit. Sæpissime infinitivi modos sic absolute positos eleganter invenies.

[h] *Detracta sunt templis*] Quæ, scilicet, post reportatas a Romanis victorias Deorum templis suspensa fuerant.

[i] *Servitia*] Servi: ut scelus pro scelesto homine.

[j] *Tribus*] Pro plebe, quæ in tribus dividebatur.

[k] *Scribarum*] *Greffiers.*

[l] *Lævino Marcelloque*] Anno decimo post incœptum bellum.

autem in deligendis[23] magistratibus,[24] quæ centuriarum[m] sapientia, cum juniores[25] a senioribus consilium de creandis Consulibus petivere![26] Quippe adversus hostem totiens[27] victorem, tam callidum, non virtute tantum,[28] sed suis etiam pugnare consiliis[29] oportebat. Prima redeun- [§. 27.
tis, et, ut sic[30] dixerim, reviviscentis[31] imperii spes Fabius[n] fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus est,[g] non pugnare.[32] Hinc illi cognomen novum,[33] et Reipublicæ salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut Imperii scutum vocaretur. Itaque per Samnium[o] totum, per [§. 28.
Falernos,[p] Gauranosque[34] saltus[q] sic maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur.[35] Inde[36] Claudio Marcello duce etiam congredi ausus [§. 29.
est. Cominus venit, et pepulit[37] Campania sua,[38] et ab[39]

[g] *Invenit.*

Par. 1.—23 Sic et Ed. Freinshem. Fab. Sed *eligendis* Mss. Duk. omnes, in his Berol. etiam Edd., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Lugd. Stad. Pont. Zeu. Duk. 1. 2. *elegendis* Ed. Ven. *in deligendis autem magistratibus quæ centuriarum sapientia* Ed. Blanc. sine causa et contra ingenium linguæ. Ed. Beg. *Quid autem in elig. magistratibus? quæ,* &c.—24 *Mgrātib9* Ed. Lips. 1.—25 *Junioribus* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—26 Sic Ms. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. et ceteri. Sed *petiverunt* Mss. Duk. reliqui, in his Berol. Ed. pr. Beg. Duk. 1. 2.—27 *Toties* Ed. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu. Duk. 1. 2.—28 *Tm̄* Ed. Lips. 1.—29 *Consiliis pugnare* Mss. Duk. omnes. Ed. pr. Beg. Duk. 1. 2.—30 *Sed ut sic* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. *sed ut*, omisso τῷ *sic*, Ed. Par. 1.—31 *Reviviscentibus* Ed. Ven.—32 Sic Mss. Duk. omnes. Jord. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ven. Vin. Stad. marg. Grut. Lugd. Beg. Duk. 1. 2. Sed *nō pugnare* Ed. Lips. 1. 3. *non repugnare* Ms. Ryck. *non velle pugnare* Ed. Ald. Gryph. Stad. Pont. *nolle pugnare* Ed. Lips. 2. Med. Par. Freinsh. Amstel.—33 *Verum* Ms. Ryck.—34 *Garganosque* Ms. Ryck. Flor.—35 *Commineretur* Ed. Par.—36 *In̄* Ed. Lips. 1.—37 *Perpulit* Mss. Jord.—38 *In Campania* Mss. Jord. Naz. Ed. Freinshem. Fab. *a Campania* Ms. Pal. 1. 2. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Voss. 1. 3. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Junt. Ven. Beg. Duk. 1. 2. *e Campania* Ms. Voss. 2. Ed. Jord. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel. *ex Campania* Ed. Ald. *et Campania* Ed. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. *in Campaniam suam* Ed. Blanc. *sua* aberat a Ms. Berol.—39 *Ab* abest ab Ed. Beg.—40 *Gracho* Ms.

NOTÆ

[m] *Centuriarum*] Centuria est certus quidam civium Romanorum numerus, qui in sex classes dividebantur, classes vero in centum nonaginta tres centurias.

[n] *Fabius*] Q. Fabius Maximus.

[o] *Samnium*] Italiæ regio media inter Picenum, Campaniam, et Apuliam.

[p] *Falernos*] Montem in Samnio.

[q] *Gauranosque saltus*] In Campania.

obsidione Nolæ urbis[r] excussit. Ausus et Sempro- [§. 30. nio Graccho[40] [c] duce per Lucaniam sequi, et premere[41] terga cedentis: quamvis tunc (o pudor!) manu servili[s] pugnaret.[h] Nam hucusque tot mala compulerant, sed libertate[42] donati,[43] fecerant[44] de servitute Romanos.[45] [t] O horribilem in tot adversis fiduciam![46] o singularem [§. 31. animum ac spiritum[u] populi Romani! tam arctis[47] afflictisque rebus, cum de Italia sua dubitaret, ausus est tamen[48] in diversa[v] respicere:[i] cumque[49] hostes[50] in jugulo [§. 32. per[51] Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque de[52] Italia Africam facerent,[w] eodem tempore et hunc sustinebat, et in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam divisa[53] per ter-

[h] *Exercitu servili pugnaret.*

[i] *In diversas partes respicere.*

Ryck. Ed. Lips. 1. 3. *Gracco* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. Sab. Ald.—41 *Præmere* Ed. Med. Par. Ven.—42 *Libertati* Ed. Gryph.—43 *Data* Mss. Regg. *donatos* Jord. *donata* Ed. Beg. *donati. Fecerant* Ed. Vetst. *donati. Fecerat* Ed. Blanc.—44 *Fuerant* Ms. Ryck. *de servitute Romanos fecerunt* Jord. *fecit de servis Romanos* Ed. Beg. e conjectura propria.—45 *Nam huc usque....Romanos* aberant a Ms. Pal. 2.—46 *Fidutiam* Ed. Lips. 1. 3.—47 *Artis* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. Duk. 1. 2.—48 *Tamē est* Ed. Ven.—49 *Dumque* Ed. Gryph.—50 *Hostis* Mss. Jord. Ed. Beg.—51 *Jugulo reip. per* Ed. Beg. e conjectura Nicol. Heinsii.—52 Sic Ms. Naz. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *mediamque jam de* Mss. Pall. Voss. 3. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg.—53 Sic Mss. Pall. Berol. Duk. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Fab. Vetst. Sed *diversa* Ed. Gryph. Lugd.

NOTÆ

[r] *Nolæ urbis*] In Campania.

[c] *Sempronio Graccho*] Hoc de Sempronio nusquam legitur, sed de Marcello; quanquam alicubi scriptum sit Sempronium istum Lucanorum fraude in insidias præcipitatum occubuisse.

[s] *Manu servili*] Nam in sacramentum militiæ servitia liberata fuerant.

[t] *Sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos*] Hæc corrupta et deperdita conjicit Salmasius. *Sed libertate donati fecerunt se de servis virtute Romanos:* sententia plana: servis enim, qui libertate donati fuerant, pronuntiatum fuit, eos omnino liberos esse futuros, qui caput hostis referrent: qui cum strenue pugnassent, virtute libertatem integram consecuti sunt. Hæc Salmasius, sed malim legi, ut Freinsh., *Sed libertate donata fecerant de servitute Romanos.* Nil certius nec facilius.

[u] *Spiritum*] Spiritus audaciam fere sonat.

[v] *In diversa*] In diversas partes, Siciliam, Sardiniam, et Hispaniam, in quas arma misit.

[w] *Mediamque de Italia Africam facerent*] Eadem fiducia in media Italia versabantur, qua in media Africa: hoc dicit Florus, ut ostendat Pœnos totam fere Italiam domuisse.

rarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Mar- [§. 33.
cello, nec diu restitit.[54] Tota[55] enim[56] insula in una urbe[x]
superata est. Grande illud, et ante id tempus invictum
caput Syracusæ, quamvis Archimedis[y] ingenio defenderen-
tur,[57] aliquando[58] cesserunt.[59] Longe[60] illi[z] triplex [§. 34.
murus,[a] totidemque arces, portus ille marmoreus, et fons
celebratus Arethusæ:[61 b] nisi quod hactenus profuere,[62] ut[h]
pulchritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam [§. 35.
Gracchus arripuit:[c] nihil illi gentium[63] feritas, Insanorum-
que[d] (nam sic vocantur) immanitas montium profuere.
Sævitum[64] in urbes, urbemque urbium Caralim,[65 e] ut gens
contumax, vilisque morti,[66 f] saltem desiderio patrii soli
domaretur. In Hispaniam missi Cnæus[67] et Publius [§. 36.

[h] *Nisi quod ad hoc profuere ut, &c.*

Pont.—54 *Restit* Ed. Ven.—55 *Tō* Ed. Lips. 1.—56 *T̄m* Ed. Lips. 2.—57 *Defenderetur* Ed. Med. Par.—58 *Tamen aliquando* Ms. Ryck. Flor. Ed. Ven. *tn̄ aliquando* Ms. Fran. ab alia manu. *aliqn̄* Ed. Lips. 1. 3. *aliquantū* Ed. Lips. 2.—59 *Gesserunt* Ed. Lips. 1. 3.—60 *Longæ* Ed. Par.—61 *Aretuse* Ed. Lips. 1. *Aretusæ* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven.—62 Sic Mss. Pall. Ed. pr. et Edd. nostri omnes. Sed *nisi quid* Mss. Regg. *quid nisi* Ed. Lugd. *quid hactenus prof. nisi ut* Ed. Stad. Pont.—63 *Illic* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *illa gentis feritas* Ed. Beg.—64 *Sævitium* Ed. Par.—65 *Calarim* Ms. Pal. 1. Fran. *Talarim* Ms. Ryck.—66 Ita Mss. Pall. et Duk. omnes, in his Berol. Ed. pr. Sed *mortis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst.—67 *Cneus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.

NOTÆ

[x] *In una urbe*] Falsum; nam post captas Syracusas fuit adhuc, quod Lævinus in Sicilia ageret: nam Agrigentum valido Carthaginensium præsidio tenebatur, quod ille expulit, et ita Siciliam debellavit.

[y] *Archimedis*] Insignis Mathematici; qui, captis Syracusis, a milite cæsus periit.

[z] *Longe illi*] Id est, parum profuit. De ista voce 'longe,' jam alibi dixi, adduxique Virg. locum, quem vide.

[a] *Triplex murus*] Tres erant arces Syracusis, singulæ muro cinctæ, et sic triplex superandus murus fuit Marcello, ut Carthaginis potiretur.

[b] *Et fons celebratus Arethusæ*] Quem Poëtæ fabulantur ex Peloponneso occultis meatibus subter mare lapsum rursus prope Syracusas emanare. Lege Ovidium Metam. lib. v.

[c] *Sardiniam Gracchus arripuit*] Falsum est in Sardinia quicquam egisse Gracchum, sed T. Manlium missum tabulæ fidem faciunt, quatuor annis ante domitas Syracusas.

[d] *Insanorum*] Insani, montes in Sardinia; Græce *μαινόμενοι* hodie *Canelle* dicuntur.

[e] *Caralim*] Caralis urbs littoralis.

[f] *Vilisque morti* [*mortis*] Gens vilis mortis a Floro dicitur, quæ mortem vilem putat, et facilis est ad eam excipiendam.

Scipiones, pæne totam[68] Pœnis eripuerant;[69] sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt,[70] magnis quidem illi[71] præliis cum Punicas opes cecidissent; sed Punicæ insidiæ alterum ferro[g] castra metantem,[72] alterum, cum evasisset in turrim,[73] cinctum facibus oppresserunt.[l] Igitur in ultionem patris, ac patrui, missus cum exercitu [§. 37. Scipio, cui tam grande de Africa[74] nomen[75] fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque[76] nobilem [§. 38. Hispaniam, illam seminarium[77] hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem[h] (incredibile dictu!) totam a Pyrenæis montibus[i] in Herculis columnas et Oceanum[78] recuperavit, nescias citius, an felicius.[79] Quam velociter, [§. 39. quatuor anni fatentur: quam facile,[80] vel una civitas probat: eodem quippe, quo obsessa est die,[81] capta est; omenque Africanæ[5] victoriæ fuit,[j] quod tam facile victa[82]

[l] *Sed Punicæ insidiæ oppresserunt alterum ferro, dum castra metaretur; et alterum cinctum facibus cum evasisset in turrim.*

Ven. ubique. *Gn.* Ed. Gryph.—68 *Pene totam* Ed. Ven. *spem totam* Ms. Berol. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *spē totam* Ed. Lips. 1. 3. *spē totā* Ed. Lips. 2.—69 *Eripuerunt* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Jordanes locum ita legit: *pæne totam Romanis eripuerant provinciam. Sed insidentes Punicæ fraudis insidiæ alterum ferro, &c.*—70 Sic Mss. Pall. Voss. Ed. Vin. Lugd. Sed *amiserant* Ms. Naz. et Duk. plerique, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—71 *Illi* abest ab Ed. Zeu.—72 *Castrametantē* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. 2. Ven.—73 *In turrem* Ms. Naz. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. *inturrem* Ed. Lips. 1.—74 *Aphrica* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven.—75 *Cognomen* Ed. Stad.—76 *Illam, illam viris armisque* Ed. Beg.—77 *Seminariā* Ed. Par. Gryph. Stad. Pont.—78 *Occeanum* Ed. Lips. 1.—79 Sic Mss. Pall. Naz. Berol. Duisb. Malliab. Voss. Jord. Ed. pr. Junt. Sed *facilius* Mss. Duk. reliqui, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Amstel. *ficilius* Ed. Ven.—80 Sic Mss. Duk. plerique et Naz. Sed *feliciter* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg. Duk. 2.—81 *Obsessa die* Ed. Beg. et mox *victoriæ fuit, tam facile victa Hisp. Carth.*—5 *Aphricane* Ed. Lips. 1. 2. 3.—

NOTÆ

[g] *Alterum ferro*] Refer verbum 'ferro' ad verbum 'oppresserunt.'

[h] *Annibalis eruditricem*] Quia ab Hispania bellum gerendi initium duxerat, a Sagunto scilicet, ut initio cap. vidimus.

[i] *A Pyrenæis montibus*] Nam inter hos terminos continetur Hispania. Justin. 'Hispania, inter Africam et Galliam posita, Oceani freto, et Pyrenæis montibus clauditur.'

[j] *Omenque Africanæ victoriæ fuit*] Vere omen; nam Carthago dicebatur.

est Hispana[83] Carthago. Certum est tamen ad [§. 40. profligandam[84] provinciam[85] maxime profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros puellasque[86] præcipuæ[87] pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectum[88] quidem suum passus adduci; ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis[89] videretur.[m] Hæc inter diversa terrarum populus Romanus:[n] nec [§. 41. ideo tamen Italiæ visceribus inhærentem summovere poterat Annibalem.[90] Pleraque[91] ad hostem defecerant; et dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis[92] et regioni- [§. 42. bus excusseramus. Tarentus[93] ad nos redierat:[k] jam[94] et Capua,[95] sedes et domus, et patria altera[l] Annibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde[96] totis viribus Romam[97] converteretur. O popu- [§. 43. lum dignum orbis[98] imperio! dignum omnium favore,[99] et admiratione[1] hominum ac Deorum![m] Compulsus ad ultimos

[m] *Ne quid videretur attigisse de virginitatis integritate, saltem oculis.*
[n] *Hæc agebat populus Romanus per diversas terras.*

82 *Capta* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont. Zeu.—83 *Hispania* Ms. Ryck. Fran. Ed. Sab. Pont. *Hispanica* Ed. Ald. Gryph. Stad.—84 *Profugandam* Ed. Ven.—85 *Provintiam* Ed. Lips. 2.—86 *Puelleasque* Ed. Ven.—87 *Præcipue* Ed. Beg.—88 Sic Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Jord. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *nec in consp.* Mss. Regg. Toll. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr.—89 Sic Mss. Regg. Ed. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *saltem vel oculis* Mss. Pall. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Veu. Gryph. Stad. Pont. *vel oculis* Ed. Blanc. Beg.—90 *Hānnibalē carthaginensem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—91 *Plerique* Ed. Stad. Pont. male. *pluraque* Ms. Berol.—92 *Opidis* Ed. Lips. 1. 3. Med.—93 *Idem Tarentinus* Ms. Naz. Ryck. Voss. *id est Tarentus* Mss. Regg. *Tarentinus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. *jam Tarentus* Ed. Lugd. —94 *Ita* Ed. Lips. 2.—95 *Jam Cap.* Ed. Stad. Pont.—96 Sic Ms. Flor. Voss. 3. Jord. Ed. Ald. Sed *ut ille* Ms. Berol. Ryck. et Mss. Duk. plerique. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Beg.—97 *In Romam* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—98 *Urbis* Ed. Lips. 1. 3. Ab Ed. pr. absunt verba *dignum orbis imperio.*—99 Sic Mss. Pall. Lipsii et Duk. omnes, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *omni favore* Ed. pr. *favore,* omisso τῷ *omnium,* Ed. Beg. de sententia Salmasii.—1 Sic et Ms. Lipsii.

NOTÆ

[k] *Tarentus ad nos redierat*] Illam proditione ceperat Fabius.

[l] *Et patria altera*] Nam ibi deliciis deditus Annibal morabatur.

[m] *Dignum omnium favore, et admiratione hominum ac Deorum*] Pro, om-

metus[2] ab incepto non destitit: et de sua Urbe solicitus Capuam tamen[3] non omisit; sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in urbem[4] secuta, absens simul[5] [n] præsensque pugnabat. Quid ergo miramur[o] [§. 44. moventi castra a tertio lapide[p] Annibali iterum[q] ipsos Deos, Deos inquam, (nec fateri pudebit[r]) restitisse? Tanta [§. 45. enim ad singulos illius motus[s] vis imbrium effusa,[6] tanta ventorum violentia coorta est,[7] ut divinitus hostem summoveri, neque cœlo,[8] sed ab Urbis[9] ipsius mœnibus, et Capitolio[10] ferri[11] [t] videretur. Itaque fugit, et cessit, et [§. 46. in ultimum se Italiæ recepit sinum,[u] cum Urbem tantum

Ed. pr. Lips. 2. Ven. Sed *admīstratione* Ed. Lips. 1. *administratōe* Ed. Lips. 3. *administratione* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—2 *Ultimus metus* Ms. Naz. a manu correctrice. *ultimas metus* Ed. Blanc. vitiose pro *metas*, ut Salmasius censebat legendum.—3 *Tamen* aberat a Ms. Flor. Malliab. Reg. F.—4 *In urbe* Ed. Lips. 1.—5 *Sil'* Ed. Lips. 1.—6 *Effusa est* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—7 *Coorta*, omisso *est*, Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *cohorta est* Ed. Ven.—8 Sic Mss. Pall. Sed *nec cælo* Mss. Duk. plerique, in his Berol. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel. Beg. Duk. 1. 2. *nec a cælo* Mss. Voss.—9 *Ab urbe* Ms. Ryck.—10 *Et Capitolii* Ms. Ryck. *in Capitolio* Ed. pr.—11 *Ferri* aberat a Mss. Voss. 2. 3. Ed. Ald. Gryph.

NOTÆ

nium, legendum est, *numinum*, et amovendum istud, *Deorum;* quod additum fuerat ad explicationem illius vocis, *numinum;* quæ solennis librorum corruptela est. Favor numina respicit, admiratio homines. Sic mox leges: *Tanto favore Deorum;* neque aliter loquatur, qui sapiat. *Pater.*

[n] *Absens simul*] Per Appium Consulem scilicet, qui ante Capuam restiterat.

[o] *Quid ergo miramur*] Hæc ista facile intelligas. Cum populus Romanus tantus sit, ut numinum favorem mereatur, quid miramur Deos iterum restitisse Annibali, cum a tertio lapide versus Romam castra moveret?

[p] *A tertio lapide*] A tertio milliario; nam per primum, secundum, tertium, lapidem, et prima, secunda, tertia, milliaria distinguebant.

[q] *Iterum*] Nam jam semel Annibali restiterant, illum impedientes ne Romam peteret. 'Illum enim,' ut supra dixit Noster, 'aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, et aversi a Carthagine Dii in diversum abstulerunt.'

[r] *Nec fateri pudebit*] Hæc ideo dicit quod probrosum videri possit viros fortes Deorum potius favore quam sua virtute victoriam consequi.

[s] *Ad singulos illius motus*] Gallice, *A chaque marche de son armée.*

[t] *Ferri*] Vis imbrium.

[u] *Sinum*] Ad extremam oram. Gall. *au bout*. Sic Virgil. Georg. II. 'Aut quos Oceano propior gerit India lucos, Extremi sinus orbis?'

non[12] adoratam[13] [v] reliquisset.[o] Parva res dictu, [§. 47. sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quod illis ipsis, quibus obsidebatur,[14] diebus ager, quem Annibal castris insederat,[15] venalis Romæ fuit,[p] hastæque subjectus[w] invenit emtorem. Voluit Annibal [§. 48. contra[x] fiduciam imitari; subjecitque argentarias Urbis tabernas:[y] nec sector[16] [z] inventus est; ut scias, etiam præsagia[17] satis[18] fuisse.[a] Nihil actum erat tanta virtute, [§. 49. tanto[19] favore etiam Deorum:[20] siquidem Asdrubal[21] frater

[o] *Cum reliquisset urbem tantum non salutatam.*
[p] *Ager, quem Annibal occupaverat castris, Romæ venalis fuit.*

Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—12 *Non* aberat a Ms. Ryck. Et in Ms. Fran. erat *tamen non*.—13 Sic Mss. Vin. Pal. 1. Naz. Jord. et Mss. Duk. pæne omnes, in his Berol. Ed. pr. Lips. 1. 3. Sed *adortam* Ms. Pal. 2. Ryck. Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *adortā* Ed. Lips. 2. Med. Par. 2. Ven. *adhortā* Ed. Par. 1.—14 *Obsidebantur* Ms. Naz. Reg. Q, Voss. 1. 2. Ed. Ber. Sab. Med. Par.—15 *Insideat* Ms. Naz. *insiderat* Mss. Vin. Ryck. Regg. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—16 *Nec emptor* Ed. Lips. 2. Gryph. quod quin glossema sit, quis dubitet?—17 *Et præsagia* Mss. Pall. *eciam pr.* Ed. Lips. 1.—18 Sic Mss. Pall. et Mss. Duk. plerique, in his Berol. Ed. pr. Gryph. Freinshem. Beg. Sed *sat'* Ms. Ryck. *fatis* Ms. Naz. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Ven. Stad. Lugd. Pont. Blanc. Duk. 1. 2.—19 *Sine tanto* Ed. Lips. 1. 2. 3.—20 *Deorum*, omisso τῷ *etiam*, Ms. Reg. Q, Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Beg.—21 *Siquidem ab Hispania Asdrubal* Ms. Ryck. Flor. Malliab. Fran. Voss. 1. Ed. Ber. Sab. Junt. Ald. Stad. Lugd. Pont. *siquidem ab hispania Hasdrubal* Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

[v] *Tantum non adoratam*] Adorare urbem est, urbem salutare: cum autem id fieri nequeat, nisi propius ad urbem accesserit, inde factum est, ut adorare urbem sumatur, pro urbem ingredi. Hic igitur sensus est: Annibal urbem reliquit cum tantum non eam ingressus esset; hoc est, cum fere ita prope accesserit, ut eam ingredi potuisset.

[w] *Hastæque subjectus*] Ea quæ publice venibant, hastæ subjiciebantur, hastaque posita præcone prædicante, ei qui licitatione vicisset, addicebantur.

[x] *Contra*] Gallice, *A son tour*.

[y] *Subjecitque argentarias Urbis tabernas*] Subjecit, hoc est, hastæ subjecit; *mit à l'ancan:* argentarias tabernas, *les boutiques des banquiers.*

[z] *Sector*] Sectores dicuntur, qui emta sua persequuntur; vel potius sectores simpliciter emtores dicti sunt.

[a] *Præsagia satis* [*fatis*] *fuisse*] Eleganter *fatis*, pro *fatorum;* hæc sic intellige: quod populus Romanus hominem invenit, qui agrum, quem Annibal castris occupabat, emeret; hoc præsagium fuit illos recuperaturos: quod vero Annibal sectorem non invenit, cum argentarias Urbis tabernas subjecisset, præsagium fuit illum Roma nunquam potiturum.

Annibalis cum exercitu novo,[22] novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat procul dubio,[23] si vir [§. 50. ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castra metantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo[24] [b] summovebat[25] Annibalem. [§. 51. Livius in diversissimam partem, id est,[26] in ipsas nascentis[27] Italiæ fauces[c] signa converterat. Tanto, id est, [§. 52. omni, qua[28] longissima Italia, solo interjacente,[29] quo consilio, qua celeritate,[d] Consules castra conjunxerint,[30] inopinanterque[31] hostem collatis signis compresserint,[q] neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est.[32] Certe [§. 53. Annibal, re cognita, cum projectum fratris caput ad sua castra vidisset, 'Agnosco,' inquit, 'infelicitatem Carthaginis.' Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati imminentis, prima confessio. Jam certum erat [§. 54.

[q] *Difficile dictu est quo consilio, qua celeritate, Consules conjunxerint castra; tanto, id est, omni solo interjacente, qua longissima Italia est; et inopinanter collatis signis hostem compresserint.*

Med. Par. Ven. Gryph.—22 *Cum novo exercitu* Ed. Lips. 2.—23 *Proculdubio* Ed. Lips. 1. Par. Ven.—24 Ita Mss. Pall. Naz. Ryck. et Duk. plerique, etiam Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *in ultimos Italiæ angulos* Ms. Voss. 2. 3. Ed. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst. Blanc.—25 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *summoverat* Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Amstel.—26 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, etiam Berol. præter Voss. 3. Ed. pr. Sed *et* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu.—27 *Nasceretis* Ed. Lips. 3.—28 *Tãto omĩ q̄* Ed. Lips. 1. 2. 3. *tanto omniq;* *long.* Ed. Par. *tanto omni q̄* Ed. Med. Ven. *tanto qua omnis* Ed. Gryph.—29 *Interjacet* Ed. Gryph.—30 *Conjunxerant* Mss. Pall.—31 Sic Mss. Vin. Toll. Ryck. Fran. Duisb. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Beg. Sed *inopinantemque* Mss. Regg. Voss. Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—32 *Dictu,* omisso *est,* Ms. Ryck. *dcũ est*

NOTÆ

[b] *In ultimo Italiæ angulo*] In Brutium agrum se recepit Annibal.

[c] *In ipsas nascentis Italiæ fauces*] Alpes intelligit, quas jam superaverat Annibal: in illas signa converterat Livius, ut Asdrubalem debellaret.

[d] *Celeritate*] Cum Claudius Annibalem summovisset, illo nec opinante, cum flore exercitus castris digressus ad Livium Salinatorem, qui ad Alpes castra converterat, proficiscitur; ibique Asdrubalem, qui Alpes cum exercitu transierat, et auxilia Annibali adducebat, collega Livio, cum toto exercitu trucidat, quinquaginta sex millibus hostium occisis; reditque die sexto in sua castra.

Annibalem etiam[33] ipsius confessione posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni æstimabat[34] asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam[35] tota mole[e] [§. 55. conversus imitari cœpit Annibalem, et Italiæ suæ clades in Africa[36] vindicare.[r] Quas ille (Dii boni!) [§. 56. Asdrubalis[37] copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantaque utriusque castra facibus illatis una nocte delevit? denique jam non a tertio[38] lapide,[f] sed ipsas Carthaginis[39] portas obsidione[40] quatiebat. Sic factum est, [§. 57. ut inhærentem atque incubantem[41] Italiæ extorqueret[42] Annibalem.[s] Non fuit major sub imperio Romano [§. 58. dies, quam ille, cum duo omnium et antea[43] et postea[g] ducum maximi,[44] ille Italiæ, hic Hispaniæ[45] victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed et[46] colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua [§. 59. admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere.[47] Constat utriusque confessione, 'nec melius [§. 60. instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari.' Hoc Scipio

[r] *Et vindicare clades Italiæ suæ contra Africam.*
[s] *Ut extraheret Annibalem inhærentem atque incubantem Italiæ.*

Ed. Lips. 1.—33 *Eciam* Ed. Lips. 1. ubique.—34 *Extimabat* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *estimabat* Ed. Par. Ven. *existimabat* Ed. Gryph.—35 *Africam* aberat a Ms. Voss. 3. Sed *affricam* Ed. Lips. 1. ut s. 61. et alibi.—36 *In Africam* Mss. Duk. omnes, Ed. pr. Junt. Lugd. Freinsh. Blanc. Beg. Duk. 1. 2.—37 *Hasdrubalis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—38 *Tercio* Ed. Lips. 1. 3. ubique.—39 *Cartaginis Carthagīs* Ed. Lips. 1. *Cartaginis* Ed. Med. —40 *Obsidio* Ed. Beg.—41 *Incombentem* Ms. Ryck. *incumbentem* Ms. Berol. Ed. pr.—42 *Extorqrut* Ed. Lips. 1. *extorquerūt* Ed. Lips. 3. *extorserūt* Ed. Lips. 2.—43 *Ante* Ms. Naz. Toll. Duisb. Voss. 1. 2. Ed. pr.—44 *Ducum maximi duces* Ms. Naz. Ryck. Reg. Q, Voss. Jord. *ducum clarissimi duces* Mss. Pall. Reg. F, Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *ducum clarissimi* Ms. Flor. Malliab.—45 *Ille Italiæ, ille Hispaniæ* Ms. Berol.—46 *Sed colloquium* Ed. Lips.

NOTÆ

[e] *Tota mole*] Totis viribus.

[f] *Jam non a tertio lapide*] Quasi diceret, Annibal Romam propius quam a tertio lapide non accessit: Scipio vero Carthaginem non a tertio lapide, sed ipsas portas obsidione quatiebat.

[g] *Cum duo omnium et antea et postea*] Græca locutio, omnium antea et postea, τῶν πρόσω καὶ ὀπίσω· id est, qui ante fuerunt, et post futuri sunt.

de Annibalis, Annibal de Scipionis, exercitu prædicave-
runt. Sed tamen Annibal cessit, ‘ præmiumque[48] [§. 61.
victoriæ’ Africa fuit, et secutus Africam statim[49] terrarum
orbis.

CAP. VII.

BELLUM MACEDONICUM PRIMUM.[1]

Post Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ [§. 1.
sunt statim Africam gentes, Macedonia,[a] Græcia,[b] Syria,[2][c]
ceteraque omnia, quodam[3] quasi æstu et torrente fortunæ:
sed[4] primi[5] omnium[d] Macedones, affectator quondam[6] [§. 2.
imperii populus.[e] Itaque quamvis tunc Philippus[f] regno
præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexan-
dro[g] videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, [§. 3.
quam spectatione[7] gentis[h] fuit.[a] Causa[8] cœpit a fœdere [§. 4.

[a] *Macedonicum bellum amplius fuit ob nomen, quam ob respectum istius gentis.*

1. 3.—47 *Cecinēr* Ed. Lips. 1.—48 *Præmium* Ed. pr.—49 *Statim* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.

1 *Sive Philippicum* add. Ed. Stad. Pont.—2 *Asia* Ed. Lugd.—3 *Quondam* Ed. Med.—4 Sic Ms. Naz. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Blanc.—5 *Primi* abest ab Ed. Lugd.—6 *Quondam* aberat a Ms. Reg. F, Berol. Duisb. Ed. pr. Grut. Zeu.—7 Sic Mss. Pall.

NOTÆ

Cap. vii. *Bellum Macedonicum primum*] Anno Mundi 3736. ante Ch. Nat. 212. ab Ur. Cond. 539. Coss. Q. Fabio Maximo Cunctatore iv. et Claudio Marcello iii. quinto anno post inceptum secundum bellum Punicum.

[a] *Macedonia*] Supra Thessaliam, antiquitus *Pæonia* dicebatur, et apud Homerum *Pæones* sunt *Macedones*.

[b] *Græcia*] Achaiam intelligit cui veterem statum reddidit Flaminius, ut legibus viveret suis, et avita libertate frueretur. Vid. infra in fine hujusce capitis.

[c] *Syria*] Bellum Syriacum, vide cap. seq.

[d] *Sed* [*Sic*] *primi omnium*] Multo melius in aliis Editionibus legitur *sed* pro *sic*.

[e] *Affectator quondam imperii populus*] Ad Philippi Alexandri Magni parentis tempora respicit.

[f] *Philippus*] Demetrii Macedoniæ regis filius.

[g] *Cum Rege Alexandro*] Cave Alexandrum Magnum intelligas, cum Romanis enim nunquam pugnavit: sed Alexandrum Epiri Regem, qui Alexandri Magni fuit avunculus.

[h] *Quam spectatione gentis*] Illud bellum fuit amplius ob nomen Macedonum, qui olim fortes et generosi audiebant, quam consideratione et

Philippi, quo rex jam pridem[i] dominantem in Italia Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis[j] injurias, cum ille ultra jus victoriæ in templa, aras, et sepulcra ipsa, sæviret. Placuit Senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium [§. 5. reges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hac urbe petebant. Primo igitur, Lævino[9] Consule, populus [§. 6. Romanus Ionium[k] mare ingressus, tota[10] Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit.[11] Spolia quippe [§. 7. Siciliæ, Sardiniæ, Hispaniæ,[12] Africæ[l] præferebat: et manifestam victoriam nata in prætoria[13] puppe[14][m] laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex [§. 8. Pergamenorum:[15][n] aderant Rhodii,[16][o] nauticus populus;[17] qui navibus a mari, Consul[18] a terris omnia equis virisque quatiebat.[p] Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus[19] [§. 9.

Ryck. Scias. Toll. Duisb. Berol. Regg. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Lugd. Freinsh. et ceteri. Sed *exspectatione* Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—8 *Causa belli cepit* Ms. Berol. *ceā* Ed. Lips. 1. et mox *sepulchra*.—9 *Livino* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—10 *Tō* Ed. Lips. 1.—11 *Paragravit* Ed. Ven.—12 *hispanie: sardinie* Ed. Lips. 1. 2. 3. *hispaniæ: Sardiniæ* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—13 *Prætoriæ* Ed. Beg. de sententia Freinshemii.—14 *Quippe* Ed. Par.—15 *Pergumorum* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—16 *Rodii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven.—17 In Ms. Pighii addita erant hæc, quæ etiam apud Jordanem habentur: *nam Rhodos opinatissima insula, et totius Asiæ* (Jord. *Achaiæ*) *insularum metropolis, cum pæne omnibus Cycladibus arma pertimescens Romano* (Jord. *Romana*) *jam dudum se fœderatam populo illi conjunxerat, et navali bello solatia condonabat*. Quæ verba in contextum recepit Begerus, ita tamen ut pro *Rhodos*

NOTÆ

respectu ipsius gentis, quæ illo tempore multum a pristina virtute excidisse putabatur.

[i] *Jam pridem*] Tamen anno superiori.

[j] *Regis*] Philippi.

[k] *Ionium*] Quod est Epirum inter et Brutium, ad extremum Italiæ sinum.

[l] *Africæ*] Sed nondum spoliata Africa, et Annibal adhuc in Italia versabatur.

[m] *Prætoria puppe*] Prætoria navis dicitur qua dux vehitur, sive Consul sive Prætor ille sit.

[n] *Rex Pergamenorum*] Pergami in Asia.

[o] *Rhodii*] A Rhodo, insula in Carpathio mari.

[p] *Qui navibus a mari, Consul a terris omnia equis virisque quatiebat*] Claud. Salmasius existimabat hunc locum esse corruptum, qui non est tamen; modo verbum, *quatiebat*, utrisque serviat, Rhodiis, inquam, et Consuli; sic: *qui navibus a mari omnia quatiebant*, ut *Consul a terris omnia equis et viris quatiebat*. Ita se res bene ha-

castris: cum tamen nihil terribilius Macedonibus[q] fuit ipso vulnerum aspectu: quæ non spiculis, non[20] sagittis, nec ullo Græculo[21 r] ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis,[22] ultra mortem[23] patebant.[24 s] Enimvero [§. 10. Flaminio[25] duce[t] invios antea[26] Chaonum[27] montes,[u] Aoumque[28] amnem[29 v] per abrupta vadentem,[30] id est,[31] ipsa Macedoniæ claustra, penetravimus.[32] Introisse[33] [§. 11. victoria[34] fuit. Nam nunquam postea[35] ausus[36] congredi

scripserit *Rhodus*, et *se illi conjunxerat* pro *illi conjunxerat.*—18 Sic Freinsh. ex ingenio et Fab. Sed *quibus a mari* Mss. et Edd. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Blanc. Beg. Duk. 1. 2. *qui a mari navibus Consul, a ter.* Ed. Amstel.—19 Ita Mss. Voss. Ed. Ven. Sed *bis exutus, bis fugatus castris* Mss. et Edd. vett. reliqui, in his Ms. Berol. et Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—20 *Nec sagittis* Mss. Regg. Ryck. Malliab. Fran. Voss. 1. 2. *neque sagittis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—21 *Gracili* Ms. Jord.—22 *Gladii* Ed. Par.—23 Sic Mss. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 3. (in quo tamen est *petebant*) Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *ultra morem* Ed. Ven. Lugd. e Jord. *ultro mortem* Ed. Lips. 2.—24 *Petebant* Ms. Ryck. Fran. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. Sab.—25 Ita Mss. et Edd. vett. multi, etiam Lugd. Freinsh. Amstel. Beg. Sed *Flāminio* Ed. Lips. 1. Ven. *Flamminio* Ed. Lips. 2. *Flāmineo* Ed. Lips. 3. *Flaminino* Ed. Stad. Pont. Fab. Duk. 1. 2.—26 *Ante* Ms. Flor.—27 *Achaonum*, vel *Acchaonum*, vel *Athaonum* Mss. Duk. *Acarnanum* Ms. Ryck. *Achaonum* Ed. pr.—28 Sic Ed. Vin. Lugd. Sed *Aumque* Ms. Naz. *dumque* Ms. Pal. 2. Voss. 2. *Aum* Ms. Voss. 1. *Indum* Ms. Voss. 3. In reliquis Mss. Dukeri scriptum erat *Indium, Pindum, Nidum*, (quæ erat scriptura Ms. Berol.) *Inoum.* Ed. Ven. *Inoumque.* Ed. Lips. 1. 3. Gryph. Stad. Pont. Zeu. *Pindūque.* Ed. Lips. 2. Med. Par. *Indumque.*—29 *Omnem* Ms. Voss. 1. 2. *annem* Ed. Med. Ven.—30 *Vagantem* Ms. Ryck. Scias. Flor. Ed. Lips. 2. Ven.—31 Sic Freinsh. e conjectura: quam, præter Græviuni, receperunt Fab. Beg. Vetst. Sed *et* Mss. et Edd. vett. omnes, etiam Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Duk. 1. 2.—32 *Penitravimus* Ed. Lips. 1. 3.—33 *Introiisse* Ed. Beg.—34 Sic et Ed. Ven. Sed *victoriæ* Ms. Ryck. Ed. Ber. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *victorie* Ed. Lips. 1. 2. 3.—35 *Postea nunquā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—36 *Ausus* abest ab Ed. pr.—

NOTÆ

bet. In Edit. J. Stadii legitur, *quibus a mari, &c.* tunc subaudiendum esset *quatientibus*, quod durissimum, et, puto, sine omni exemplo.

q *Macedonibus*] Tertii casus.

r *Græculo*] Græci enim levioribus et brevioribus telis utebantur, Macedones vero pilis et gladiis ingentibus.

s *Ultra mortem patebant*] Quasi dicat, Ita erant patentia, ut vel dimidiata mortem etiam dare nimis potuissent.

t *Flaminio duce*] Tit. Quintio Flaminio.

u *Chaonum montes*] In Epiro juxta mare Ionium.

v *Aoumque amnem*] In Macedonia per Taulantiorum regionem in mare Ionium exeuntem.

rex. Ad tumulos, quos Cynoscephalas[37] [w] vocant, uno, ac ne hoc quidem justo, prælio[b] opprimitur. Et illi [§. 12. quidem Consul pacem dedit, regnumque concessit: mox, ne quid[38] esset hostile, Thebas,[x] et Eubœam,[y] et grassantem sub Nabide[z] suo[39] Lacedæmona[40] [a] compescuit. Græciæ vero veterem statum reddidit, ut[41] legibus [§. 13. viveret suis, et avita libertate frueretur. Quæ gaudia, [§. 14. quæ vociferationes fuerunt, cum hoc forte Nemeæ[b] in theatro quinquennalibus ludis[c] a præcone[42] caneretur? quo certavere plausu?[43] quid florum in Consulem profuderunt?[44] Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem [§. 15. jubebant,[45] qua libertas Achaiæ pronunciabatur: nec aliter

[b] *Integro prælio.*

37 *Cynocephalas* Mss. Duk. et Edd. omnes vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. *Cenocephalas* Ms. Voss. 3.—38 *Nequid* Ed. Lips. 1. Med. *nequit* Ed. Par.—39 *Sub Onabile suo* Ms. Ryck. *summa vi de suo* Ms. Naz. Berol. (in cujus tamen margine ascripta erant hæc: *Nabis Lacedæmoniorum tyrannus*) Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. *summa vi servo* Ms. Reg. Q.—40 Ita Ms. Pal. 1. Naz. Ryck. Regg. Flor. Malliab. Voss. 1. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Sed *Lacedæmonia* Ms. Pal. 2. Voss. 2. *Lacedæmoniam* Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Beg.—41 *Ne legibus* Ed. Amstel. operarum peccato.—42 *Ad preconem* Ed. Lips. 1. 3.—43 *Quo certavere plausu?* aberant a Ms. Ryck.—44 *Profunderūt* Ed. Lips. 1. 3.—45 *Jubebat* Ed. Lips. 1. 2. 3.—46 *s̄uia* Ed. Lips. 1.—

NOTÆ

[w] *Cynoscephalas*] In Thessalia sunt Cynoscephalæ.

[x] *Thebas*] Macedoniæ urbem in regione Phthiotidis ad Pelasgicum sinum sitam.

[y] *Eubœam*] Ægei maris insulam, tenuissimo Euripi freto a Bœotia divisam.

[z] *Nabide*] Lacedæmoniorum Tyranno.

[a] *Lacedæmona*] In Peloponneso, ad Eurotam fluvium.

[b] *Nemeæ*] Nemea urbs in Peloponneso prope Argos sita, ubi tertio quoque anno certamina fiebant, quæ e loco Nemea dicebantur.

[c] *Quinquennalibus ludis*] Male Noster quinquennales facit, qui tantum triennales fuere; nam revera tertio quoque anno Nemea celebrabantur, unde ἀγὼν τριετὴς seu τριετηρικὸς dictus est. Eundem errorem erravit Plin. ubi de Isthmiis, ‘Isthmus pars altera· cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis.’ Nam constat Isthmia triennalia fuisse. Pind. Nem. Od. VI. Πόντου τε γέφυρ’ ἀκάμαν-Τος ἐν ’Αμφικτυόνων Ταυροφόνῳ τριετηρίδι Τίμασε Ποσειδά-Νιον ἂν’ τέμενος· hoc est, *Maris pons indefessi* (Periphrasis Isthmi Corinthiaci) *in Amphictyonum trieteride mactatrice taurorum honoravit eum circa Neptunium delubrum.* Ubi per trieterida, Isthmia intelligit.

illa consulari sententia,[46] quam[47] modulatissimo aliquo tibiarum,[d] aut fidium[e] cantu fruebantur.[48]

CAP. VIII.

BELLUM SYRIACUM[1] REGIS ANTIOCHI.

[§. 1. MACEDONIAM statim[2] et regem Philippum Antiochus excepit,[a a] quodam casu,[3] quasi industria, sic adgubernante[4] fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic[b] ab Europa in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet; et cum terrarum[5] orbis situ[6] ipse ordo victoriarum navigaret.[b] [§. 2. Non aliud formidolosius[c] fama bellum fuit; quippe cum Persas[c] et[7] orientem, Xerxem[d] atque[8] Darium[e] cogitarent; quando perfossi in-

[a] *Antiochus statim secutus est Macedoniam et regem Philippum.*
[b] *Ipse ordo victoriarum pergeret.* [c] *Terribilius.*

47 *Qui* Ed. Par. 1. *q* Ed. Par. 2.—48 *Fruebatur* Ed. Fab.
1 *Syriatum* Ed. Lips. 3. An *Syriaticum?*—2 *Statim Syria, et* Ed. Beg. quæ est conjectura Freinshemii.—3 *Quadam quasi industria* Ed. Blanc.—4 Sic Ed. Lips. 1. 3. Gryph. *a gubernante* Ed. Lips. 2. Med. Par.—5 *Terrearum* Ed. Lips. 3.—6 *Sit* Ed. Med.—7 *Persas orientem* Mss. Pall.—8 *Xerxemque Da-*

NOTÆ

[d] *Tibiarum*] Tibiæ primo sic dictæ quod ex tibia animalium fierent, et postea ex arundinibus factæ nomen retinuere.

[e] *Fidium*] Fides, plurali numero, proprie sunt chordæ citharæ. Et sic pro cithara sumuntur.

CAP. VIII. *Bellum Syriacum Regis Antiochi*] Anno Mundi 3758. ante Ch. Nat. 190. Ab Urbe Cond. 561. Coss. M. Acilio Glabrione et P. Cornelio Scipione Nasica.

[a] *Excepit*] Verbum e re Gladiatoria tralatum, ubi victum novus excipit. Gallice, *Un Gladiateur tout frais prend la place de celui qui est vaincu.*

[b] *Ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic, &c.*] Sunt hæc perturbata, atque adeo falsa, ut jam olim animadverteram. Scribo fidenter ex serie rerum, et historiæ fide: *ut quemadmodum ab Europa in Africam, sic ab Africa in Asiam imperium procederet.* Lege modo. Pater.

[c] *Persas*] Gravem populum. Horat. 'Quo graves Persæ melius perirent.'

[d] *Xerxem*] Persarum Regem, qui Athon perfodit, et Hellespontum navibus operuit.

[e] *Darium*] Persarum Regem, qui cum Alexandro bellum gessit. Sed non video quomodo Darius Romanos terrere poterat, quem parva manu toties fudit Alexander.

vii montes,[f] quando[9] velis opertum mare[g] nuntiaretur.[10] Ad hoc[11] cœlestes minæ territabant, cum humore [§. 3. continuo Cumanus Apollo[h] sudaret.[i] Sed hic faventis Asiæ suæ[j] numinis timor[12] erat. Nec sane[13] viris, opibus, [§. 4. armis[14] quicquam copiosius Syria:[k] sed in manus[15] tam ignavi regis inciderat,[16] ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quam quod a Romanis victus est.[17] Impulere [§. 5. regem in id bellum, illinc[18] Thoas Ætoliæ[19][l] princeps, inhonoratam apud Romanos querens[20] adversus Macedonas[21] militiæ[22] suæ societatem;[d] hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, et pacis impatiens,[23] hostem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod[24] illud fuisset pericu- [§. 6. lum, si se consiliis ejus rex[m] tradidisset, id est,[25] si[26] Asiæ viribus usus fuisset miser[27] Annibal? Sed rex suis opibus,

[d] *Conquerens societatem militiæ suæ adversus Macedones inhonoratam fuisse apud Romanos.*

rium Ms. Ryck. *Xersem atque D.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—9 *q̄n* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven.—10 *n̄ucciaret* Ed. Lips. 1. *nuncciaret* Ed. Lips. 3.—11 Sic quoque Ed. Ven. Sed *ut hoc* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. *ad hæc* Ms. Berol. Duisb. Pal. 1. Ed. pr. *ad hec* Ed. Lips. 2. *ut hos* Ed. Gryph. *ad hos* Ed. Stad. Pont.—12 *Terror* Ms. Flor.—13 *Sed nec sane* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *sed nec* Ed. Ven.—14 *Armisque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—15 *In manibus* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. *in manu* Ms. Ryck.—16 *Inciderant* Ed. Pont.—17 *Sit* Mss. Pall.—18 *Bellum Thoas* Mss. Pall. Regg. Duisb. Malliab. Ed. pr. *bellum hinc Thoas* Ms. Flor.—19 *Etholie* Ed. Lips. 1. *etholie* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven.—20 *Quærens* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont.—21 Sic cum Dukero scripsimus e Ms. Ryck. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. In Græv. enim est *Macedones:* ut in Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Blanc. Beg.—22 *Milicie* Ed. Lips. 1. 3.—23 *Inpatiens* Ed. Lips. 1. *impaciens* Ed. Med.—24 *Et quietus i. f.* Ed. Lips. 2.—25 *Id est* absunt ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—26 *Si se et Asiæ* Ms. Vin.—27 *Missus*

NOTÆ

[f] *Invii montes*] Athos qui est Isthmo maris Macedonici, inter Strymonium et Singiticum sinum.

[g] *Mare*] Hellespontus.

[h] *Cumanus Apollo*] Qui Cumis in Campania colebatur.

[i] *Sudaret*] Sudavit etiam ante victam Capuam. Cicero, de Divin. lib. I. 'Quid cum Cumis Apollo sudavit? Capuæ victoria.'

[j] *Asiæ suæ*] Quippe in Asia natus Apollo.

[k] *Syria*] Ad littus meridionale Maris Mediterranei.

[l] *Ætoliæ*] Ætolia Achaiæ regio supra Corinthiacum sinum versus Occidentem.

[m] *Rex*] Antiochus.

et nomine regio[28] fretus, satis habuit bellum movere.
Europa[29] jam, dubio procul, jure[30] ad Romanos per- [§. 7.
tinebat: hic Lysimachiam[n] urbem,[31] in littore Thracio[32]
positam a majoribus suis, Antiochus ut hæreditario jure
reposcebat:[33] hoc velut[34] sidere Asiatici[35] belli mota [§. 8.
tempestas. Et[36] maximus regum contentus[37] fortiter indix-
isse bellum, cum ingenti strepitu ac tumultu movisset, ex
Asia, occupatis statim insulis, Græciæque[38] littoribus, otia
et luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam [§. 9.
continenti adhærentem tenui freto reciprocantibus aquis[o]
Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tento-
riis, sub ipso freti murmure,[e] cum inter fluenta tibiis fidi-
busque concineret,[39] collatis undique, quamvis per hyemem,
rosis, ne non[40] aliquo ducem genere agere[41] videretur,[p] vir-

[e] *Non longe ab aquarum murmure.*

Ed. Lips. 2. Ven.—28 *Regio* abest ab Ed. Zeu.—29 *Et Europa* Ed. Ven. —30 *Jure* aberat a Ms. Malliab. In Voss. 1. erat: *Europæ jam dubio procul jura ad Romanos pertineant.*—31 *Urbem* aberat a Ms. Flor.—32 *tracio* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—33 *Repetebat* Ms. Naz. Voss. Reg. Q, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—34 *Velud* Ed. Lips. 3.—35 *Sydere asyatici* Ed. Par.—36 *Sed max.* Ed. Beg. quod placebat Freinshemio.—37 Sic etiam Ed. Ven. Sed *conventus* Ms. Naz. Pall. Ryck. Fran. Regg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *conventus. Fortiter indicto bello quum* Ed. Junt. Ald. Vin. Stad. *b:* Lugd. Pont. *contentus fortiter indicto b.* Ed. Gryph.—38 *grecisque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. —39 *Concinert* Ed. Lips. 1. *contineret* Ed. Lips. 2. *concinerūt* Ed. Lips. 3.—40 *Cum al.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph.—41 *Ducum genere ag.* Ms. Naz. Ryck. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 3. Med. Ven. Gryph. *dux*

NOTÆ

[n] *Lysimachiam*] In littore Thracio ad fauces Isthmi, quem Hellespontus ab Asia dividit.

[o] *Reciprocantibus aquis*] Euripum septies intra diem naturalem reciproco æstu agitari. Quod falsum esse vel unicus Livii locus satis probaverit. Ex lib. XXVIII. 6. 'Fretum ipsum Euripi non septies die, ut fama fert, temporibus statis reciprocat, sed temere in modum venti, nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti devolutus torrens, rapitur; ita nec nocte nec die quies navibus datur.'

[p] *Ne non aliquo ducem genere agere videretur*] Hæc mihi inconcinna et inelegantia videntur, eaque, si reviviseeret Florus, pro suis non agnosceret. Lego, *ne non aliqua ducem agere videretur:* pro 'aliqua,' quod adverbium est elegantissimum, apud Virgilium, Terentium, Plautum, id est, aliqua ratione, intruserunt explicationem magistellarem, aliquo genere, quod putidum est.

ginum puerorumque delectus[42][q] habebat. Talem [§. 10. ergo regem jam sua luxuria[43] debellatum populus Romanus, Acilio[44] Glabrione Consule, in[45] insula[r] aggressus, ipso statim adventus sui nuncio[46] coëgit ab insula[47] fugere.[48] Tum præcipitem[49] apud Thermopylas[s] assecutus, [§. 11. locum trecentorum Laconum[50][t] speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci[u] resistentem, mari ac terra cedere[51] coëgit. Statim et e[52] vestigio itur in Syriam.[53] [§. 12. Classis regia Polyxenidæ[54][v] Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare[55] poterat. Igitur, duce Æmilio Regillo, adremigantibus[56] Rhodiis, tota[57] laceratur. Ne sibi placeant Athenæ![w] in Antiocho[58] vicimus [§. 13.

~~~~~~~~~~

genere, omisso τῷ *agere*, Ed. Beg. e conjectura Lipsii.—42 *Dilectus* Ms. Naz. Voss. 2.—43 *Luxiria* Ed. Lips. 1.—44 *Attilio* Ms. Ryck. Ed. Gryph. *M. Acilio* Ed. Stad. Pont.—45 *Insula*, omissa *in*, Ed. Ven.—46 *ĩitio* Ed. Lips. 1. 3. *initio* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph.—47 *Ab insula* aberant a Ms. Malliab.—48 *Recedere* Ms. Flor.—49 Sic Mss. Pall. et Duk. Ed. pr. Sed *Tam prec.* Ed. Lips. 1. *Tam præc.* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Pont. Vetst. *Tā p̄cipitē* Ed. Ven.—50 *Laconū CCC.* Ed. Lips. 1. 3. *Lacunum CCC.* Ed. Lips. 2.—51 *Cedere'* Ed. Lips. 1. *cædere* Ed. Med. Et paulo ante Lips. 2. *fidutia.*—52 *Statim e v.* Ms. Berol. Malliab. Naz. Reg. F, Duisb. Fran. Voss. 1. 2. *Statim et ex v.* Mss. Vin. quidam. Ed. pr.—53 *Asiam* Ed. Stad. Pont. Beg. e conjectura Lipsii.—54 *Polyxenidi* Ms. Ryck. Naz. Berol. Duisb. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. *polixcĩdi* Ed. Lips. 1. 3. *Polixenidi* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. *Polyxeni* Mss. Regg. Ed. Stad. Pont. Ab Ms. Fran. aberant verba: *classis...commissa.*—55 *Nō aspectare* Ed. Lips. 2.—56 Sic Ms. Naz. Toll. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Reg. Q, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Sed *ad remigantibus* Ms. Pal. 2. *arremigantibus* Ms. Reg. F. *a remigantibus* Ed. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—57 *Rodiis tō* Ed. Lips. 1. 2. 3.—58 *Anthiocho* Ed. Lips. 1.—59 *Regillo...Æmilio* aberant a Ms. Ryck. In

NOTÆ

[q] *Delectus*] Proprie de militibus dicitur, delectus habere: eo tantum ducem imitabatur Philippus, quod delectus habebat, sed virginum et puerorum, non vero militum.

[r] *In insula*] Eubœa.

[s] *Thermopylas*] Locum in Thessalia ad flumen Asopum, e regione sinus Maliaci.

[t] *Trecentorum Laconum*] Qui duce Leonida contra Persarum ingentem exercitum triduo dimicaverunt; nec victi fuissent, nisi proditor quidam, Epialtes nomine, Persis tramitem ostendisset, qua Lacones circumventi victique sunt.

[u] *Fiducia loci*] Thermopylæ enim ingenio loci tutæ.

[v] *Polyxenidæ*] Qui exul erat Rhodius.

[w] *Ne sibi placeant Athenæ*] Quasi scilicet solæ sint, quæ victorias reportare noverint.
~~~~~~~~~~

Xerxem;[x] in Æmilio[59] Themistoclem[60] æquavimus;[y] Ephesiis[61] Salamina pensavimus.[z] Tum[62] Consule [§. 14. Scipione,[a] cui frater, ille modo[63] victor Carthaginis, Africanus, voluntaria legatione[b] aderat, debellari regem placet:[c] et jam toto cesserat mari: sed nos imus ulterius. Mæandrum[64] [d] ad amnem montemque Sipylum[65] [e] [§. 15. castra ponuntur. Hic rex, incredibile[66] dictu,[67] quibus auxiliis, quibus copiis consederat.[68] Trecenta[69] [§. 16. millia[70] peditum: equitum, falcatorumque[71] curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento,[72] et suo ebore[73] [f] fulgentibus aciem utrimque vallaverat.[74] [g] Sed hæc[75] omnia [§. 17.

Ed. Par. Ven. est *Emilio.*—60 Sie Ms. Voss. 1. 2. Sed *Alcibiadem* Mss. Pall. et Duk. reliqui, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—61 *In Epheso* Ms. Voss. 2. *Epheso* Ed. Blanc. Beg. e conjectura Grævii.—62 *Tum* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Sed *Tūc* Ed. Lips. 2. Ven.—63 *Mō* Ed. Lips. 1.—64 *Meandrum* Ed. Par. Ven. Gryph.—65 *Sipylum et Spilum* Ms. Naz. *Sypilum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Gryph.—66 *ī credibile* Ed. Lips. 1.—67 *Dcū* Ed. Lips. 1.—68 *Considerat* Ms. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 3.—69 *Tercenta* Ed. Lips. 2.—70 *Milia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique, etiam Gryph.—71 *Falcatorum* Ed. Vetst.—72 *Argento* aberat a Mss. Regg.—73 *Ebure* Ms. Naz.—74 *Utrinque vallaverant* Ed. Lips. 2. Ven. *utriusque vallaverāt* Ed. Lips. 1. *utriusque vallaverat* Ed. Lips. 3.

NOTÆ

[x] *In Antiocho vicimus Xerxem*] Athenienses, Themistocle duce, Xerxem apud Salamina vicere; nos vero, inquit Florus, Antiochum vicimus, qui nobis Xerxes erat.

[y] *In Æmilio Themistoclem æquavimus*] Themistocles Atheniensium dux, qui Lacedæmonios * ingenti clade apud Platæas domuit.

[z] *Ephesiis Salamina pensavimus*] Athenienses Salamina cepere, * nos Ephesios vicimus. Et sic Atheniensium victoriam, nostra de Ephesiis victoria pensavimus, Gall. *Nous avons contrebalancé la victoire des Atheniens sur * Salamine, par celle que nous avons remportée sur les Ephesiens.*

[a] *Consule Scipione*] Is est L. Cornelius Scipio Asiaticus.

[b] *Voluntaria legatione*] Cum enim ipse exercitus ductor fuisset, legatus esse cogi non poterat, sed fratris amore voluntariam legationem suscepit: *il voulut etre son Lieutenant.* Ex animo forsan ut et re et consilio fratrem minus militiæ exercitatum adjuvaret, ut inde familiæ suæ major gloria.

[c] *Placet*] Pro, placuit.

[d] *Mæandrum*] In Caria, ad littus maris Ægei, e regione Sami insulæ.

[e] *Sipylum*] Juxta Mæandrum, in Caria Asiæ minoris regione.

[f] *Suo ebore*] Nam ex elephantorum dentibus fit ebur.

[g] *Vallaverat*] Quasi vallo cinxerat. De vallo alibi diximus.

præpedita magnitudine sua; ad[76] hoc imbre,[77] qui subito superfusus,[78] mira felicitate[79] Persicos[80] arcus corruperat; primum trepidatio, mox fuga, dehinc[81] triumphus fuerunt. Victo et supplici pacem atque partem regni dari [§. 18. placuit, eo libentius, quod tam facile cessisset.[h]

CAP. IX.

BELLUM ÆTOLICUM.[1]

SYRIATICO[2] bello successit,[3] ut debebat,[4] Ætoli- [§. 1. cum.[a] Victo quippe Antiocho, Romanus[5] faces[6][b] Asiatici belli persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori[7] [§. 2. mandata ultio est. Hic protinus caput gentis[8] Ambraciam,[9][c] regiam Pyrrhi[10] machinis quatit. Secuta deditio est.[11] [§. 3. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii:[12] et memineramus auxilii:[d] sic placuit ignoscere. Serpsit tamen[13] [§. 4.

Med. Par. Gryph.—75 *Hoc* Ed. Ven.—76 *Ab* Ed. Med. Par.—77 *Imber* Ed. Blanc. Reg. e conjectura Grævii.—78 *Perfusus* Ed. Vin. Lugd. *superfusis* Ed. Gryph.—79 Sic Ms. Naz. Pall. Berol. et Mss. Duk. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Vin. Sed *facilitate* Ed. pr. Ber. Grut. Zen. Vetst. *fœlicitate* Ed. Med. Par.—80 *Parthicos* Ms. Reg. Q.—81 *De hīc* Ed. Lips. 1. Med.

1 *Etholicum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—2 Sic Ms. Ryck. et Duk. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sed *Syriaco* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Fab. Vetst.—3 *Succedit* Ms. Reg. F.—4 *Et debebat* Ms. Ryck. Naz. Pal. 1. Fran. Voss. Reg. F, Flor. Malliab. *ut dēbat* Ed. Lips. 1.—5 *Romanus Antiocho* Ms. Naz. Pall. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—6 *Fasces* Ed. Pont.—7 *Nobiliori* abest ab Ed. Pont.—8 *Belli* Ms. Ryck.—9 *Ambratiā* Ed. Lips. 2.—10 *Pyrri* Ed. Lips. 1.—11 *Est d.* Ed. Ven. *deditio,* omisso *est,* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—12 *Rodii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. ubique.—13 *Serpit tn* Ed.

NOTÆ

[h] *Eo libentius, quod tam facile cessisset*] Sic et apud Justin. 'Quanto bellum minoris periculi, tanto et mitior victoria fuit.'

CAP. IX. *Bellum Ætolicum*] Anno Mundi 3761. ante Ch. Nat. 187. ab Ur. Cond. 564. Coss. M. Fulvio Nobiliori et Cn. Manlio Vulsone.

[a] *Ætolicum*] Ætolia, Achaiæ regio, inter Epirum et Corinthiacum sinum.

[b] *Faces*] Id est, auctores. Thoas enim Ætoliæ Princeps Antiochum ad bellum Romanis inferendum impulerat. Vide cap. sup.

[c] *Ambraciam*] Urbem inter Epirum et Acarnaniam, supra Ambracium sinum.

[d] *Memineramus auxilii*] Quod contra Philippum et Antiochum præstiterant.

latius in proximos bellum, omnemque late Cephaleniam,[15 e] Zacynthon,[16 f] et quicquid[17] insularum in eo mari inter Ceraunios montes[g] jugumque Maleum,[h] Ætolici belli accessio fuerunt.

CAP. X.

BELLUM HISTRICUM.

HISTRI[1 a] sequuntur Ætolos: quippe bellantes eos [§. 1. nuper adjuverant. Et[2] initia pugnæ prospera hosti [§. 2. fuerunt, eademque exitii causa. Nam cum Cnæi[3] Manlii[b] castra cepissent, opimæque[4] prædæ incubarent,[a] epulantes, ac ludibundos plerosque, ac[5] ubi essent præ poculis nescientes, Appius[6] Pulcher invadit.[c] Sic cum sanguine [§. 3.

[a] *Incubarent diviti prædæ.*

Lips. 1. 2. 3. *serpit tamen* Ed. Par. Ven. Gryph. In Med. est *særpit.*—15 *Cephaloniam* Ms. Fran. Ryck. Ed. Med. Par. Ven. *Cephalleniam* Ed. Stad.—16 *Zacyntō* Ed. Lips. 1. 3. Med. Ven. *Zacyton* Ed. Par. Pont. *Jacynton* Ed. Lips. 2. *omnisque late Cephalenia, Zacynthos* Ed. Blanc. Beg. e conjectura Freinshemii.—17 *Quiddq* Ed. Lips. 1. *quotquot* Ed. Lips. 2.

1 *HVstri* Ms. Ryck. *Histri,* vel *Istri,* vel *Hystri,* Mss. Duk. *Istri* Ed. Stad. Pont. Zeu. Fab. ubique.—2 Sic Ms. Naz. Ryck. Reg. Q, Voss. 1. 2. Sed *igitur initia* Ms. Fran. *initia* Ms. Berol. Ed. Grut. Zeu. Vetst. Beg. Duk. 1. 2.—3 *Cnæi* aberat a Ms. Ryck. Voss. 2. Sed *Cnei* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. et mox *cæpissent* Ed. Stad. Pont. A.—4 *Optimæque* Ms. Naz. Reg. F, Berol. Duisb. Voss. Ed. pr. Eadem permutatio Adverbiorum *opime* et *optime* est apud Auctor. ad Heren. 4. 4. ubi pro *optime vestitus* Christius ὁ μακαρίτης rescribendum censebat *opime vestitus.*—5 *Aut ubi* Ms. Flor. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *aut ac ubi* Ms. Ryck. Librarii enim diligentes solebant varias sæpe lectiones simul exhibere.—6 *C. Claudius Pulcher*

NOTÆ

[e] *Cephaleniam*] Insulam in mari Ionio, e regione Peloponnesi, ad Orientem.

[f] *Zacynthon*] Insulam infra Cephaleniam.

[g] *Ceraunios montes*] In Epiro.

[h] *Jugumque Maleum*] Peloponnesi promontorium, ad sinum Laconicum. Malea in tabulis vocatur. Vide Not. h lib. III. 8.

CAP. X. *Bellum Histricum*] Anno Mundi 3772. ante Ch. Nat. 176. ab Ur. Cond. 575. Coss. M. Junio Bruto, A. Manlio Volsone.

[a] *Histri*] Italiæ populi, ad summum Adriaticum sinum supra Venetiam.

[b] *Cnæi Manlii*] Volsonis: alii tamen illum Aulum vocant, ut in titulo legitur.

[c] *Appius Pulcher invadit*] Tamen ex tabulis certum est ante Appii Pulchri adventum, Romanos eodem duce, quo castra amiserant, ea recuperasse, nempe Manlio Volsone. Ergo quod

et spiritu male partam revomuere[7] victoriam. Ipse rex Apulo[8] [d] equo impositus, cum subinde crapula, et capitis errore[e] lapsaret,[b] [9] captum sese vix et ægre, postquam experrectus est, didicit.

CAP. XI.

BELLUM GALLOGRÆCUM.[1]

GALLOGRÆCIAM[2] [a] quoque Syriatici[3] belli ruina [§. 1.
convolvit.[a] [4] Fuerint[5] inter auxilia regis Antiochi,[6] [§. 2.
an fuisse, ac[7] cupidus triumphi Manlius eos visos[8] simulaverit,[9] dubium est.† Certe negatus est[b] victori triumphus:

[b] *Cum interdum casaret crapula, et errore capitis.*
[a] *Clades Syriaci belli complexa est etiam Gallogræciam.*

Ed. Stad. Pont.—7 *Revomere* Ed. Par. Ven.—8 Ita etiam Ms. Pal. 1. Naz. Sed *Appulo* Ms. Pal. 2. Reg. Q, Berol. Duisb. Ed. pr. *Æpulo* Ed. Stad. Pont. *Epulo* Ed. Zeu.—9 *Et capitis jactaret errore lapsaret* Ms. Naz. *et capitis et jactaret, errore lapsaret* Ms. Pal. 1. in quo supra scriptum erat, *et capitis jactatus errore lapsaret.* Ms. Voss. 3. *et cap. err. laxaret.* Ed. Blanc. Beg. e conjectura Nic. Heinsii: *et capitis jactati fervore lapsaret.*

1 *gallogrecum* Ed. Lips. 1.—2 *Gallogretiam* Ed. Lips. 2.—3 *Syriaci* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinshem. Zeu. Fab. Vetst.—4 *Involvit* Ms. Reg. Q, Ed. Blanc.—5 *Fuerant* Ed. Lips. 1. 2. 3.—6 *Anthiochi* Ed. Lips. 1. —7 *Fuisse ac.* Ed. Lips. 1. 2. 3. *fuisset.*—8 *An eos īvisos* Ed. Lips. 1. 2. 3.—9 *Fuerint....simulaverit.* Sic et Ed. Beg. Amstel. e conjectura N. Heinsii. Sed *fuerant inter auxilia regis Ant. an fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos visos simulaverit* Ms. Pal. 1. *fuerant inter a. r. Ant. an fuisset cupidior triumphi Manlius, an eos visos simulaverit* Ms. Pal. 2. *fuerant i. a. r. Ant. an fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos visos simularit* Ms. Naz. Ryck. Flor. (sed in hoc erat *cupidus fuisset*) Voss. 2. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Ven. (in quibus est, ut in Stad. Pont., *simulaverit*) Junt. Ald. Stad. Pont. Eandem lectionem servarant Ms. Malliab. Voss. 1. 3. Fran. nisi quod in illo erat *an fuisse cupidus:* in his *an fuissent cupidus.* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Lugd. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2. *fuerant inter a. r. Ant. An fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos visos simulaverit.* Ed. Gryph. *fuerant inter a. r. A. an fuisset cupidus tr. M. an eos invisos simulaverit.*—† *Dubium,* omisso τῷ *est,* Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

illi debetur, perperam Noster Appio Pulchro tribuit, qui sequenti tantum anno in Istriam profectus, eam, trucidato rege, in provinciam redegit.

[d] *Apulo*] Proprium Istrorum regis.

[e] *Capitis errore*] Non video, quid hic doctissimum Salmasium offenderit, qui tanto opere lectionem novam conetur intrudere. Nil mutandum: *errore capitis* eleganter dicitur pro, capite huc et illuc præ poculis errabundo, ut mos est.

CAP. XI. *Bellum Gallogræcum*] Eodem anno, quo Bellum Ætolicum; quod vide cap. 9.

[a] *Gallogræciam*] Asiæ minoris regionem, quæ et Galatia dicitur: sed legendum videtur *Gallogræcos.* Pro-

quia causam belli non approbavit[c] senatus.[10] Ceterum [§. 3. gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio[11] est, mixtæ et adulteratæ[12] reliquiæ Gallorum, qui, Brenno[13] [d] duce, vastaverant[14] Græciam; mox Orientem[15] secuti, in media Asiæ parte sederunt.[16] Itaque, ut frugum [§. 4. semina mutato solo degenerant, sic illa[17] genuina[18] feritas eorum, Asiatica[19] amœnitate mollita est. Duobus [§. 5. itaque præliis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu hostis[20] relictis sedibus, in altissimos se montes[e] recepissent, quos[21] Tolostobogi[f] Tectosagique[g] jam[2] insederant.

Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zen.—10 Sic Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Beg. Sed *approbavit*, omisso *τῷ senatus*, Mss. Pall. Naz. et Duk. omnes, in his Berol. Ed. pr. Grut. Freinsh. Zen. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—11 *Inditio* Ed. Lips. 1. 2. 3. *judicio* Ed. Par.—12 Sic Ms. Malliab. Sed *mixta et adulterata est, reliquiæ* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Lugd. Pont. *mista et adulterata: reliquiæ* Ms. Ryck. *mixta et adulteratæ reliquiæ* Ms. Pal. 1. 2. Reg. F, Berol. Flor. Voss. 1. 2. Fran. Duisb. Ed. pr. Grut. Freinshem. Zen. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *mixta est et adulteratæ reliquiæ* Ms. Reg. Q.—13 Sic Ms. Pal. 2. Ed. pr. Sed *quibus Brenno* Ms. Pal. 1. Fran. *qui sub Brenno* Mss. Regg. Ms. Naz. hic deficit, annectitque alia ex cap. 18. *reliquiæ Gallorum. Non temere, si fateri, &c.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. *quibus etiam Brēno.* Ed. Lips. 2. *qui etiam Brēno.* Ed. Stad. Lugd. Pont. *quibus Brenno.* Sed *Breno*, simpliciter, omisso *qui*, Ed. Ven.—14 *Vastaverūt* Ed. Par.—15 *In orientem* Ms. Pal. 2. Ryck. Berol. Duisb. Fran. *morientem* Ms. Voss. 1. 2.—16 *Sederant* Ms. Voss. 3. *consederant* Ms. Reg. Q. *sedere* Ed. Lips. 2. Par. Ven. *etiā sed'e* Ed. Lips. 1. *etiam sedere* Ed. Lips. 3. Gryph. Stad. Pont.—17 *sicilia* Ed. Ven.—18 *Genumina* Ed. Lips. 3. *gemina* Ms. Pal. 2. Reg. F. *genita* Ms. Pal. 1. *ingenita* Ms. Ryck. quod mihi glossema videbatur redolere. Mox in Lips. 3. est *veritus*, et *molita*.—19 *In Asiatica* Ms. Ryck.—20 *Hostes* Ed. Par.—21 *Quos* aberat a Ms. Berol. Pall. Ryck. Duisb. Fran. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *quo* Ed. Lugd.—2 *Tolostobogiorum Tectosagi* Ms. Naz. Pall. *Colosobegit Olympum tectosagi magabæ* Mss. Jord. *Solostobogiorum Tectosagatiani insederant*

NOTÆ

bant sequentia, 'fuerant inter auxilia regis,' &c.

[b] *Negatus est*] Immo tandem concessus, sed non sine controversia.

[c] *Non approbavit*] Non fecit ut eam probarent Romani, et in ea acquiescerent.

[d] *Ceterum gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixtæ et [mixta, et] adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui, Brenno, &c.*] Sic legi voluit Salmasius; in aliis hanc scripturam reperio: *Ceterum Gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta et adulterata est; reliquiæ Gallorum, quibus, &c.* Sed hæc nihil sunt; legendum enim, *adulterata est reliquiis Gallorum, &c.* Pater.

[e] *Altissimos montes*] Olympum et Magabam, ut patet ex Livio.

[f] *Tolostobogi*] Galatiæ populi in Asia minori; aliis Tolistobii, aliis Tolistobogii dicuntur.

[g] *Tectosagi*] Iidem qui Tolostobogi

Utrique fundis sagittisque acti,[22] in perpetuam[23] se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, [§. 6. cum catenas morsibus et ore tentassent:[24] cum offocandas[25] invicem fauces præbuissent.[b] Nam[26] Orgiagontis[27] [§. 7. regis[h] uxor[i] a Centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit,[j] revulsumque militis caput ad maritum[28] [k] suum retulit.[29]

CAP. XII.

BELLUM MACEDONICUM[1] SECUNDUM.

Dum[2] aliæ aliæque gentes Syriatici[3] belli sequuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit. [§. 1. Fortissi- [§. 2.

[b] *Sed astricti fuere quodam miraculo, cum adorti essent catenas dentibus et ore, et invicem dedissent collum strangulandum.*

Ms. Berol. *solo stologiorum tectosagatiani* Ed. pr. Neque multo aliter Mss. et Edd. Duk. reliqui. *Solostologiorum tectosagiam* Ed. Lips. 1. *Solostologiorum tectoscgiam* Ed. Med. Par. 2. *Solostologiorum tecto sagiam* Ed. Par. 1. *Solostogiorum plano Tectosagiā* Ed. Lips. 2. *solostologiorū tectusagiam* Ed. Lips. 3. *Tolistobogii Tectosagæque* Ed. Stad. Pont. *solostrologiorum tectosagium insederant* Ed. Ven. Vulgata Dukero videbatur esse ab Aldo: *recepissent. Tolostobogi Olympum, Tectosagi Mugabam insederant* Ed. Beg.—22 *Utique....adacti* Ed. Beg. e conjectura Heinsii. In Edd. Jord. est *detracti*, pro *acti*. At *acti* erat in Mss. et Edd. Duk. omnibus. In Ed. Lips. 1. 3. est *utrimque*. In Par. 1. Ven. Gryph. Stad. Pont. *utrinque*. Par. 2. *utrinsque*. Lips. 2. Med. *utrīque*.—23 *Imperpet.* Ed. Lips. 1. 3. Med. *in perpetua* Ed. Ven.—24 *Temptassent* Ed. Lips. 1. 3.—25 *Obfocandas* Ms. Ryck. *effocandas* Ms. Pal. 1. Voss. 3. Ed. Par. 2. Fab. *effocandasque* Ed. Par. 1. *suffocundas* Ed. Lips. 2. Pont.—26 *Jam* Ed. Stad.—27 *Ortiagontis* Ed. Ald. Beg.—28 *Admaritū* Ed. Lips. 1.—29 *Rettulit* Ed. Par.

1 *Sive Persicum* add. Ed. Stad.—2 *Quum* Ed. Gryph. Stad. Pont. *cum* Ed. Lips. 1. 3.—3 Ita Mss. Duk. pleriqne, Ed. pr. Sed *Syriaci* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsb. Zeu. Fab.

NOTÆ

sed hic diversos Florus videtur facere.

[h] *Orgiagontis regis*] Livius hunc regem Ortiagontem vocat, et hic etiam *Ortiagontis* legendum.

[i] *Uxor*] Chiomara nomine, ex Galatiæ finibus oriunda. Plutarch.

[j] *Custodiam evasit*] Cum Centurione, qui eam ad duos ejus necessarios, qui ad flumen expectabant, ducebat, ut ab iis aurum acciperet; sed ii, dum aurum pensaret, occidere. Vid. Histor. apud Liv. lib. XXXVIII. 24.

[k] *Maritum*] Ortiagontem.

Cap. XII. *Bellum Macedonicum secundum*] Ann. Mundi 3781. ante Ch. Nat. 167. ab Ur. Cond. 584. Coss. Q. Martio Philippo II. et Cn. Servilio Cæpione.

mum populum memoria et recordatio suæ nobilitatis[a] agitabat: ac[4] successerat Philippo filius[5] Perses;[6] qui semel[7] in perpetuum[b] victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius sub hoc Mace- [§. 3. dones, quam sub patre, consurgunt: quippe Thracas[8] in vires suas traxerant;[9] atque ita industriam Macedonum[c] viribus Thracum,[d] ferociam Thracum disciplina Macedonum, temperaverunt.[10] Accessit his consilium ducis, [§. 4. qui situm regionum suarum summo[11] speculatus[12] Hæmo,[13] [e] positis[14] per abrupta castris, ita Macedoniam suam[15]

Vetst.—4 *Et successerat* Mss. Pall. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Blanc. Beg. *successerat*, omissa copula, Ed. Ald. Amstel.—5 *Filius Philippo* Ed. Lips. 2. —6 *Perseus* Ms. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3.—7 *Sel'* Ed. Lips. 1.—8 *Thraces* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Beg.—9 *Traxerat* Ed. Lips. 2.—10 Ita Ms. Pal. 1. et Mss. Duk. plerique, etiam Ms. Lipsii (in quo tamen erat *temperavere*). Ed. pr. Vin. Lugd. Beg. Sed *industria Macedonum, viribus Thracum, ferociam Thracum, disciplinam Macedonicam temperaverunt* Ms. Naz. *industria Macedonum tentaverunt* Ms. Ryck. *industria Macedonum, viribus Thracum, disciplinam Macedonum temperavere* Ms. Fran. Pal. 2. Ed. Sab. Junt. Ald. *īdustria Maced. vir. Thr. disciplina Macedonica tēptavere* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. *industria Mac. vir. Thr. disciplinam Macedonicam tentavere* Ed. Par. 1. Gryph. In Ms. Voss. 2. 3. erat etiam *industria:* et in Voss. 2. *disciplinam.* In Voss. 3. *tentaverunt*, ut in Ryckiano, et *Macedoniam.* Ed. Ber. *temptaverunt.* Ed. Stad. Pont. *industria Macedonum, viribus Thracum, disciplinam Macedonicam temperavere.*—11 *De summo* Ed. Stad.—12 *Speculatur* Ed. Ven.—13 *Hemo* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Æmo* Ed. Stad. Pont.—14 *Poitis* Ed. Lips. 1.—15 *Suis* Ed. Med. Par.—16 *Falluverat* Ed.

NOTÆ

[a] *Recordatio suæ nobilitatis*] De vetustate et nobilitate Macedoniæ Justin. lib. VII. statim initio: 'Hujus sicuti incrementa modica, ita termini perangusti fuere. Populus, Pelasgi; regio, Pœonia dicebatur. Sed postea virtute regum, et gentis industria, subactis primo finitimis, mox populis nationibusque, imperium usque extremos Orientis terminos prolatum.'

[b] *Semel in perpetuum*] Non existimabat Macedoniam in perpetuum victam, cum semel tantum victa fuerit; neque enim id gentis dignitas patiebatur.

[c] *Industriam Macedonum*] Sic Justin. loco supra laudato, 'Virtute regum, et gentis industria.' Ceterum hic industria, non est quod vulgo dicimus, *industrie;* sed *laboriositas*, si fas ita loqui.

[d] *Viribus Thracum*] De Thracibus hæc Justinian. in Pr. Novellæ 26. 'Illud in confesso est, quod si quis Thracum regionem nominet, statim una cum dicto virilitas quædam animum, et militarium copiarum, bellorum, ac pugnæ cogitatio subeat. Sunt enim ista ingenita, et quasi patrio quodam jure huic regioni attributa.'

[e] *Hæmo*] Hæmus mons, qui Thraciam a Mysia dividit.

armis ferroque vallaverat,[a] [16] ut non reliquisse aditum, nisi a cœlo[17] venturis hostibus, videretur. Nam Marcio[18] [§ 5. Philippo[19] Consule eam provinciam ingressus[20] populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, per Astrudem[21] paludem,[f] per acerbos dubiosque tumulos,[22] illa, quæ volucribus quoque videbantur[23] invia,[24] accessit: regemque securum,[g] et nihil tale metuentem, subita belli irruptione[25] terruit.[26] Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam [§. 6. omnem in mare jusserit mergi, ne periret:[h] classem cremari, ne incenderetur. Paulo[27] [i] Consule cum majora [§. 7. et crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedo-

[a] *His addita fuit industria ducis, qui contemplatus positionem regionum suarum ab alto Hæmo, locatis castris per loca inaccessa [vel intercisa] sic fecerat vallum Macedoniæ suæ ex armis et ferro.*

Lips. 1. 3.—17 *Cœlo*, omissa *a*, Ed. Beg. de sententia Ruperti.—18 *Martio* Ed. Lips. 2. ut mox *provintiam*. Etiam Ven. Gryph. *Martio*. Ed. Stad. Pont. Q. *Marcio*.—19 *Philippo* aberat a Ms. Fran.—20 *Aggressus* Ms. Flor.—21 Sic Ms. Malliab. Sed *Astundam* Ms. Naz. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. *Astundem* Mss. Vin. *Astimidiam* Ms. Pal. 1. *Astimidam* Ms. Pal. 2. *Abstundeam* Ms. Ryck. *Astudeam* Ms. Voss. 3. *Astmudam* Ms. Flor. *Astriedem* Ms. Reg. Q. *Astimidem* Ms. Reg. F. *Ascuridem* Ed. Stad. marg. *Bistonidem* Ed. Blanc. *Ascurida* Ed. Beg.—22 *Tumulos et illa* Ms. Fran. Ed. Stad. Pont. —23 *Videbatur* Ms. Pal. 2. Ryck. Regg. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Junt. Ven. Grut.—24 *Invia via* Mss. Regg. Pal. 2. Flor. Malliab. In Ed. Beg. locus totus ita legitur, uti eum Grævius in notis constituit: *Tamen Marc. Phil. Cons. e. pr. ingr. p. R. e. d. a. propter Ascurida pal. per aversos deviosque tumulos, illa quæ v. q. videbantur inaccessa, regem sec. et n. t. m. s. b. ir. terruit.*—25 *Eruptione* Ms. Naz. Pal. 1. Duisb. Reg. Q, Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—26 *Temuit vl tüit* Ms. Ryck.—27 *Paulo* Ed. Lips. 1. 3. Ven. ubique.—28 Ita Ms. Flor. Berol. Voss. Duisb.

NOTÆ

[f] *Astrudem paludem*] Hanc Livius Ascuridem vocat, lib. XLIV. Hanc Ortelius putat esse Lychnitum Lacum. Hodie, *Lago di Lochrida*. Juxta Urbem Lychnidum.

[g] *Securum*] Securus dicitur is, qui aliquid non curat; quasi id ad se nullo modo pertineat. Horat. 'Quid Mithridatem terreat unice Securus.'

[h] *Ne periret*] Sententia ita acute exposita ut omnino fatua videatur, Græci vocant ὀξύμωρον, quasi dicas *acute stultum*: sic illud Themistoclis 'perieramus nisi periissemus.' Et apud Plaut. in Trucul. 'Si non peream, plane intercam.' Simile est illud Virgil. de Trojanis. 'Num capti potuere capi? num incensa cremavit Troja viros?' Quod ex Ennio videtur effictum lib. XIV. Annal. ubi de Pergamis: 'Quæ neque Dardaniis campis potuere perire, Nec, quom capta, capi, ne quom combusta, cremari.'

[i] *Paulo*] L. Æmilio Paulo, qui tunc secundum Consul.

nia deprensa[28] est, summa quidem arte, et industria ducis, cum alia minatus,[29 j] alia irrepsisset.[30] Cujus adventus ipse adeo[31] terribilis regi[32] fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit.[33] [§. 8.] Absens ergo victus fugit in maria, insulamque Samothracen,[34 k] fretus celebri[35] religione,[36 l] quasi templa et aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. [§. 9.] Nemo regum diutius amissæ[37] fortunæ conscientiam[38] retinuit.[b] [§. 10.] Supplex cum scriberet ad Imperatorem ab[39] illo, quo confugerat, templo, nomenque epistolæ[40] notaret[41]

[b] *Nullus unquam rex diutius servavit memoriam amissi regni.*

Ed. pr. Sed *depressa* Ms. Pal. 2. et Mss. Duk. reliqui, Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *depssa* Ed. Lips. 1. Ven.—29 Sic Ed. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Sed *alias eminatus alia* Ms. Naz. Pall. Flor. Berol. *alia ei minatus* Ms. Ryck. *alias minatus alias* Mss. Regg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. *alias eminatus alias* Ms. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *alia se minatus alias* Ms. Voss. 2. *alias hemisaltus* Ms. Voss. 3.—30 *Irrepisset* Ms. Lipsii, Voss. 1. Duisb. Ed. Ber. Blanc. *irripisset* Ms. Ryck. *inrepisset* Ms. Naz. *irrupisset* Ms. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *increpuisset* Ms. Voss. 2.—31 *Eo* Ms. Naz. Ryck. Regg. Fran. Voss. et Edd. vett. Duk. plerique, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—32 *Rei* Ed. Lips. 3.—33 *Mandaret* Mss. Regg.—34 *Samothracē* Ed. Lips. 2. Med. Par. 1. Ven. *Samothracem* Ed. Par. 2. Gryph. Blanc.—35 *Celebri* aberat a Ms. Pal. 1.—36 *Regione* Ed. Lips. 1. Med. Par. *regiõe* Ed. Lips. 2. 3. Quæ scriptura demonstrat fontem et originem lectionis alterius pravæ.—37 *Ammissæ* Ed. Lips. 3. Par.—38 *Consciam* Ed. Lips. 2.—39 *Ae illo* Ms. Naz.—40 *Epistolæ* abest ab Ed. Beg. de sententia Annæ Fabri. Ed. Lips. 2. *epl'e*.—41 *Notaret* aberat a Ms. Ryck. Sed *notarat* Ed. Gryph.—42 *Alio*

NOTÆ

[j] *Alia minatus*] Alia via. Cave fidem adhibeas eruditissimo Salmasio, qui legendum contendit, *alias eminatus, alias irrepsisset: alia* vera lectio est.

[k] *Samothracen*] Insulam in summo mari Ægeo, Thraciæ oppositam.

[l] *Celebri religione*] Nam in Insula Samothrace Dii κάβειροι, hoc est, Divi potentes, δυνατοὶ, μεγαλοὶ, colebantur. Erant autem ii, Ceres, Proserpina, et Pluto: addunt aliqui Mercurium. Audi Macrob. Apollonii Interpretem. Μυοῦνται δὲ ἐν τῇ Σαμοθράκῃ τοῖς Καβείροις, ὧν Μνάσεράς φησι καὶ τὰ ὀνόματα. Τέσσαρες δέ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστιν ἡ Δημήτηρ, Ἀξιόκερσα δὲ ἡ Περσεφόνη, Ἀξιόκερσος δὲ Ἅδης· ὁ δὲ προστιθέμενος τέταρτος Κάσμιλος Ἑρμῆς ἐστιν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος· hoc est: *Initiantur in Insula Samothrace Kabeiris, quorum Mnaseras etiam nomina retulit. Quatuor autem numero sunt;* Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος *quidem est Ceres,* Ἀξιόκερσα, *Proserpina,* Ἀξιόκερσος, *Pluto. Additus autem quartus Casmilus Mercurius est, ut scribit Dionysodorus.* Sed Mercurium plerique in inferiori ponunt or-

suum,[m] 'Regem' addidit.[n] Sed nec reverentior [§. 11.
captæ majestatis alius Paulo[42] fuit. Cum in conspectum[43]
venisset hostis,[44] in templum[45] recepit,[46] [o] et conviviis[47] ad-
hibuit, liberosque admonuit suos,[p] ut fortunam, cui tantum
liceret,[q] revererentur.[48] Inter pulcherrimos hunc [§. 12.
quoque populus Romanus de Macedonia duxit atque vidit
triumphum: quippe cujus spectaculo[49] [r] triduum impleve-
rit. Primus[50] dies[51] signa tabulasque: sequens arma [§. 13.
pecuniasque[52] transvexit: tertius captivos, ipsumque re-
gem attonitum adhuc, tanquam[53] subito malo[s] stupentem.
Sed multo prius gaudium victoriæ populus Roma- [§. 14.
nus, quam epistolis victoris perceperat:[54] quippe eodem

paulo Ed. Ven.—43 *Conspectu* Ms. Ryck. Reg. F, Voss. 3. Edd. vett. Duk. plerique, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *conspectū* Ed. Ven.—44 *Hostes* Ed. Par.—45 *Tentorium* Ed. Beg. de sententia Nic. Heinsii. Quasi vero abhorreat *tentorium* vocari *templum*.—46 *Receperat* Ms. Lipsii.—47 *Et ī conviviis* Ed. Lips. 1. 2. 3. *et in conviviis* Ed. Med. Par. 2. Ven. Gryph. Stad. Pont. *et in convivis* Ed. Par. 1.—48 *Reverrentur* Ed. Lips. 3.—49 *Spectaculum* Ms. Flor. Voss. 3.—50 *Prima* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—51 *Die* Ed. Med. Par. Ven.—52 *Pecunias* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. fortassis vere. *pecuniaque* Ed. Lugd.—53 *Ac tanquam* Ed. Beg.—54 Sic Mss. Pall.

NOTÆ

dine, et pro ministro duntaxat habent.

[m] *Nomenque epistolæ notaret suum*] Dele istud, *epistolæ*, nisi malis esse ponderosum solœcismum in oratione Flori.

[n] '*Regem' addidit*] His verbis, ut videre est apud Liv. lib. XLV. 'Rex Perseus Consuli Paulo salutem.'

[o] *In templum recepit*] Quid alii conjecerint nescio (unde enim mihi libri præter unum et alterum ?). Vir Doctiss. mihi hoc loco non satisfacit, cum legit *tentum* pro tentorio, seu, ut recentiores Latini et Græco-Barbari solent dicere, pro tenta, seu tenda. Uno verbo legendum est *insellam;* quod ex prisca historia verissimum esse scio. Rogabis, Sed unde istud, *templum?* Dicam: Ex linea secunda superiori, per socordiam transcriptorum, ut mos erat. *Pater.*

[p] *Liberosque admonuit suos*] 'Suos' pro, ejus, hic et alibi sæpe invenias. Quid autem Persei filiis dixerit Paulus docet Livius lib. XLV. 'Exemplum insigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarum. Vobis hæc præcipue dico, juvenes. Ideo in secundis rebus nihil in quenquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ; cum, quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit, cujus animum nec prospera flatu suo efferet, nec adversa infringet.'

[q] *Liceret*] Hoc verbo eodem sensu usus est Virgil. 'Cui tantum de te licuit.'

[r] *Cujus spectaculo*] Omnino scripsit Florus, *spectaculum;* in casu recto.

[s] *Tanquam subito malo*] Scribendum,

die, quo victus[55] Perses[56] in Macedonia, Romæ cognitum est. Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ la- [§. 15. cum[t] pulverem et cruorem abluebant: hi[57] nunciavere.[58] Castorem et Pollucem fuisse creditum vulgo, quod [§. 16. gemini fuissent; interfuisse bello, quod sanguine maderent; a Macedonia venire, quod adhuc anhelarent.

CAP. XIII.

BELLUM ILLYRICUM.

MACEDONICI[1] belli contagio traxit Illyrios.[2] Ipsi [§. 1. quidem, ut Romanum a tergo distringerent,[a] a Perse rege conducti pecunia militavere.[3] Sine mora ab Anicio[4] Prætore[5] subiguntur.[6] Scordam[7] [a] caput gentis delesse[8] [§. 2. suffecit: statim secuta deditio est. Denique hoc bellum ante[9] finitum est,[b] quam geri Romæ nunciaretur.

[a] *Ut Romanos a tergo lacesserent.*

Sed *præceperat* Ms. Naz. Fran. Berol. Ed. Vin. Lugd.—55 Ita Ed. Vin. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Sed *victus est* Ms. Naz. Ryck. Toll. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Beg. Duk. 1. 2.—56 *Perseus* Ed. Lips. 1. 3.—57 *Hii* Ed. Med.—58 *Nunciaver* Ed. Lips. 1.

1 *Macedoni* Ms. Naz.—2 *Illyros* Ms. Voss. 1. 2. Naz. *Illyricos* Ms. Ryck. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Beg. *illiricos* Ed. Lips. 1. 3. et in Indice Capitis *illiricum.*—3 *Militaverant* Ms. Reg. Q. *militaverunt* Ms. Ryck. Reg. F, Flor. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr. —4 *Antio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—5 *Proprætore* Ed. Stad. Pont. male. Vid. interpretes Nep. ad Hannib. IV. 3.—6 *Subjuguntur* Ed. Ven.—7 Sic Mss. Vin. Flor. Voss. 1. 2. Malliab. Sed *Lescordam* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr. *Loscordiam* Ms. Ryck. Voss. 3. *Scordiam* Ms. Fran. *Loscordam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Scodram* Ed. Stad. Pont. Zeu. Blanc. Beg.—8 *Dedisse* Ms. Ryck.—9 *An* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

et tam subito. Sic est.

[t] *Juturnæ lacum*] Juturnæ fons, non longe ab Urbe.

CAP. XIII. *Bellum Illyricum*] Anno Mundi 3782. ante Ch. Nat. 166. ab Urbe Cond. 585. Coss. L. Æmilio Paulo II. et C. Licinio Crasso.

[a] *Scordam*] Legendum *Scodram*: est autem Scodra Illyrici oppidum littorale, prope Epidaurum.

[b] *Ante finitum est*] 'Bellum hoc intra triginta dies perpetratum, priusquam cœptum Romæ auditum fuisset.' Liv.

CAP. XIV.

BELLUM MACEDONICUM TERTIUM.[1]

QUODAM[2] fato, quasi ita convenisset inter Pœnos [§. 1.
et Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore
utrique arma moverunt:[3] sed prior[a] jugum excutit [§. 2.
Macedo, aliquanto, quam ante, gravior, dum contemnitur.
Causa belli prope erubescenda: quippe regnum pari- [§. 3.
ter et bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat; dubium
liber[4] an servus, mercenarius certe: sed quia vulgo ex si-
militudine Philippi Pseudophilippus[5] [b] vocabatur, regiam
formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igi-
tur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Ju- [§. 4.
ventio[6] Prætore[c] contentus, virum non Macedonicis modo,
sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temere
tentavit:[7] invictusque[8] a veris regibus[9] [d] ab illo imaginario

1 *Cum Andrisco* add. Ed. Stad. Pont.—2 *Quoniam* Ed. Lugd.—3 *Movere* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—4 *Liber* abest ab Ed. Beg.—5 Sic Ms. Reg. F, Flor. Malliab. Fran. Voss. 1. 2. Ed. Vin. Grut. Lugd. Sed *quia vulgo Philippus ex similitudine Philippi Pseudophilippus vocabatur* Ms. Naz. Ryck. Voss. 3. *sed quia ex vulgo Philippus similitudine Phil. Pseud. vocab.* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *sed quia vulgo ex similitudine oris Philippus Pseudophilippus vocabatur* Ms. Reg. Q. *sed quia vulgo Philippus ex similitudine oris Pseudophilippus vocabatur* Ed. Stad. Pont. *sed quia vulgo Philippus ex* (Ed. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. *et*) *similitudine Pseudophilippus* (Ed. Lips. 1. *pseudo philippus*) *vocabatur* Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. *sed quia v. sim. Phil. Pseud. voc.* Ed. Ven.—6 *Inventio* Ed. Lips. 3.—7 *Temtavit* Ed. Lips. 3.—8 *Invictus quoque* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. *Juvēcius quoque* Ed. Lips. 2.—9 Sic Mss. Duk. omnes, excepto Malliab. in quo erat *non a veris regibus, sed ab illo:* ut conjecerat Freinshemius. At jam in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. est *nō a veris reg. sed ab illo.* Sic et Ed.

NOTÆ

CAP. XIV. *Bellum Macedonicum tertium*] Anno Mundi 3798. ante Ch. Nat. 150. ab Ur. Cond. 601. Coss. M. Claudio Marcello III. et Lucio Valerio Flacco. Alii illud quatuor annis posterius faciunt.

[a] *Prior*] Tribus annis ante initum tertium bellum Punicum.

[b] *Pseudophilippus*] Falsus Philippus.

[c] *Juventio prætore*] Quem Andriscus occidit, et exercitum delevit.

[d] *Invictusque a veris regibus*] Hunc locum sic legunt alii, *invictusque, non a veris regibus, sed ab illo imaginario et scenico Rege superatur.* Sed male; nam τὸ *sed* a linea sequenti ortum est, et postea *non* a sciolo quodam intrusum.

et scenico rege superatur.[10] Sed Consule[11] Metello[e] [§. 5. amissum cum legione Prætorem[f] plenissime ultus est. Nam et Macedoniam[12] servitute mulctavit, et ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ regulo[13] in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi[14] in malis indulgente[15] fortuna, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege,[16] triumpharet.[17]

CAP. XV.

BELLUM PUNICUM TERTIUM.

TERTIUM cum Africa bellum, et tempore exiguum[1] [§. 1. (nam quadriennio patratum[2] est), et in comparatione priorum, minimum labore: non enim tam cum viris, quam cum ipsa urbe, pugnatum est: sed plane maximum[3] eventu: quippe eo[4] tandem Carthago finita est. Atque si[5] quis [§. 2. trium temporum momenta consideret,[6] primo[7] commissum[8] [a]

Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—10 *Superatus* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph.—11 *Prætore* Ed. Stad. Pont.—12 *Macedoiam* Ed. Lips. 1.—13 *Thraciæ regē regulo* Ed. Lips. 2.—14 *Et illi* Ms. Ryck. Aberat τὸ *illi* a Ms. Reg. Q.—15 Sic Ed. pr. Sed *malis suis ind.* Ms. Ryck. Pal. 2. Flor. Malliab. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *malis ejus ind.* Ms. Reg. Q.—16 *Rege vero* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—17 *Triumphavit* Ed. Lips. 1. 2. 3.

1 *Exiguum fuit* Ms. Ryck. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—2 Sic Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Vin. Grut. Lugd. Sed *peractum* Ms. Pal. 1. Malliab. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg. puto, e glossemate, ut 1. 11. 15. etc. *Paratum* Ms. Pal. 2. *protractum* Ms. Flor. *paractum* Ms. Ryck. *Patum* Ms. Fran.—3 Sic Mss. Pall. et Duk. plerique, Ed. pr. Sed *maximo* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—4 *Eo* aberat a Ms. Naz. Pall. et Mss. Duk. omnibus, in his Berol. Abest etiam ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—5 *At si quis* Ms. Ryck. Pal. 1. Ed. Ald.—6 *Considerat* Ed. Lips. 1. 2. 3.—7 *pro* Ed. Lips. 1.—8 *Commissum est*

NOTÆ

[e] *Consule Metello*] Is est Q. Cæcilius Metellus, quem tunc Prætorem potius quam Consulem fuisse crediderim. Nam quo tempore debellatus Andriscus, Roma Sp. Posthumium Albinum et L. Calpurnium Pisonem Consules habebat. Vide Notata ad cap. 15. et 16.

[f] *Prætorem*] Juventium. Eutrop. vero non Juventium, sed P. Panætium prætorem nominat.

CAP. 15. *Bellum Punicum tertium*] Anno Mundi 3801. ante Ch. Nat. 147. ab Ur. Cond. 604. Coss. L. Martio Censorino et M. Manilio.

[a] *Primo commissum*] Tamen victo-

bellum, profligatum[b] secundo, tertio vero confectum est.[a] Sed hujus causa belli,[c] quod contra fœderis legem [§. 3. adversus Numidas[9] [d] quidem semel parasset[10] classem[11] et exercitum, frequens autem Masinissæ[12] [e] fines territabat.[13] Sed huic[f] bono[g] socioque regi favebatur.[14] [§. 4. Cum bellum[15] sederet,[16] [h] de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili[b] odio delendam esse Carthaginem,[i] et cum de alio consuleretur, pronuntiabat. Scipio Nasica[17] [§. 5. servandam, ne, metu ablato æmulæ urbis,[18] [j] luxuriari[k] feli-

[a] *Primo inceptum bellum, secundo afflictum, tertio omnino debellatum.*
[b] *Implacabili.*

bellum Ms. Ryck. Malliab. Fran. Voss. 2. 3. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *comissū ē bellum* Ed. Lips. 1.—9 *Adversus Numidas* aberant a Ms. Ryck.—10 *Se parasset* Ms. Naz. An scriptum fuit *sel'? separasset* Ms. Voss. 2.—11 *Clacem* Ed. Gryph.—12 *Massinisæ* Ed. Pont.—13 *Territaret* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Fab. Vetst. Beg.—14 *Favebāt* Ed. Lips. 1. 2. 3.—15 *Bello* Ms. Naz. Voss. 2. 3.—16 *Sedaret* Ed. Par. 1.—17 *Nassica* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—18 *Æmulæ*,

NOTÆ

ria tunc reportata tanta fuit, ut de exscindendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est in arcem murosque sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago. Vide Nostrum, cap. 2. hujus lib.

[b] *Profligatum*] Cum Annibale manum conseruit Scipio; cessit Annibal, præmiumque victoriæ Africa fuit.

[c] *Sed hujus causa belli*] Tolle, *Sed:* huc translatum est ex membro sequenti.

[d] *Numidas*] Littorales Africæ populos a Tusca amne usque ad Ampsagam fluvium pertinentes, qui Nomades a Græcis appellati a permutandis pabulis, Mapalia sua plaustris circumferentes, ut nunc solent Barbari.

[e] *Masinissæ*] Numidarum regis.

[f] *Sed huic*] Τὸ *sed* hic significat, autem, et est transitio.

[g] *Bono*] Bonum vocat ob ætatem: Masinissa enim tunc temporis nonaginta fere annis natus erat. Sic Virgil. Acestem 'bonum' vocat alicubi.

[h] *Sederet*] Eleganter pro placeret, decretum esset. Virgil. lib. v. 'Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes.' Et lib. VII. 'Ubi certa sedet patribus sententia pugnæ.'

[i] *Delendam esse Carthaginem*] Hæc sunt ejus verba, 'Censeo delendam Carthaginem:' quam sententiam semper repetebat, etsi de alio omnino capite consuleretur, quod ad Carthaginem minime pertineret.

[j] *Æmulæ urbis*] Nam sæpissime, si desint quibus æmulemur, virtus torpet: sic Epaminondæ morte, 'Atheniensium virtus intercidit, siquidem amisso, cui æmulari consueverant, in segnitiam torporemque resoluti.' Justin.

[k] *Luxuriari*] Eleganter pro, contra pudorem, et supra modum, sese diffundere.

citas[19] inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur.[l] Nihil enim speciosius videbatur, [§. 6. quam esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur [§. 7. Manilio Censorinoque[m] Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta,[20] traditam a volentibus[n] classem sub ipso ore urbis incendit. Tum evo- [§. 8. catis principibus, si salvi esse vellent,[21] ut migrarent[o] finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit[22] iras, ut extrema mallent.[c] [23] Comploratum[24] [p] igitur publice statim, et pari voce clamatum est,[q] ad arma; sedit- [§. 9. que sententia,[25] [r] quoquo modo rebellandum:[26] non quia spes ulla jam[27] superesset, sed quia patriam suam mallent hostium, quam suis, manibus everti. Qui[28] rebel- [§. 10. lantium[29] fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quod in usum novæ classis[30] tecta domusque resciderunt: in[31] armorum officinis[32] aurum et argentum pro ære ferroque conflatum est:[s] in tormentorum[t] vincula matronæ crines suos contule-

[c] *Quod secundum sævitiam rei sic excitavit iras, ut mallent* pati *ultima.*

lux. Ed. Beg.—19 Ita Ms. Ryck. Sed *felicitas urbis incip.* Mss. Duk. omnes, etiam Edd., in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. (in quo tamen et hic et ubique est *fœlicitas*) Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. Beg. Duk. 1. 2.—20 *Ingesta* Ms. Ryck. Ed. Beg.—21 *Volent* Ed. Lips. 1. 2. 3. —22 *Monit* Ed. Lips. 1.—23 *Malent* Ed. Par. ut §. 9.—24 *Comploratū* Ed. Lips. 1.—25 *Sententiæ* Ed. Ven.—26 *mō rbellandū* Ed. Lips. 1.—27 *Jam spes ulla* Ms. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. *spes ulla*, omisso τῷ *jam*, Mss. Voss.—28 *Quis* Ed. Lips. 2.—29 *Rebellantum* Ed. Stad.—30 *Navalem classis* Ms. Voss. 2.—31 *Et ī armorum* Ed. Lips. 1. Med. Par. *et in armorum* Ed. Lips. 3. Ven. Gryph. Stad. Pont.—32 *Officinas* Ms. Ryck. Pall. Naz. Regg. Flor. Berol.

NOTÆ

[l] *Ut urbs tantum loco moveretur*] Nam Carthaginensibus petebant Romani, ut si salvi esse vellent, procul a mari, Carthagine exusta, aliam urbem conderent.

[m] *Manilio Censorinoque*] Vide ad tit. cap.

[n] *Traditam a volentibus*] Carthaginenses cum se Romanis tradere vellent, trecentos obsides et naves dedere, obsides Romam missi, naves vero crematæ.

[o] *Ut migrarent*] Vide notam superiorem, ut urbs tantum loco moveretur.

[p] *Comploratum*] Communi omnium lamentatione ploratum est, ut in funeribus, cum rogus arderet.

[q] *Pari voce clamatum est*] Pari omnium voce ad arma conclamatum.

[r] *Seditque sententia*] Vide notam ab hac undecimam.

[s] *Conflatum est*] Ad arma fabricanda.

runt. Mancino[33] deinde Consule,[34][u] terra marique [§. 11. fervebat[v] obsidio. Operis[w] portus nudatus;[35] et primus, et sequens, jam et tertius[36] murus;[37] cum tamen[38] Byrsa,[x] quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis[39] profligato urbis excidio,[d] tamen fatale[y] [§. 12. Africæ nomen[40] Scipionum[z] videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paulo Macedonico[a] procreatum Africani illius magni filius in decus gentis assumserat, hoc scilicet fato, ut, quam urbem concusserat avus,[41][b] nepos[c] ejus[42] everteret.

[d] *Quamvis urbis eversio* pæne jam *afflicta esset.*

Duisb. Fran. Voss. Ed. pr.—33 *Lucio Manlio* Ed. pr. *Manilio* Ed. Beg.—34 *Legato* Ed. Stad. marg.—35 *Op. portus nudatur: et primus* Ed. Beg. *portus nudatus, nudatus et primus* Ms. Voss. 1.—36 *Et tertius* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. In Ven. est *et tertius jam.*—37 *Marus* Ms. Voss. 1. *maurus* Ms. Voss. 2.—38 *Tātū* Ed. Lips. 1. 3. *tm̄* Ed. Lips. 2. *tantum* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—39 *Quanvis* Ed. Lugd. ubique.—40 *aphrice nōn* Ed. Lips. 1. *aphrice nomen* Ed. Par. 2. *Affrice nomen* Ed. Par. 1.—41 *Avos* Ed. Lips. 3.—42 *Ejus* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.

NOTÆ

[t] *Tormentorum*] Id est, machinarum, quæ jaciendis quarumcumque rerum molibus fabricabantur.

[u] *Mancino deinde Consule*] L. Hostilium Mancinum tunc temporis Consulem fuisse contra Annalium fidem est, sed proximo anno post devictam Carthaginem. Legatus vero pro collega Sp. Posthumio Albino datus fuit Calpurnio Pisoni Cos. et classis præfectus fuit quousque eum Romam remisit. Hic igitur Florus per Consulem, legatum intelligit, qui erat loco Consulis: vel scribendum *legato* loco *τοῦ Consule.*

[v] *Fervebat*] Sic Virgil. 'Fervet opus.'

[w] *Operis*] Per operas, milites intelligit, qui pro portu stabant.

[x] *Byrsa*] Βύρσα Græce *corium* significat: arx autem Carthaginis sic vocata fuit, quod eum locum, ubi ædificata fuit, tauri tergo circumdatum, emere. Virgil. Æneid. lib. I. 'Mercatique solum, facti de nomine Byrsam, Taurino quantum possent circumdare tergo.'

[y] *Tamen fatale*] Quamvis, inquit, pæne Carthago devicta esset, tamen ita fatis comparatum erat, ut omnino debellari non posset, nisi ab uno ex Scipionibus, quorum nomen fatale Africæ.

[z] *Nomen Scipionum*] Nam jam Scipio, avus ejus de quo nunc sermo, Africam devicerat, ideoque Africanus vocitatus.

[a] *Paulo Macedonico*] Hic est L. Æmilius Paulus, qui Perseum Macedoniæ regem vicit, inde Macedonici nomen traxit.

[b] *Avus*] Scipio Africanus.

[c] *Nepos*] Per adoptionem.

Sed ut quam maxime[43] mortiferi esse morsus solent[44] [§. 13. morientium bestiarum; sic plus negotii[45] fuit cum semiruta[46 d] Carthagine,[47] quam integra. Compulsis in [§. 14. unam arcem hostibus, portum quoque maris[48] Romanus obsederat.[49] Illi alterum ibi[50 e] portum ab alia urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quia nemo[f] illos hac[51] evadere posse credebat. Inde quasi enata subito classis erupit: cum[52] interim jam diebus, jam noctibus, nova [§. 15. aliqua moles,[g] nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de[53] cineribus flamma, prodibat.[54] Deploratis[h] novissime rebus, quadraginta se millia[55] virorum dediderunt, quod[56] minus credas, duce Asdrubale.[57 i] Quanto fortius[58] fœmina,[59] [§. 17. et uxor ducis?[60 j] quæ, comprehensis duobus liberis, a culmine se domus in medium misit incendium, imitata[61] regi-

Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Nec dubitandum videtur quin vere.—43 Sic Ed. Freinshem. Duk. 1. 2. Sed *sed quomodo maxime* Ed. Beg. de sententia magni illius Lipsii. *sed quia maxime* Ms. Malliab. *sed quam m.* Mss. et Edd. omnes ante Freinshem. ut Lips. 1. (in quo scriptum est *maxĩe*) 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Blanc.—44 *Soleant* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—45 *Negocii* Ed. Lips. 1. Par.—46 *Semirupta* Ed. Lips. 1. 3. Par. 2. Sed in Par. 1. est *semiruta.*—47 *Carthagine* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Sed *civitate Carthagine* Ed. Lips. 2. Med. Par. Gryph. *civitate Carthaginæ* Ed. Ven.—48 *Mars* Ms. Naz. Pall. Voss. *mari* Ed. Beg.—49 *Obsiderat* Ms. Ryck. —50 *Sibi* Ed. Blanc. Beg.—51 Sic Ms. Malliab. Ed. Vin. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Sed *qua...nec ev.* Ms. Ryck. Naz. Voss. Ed. Stad. Pont. Amstel. *quia . . . nec ev.* Mss. Duk. reliqui, in his Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Beg. Duk. 1. 2. *quia...nemo illos evad.* Ms. Pal. 2. Flor. *quia...hec ev.* Ms. Fran.—52 Ita Ms. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 2. Sed *tum interim* Ms. Ryck. Naz. Pall. et Duk. plerique, Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—53 *In* Ms. Ryck.—54 *Prodibāt* Ed. Lips. 2.—55 *XL. se milia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. —56 *Quodque* Ed. Beg.—57 *Hasdrubale* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. ubique. —58 *Fortior* Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Ed. pr.—59 *Fœmina* Ed. Par. ubique.

NOTÆ

[d] *Semiruta*] Nescio quid sibi velint illi, queis de hac voce dubitare visum.

[e] *Illi alterum ibi*] Delendum *ibi.* Certum est.

[f] *Nec ut fugerent, sed quia nemo*] Cave quicquam mutes, ut vult Salmasius; nam sententia plana est.

[g] *Nova aliqua moles*] Navium scilicet.

[h] *Deploratis*] Deplorata dicuntur ea, quorum omnem spem amisimus.

[i] *Duce Asdrubale*] Annibal duos fratres habebat, qui ambo Asdrubal vocabantur. Horum alter in Hispania occisus a Livio Salinatore.

[j] *Et uxor ducis*] Hæc verba quibusdam irreptitia visa sunt; sed contra est: immo et facinoris dignitas eo major aliquanto, quod cum fuerit uxor ducis, ipsa eum imitari, dum se

nam,[k] quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, ut de ceteris taceam, vel ignium mora probari potest:[62] quipppe per continuos decem[63] et septem[64] dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut, quatenus[l] urbs[65] eripi Romanis non poterat, triumphus[66] arderet. [§. 18.

CAP. XVI.

BELLUM ACHAICUM.

QUASI sæculum illud eversionibus[1] [a] urbium[2] curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus[3] excepit,[*] Achaiæ[b] caput, Græciæ decus, inter duo maria,[c] Ionium et Ægæum,[4] quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus[5] indignum!) ante oppressa est,[6] quam in numerum[7] certorum hostium[d] referretur. Critolaus[8] causa belli:[e] qui [§. 1. [§. 2.

[*] *Corinthus sic secuta est excidium Carthaginis, veluti illud sæculum esset eversionum urbium.*

—60 *Uxor ducis* absunt ab Ed. Blanc.—61 *Limitata* Ed. Ven.—62 *Pōt* Ed. Lips. 1.—63 *X.* Ms. Ryck.—64 *XVII.* Ms. Berol.—65 *Urbis* Ed. Lips. 2.—66 *Triumphis* Ed. Ber. Ald. Gryph. Stad. Pont.

1 Ita Ms. Naz. Ryck. Malliab. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Sed *eversionum* Ms. Reg. Q. *eversionis* Ed. pr. Stad. marg. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—2 *Urbium* abest ab Ed. Freinsh.—3 *Corinthos* Ms. Ryck. Reg. F, Flor. Berol. Duisb. Ed. Gryph. *Corynthos* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *Corynthus* Ed. Ven.—4 *Ægeum* Ed. Par. Gryph. *Egeū* Ed. Ven.—5 *O facinus* Ms. Ryck. et Duk. omnes, in his Berol., exceptis Naz. Voss. 1. 2. Ed. pr. Beg.—6 *Pressa est* Ed. Grut. a. 1597. nam in Hanou. a. 1611. est *oppressa est*, ut in nostris reliquis. *oppressa*, omisso verbo Substantivo, Ed. Zeu.—7 *Numero* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph.—8 *Critho-*

NOTÆ

dederet, recusarit, seque medios in ignes miserit.

[k] *Imitata reginam*] Didonem, quæ se cremavit. Res notissima, vel ex ipso Virgilio.

[l] *Quatenus*] Quippe, quoniam, ut jam supra vidimus.

CAP. XVI. *Bellum Achaicum*] Anno Mundi 3804. ante Ch. Nat. 144. ab Ur. Cond. 607. Coss. Cn. Cornelio Lentulo et L. Mummio Achaico.

[a] *Eversionibus*] Male in aliis legitur *eversionis.*

[b] *Achaiæ*] Hæc est Achaia propria dicta in Peloponneso.

[c] *Inter duo maria*] Bimarem vocavit Horat. 'Bimarisve Corinthi Mœnia.'

[d] *Quam in numerum certorum hostium*] Tamen post violatos legatos bellum contra eos decretum, et pro certis hostibus Romæ habebantur.

[e] *Critolaus causa belli*] Cicer. de

libertate a Romanis data adversus ipsos usus est, Legatosque[9] Romanos, dubium an et[10] manu, certe oratione[f] violavit. Igitur Metello[g] ordinanti[11] tum[12] maxime [§. 3. Macedoniam[13] mandata est ultio: et hinc[14] Achaicum bellum. Ac primam[15] Critolai manum[h] Metellus Consul[i] per patentes[16] Elidis[17 j] campos toto cecidit Alpheo.[b 18 k] Et uno prælio peractum erat bellum:[19] jam et urbem [§. 4. ipsam[20] terrebat obsidio: sed (fata[21] rerum!)[l] cum[22] Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius[23 m] venit. Hic [§. 5. alterius ducis Diæi[n] late[24] exercitum sub ipsis Isthmi[o] fau-

[b] *Ac Metellus Consul sauciavit primum exercitum Critolai per apertos campos Elidis et totum Alpheum.*

laus Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—9 *Legatos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—10 *An manu* Ms. Ryck. Ed. Blanc.—11 *Ordinato* Ms. Naz.—12 Ita Ms. Pal. 2. et Mss. Duk. plerique. Sed *cu maxime* Ms. Naz. *tnm* Ms. Reg. Q. *cum maxime* Ms. Voss. 2. Ed. Blanc. Beg. *cui tum maxime* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Lugd.—13 Ita Ms. Pal. 1. Toll. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Sed *Macedoniæ* Ms. Naz. Ed. Par. Ven. Gryph. *macedonie* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *Macedonio* Ms. Voss. 3.—14 *Huic* Ed. Med.—15 *Ad primam* Ed. Lips. 1. Par. Gryph. *ac primum* Ed. Beg.—16 *Patentis* Ed. Gryph.—17 Sic Ms. Naz. Flor. Voss. Sed *Elide* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr. Ber. Sab. *Elidos* Ms. Pal. 2. Regg. Malliab. Fran. *Elideos* Ms. Ryck. *patentis melide* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *Helis* Ed. Lips. 2. *Helidis* Ed. Ven.—18 *Alpeo* Ed. Pont.—19 *Bellum* aberat a Ms. Reg. Q.—20 *Ipse* Ed. Ven.—21 Sic Ms. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sed *facta* Ms. Voss. 2. *fato* Ms. Voss. 3. Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *o fata* Mss. Pall. Ryck. Regg. Toll. Fran. Duisb. Ed. pr. Junt. Ven. Beg. Duk. 1. 2.—22 *Dum* Ed. Lips. 1. 2. 3.—23 *Mumius* Ed. Lips.

NOTÆ

Nat. Deor. lib. III. 'Critolaus evertit Corinthum, Carthaginem Asdrubal; hi duos illos oculos oræ maritimæ effoderunt.'

[f] *Certe oratione*] Immo et manu et oratione. Bis legati a Senatu ad Achæos missi sunt; priores ludibrio habiti, posteriores pulsati fuere.

[g] *Metello*] Qui Macedoniam devicit, ideoque Macedonicus appellatus. Vide supra cap. 14.

[h] *Manum*] Exercitum.

[i] *Metellus Consul*] Falsum: nam Consul non erat, sed prætor. Sed vid. quæ supra diximus in cap. 14. Not. e, et cap. 15. Not. u.

[j] *Elidis*] In Peloponneso ad littus septemtrionale.

[k] *Alpheo*] Alpheus, Elidis in Peloponneso fluvius.

[l] *Sed (fata rerum!)*] Male in aliis *fato rerum.*

[m] *Mummius*] L. Mummius, qui et Achaicus dictus est.

[n] *Diæi*] Post Critolaum, qui sibi mortem consciverat, Achæi Diæum prætorem elegerant.

[o] *Isthmi*] Corinthiacum inter et Saronicum sinum.

cibus fudit, geminosque portus[p] sanguine infecit. Tandem[25] ab incolis deserta civitas, direpta primum, deinde, tuba præcinente,[q] deleta est. Quid signorum, quid vestium,[r] quidve[26] tabularum raptum, incensum, atque projectum[27] est! Quantas opes et abstulerit, et cremaverit,[s] hinc scias; quod, quicquid Corinthii[28] æris[t] toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus.[u] Nam et[29] æris notam pretiosiorem[30] ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria:[v] quia incendio permistis[31] plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ[32] in commune[33] fluxere. [§. 6.] [§. 7.]

CAP. XVII.

RES IN HISPANIA GESTÆ.

Ut Carthaginem Corinthus,[1] ita Corinthum[2] Nu- [§. 1.

1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—24 Sic conj. Pighius ad A. U. C. DCVII. Nam *dignitate* Mss. et Edd. ante Freinshem. omnes, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst.—25 Sic Ms. Malliab. Sed *tamen* Ed. Ber. *tum* Ms. Naz. Berol. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Med. Par. Junt. Ven. Beg. *tn̄* Ed. Lips. 1. 3. *cū* Ed. Lips. 2.—26 *Quid tabularum* Ms. Ryck.—27 *Porrectum* Ms. Pal. 1. Toll. Duisb. Ed. pr.—28 *Corinthi* Ed. Med. Par. *Corynthii* Ed. Lips. 2. Ven. ubique.—29 *Nam æris* Ed. Stad. Pont.—30 *p̄ciosiorem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. *præciosiorem* Ed. Par. 1.—31 Sic Mss. Dnk. plerique. Sed *permixtis* Mss. Pall. Regg. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Beg. *perustis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—32 *Venæ* abest ab Ed. Vin. Lugd. operarum haud dubie peccato.—33 *Coē* Ed. Lips. 1.

1 *Corinthos* Ms. Ryck. Reg. Q, Toll. Duisb. Ed. Ber. Par. 1. Gryph. *Corinthios* Ed. Par. 2. *Corynthos* Ed. Lips. 1. 3. Med. *Corynthus* Ed. Lips. 2. Ven.—2 *Corynthū* Ed. Lips. 1. 3. *corynthum* Ed. Par. 1. *Corinthium* Ed.

NOTÆ

p *Geminosque portus*] Utrinsque sinus scilicet, et Corinthiaci et Saronici.

q *Tuba præcinente*] Nota tubam ad urbium direptionem.

r *Vestium*] Hic per vestes cave aliud intelligas quam quod nos vulgo dicimus, *Des étofes.* Ut et apud Virgil. Æn. lib. III. 'Fert picturatas auri subtemine vestes.'

s *Abstulerit et cremaverit*] Miles Romanus, scilicet.

t *Corinthii æris*] Toto orbe celeberrimi. Corinthia vasa laudant ubique veteres.

u *Comperimus*] Comperire, est ab alio discere: at comperiri, est per se aliquid invenire.

v *Injuria*] Passive sumitur, pro ruina, infelicitate, &c.

CAP. XVII. *Res in Hispania gestæ*] Hoc caput vere Anocephaleosin voces: nam a tempore quo Scipiones in Hispaniam profecti sunt, hoc est a

mantia,[a] secuta est. Nec deinde[3] toto orbe quicquam[4] intactum armis[5] fuit.[6] Post illa duo clarissima[7 b] [§. 2. urbium incendia, late atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus[8] ut illæ[9] urbes,[10] quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli incendia toto orbe[11] viderentur.[12] Hispaniæ [§. 3. nunquam animus fuit adversus nos universæ[13] consurgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri,[14 c] aut libertatem tueri suam publice. Alioquin[d] ita undique mari Pyrenæoque[15] vallata est, ut ingenio situs ne[16] adiri quidem[e] potuerit. Sed ante[17] a Romanis [§. 4. obsessa est, quam se ipsa[18] cognosceret: et sola[19] omnium provinciarum[20 f] vires suas, postquam victa est, intellexit. In hac[21] prope ducentos[g] per annos dimicatum est, a [§. 5.

Par. 2.—3 *Denique* Ms. Ryck. Ed. Blanc. Beg.—4 *Quidquam* Ed. Lips. 1. *quicquid* Ms. Ryck. In Ed. Beg. locus ita distinctus est: *armis fuit post illa duo cl. u. incendia. Late.*—5 *Tantum in aris* Ed. Lips. 1. 3. *tantum in armis* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—6 *Fuit* abest ab Ed. Beg.—7 *Clarissimarum* Ed. Beg.—8 *Prorsus* aberat a Ms. Voss. 2. 3.—9 *Utile* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *ut inde* Ed. Gryph.—10 *Urbes* aberat a Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—11 *Late...toto orbe* aberant a Ms. Fran.—12 *Videretur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—13 *Universe* Ed. Par. Ven.—14 *Imperare* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—15 *pyreneoque* Ed. Par. Ven. ubique.—16 *Nec* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. Naz. Pall. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Lugd. Zen. Fab. Beg.—17 *Antea a* Ms. Ryck. Fran. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—18 *Seipam* Ed. Lips. 1. 2. 3.—19 Sic Ms. Naz. Pall. Ryck. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *sola* Ms. Berol. Ed. pr. Ald. Grut. Lugd. Zen. Vetst. Beg.—20 *Provintiarum* Ed. Lips. 2. ubique.—21 *In hac quoque prope*

NOTÆ

primo anno secundi belli Punici; de quo supra cap. 6. usque ad secundum annum belli Numantini, de quo cap. sequenti extenditur.

[a] *Numantia*] Hispaniæ Tarraconensis urbs, ad Durium flumen sita.

[b] *Clarissima*] Alii legi volunt *clarissimarum*, male. Nam per clarissima incendia, ea Noster voluit intelligi, quorum fulgor ad extremos terrarum orbis sinus penetrarit.

[c] *Neque aut imperium experiri*] Nec se Romanorum imperio credere, nec libertatem suam aperte defendere voluit, sed media quadam via et sibi vivere, nec Romanis servire.

[d] *Alioquin*] Idem est, quod ceterum; et est transitio, nec ad superiora habet anaphoram.

[e] *Ne* [*Nec*] *adiri quidem*] Nedum expugnari. Et hoc petit τὸ *quidem*.

[f] *Sola omnium provinciarum*] Nam sola fuit quæ non collatis in unum viribus pugnaverit.

[g] *Ducentos*] A tempore quo Cneius et Publius Scipiones in Hispaniam

primis Scipionibus[h] in Cæsarem[22] Augustum, non continue,[23] nec cohærenter,[24] sed prout causæ[25] lacessierant:[26] nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis[i] in Hispania: inde contagio[27] et series causæque[28] bellorum. Prima[j] [§. 6. per Pyrenæum jugum signa Romana Publius et Cnæus[29] Scipiones intulerunt: præliisque ingentibus Annonem[30] et Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi Punica fraude[k] cecidissent, terra marique victores. Igitur quasi novam integramque provinciam ultor [§. 7. patris et patrui[l] Scipio ille, mox Africanus,[m] invasit: isque, statim capta Carthagine, et aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam[31] fecit:[n]

Ed. Beg.—22 *In primum Cæsarem* Mss. Voss. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Med. Par. Ven. Gryph. *inprimū Cæsarē* Ed. Lips. 1.—23 *Continuo* Ed. Zeu. male.—24 *Coherenter* Ed. Par.—25 *Causæ* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph.—26 *Lacessiverant* Ed. Lips. 2. Ven.—27 *Contagia* Ed. Lips. 1. 2. 3.—28 Sic Ms. Ryck. Ed. Amstel. Beg. Sed *cāque* Ed. Lips. 1. 3. *causaque* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinshem. Zeu. Duk. 1. 2.—29 *Cne.* Ed. Lips. 1. *Cn.* Ed. Par.—30 *Hānonem* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. *Hanonē* Ed. Lips. 2. ubique: ut mox in Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. *Hasdrubalem, Hannibalis.* Ab Ed. Fab. absunt verba *Annonem et.*—31 *Urbem fecit*

NOTÆ

missi sunt, usque ad illud, quo Augustus imperium suscepit, anni sunt circiter centum septuaginta quatuor.

[h] *A primis Scipionibus*] Cn. et Publium Scipiones intelligit, de quibus supra cap. 6.

[i] *Sed cum Pœnis*] Cum Annibale scilicet, qui Saguntum obsederat.

[j] *Prima*] Vid. cap. 6.

[k] *Oppressi Punica fraude*] 'Punicæ insidiæ alterum ferro castrametantem, alterum, cum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt.' Sup. cap. 6.

[l] *Ultor patris et patrui*] 'Igitur in ultionem patris et patrui missus cum exercitu Scipio.' Sup. cap. 6.

[m] *Mox Africanus*] Sic sup. cap. 6. 'cui tam grande de Africa nomen fata decreverant.' Hic adhuc de priori bello, cum Pœnis in Hispania gesto, Florus loquitur.

[n] *Stipendiariam nobis provinciam fecit*] Hic, ut et cap. 6. provinciæ nomine abusus Florus; nam si provincia erat Hispania ante Scipionem, erat et stipendiaria; si vero eam stipendiariam fecit ille, fecit et provinciam; nam provinciam facere nil aliud est, quam leges domesticas eripere, et prætorem dare, qui eam a datis legibus administret, et quæstorem instituere, qui curam gerat vectigalium. Debebat igitur Florus hoc tantum dicere, *provinciam fecit.* Sed hic ille provinciam alio sensu posuit: nempe pro regione illa quæ debellanda Scipioni mandata fuerat.

omnem[32] citra ultraque Iberum[33 o] subjecit imperio: primusque[34] Romanorum ducum victor[35] ad Gades et Oceani ora[36 p] pervenit. 'Plus est[37] provinciam retinere,[q] [§. 8.
quam facere.'[38] Itaque per partes[r] jam huc[39] jam illuc missi duces, qui ferocissimas, et ad id[40] temporis liberas[41] gentes, ideo[42] impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius[43 s] [§. 9.
Celtiberos,[t] id est,[44] robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus,[45 u] pater ille Gracchorum, eosdem[46] centum et quinquaginta[47] urbium eversione mulctavit. Metel- [§. 10.
lus[v] ille, cui[48] ex Macedonia cognomen, meruerat[49] et[50] Cel-

Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Ed. pr.—32 *Omnia* Ms. Ryck. Ed. Amstel. Beg. *omn*$^{ia}_{em}$ Ms. Fran.—33 *Ultra citraque Hiberum* Ed. Lips. 2. *hiberum* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—34 *Primus* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Ven. Ald. Gryph. Amstel.—35 *Victo* Ed. Lips. 3.—36 Ita Mss. Vin. et Duk. omnes, in his Berol. etiam Ed. pr. Sed *Oceani oram* Ed. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *Oceani orā* Ed. Lips. 1. 3.—37 *Plus etiam* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Plus est etiam* Ed. Lips. 2.—38 *Studuit* add. Ed. Gryph.—39 *Huic* Ed. Ven.—40 *Id* abest ab Ed. Gryph.—41 *Hiberas* Ed. Gryph.—42 *Ideoque* Ms. Ryck. Aberat a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg. *iō* Ed. Lips. 1. *adeo* Ed. Gryph.—43 *Censorinus* Ed. Par. Gryph.—44 *I.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Mox pro *aliquot* est *aliquod* in Ed. Lips. 1. 3.—45 *Graccus* Ms. Fran. Duisb. Ed. pr. Sab. Sic in iisdem libris est *Graccorum.* Ed. Lips. 1. *Grachus.*—46 *Eosdem* aberat a Ms. Ryck.—47 *C et L* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—48 *q̃* Ed. Lips. 1. *qui* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—49 *Meruerit* Ms. Berol. Voss.—50 *Nec* Mss. Voss. Abest ab Ed. Stad. Pont.—51 Sic Ms. Fran. Sed *Celti-*

NOTÆ

o *Iberum*] Hispaniæ fluvium, qui nunc *Ebro* dicitur.

p *Ad Gades et Oceani ora*] Totam a Pyrenæis montibus in Herculis columnas et Oceanum recuperavit. Sup. cap. 6.

q *Plus est provinciam retinere*] Facilius est quædam vincere quam tueri. Curt. lib. II. et Ovid. de Arte lib. II. 'Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri: Casus inest illis; hic erit artis opus.'

r *Per partes*] Hoc est quod ipse subjungit, 'jam huc,' 'jam illuc,' nunc ad Carthaginem, nunc ad Celtiberos, &c.

s *Cato ille Censorius*] Is est M. Porcius Cato, qui Hispaniam petiit decimo tertio anno post oppressos ibi Cn. et Pub. Scipiones. Vide cap. 6.

t *Celtiberos*] Hispaniæ Tarraconensis populos.

u *Gracchus*] Tib. Sempronius Gracchus anno decimo sexto, quam Cato in Hispaniam missus fuerat: sed nec toto illo spatio intercurrente Romanus a bello cum Hispania cessavit; nam et interea, et per L. Æmilium Paulum et per Fulvium Flaccum cum ea manum conseruit.

v *Metellus*] Quintus Metellus, qui Macedoniam subegit, et inde Mace-

tiberius[51] fieri,[52] cum Contrebiam[53] [w] memorabili cepisset[54] exemplo,[x] et Nertobriges,[55] [y] majori[56] gloria pepercit.[57] [z] Lucullus[58] [a] Turdulos[b] atque Vaccæos:[59] [c] de quibus Scipio[d] ille posterior, singulari certamine, cum[60] rex[61] [e] fuisset

berinus Ms. Malliab. *Celtibericus* Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Duk. 1. 2.—52 *Filius* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—53 Sic Ms. Flor. Berol. Sed *cum et Trebeam* Ms. Reg. Q. *cum et Trebiā* Ed. Lips. 2. Stad. marg. *cum et Contrebiam* Ms. Voss. 1. Malliab. Ed. Blanc. *cum et Contrebiā* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *cum Trebiam* Ms. Voss. 2. (in marg. *Celtiberiam.*) Ed. Ven. *cum Cetrebiam* Ms. Duisb. Ed. pr.—54 *Cœpisset* Ed. Par.—55 Sic Ms. Malliab. Sed *Nerosorigis* Ms. Naz. *Versobrigis* Ed. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. *Vertobrigis* Mss. Regg. Ed. Stad. Pont. *Nersobrigis* Ms. Flor. Voss. 3. *nersobrigis* Ed. Lips. 1. 3. *Nersobriges* Ms. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *Nesobrigis* Ms. Voss. 2. *Nertobrigis* Ed. Stad. marg. *Vertobrigem* Ed. Zen. *Nersobrigis*, *Versobriges*, *Vertobrigis* Mss. Vin.—56 *Majore* Ms. Ryck. Pall. Toll. Voss. Fran. *iis majori* Ed. Blanc.—57 *Met. ille qui ex Macedonia nomen meruerat, et Celtibericus fieri, cum et Trebiam mem. c. e. et Nersobriis* Ms. Pal. 1. *M. i. qui ex Maced. cogn. mer. et Celtiberius filius: cum et Contreb. mem. cep. ex. et Hersobrigis* Ms. Pal. 2. *Met. i. qui ex Mac. cogn. mer. et Celtibericus fieri, cum Trebiam cepisset, ex̄ Versobrigis* Ms. Ryck. *Met. i. qui ex M. cogn. meruit, quum et Trebiam* Ms. Burdigal. Ed. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *Met. i. cui ex Maced. cognomen, meruit et Celtibericus fieri, quum et C. m. c. e. et Segobrigæ majori gloria pepercisset* Ed. Beg. e conjectura Ruperti. *Met. ille, qui ex Mac. cogn. meruerat, quum et Contrebiam* Ed. Lugd.—58 *Luculus* Ed. Lips. 3.—59 *turdullos atque vaceos* Ed. Med. Par. *Vaceos* etiam Lips. 2. Ven. Gryph.—60 *Cum* aberat a Ms. Reg. Q.—61 Sic Mss. Pall. Ryck. Naz. et Duk. plerique, Ed. pr. Sed *a rege fu-*

NOTÆ

donicus appellatus. Hispaniam petit sexto anno post inceptum tertium bellum Punicum.

[w] *Contrebiam*] Celtiberorum urbem in Hispania, aliis Centobrica dicitur.

[x] *Memorabili exemplo*] Nam ejus milites in certissimam mortem se mitti putantes, testamenta obsignaverant; sed ea virtute pugnavere, ut dum se morituros putabant, hostes vincerent.

[y] *Nertobriges*] Nertobriga, urbs Celtiberorum in Hispania.

[z] *Majori gloria pepercit*] Hoc anaphoram habet cum superioribus, 'qui ex Macedonia cognomen meruit.' Sensus est: Metellus, qui ex victa Macedonia Macedonici nomen meruit, ex devictis etiam Celtiberis Celtiberii nomen meruerat: sed major aliquanto gloria victis urbibus pepercisse, et sic Celtiberii abstinuisse cognomine. Alii aliter legunt, sed sic etiam sententia plana est.

[a] *Lucullus*] Is est L. Licinius Lucullus, qui Consul fuit anno Mundi 3799. ante Ch. Nat. 149. ab Ur. Cond. 602. Gesta in Hispania describit Livius, Epitom. XLVIII.

[b] *Turdulos*] Turduli Lusitaniæ populi in Hispania supra Bætim fluvium.

[c] *Vaccæos*] Vaccei, vel Baccei, Hispaniæ populi.

[d] *Scipio*] P. Cornelius Scipio Æmilianus. Hoc accidit biennio ante initum tertium bellum Punicum.

[e] *Rex*] Quis fuerit iste Rex, non patet, nam de illo nil alii. Sed licet suspicari Florum suo more

provocatus, opima[62] [f] retulerat. Decimus[63] Brutus[g] [§. 12. aliquanto[64] latius Celticos[65] [h] Lusitanosque,[66] [i] et[67] omnis[68] Gallæciæ[69] [j] populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis:[k] peragratoque victor[70] Oceani[71] littore, non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem,[l] obrutumque aquis ignem,[m] non sine quodam sacrilegii[n] metu et horrore[o] deprehendit. Sed tota certaminum [§. 13. moles cum Lusitanis fuit, et Numantinis:[a] [72] [p] nec imme-

[a] *Sed tota vis præliorum fuit cum Lusitanis et Numantinis.*

---

isset provocatus Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. *R. exercitus f. pr.* Ed. Beg. e conjectura Freinsh.—62 *Opima spolia* Ed. Lips. 1. 2. 3. e glossemate.—63 *Decius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—64 *Aliq̄n* Ed. Lips. 1. *aliquando* Ed. Lips. 3. Gryph.—65 *Celtiberos* Ms. Pal. 1. *Gallecos* Ed. Gryph. *Gallæcos* Ed. Stad. Pont.—66 *Lusitanosque* abest ab Ed. Stad. Pont.—67 *Et* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Sed *atque* Ed. Stad.—68 Sic etiam Ms. Malliab. Sed *omnes* Mss. Regg. Flor. Berol. Duisb. Ed. pr. Stad. Lugd. Pont. Duk. 1. 2. *omneis* Ed. Grut. Fab. Vetst. Amstel. Beg.—69 *Galliciæ* Ms. Pal. 1. Duisb. Ed. pr. *Gallatiæ* Ms. Pal. 2. Ryck. *gallutie* Ed. Lips. 1. 2. 3. *galatiæ* Ed. Med. Par. Gryph. *galetiæ* Ed. Ven. *Gallaciæ* Ms. Fran. *Galaciæ* Ms. Voss. 1. 3. *Callaicæ* Ms. Voss. 2. *Callæciæ* Ed. Lugd.—70 *Victor* aberat a Ms. Fran.—71 *Occeani* Ed. Med.—72 *nūmantinis* Ed. Ven.—73 *ī merito*

NOTÆ

Regulum quendam, vel ducem aliquot militum, regem appellasse.

[f] *Opima*] Spolia, scilicet.

[g] *Decimus Brutus*] Dec. Junius Brutus, anno Mundi 3814. ante Ch. Nat. 134. ab Ur. Cond. 617.

[h] *Celticos*] In Hispania Citeriori.

[i] *Lusitanosque*] Lusitani Hispaniæ populi supra Tagum fluvium.

[j] *Gallæciæ*] Gallæcia Hispaniæ regio, quæ hodie *Gallicia* dicitur.

[k] *Flumen Oblivionis*] In Lusitania: Limia vocatur Melæ, Λήθη Straboni.

[l] *Cadentem in maria solem*] Hoc ideo dicit Florus, quia credebant veteres Hispaniam ultimam esse metam soli, et ibi illum in maria cadere.

[m] *Obrutumque aquis ignem*] Nemo non videt esse isthæc plane poëtica; sed nemo vidit pro *aquis ignem* legendum esse *ætheris ignem*. Quis autem, si admonitus fuerit, amet *ignem*, pro sole? quis *aquis* post maria? Hæc satis, iis dico qui sapient; aliis, non item. *Pater.*

[n] *Sacrilegii*] Sacrilegus dicitur is, qui res Deo sacras legit; hoc est capit, sibi sumit, ut etiam qui ea videt, quæ solos Deos videre fas est. Et hoc sensu sacrilegium dicit Noster, permagnum illud et fabulosum mysterium coram deprehendisse; scilicet solem cadentem in maria, et obrutum ætheris ignem.

[o] *Horrore*] Horror proprie est religiosus quidam metus; quomodo apud Suet. sumitur in Aug. 'Concepta opinione veteri, quasi temere adeuntibus horror quidam et metus objiciatur.'

[p] *Numantinis*] De quibus cap. seq.

rito;[73] quippe solis gentium Hispaniæ[74] duces[q] contigerunt.[75] Fuisset et cum omnibus[76] Celtiberis,[r] nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus[77] vir astu et audacia,[78] si res cessisset,[79] Salondicus,[80] [s] qui hastam [§. 14. argenteam quatiens,[81] velut cœlo missam,[t] vaticinanti similis,[u] omnium in se mentes converterat. Sed cum pari temeritate[v] sub nocte castra Consulis[w] adiisset,[82] juxta tentorium[83] ipsum pilo vigilis exceptus est. Ceterum [§. 15. Lusitanos Viriathus[84] erexit, vir calliditatis[85] acerrimæ:[86] qui ex venatore latro,[x] ex latrone[87] subito dux atque imperator, et, si fortuna cessisset,[88] Hispaniæ Romulus,[y] non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim[89]

Ed. Lips. 1.—74 *Hispaniæ* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Stad. Gryph. Pont.—75 *Contigeret* Ed. Lips. 3.—76 *Ominibus* Ed. Med.—77 *Sed summus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—78 *Astutus et audatie* Ed. Lips. 1. 3. *astutus et audaciæ* Ed. Med. Par. *astutia et audacia* Ed. Stad. Pont. *summæ vir astutiæ et audaciæ* Ed. Gryph.—79 Sic Ms. Reg. Q, Ed. Ald. Sed *recessisset* Ms. Reg. F, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Junt. Gryph. Stad. 1. *si recensisset* Ms. Voss. 2. *nisi decessisset* Ms. Voss. 3. *re cessisset* Ed. Grut. Lugd. Vetst. *successisset* Ed. Stad. 2. Pont.—80 *Solondicus* Mss. Vin. Naz. Berol. Fran. Duisb. Ed. pr. Stad. *Solundicus* Ms. Voss. 2. Ed. Pont. Zeu.—81 *Quatiiees* Ed. Lips. 1.—82 *Adisset* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—83 *Territorium* Ed. Med. Par.—84 Sic et Ed. Stad. Sed *Viriatus* Edd. vett. omnes ubique.—85 *Caliditatis* Ed. Lips. 1. 3. Ven.—86 *Accerrimæ* Ed. Med. Ven.—87 *Exlatrone* Ed. Lips. 1.—88 *Cepisset* Ms. Ryck. *gessisset* Ms. Fran. Reg. Q. *cecidisset* Ed. Beg.—89 *XIIII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.

NOTÆ

q *Hispaniæ duces*] Lusitanis Viriathus, Numantinis Megara dux contigit.

r *Celtiberis*] Vide supra.

s *Salondicus*] In tabulis invenio illum oppressum fuisse anno Mundi 3780. ante Ch. Nat. 168. ab Ur. Cond. 583.

t *Velut cœlo missam*] Militibus suis persuasum esse volebat hastam illam sibi e cœlo decidisse.

u *Vaticinanti similis*] Ut hac superstitione imperitæ plebis animum teneret. Sic lib. III. 19. 'Syrus quidam, nomine Eunus, fanatico furore simulato, dum Syriæ Deæ comas jactat, ad libertatem et arma servos quasi numinum imperio concitavit.'

v *Sed cum pari temeritate*] Supra dixit summus vir 'astu et audacia:' ad τὸ *astu* pertinent, 'velut cœlo missam, et vaticinanti similis:' nunc autem 'pari temeritate' τῷ *summus audacia* respondet.

w *Consulis*] A. Hostilii Mancini, ut puto.

x *Latro*] Milites antiqui Latrones dicebant.

y *Hispaniæ Romulus*] Hoc est, fundator et conditor Hispani imperii, ut Romani Romulus, qui etiam ex venatore latro, ex latrone imperator evaserat.

annos omnia citra ultraque Iberum[z] et Tagum[90] [a] igni ferroque populatus; castra etiam Prætorum[b] et Præsidum[91] aggressus, Claudium Unimanum[92] [c] pæne[93] ad internecionem[94] exercitus cecidit,[b] [95] et insignia[96] trabeis et fascibus nostris, quæ ceperat,[97] in montibus suis tropæa[98] fixit:[99] tandem etiam[1] Fabius[d] Maximus Consul oppresserat: sed a successore Pompilio[2] [e] violata[3] victoria [§. 16. / §. 17.]

[b] *Fregit Claudium Unimanum usque ad ultimam cædem exercitus.*

Par. Ven.—90 *Ultraque Iberum amnem igni* Ms. Flor. *ultraque Iberum et Tagrum* Ms. Naz. *u. Ib. et agrum* Mss. Regg. Voss. 1. 2. Ed. pr. *u. Ib. et Agrhum* Ms. Duisb. *u. Ib. et agrium* Ms. Fran. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. est *hyberum.* Gryph. *Hiberum.*—91 *Prætorum præsidium* Ms. Pal. 1. *prætoriorum præsidium* Ms. Pal. 2. Naz. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr. *prætoriorum et præsidium* Ms. Flor. Ed. Ber. Med. Par. Junt. Ven. *prætorum et præsidium* Ms. Berol. Malliab. Ed. Lips. 1. (in quo tamen scriptum est *psidium*) 3. Ald. Stad. Marg. Zeu. *prætoriorum præsidum* Ms. Voss. 1. 3. *prætoriarum præsidum* Ms. Voss. 2. *prætorum ac præsidum* Ed. Gryph.—92 *Ummanum* Ed. Lips. 2.—93 *Pœne* Ed. Par. ubique.—94 *Internicionem* Mss. Vin. Pal. 2. Ryck. Regg. Toll. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. *internitionem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *interemptionem* Ms. Pal. 1. hic et cap. 18. 6.—95 Sic Mss. Regg.—96 *Insignia* Mss. Regg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *et insignita* Ms. Pal. Berol. Duisb. Ed. pr. *et insigna* Ms. Ryck.—97 *Cœperat* Ed. Par. Ven. *ceperat* Ed. Lips. 3.—98 *Trophea* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. ubique. *Trophæa* Ed. Med. Par. Gryph. Grut. Lugd. Freinshem. Zeu. Blanc. Vetst.—99 *Cecidisset...fixisset* Ms. Ryck. et Duk. plerique Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *Cladis ex fascibus nostris et trabeis* Ms. Reg. Q. *trabeas, fasces, ceteraque insignia Romana in montibus suis trophæa præfixit* Freculph. 1. 6. 3.—1 *Eum* Mss. Vin. quidam, Ed. Lips. 1. (in quo scriptum est *eũ*) 2. 3. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Beg.—2 Ita Mss. Vin. quinque, Malliab. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. (in quo est *Põpilio*) Grut. Zeu. Fab. Vetst. Sed *Popilio* Ms. Naz. Pal. 1. Flor. Berol. Duisb. Voss. Ed. pr. Duk. 1. 2. *populo* Ms. Ryck. *Servilio* Mss. Regg. Ed. Stad. Pont. *Cæpione* Ms. Pal. 2. *Servilio* Ed. Ald. Gryph. Lugd. *Cæpione Servilio* Ed. Beg.—3 *Violata* aberat a Mss. Regg.—

NOTÆ

[z] *Iberum*] Supra dictum est.

[a] *Tagum*] Fluvium Lusitaniæ, qui in mare prorumpit.

[b] *Prætorum*] Quorum nomina nullibi apud veteres leguntur.

[c] *Claudium Unimanum*] M. Vetilium alii nominant.

[d] *Fabius*] Q. Fabius Maximus, qui Consul fuit anno Mundi 3808. ante Ch. Nat. 140. ab Ur. Cond. 611.

[e] *Pompilio*] Quis sit iste Pompilius, nescio, et quod illi tribuitur a Q. Servilio Cæpione gestum constat. Forsan pro *Pompilio* scribendum *Servilio.* Sed omnino legendum *Popilio:* is est M. Popilius Lænas, qui anno post Viriatum interfectum Consul fuit; nam et alibi ei Consuli rem refert Florus, qui tamen post rem confectam Consul fuit, et unius anni lapsus facilis.

est: quippe[4] qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, et extrema deditionis[f] agitantem, per fraudem, et insidias, et domesticos percussores[g] aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

CAP. XVIII.

BELLUM NUMANTINUM.[1]

NUMANTIA,[a] quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita[2] virtutis nomine et honore[3] [b] par omnibus, summumque, si viros[4] æstimes,[5] Hispaniæ decus: [§. 1.] quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium[6] sita,[7] quatuor millibus[8] Celtiberorum quadraginta millium[9] exercitum[10] per annos quatuordecim[c] sola sustinuit:[11] nec sustinuit modo, sed sævius [§. 2.]

4 Sic Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu. Sed *est, qui* Ms. Flor. Ed. Freinsh. *est, quippe* Ms. Fran. Voss. 1. 3.

1 *Numantium* Ed. Par. 1.—2 *Tantum* Ms. Malliab.—3 *Honori* Ed. Lips. 2.—4 *Vires* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—5 *Extimes* Ed. Lips. 1. 2. 3.—6 *Durium* aberat a Mss. Vin. Ryck. et Duk. omnibus, excepto Reg. F, etiam ab Ed. Beg. In Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. est *apud situata:* omissis verbis *flumen Durium.* At Lips. 2. habet *Duriū,* omisso τῷ *flumen.*—7 Sic Ms. Ryck. Reg. Q, et quidam Vin. Sed *silata* Ms. Naz. Vin. nonnulli, Reg. F, Malliab. Voss. 1. 3. *Sylata* Ms. Pal. 2. *Siladam* Ms. Voss. 2. *situata* Ms. Pal. 1. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. *sublata* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg. *siluta, vel sita* Ms. Fran. et Vin. alii.—8 *Milibus* Ed. Lips. 1. 3. ubique. *militibus* (m) Ed. Ven.—9 *XL* Ms. Ryck. Aberat τὸ *millium* a Mss. Pall. Duisb. Fran. Ed. pr. Sab. Sic in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. est *XXXX:* in Par. *XL,* omisso τῷ *millium.* Ed. Ven. *X. milium.*—10 *Exercituum* Mss. Regg. Pal. 2. Ed. Med. Par.—11 *XIV sola vires sustinuit* Ms. Reg. Q. *XIIII.*

NOTÆ

[f] *Extrema deditionis*] Quicquid extremum esse poterat in deditione. Gall. *Songeoit à se rendre, quelques rudes que fussent les conditions qu'on lui proposeroit.*

[g] *Domesticos percussores*] Nam a suis occisus fuit Viriathus.

CAP. XVIII. *Bellum Numantinum*] Anno Mundi 3809. ante Ch. Nat. 139. ab Ur. Cond. 612. Coss. Cn. Servilio Cæpione et Q. Pompeio Rufo.

[a] *Numantia*] Alibi dictum.

[b] *Honore*] Honor hic pro fama. Sic honoratus, dicitur famosus, nobilis, inclytus.

[c] *Per annos quatuordecim*] Tamen per annos actos tantum ibi Pompeio, Mancino, et Scipione bellum gestum comperio.

aliquanto perculit,[12] pudendisque[13] fœderibus[14][d] affecit. Novissime cum invictam[15] esse constaret,[a] opus quoque eo fuit, qui Carthaginem[e] everterat. Non temere, si [§. 3. fateri licet,[f] ullius[16] causa belli injustior. Segidenses,[17][g] socios et consanguineos, Romanorum manibus elapsos[18] exceperant. Habita pro eis deprecatio[h] nihil valuit: [§. 4. cum se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi[19] fœderis pretium jussi 'arma deponere.' Hoc sic a barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur.[20] Itaque statim, Megara viro[21] fortissimo duce, ad[22] arma conversi, Pompeium[i] prælio aggressi. Fœdus tamen maluerunt, cum debellare potuissent. Hostilium deinde[23] Mancinum:[24] hunc quoque assiduis cædibus ita subegerunt, ut ne [§. 5. oculos quidem aut vocem[j] Numantini viri quisquam susti-

[a] *Postremo cum certum esset* eam *esse invincibilem.*

sola s. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. In Med. est *substinuit*, bis.—12 *Pertulit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—13 *Pudendis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—14 Sic Mss. Duk. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Sed *vulneribus* Ms. Ryck. Ed. Blanc. Beg. de sententia Grævii. Ed. Ven. *funeribus.*—15 *ĩ victam* Ed. Lips. 1.—16 *Nullius* Ed. Lips. 1. 2. 3.—17 Sic Mss. Regg. Voss. Toll. Fran. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *Segedenses* Ed. Ald. *Sedigentes* Ms. Ryck. *Segulenses* Mss. Pall. Ed. Freinsh. *Sedigenses* Mss. Vin. quidam, Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—18 *Clausos* Ed. Par. 1. nam in Par. 2. est *elapsos.* —19 *Legittimi* Ed. Lips. 3.—20 *Absciderentur* Ms. Naz. Fran. Toll. Duisb. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3.—21 Ita Ms. Flor. Sed *Megara victo* Ms. Ryck. et Duk. reliqui in his Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Junt. Ald. Beg. *Megari victo* Mss. Pall.—22 *Duce, arma* Ed. Lips. 1. 3.—23 *Dein* Ed. Lips. 1. 3.—24 *Aggressi sunt* add. Ed. Stad. Pont.—25 *tũ*

NOTÆ

[d] *Pudendis fœderibus*] Pompeii et Mancini fœdera intelligit, de quibus vid. infra.

[e] *Qui Carthaginem*] Scipione scilicet.

[f] *Si fateri licet*] Si Romano vera de Romanis fateri licet. Sic lib. III. 7.

[g] *Segidenses*] Excusi omnes habent *Segulenses*, qui mihi quidem ignoti sunt, neque eorum in tabulis ulla facta est mentio: reposui igitur ex doctorum emendatione, et scriptorum Codicum auctoritate, *Segidenses;* et videntur esse incolæ urbis Segidæ, prope Celtiberos, ad dextram Iberi.

[h] *Habita pro eis deprecatio*] 'Pro eis,' pro Segidensibus.

[i] *Pompeium*] Is est Q. Pompeius Rufus: vid. supra.

[j] *Ne oculos quidem aut vocem*] Nec audire, nec contra tueri Numantinum Romani poterant præ metu: male qui aliter intelligunt.

neret. Tamen[25] cum hoc quoque fœdus maluere, [§. 6. contenti armorum manubiis, cum ad internecionem[26] sævire[27] potuissent. Sed non minus Numantini, quam [§. 7. Caudini[k] illius fœderis flagrans ignominia ac pudore[28] populus Romanus, dedecus quidem præsentis[29] flagitii deditione Mancini[l] expiavit:[b] ceterum duce Scipione, [§. 8. Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit.[c] Sed tunc acrius in [§. 9. castris, quam in campo, nostro cum milite,[30] quam cum Numantino præliandum fuit. Quippe assiduis et [§. 10. injustis[m] et servilibus maxime operibus attriti, ferre plenius vallum,[n] qui arma nescirent; luto inquinari,[o] qui sanguine nollent,[31] jubebantur.[d] Ad hoc[32] scorta, calones,[33] [p] sarcinæ[34] nisi ad usum necessariæ, amputantur.[e] 'Tanti [§. 11.

[b] *Sed pop. Rom. non minori suffusus ignominia et pudore ob Numantinum fœdus, quam Caudinum illud, purgavit quidem fœditatem præsentis dedecoris per deditionem Mancini.*

[c] *Ceterum tandem etiam exarsit in vindictam, duce Scipione, instructo ad eversionem urbium per incendia Carthaginis.*

[d] *Nam afflicti continuis operibus et iniquis et maxime servilibus, imperabantur ferre vallum, cum nescirent gestare arma; et fœdari luto, cum nollent sanguine.*

[e] *Insuper meretrices, servi, et sarcinæ, nisi quæ erant necessariæ usui, rescinduntur.*

Ed. Lips. 1. Par.—26 *Internicionem* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald. Lugd. Freinsh. *internitionem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *interemptionem* Ms. Pal. 1.—27 Sic quoque Ms. Berol. Sed *delere* Ms. Ryck. *delere vel sævire* Ed. Ven. Quæ quidem lectio duplicem loci olim scripturam in libris fuisse arguit.—28 *Ignominia flagrans populus Romanus* Ms. Reg. Q.—29 *pn̄tis* Ed. Lips. 2. *præsentes* Ed. Gryph.—30 *Quam campo in nostro* Ed. Med. Par. Ab Ed. Vetst. absunt verba *quam in c. n. c. milite.*—31 *Nolent* Ed. Par.—32 *Ad hæc* Ms. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. Beg.—33 *Et culones* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—34 *Sarcinæque* Ed.

NOTÆ

[k] *Quam Caudini*] Fœdus a Veturio Posthumioque Coss. cum Samnitibus post acceptam cladem apud Caudinas furculas factum intelligit. Vid. l. I. 16. in fin.

[l] *Deditione Mancini*] Vide Notata, lib. I. 16. 'Voluntaria deditione.'

[m] *Injustis*] Scio qui legi velint, *insuetis:* cave mutes; imitatio poëtica est, 'Injusto sub fasce.'

[n] *Ferre plenius vallum*] Ad septenos vallos eos quotidie ferre cogebat Scipio.

[o] *Luto inquinari*] Dum vallum munirent.

[p] *Calones*] Calones dicebantur servi militares, qui militibus ministrabant, a lignis ferendis sic dicti, quæ Græci κᾶλα vocant. Calones Tribuni, Centuriones, et digniores militum habe-

esse exercitum,[q] quanti imperatorem,' vere proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam[35] [r] videret. Dedere [§. 12. etiam sese volebant, si toleranda[36] viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet et sine exceptione victoriam, eo necessitatum[37] compulsi,[f] primum,[38] ut destinata[39] morte[s] in prælium ruerent, cum sese prius epulis, quasi inferiis,[t] implevissent, carnis semicrudæ,[40] et celiæ:[41] [u] (sic vocant indigenam[42] ex frumento potionem.)[v] Intellectum [§ 13. ab Imperatore consilium: itaque non est permissa pugna morituris.[w] Cum fossa atque lorica,[x] quatuorque castris circumdatos[43] fames[44] premeret;[45] ab duce orantes præ-

[f] *Redacti ad eam necessitatem.*

Ven. rotundius certe et, mearum quidem aurium judicio, numerosius.—35 *Quisque* Ed. Stad. Pont. Zen.—36 *Tolleranda* Ed. Lips. 1. 2. 3.—37 *Necītatum* Ed. Lips. 1.—38 *Primum* abest ab Ed. Beg.—39 *Destinā* Ed. Lips. 1.—40 *Semicrude* Ed. Par.—41 *Cæliæ* Ms. Naz. Ed. Med. Par. 1. Gryph. Stad. Pont. *ceciliæ* Ed. Par. 2. In Mss. Vin. scriptum erat *Celiæ*, *Cæliæ*, *Cœliæ*.—42 Sic Mss. Pall. Vin. quidam, Fran. Malliab. Berol. Duisb. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 2. Stad. marg. Sed *indigena* Mss. Vin. alii. *indegenam* Ms. Naz. *indigene* Ed. Lips. 1. 3. *indigenæ* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. Beg.—43 *Circundatos* Ed. Par. 1. Gryph. Lugd. *Circūdatos* Ed. Par. 2.—44 *Fame* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. Stad. Pont. *famæ* Ed. Par. 1.—45 *Præmeret* Ed. Ven.—46 Ita Ms. Flor.

NOTÆ

bant, gregarii non item; quibus amputatis, adjumenta inertiæ rescindebantur.

[q] *Tanti esse exercitum*] Sic Livius alicubi dixit, 'Multitudinem semper ferme regenti esse similem.'

[r] *Quisquam*] Id est, quivis.

[s] *Destinata morte*] Sic Horat. de Cleopatra, 'destinata morte ferocior.'

[t] *Quasi inferiis*] Inferiæ dicuntur sacrificia mortuis fieri solita. Et dicit propter τὸ *destinata morte* supra.

[u] *Celiæ*] Cerevisiæ, ut fere vocatur, genus. Hæc est forsan cujus meminit Tacit.: 'Potui humor ex hordeo et frumento, in quandam similitudinem vini corruptus.'

[v] *Ex frumento potionem*] Ex frumento, id est, cum frumento: sic apud Terent. in Eunuch. act. v. sc. 4. 'Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent.' Ubi 'panem ex jure,' nil aliud est quam panem cum jure: sic apud Varr. 'panis ex aceto;' item 'brassicam ex aceto.'

[w] *Non est permissa pugna morituris*] Cum desperatis pugnare periculosissimum, illis enim quandoque ipsa desperatio lux et salus. Notissimum illud Virgil. 'Una salus victis nullam sperare salutem.'

[x] *Lorica*] Hic pro vallo aut terreo muro sumitur, ut sæpe apud veteres. Vegetius etiam scribit legitimum ip-

lium, ut tanquam viros occideret, ubi[46] non impetrabant, placuit eruptio. Sic conserta manu plurimi occisi: [§. 14. et cum urgeret[47] fames, aliquantisper inde vixere.[y] Novissime consilium fugæ sedit:[48] [z] sed hoc quoque, ruptis[49] equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere,[a] per amorem. Itaque deplorato exitu,[50] [g] in ultimam [§. 15. rabiem furoremque conversi, postremo mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque, ferro et veneno, subjectoque undique igne peremerunt. Macte[51] [§. 16. fortissimam,[b] et, meo judicio,[52] beatissimam in ipsis[53] malis civitatem! asseruit cum fide socios,[h] [c] populum orbis terrarum viribus fultum sua manu, ætate tam longa[d] sustinuit. Novissime maximo duce[e] oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus [§. 17.

[g] *Desperata fuga.* [h] *Fideliter defendit socios.*

Voss. 1. Sed *sed ubi* Ms. Ryck. Regg. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *et hoc ubi* Ms. Pal. 2. Fran. Malliab. *et hinc ubi* Ms. Voss. 2. *sed ubi hoc* Ms. Pal. 1. *ubi hoc* Ms. Naz. *et ubi* Ed. Beg. qui etiam pro *orantes* recepit *orant.* Paulo ante pro *morituris* in Ms. Berol. erat *perituris.*—47 *Urget* Ed. Ven.—48 *Sedit* abest ab Ed. Ven. —49 *Eruptis* Ed. Gryph.—50 Sic Ms. Naz. Berol. Ryck. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *itaque exitu deplorato* Ed. Zeu. *itaque etiam exitu deplorato* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *itaque etiam depl. exitu* Ed. Grut. Vetst.—51 Ita Ms. Malliab. Sed *macteque etiam fortissimam* Ms. Ryck. *macte esse fortissimam* Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Beg. Mox in Gryph. Stad. Lugd. est *civitatem asseruit, quum fide socios, &c.*—52 *Juditio* Ed. Lips. 1. 2. 3.—53 *Etiam in ipsis* Ms. Ryck.—54 *Cathenis* Ed. Lips.

NOTÆ

sum vallum sudibus turribusque instructum, *loricam* dictum; et sic intellige infra lib. III. 10.

[y] *Inde vixere*] Inde, hoc est, ex cadaveribus occisorum. Meminit Valer. Max. 'Capta jam urbe, complures inventos artus et membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes.'

[z] *Consilium fugæ sedit*] Id est, placuit: jam supra dictum est cap. 15. 'cum bellum sederet.' Vide.

[a] *Summo scelere*] Summum vocat scelus, quia adempta fuga maritis suis causa mortis stetere.

[b] *Macte fortissimam*] Μακαρισμός· quo civitatem benedicit. Macte proprie est, magis aucte; hic autem pro bene, feliciter, &c.

[c] *Socios*] Segidenses, quos Numantini e Romanorum manibus elapsos receperant.

[d] *Ætate tam longa*] Vides hic 'ætatem' de quatuordecim, cum Floro loquor, annis dici.

[e] *Maximo duce*] P. Cornelio Scipione Africano.

non fuit, qui in catenis[54] duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi[55] cremaverant.[56] Triumphus fuit tantum de nomine.[f]

CAP. XIX.[1]

Hactenus populus Romanus pulcher,[a] egregius, [§. 1. pius, sanctus, atque magnificus: reliqua sæculi,[2] ut grandia æque,[3 b] ita vel magis turbida et fœda, crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis:[4 c] adeo ut si [§. 2. quis hanc tertiam ejus[5] ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus,[d] dividat, centum hos priores,[6] quibus Africam,[7] Macedoniam, Siciliam, Hispaniam, domuit, aureos[e] (sicut Poëtæ canunt) jure meritoque fateatur:

1. 3. Par.—55 *Ipsi* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. —56 *Cremaverunt* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.

1 In Ed. Gryph. Stad. Pont. additus est index Capitis hic : *Anacephalæosis.* —2 Sic Mss. Pall. Ryck. Malliab. Duisb. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Sed *secundi* Ms. Fran. *secula* Ed. Lips. 2. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—3 Sic Ms. Naz. Berol. Duisb. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *ut grandia atque* Ms. Voss. 2. In ceteris lectio valde variat. *ut sæculi et æqua* Ms. Pal. 1. *ita æque vel* Ms. Pal. 2. Ab Mss. Regg. Fran. aberant verba *ita vel:* a Ryck. τὸ *ita:* a Flor. Malliab. τὸ *vel:* a Voss. 3. τὸ *æque.* In Ms. Flor. Malliab. etiam erat *ita æque.*—4 *Viciis* Ed. Lips. 1. Par. 1.—5 *Ejus* aberat a Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr.—6 *Hoc pr.* Ed. Ven.—7 *Aphricam* Ed. Lips. 3. Ven. fere ubi-

NOTÆ

[f] *Triumphus fuit tantum de nomine*] Nam nec servi erant qui in pompa ducerentur, nec et præda nec arma quæ ostentarentur, ut in triumphis solebat fieri.

[a] *Pulcher*] Cave hic quod vulgo dicitur intelligas. Pulcher est fortis, generosus, invictus. Ut apud Virgil. Æneid. VII. 'Victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro Pulcher Aventinus.'

[b] *Ut grandia æque*] Ut æque grandia sunt ac præcedentia, ita magis turbida sunt magisque fœda.

[c] *Crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis*] Nam Asia, ut ait Justin. Romanorum facta, cum opibus suis vitia quoque Romam transmisit.

[d] *Quam ducentorum annorum fecimus*] In Prooemio lib. I. 'Dehinc' (ab Appio Claudio et Q. Fulvio Coss. scilicet) 'ad Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit.' Et ex hoc loco patet quam male quidam ibi legerint *ducenti quinquaginta.* Cum hic aperte ostendat Florus se illam ætatem ducentorum annorum fecisse.

[e] *Aureos*] Ad aurea sæcula alludit, quæ Saturno rege regnata fuere. Virgil. Æn. VIII. 'Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere Sæcula;

centum[8] sequentes ferreos[f] plane et cruentos, et si [§. 3. quid immanius: quippe qui Jugurthinis,[g] Cimbricis,[9][h] Mithridaticis,[10][i] Parthicis[j] bellis, Gallicis atque Germanicis,[k] quibus cœlum ipsum gloria ascendit, Gracchanas[11][l] Drusianasque cædes,[m] ad hoc[12] servilia bella[n] miscuerunt: et, ne quid turpitudini desit, gladiatoria.[o] Denique [§. 4. in se ipse[13] conversus[14] Marianis atque Syllanis,[15][p] novissime Pompeii[16] et Cæsaris manibus,[17][q] quasi per rabiem, et furorem, et nefas, semet ipse[18] laceravit. Quæ[19] [§. 5. etsi[20] juncta[21] inter se sunt omnia atque confusa, tamen quo melius appareant,[22] simul et ne scelera virtutibus obstrepant,[a] separatim proferentur: priusque,[23] ut cœpi- [§. 6. mus, justa illa et pia cum exteris gentibus bella memora-

[a] *Et simul ne flagitia sint impedimento virtutibus.*

que.—8 *Centum vero sequentes* Ms. Ryck. Regg. Flor. Duisb. Fran. Ed. pr. *centum quoque sequentes* Ms. Malliab.—9 *jugurtinis Cymbricis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—10 *mitrydaticis* Ed. Lips. 1. 2. 3.—11 *Graccanas* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. *Gracanas* Ed. Med. Par. *Grachanas* Ed. Ven.—12 *Ad hec* Ed. Lips. 1. 2. Med. *ad hæc* Ed. Lips. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—13 *Inse* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont., omisso τῷ *ipse.*—14 *Conversis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—15 *Syllanis* Ed. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *Sillanis* Ed. Lips. 3.—16 *Pompei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—17 *Manibus* aberat a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Beg.—18 *Nephas semetipse* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—19 *q̄* Ed. Lips. 1.—20 Sic Mss. Pall. et Duk. Ed. pr. Sed *si* Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—21 *Involuta* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—22 *Appareat* Ed. Lugd.—23 *Priusquam* Ed. Par. Gryph.—24 *Externis* Ms.

NOTÆ

sic placida populos in pace regebat.' De Saturno loquitur. Fuere autem tempora in quatuor ætates divisa: prior, aurea; secunda, argentea; tertia, ærea; et quarta, reliquis durior, ferrea. Vid. Ovid. Metam. I.

[f] *Ferreos*] Ferrea ætas qua omne nefas irrupit. Ovid. 'de duro est ultima ferro.'

[g] *Jugurthinis*] Vid. lib. III. 1.

[h] *Cimbricis*] Vid. lib. III. 3.

[i] *Mithridaticis*] Vid. lib. III. 5.

[j] *Parthicis*] Vid. lib. III. 11.

[k] *Gallicis atque Germanicis*] Vid. lib. III. 10.

[l] *Gracchanas*] Seditiones Tiberii et Caii Gracchorum intelligit, de quibus Vid. lib. III. 14. et 15.

[m] *Drusianas cædes*] Drusianam seditionem. Vid. cap. 17.

[n] *Servilia bella*] Vid. lib. III. 19.

[o] *Gladiatoria*] Bellum Spartacium intelligit, de quo Vid. lib. III. 20.

[p] *Marianis atque Syllanis*] Bellum Civile Marianum, et Syllæ cædes. Vid. lib. III. 21.

[q] *Pompeii et Cæsaris manibus*] Vid. lib. IV. 2.

bimus,[24] ut magnitudo crescentis in dies[25] imperii appareat:[26] tum ad[27] illa civium scelera, turpesque et impias pugnas revertemur.

CAP. XX.[1]

BELLUM ASIATICUM.[2]

VICTA ad occasum Hispania, populus Romanus [§. 1. ad Orientem pacem agebat; nec pacem modo, sed inusitata et incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus[a] opes, et tota insimul[3] regna[b] veniebant. Attalus rex [§. 2. Pergamenorum,[4] [c] regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri,[d] testamentum reliquit: 'Populus Romanus[5] [e] bonorum meorum hæres esto:' in bonis regis hæc[6] fuerant.[7] [f] Adita igitur hæreditate,[g] provinciam [§. 3.

Ryck.[*] In Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. legitur hic locus ita: *illa memorabimus: ut et* (hæc copula abest ab Ven.) *pia cum exteris gentibus bella. magnitudo.* Ed. Stad. Pont. *justa illa memorabimus, et pia c. e. g. b. magnit.* Ed. Gryph. *juxta illa memorab. ut et pia c. e. g. b. et magn.*—25 *Indies* Ed. Lips. 1. Par.—26 *Apparcāt* Ed. Lips. 1. 3.—27 *An* Ed. Lips. 2.

1 Ab hoc Capite orditur librum tertium Ms. Pal. 2. et Ed. pr. Beg. Etiam in Ms. Duisb. Capiti huic præscriptum erat: *Incipit liber tertius.* In Voss. 3. ad Caput superius scriptum erat: *Incipit novus liber:* et in Ms. Reg. Q: *Argumentum in sequentia hujus tertii libri.* In Ms. Naz. Pal. 1. Caput hoc continuatum erat superiori.—2 *Cum Aristonico* add. Ed. Stad. Pont.—3 *In simul* Ed. Lips. 1. Par. 2. *insemel* Ms. Naz. Voss. 1. Malliab. *in semet* Ms. Fran. *in semu* Ms. Voss. 2. *ita in simul* Ed. Par. 1.—4 *Pergamorum* Ed. Par. 1.—5 *P. R.* Ed. Par. 1. *po. ro.* Ed. Par. 2.—6 *Hæc* abest ab Ed. Fab.—7 *Fue-*

NOTÆ

CAP. XX. *Bellum Asiaticum*] Anno Mundi 3819. ante Ch. Nat. 129. ab Urbe Cond. 622. Coss. P. Licinio Crasso Muciano et L. Valerio Flacco.

[a] *Regiis hæreditatibus*] Regiis hæredibus; quod notandum. Bona Attali intelligit, qui ultimus Pergamenorum rex fuit, nec successorem habuit: et hoc est, cur Noster ejus opes regiis hæreditatibus relictas dicat.

[b] *Tota insimul regna*] Asia.

[c] *Pergamenorum*] Supra dictum est cap. 7.

[d] *Socii quondam commilitonisque nostri*] Contra Philippum. Vid. supra cap. 7. 'Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum.'

[e] *Populus Romanus*] Hæc est solennis ex jure testamentorum formula.

[f] *In bonis regis hæc fuerunt*] In Edit. J. Stadii, *hæc fuerunt.* Sed quis vel hoc vel illud intelligat? non ego; neque enim tale aliquid intelligi potest, nisi ab eo qui nil intelligat. Legendum est, fidenter dico, *in bonis regis Asia erat:* ut si diceret Florus, quale istud et quanti pretii testamentum fuit. In illis bonis, quorum

populus Romanus non quidem bello, nec armis; sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat. Sed hanc, [§. 4. difficile dictu[8] est, utrum facilius amiserit,[9] an recuperaverit.[10] Aristonicus regii[11] sanguinis[h] ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas partim facile solicitat: paucas resistentes, Myndum,[12] [i] Samon,[j] Colophona,[13] [k] vi recepit.[14] Crassi[l] quoque Prætoris[15] cecidit[16] exercitum, ipsumque[17] cepit.[18] Sed ille memor et familiæ, et Romani nomi- [§. 5. nis, custodem sui barbarum virgula excæcat:[19] in exitium[20] sui,[21] quod volebat, ita concitat.[a] Mox a Per- [§. 6.

[a] *Sed ille conscius et familiæ suæ, et Romani nominis, virga exoculavit barbarum suum custodem, et ita excitavit illum in cædem suam, quod cupiebat.*

---

runt Ms. Naz. Pall. Ryck. et Duk. omnes, præter Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Pont. Amstel. Duk. 1. 2.—8 *dcu* Ed. Lips. 1.—9 *Amiserit pop. Rom.* Ms. Pal. 1. Ryck. Ed. Ber. Sab. Junt. Ald. *āmiserit populus Romanus* Ed. Lips. 1. *amiserit P. R.* Ed. Lips. 2. Ven. Stad. Lugd. Pont. *ammiserit populus Romanus* Ed. Lips. 3. Med. Par.—10 *Recuparavit* Ed. Lips. 2.—11 *Regi* Ed. Par. *regni* Ed. Ven.—12 *Resistentes invenit Myndon* Ms. Ryck. *resistentes invenat M.* Ms. Voss. 3. *Myndum* Ed. Grut. Fab. Vetst. Sed *Myndon* Ms. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Duk. 1. 2. *Midon* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Mindum* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—13 *Calefona* Ms. Voss. 1. *Colofona* Ms. Voss. 2. Fran. *Colophō* Ed. Lips. 1. *Colophon* Ed. Lips. 3. *Colophonem* Ed. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Blanc. Amstel.—14 *Recipit* Ms. Ryck. *cepit* Ms. Pal. 1. Flor.—15 *Proconsulis* Ed. Stad. Pont. male.—16 *Cæde* Ms. Naz. Pall. Voss. 1. 2. Fran. Regg. Duisb. Ed. pr. *excidit* Ms. Voss. 3. *cædit* Ed. Ber. Sab. Med. Par. Junt. *cedit* Ed. Lips. 1. 2. 3.—17 *ipm quoque* Ed. Lips. 1. 3. *ipsum quoque* Ed. Par. Ven. Gryph.—18 *Cæpit* Ed. Ven.—19 *Excecat* Ed. Par. 1. *execat* Ed. Par. 2.—20 *Et in exitium* Ms. Reg. Q. *exitium*, omissa Præpositione, Ms. Naz.—21 *Suum* Ms. Ryck. Ed.

NOTÆ

hæres populus Rom. relictus ab Attalo fuerat, scin tu quid esset? Asia erat. Piget me hanc emendationem ratione probasse. Tamen, ne nihil dicam, perge modo, et lege quæ sequuntur. *Pater.*

[g] *Adita igitur hæreditate*] Adire hæreditatem est, se hæreditatis possessorem ferre.

[h] *Aristonicus regii sanguinis*] Erat ex Eumene Aristonicus, non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistæ cujusdam filia genitus, qui post mortem Attali, velut paternum regnum Asiam invasit. Justin. lib. XXXVI.

[i] *Myndum*] Oppidum in Caria.

[j] *Samon*] Insulam in mari Ægeo e regione Cariæ.

[k] *Colophona*] Urbem Lydiæ paulo supra Ephesum.

[l] *Crassi*] Is est P. Licinius Crassus, de quo supra. Sed non video, cur prætorem vocet, cum Consul fuerit.

perna[22][m] domitus, et captus, et per deditionem in vinculis habitus.[23] Aquilius[24][n] Asiatici[25] belli reliquias con- [§. 7. fecit, mixtis (nefas!)[26] veneno fontibus[27] ad deditionem quarundam urbium. Quæ res, ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cum[28] contra fas Deum,[o] moresque majorum,[29] medicaminibus[p] impuris in id tempus sacrosancta[30] Romana arma violasset.

Blanc.—22 Sic Ms. Flor. Sed *Perpena* Ms. Naz. *Perpenna* Mss. Duk. reliqui, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. Fab. *Perpēna* Ed. Par. 1. Gryph. —23 *Haditus* Ed. Lips. 2.—24 *M. Aquillius* Ed. Stad. Pont.—25 *Asyatici* Ed. Lips. 1. 2.—26 *Nephas* Ed. Lips. 1. 3. Par.—27 *Inistis nephas veneno phontibus* Ms. Ryck.—28 *Quippe q̄ cū* Ed. Lips. 1. *quippe qui cum* Ed. Lips. 3.—29 *Laborum* Ed. Par.—30 *Ad id tempus incognitis sacros.* Ms. Reg. Q. *sacrosctā* Ed. Lips. 1. 2. Ceterum in Ed. Lips. 2. addita sunt hæc verba: *Finis secundi libri.*

NOTÆ

[m] *Mox a Perperna* [*Perpenna*] Anno sequenti Coss. M. Perpenna et C. Claudio Pulchro.

[n] *Aquilius*] Man. Aquilius, anno post Aristonicum a Perpenna devictum.

[o] *Fas Deum*] Fas Deos, jus vero homines spectat. Unde apud Terent. 'Si jus, si fas.'

[p] *Medicaminibus*] Medicamina, ut in bonam, sic et in malam partem sumuntur: hic in malam.

L. ANNÆI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER III.[1]

CAP. I.

BELLUM JUGURTHINUM.[2]

Hæc ad orientem. Sed non ad meridianam[3] plagam[a] eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui[4] non leviter se Numidia[5] concussit: et fuit in Jugurtha,[6] quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum, [§. 1.] [§. 2.]

1 *L. Flori epithomatis liber tercius incipit* Ed. Lips. 1. 3. *L. Flori Epitomatis lib.* III. Ed. Lips. 2. Ven. *L. Flori gestorum Romanorum Epitomes lib.* III. Ed. Gryph. *Lucii Flori Epithomæ Liber Tertius incipit* Ed. Med. Par. *L. Flori historiarum liber* III. Ed. Stad. Pont.—2 *Bellum Jugurthinum* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—3 *Meridionalem* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—4 *At qui* Lips. 1. Par. 1.—5 *Numida* Mss. Vin. quidam, Ryck. Duisb. Voss. 2. 3. Ed. pr. Stad. marg.—6 *Fait Jugurta* Ed.

NOTÆ

Cap. I. *Bellum Jugurthinum*] Anno Mundi 3839. ante Ch. Nat. 109. ab Ur. Cond. 642. Coss. P. Cornelio Scipione Nasica et L. Calpurnio Bestia.

[a] *Plagam*] Jam supra dictum est.

armis inclytum et invictum, opibus aggressus est:[b] et citra[7] spem omnium fortuna cessit,[8] ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur.[c] Hic, avo Masinissa, et Micipsa[9] [§. 3. patre per adoptionem,[d] cum[10] interficere fratres[e] statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos[11] magis, quam[12] senatum populumque[13] Romanum, quorum in fide et clientela regnum erat, metueret; primum scelus mandat insidiis; potitusque[14] Hiempsalis capite, cum se in Adherba- [§. 4. lem convertisset, isque Romam profugisset, missa per legatos pecunia, traxit in sententiam suam[f] Senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde, [§. 5. qui regnum inter illum[15] Adherbalemque dividerent, similiter aggressus, cum in Scauro ipsos Romani imperii[16] mores[g] expugnasset, inchoatum nefas[17] perfecit audacius.[18] * Sed diu non latent scelera. Corruptæ nefas[19] lega- [§. 6. tionis erupit: placuitque bello persequi parricidam.

* *Cum afflixisset ipsos mores imperii Rom. in Scauro, audacius absolvit inceptum scelus.*

Lips. 1. 2. 3. *fuit in Jugurta* Ed. Med. Par. 1. Ven.—7 *Contra* Mss. Vin. nonnulli.—8 *Gessit* Mss. Regg. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr.—9 *Micypsa* Ed. Lips. 1. Med. Par. Ven. Gryph. *Mycipsa* Ed. Lips. 2. *mycypsa* Ed. Lips. 3.—10 *Per adoptionem, mortuis, cum* Ed. Ven.—11 *Ullos* Ed. Ven.—12 *magisq;* Ed. Lips. 1. 2. *magisque* Ed. Par. 1. *magis quoque* Ed. Lips. 3.—13 *Populum* Ed. Lips. 1. 3.—14 *Potiusque* Ed. Lips. 2. et mox *Hyemps.*—15 *Adherbalem conv....inter illum* aberant a Ms. Ryck. Sed *Atherbalem* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique. *convertisse* Ed. Lips. 2.—16 *Impery* Ed. Lips. 1.—17 *Nephas* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—18 *Audatius* Ed. Lips. 3.—19 *Nephas*

NOTÆ

[b] *Opibus aggressus est*] Nam plurimos Romæ argento corrupit.

[c] *Fraude caperetur*] Fraude Bocchi soceri sui Jugurtha in insidias deductus est, et Syllæ in manum traditus.

[d] *Micipsa patre per adoptionem*] Micipsa, Masinissæ filius, Jugurtham fratris filium adoptavit, et moriens illi æquam cum filiis suis, Adherbale et Hiempsale, regni partem reliquit.

[e] *Fratres*] Adherbalem et Hiempsalem.

[f] *Traxit in sententiam suam*] Nam Adherbal jussus fuit regnum cum Jugurtha dividere.

[g] *Cum in Scauro ipsos Romani imperii mores*] Nam cum Scaurus omnium gravissimus et abstinentissimus videretur, eo pecunia corrupto, omnino ruisse imperii mores videbantur.

Primus in Numidam[20] Calpurnius[21] Bestia[h] Consul [§. 7. immittitur:[22] sed rex peritus,[23] [i] fortius adversus Romanos aurum esse, quam ferrum, pacem emit. Cujus flagitii [§. 8. reus cum interveniente publica fide[j] a senatu arcesseretur,[24] pari audacia[25] et venit, et competitorem imperii Masinissæ[26] Massivam[27] [k] immisso percussore confecit.[b] Hæc altera contra regem fuit causa bellandi. Igitur se- [§. 9. quens ultio[28] mandatur Albino.[l] Sed hujus quoque[m] (pro dedecus!)[29] ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret Numida, castrisque potiretur: addito[30] etiam turpi[n] fœdere in pretium salutis, quem prius[31] emerat,[o] di-

[b] *Cujus sceleris reus cum a Senatu evocaretur, interposita fide publica, eadem audacia et venit, et immisso percussore trucidavit Massivam competitorem imperii Masinissæ.*

Ed. Par. Gryph. ubique.—20 Sic Ed. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Sed *in Numidia* Ms. Malliab. Berol. Duisb. Ed. pr. *in Numidiam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2.—21 *Cafurnius* Ed. Lips. 1. 3. *Calfurnius* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven.—22 Sic Ms. Naz. Pall. et Duk. omnes, excepto Fran. in quo erat *mittitur.* quod receperunt Vin. Grut. Lugd. Zeu. Amstel. Duk. 1. 2.—23 Sic Ms. Vin. Ed. Ven. Stad. marg. Sed *pmo̅itus* Ed. Lips. 1. 3. *præmonitus* Ed. Lips. 2. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—24 *Arcersiretur* Ed. Lips. 1. *accersiretur* Ed. Lips. 2. Med. Par. Gryph. Grut. Fab. Vetst. *accerseretur* Ed. Stad. Lugd. Zeu. Blanc. *arcesiretur* Ed. Ven. *arcessiretur* Ed. Lips. 3.—25 *Audatia* Ed. Lips. 2.—26 *Nepotem* add. Ed. Stad. Pont. *Masinisse* Ed. Ven.—27 *Masinissam* Ed. Par. 1. Gryph. *Massinissam* Ed. Par. 2. *Masivam* Ed. Lips. 2. *Massilivam* Ms. Vin.—28 *Ulcio* Ed. Lips. 1.—29 *Proh dedecus* Ed. Lips. 1. 2. Med. Par. Gryph. *proch dedecus* Ed. Lips. 3.—30 *Adito* Ed. Lips. 1. 2. 3.—31 Sic Ms. Pal. 2. Ed. Fab. Sed *quam quod prius* Mss. Regg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *quod prius* Mss.

NOTÆ

[h] *Calpurnius Bestia*] Vide supra.

[i] *Peritus*] Notandum hic 'peritus' poni pro expertus, edoctus, &c. Nescio an temere alibi reperias.

[j] *Interveniente publica fide*] Romani fidem suam dedere se amice cum eo acturos.

[k] *Massivam*] Masinissæ nepotem.

[l] *Albino*] Sp. Posthumio Albino.

[m] *Sed hujus quoque*] Non Albini, qui Consul fuit; sed fratris ejus Auli Posthumii, qui fratri legatus fuit.

[n] *Turpi*] Romanis.

[o] *Quem prius emerat*] In al. Cod. legitur *quod prius emerat*, ubi error est: in Editione Stadii legitur, *quem, quod prius emerat dimisit exercitum:* ibi error est quoque, sed cujus ope locus Flori emendetur. Dele modo, *quod*, atque ita res confecta erit; nam, ex Sallustio exercitum P. R. emerat Jugurtha. Illud autem, *quod*, quasi varians lectio additum fuerat. Et miror Salmasium qui, cum hanc lectionem in Cod. Palat. repererit, alteram tamen amplectatur.

misit exercitum.[32] Eodem[33] tempore in ultionem [§. 10. non tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus[p] assurgit: qui callidissime[34][q] hostem nunc precibus, nunc minis, jam simulata, jam quasi vera[35] fuga[r] eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum popu- [§. 11. latione non contentus,[36] in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, et Zamam[s] quidem frustra diu voluit; ceterum Thalam,[t] gravem armis, thesauroque[37] regis, diripuit. Tunc urbibus exutum[38] regem, et jam[39] finium suo- [§. 12. rum regnique fugitivum,[u] per Mauros,[v] atque Getuliam[40][w] sequebatur. Postremo Marius, auctis[41] admodum[42] [§. 13. copiis, cum pro obscuritate generis sui[x] capite censos[y] sacramento adegisset, jam fusum et saucium[z] regem adortus,

Duk. ceteri, Ed. pr. Grut. Lugd. Vetst.—32 *Exerc. dim.* Ed. Fab. Blanc.—33 *Eo* Ed. Lugd.—34 *Callidissimum* Ms. Flor. Malliab.—35 Sic Ms. Naz. Pal. 1. Ed. Vin. Lugd. Sed *nunc s. jamque vera* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *jam s. jamque vera* Ms. Pal. 2. *jam quasi simulata vera* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *jam simulata quasi vera* Ed. Stad. Pont. *jam vera quasi fuga* Ed. Blanc.—36 Sic Ms. Ryck. Ed. Ven. Sed *populatione contentus* Mss. Pall. Naz. et Duk. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 3. Med. Par. In Pal. 2. scriptum erat *contemptus.*—37 Sic Mss. Reg. Sed *thesaurosque* Mss. Pall. Naz. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Grut. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.—38 *Erutum* Ed. Lips. 2.—39 *Et finium* Ms. Ryck. Malliab. *etiam fin.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—40 *Gætuliam* Ed. Lugd.—41 *Auctus* Ed. Gryph.—42 *In modum*

NOTÆ

[p] *Metellus*] Q. Cæcilius Metellus Numidicus.

[q] *Callidissime*] Miror fuisse qui *callidissimum* legi vellent. Nam τὸ *callidissime* non ad hostem, sed ad Metellum debet referri, quem *callidissime* egisse dicit Noster, quod Jugurtham artibus suis aggressus est.

[r] *Jam simulata, jam quasi vera fuga*] Sed, *simulata fuga*, et, *quasi vera* idem est. Lego, *jam vera fuga*, vel *jamque*; ut quibusdam editionibus positum est. Sed τὸ *quasi* delendum.

[s] *Zamam*] Africæ urbem quinque dierum itinere Carthagine distantem.

[t] *Thalam*] Africæ urbem. Hanc intra quadragesimum diem Metellus diripuit.

[u] *Regnique fugitivum*] Nota fugitivum regni et finium, pro regno et finibus.

[v] *Mauros*] Africæ populos in ultimo tractu ad Occidentem.

[w] *Getuliam*] Getulia Africæ infra Mauros.

[x] *Cum pro obscuritate generis sui*] Nam ex infimo loco natus Marius.

[y] *Capite censos*] Capite censi ii dicebantur, qui cum non haberent bona, quæ in censum referrent, capite tantum censebantur; qui et proletarii dicti sunt.

[z] *Saucium*] De clade in bello affecto dici jam supra monuimus.

non facilius tamen[43] vicit, quam si[44] integrum et recentem. Hic urbem[45] Herculi conditam, Capsam,[a] in media [§. 14. Africa anguibus[46] [b] arenisque[47] vallatam, mira quadam felicitate superavit: et saxeo[48] inditam[49] monti Mulucham[50] [c] urbem, per Ligurem,[d] aditu arduo inaccessoque,[51] penetravit. Mox non ipsum modo,[52] sed Bocchum quoque[53] [§. 15. Mauritaniæ regem, jure sanguinis Numidiam[54] vindicantem, apud oppidum Cirtam[55] [e] graviter cecidit.[c] Qui ubi [§. 16. diffisus rebus suis alienæ cladis accessio fieri[56] timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic frau- [§. 17. dulentissimus regum fraude soceri sui in insidias deductus est, et Syllæ[57] in manum traditus:[58] tandemque opertum catenis Jugurtham[59] in triumpho populus Romanus as-

[c] *Sed etiam juxta oppidum Cirtam graviter vulneravit Bocchum defendentem Jugurtham jure sanguinis.*

Ms. Pal. 2. Malliab. *ad modum* Ed. Lips. 3.—43 *t̄n* Ed. Lips. 1. *tum* Ed. Gryph.—44 Ita Ms. Naz. Ryck. Reg. F, Malliab. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *quam*, omisso τῷ *si*, Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst.—45 Sic Ed. Freinshem. Sed *qui et urbem* Mss. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. *hic et urbem* Ms. Naz. Pall. Ryck. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. 2. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *hin et urbem* Ed. Par. 1.—46 *Africa sitam, angu.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.—47 *Harenisque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. Lugd.—48 *Saxio* Ed. Lips. 3.—49 *Editam* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr. —50 *Mulucam* Ed. Med. Par. Ven. *munitam* Ed. Lips. 1. 2. 3.—51 *In accessuque* Ed. Lips. 3.—52 *Mō* Ed. Lips. 1.—53 *Quoque* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Stad. Pont.—54 *Numidam* Ms. Ryck. Flor. Pall. Berol. Duisb. Voss. 1. 2. Ed. pr. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Fab. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.—55 *Opidum Cirtham* Ed. Lips. 1. Med. Etiam in Lips. 2. 3. Ven. Par. Gryph. est *Cirtham.*—56 Sic Mss. Pall. et Duk. plerique, Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *accessionem fieri* Ms. Reg. Q, Ed. Lips. 2. Ald. Gryph. *accessionem*, omisso τῷ *fieri*, Ed. Vin. Lugd. *accessio ne fieret* Ed. Stad. Pont.—57 Ita, non *Sullæ*, Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Amst.—58 *Traditur* Ms. Naz. Pall. Reg. Q, Toll. Fran. Duisb. Voss. 2. Ed. pr.—59 *Cathenis Jugurtā* Ed. Lips. 1. 3. Par.—60 *Ut vidit* Ms.

NOTÆ

[a] *Capsam*] Urbem Africæ propriæ ab Hercule Phœnice conditam. Alia est in interiori Libya. De priori intellige, inter Tritonem et Bagradam fluvios sita.

[b] *Anguibus*] Vide Sallust.

[c] *Mulucham*] In Mauritania ad Mulucham fluvium sitam. Castellum nominat Sallust.

[d] *Per Ligurem*] De industria hujusce Liguris, vide Sallust.

[e] *Cirtam*] Numidiæ urbem, Masinissæ quondam regiam, ad Pagydam fluvium.

pexit: sed ille quoque, quamvis victus et vinctus, [§. 18. vidit[60] Urbem, quam venalem,[f] et quandoque[61] perituram, si habuisset emtorem, frustra cecinerat. Jam[62] [g] ut venalis fuisset,[h] habuit emtorem: et cum ille non evaserit, certum erit,[63] eam non[64] esse perituram.

CAP. II.

BELLUM ALLOBROGICUM.[1]

Sic ad meridiem populus Romanus. Multo atro- [§. 1. cius,[2] et multipliciter,[3] et magis[4] a[5] Septemtrione sævitum.[6] Nihil hac plaga infestius: atrox cœlum, perinde in- [§. 2. genia.[a] [7] [a] Omni igitur[8] tractu[b] violentus hostis, a dextris,

[a] *Sic populus Rom.* agebat *versus meridiem; sed multo crudelius et magis multipliciter Septemtrio sævit. Nihil iniquius hac regione; infestus aër, sic et ingenia.*

Naz.—61 *Qnq*; Ed. Lips. 1. 2. 3.—62 Sic Mss. Vin. Naz. Pal. 2. Regg. Malliab. Voss. 1. 2. Fran. Ed. Stad. marg. Sed *nam* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Ed. pr. *tamen* Ms. Ryck. Flor. Voss. 3. Ed. Lips. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. *tn* Ed. Lips. 1. 2.—63 *Erat* Ms. Voss. 3. Ed. Fab.—64 *Non* abest ab Ed. Vetst.

1 *Allobrogium* Ms. Naz. Ed. Lips. 2. *Allobrogum* Ms. Pal. 1. Reg. Q.—2 *Attrocius* Ed. Lips. 3. Med. Par.—3 *Et mult.* absunt ab Ed. Ven.—4 Sic Mss. Pall. Ryck. Reg. F, Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Sed *magis*, omisso τῷ *et*, Ms. Reg. Q. *magis et* Ed. Junt. Stad. Grut. Pont. Freinshem. Zeu. Fab. Vetst.—5 *In* Ms. Voss. 3.—6 *Venientem* Mss. Pall. Regg. Voss. Ryck. Ed. Ber. Sab. *seviētē* Ed. Lips. 1. *sevientem* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. *Veniente* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. *sævientem hostem hūit* Ed. Ven.—7 *Perinde ingenio* Mss. Pall. et Duk. fere omnes, Ed. pr. Grut. Vetst. *perinde ingenium* Ms. Pal. 1. a manu secunda. *pervidere ingenio* Ms. Fran. *perinde atroci ingenio* Ms. Voss. 2. *pervicaci ingenio*

NOTÆ

[f] *Quam venalem*] Jugurtha, cum ex urbe clam fugeret, dixisse fertur: 'O urbem venalem, et cito perituram si emtorem habuerit!'

[g] *Jam*] In al. legitur *tamen*, at ego puto Florum scripsisse *nam*: reddit enim rationem horum verborum 'frustra cecinerat.'

[h] *Ut venalis fuisset*] 'Ut' hic quamvis significat: sit Romam venalem fuisse, habuit quidem emtorem, nempe Jugurtham; tamen certum erat illam non esse perituram; cum ille non evaserit, sed contra victus et vinctus in eam fuerit deductus.

Cap. II. *Bellum Allobrogicum*] Anno Mundi 3829. ante Ch. Nat. 119. ab Urbe Cond. 632. Coss. L. Opimio, et Q. Fabio Maximo. Toto decennio ante inceptum bellum Jugurthinum. De quo vid. cap. sup.

[a] *Perinde ingenia*] Nam ubique locorum situs ingenia hominum format.

[b] *Omni igitur tractu*] Mox ipse ex-

atque lævis,[9] et medio Septemtrionis, erupit. Prima[10] [§. 3. trans Alpes[11] arma nostra sensere Salyi,[12 c] cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima[13] civitas Massilia[d] quereretur.[†] Allobroges[e] deinde, et Arverni,[14 f] [§. 4. cum adversus eos similes[15 g] Æduorum[16 h] querelæ opem et auxilium nostrum flagitarent. Varusque[17] victoriæ testis,[18 i] Isaraque,[19 j] et Vindelicus[k] amnes,[20] et impiger fluminum[l] Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti[21] [§. 5. fuere, immanitati[m] gentium pares. Nil[22] tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus,[23] discoloribus in armis,

Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *pernicacique ingenio hoïes* Ed. Lips. 2. *pervicacique ingenio* Ed. Ven.—8 *Igitur omni* Ed. Lips. 2.—9 *Levis* Ed. Med. Par.—10 *Primi* Ed. Ven. vere, credo: placet meis certe auribus magis.—11 *Trãsalpes* Ed. Lips. 1. Par. 1.—12 *Salui*, vel *Salri*, vel *Salvii*, vel *Salini* Mss. Duk. *Saluyi* Ms. Pigh. *Saly* Ed. Lips. 1. 2. *Salii* Ed. Lips. 3. Par. Zeu. *Salui* Ed. Pont. *Salvii* Ed. Stad. marg. *Salyes* Ed. Ven.—13 *Atque amicissima* absunt ab Ed. Zeu.—† *Queret* Ed. Lips. 2. —14 Ita Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Sed *Arvenni*, vel *Alverni*, vel *Averni* Mss. Duk. ceteri. *Averni* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. *Ariterni* Ed. Ven.—15 *Similis* Ed. Lips. 1. 2. 3.—16 *Eduorum* Ed. Par. *Heduorum* Ed. Gryph. *Edueorum* Ed. Lips. 3.—17 *Varus quoque* Ms. Pal. 2. Ed. Blanc. *utriusque* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Ven. *Varus* Ed. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Amstel. In Mss. Vin. et Duk. reliquis erat *Varus*, vel *Varius*: deinde *Isaura*, vel *Isauria*, vel *Isata*. Ed. Lips. 1. Med. Par. *variusque*. Ed. Lips. 3. *Varius*.—18 *Testis est* Ms. Naz. Fran.—19 *Isara* Mss. Duk. Ed. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2. *Ysara* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Isauria* Ed. pr. *Ysaraque* Ed. Gryph.—20 *Amnis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Vetst.—21 *Elephantes* Ms. Fran. Malliab. *elevanti* Ed. Lips. 3.—22 *Nihil* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—23 Sic Ms. Flor. Malliab.

NOTÆ

plicat per, 'a dextris atque lævis, et medio Septemtrionis.'

[c] *Salyi*] Supra dictum est lib. II. 3.

[d] *Massilia*] Galliæ Narbonensis urbs; *Marseille.*

[e] *Allobroges*] Galliæ Narbonensis populi; hodie *Dauphinois.*

[f] *Arverni*] Galliæ populi; hodie *Auvergnacs.*

[g] *Similes*] Querelis Massiliæ scilicet.

[h] *Æduorum*] Ædui Galliæ populi; *Bourguignons.*

[i] *Varus victoriæ testis*] Sic Horat. Flumen testem appellat, 'testis Metaurum flumen.' Est autem Varus fluvius, qui Galliam et Italiam dividit.

[j] *Isaraque*] Galliæ Narbonensis fluvius.

[k] *Vindelicus*] In Provincia Narbonensi, sic dictus a Vindelo oppido, quod præterfluit. Ab aliis non fluvius, sed fons vocatur.

[l] *Impiger fluminum*] Merus Græcismus, pro impiger inter flumina. Græci dicunt δῖα θεάων, pro Diva inter Deas.

[m] *Immanitati*] De vastitate, immensitate corporum, immanitas dicitur.

argenteoque carpento: qualis pugnaverat. Utriusque [§. 6. victoriæ quod[24] quantumque[25] gaudium fuerit,[26] vel hinc existimari[27] potest,[28] quod et Domitius Ænobarbus,[29] [n] et Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis,[30] saxeas erexere[31] turres, et desuper[32] exornata armis hostilibus tropæa[33] fixere; cum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam[34] exprobravit.

CAP. III.

BELLUM CIMBRICUM, THEUTONICUM,[1] AC TIGURINUM.

CIMBRI,[2] [a] Theutoni,[3] [b] atque Tigurini,[c] ab extremis [§. 1. Galliæ[d] profugi, cum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto Orbe quærebant: exclusique Gallia[4] [§. 2.

Ed. Stad. Lugd. Freinsh. Zeu. et ceteri. Sed *bis victus* Mss. Pall. Ryck. Voss. 3. *Bisuisus* Ms. Naz. Berol. *bis visus* Mss. Regg. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. *Betuitus* Ed. Stad. marg.—24 *Quod* abest ab Ed. Med.—25 *Quantumcunque* Ed. Par.—26 *Fuerat* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—27 *Extimari* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 1. Ven. *estimari* Ed. Par. 2.—28 *Pōt* Ed. Lips. 1.—29 *Enobarbus* Ed. Med. Par. *Enobardus* Ed. Lips. 3. *Ahenobarbus* Ed. Stad. marg.—30 *Locis*, omissa *in*, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—31 Sic Mss. et Edd. vett. omnes. Sed *extruxere* Ed. Grut. Zeu. Vetst. *exercere* Ed. Lugd. operum peccato.—32 *De super* Ed. Lips. 1.—33 *Tropæa etiam* Ed. Grut. Lugd. Vetst. *trophea* Ed. Lips. 1. 3. Ven. ubique.—34 *Suam vict.* Ed. Stad. Lugd.

1 *Cymbricū theuthonicū* Ed. Lips. 1. *Cymbricum Theutonicum* Ed. Med. Par. 2. In Lips. 2. 3. hic est *Teutonicum.*—2 *Cymbri* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. ubique.—3 *Theutones* Ed. Stad. Pont. *Teutoni* Ms. Ryck. Fran. *teuthoni* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique.—4 *Exclusisque et gallia* Ed. Lips. 1. *exclusique ex gallia* Ed. Par. 1. *exclusisque ex gallia* Ed. Par. 2. *exclusique et*

NOTÆ

[n] *Domitius Ænobarbus*] Qui tunc proconsul erat.

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum*] Ut quidem habet Florus, anno Mundi 3841. ante Ch. Nat. 107. ab Ur. Cond. 644. Coss. Q. Cæcilio Metello Numidico, et Marcio Junio Silano. Sed jam tum quatuor anni fere transierant, cum Papirius Consul a Cimbris cum exercitu fusus fuit.

[a] *Cimbri*] Germaniæ populi Septemtrionales.

[b] *Theutoni*] Populi ad mare Germanicum.

[c] *Tigurini*] Populi sunt a Tigurino, Helvetiorum pago, sic dicti.

[d] *Galliæ*] Cluver. legit *Germaniæ*. Sed nil opus est.

et Hispania, cum in Italiam remigrarent,[5] [e] misere[6] legatos in castra Silani,[7] inde[8] ad Senatum; petentes, 'ut Martius populus[9] aliquid sibi terræ daret, quasi stipendium:[f] ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur.' Sed [§. 3. quas daret terras populus Romanus, agrariis[10] legibus intra[11] se dimicaturus?[12] [g] Repulsi igitur, quod nequierant[13] precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum [§. 4. quidem[14] impetum barbarorum Silanus,[15] [h] nec secundum Manlius,[16] [i] nec tertium Cæpio[17] [j] sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius[18] [§. 5. illi[19] sæculo contigisset. Ille quoque non[20] ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies

Gallia Ed. Lips. 2. 3. Ven.—5 Sic Mss. Regg. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Sed *remigarent* Mss. Pall. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Ven. Grut. Freinsh. Fab. *regyrarent* Ed. Blanc. Amstel.—6 *Miserūt* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—7 *Syllani* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. ubique.—8 *īn* Ed. Lips. 1.—9 *mātius p.* Ed. Lips. 1. *populus Ro.* Ed. Stad. marg.—10 *āgrys* Ed. Lips. 1. *agrarius* Ed. Ven.—11 *Inter* Ms. Duisb. Fran. Toll. Ed. pr. Stad. Pont. *mox inter* Ms. Pigh.—12 *Demicaturus* Ed. Lugd. —13 *Nequiverant* Mss. Duk. nonnulli, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Duk. 1. 2. *nequiverunt* Ed. Amstel.—14 *Quidem* aberat a Ms. Voss. 1. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—15 *Sillanus* Ed. Lips. 3.—16 Sic Ms. Flor. Malliab. Regg. Voss. 3. Sed *Manilius* Mss. Duk. alii, Ed. pr. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—17 *Cipio* Ms. Voss. 1. *Scipio* Ms. Fran. *Cepio* Ed. Med. Par. Gryph.—18 *M. Marius* Ms. Pal. 2.—19 Sic et Ed. Ven. Sed *illo* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Lugd.—20 *Non* omittit Ed.

NOTÆ

[e] *Remigrarent* [*Remigarent*] Non placet. Alii, *remigrarent*, quod stare non potest. Salmasius *regyrarent*, quod ei valde placet: causam nescio. Ipse quidem legerim *emigrarent*, scriptura apertissima, et ex veteri historia. Nam tunc primum Italiam petebant. *Pater.*

[f] *Stipendium*] Quasi militibus; et inde est quod mox dicunt, Senatus 'manibus atque armis suis uteretur.'

[g] *Agrariis legibus intra se dimicaturus*] Tribunorum seditiones respicit; de quibus vid. infra cap. 13. 14. 15. 16. 17.

[h] *Silanus*] Marcius Julius Silanus; supra.

[i] *Manlius*] Qui sit iste Manlius ignorare me fateor. Legendum puto *Mallius.* Is est Mallius, qui Consul fuit quinto anno post Junium Silanum, et a Cimbris victus eodem tempore quo Cæpio, qui tunc proconsul erat, et ambo castris exuti.

[j] *Cæpio*] Q. Servilius Cæpio tunc proconsul.

et[21] impetus, quem pro virtute barbari habent,[22] consenesceret. Recessere igitur[a] increpantes, et (tanta[23] erat [§. 6. capiendæ Urbis fiducia)[24] consulentes, si quid ad uxores suas mandarent. Nec segnius, quam minati fuerant, tripertito[25] agmine per Alpes, id est[26] claustra Italiæ, ferebantur. Marius, mira statim velocitate occupatis[27] compen- [§. 7. diis, prævenit hostem: prioresque Theutonos[28] [k] sub ipsis Alpium radicibus assecutus, in loco, quem Aquas Sextias[l] vocant,[29] quo (fidem numinum![30]) prælio oppressit?[31] Vallem fluviumque[33] medium[34] hostes tenebant: nos- [§. 8. tris aquarum nulla copia. Consultone[35] id egerit Imperator,[m] an errorem in consilium verterit,[n] dubium: certe necessitate aucta[36] virtus causa victoriæ fuit. Nam fla- [§. 9. gitante aquam exercitu, 'Viri,' inquit, 'estis: en illic[o] habetis.' Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam sanguinis Barbarorum.[37] Certe [§. 10.

[a] *Donec invincibilis ille furor et impetus, quem barbari habent loco virtutis, defervesceret; retro cessere igitur milites.*

Gryph.—21 *Ei* Ed. Ven.—22 *Hnt* Ed. Lips. 1.—23 *Incr. tanta* Ed. Med. Par.—24 *Fidutia* Ed. Lips. 1. 2. 3.—25 *Tripartito* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu. Fab.—26 *I.* Ed. Lips. 2.—27 *Ocupatis* Ed. Lips. 1.—28 Sic Ed. Ald. Vin. Lugd. Freinshem. Sed *Theutonas* Ms. Naz. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. Stad. Pont. *Teutonas* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. *Teutonos* Mss. Regg. Ed. Blanc. *Teutones* Ed. Vetst.—29 Sic Ms. Flor. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Sed *loco* Ms. Ryck. *in locum* Mss. Voss. Malliab. Vin. Pall. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. *assequutus (locum Aquas sextias vocant)* Ed. Blanc.—30 Sic Ms. Ryck. Sed *quasi de numinum* Ms. Naz. *qua fide numinum* Mss. Duk. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *quo, fides n.* Ed. Stad. Pont.—31 *Opprœssit* Ed. Ven.—33 *Flumina* Ed. Ven.—34 *Medium* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—35 *Consulto ne* Ed. Lips. 1. Par.—36 Sic Ed. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Fab. Vetst. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *acta* Ms. Naz. Flor. Reg. F, Berol. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.

NOTÆ

[k] *Theutonos*] Vide supra.

[l] *Aquas Sextias*] Aquæ Sextiæ oppidum in Gallia Narbonensi ad mare.

[m] *Consultone id egerit Imperator*] Ut milites eo acrius pugnarent, quod aqua deficerent.

[n] *An errorem in consilium verterit*] Effecerit, ut ea, quæ errore evenerant, consilio ducis facta viderentur.

[o] *Illic*] In mediis hostibus.

rex ipse Theutobochus,[38] quaternos senosque equos transilire[39] [p] solitus, vix unum, cum fugeret,[40] ascendit;[q] proximoque in saltu comprehensus,[41] insigne[42] spectaculum triumphi[43] fuit: quippe vir proceritatis eximiæ super[44] tropæa sua[45] eminebat. Sublatis funditus Theutonis,[46] [§. 11. in Cimbros convertitur. Hi[47] jam (quis[48] crederet?) per hyemem,[49] quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis[r] in Italiam provoluti[50] ruina[s] descenderant.[b] [51] Athesim [§. 12. flumen[52] [t] non ponte, nec navibus, sed quadam stoliditate barbarica primum corporibus aggressi, postquam retinere amnem manibus et clypeis[53] frustra tentaverant; ingesta

[b] *Hi jam per hyemem, quæ attollit Alpes altius, quis crederet! per Tridentina juga descenderant in Italiam ruendo devoluti.*

—37 *Sanguinis. Barburorum* Ed. Gryph.—38 *Teutobocus* Ms. Duisb. Voss. 1. 2. Ed. pr. *Teutobochus* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Theutobocchus* Ed. Stad. Pont. *Teutolocus* Ms. Ryck. *Tendobocus* Ms. Fran.—39 *Transsilire* Ms. Naz.—40 *Quo fug.* Ed. Lips. 1. 3. *q̄ fug.* Ed. Lips. 2. *ut fug.* Ed. Ven.—41 *comprensus* Ed. Stad. Pont.—42 *In signe* Ed. Lips. 1.—43 *Triumphi* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—44 *Inter* Mss. Pall. Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—45 Sic Ed. pr. Sed *ipsa* Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. *īpa* Ed. Lips. 1.—46 *Teutonis* Ms. Ryck. *Teuthonis* Ed. Lips. 1. 2. *Tenthonis* Ed. Lips. 3. *igitur fund. Theutonis* Ed. Lugd.—47 *Hic* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—48 *Qui* Ed. Par. 1.—49 *Hy.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. ubique.—50 *Devoluti* Mss. Regg. Malliab. Fran. *Pdevoluti* Ms. Ryck. E qua scriptura duplicem in libris vetustis lectionem hujus loci extitisse patet. *pervoluti* Ed. Vetst.—51 *Descenderat* Ed. Ven.—52 Sic et Ed. Ven. Sed *athesī* Ed. Lips. 1. *Atesim* Ed. Lips. 2. Grut. Lugd. Freinshem. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. *ad hostesim* Ms. Naz. *ad hostes in* Mss. Regg. Pal. 2. Voss. 1. 2. *Thesim* Ms. Voss. 3. *ad Atesin. Flumen* Ed. Amstel.—53 Ita, non *clip.*, Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

[p] *Quaternos senosque equos transilire*] Quatuor vel sex equos in pugnam secum ducebat, ut ex fesso in recentem transiret, dum omnes currerent; et sic omnes ordine percurrebat. Hoc est quod Noster 'quaternos senosque equos transilire' vocat.

[q] *Vix unum, cum fugeret, ascendit*] Lege, *quo*.

[r] *Tridentinis jugis*] Tridentini Montes sunt sub Alpibus, quæ Venetæ appellantur, juxta fluvium Athesin.

[s] *Pervoluti ruina*] Cimbri subjicientes corporibus lata scuta, sic per nivem ruendo se dimisere, quod ruina provolvi dicit Noster. Sic Livius lib. XLVI. 'Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina jumentorum sarcinarumque.' Et infra, 'Rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur.'

[t] *Athesim flumen*] In Rhætia sub Alpibus, juxta Tridentinos montes.

obrutum sylva transiluere:[54] et, si statim infesto [§. 13. agmine Urbem petiissent,[55] grande discrimen esset:[u] sed in Venetia,[56][v] quo fere tractu Italia mollissima est, ipsa soli cœlique clementia robur elanguit.[c] Ad hoc[57] panis usu, carnisque[58] coctæ, et dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggressus est.[59] Jam diem pugnæ[w] a nostro[60] [§. 14. Imperatore petierunt, et sic proximum dedit. In patentissimo, quem Raudium[61][x] vocant, campo concurrere.† Millia inde[y] ad sexaginta[62][z] ceciderunt;[63] hinc[a] trecentis[64]

[c] *Et si mox petiissent Romam inimicis copiis, magnum periculum fuisset: sed in Venetia, qua fere regione Italia clementissima est, vires* eorum *mollitæ fuere ipsa salubritate terræ et aëris.*

Med. Par. Ven.—54 *Transsiluere* Ms. Naz. *transiliere* Ms. Duisb. Toll. Regg. Ed. pr. *pertransiliere* Ed. Gryph.—55 Sic Ed. Grut. Freinsh. Fab. Vetst. Sed *petissent* Ms. Naz. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Duk. 1. 2.—56 *venecia* Ed. Lips. 1. 3.—57 *Ad hæc* Ms. Flor. Berol. Duisb.—58 *Carnis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—59 *Ag. est, venere illi quam et in barbaris multa vestigia diem* Ms. Naz.—60 *A Mario* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—61 Sic Mss. Vin. et Duk. plerique. Sed *Randium* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. *Radium* Ms. Voss. 3. *Kaudium* Ms. Pal. 2. sed supra literam *K* scriptum *R*. Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont. Zeu. *Caudium*. Ed. Gryph. Lugd. *Claudium*.—† Sic Mss. Pall. Naz. Toll. Duisb. Fran. Ryck. Regg. Voss. 1. 2. Ed. pr. Stad. Pont. Zeu. Sed *procurrere* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Freinsh.—62 *Millia deinde et LX*. Ed. Lips. 1. 2. 3. *milia deinde ad LX*. Ed. Med. Par. *millia deinde e. XL*. Ed. Ven. *millia inde CXL*. Ed. Stad. *millia deinde ad XL*. Ed. Gryph. *ad* Mss. Vin. Sed aberat a Ms. Naz. Pall. et Duk. omnibus, etiam ab Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ven. Blanc. *quadraginta* Ed. Lugd. pro *sex*.—63 *Cæcider*. Ed. pr.—64 Sic Mss. Regg. Pal. 2. Voss. 3. Sed *trecenti* Ms. Duisb. Ed. pr. *tertio* Ms. Naz. Pall. Ryck. Fran. Voss. 1. 2. Sigon. In Pal. 2. super *tertio*

NOTÆ

[u] *Esset*] Pro, fuisset: sic apud Terent. in Adelph. act. I. sc. 1. 'Nam si esset unde id fieret, Faceremus.' Id est, si fuisset unde id fieret, fecissemus.

[v] *In Venetia*] Italiæ regione inter Athesim et Anassum fluvium, non longe a mari Adriatico.

[w] *Jam diem pugnæ*] Hic aliquid deesse putavit summus vir Salmasius, qui legendum censuit: *Venere illi, quam metus in Barbaris nulla vestigia! diem pugnæ ab Imperatore nostro petierunt*. Id vero, ut ingenue dicam, non probo, cum adeo ex levi mutatione, et scripturæ et sensui fieri satis possit. Lege igitur, *Ii diem pugnæ ab Imperatore nostro petierunt, et is proximum dedit.*

[x] *Raudium*] In Venetia ponit Florus; alii legendum volunt *Caudium*, quod probari non possit.

[y] *Inde*] A parte Cimbrorum.

[z] *Ad sexaginta*] Plutarchus tamen scribit centum et viginti millia cæsa, et sexaginta millia capta fuisse.

[a] *Hinc*] A parte Romanorum.

minus:[65] per omnem[66] diem conciditur barbarus.[67] Istic[68] quoque Imperator addiderat virtuti dolum, secutus [§. 15. Annibalem, artemque Cannarum:[b] primum, nebulosum nactus[69] diem, ut hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos et ora[70] ferretur: tum acie conversa in Orientem,[c] ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum [§. 16. pugna, quam cum ipsis fuit: cum objectis undique plaustris atque carpentis, altæ[71] desuper, quasi e turribus, lanceis contisque[72] pugnarent. Perinde speciosa[73] mors earum fuit, quam pugna. Nam cum missa ad Marium [§. 17. legatione, libertatem ac sacerdotium[d] non impetrassent (nec fas[74] erat)[e] suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo e crinibus suis facto, ab[75] arboribus jugisque plaustrorum pependerunt.

scriptum erat *CCC.*—65 *Campus tercio* Ed. Lips. 1. 3. *campus tertio* Ed. Lips. 2. Gryph. *minuis tertio* Ed. Med. Par. *tertio minus* Mss. Vin. Ed. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—66 *Totum* Mss. Vin. Pall. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Stad. Pont. Orta, opinor, e glossemate lectio.—67 *Barbaris* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—68 *Iste* Mss. Toll. Ryck. Reg. F, Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. *hic* Ms. Reg. Q. *Isti* Ed. Lips. 2. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—69 *Nanctus* Ms. Naz.—70 *Oraque* Mss. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Ber. Sab. Junt. Ald.—71 Ita Ms. Malliab. Ed. Junt. Ven. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Vetst. Amstel. Blanc. Duk. 1. 2. Sed *alte* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Ber. Sab. Par. Ald. Ven. Gryph. Zeu. *alti* Ed. Lips. 3. *aliæ* Ed. Lugd.—72 *Cotisque* Ed. Ven. —73 *Perinde speciosior* Ms. Pal. 2. Flor. Berol. Duisb. Ed. pr. *perinde plus speciosa* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. *proinde magis speciosa* Ms. Voss. 3. *proinde plus speciosa* Ms. Ryck. Ed. Gryph. In Voss. 2. *τὸ magis* inter versus scriptum erat post *fuit.*—74 *Nefas* Ms. Voss. 1. 2.—

NOTÆ

[b] *Artemque Cannarum*] Vide cap. 6. lib. II. 'Insuper callidissimus Imperator [de Annibale loquitur] patentibus in campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus, et plurimus pulvis, et Eurus ab Oriente, semper quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia adversis, quasi secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole, pugnaret.'

[c] *Conversa in Orientem*] Ita ut surgentem solem Romani, Cimbri vero cadentem aspicerent.

[d] *Ac sacerdotium*] *Permission de se faire religieuses.* Cupiebant, puto, privatum aliquod Sacerdotum Collegium componere, nec aliis sacerdotibus commune.

[e] *Nec fas erat*] Quippe et hostes et Barbari.

Bojorix[76] rex[f] in acie dimicans impigre[77] nec inultus [§. 18. occubuit. Tertia Tigurinorum manus,[g] quæ quasi subsidio[78] Noricos insederat[79] Alpium tumulos,[h] in diversa lapsi, fuga ignobili et latrociniis evanuit.[d] Hunc tam lætum, [§. 19. tamque felicem liberatæ[80] Italiæ assertique imperii nuntium non per homines, ut solebat, populus Romanus[81] accepit, sed per ipsos, si credere fas est, Deos. Quippe [§. 20. eodem die,[i] quo gesta res est, visi[82] pro æde Castoris et Pollucis[83] juvenes laureati Prætori literas tradere:[84] frequensque in spectaculo rumor, 'Victoriæ Cimbricæ Feliciter,'[85][j] dixit. Quo[86] quid admirabilius, quid[87] [§. 21. insignius fieri potest?[88] Quippe velut[89] elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio mu-

[d] *Tertius exercitus Tigurinorum, qui occupaverat juga Alpium, quasi ad subsidium, in diversas terras fugientes inhonesta fuga et latrociniis disparuit.*

75 *Ab* abest ab Ed. Fab.—76 *Bœleris* Ms. Naz. *Beleris* Ms. Ryck. et Duk. plerique, Ed. pr. *Bleris* Ms. Voss. 3. *Boleris* Ms. Vin. unus, Pal. 2. Regg. Voss. 1. 2. Fran. *Toleris* Ms. Flor. *Beleus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *Celeus* Ed. Par. 1.—77 *Impigere* Ed. Ven.—78 *In subsidio* Ms. Naz. Ryck. Pall. Vin. unus et Duk. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad.—79 *Insiderat* Ed. Lips. 1. 2. 3.—80 *Libertatis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—81 *Romanus* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grypb. Stad. Pont.—82 *Nisi* Ed. Par.—83 Sic Mss. Voss. Sed *Pollucis et Castoris* Mss. Duk. omnes, Ed. pr.—84 *Dare* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—85 *Cymbrice fœliciter* Ed. Lips. 1. 3. *Cymbricæ fœliciter* Ed. Par.—86 *Quod* Ed. Par. Stad. Pont.—87 Ita Mss. Duk. Ed. pr. Ber. Junt. Ven. Sed *quidque* Ed. Lips. 2. Sab. Med. Par. Ald. Grypb. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *quiq̄d* Ed. Lips. 1. *quicquid* Ed. Lips. 3.—88 *Pōt* Ed. Lips. 2.—89 *Vel et ut* Ed. Lips. 1. 3. *ut velut* Ed. Gryph.—90 *Oc-*

NOTÆ

[f] *Bojorix rex*] Male in aliis *Beleus*.

[g] *Tertia Tigurinorum manus*] Vide initium capitis.

[h] *Noricos Alpium tumulos*] Alpes quæ ad Noricum conversæ sunt; ut Alpes Juliæ, quæ et Venetæ vocantur.

[i] *Eodem die*] Hoc fieri quidem potuit, sed sine Deorum interventu. Sic dum Xerxes bellum in Græcia gereret, quadraginta octo borarum spatio omnia in Persiam fama tulerat: per dispositas scilicet stationes, ab Athenis Susas usque; quæ vocem acceptam ad alias, et sic porro tramittent.

[j] *Victoriæ Cimbricæ Feliciter*] Faustis plane acclamationibus familiaris vox erat 'Feliciter.' Sueton. in Domitian. cap. 13. 'acclamari etiam in Amphitheatro epulari die libenter audiit, Domino et Dominæ Feliciter.'

nere[k] fieri solet,[1] uno eodemque momento, cum in acie Cimbri succumberent,[90] populus in urbe plaudebat.[e]

CAP. IV.

BELLUM THRACIUM.[1]

Post Macedonas, si[2] Diis placet,[a] Thraces rebellabant,[3] ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo[4] provincias contenti incurrere, Thessaliam,[5] atque Dalmatiam;[a 6 b] in Adriaticum[7] mare usque venerunt: eoque fine contenti,[8] quasi interveniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. [§. 1. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus:[b] litare Diis sanguinem humanum:[9] bibere in ossibus capitum,[c] et cujusquemodi[10] ludibrio fœdare[11] mortem tam igni [§. 2.

[e] *Nam quasi Roma montibus suis evecta spectaret bellum, uno et eodem momento quo Cimbri in pugna caderent, populus Rom. plaudebat in urbe, quod fieri solet in gladiatoriis spectaculis.*

[a] *Nec contenti petere Thessaliam atque Dalmatiam, proximas provincias.*

[b] *Interea per totum illud tempus nil sævitiæ reliquum fuit illis in captivos crudeliter agentibus.*

cumberent Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.

1 *Thracum* Ms. Naz. *de bello Thraco* Mss. Pall.—2 Sic Ms. Naz. Pal. 1. Malliab. Reg. F, Voss. Ed. Lips. 1. 3. Junt. Ven. Sed *sic* Ms. Pal. 2. et Duk. plerique, Ed. pr. Lips. 2. Med. Par. *sicut* Ms. Fran.—3 *Rebellant* Ms. Ryck. Flor. Ed. Ven.—4 *mō* Ed. Lips. 1.—5 *Thessalicam* Ed. Med. Par.—6 *dalmaciam* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven.—7 *adriacum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.—8 [*Non*] *contenti* Ed. Blanc.—9 *Sanguine humano* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. In Ms. Naz. erat eadem lectio: sed supra *e* correctum *m*, et *ū* supra *o*.—10 Ita Ms. Naz. Malliab. Sed *cujuscemodi* Mss. Voss. Pal. 1. *ejusmodi*, vel *ejuscemodi*, Mss. Duk. reliqui.

NOTÆ

[k] *Gladiatorio munere*] Cum quis Gladiatores vel aliud quid populo visendum præbet, id proprie munus dicitur.

[l] *Quod in gladiatorio munere fieri solet*] Nam dum certant Gladiatores, cadentibus iis, populus plausum dat.

Cap. iv. *Bellum Thracium*] Anno Mundi 3836. ante Ch. Nat. 112. ab Ur. Cond. 639. Coss. Man. Acilio Balbo et C. Porcio Catone. Hoc bellum cœptum est ante Cimbricum et Jugurthinum, de quibus cap. 1. et 3.

[a] *Si Diis placet*] Indignantis hæc vox est, ut vulgo nos etiam dicimus, *s'il plait à Dieu.*

[b] *Dalmatiam*] Illyridis regio est, ad Adriaticum mare.

[c] *In ossibus capitum*] Ex interfecto-

quam fumo:[d] partus[12] quoque gravidarum[13] extorquere[14] tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scordisci[15] [e] fuere: sed calliditas[16] quoque ad robur accesserat.[f] Sylvarum et montium situs cum ingenio consentiebant.[17] [g] Itaque non fusus modo[18] ab his, aut fugatus, sed (simile[19] prodigio) omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato.[20] Didius[21] [h] vagos, et libera populatione diffusos intra suam repulit[22] Thraciam.[23] Drusus[i] ulterius egit, et vetuit transire Danubium.[24] [j] Minucius[25] [k] toto vastavit Hebro,[26] [l] multis quidem amissis, dum per perfidum[27] glacie flumen[m] equitatur.[e] [28] Piso[n] [§. 3.] [§. 4.] [§. 5.] [§. 6.]

[e] *Minutius per totum Hebrum cecidit, multis* suorum *submersis, dum equitant per fluvium infidum propter glaciem.*

In iisdem prope omnibus omissa erat *et.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. *et hujuscemodi.*—11 *Fædere* Ed. Par. Ven.—12 *Parthus* Ed. Par.—13 Sic Ms. Berol. Voss. 1. Sed *gravidarum mulierum* Ms. Naz. Pall. et Duk. reliqui, Ed. pr.—14 *Extorqueret* Ed. Med.—15 *Scordici* Ed. Par. 1. *scodici* Ed. Med. Par. 2.—16 *Callidis* Ed. Lips. 1. 2. 3. *caliditas* Ed. Par.—17 *Consentiebat* Ms. Ryck. Flor. Ed. Stad.—18 *mō* Ed. Lips. 1. ubique.—19 Ita Ms. Flor. Ed. Stad. Pont. Freinsh. Sed *simili* Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—20 *Catho* Ed. Par.—21 *Lucius Didius* Ed. Lugd.—22 *Reppulit* Ed. Med. Par.—23 *Thratiam* Ed. Lips. 1. 3.—24 *Danubium* Ed. Med.—25 *Minutius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—26 *Æbro* Ed. Stad. Pont.—27 Sic Ms. Naz. Regg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par.

NOTÆ

rum craniis sibi pocula fecere.

[d] *Tam igni quam fumo*] Nam alios igne, alios fumo necavere.

[e] *Scordisci*] Alii eos ponunt in Thracia, ut Noster; alii Pannoniæ inferioris populos faciunt; et alii Illyricis et Thracibus permixtos scribunt.

[f] *Accesserat*] Ad sævitiam scilicet.

[g] *Consentiebant*] Malim legere, *consentiebat;* propter *τὸ situs,* quod in singulari sæpius, quam in plurali numero invenias.

[h] *Didius*] Anno sequenti post cæsum Catonis exercitum.

[i] *Drusus*] M. Livius Drusus, tertio anno post inceptum bellum.

[j] *Vetuit transire Danubium*] Legendum *vetuit transire Danubius;* hoc sensu, ut Danubius obstiterit, quominus illos Drusus ulterius egerit. Danubius autem Europæ fluvius est, qui Daciam inter et Thraciam fluit.

[k] *Minucius*] M. Minucius Rufus, quinto belli anno.

[l] *Hebro*] Thraciæ fluvius est aurifer.

[m] *Dum per* [*Dum*] *perfidum glacie flumen*] Optime legendum conjecit Salmasius, *per perfidum glacie flumen equitatur.* Perfidum autem flumen vocat, quod Minucius, dum flumini congelato exercitum suum crederet, multos amiserit, nondum satis firmata glacie.

[n] *Piso*] Puto eum esse L. Calpur-

Rhodopen[29] [o] Caucasumque[p] penetravit. Curio[q] Dacia[30] [r] tenus venit: sed tenebras saltuum expavit.[d] Appius[s] [§. 7. in Sarmatas[t] usque pervenit: Lucullus[31] [u] ad terminum gentium Tanaim,[32] [v] lacumque Mæotim.[33] [w] Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus[x] domiti: quippe in captivos igne[34] ferroque[y] sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius[35] visum est, quam quod abscissis[36] manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.[37]

[d] *Curio venit usque ad Daciam; sed timuit obscuritatem sylvarum.*

Junt. Ald. Ven. Sed *perfidum*, omissa *per*, Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. Grut. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2. *per perstrictum* Ed. Ven. Lugd.—28 *Equitavit* Ms. Voss. 3.—29 *Rhodopem* Ed. Par. 1. Ven.—30 *Curiodacia* Ed. Lips. 1. *Curio Datia* Ed. Lips. 3. *Curio daciam* Ed. Par. *Curio Daciā* Ed. Lips. 2. Gryph.—31 *Luccullus* Ed. Lips. 1. 3.—32 *tanain* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—33 *Mœotin.* Ms. Ryck. Ed. Gryph. *meotin* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *metoin* Ed. Par. 1.—34 *Igni* Ms. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr.—35 *Attrocius* Ed. Lips. 1. 3.—36 *Abscisis* Ms. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—37 Ita Ms. Naz. Pal. 1. Regg. Malliab. Fran.

NOTÆ

nium Pisonem Cæsonium, Drusi collegam, qui a Tigurinis occisus fuit; quanquam eum cum Thracibus bellum gessisse nusquam invenio.

[o] *Rhodopen*] Thraciæ montem.

[p] *Caucasum*] Montem inter Pontum Euxinum et mare Caspium. Sed hic errasse Florum puto: quid enim Caucaso commune cum Thracibus?

[q] *Curio*] C. Scribonium Curionem intelligit, qui Consul fuit anno Mundi 3874. ab Urbe Condita 677. et bellum gessit anno postquam Cicero e Græcia reversus est; post cæsum Catonis exercitum 37. Unde patet hic Florum non unum tantum, sed plurima bella describere.

[r] *Dacia*] Europæ regione supra Danubium.

[s] *Appius*] Appius Claudius Pulcher, qui tribus annis ante Curionem Consul fuit: et hunc Florus debuit præmittere.

[t] *Sarmatas*] Populos supra Boristhenem fluvium. Sed duplex est Sarmatia, Europæa altera, altera Asiatica. Prior supra Boristhenem, posterior supra Tanaim versus Orientem.

[u] *Lucullus*] Duo fuere Luculli fratres ex gente Licinia; nempe M. Licinius Lucullus, et Lucius Licinius Lucullus: de priori autem hic sermo est, alter enim Lucius contra Mithridatem bellum gessit. Vide Eutrop. lib. VI. ad An. Urb. 681.

[v] *Ad terminum gentium Tanaim*] Non dicit Noster ultra Tanaim nullas gentes habitare, sed Tanaim esse terminum illarum gentium, nempe Thracum. Est autem Tanais fluvius qui Asiam ab Europa disterminat.

[w] *Lacumque Mœotim*] Paludem Mæotim, supra Pontum Euxinum.

[x] *Suis moribus*] Nam supra dixit Scordiscos sævissimos Thracum fuisse.

[y] *Igne ferroque*] Prout ipsi in Romanos sævierant.

CAP. V.

BELLUM MITHRIDATICUM.[1]

PONTICÆ gentes[a] ad Septemtrionem[2] in mare sinis- [§. 1.
trum[b] jacent, a Pontico cognominatæ mari.[c] Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Æetas:[3][d] post Artabazes,[4][e] a septem[5] Persis[f] oriundus: inde Mithri- [§. 2.
dates,[6][g] omnium longe maximus; quippe cum quatuor[7] Pyrrho,[h] decem et septem[8] anni[9][i] Annibali[10] suffecerint,[11]

Voss. 1. 2. Ed. Ven. Vin. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2. Sed *videbantur* Ms. Pal. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *juberentur* Ms. Ryck. Supra *vivere* aberat a Ms. Pal. 2.

1 *mitridaticum* Ed. Lips. 1. 3. Ven. *Mythridaticum* Ed. Lips. 2. ubique. *Mithradaticum* Ed. Stad. quo in libro etiam *Mithradates* scriptum est ubique. —2 *A septentrione* Ms. Flor.—3 *Oetas* Ms. Ryck. Reg. Q, Voss. 3. *Etas* Ms. Reg. F, Voss. 2. *Etbas* Mss. Vin. *Et has* Mss. Pall. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *Ateas* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. *Atheas* Ed. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—4 *Artabarzes* Ed. Lips. 1. 2. 3.—5 *A sertis* Ms. Duisb. Ed. pr. *assertis* Ms. Fran. *Assyrius* Ms. Voss. unus.—6 *Mitridates* Ed. Lips. 1. 3. ubique.—7 *Quattuor* Ed. Lips. 1. 3. Par.—8 Sic Ms. Flor. Malliab. Voss. Sed *quatuordecim* Mss. Vin. et Duk. alii. Ed. pr. *XVIII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. *septemdecim* Ed. Par. *XVII.* Ed. Med. Ven. Gryph. Stad. Pont.—9 *Anni* aberat a Ms. Flor.—10 *Hannibali* Ed. Par. ubique.—11 *Suffi-*

NOTÆ

CAP. V. *Bellum Mithridaticum*] Anno Mundi 3860. ante Ch. Nat. 88. ab Ur. Cond. 663. II. an. antequam Appius Claudius Pulcher, de quo supra, contra Thraces pugnaret.

[a] *Ponticæ gentes*] Quæ Pontum Asiæ regionem sub Euxino incolunt.

[b] *Mare sinistrum*] Pontum Euxinum intelligit, qui Orientem aspicientibus ad sinistram jacet.

[c] *Pontico mari*] Ponto Euxino, qui Mare Ponticum a Strabone, Tacito, et Plutarcho nominatur.

[d] *Æetas*] Medeæ pater. Prope 1260. an. ante Ch. Nat. et circiter 60. ante bellum Trojanum.

[e] *Post Artabazes*] Septem Persæ prope 740. an. post Æetam floruere, a quibus Artabazes; sed quanto temporis intervallo ab illis abfuerit ignotum est.

[f] *A septem Persis*] Septem Persas intelligit, qui regnum a falso rege Oropasta recipere conjuraverant. Vide Justin. lib. I. 9.

[g] *Inde Mithridates*] 'Inde,' nempe ab Artabaze: sic enim malim intelligi quam, deinde, quomodo sæpe sumitur. Explicationem meam firmat Aurel. Victor, qui a septem Persis eum oriundum facit: 'Mithridates,' inquit, 'Rex Ponti, oriundus a septem Persis.' Ne tamen Mithridatis avorum inde usque a septem Persis seriem scire desideres, jam nunc tibi ego renuntio nunquam fore ut illa ulli homini nota sit.

[h] *Quatuor Pyrrho*] Vid. lib. I. 18.

ille per quadraginta[12] annos[j] restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ,[13] [k] virtute Luculli, magnitudine Pompeii,[14] consumeretur. Causam quidem [§. 3. illius belli prætenderat[15] apud Cassium legatum, 'attrectari[16] terminos suos a Nicomede[l] Bithynico:'[a] [17] ceterum elatus animis[18] ingentibus, Asiæ totius, et, si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant [§. 4. nostra vitia:[19] quippe cum civilibus bellis[m] disjungeremur,[20] invitabat occasio: nudumque imperii latus[21] ostendebant[22] procul[n] Marius,[23] Sylla,[24] Sertorius.[o] Inter hæc Rei- [§. 5. publicæ vulnera, et hos tumultus, repente, quasi captato[25] tempore, in lassos simul atque districtos[p] subitus[26] turbo Pontici belli ab ultima veluti specula Septemtrionis erupit.[b] Primus statim impetus belli Bithyniam[27] [q] rapuit. [§. 6. Asia deinde[28] pari terrore correpta est. Nec cunctanter[29]

[a] *Cassio quidem legato objecerat hanc belli causam; nempe fines suos invadi, attingi, a Nicomede Bithynico.*
[b] *Subita Pontici belli tempestas orta est, quasi ab extrema Septemtrionis arce.*

cerint Ed. Lips. 1. *suffecerūt* Ed. Gryph.—12 *XL.* Ed. Lips. 1. 3. Ven.—13 *Sylle* Ed. Lips. 1. Par. 1. *Syllæ* Ed. Par. 2.—14 *pompei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—15 *Belli parce præt.* Ms. Voss. 2.—16 *Atractari* Ms. Malliab.—17 *bithinico* Ed. Lips. 1. 2. 3. *bitynio* Ed. Med. Par. Ven. *Bythinio* Ed. Gryph.—18 *Aīus* Ed. Lips. 1. *animus* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par.—19 *Vicia* Ed. Lips. 1. 3. Par. 1.—20 *Dejungeremur* Ed. Fab.—21 *Lacus* Ed. Ven.—22 Sic Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Flor. Malliab. Regg. Voss. 1. 2. Sed *ostentabant* Ed. pr. Grut. Freinsh. Zen. Fab. Vetst.—23 *Marillus* Ed. Ven.—24 *Sylla* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—25 *Capto* Ms. Voss. 1. *capro* Ms. Ryck.—26 *Subitu* Ed. Lips. 2.—27 *bityniam* Ed. Par. *Bithiniam* Ed. Lips. 3.—28 *Asia* Mss. Voss. Naz. *Asia inde* Ed. Lips. 1. 2. Med. Par. Ven. Gryph. *Asia ĩn* Ed. Lips. 3.—29 *Constanter* Ed. Par. 1.—30 *Aderat*

NOTÆ

[i] *Decem et septem anni*] Vid. lib. II. cap. 6.

[j] *Quadraginta annos*] Justin. habet 46. lib. XXXVII. cap. 1. Sed uterque et Justinus et Florus falsi sunt. Nam quomodo quadraginta annos restitisset, qui vigesimo septimo anno post inceptum bellum suum diem obiit?

[k] *Felicitate Syllæ*] Vid. infra.

[l] *Nicomede*] Bithyniæ rege.

[m] *Civilibus bellis*] Bellum Marii et Syllæ intelligit. De quibus vid. cap. 21. hujus libri.

[n] *Procul*] A Roma scilicet.

[o] *Marius, Sylla, Sertorius*] Qui omnes contra Romanos arma sumserant.

[p] *Districtos*] In diversas partes occupatos.

[q] *Bithyniam*] Asiæ minoris regio est, intra Sangarium fluvium et Propontida.

ad regem ab urbibus nostris populisque descitum est.[c] Aderat,[30] instabat, sævitia quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, cum[31] omnes,[r] qui in Asia [§. 7. forent, Romanæ civitatis homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa, et aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiæ[s] Europam [§. 8. quoque regi aperiebat.[32] Itaque missis Archelao Neoptolemoque[33] præfectis, excepta Rhodo,[34] [t] quæ pro nobis stetit,[35] ceterum[36] Cyclades,[37] [u] Delos,[v] Eubœa,[w] et ipsum Græciæ decus, Athenæ, tenebantur. Italiam jam, [§. 9. ipsamque urbem[38] Romam, regius terror[x] afflabat. Itaque Lucius Sylla[39] [y] festinat, vir armis optimus: parique violentia ruentem ulterius hostem quadam quasi manu repulit:[40] primumque Athenas[41] urbem (quis crederet!)[z] frugum [§. 10. parentem,[a] obsidione ac fame ad humanos cibos compulit.

[c] *Nec segniter urbes nostræ et populi declinavere ad regem.*

abest ab Ed. pr.—31 *Ut* Ms. Naz.—32 *Apperiebat* Ed. Lips. 1. 3.—33 *Neoptholemoque* Ed. Lips. 1. 3. Med. *Neptolemoque* Ed. Ven.—34 *Rodo* Ed. Lips. 1. 2. 3.—35 Sic et Ed. Fab. Sed *firmius stetit* Mss. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Blanc. Vetst. Duk. 1. 2. *firmus stetit* Ed. Lips. 2.—36 *Ceteris* Ms. Voss. 2. Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Blanc.—37 *Ciclades* Ed. Par.—38 *Italiam ipsamque urbem* Ms. Voss. 3. *Italiam jamque ipsam urbem* Ms. Ryck.—39 *Ita Lutius Silla* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Ita L. Sylla* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—40 *Quasi quadam manu* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *manu quasi quadam* Ms. Ryck. *manu quadam quasi ipius reppulit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.

NOTÆ

[r] *Cum omnes*] Legendum *quo*, ut in quibusdam Editionibus apparet.

[s] *Terror Asiæ*] Terror, quem Asiæ Mithridates incusserat.

[t] *Rhodo*] Rhodus, Carpathii maris insula.

[u] *Cyclades*] Insulæ in mari Ægæo; sic dictæ quod ita positæ sunt, ut orbem, qui Græce *κύκλος* dicitur, efficiant.

[v] *Delos*] Una ex Cycladibus.

[w] *Eubœa*] Ægæi maris insula, a Bœotia Euripi freto disjuncta. Hodie *Negroponte.*

[x] *Regius terror*] Terror Regis, id est, quem Rex incutiebat.

[y] *Lucius Sylla*] Luc. Cornelius Sylla, tertio anno post Mithridatis irruptionem in Asiam.

[z] *Quis crederet*] Hoc dicit propter 'frugum parentem,' quod sequitur: quis crederet frugum parentem ad famem unquam potuisse redigi?

[a] *Frugum parentem*] Ab Atheniensibus enim primitus fruges inventas ferunt.

Mox[43] subruto Piræei[44 b] portu, sex quoque[c] et amplius muris,[45] postquam domuerat ingratissimos, ut ipse dixit, hominum,[46] in honorem tamen[47] mortuorum,[d] sacris suis famæque donavit.[e] Mox cum Eubœa atque Bœo- [§. 11. tia[48 f] præsidia regis[49] depulisset,[50] omnes[51] copias uno apud Chæroneam,[52 g] apud Orchomenon[h] altero, bello[i] dissipavit: statimque in Asiam transgressus ipsum[53] opprimit; et debellatum[54] foret,[d] nisi de Mithridate[55] triumphare cito, quam vere, maluisset. Ac tunc[56] quidem hunc [§. 12. Asiæ statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus:[j]

[d] *Et perfectum fuisset bellum.*

Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—42 *Atthenas* Ed. Lips. 1.—43 *Sic illos quoque ante: mox* Ed. Lips. 1. Med. Par. Gryph.—44 *Subruto quoque Pir.* Ms. Ryck. *Subruto pyrei* Ed. Lips. 1. 3. Med. *subrupto pyrei* Ed. Par. *subrupto Pirei* Ed. Lips. 2. *Piræi* Ed. Stad. Zeu. Fab. *Pyræi* Ed. Gryph. Stad. Pont. *pyrei* Ed. Ven.—45 Sic Ms. Naz. Reg. F, Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Sed *muris munitum* Mss. Pall. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. *muris munito* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 2. Ven. *munitam* Ms. Reg. Q. Ceterum Gruterus ait in Ms. Pal. 1. verba *sex quoque...terrere voluit* (*s.* 25.) hic omissa fuisse et scripta ante medium caput VI. hujus libri.—46 *I gratissimos hoīm ut ip̄c dixit* Ed. Lips. 1. *ingratissimos hominum ut ipse dixit* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—47 *tn̄* Ed. Lips. 1.—48 *boetia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—49 *Regia* Ed. Med. Par. Ven.—50 Sic Ms. Ryck. Sed *dispulisset* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—51 *Oīs* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *omnis* Ed. Par. *omneis* Ed. Freinsh. Blanc. Amstel. Duk. 1. 2.—52 *Chæroniam* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *Cheroniā* Ed. Ven. *cheromā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *cheromam* Ed. Par. *cheroneam* Ed. Gryph.—53 *Ipsam* Ms. Naz.—54 *Debellata* Ms. Naz. *debellatum etiam foret* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—55 *Midrythate* Ed. Lips. 1. 3. *Mithrydate* Ed. Par.—56 *Ac tū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Stad. Pont. *Actum* Ed. Par. *at tum*

NOTÆ

[b] *Piræei*] Athenarum portus, Æginam insulam spectat in sinu Saronico.

[c] *Sex quoque*] Subrutis scilicet. Male qui hoc ad 'Piræei' referunt; ut sit, Piræei portu sex quoque et amplius muris, sub. munito: ut Brundusium inclyto portu. Id enim vox *quoque* non patitur.

[d] *Mortuorum*] Per mortuos, majores intelligit. Rebus pace belloque gestis, ad hoc multarum rerum inventione cultuque nobiles.

[e] *Sacris suis famæque donavit*] Elegantius multo *suis ipsos sacris, &c.* Per sacra, Cereris sacra intellige.

[f] *Bœotia*] Supra Atticam, ad littus Euripi, qui Eubœam sejungit.

[g] *Chæroneam*] Bœotiæ urbem.

[h] *Orchomenon*] Bœotiæ urbem.

[i] *Bello*] Bellum prælium tantum aliquando significat, ut hic.

[j] *Ictum cum Ponticis fœdus*] Ea lege, ut Provinciis Asia, Bithynia, et Cappadocia cederent.

recepit[57] Bithyniam[58] a rege Nicomede,[59] [k] ab Ariobarzane[60] Cappadociam:[61] ac sic erat[62] Asia rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum[63] repulsus:[l] itaque non [§. 13.
fregit ea res[64] Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asia et Europa[m] quodammodo[65] inescatus, non jam quasi alienam, sed, quia amiserat, quasi raptam[66] belli jure repetebat.[67]
Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore [§. 14.
flamma reviviscunt;[68] ita ille[69] de integro, auctis majorem in modum[70] copiis, tota denique regni sui mole,[n] in Asiam rursus mari, terra, fluminibusque[71] veniebat. Cyzi- [§. 15.
cum[72] [o] nobilis civitas, arce, mœnibus, portu,[73] turribusque[74] marmoreis, Asiaticæ plagæ littora[75] illustrat: hanc ille, quasi alteram Romam, toto[76] invaserat bello: sed [§. 16.
fiduciam oppidanis[77] resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum:[78] [p] qui (horribile dictu!)[79] per medias hostium naves[80] utre suspensus, et pedibus iter adguber-

Ed. Gryph. Lugd. Fab. *at tunc* Ed. Freinshem. Blanc.—57 *Recipit* Ed. Blanc.—58 *Bithinium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *Bythiniam* Ed. Par.—59 *Nicomedes* Ed. Zeu.—60 *Ariobarzane*, omissa *ab*, Ed. Par. 1. *Ariobarzanæ* Ed. Par. 2. *Ariobarzanes* Ed. Zeu. Blanc.—61 *Cappodoc.* Ed. Lips. 3.—62 *Sic ut erat* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—63 *t̄m* Ed. Lips. 1. ubique.—64 *Res ea* Ed. Amstel.—65 *Quodām̄ō* Ed. Lips. 1. *quodam modo* Ed. Par.—66 Sic Mss. omnes. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sed *captam* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—67 *Reposcebat* Mss. Pall. Berol. Malliab. Duisb. Ed. pr.—68 *Revivescunt* Ms. Naz.—69 *Illi* Ed. Lips. 3.—70 *Inmodum* Ed. Lips. 1. *ĩmodum* Ed. Lips. 2. *immodum* Ed. Lips. 3.—71 *Fluminibus* Ms. Fran.—72 *Cizicū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—73 *Portu* aberat a Mss. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—74 *Turribus* Ms. Fran. Duisb. Ed. pr.—75 *Littora* Ed. Lips. 1. Par. ubique.—76 *Totam* Ed. Lips. 1. 2. 3.—77 *Opidanis* Ed. Lips. 1. 2. 3. —78 *Luccullum* Ed. Lips. 1. 3.—79 *Dcū* Ed. Lips. 1.—80 *Per med. host. n.*

NOTÆ

[k] *Recepit Bithyniam a rege Nicomede*] Hoc falsum esse jampridem docti viderunt. Alii aliter emendavere. Pater scribendum omnino arbitrabatur: *recepit Bithyniam a rege Nicomedes, Ariobarzanes Cappadociam.* Historia notissima est. Etenim ex fœdere Mithridates cessit Bithynia et Cappadocia, et eo modo Nicomedes illam, hanc Ariobarzanes ab illo receperunt.

[l] *Mithridates tantum repulsus*] Lego, *at Mithridates.*

[m] *Asia et Europa*] Ex iis quæ sequuntur apparet hæc verba, *et Europa*, a Floro non esse, qui de Asia tantum agat. Lege modo.

[n] *Mole*] Vi. Jam supra plus semel.

[o] *Cyzicum*] Insula et urbs ad Propontidem.

[p] *Lucullum*] L. Licinum Lucullum. Cyzicum petiit anno decimo septimo

nans,[81] videntibus procul quasi marina pristix[82] [q] evaserat.[e] Mox clade conversa,[r] cum ex mora[†] obsidentem [§. 17. regem fames,[83] ex fame[84] pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur:[‡] adeoque cecidit, ut Granicus[s] et Æsapus[85] [t] amnes cruenti redderentur. Rex calli- [§. 18. dus, Romanæque avaritiæ peritus,[u] spargi a fugientibus sarcinas et pecuniam jussit, qua[86] sequentes moraretur.[87] Nec felicior[88] in mari, quam in terra,[89] fuga: quippe centum amplius navium classem, apparatuque[90] [v] belli gravem, in Pontico mari[w] aggressa tempestas, tam fœda[91] strage[x] laceravit, ut navalis belli instar efficeret: plane quasi [§. 19. Lucullus, quodam cum fluctibus procellisque commercio,[92]

[e] *Qui, horrendum dictu! annixus utre, et regens viam suam pedibus per medias naves hostium,* ipsis *procul spectantibus, appulerat quasi marina pristis.*

absunt ab Ed. Freinsh. a. 1669.—81 *Ad gubernans* Ed. Par.—82 Ita et Mss. Regg. Ed. Blanc. Amstel. Sed *istris* Ms. Naz. *pistrix* Mss. Pall. Flor. Malliab. Duisb. Voss. 3. Fran. Ed. pr. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2. *pistris* Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Ven. *histris* Ed. Lips. 1. 3. *histrix* Ed. Lips. 2.—† *More* Ed. Lips. 1. 2. 3.—83 *Fames erat in* Ms. Voss. 2. Aberat a Ms. Naz. Pall. Ryck. Regg. Duisb. Fran. Voss. 1. 3. Edd. vett. omnibus, etiam Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zen. Sed *quum exorta obs. regem e fame pestilentia urgeret* Ed. Blanc.—84 Sic Ms. Ryck. Berol. Sed *et ex fame* Mss. Pall. et Duk. omnes, Edd. vett. omnes, in his Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *et ex fama* Ed. Med. At in Lips. 1. 2. 3. est *regem rex fame pestilentia.*—‡ *Asseq'* Ed. Lips. 1.—85 *Asopus* Ms. Ryck. Ed. Ven. *Æsopus* Mss. Duk. et Edd. vett., ut Gryph. *esopus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Æsepus* Ed. Fab.—86 *Quo* Ms. Naz. *quas* Ms. Flor. Malliab.—87 *Morarentur* Mss. Pall. Duisb. Berol. Ed. pr. Lips. 2.—88 *Nec infelicior* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. *nec fælicior* Ed. Med. Par.—89 *Terre* Ed. Lips. 1. 3.—90 *Apparatumque* Mss. Duk. et Edd. vett. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *apparatūque* Ed. Lips. 1.—91 *Fœde* Ed. Ven.—92 *Cō-*

NOTÆ

post inceptum a Mithridate bellum.

[q] *Pristix* [*Pistrix*] Lege ut apud Virgilium, *pristis*, aut *pristrix.*

[r] *Clade conversa*] Romani sub Cotta, qui cum Lucullo anno superiori Consul fuerat, clade affecti. Ideoque nunc Florus ait, 'clade conversa;' a Romanis, scilicet, in Mithridatem.

[s] *Granicus*] Asiæ minoris fluvius.

[t] *Æsapus*] Fluvius inter Mysiam et Troada, ad Lampsacum.

[u] *Peritus*] Conscius: sic supra cap. 1. dixit: 'Sed rex peritus fortius adversus Romanos aurum esse quam ferrum.' Et Livius, 'Peritus hostis et regionum.'

[v] *App.* [*Apparatumque*] Alii legunt, et melius, *apparatuque.*

[w] *Pontico mari*] Euxino, sic supra.

[x] *Fœda strage*] Proprie. Sic apud Virg. 'Fœda tempestas.' Alibi dictum.

debellandum tradidisse regem ventis videretur. At- [§. 20.
tritæ[93] jam omnes validissimi regni[94] vires[95] erant, sed animus malis[96] augebatur.[97] Itaque conversus ad [§. 21.
proximas gentes, totum pæne Orientem ac Septemtrionem ruina sua involvit. Iberi,[y] Caspii,[98] [z] Albani,[a] et utræque[99] solicitantur[1] Armeniæ;[b] perque[2] omnia et[3] decus, et nomen, et titulos Pompeio suo[4] [c] fortuna quærebat. Qui [§. 22.
ubi[5] novis motibus ardere Asiam videt, aliosque[6] ex aliis prodire[7] reges;[f] nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se[d] primus transit Euphratem:[e] regemque fu- [§. 23.
gientem media nactus Armenia (quanta felicitas[8] viri!) uno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, et luna in partibus: quippe quasi commilitans, cum a tergo se hostibus,[9] a[10] facie Romanis, præbuisset,[11] Pontici[12] per errorem longius cadentes[13] umbras suas, quasi hostium corpora,

[f] *Qui ubi videt Asiam inflammari novis tumultibus, et oriri alios reges post alios.*

mertio Ed. Lips. 1. *commertio* Ed. Lips. 3. Med. Par.—93 *Attrice* Ed. Lips. 1. 3. —94 *Regis* Ed. Lips. 2.—95 *Opes* Ms. Reg. Q.—96 *Magis* Mss. Pall. Berol. Duisb. Ed. pr.—97 *Agebatur* Ms. Naz. *angebatur* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—98 *Hiberi capsii* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Hiberi, Caspii* Ed. Med. Par. Gryph.—99 *Utraque* Ed. Ven.—1 Sic Mss. Pall. Naz. et Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Sed *solicitabantur* Ms. Voss. 3. Toll. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst.—2 *Per quæ* Ms. Naz. Ryck. Malliab. Ed. Duk. 1. 2. *per que*, divisim, Ms. Fran.—3 *Et* omittunt Ed. pr. Duk. 1. 2.—4 Sic Mss. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *sua* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Grut. Zeu. Vetst.—5 *Ut* Ms. Flor.—6 *Aliamque* Ed. Ven.—7 *Prodiere* Ed. Lips. 1. 2. 3.—8 *Quantas felicitates* Mss. Pall. Flor. —9 *A tergo hostibus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—10 *A* abest ab Ed. Pont.—11 *Se præbuisset* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—12 *Pontici* abest ab Ed. Freinsh. a. 1669.—

NOTÆ

[y] *Iberi*] Populi ad Caucasum montem, in Colchide.

[z] *Caspii*] Qui littora Hyrcani vel Caspii maris incolunt.

[a] *Albani*] Asiæ populi intra Iberos et mare Caspium.

[b] *Utræque Armeniæ*] Armenia enim in majorem et minorem, vel in primam et secundam dividitur.

[c] *Pompeio suo*] Ita in libris scriptis. Male in al. *sua*: 'suo' autem, id est, cui favebat. Sic Lucanus, 'Pompeius, fortuna, tuus.'

[d] *Omnium ante se*] Imitatio Græca: id est, Omnium qui ante se fuerant.

[e] *Transit Euphratem*] Anno vigesimo quarto incepti belli.

petebant. Et Mithridates[14] quidem nocte illa debel- [§. 24.
latus est: nihil enim postea valuit; quanquam omnia ex-
pertus, more anguium, qui, obtrito capite, postremum[15][f]
cauda minantur. Quippe cum effugisset hostem [§. 25.
Colchos,[g] Siciliæ[16] quoque littora, et Campaniam nostram
subito adventu terrere voluit:[h] Colchis tenus jungere Bos-
poron:[17][i] inde per Thraciam, Macedoniam, et Græciam
transilire:[18] sic Italiam nec opinatus[19] invadere tantum[20]
cogitavit.[g][j] Nam per defectionem civium Pharna- [§. 26.
cisque[21] filii scelere[k] præventus, male tentatum veneno spi-
ritum[22][l] ferro expulit. Cnæus[23] interim Magnus [§. 27.

[g] *Sic cogitavit tantum in Italiam inexpectatus incurrere.*

13 *Cedentes* Ed. Lips. 1. 2. 3.—14 *Mithrydates* Ed. Lips. 1. Par.—15 *Postremo* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—16 Sic et Mss. Vin. Sed *Silicie* Ed. Lips. 1. 3. *Ciliciæ* Ed. Gryph. Stad. Pont.—17 *Colchis tenus j. Bosporon* aberant a Mss. Vin. Pall. et Duk. plerisque. Sed erant in Ms. Naz. Ryck. (in quo tamen vitiose scriptum erat *Bosphoron*) Ed. pr. Ceterum in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Fab. ante τὸ *Colchis* inserta habentur hæc verba (e s. 10. h. c.) *mox subruto pyrei portu.* Etiam in Par. nisi quod in eo est *subrupto.* Habet *bosphoron* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Lugd. Freinsh. Blanc. *Bosphorū* Ed. Gryph. *bosphiron* Ed. Ven.—18 *Transire* Ed. Ven.—19 *Nec opinato* Ed. Stad. Pont. male. nam dictum est, ut supra c. 3. 16. 'Altæ ...pugnarent.' Sic 3. 3. 15. 'ut hosti inopinatus occurreret.'— 20 *Tantum* erat in Ms. Naz. Toll. Duisb. Regg. Voss. Ed. pr. Sed *tamen* Mss. Pall.—21 *Pharnacis* Ed. Med. Par.—22 *Spm̄* Ed. Lips. 1.—23 *Cneus* Ed. Par.—24 Sic etiam

NOTÆ

[f] *Postremum*] Adverb. ut apud Terent. 'Postremum me vides.'

[g] *Colchos*] Colchi populi ad Pontum Euxinum, ad Orientem, juxta Iberos.

[h] *Terrere voluit. Mox subruto Piræi portu*] Merito viris doctis delenda visa sunt. Huc enim ex superioribus illis irrepserunt, 'Mox subruto Piræi portu, sex quoque et amplius muris.' Dele igitur.

[i] *Colchis tenus jungere Bosporon*] Hoc est, Bospori ripas, ponte ex navibus scilicet, committere, ut pedibus a Colchis Thraciam transiliret, a Thracia Macedoniam, e Macedonia Græciam, Epirum scilicet, et ab Epiro postea Calabriam nec opinantem invaderet. Nunc omnia plana. Miror cur prave usus obtinuerit ut *Bosphoron* pro *Bosporon* ubique legatur.

[j] *Tantum cogitavit*] Non perfecit.

[k] *Pharnacisque filii scelere*] Pharnaces de occidendo patre Mithridate consilia inierat. Mitbridates autem cum illi persuadere non posset, ut sibi parceret; se, qui veneno non poterat, ferro, Gallo cuidam præbuit occidendum.

[l] *Male tentatum veneno spiritum*] Mithridates puer adhūc cum illum veneno tutores peterent 'antidota sæpius bibit, et ita se adversus insi-

rebelles[24] Asiæ reliquias sequens, per diversa gentium terrarumque volitabat.[h] Nam[25] sub Orientem[26] secutus Armenios, captis ipso[27] capite gentis Artaxatis,[28] [m] supplicem jussit regnare Tigranem. At in Septemtrionem[29] [§. 28. Scythicum[30] iter, tanquam in mari, stellis[31] secutus,[n] Colchos cecidit:[32] ignovit Iberiæ:[33] pepercit Albanis: regem Colchorum[34] Orodem,[35] positis sub[36] ipso Caucaso castris, jussit in plana descendere:[o] Arthocen,[37] qui Iberis[38] imperabat, et obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albania sua lectulum aureum, et alia dona, mittentem. Nec non et in Meridiem verso agmine, [§. 29. Libanum[p] Syriæ Damascumque[q] transgressus, per nemora

[h] *Volitabat per diversas gentes et terras.*

Ms. Ryck. Pal. 1. a manu secunda. Sed *rebellis* Mss. Pall. Regg. Toll. Voss. Duisb. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Blanc. *rebell* Ms. Fran.—25 *Nunc* Ms. Naz. Pall. Ryck. Regg. Flor. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—26 *Oriente* Ms. Voss. 1.—27 *In ipso* Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Reg. F, Flor. Berol. Duisb. Voss. 2. 3. Ed. pr. Ber. Sab. Par. Junt. *ipō* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.—28 *Artaxatus* Ed. Ven.—29 *Septentrione* Ed. Lips. 2.—30 *schiticū* Ed. Lips. 1. 2. 3. *schyticum* Ed. Med. Par. 1.—31 *Stellis.* Sic Mss. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *steff* Ms. Ryck. *secutus stellis* Ms. Lipsii. *stellas* Ed. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Pro mari stellis, *maristellis* Ed. Lips. 1. *mari stellas* Ed. Lips. 2. Med. Par.—32 *Excidit* Ms. Lipsii.—33 *Hyberiæ* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Hiberiæ* Ed. Gryph.—34 *Cholcorū* Ed. Lips. 1. *Cholchorum* Ed. Ven. *regemque horum* Ed. Blanc.—35 *Horodem*, vel *Herodem*, Mss. Duk. nonnulli. *Oroden* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. ubique.—36 *Etiam sub* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—37 *Arthocē* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Arthocem* Ed. Gryph. *Artocen* Ed. Stad. *Artocem* Ed. Pont. *Adartocen* Ms. Naz. Vin. Reg. F. *Adarthocen* Ms. Toll. Duisb. Ed. pr. *Adarthocē* Ed. Ven. In aliis Mss. erat paulo aliter scriptum, sed in omnibus tamen addito τῷ *ad* vel τῷ *at* in capite nominis.—38 *Hiberis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *hyberis* Ed. Ven. ubique. sic et *hyberia.*—

NOTÆ

dias exquisitis tutioribus remediis stagnavit, ut ne volens quidem senex mori potuerit.' Justin. lib. XXXVII. Idem dicit Noster 'male tentatum,' &c. Ubi 'male' est, frustra, incassum, sine eventu.

[m] *Artaxatis*] Sub mare Caspio ad Araxum flumen.

[n] *Stellis secutus*] Sic Curtius lib. VII. 'Qui transeunt campos (in Bactrianis) navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt.' Et Lucan. de Phœnicibus: 'Sideribus novere vias.'

[o] *In plana descendere*] Ne montium fiducia rebellaret.

[p] *Libanum*] Syriæ montem.

[q] *Damascum*] Damascus urbs et Syriæ caput.

illa odorata, per thuris[39] et balsami sylvas, Romana circumtulit signa.[40] Arabes, si quid imperaret, præsto fuere. Hierosolymam[41] [r] defendere tentavere[42] Judæi: verum [§. 30. hanc[43] quoque intravit,[44] et vidit illud grande impiæ gentis arcanum[45] patens, sub[46] aureo[47] uti[48] cœlo.[i] [49] [s] Dissiden-

[i] *Sed hanc etiam ingressus est, et vidit magnum impiæ gentis mysterium apertum, nempe vitem sub aureo tentorio.*

39 *Thuris* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—40 *romona signa circumtulit* Ed. Lips. 1. *romana signa circumtulit* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Lugd. Pont. *Romana signa circuntulit* Ed. Gryph.—41 Ita Mss. Vin. et Duk. et Edd. vett. omnes, nisi quod in Med. Par. est *Hierosolimam. Hierosolyma* Ed. Stad. Gryph. Pont.—42 *Temtavere* Ed. Lips. 3.—43 *Huc* Ms. Flor. *hoc* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *hanc* Ms. Voss. 1. 2. Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *nec* Ed. Lips. 1.—44 *Et intravit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Lugd.—45 *Archanum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—46 *Sub* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—47 *Auro* Ed. Ven.—48 *Vitem* Ed. Freinsh. Zeu. Fab. Abest ab Ed. Blanc.—49 *Scælo*

NOTÆ

[r] *Hierosolymam*] Judeæ caput.

[s] *Sub aureo uti* [*vitem*] *cœlo*] Hic tu grande aliquod mysterium latere cogitas, lector: nil minus tamen; neque enim illa vitis grande impiæ gentis arcanum dici poterat, quippe quæ Pompeio ab Aristobulo, Alexandri filio, dono data fuerit, ante etiam quam Hierosolymam perveniret. Videlicet suo more fecit Florus, qui, dum vult esse disertus, sæpe est negligens. Hic enim ille ex duobus veris, falsam nobis historiam compegit. Audi modo, nam pretium est moræ, audi, inquam, Josephum quid scribat, Antiquit. Judaic. lib. XIV. initio cap. 5. *Non multo autem post, cum Pompeius Damascum venisset, et obiret Cœlesyriam, præsto fuerunt ei legati, ex universa Syria, et Ægypto, atque Judæa. Misit enim ad eum insigne donum Aristobulus, vitem auream quingentorum talentorum.* Hujus vitis meminit et Strab. *Venit et ex Ægypto legatio cum corona facta ex aureorum quatuor millibus: et ex Judæa sive vitis sive hortus, quod opus τερπωλὴ, id est, delectamentum, vocabatur. Hoc donum vidimus etiam nos Romæ dedicatum in Jovis Capitolini templo, cum inscriptione Alexandri regis Judæorum, æstimabaturque quingentis talentis: fertur autem missum a Dynasta Judæorum Aristobulo.* An tu ex his vel Strabonis vel Josephi verbis grande illud impiæ gentis arcanum agnovisti? Sed audi etiam eundem Josephum eodem lib. cap. 8. infra medium, dum de Hierosolyma a Pompeio capta loquitur: *Læsa etiam est non mediocriter templi religio, humanis antehac nec vestigiis penetrati, nec oculis. Introgressus est enim in illud Pompeius, et una cum eo non pauci alii, et inspexerunt quæ nefas est videre, nisi solis Sacerdotibus: cumque intus essent, ex auro mensa, et candelabrum, et pocula, et odoramentorum magna copia, præterea in thesauris sacræ pecuniæ, circiter talentorum duo millia, nihil horum præ pietate attigit.* Hoc illud est, quod Flori figmento locum dedit, dum læsam illam templi religionem confundit cum vite illa, quæ dono data fuit; et ea quæ ante

tibusque[50] de regno fratribus[t] arbiter factus,[51] regnare jussit Hircanum. Aristobulo,[52] quia[53] renovabat[54] eam rem, catenas[55] dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus [§. 31. totam, qua[56] latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii[57] provinciam,[u] mediam fecit. Exceptis quippe Parthis,[v] qui fœdus maluerunt, et Indis,[w] qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare,[58] [x] et Caspium, et Oceanum,[59] [y] Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur.

Ms. Naz.—50 *Dissidentibus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—51 *Fcūs* Ed. Lips. 1.—52 *Aristobolo* Mss. Pall. Naz. Duisb. Berol. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—53 *Qui* Ms. Ryck. Pal. 2. Ed. Sab.—54 Ita Mss. Pall. Ryck. et Duk. fere omnes, Ed. pr. Sed *tenuerat* Ms. Voss. 3. *renuebat* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Blanc. Amstel.—55 *Cathenis* Ed. Par. 2.—56 *Quæ* Ed. Lugd.—57 *Imperii hēbat* Ed. Lips. 1. *imperii habebat* Ed. Lips. 2. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *imperii habebant* Ed. Med.—58 *Mare* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—59 *Occeanum* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

captam Hierosolymam evenere, cum iis quæ ante eam etiam adoratam facta sunt. Ejusdem fabricæ aureum illud cœlum de quo ille, merito quis existimet, cum ejus nulla mentio, neque apud Josephum, neque apud Strabonem, facta sit? Tamen non satis firmum videtur argumentum: nam fieri potuit, ut illa vitis aureum illud cœlum habuerit, quo ne pulvere, et aliis id genus respergeretur, atque id a scriptoribus nostris tuto fuerit prætermissum. Hæc sunt, quæ mihi amicus meus primarius vir illustris Jacobus Capellus in Academia Salmuriensi linguarum Orientalium Professor dignissimus, Jacobi illius Capelli qui tam bene de sacris literis, ut alia taceam, meritus est, filius, amicissime communicavit; illi tu, Lector, dignam gratiam refer. *Cœlo* est quod vulgo dicimus, *Dais, Poêle*, ut et apud Græcos *οὐρανίσκος*.

[t] *Fratribus*] Hircanum et Aristobulum intelligit, de Judæorum regno inter se dissidentes.

[u] *Quam extremam habebat imperii provinciam*] Provincia, quam Populus Romanus extremam habebat, erat Asia, quam Attalus illi testamento reliquerat: Pompeius autem tantum inde soli sibi subjecit, quantum a Roma Asiam intercedit, et sic eam mediam fecit.

[v] *Parthis*] Asiæ populi juxta Persidem.

[w] *Indis*] Indi Orientales populi juxta Sinarum regionem.

[x] *Rubrum mare*] Quod Africam ab Arabia dividit.

[y] *Oceanum*] Mare Eoum intelligit.

CAP. VI.

BELLUM PIRATICUM.[1]

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices[a] invaserant maria: sublatisque commerciis,[2] rupto fœdere generis humani,[b] sic maria[4] bello, quasi tempestate, præcluserant.[3] [§. 1.] Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta[c] Mithridatis[5] præliis Asia; dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidia,[d] impune grassantur.[a] [§. 2.] Ac primum duce Isidoro[6] non contenti[7] proximo mari, Cretam[e] inter atque Cyrenas,[f] et[8] Achaiam, sinumque Maleum, quod[9] a spoliis Aureum [§. 3.]

[a] *Asia turbata bello Mithridatis audaciam dabat perditis et furiosis latronibus, dum impune currunt per favorem tumultus alieni belli, et odii in extraneum regem.*

1 *Pyraticum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *Piratycum* Ed. Par.—2 *Commertiis* Ed. Lips. 3.—3 *Præduxerant* Ms. Ryck. *bello præduxerant quasi tempestate* Ms. Voss. 2.—4 *Maria sic* Ed. Ven.—5 *Mithridaticis* Ms. Ryck. Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Grut. Lugd. Blanc. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2.—6 *Isodoro* Ed. Lips. 1. 3. Par. 2. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont.—7 Sic Ms. Ryck. Berol. Sed *contenti*, omisso τῷ *non*, Mss. ceteri, Edd. vett., in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—8 Sic Ms. Naz. Pal. 2. Vin. Regg. Toll. Voss. 1. 2. Fran. Sed *Cyrenas, Piræeum, et* Ms. Ryck. Duisb. Voss. 3. Edd. vett. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Vetst. *Cyrenas, pyreum et* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *Cyrenas, Pyræum, et* Ed. Gryph. *Cyrenas, Epirum, et Achaium* Ed. Blanc.—9 Ita et Mss. Vin. Sed *quem* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. 2. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Zeu. *quam* Ed. Par. 1.—10 *In eos* aberant a Ms. Ryck.—

NOTÆ

Cap. vi. *Bellum Piraticum*] Anno Mundi 3871. ante Ch. Nat. 77. ab Ur. Cond. 674. undecimo belli Mithridatici anno, Coss. P. Servilio Vatia Isaurico et Ap. Claudio Pulchro.

[a] *Cilices*] Asiæ populi ad extremum fere maris Mediterranei littus.

[b] *Rupto fœdere generis humani*] Piratæ cum toto genere humano bella gerunt, ideoque eos Cicer. 'Communes hostes gentium nationumque omnium' vocat. Noster autem ideo eos generis humani fœdus rupisse dicit, quod maria, quæ communis juris sunt, præcluserant.

[c] *Inquieta*] Eadem Metaphora Horat. Adriam inquietum vocavit: 'Dux inquieti turbidus Adriæ.'

[d] *Exterique regis invidia*] Hoc est, cum invidia belli non in se, sed in exterum regem, nempe Mithridatem caderet. Invidia autem est odium.

[e] *Cretam*] Insulam in mari Mediterraneo.

[f] *Cyrenas*] Urbem in littore Africæ, supra Syrtem majorem. Delendum *Piræeum:* ita visum Stadio, et verum puto. Salmasius legit *Epirum,*

ipsi vocavere,[g] latrocinabantur: missusque in eos[10] [§. 4. Publius[11] Servilius,[h] quamvis leves et fugaces myoparonas[12 i] gravi et Martia[13] classe turbaret, non incruenta victoria superat.[14] Sed nec mari summovisse[15] contentus, [§. 5. validissimas urbes eorum, et diutina præda abundantes, Phaselin[16 j] et Olympon,[17 k] evertit, Isauronque[18 l] ipsam arcem Ciliciæ: unde, conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit. Non ideo tamen[19] tot cladibus [§. 6. domiti terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia,[m] quibus aquam terramque incolendi[20] gemina natura est, sub ipso hostis[21] recessu impatientes[22] soli in aquas suas resiluerunt;[b 23] et aliquanto[24] latius, quam prius.[25]

[b] *Ante ipsum discessum hostis non ferentes terram, rursus saliere in aquas suas.*

11 *Populus* Ms. Ryck.—12 *Et myoparonas* Ed. Lips. 1. 3. Par. Gryph.—13 *Marcia* Ed. Lips. 3.—14 *Supperat* Ed. Lips. 1. 3.—15 *Subvenisse* Ms. Ryck.—16 *Phaselim* Ms. Ryck. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Gryph. Stad. Pont. *Phaselum* Ms. Fran. *Paselint* Ed. Ven.—17 *Olipon* Ed. Lips. 1. *Olipon* Ed. Lips. 2. 3. *olypon* Ed. Ven. *Olympum* Ed. Gryph.—18 Sic et Mss. Vin. nonnulli; Ed. Ven. Gryph. Stad. Pont. Sed *Isaurumque* Ms. Fran. Voss. 2. Vin. Ed. Grut. Lugd. Freinshem. Zeu. Fab. Vetst. *Isauramque* Ms. Voss. 3. Ed. Blanc. *ysauronque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Sic mox in iisdem libris est *ysaurici*.—19 *Iō tn* Ed. Lips. 1.—20 *Collendi* Ms. Ryck. *colendi* Ed. Blanc. Amstel.—21 *Hosti* Ed. Ven.—22 *Impatientis* Ed. Freinsh.—23 Sic Ms. Ryck. Voss. Reg. Q. Sed *resilierunt* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 2.—24 *Aliqn* Ed. Lips. 1.—25 *Prius*

NOTÆ

quod subindicare videtur Plutarchus.

[g] *Sinumque Maleum, quod a spoliis Aureum ipsi vocavere*] Istud *quod* plane error est; sic tamen Mss. constanter legitur. At in nonnullis impressis scriptum est, *quem*. Sed omnino legendum contendo, non *sinum Maleum*, sed *jugum Maleum*: jugum autem est promontorium, et Malea sinus non est, sed jugum Peloponnesi, quod Cretam spectat. Correctionem istam firmat, quod extremo capite nono libri secundi legitur, *jugumque Maleum, &c.* Pater.

[h] *Publius Servilius*] Qui tunc Consul. Vide supra.

[i] *Myoparonas*] Myoparones, piratarum naviculæ. Cicer. usus, 'Nam cum quæreretur ex eo, quo scelere impulsus mare haberet infestum uno myoparone, Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.'

[j] *Phaselin*] Oppidum Pamphyliæ ad mare situm.

[k] *Olympon*] Oppidum Pamphyliæ juxta Phaselim.

[l] *Isauron*] Urbem in Isauria, quæ est parva regio juxta Ciliciam; hæc urbs postea Claudiopolis dicta.

[m] *Quædam animalia*] Amphibia vulgo vocata, quæ in aquis et aëre vivunt.

Sic ille[26] quoque ante felix,[n] dignus nunc[27] victoria [§. 7. Pompeius visus est; et Mithridaticæ provinciæ[28] facta est accessio.[29] [o] Ille dispersam toto mari pestem semel et in perpetuum[30] volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe cum classibus suis, et socia- [§. 8. libus[p] Rhodiorum, abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti et Oceani ora[q] complexus est. Gellius[r] Tusco mari[s] impositus; Plotius[t] Siculo. Gratilius[31] [u] [§. 9. Ligusticum[32] sinum,[v] Pompeius[33] Gallicum[w] obsedit, Torquatus[x] Balearicum,[y] Tiberius Nero[z] Gaditanum fretum,

grassabantur Ms. Reg. Q, e glossemate.—26 Sic Ms. Malliab. Ed. Junt. Gryph. Stad. Sed *scylla* Ms. Pal. 1. *sic illa* Ms. Pal. 2. Ryck. Regg. Flor. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 3. Ed. pr.—27 *Nunc* aberat a Ms. Voss. 3. Ceterum in Voss. 2. erat: *sic ille quoque ante et felix dignus victoria P. v. e.* Ms. Naz. *sic felix et dignus victoria Pompeius.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. *sic fœlix ille et dignus vict. Pomp.* Ed. Lips. 2. Ven. *sic felix ille ante et dignus nunc victoria.* Ed. Blanc. *sic ille ante felix Pompeius, nunc quoque dignus victoria visus est.*—28 *Mythridatice provincie* Ed. Lips. 1. 2. 3. *et Mithrid. provinc.* Ed. Stad. Zeu. *et* [*pirata*] *Mithr. prov.* Ed. Blanc.—29 *Facta accessio* Ms. Naz. Pall. Ryck. Flor. Berol. Duisb. Voss. 3. Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Duk. 1. 2. *factus accessio* Mss. Regg. Malliab. Voss. 1. 2. Fran. Ed. Lugd. Zeu. Blanc. Amstel.—30 *Imperpetuū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—31 *Gratillius* Mss. Vin. nonnulli, Berol. Duisb. Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *Graculus* Ms. Ryck.—32 *Ligustinum* Ed. Stad. Pont.—33 *M. Pomponius* Ed. Stad. Pont.—34 *Len-*

NOTÆ

[n] *Ante felix*] 'Ante,' capite superiori, ad quod respexit Florus; non vero ad tempus; neque enim adhuc Mithridatem debellaverat.

[o] *Et Mithridaticæ provinciæ facta est accessio*] Provincia hic est bellum, quod Consuli peragendum demandatur. Mithridatico igitur bello alterum, nempe Piraticum, accessit.

[p] *Socialibus*] Sociales et socii proprie dicuntur milites, qui una navigant. Græcis ἕταροι, millies apud Homer.

[q] *Utraque Ponti et Oceani ora*] Porcius Cato Propontidem Ponti Euxini, Tiberius Nero Gaditanum fretum, Oceani ora, insederant, et sic utraque Ponti et Oceani ora Pompeius complexus.

[r] *Gellius*] Puto fuisse L. Gellium Publicolam.

[s] *Tusco mari*] Quod et Tyrrhenum nominatur.

[t] *Plotius*] Puto esse Aulum Plotium, de quo in Epitome Liviana LXXIV. 'Aulus Plotius legatus Umbros, L. Porcius Prætor Marsos, cum uterque populus defecisset, prælio vicerunt.'

[u] *Gratilius*] Hunc plane ignoro quis sit. Et frustra quæras; neque enim super legatorum nominibus omnes consentiunt.

[v] *Ligusticum sinum*] Intra Corsicam et Liguriam.

[w] *Gallicum*] Circa Massiliam.

[x] *Torquatus*] L. Manlius Torquatus.

[y] *Balearicum*] Ad insulas Baleari-

qua[a] primum maris nostri limen aperitur: Lentulus[b] Libycum;[34] Marcellinus Ægyptium;[35] Pompeii[36] juvenes[c] Adriaticum; Varro Terentius[d] Ægæum,[37] et Ponticum; [§. 10. Pamphylium[38 e] Metellus;[f] Asiaticum Cæpio;[39] ipsas Propontidis[40] fauces Porcius[41] Cato[h] sic obditis[42 i] navibus quasi portam obseravit.[43 j] Sic per omnes[44] æquoris [§. 11.

tullus lybicum Ed. Lips. 1. *Lentulus lybicum* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. —35 *Ægiptium* Ed. Par.—36 *Pompei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—37 *Ægeum* Ed. Med. Par. Gryph.—38 *Et pamphylium* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—39 *Scipio* Ms. Duisb. Ed. pr. *Cæpio* Ed. Gryph.—40 *Propontidos* Ms. Fran. *Propontidas* Ms. Duisb.—41 *Portius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—42 *Obductis* Mss. Regg. *abditis* Ed. Par. 1.—43 Ita Ms. Ryck. Pal. 2. Sed *portam observavit* Ms. Naz. Pal. 1. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinshem. Zeu. Vetst. *portū observavit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Eorundem verborum *obserare* et *observare*, permutatio est in Mss. Justini XXVI. 1. 9.—44 *Omnis* Ms. Berol. Duisb. Edd. vett.,

NOTÆ

des e regione Hispaniæ.

[z] *Tiberius Nero*] Tiberius Claudius Nero.

[a] *Qua*] Qua parte.

[b] *Lentulus*] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus: sed hic locus, qui male distinctus est, sic legendus: *Lentulus Marcellinus Libycum et Ægyptium;* nam τὸ *Marcellinus* ad τὸ *Lentulus* pertinet. Et Appiauus Africum mare Lentulo Marcellino tributum fuisse aperte docet.

[c] *Pompeii juvenes*] Cn. et Sext. Pompeii, filii Pompeii Magni, qui tunc imperabat, et Gallicum fretum obsederat.

[d] *Varro Terentius*] Neque hic frustra me tempus trivisse putem, si tandem verissima conjectura, quis iste sit Varro Terentius, assequi possim. Neque enim, quod quidam somniant, de nescio quo M. Varrone Terentio Lucullo, mihi unquam probabitur; minus etiam tibi, cum rem resciveris. M. Terentius Varro, diligentissimus ille investigator antiquitatis, cujus libri de Latino Sermone et de Re Rustica ad nos pervenere, scribit alicubi, puto in II. de Re Rustica, se bello Piratico inter Delum et Ciliciam Græciæ classibus præfuisse. Num tu hic nostrum Varronem Terentium agnoscis? Ipsissimus certe est: omnia conveniunt. Immo et eum eodem bello corona navali a Pompeio magno donatum fuisse testatur Plinius: Festus etiam in *navali corona*, prout fragmentum illud supplicuit Criticæ lumen Scaliger. At inquies huic Varro Terentius, illi vero Terentius Varro nomen est. Quasi vero ubique prænominum atque cognominum ordinem servaverint veteres. Res certa est.

[e] *Pamphylium*] Intra Rhodum et Cyprum insulas.

[f] *Metellus*] Q. Cæcilius Metellus Pius, ut puto.

[g] *Cæpio*] Q. Servilius Cæpio.

[h] *Porcius Cato*] L. Porcius Cato, cujus meminit Epitom. Liv. LXXIV. Vide supra Not. t. p. 220.

[i] *Obditis*] Transversis. Gallice, *mises de côté.*

[j] *Obseravit*] Male alii *observavit;* nam τὰ *quasi portam* probant legendum *obseravit.*

portus, sinus,[k] latebras, recessus, promontoria,[45] freta,[l] peninsulas,[46] quicquid piratarum[47] fuit, quadam indagine[m] inclusum et oppressum est. Ipse Pompeius in [§. 12. originem fontemque belli Ciliciam versus est:[48] nec hostes detrectavere[49] certamen, non ex fiducia,[50] sed quia oppressi erant, ausi[51] videbantur;[n] sed nihil tamen[52] amplius, [§. 13. quam ut ad primum[53] ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa[54] undique rostra viderunt, abjectis statim telis remisque, plausu undique pari, quod supplicantium[55] signum fuit, vitam petiverunt. Non alias[56] tam incruenta [§. 14. victoria usi unquam[57] sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum[58] singulari consilio ducis, qui maritimum genus[o] a conspectu longe removit[p] maris, et mediterraneis[59] agris[60] quasi obligavit.[61] [q]

Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Fab. ōmis Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. —45 *Promuntoria* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—46 *Pene insulas* Ms. Reg. F, Voss. Fran. *insulas* Ms. Reg. Q. *pæninsulas* Ed. Lugd. Freinsh. ubique.—47 *Piraticum* Ms. Ryck. *pyratarum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—48 *Versus est* erant in Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. (in quo est *usus est*) 3. Med. Par. Grut. Fab. Vetst. Aberant a Mss. reliquis, et Ed. pr. Duk. 1. 2. —49 *Detractavere* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—50 *Fidutia* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique.—51 *Ausuri* Ed. Blanc.—52 *Tamen* aberat a Ms. Reg. Q. Sed t̄n Ed. Lips. 1.—53 *Ut primum* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—54 *Circunfusa* Ed. Lips. 1. Par.—55 *Et supplicantium* Ms. Ryck. *quod supplicātib9* Ed. Lips. 1. 3. *quod supplicantibus* Ed. Gryph. Stad. Pont.—56 *Alia* Ms. Naz. Voss. 2. 3. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—57 *Nunquam* Ed. Med. Par. —58 Sic Ms. Naz. Reg. Q, Flor. Malliab. Fran. Sed *repertum* Ms. Pal. 1. *re perspectum* Ms. Pal. 2. superscriptum. *receptum* Ms. Reg. F. *conspectum* Ms. Ryck.—59 *Mediterranis* Ed. Lips. 1. *mediterraneum* Ed. Ven.—60 *Aquis* Ms. Duisb. Ed. pr. Abest ab Ed. Gryph.—61 *Quasi aquis oblig.* Mss. Pall. Ed.

NOTÆ

[k] *Sinus*] Littus incurvum, mare amplectens. Gallice, *Golfe.*

[l] *Freta*] Maris angustiæ. Gall. *détroit.*

[m] *Indagine*] Metaphora a re venatoria. Indago enim est plagarum series ad cingendos saltus, et includendas feras. Virgil. Æneid. IV. 'Saltusque indagine cingunt.'

[n] *Non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur*] Non ex nimia sui fiducia nobiscum pugnavere, sed id ausi videbantur, quia oppressi erant; tunc vero necessitas potius quam audacia. Sic apud Livium lib. XXI. 'Nec nunc illi, quia audent, sed quia necesse est, pugnant.'

[o] *Maritimum genus*] Cilices, Piratas.

[p] *Longe removit*] Eos in urbe Ciliciæ, quæ olim Solis dicebatur, collocavit; eamque Pompeiopolim, Pompeii urbem, appellavit.

[q] *Obligavit*] Fortiter ligavit; sic

Eodemque[62] tempore et usum maris navibus[r] recuperavit, et terræ homines suos reddidit. Quid prius[63] in hac mirere[64] victoria? velocitatem, quod[65] quadragesimo die parta[66] est? an felicitatem, quod ne una quidem[67] navis amissa[68] est? an vero[69] perpetuitatem, quod amplius piratæ[70] non fuerunt?

CAP. VII.

BELLUM CRETICUM.[1]

CRETICUM bellum, si vera volumus[2] noscere,[3] nos [§. 1.
fecimus, sola vincendi nobilem[a] insulam cupiditate. Favisse
Mithridati videbatur: hoc placuit armis vindicare. Primus
invasit insulam Marcus Antonius,[4] [b] cum ingenti [§. 2.
quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo, ut plures catenas[5]
in navibus, quam arma, portaret. Dedit itaque pœnas [§. 3.
vecordiæ.[6] [c] Nam plerasque naves intercepere hostes: captivaque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes[7] portibus [8]suis
adremigaverunt.[α] Metellus[d] deinde totam insulam igni [§. 4.

[α] *Et ita velis turgidis portibus suis appulere, instar triumphantium.*

pr.—62 *Eodem* Ed. Par.—63 *p̄us* Ed. Lips. 2.—64 *Mireris* Ms. Frau. *mirer* Ms. Ryck. Regg. Flor. Berol. Duisb. Voss. 1. 3. Ed. pr.—65 *Velocitatem? quadr.*, omisso τῷ *quod*, Ed. Lips. 2.—66 *Peracta* Ms. Flor. *parata* Ed. Ven. —67 *Quidem* aberat a Ms. Reg. Q.—68 *ām̄issa* Ed. Lips. 1. *ammissa* Ed. Lips. 3.—69 *Vero* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—70 *Pyrrate* Ed. Lips. 1. 3. *pyratæ* Ed. Lips. 2. Med. Par.

1 *Creticū bellū* Ed. Lips. 1. Par. Ven.—2 *Velimus* Ms. Ryck.—3 *Nosce* Ms. Naz.—4 *Anthonius* Ed. Ven.—5 *Plures cathenas* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. *plureis catenas* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Fab.—6 *Væcord.* Ed. Med.—7 *Crates* Ed. Ven.—8 *Portubus* Ed. Med. Par. Ven.—9 *Gnosum* Mss.

NOTÆ

obtinere, est fortiter tenere.

[r] *Navibus*] In dandi casu.

CAP. VII. *Bellum Creticum*] Anno Mundi 3876. ante Ch. Nat. 72. ab Ur. Cond. 679. sexto anno belli Piratici de quo cap. sup. Coss. L. Licinio Lucullo et Marco Aurelio Cotta.

[a] *Nobilem*] Inclytam, fabulosam, propter ibi educatum et sepultum Jovem, ut quidem vulgo credebatur.

[b] *Marcus Antonius*] Pater Antonii, postea Triumvir fuit.

[c] *Vecordiæ*] Proprie est turbati et mali animi morbus.

[d] *Metellus*] Q. Cæcilius Metellus

ferroque populatus, intra castella et urbes redegit, et Cnossum,[9] [e] et Erythræam,[10] [f] et, ut Græci dicere solent, 'urbium matrem'[g] Cydoneam :[b] [11] [h] adeoque sæve in captivos [§. 5. consulebatur,[12] ut veneno se plerique conficerent :[c] [13] alii deditionem suam ad Pompeium[14] absentem mitterent. Et[15] cum ille res[16] in Asia gerens, eo quoque[17] præ- [§. 6. fectum misisset Antonium,[18] [i] in aliena[19] provincia inclytus[20] fuit: eoque infestior[21] Metellus in hostes jus victoris[22] exercuit: victisque Lasthene et Panare, Cydoneæ[23] ducibus, victor rediit.[24] Nec quicquam amplius tamen[25] de

[b] *Postea cum Metellus igne et ferro vastaverat totam insulam, hostes repulit intra castella et urbes Cnossum, Erythræam, et Cydonam matrem urbium, ut* eam *Græci solent vocare.*

[c] *Et tam crudeliter decernebatur in captivos, ut multi se corrumperent veneno.*

Regg. *Gnoson* Ms. Ryck. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Gryph. Pont.—10 *Nerithream* Ms. Pal. 1. *Herithream* Ms. Duisb. Ed. pr. *Terithream* Ms. Pal. 2. Fran. *Territhream* Ms. Voss. 2. *Cryteram* Ms. Ryck. *Erytreā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—11 Sic Ms. Naz. Pall. Reg. F, Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Fab. Sed *Ciconeam* Ms. Ryck. *Sidonicam* Ms. Reg. Q. *Cydoniam* Ms. Voss. 1. 3. Ed. Grut. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2. *Cydonam* Ms. Voss. 2. Ed. Stad. Lugd. Zeu. *cydonā* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—12 *Consulebantur* Ed. Lips. 1. 2. 3.—13 *Veneno plerique interficerentur* Ms. Voss. 2. *ven. sese pl. conf.* Ed. Lips. 1. 3. *ven. plerique sese confic.* Ed. Lips. 2.—14 *Ponpeium* Ed. Lips. 1. —15 *Et* omittit Ed. Blanc.—16 *Rex* Ms. Ryck.—17 *Eoque* Ms. Malliab. Fran. *eo* Ed. Blanc.—18 *Octavium* Ed. Stad. Pont.—19 *Illa* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—20 *Inclitus* Ms. Pal. 1. 2. et Duk. plerique, Ed. pr. Sed *irritus* Mss. Vin. Naz. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Lugd. *irrisus* Ed. Stad. Pont. Zeu. Blanc. *iratus* Ms. Ryck. —21 *Infestius* Ed. Stad. Pont.—22 *Victoriæ* Ed. Vetst. Amstel.—23 *Panace, Cydoce* Ms. Pal. 2. *et Panaræ, Cydonæ* Ed. Med. Pro *Cydoneæ, Cydonæ* Ms. Ryck. Malliab. Berol. Ed. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *Cydones* Ms. Fran. *cydone* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Cydoniæ* Ed. Amstel. Ab Ms. Duisb. aberant, ut ab Ed. pr., verba: *victisque...rediit.*—24 *Redit* Ms. Naz. Lips. 1. 3. Ber. Par. Pont.—25 *tn̄* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

Cretam petiit sexto anno post Antonium, et intra triennium bellum confecit.

[e] *Cnossum*] Urbem Cretæ ad Septemtrionem.

[f] *Erythræam*] Urbem Cretæ ad Erythræum promontorium, et ab eo sic dictam.

[g] '*Urbium matrem*'] Cujusdam Poëtæ Græci locum Noster intelligit; qui tamen nunc quidem non succurrit.

[h] *Cydoneam*] Cydonea vel Cydonia, urbs Cretæ ad Orientem.

[i] *Antonium*] Quis sit iste Antonius, sane nescio. Dio non Antonium, sed Octavium vocat, qui a Pompeio Cretam missus.

tam famosa[j] victoria, quam cognomen 'Creticum,' reportavit.

CAP. VIII.

BELLUM BALEARICUM.

QUATENUS[1] Metelli Macedonici[a] domus bellicis [§. 1. nominibus assueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto,[b] mora non fuit, quin alter quoque[2] Balearicus vocaretur. Baleares[c] per idem[3] tempus insulæ[4] piratica[5] rabie [§. 2. corruperant maria.[6] Homines feros atque sylvestres mireris ausos[7] a scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam[d] inconditas[8] rates,[9] et prænavi- [§. 3.

1 *Quatinus* Ed. Med. Par.—2 *Quoque* aberat a Ms. Reg. Q, Berol. Malliab. Duisb. Ed. pr.—3 *Id* Ms. Reg. Q. Abest ab Ed. Ven.—4 *Insulæ* abest ab Ed. Blanc.—5 *Pyratica* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—6 *Maria corruperant* Ms. Ryck. Berol. Malliab. Duisb. Fran. Ed. pr.—7 *Aus*9 Ed. Lips. 3.—8 *In conditas* Ed. Lips. 3.—9 *Naves* Ms. Pal. 1. e glossemate.—

NOTÆ

[j] *Famosa*] Nota, 'famosa' in bonam partem, raro, quod sciam, reperias.

CAP. VIII. *Bellum Balearicum*] Anno Mundi 3827. ante Ch. Nat. 121. ab Ur. Cond. 630. Coss. Q. Cæcilio Metello Balearico, et T. Quintio Flaminio.

[a] *Metelli Macedonici*] Qui ex devicta Macedonia Macedonici nomen reportaverat. Vide lib. II. 14.

[b] *Altero ex liberis ejus Cretico facto*] In his verbis duo gravissimi errores. Primus in eo est, quod Q. Cæcilium Metellum, qui Cretam devicit, Creticum dictum facit, ante quam hic alter Metellus Balearicus dictus fuerit; cum constet, hunc Balearicum cognominatum fuisse totis circiter sexaginta annis antequam prior ille Creticus diceretur. Quod ex iis quæ utrique capiti præmisimus facile colliges. Alter vero error est, quod hunc Metellum Balearicum illius Metelli Cretici fratrem dicit, et utrumque Metelli Macedonici filium; cum certum sit Metellum Creticum, non Metelli Macedonici, sed ejus filii L. Metelli Dalmatici, qui Balearici frater fuit, filium fuisse. Ita ut sic generis series sit ducenda: Q. Cæcilius Metellus Macedonicus, ex quo Q. Cæcilius Metellus Balearicus, et L. Metellus Dalmaticus, cujus posterioris, Dalmatici scilicet, Q. Cæcilius Metellus Creticus filius fuit. Ergo Metelli Macedonici non filius, sed nepos. Tamen ut Floro suppetias feras, verum esse queat quod habet Salmasius, plerumque liberorum appellatione nepotes, pronepotes etiam contineri.

[c] *Baleares*] E regione Hispaniæ. Alibi dictum.

[d] *Ascendere etiam*] Istud 'etiam' a superioribus pendet, 'mireris ausos saltem maria prospicere:' quasi di-

gantes[10] subinde inopinato impetu terruere.[a] [11] Sed [§. 4. cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere: et primo impetu ingenti lapidum saxorumque[12] nimbo[13] classem operuerunt.[14] Tribus quisque fundis præliatur.[15] Certos [§. 5. esse quis miretur[16] ictus, cum hæc sola genti[17] arma sint,[e] id unum ab infantia[18] studium? Cibum puer a matre non accipit, nisi quem, ipsa monstrante, percussit.[19] Sed [§. 6. non diu lapidatione terruere Romanos:[20] postquam cominus[21] [f] ventum est, expertique rostra, et pila venientia,[g] pecudum in morem clamore sublato petierunt[22] fuga littora: dilapsique[23] in proximos tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

CAP. IX.

EXPEDITIO IN CYPRON.

Aderat fatum insularum. Igitur et Cypros[1] recepta [§. 1. sine bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, et [§. 2.

[a] *Conscendere etiam naves infabres, et postea prætercurrentes turbavere inexpectato impetu.*

10 *Pernavigantes* Ms. Ryck.—11 *Terrere* Ms. Ryck. Pal. 1. Flor. Berol. Duisb. Ed. pr.—12 *Saxorum* Ms. Ryck.—13 *Nymbo* Ed. Lips. 2.—14 *Operue'* Ed. Lips. 1. *operuere* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—15 *Præliantur* Ed. Fab.—16 *Miratur* Ed. Lips. 2. *meretur* Ed. Lips. 3.—17 *Gentis* Ms. Voss. 1.—18 *Abinfātia* Ed. Lips. 1.—19 *Monstravit percussit* Ed. Lips. 1. . *onstravit, perc.* Ed. Lips. 2. Pro *percussit, percuserit* Ms. Ryck. *percusserit* Ms. Reg. Q, Ed. Amstel.—20 *Romanos terruere* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—21 *Cōminus* Ed. Lips. 1. 3.—22 *Pecierunt* Ed. Lips. 1. 2. 3.—23 *Dilapsi* Ms. Ryck. *elapsique* Ms. Voss. 3. *dilapsi quæ* Ed. Par.

1 Sic Mss. Duk. plerique. Etiam Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par.

NOTÆ

cat, sed non contenti maria prospexisse, inconditas etiam rates ascendere.

[e] *Cum hæc sola genti arma sint*] Ab ipsis etiam armis, a lapidum jactu, quod Græce βάλλειν dicitur, nomen sortiti.

[f] *Cominus*] Prope.

[g] *Pila venientia*] Pila, quæ corpus penetrabant, ut puto, et notandum.

Cap. ix. *Expeditio in Cypron*] Anno Mundi 3892. ante Ch. Nat. 56. ab Urbe Cond. 695. Coss. L. Calpurnio Pisone, et A. Gabinio.

ob hoc[2] Veneri sacram,[a] Ptolemæus[3] [b] regebat. Sed[4] [§. 3. divitiarum[c] tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium populus,[5] et donare regna consuetus, Publio Clodio Tribuno[6] duce,[7] [d] socii vivique regis confiscationem[8] mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præ- [§. 4. cepit.[9] Ceterum Porcius[10] Cato[11] Cyprias opes [§. 5. liburnis[e] per Tiberinum ostium[12] invexit: quæ res latius[f] ærarium[13] populi Romani, quam ullus triumphus, implevit.

CAP. X.

BELLUM GALLICUM.

Asia Pompeii[1] manibus subacta.[a] Reliqua,[2] quæ [§. 1. restabant in Europa, fortuna in Cæsarem transtulit. Re-

Ven. Stad. Lugd.—2 *Ab hoc* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Junt. Ven. *adhoc* Ed. Blanc.—3 *Ptholemeus* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Ptolomæus* Ed. Med. Par. *Ptholemæus* Ed. Ven. ubique. *Ptolomæus* Ms. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr.—4 *Et* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Lugd. Pont.—5 *Populus Ro.* Ms. Ryck. quod glossema redolet.—6 *Plebis* add. Ed. Stad. Pont.—7 *Ducem* Ed. Par.—8 *Confiscatõe* Ed. Lips. 2.—9 *Percepit* Ed. pr.—10 *Portius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—11 *Cato Uticensis* Ms. Ryck.—12 *Tyberinum hostiũ* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—13 *Erarium* Ed. Lips. 1.

1 *Pompei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—2 Ita Ms. Naz. Ryck. Regg. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *reli-*

NOTÆ

[a] *Veteribus divitiis abundantem, et ob hoc Veneri sacram*] Certe hic error est, nec idonea hæc assertio: dives est; ideoque Veneri sacra. Deinde cur infra, 'sed divitiarum tanta erat fama.' Si hic de divitiis egit Noster, certe hæc satis valida sunt argumenta, quis probetur legendum *veteribus deliciis;* quo facto rationem habes, cur Veneri sacra dicatur.

[b] *Ptolemæus*] Ut puto hic est Ptolemæus Dionysius, qui et Auletes dicebatur.

[c] *Sed divitiarum*] 'Sed' est transitio.

[d] *Publio Clodio Tribuno duce*] Is Clodius legem tulit, ut ejus bona publicarentur, quod se olim a Piratis captum non redemisset. Ducem igitur illum ob latam legem vocat noster.

[e] *Liburnis*] Liburna parva quædam navigia a Liburnis Illyridis populis dicta. Horat. 'Ibis liburnis, inter alta navium, Amice, propugnacula.'

[f] *Quæ res latius*] Confectam pecuniam 7000. talentorum scribit Plutarch. in Caton.

Cap. x. *Bellum Gallicum*] Eodem anno, quo expeditio in Cypron Capite superiori.

[a] *Asia Pompeii manibus subacta*] Vide supra cap. 5.

stabant autem immanissimi[3] gentium Galli,[b] atque [§. 2. Germani:[c] et, quamvis[4] toto orbe divisa,[5] [d] tamen[6] qui[7] vinceret, habuit Britannia.[8] [e] Primus Galliæ motus ab Helvetiis[f] cœpit: qui Rhodanum inter et Rhenum siti, non sufficientibus[9] terris, venere sedes[10] petitum, incensis mœnibus suis: hoc sacramentum[11] fuit, ne redirent.[g] Sed [§. 3. petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso,[12] abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes[13] suas, quasi greges in stabula pastor,[14] deduxit.[15] Sequens[16] longeque[17] [§. 4. cruentior pugna Belgarum,[18] [h] quippe pro libertate pugnantium. Hic cum multa Romanorum militum insignia, tum

quas Ms. Pal. 1. *reliquias* Ms. Pal. 2. et Duk. ceteri, Ed. pr.—3 *Inmanissimi* Ed. Lips. 1.—4 *Quanvis* Ed. Lugd. ubique.—5 Sic Ms. Pal. 2. Sed *divisi* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. Ber. Med. Par. 2. Ven. *divisit* Ed. Par. 1. *divisi Brithani* Ms. Ryck. *divisam* Ms. Pal. 1. Regg. Duisb. Fran.—6 *T̄n* Ed. Lips. 1.—7 *Quam* Ms. Fran. Voss. 3.—8 *Britanniam* Mss. Duk. omnes, excepto Voss. 3. *Britaniam* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 3. Junt. Ven.—9 *Siti, suffic.* Ed. Ven.—10 Sic Ms. Pal. 2. Berol. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Grut. Fab. Vetst. Sed *sedem* Ms. Ryck. Naz. Pall. Flor. Malliab. Duisb. Voss. 2. Regg. Fran. Ed. pr. Amstel. Duk. 1. 2. *sede* Ms. Voss. 1.—11 *Sacrū* Ed. Lips. 1. 2. 3.—12 *Reciso* Ms. Ryck. *resciso* Ms. Voss. 3.—13 *Ædes* Ms. Pal. 1. *edes* Ms. Voss. 2.—14 *Pastorum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—15 *Deduxit, et atroci prælio commisso muro cinxit* Ms. Voss. 3.—16 Ms. Pal. 2. hinc incipiebat Caput novum. —17 Ita Ms. Naz. Ryck. Regg. Voss. Flor. Sed *longe* Mss. Vin. et Duk. ceteri, Ed. pr. Vin. Stad. Pont. Fab.—18 *Nerviorum* Ed. Ald.—19 Sic Ms.

NOTÆ

[b] *Galli*] De quibus supra dictum est.

[c] *Germani*] Populi supra Illyrium, quorum regio totius Europæ latissima est.

[d] *Toto orbe divisa*] Idem Virgil. Eclog. I. 'Et penitus toto divisos orbe Britannos.' Nam ora Gallici littoris finis orbis putabatur.

[e] *Britannia*] Trium insularum Britannicarum ad Oceanum Occidentalem maxima. Gall. *Angleterre.*

[f] *Helvetiis*] Olim Galliæ populi, nunc inter Germanos, inter Juram montem, Rhenum, et Rhodanum flumina, Lemanumque lacum. Gall. *Les Suisses.*

[g] *Hoc sacramentum fuit, ne redirent*] Is mos erat populis patriam deserentibus, ingenti quodam juramento se nunquam redituros polliceri. Sic apud Horat. 'Phocæorum Velut profugit execrata civitas.' Et infra: 'Sed juremus in hæc: simul imis saxa renarint Vadis levata, ne redire sit nefas.' Helvetii vero non jurejurando, sed dirutis suis mœnibus viam reditu præcidere.

[h] *Belgarum*] Galliæ Belgicæ populi. Hic autem Nervios Noster intelligit, qui in Belgis numerabantur.

illud egregium ipsius ducis:[i] quod, nutante in fugam[19] exercitu, rapto[20] fugientis[21] e manu scuto, in primam[22] volitans aciem, manu prælium restituit.[a][j] Inde cum Vene- [§. 5. tis[k] etiam navale bellum: sed major cum Oceano, quam cum ipsis navibus rixa: quippe illæ rudes et informes,[23] et statim[24] naufragæ, cum[25] rostra sensissent:[26] sed hærebat in vadis[27] pugna, cum æstibus solitis[28][l] cum[29] ipso certamine[m] subductus Oceanus intercedere bello videretur.[b] Illæ quoque accessere diversitates pro gentium loco- [§. 6. rumque natura. Aquitani,[n] callidum genus, in speluncas se recipiebant: jussit includi.[o] Morini[30][p] dilabebantur[31] in sylvas: jussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit [§. 7. Gallos: fraudibus agunt. Induciomarus[32] Treviros,[q][33]

[a] *Hic et multa Romanorum militum præclara facinora, et præcipue illud ipsius ducis eximium, quod exercitu inclinante in fugam, erepto clypeo e manu fugientis, ad primam aciem volans, pugnando prælium erexit.*

[b] *Sed prælium in vadis restabat, cum Oceanus constitutis motibus in media pugna recedens videretur se bello interponere.*

Flor. Voss. 3. Berol. Sed *in fuga* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—20 *Rupto* Ed. Lips. 2.—21 *Fugiente* Ed. Par. —22 *Primum* Ed. Lips. 3.—23 *In formes* Ed. Lips. 1.—24 *Statim* omissa Copula, Ed. Par.—25 *Cum* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—26 *Sensisset* Ed. Ven.—27 *Vado* Ed. Lips. 1. 2. 3.—28 *Solutis* Ms. Pal. 2. *solutus* Ms. Pal. 1. Duisb. Regg. Fran. Voss. 1. Ed. pr.—29 *Tum* Ed. Lips. 3.—30 Sic emendavit Vinetus. Nam *mora* Mss. Vin. Naz. (in quo eadem manu supra scriptum erat *nec*) et Duk. plerique, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. *nec mora* Ms. Pal. 1. *mox* Ms. Voss. 3. Ed. Ald.—31 *Dilabebatur* Ed. Gryph.—32 *Indutiomarus* Mss. Vin. nonnulli, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Indutiomaris* Ed. Lips. 3. *Inductiomarus* Mss. Vin. Duisb. Ed. pr.—33 *Treveros* Mss. Vin. Duisb. Fran.

NOTÆ

[i] *Ipsius ducis*] Cæsaris.

[j] *Manu prælium restituit*] De hoc Sueton. cap. 62. ‘Inclinatam aciem solus sæpe restituit, obsistens fugientibus, retinens singulos, et contortis faucibus convertens in hostem; et quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti cuspide sit comminatus, alius in manu retinentis reliquerit signum.’

[k] *Venetis*] Veneti Galliæ populi in ipso Oceani Gallici littore.

[l] *Æstibus solitis*] Æstum dicit maris recessum.

[m] *Cum ipso certamine*] Error turpis. Scribe, *in ipso*.

[n] *Aquitani*] Galliæ populi, quorum regio Aquitania.

[o] *Jussit includi*] Cæsar scilicet.

[p] *Morini*] Belgii populi.

[q] *Treviros*] Treviri vel Treveri, Galliæ Belgicæ populi.

Ambiorix[34] convocavit Eburones:[r] utrique, absente Cæsare conjuratione facta,[35] invenere legatos:[s] sed ille[t] [§. 8. fortiter a Dolabella[36 u] summotus est, relatumque regis caput: hic,[v] insidiis in valle dispositis, dolo perculit:[w] itaque et castra direpta sunt, et aurum ablatum. Cottam[37] cum Titurio[38] Sabino legato[39] ibi[40] amisimus. Nec ulla de rege[x] mox ultio: quippe perpetua trans Rhenum[41] fuga latuit.[y] Nec Rhenus ergo[42] immunis: nec enim[43] fas [§. 9. erat, ut liber esset receptator hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius[z] pugna, justissimis quidem ex causis. [§. 10. Ædui[a] de[44] incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti[b] superbia?[45] Cum legati[c] [§. 11. dicerent, ‘Veni ad Cæsarem:’ ‘Quis est autem[46] Cæsar?’

Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—34 *Ambiotrix* Ed. Gryph.—35 *Fcā* Ed. Lips. 1.—36 *Dolobella* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *T. Labieno* Ed. Stad. Pont.—37 *M. Cottam* Mss. Vin. Ryck. Naz. Pal. 2. Regg. Malliab. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. *L. Cottam* Ms. Pal. 1.—38 *Tiburio* Ed. Par. *Tigurio* Ed. Lips. 3.—39 *Legato* aberat a Ms. Reg. Q. Ed. Blanc. *legatos.*—40 *Ibi* omittunt Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—41 *Trāsrhenū* Ed. Lips. 1. Par. In Lugd. est *Renum*, ubique.—42 *g̊* Ed. Lips. 1.—43 *Etiam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—44 *Hædui de* Ms. Pal. 2. Reg. Q, Toll. Sed *Edui de* Ms. Ryck. Ed. Ald. *Hæcavi de* Ms. Voss. 1. *Hecca vi de* Ms. Pal. 2. Ed. pr. *Eccani*, vel *Heccaui, de* Mss. Vin. *Hæc autem* Ms. Voss. 2. *Hæc avide* Ms. Voss. 3. Ed. Ber. Med. Par. Junt. *hec avide* Ed. Lips. 1. 2. 3. *hæc avide* Ed. Ven. *Cecani de* Ed. Sab. *Sequani de* Ms. Reg. F. *Sequani enim de* Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. *Hædui enim de* Ed. Gryph. Freinsh.—45 Sic Ms. Pal. 1. 2. Ed. pr. Sed *Ariovisti regis sup.* Ms. Naz. Ryck. Fran. Voss. Malliab. (in quo tamen tantum ascriptum erat) Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont.

NOTÆ

r *Eburones*] Galliæ Belgicæ itidem populi. Horum regio Gall. vocatur, *Liege*.

s *Legatos*] Cottam et Titurium Sabinum.

t *Sed ille*] Induciomarus.

u *A Dolabella*] Hic errasse Nostrum puto; neque enim Dolabella Treviros vicit, sed Labienus; et Labienum vocat Dio.

v *Hic*] Ambiorix.

w *Dolo perculit*] Nota ‘perculit’ neutropass. pro perculsus fuit.

x *De rege*] Induciomaro.

y *Latuit*] Quis *latuit?* Fuit cum legendum putarem *latuere*, Treviri scilicet et Eburones; sed nil mutandum: *latuit*, scilicet Ambiorix, quamvis remotior paulo sit. Et hic cum commentariis Cæsaris consentit Noster, quos procul dubio legerat.

z *Contra Germanos illius*] Illius Rheni scilicet.

a *Ædui*] Galliæ populi, alibi dictum. Male in al. Cod. legitur *Sequani*.

b *Ariovisti*] Germanorum ducis.

c *Legati*] Romanorum.

et, 'Si vult,[47] veniat,' inquit: et, 'Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num[48] ego me interpono Romanis?' Itaque tantus gentis novæ[49] terror in castris, ut [§. 12. testamenta passim etiam in principiis[50] [d] scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eo magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum [§. 13. fuerit, nullo magis exprimi potest,[51] quam quod, elatis super caput scutis, cum se testudine[52] [e] barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt: et inde in jugulos gladiis descendebant. Iterum[53] de Germano[54] Tencteri[55] [f] [§. 14. querebantur. Hic vero jam Cæsar ultro[56] Mosulam[57] [g] navali

Arioiusti regis Ed. Lips. 2. Ven.—46 *Autem est* Ed. Stad. Pont.—47 *Si quid vult* Ms. Voss. 3.—48 *Non* Ms. Ryck.—49 *Novæ* abfuerat primo ab Ms. Malliab., postea ascriptum. Aberat etiam a Ms. Ryck.—50 *Etiam principibus* Ms. Duisb. Ed. pr. *et in principiis* Ms. Ryck. Flor. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *in principiis,* omissa Conjunctione, Ed. Stad. Pont.—51 *Pōt* Ed. Lips. 1.—52 *Se veluti testudine* Ms. Reg. F, Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—53 *Iterum vero* Ms. Ryck. Duisb. Berol. Ed. pr. *iterum uno* Ed. Lips. 1. 2. Med. Par. Ven. *iterum unum* Ed. Lips. 3. *iterum ubi* Ed. Gryph. Stad. Pont.—54 *De Germanis* Mss. Vin. Fran. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—55 *Centeri* Mss. Vin. Duk. plerique. *Tenchateri* Ed. Gryph. *Treviri* Ms. Reg. Q. *cētenari* Ed. Lips. 1. Par. 2 *cētenarii* Ed. Lips. 3. *centenarii* Ed. Lips. 2. Med. Par. 1. Ven. *Menapii* Ed. Stad. Pont.—56 *Ultra* Mss. Vin. Pal. 2. Voss. Ed. Junt. Ven. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst. —57 *Mosellam* Ms. Reg. Q, Ed. Zen. *Mossilam* Ms. Fran. *Mossellam* Ms. Pal. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. *Massiliam* Mss. Vin. Ryck. Reg. F, Voss. Duisb. (in cujus tamen margine manus recentior ascripserat *Mosellam).* Ed. Med.

NOTÆ

[d] *In principiis*] Principia, est spatium quoddam in mediis castris, ubi fortissimi tendebant, præcipua item signa defixa.

[e] *Testudine*] Testudo est junctio corporum armorumque, et scuta partim lateribus applicata, partim capitibus superlata. Græcis συνασπισμὸς, *conscutatio,* dicitur.

[f] *Iterum de Germano Tencteri*] Hic a Cæsare dissentit Noster. Cæsar enim tunc primum Rhenum transiit postquam Tencterorum magnam stragem edidisset. Vide Comment. Cæsaris, IV. 4. Quid igitur? Scribendum fuerat, *Iterum de Germano Galli querebantur:* sed suo more fecit Florus, qui τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν ὠλιγώρησεν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπεμελήθη φράσεώς τε καὶ εὐφωνίας· hoc est, ut magni illius interpretis verbis utar, *Minus sane multam in veri pervestigatione quam in exornanda componendaque oratione industriam posuit. Tencteri* Germaniæ populi prope Rhenum, Luppiam, et Lonam fluvios habitantes.

[g] *Mosulam*] Mosula, sive Mosella, Galliæ Belgicæ fluvius. Gallice, *Moselle.*

ponte transgreditur, ipsumque Rhenum: et Hercyniis[58] [h] hostem quærit[59] in sylvis; sed in saltus[60] et paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana vis. Nec semel[61] Rhenus, sed[62] [§. 15. iterum quoque, et quidem ponte facto,[63] penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe cum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo, captum viderent, fuga rursus in sylvas ac[64] paludes: et,[65] quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere, qui[66] vincerentur. Omnibus terra marique [§. 16. captis,[i] respexit Oceanum, et quasi hic Romanus[67] orbis[j] non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata[68] Britanniam petit. Transit[69] mira celeritate: quippe qui[70] tertia vigilia[k] Morino[71] solvisset a portu,[l] minus quam medio die insulam[72] ingressus est. Plena erant [§. 17. tumultu hostico littora: et trepidantia[73] [m] ad conspectum

Mosam Ed. Ven. Stad. Pont. *Monsulam* Ed. Gryph.—58 *Hyrciniis* Ed. Lips. 1. 2. Med. Par. 2. *hyrcinis* Ed. Par. 1. *hirciniis* Ed. Lips. 3. Ven. *herciniis* Ed. Gryph.—59 *Querint* Ed. Ven.—60 *In silvas* Mss. Regg. Malliab. Pal. 2. *in silvis* Ms. Fran.—61 *Sel'* Ed. Lips. 1. *simul* Ed. Ven.—62 *Et* Ms. Naz. Ryck. Regg. Berol. Duisb. Fran. Voss. Edd. vett. omnes, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—63 *Fcō* Ed. Lips. 1.—64. *Et* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—65 Ita Ed. Vin. Stad. Lugd. Sed *sed quod* Ms. Naz. Pall. et Duk. omnes, Edd. vett. omnes, in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Duk. 1. 2.—66 *Que* Ed. Lips. 2.—67 Sic Ms. Naz. Pal. 2. Fran. a manu prima Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Sed *Romanis* Ms. Fran. a manu secunda, Regg. Duisb. Voss. 2. 3. Ed. pr. Lips. 2. Med. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Freinsh. Fab.—68 *Cōperata* Ed. Lips. 1.—69 *Petit. In Britanniam transit* Ms. Ryck. Pall. Regg. Toll. Duisb. Voss. 1. 2. Fran. Ed. Lips. 1. (in quo tamen scriptum est *britaniā*) 3. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *transit*, omisso τῷ *petit*, Ms. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 2. Med. Par. Freinsh.—70 Sic Ms. Naz. et Duk. fere omnes, Edd. vett., ut pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Freinsh. Sed *quum* Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—71 *Marino* Ms. Ryck. Reg. F. *Mario* Ms. Voss. 3. *Moma* Ms. Voss. 1. 2.—72 *In insulam* Ms. Flor. Malliab.—73 *Trepidantium*

NOTÆ

[h] *Hercyniis*] Alibi dictum.

[i] *Omnibus terra marique captis*] Hic errat Noster. Cæsar enim, ut ex tabulis patet, jam bis Germaniam petierat antequam Treviros et Eburones devicisset.

[j] *Hic Rom.* [*Romanis*] *orbis*] Optime in Edit. Salmasii, *Romanus*.

[k] *Tertia vigilia*] Noctes in quatuor vigilias dividebantur, singulæ vigiliæ tribus horis constabant. Tertia igitur vigilia incipere poterat a media nocte.

[l] *Morino solvisset a portu*] Morinus portus est in Gallia Belgica.

[m] *Trepidantia*] Præ nimio metu festinantia.

rei novæ[n] carpenta volitabant: itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma et obsides[o] accepit a trepidis: et ulterius iisset,[74] nisi improbam classem[p] naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in[75] Galliam, classe ma- [§. 18. jore, auctisque copiis,[76] in eundem rursus Oceanum, eosdemque[77] rursus Britannos,[78] Calidonias[79] secutus in sylvas,[80 q] unum quoque e[81] regibus Cavelianis[82 r] in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ,[83] sed [§. 19. nomini[s] studebatur[c 84]) cum majore, quam prius, præda revectus[85] est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, et propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima [§. 20. omnium eademque novissima conjuratio fuit Galliarum:[86] cum omnes pariter Arvernos[87] atque Biturigas,[88 t] Carnu-

[c] *Non enim provincia, sed fama quærebatur.*

Ed. Stad. Pont.—74 *Isset* Ms. Duisb. Fran. Edd. vett. omnes, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *esset* Ms. Ryck.—75 *Ad* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—76 Sic Ms. Naz. Ryck. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Pont. Sed *auctisque admodum copiis* Mss. Pall. Regg. Duisb. Fran. Berol. Flor. Ed. pr. Grut. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *auctisque in modum copiis* Ms. Malliab.—77 *Eos denique* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—78 *Brytannos* Ed. Med.—79 *Calydonias* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *calidonios* Ed. Ven.—80 *Silvas*, omissa Præpositione, Ms. Pal. 1. *insulas* Ms. Pal. 2. Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr.—81 *Est* Ed. Ven.—82 Ita Ms. Ryck. Naz. Pall. Duisb. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *Callidonianis*, vel *Cavelianis*, vel *Cavelianum* Mss. Vin. *Cavelianum* Mss. Regg. Ed. Stad. Pont. *Calidonianis* Ms. Fran. *Claudianis* Ms. Voss. 1. *Cavelanis* Ms. Berol. Malliab. Voss. 3. Ed. pr. Gryph. Stad. marg. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *Cassivellaunum* Ed. Ald. *Cassivelauni* Ed. Blanc.—83 *Provinciis* Ed. Stad. Pont.—84 *Studebat* Ms. Voss. 2. 3.—85 *Reversus* Ed. Lips. 1. fortassis e glossemate.—86 *Gallorum* Ed. Lips. 2. Et hoc vereor ne sit glossema.—87 *avernos* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—88 *bytu-*

NOTÆ

[n] *Rei novæ*] Navium, quæ illis incognitæ.

[o] *Arma et obsides*] Idem Sueton. cap. 23. 'Aggressus est et Britannos ignotos antea: superatisque pecunias et obsides imperavit.'

[p] *Improbam classem*] Id est, audaciorem. Ita boni scriptores solent.

[q] *Calidonias sylvas*] In Anglia.

[r] *Cav.* [*Cavelanis*] An *Cavelani* nomen regulis Angliæ dari fuerit solitum nescio. Alii legunt *e regibus Cassivclaunis*, Cæsarem secuti, ubi legitur, *e regulis Cassivelaunis*. Est autem Cassivelauni oppidum in Anglia.

[s] *Non enim provinciæ, sed nomini*] Romani non Angliam in provinciæ formam redigere, sed ex ea devicta sibi nomen aliquod comparare quærebant.

[t] *Biturigas*] Bituriges Aquitaniæ populi intra Ligerim et Germaniam.

tas[89][u] simul Sequanosque contraxit,[90] ille corpore, armis, spirituque[v] terribilis, nomine etiam quasi terrore composito,[91][w] Vercingentorix:[92] ille festis diebus, et con- [§. 21. ciliabulis,[93][x] cum frequentissimos in lucis[94] haberet,[d] ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat [§. 22. tunc Cæsar, Ravennæ[y] delectum agens:[z] et hyeme[95] creverant Alpes: sic interclusum[96] putabant iter. Sed ille qualis erat[97][a] ad nuntium rei felicissimæ temeritatis[98][b] per

[d] *Cum in sylvis concionaretur eos numerosissimos.*

rigas Ed. Med. Par. Ven. *Bituricas* Mss. Vin.—89 *Carnuitas* Ms. Burdig. *Carnuntas* Ms. Naz. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 3. Ven. *Caruntas* Ed. Lips. 2.—90 *Contraheret* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. *contra* Ed. Med. Par.—91 *Et nom. et q. t. c.* Ed. Stad. Pont. *nomine adque terrorc etiam composito* Ms. Pal. 2. *nomine atque terrore etiam quasi comp.* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *nomine et quasi* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *nomine etiam quasi ad terrorem* Ed. Amstel. *nomine adæque in terrorem etiam composito* Ed. Blanc.—92 *Bergentorix* Ms. Ryck. In Mss. Duk. scriptum erat *Vergincetoris*, vel *Vergigentoris*, vel *Vergugecoris*, vel *Vergingetorix*, vel *Vergintetorrix* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *Vergingetorix* Ed. Vetst. *Vercingetorix* Ed. Ven. *Vergintorix*, *Vergirgentoris*, et *Vergingetorix* Mss. Vin.—93 Sic diserte Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Duisb. Voss. 3. Ed. Junt. Ven. Sed *et concilialibus* Ms. Pal. 1. Reg. Q, Fran. Voss. 1. 2. *et consiliabilibus* Ms. Reg. F. *et comitialibus* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinshem. Zeu. Fab. Vetst. *et comicialibus* Ed. Lips. 2. *et cōciabul'* Ed. Lips. 1. *et cōciābulis* Ed. Lips. 3.—94 *Locis* Ed. Par.—95 *Hyeme* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. ubique.—96 *Inter clusum* Ed. Lips. 1.—97 *Erat quasi* Ms. Ryck.—98 *Felicissime*, omisso τῷ *teme-*

NOTÆ

[u] *Carnutas*] Celtarum populos in Gallia; quorum regio Gallice vocatur *Chartraine*.

[v] *Spirituque*] Spiritus quandoque pro arrogantia sumitur, ut hic.

[w] *Quasi terrore composito*] Legit Salmasius *quasi ad terrorem composito*, quod præstat; sed et altera lectio retineri potest, modo majuscula litera *Terrore* scribas. Illi enim personam dat Noster, fingens eum, *Terrorem* scilicet, nomen *Vercingentorix* composuisse: vel legendum *terrori*, pro *ad terrorem*.

[x] *Concil.* [*Comitialibus*] Optime in Cod. Salmas. legitur *concilialibus*. Conciliales dies, ii dicuntur quibus in conciliis seu conciliabulis convenitur, consilii capiendi gratia. Festos autem dies elegerat Vercingentorix, ut melius latere posset, quod comitialibus diebus non ita facile potuisset.

[y] *Ravennæ*] Ravenna, urbs Italiæ in Boiis, in ipso Adriatici maris littore.

[z] *Delectum agens*] Delectum militum.

[a] *Qualis erat*] Græci dicunt ὡς εἶχεν, *ut erat:* id est, statim, sine mora. Aliter Latini dicerent, Sic.

[b] *Ad nuntium rei felicissimæ temeritatis*] Hæc omnino perturbata nemo non videt. Legit Salmas. *Sed ille qualis erat ad nuntium rei, felicissima temeritate, per invios ad id tempus, &c.* Forsan legendum, *Sed ille qualis erat*

invios[99] ad[1] id tempus montium tumulos,[2] per intactas vias et nives,[3] [c] expedita manu[d] emersus[4] [e] occupat Galliam, et[5] ex distantibus[6] hybernis castra contraxit;[f] et ante[7] in media Gallia fuit, quam ab ultima[g] timeretur. Tum ipsa [§. 23. capita belli aggressus, urbes; Avaricum[8] [h] cum quadraginta millibus[9] propugnantium sustulit; Alexiam[10] [i] ducentorum quinquaginta millium[11] [j] juventute subnixam flammis adæquavit.[e] [k] Circa Gergoviam[12] [l] Arvernorum[13] tota[14] [§. 24.

[e] *Diruit Avaricum cum quadraginta millibus defensorum, et flammis* solo *æquavit Alexiam fretam juventute ducentorum quinquaginta millium* militum.

ritatis, Ms. Pal. 2. *(rem felic. temer.)* Ed. Amstel. Blanc.—99 *Invitos* Ed. Grut. Stad.—1 *In* Ms. Reg. Q. Ab Ed. Fab. abest τὸ *ad.*—2 *Multos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—3 *Et nives* aberant a Ms. Pal. 2. In Ed. Blanc. Amstel. omissa sunt verba *vias et.*—4 Sic Ms. Pal. 2. Ed. Freinsh. Sed *emensus* Ms. Ryck. Duisb. Voss. Fran. Edd. vett. omnes ante Freinshemium, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst.—5 Omittunt copulam Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amst.—6 *Exdistantibus* Ed. Lips. 1. —7 *Ān* Ed. Lips. 1.—8 Sic et Ed. Med. Par. Sed *Alvaricum* Mss. Vin. et Duk. plerique. *salvari cū quadraginta* Ed. Lips. 1. *salva re* Ed. Lips. 2. *Salvaricū* Ed. Lips. 3. *Salvarim* Ed. Ven.—9 *Milia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *milliū* Ed. Gryph.—10 Sic Ed. Grut. Vetst. Sed *Alesiam* Mss. Vin. et Duk. plerique, Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Duk. 1. 2.—11 *Milium* Ed. Lips. 1. 3. Par.—12 *Georgoviam* Mss. Vin. Ed. Lips. 1. 3. *Georgoriam* Ms. Duisb. Ed. pr. *Gergoriam* Ms. Fran. Ed. Ven. *Gorgoviam* Ms. Voss. 1. —13 *Arvernorum* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—

NOTÆ

ad nuntium rei, (felicissima temeritas!) per invios ad id tempus, &c. Sane sic frequens loquitur Noster.

[c] *Per intactas vias et nives*] Dele *vias et.* Quod natum est ex diversa lectione olim a scriptore librario superposita, ut hunc morem eo tempore habebant. Lege igitur *per intactas nives.* Nives enim intactæ, non viæ fuerant. Res per se loquitur.

[d] *Expedita manu*] Cum quibusdam copiis levi armatura. Gall. *Avec un camp volant; sans train, sans bagage.*

[e] *Emersus* [*Emensus*] Hic pessime se dedit Freinshem. qui legit *emersus;* eleganter enim metiri et emetiri pro ire dicitur. Sic apud Plaut. in Pseudol. act. IV. sc. 4. 'Quin hinc metimur gradibus militaribus.' Quem versum male solicitavit Boxhornius.

[f] *Ex distantibus hybernis castra contraxit*] Ex hybernis copias ad se vocavit: *Il tira des troupes des quartiers-d'hiver.*

[g] *Ab ultima*] Hic ultimam vocat, quæ prima est, et Italiæ obversa.

[h] *Avaricum*] Oppidum in finibus Biturigum. Hodie *Bourges* aiunt vocari.

[i] *Alexiam*] Oppidum in Celtis.

[j] *Ducentorum quinquaginta millium*] Hic numerus fuit externorum auxiliorum quæ Alexiam petebant, ut eam obsidione liberarent. Vide Cæsar. de Bel. Gall. lib. VII. 14. In ipsa enim urbe octoginta tantum millia

belli moles fuit: quippe cum octoginta millia[15] muro,[16] et arce, et abruptis defenderent,[17] maximam civitatem[18] [§. 25. vallo, sudibus, et fossa,[m] inductoque fossæ flumine,[n] ad hoc decem et octo[19] castellis, ingentique lorica[20][o] circumdatam,[21] primum fame domuit: mox audentem eruptiones in vallo gladiis sudibusque concidit:[f] novissime in deditionem redegit. Ipse ille rex,[p] maximum[22] [§. 26. victoriæ decus, supplex cum in castra venisset, tum et[23] phaleras[24][q] et sua arma ante Cæsaris genua[25] projecit:

[f] *Circa Gergovium Arvernorum* urbem *tota vis belli fuit; nam cum octoginta millia* militum *murus et excisa* saxa *defenderent, primum eam maximam civitatem fame concussit, cinctam vallo, palis, fossa, et fluvio in fossam ducto, insuper decem et octo castellis, et permagna lorica; postea egredi audentem, in vallo ense et palis trucidavit.*

14 *Tō* Ed. Lips. 1.—15 *Octuaginta milia* Ms. Ryck. *LXXX. millibus* Ms. Flor. *millia militum* Ms. Voss. 1. *LXXX. milia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—16 *Numero* Ed. Par.—17 *Defenderit* Ms. Pal. 1. 2. *defenderet* Ms. Ryck. Voss. 3. *defenderant* Ms. Reg. Q. *defenderetur* Ms. Flor.—18 *Quippe cum milite, muro, et arce, et abruptis defenderent maximam civitatem* Ms. Pal. 1. Naz. *quippe quam quum, &c.* Ed. Gryph. Stad. Pont.—19 *XVIII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—20 *Ingentique quasi lorica* Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *ingentique Lura* Ed. Lips. 1. 2. 3.—21 *Circundatam* Ed. Par. Lugd.—22 *Maxĩm* Ed. Lips. 1.—23 *Cum et* Ms. Naz. Pal. 1. Voss. 3. *et* Ms. Voss. 1. 2. A Ms. Pal. 2. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. absunt.—24 *Faleras* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.

NOTÆ

propugnantium fuere, ut infra probabitur.

[k] *Flammis adæquavit*] Flammis, in sexto casu. Sed hoc falsum videtur. Neque enim id unquam Cæsar prætermisisset. Illum vid. lib. VII. 13. circa medium.

[l] *Gergoviam*] Hodie aiunt vocari, *Clermont*. Sed hic de Gergovia narrat Florus, quæ Cæsar diserte de Alexia. Ait enim, locus est lib. VII. 13. octoginta millia propugnantium intra urbem Alexiam fuisse; neque eorum, qui Gergoviam defendebant, numerum definit. Deinde quæ hic de Gergovia memorantur, ea omnia accurate Alexiæ competunt, ut ex eodem Cæsare videre est: nulla vero Gergoviæ nisi 'murus, arx, et abrupta,' quæ etiam et de Alexia narrat Cæsar, lib. VII. 12. initio. Sic igitur Florus, cum Cæsarem legisset, memoria lapsus est.

[m] *Vallo, sudibus, et fossa*] Vallum, sudes, et fossa, hæc tria nil aliud sunt, quam vallum. Vallum enim est aggestus e terra et sudibus ad labrum internum fossæ.

[n] *Inductoque fossæ flumine*] Sic Virgil. Georg. I. 'Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes.'

[o] *Ingentique lorica*] Vide Notata ad cap. 18. lib. II.

[p] *Ipse ille rex*] Vercingentorix.

[q] *Phaleras*] De iis dictum, lib. I. 5.

'Habes,'[26] inquit.[r] 'Fortem[27] virum,[28] vir fortissime, vicisti.'

CAP. XI.

BELLUM PARTHICUM.[1]

Dum[2] Gallos per Cæsarem[a] in Septemtrione[3] debellat, interim ad Orientem grave vulnus a Parthis[4] [b] populus Romanus accepit.[5] [§. 1. Nec de fortuna queri[6] possumus: caret solatio clades.[c] [§. 2. Adversis et Diis[7] et hominibus, cupiditas Consulis Crassi,[d] dum Parthico inhiat auro, undecim[8] strage legionum et ipsius capite mulctata[9] est.[a] Et[10] Tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hostilibus[11] diris[e] devoverat: et cum Zeugma[f] transisset exer- [§. 3.

[a] *Cupiditas consulis Crassi, dum captat Parthicum aurum, inimicis Diis et hominibus, castigata fuit ruina undecim legionum, et ipsius etiam capite.*

—25 *casaris arma* Ed. Lips. 2.—26 *Habet* Ed. Amstel.—27 *Fortissimum* Ms. Reg. Q.—28 *Virum* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Gryph. Et ab Mss. Vin. et Lips. 2. abest τὸ *vir.*

1 *Particum* Ed. Ven.—2 *Cum* Ed. Lips. 1. 3. Ven. *quum* Ed. Gryph.—3 *Septentrionem* Ed. Pont.—4 *A Parthis* aberant a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—5 *Accipit* Ed. Stad.—6 *Quæri* Ed. Gryph.—7 *Aversis diis* Ms. Malliab. *aversis et diis* Ms. Fran. Voss. 3. *adversis diis* Mss. Regg. Ed. pr. *adversus et diis* Ed. Lips. 1. 3. *adversa et diis* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—8 *XI.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. In Ed. Gryph. Stad. est *strage XII.*—9 Ita, non *multata*, Ed. Lips. 2. Med. ubique.—10 Sic Mss. omnes, Ed. pr. Vin. Sed *Quod* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—11 *Hostibus* Ed. Lips. 1. 2. 3.—12 *Nicephorium* Ed. Vin.

NOTÆ

[r] *Habes, inquit*] Phaleras et arma mea, scilicet.

Cap. xi. *Bellum Parthicum*] Anno Mundi 3896. ante Ch. Nat. 52. ab Ur. Cond. 699. Coss. L. Domitio Ahenobarbo et Appio Claudio Pulchro.

[a] *Dum Gallos per Cæsarem*] Hoc vulnus acceptum anno quinto belli Gallici.

[b] *Parthis*] Alibi dictum.

[c] *Caret solatio clades*] Sine dubio legendum, *caret eo solatio clades;* quod ad superiora habet anaphoram, 'Nec de fortuna queri possumus:' clades nostra eo caret solatio, ut scilicet de fortuna possimus queri. Solatium enim sit si fortunam accusare liceat.

[d] *Consulis Crassi*] Non Consul, sed Prætor erat.

[e] *Hostilibus diris*] Diræ sunt Furiæ. Virgil. lib. xii. 'Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ.' Diræ etiam sunt imprecationes, ut hic et apud Horat. Sic supra lib. ii. 6.

[f] *Zeugma*] Syriæ ad Euphratem oppidum, ubi maxime amnis est pervius.

citus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates:[b] et cum apud Nicephorum[12 g] castra posuisset, missi [§. 4. ab Orode[13] rege[h] legati denuntiavere,[14] 'percussorum cum Pompeio fœderum Syllaque[15] meminisset.' Regiis[16] [§. 5. inhians ille thesauris, nihil, ne[17] imaginario quidem jure,[i] sed[18] 'Seleuciæ[19 j] se responsurum esse,' respondit. Itaque [§. 6. Dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primum,[k] qui solus et subvehere[20] commeatus et munire poterat a tergo, relictus Euphrates. Tum[21] [§. 7. simulato transfugæ cuidam[22] Mazaræ Syro[23 l] creditur, dum[24] in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus[25]

[b] *Euphrates absorbuit signa rapta inopinatis tempestatibus.*

Stad. Lugd. Fab. Amstel. Duk. 1. 2. *nicoforum* Ed. Lips. 1. 2. 3. *nicesorum* Ed. Med. Par. *Necephorum* Ed. Ven.—13 *Herode* Mss. Vin.—14 *Denuncivere* Ed. Lips. 1.—15 *Syllaque* Ed. pr. *cum Syllaque* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *Sullamque* Ms. Naz. Pal. 1. Voss. 2. 3. Fran. *consiliaque* Ed. Lips. 1. 2. 3. *consilia quæ* Ed. Med. Par. Ven.—16 *Regis* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Par. Amstel.—17 *Ne* aberat a Ms. Naz. Voss.—18 *Sed* aberat a Ms. Malliab.—19 *Seleutiæ* Ed. Med.—20 *Solus et vehere* Ed. Lips. 1. 2. 3. *solus subvehere* Ed. Par.—21 *Dū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—22 *Transfuge cuidē* Ed. Lips. 1. *transfuga cuidam* Ed. Lips. 2. 3.—23 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. plerique, nisi quod in quibusdam tertia litera erat *c*, in aliis *s*: etiam in Ed. pr. Sed *Mazzare Syro* Ms. Naz. *Massare Syro* Ms. Ryck. *Mazadare S.* Ms. Voss. 2. *Mararo S.* Ms. Voss. 3. *Mezeræ syro* Ed. Ven. Gryph. Lugd. Freinsh. *Mazzere Syro* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Mezeresyro* Ed. Par. *Metēr syro* Ed. Med.—24 *Cum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad.—25 *Ductus est* Ms. Ryck.

NOTÆ

[g] *Nicephorum*] Mesopotamiæ urbem, ad Euphratem sitam.

[h] *Orode rege*] Orodes Artabani filius erat, qui Artabanus Phraatis Mithridatis a Pompeio devicti filii patruus fuit.

[i] *Ne imaginario quidem jure*] Hoc est, ne prætextum quemlibet imaginarium, non saltem justum et legitimum, se habere dicens. Nam ex more debebat aliquem prætextum fingere. Sic Antonius infra lib. IV. 10. 'Neque causa, neque consilio, ac ne imaginaria belli indictione in Parthos impetum facit.' Ubi imaginaria indictio est, indictio quælibet non solennis neque legitima.

[j] *Seleuciæ*] Seleuciæ oppidum in Parthis, ubi se Euphrates cum Tigride conjungit.

[k] *Jam primum*] Probat nunc Deos insidias et virtutem hostium juvisse, 'jam primum.' Gallice diceres, *Sans aller plus loin; d'abord.* Et mirum Flori artificium hic videre est, qui, ut invidiam a Romanis avertat, illam cladem Diis fœderum ultoribus tribuit.

[l] *Mazaræ Syro*] Hunc augurem fuisse quidam tradidere.

exercitus[26] ut undique hosti[27] exponeretur.[28] Itaque [§. 8. vixdum[29] venerat Carras,[m] cum undique præfecti regis, Sillaces[30] et Surenas,[31] ostendere signa auro sericeisque[32] vexillis vibrantia.[c] Tum sine mora circumfusi[33] undique equitatus,[n] in modum grandinis atque nimborum[34] densa pariter tela[35] fuderunt. Sic miserabili[36] strage deletus exercitus. Ipse in colloquium solicitatus,[37] signo dato, [§. 9. vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis[38] reluctantibus fugam ducis barbari ferro occupassent.[d] Sic quoque[o] relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis[39] [§. 10. pæne in conspectu patris eisdem telis operuere. Reliquiæ infelicis[40] exercitus, quo quemque[41] rapuit fuga,[42] in[43] Armeniam, Ciliciam, Syriamque[44] distractæ, vix nuntium cladis retulerunt.[e][45] Caput ejus recisum[46] cum dex- [§. 11.

[c] *Cum undiquaque Scyllaces et Surenas, legati regis, aperuere signa renidentia auro et velis sericeis.*

[d] *Ipse in colloquium adductus vivus in hostium manus venisset, nisi, tribunis resistentibus, barbari ferro fugam ducis prævenissent.*

[e] *Reliqui infelicis exercitus dispersi in Armeniam, Ciliciam, et Syriam, quo unumquemque fuga tulit, vix retulere stragis nuntium.*

—26 *Exertitus* Ed. Lips. 1.—27 Sic Ms. Ryck. Voss. 3.—Sed *undique h.* Mss. Duk. reliqui, Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—28 *Opponeretur* Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Ed. pr.—29 *Vix dum* Ed. Lips. 1. Par.—30 *Silaces* Mss. Duk. plerique, Ed. pr. *Sylaces* Ms. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Syllaces* Ms. Ryck.—31 *Surena* Ed. Stad. Pont.—32 Sic Mss. Vin. nonnulli, unde recepit Vinetus, aliique post eum, ut Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Blanc. Vetst. Sed *sericisque* Ms. Naz. Pal. 1. Ryck. Regg. Duisb. Fran. Voss. Edd. vett. ante Vin., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph., etiam Duk. 1. 2.—33 *Circunfusi* Ed. Par.—34 *Ymbriū* Ed. Lips. 1. 2. 3. —35 *Tela pariter* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. —36 *Sic proh! miserabili* Ms. Ryck. Ed. Junt. Ven. *si miser.* Ed. Med.—37 *Solicitans* Ed. Lips. 1. 2. 3. *sollicitus* Ed. Gryph.—38 *Tribunus* Ed. Gryph.—39 *Barbari....filium ducis* aberant a Ms. Ryck. Et in Ed. Blanc. desiderantur verba *sic quoque....hosti fuit.*—40 *In felicis* Ed. Lips. 1.—41 *Quenque* Ed. Lips. 1. 2.—42 *Fugam* Ed. Med. Par. Ven.—43 *In* omittit Ed. Zeu.—44 *syriam* Ms. Ryck.—45 *Rettulerunt* Ed. Par.—46 *Rescisum* Ed. Lips. 2.—

NOTÆ

[m] *Carras*] Carræ Mesopotamiæ oppidum.

[n] *Equitatus*] Notari potest 'equitatus,' in numero multitudinis. Est et apud Sallustium tamen.

[o] *Sic quoque*] Hoc a superioribus pendet. Quamvis Tribuni restiterint, et Barbari fugam regis ferro occupaverint, tamen sic etiam caput illius relatum hostibus ludibrio fuit.

tera[47] manu ad regem[p] deportatum[48] ludibrio fuit, nec indigno.[49] Aurum enim liquidum in rictum oris infusum[50] est: ut, cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum et exsangue corpus auro ureretur.[51]

CAP. XII.

ANACEPHALÆOSIS.[1]

[§. 1. Hæc est illa tertia ætas[a] populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus orbe toto arma circumtulit. [§. 2. Cujus ætatis superiores centum[2] anni sancti, pii, et, ut diximus, aurei,[3] [b] sine[4] flagitio,[5] sine scelere, dum sincera adhuc et innoxia pastoriæ illius sectæ[c] integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat.[a] [6] [§. 3. Postremi centum, quos a Carthaginis,[d] Corinthi,[7] [e] Numantiæque[f] excidiis, et Attali regis Asiatica[8]

[a] *Dum integritas pastoriæ illius disciplinæ intacta manet et inculpata, et dum Pœnorum hostium terror impendens disciplinam veterem retinebat.*

47 *Dextra* Ed. Med. Ven.—48 Sic Ms. Ryck. Ed. Blanc. Sed *reportatum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—49 *Neque indigno* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst.—50 *Effusum* Ms. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—51 Sic Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Junt. Ven. Viu. Sed *uteretur* Mss. Pall. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.

1 *Anæphaleosis* Ed. Lips. 1. 3. *Anacephaleosis* Ed. Par. Ven.—2 *C.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. ut §. 3.—3 *Auri* Ed. Lips. 1.—4 *sn* Ed. Lips. 1.—5 *Flagitiōe* Ed. Lips. 3.—6 *Continebant* Ed. Ven.—7 *Corynthi* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—8 *In Asiatica* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—9 *In*

NOTÆ

[p] *Ad regem*] Orodem.

Cap. xii. *Anacephalæosis*] Hoc caput, quæ xvii. capitibus superioribus tractata fuere, et quæ xiii. sequentibus tractantur, compendiose persequitur.

[a] *Hæc est illa ætas*] De qua toto hoc libro usque ad lib. iv. cap. 2.

[b] *Et, ut diximus, aurei*] Lib. ii. 19. 'Centum hos priores quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, aureos, sicut Poëtæ canunt, jure meritoque fateatur.'

[c] *Pastoriæ illius sectæ*] Ætatis Romuli.

[d] *Carthaginis*] De qua lib. ii. 15.

[e] *Corinthi*] Lib. ii. 16.

[f] *Numantiæque*] Lib. ii. 18.

hæreditate[g] deduximus in Cæsarem et Pompeium,[h] secutumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate[9] rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri et erubescendi. Quippe sicut Galliam,[i] Thraciam,[j] Cili- [§. 4. ciam,[k] Cappadociam,[10] [l] uberrimas validissimasque provincias, Armenios[11] [m] etiam, et Britannos,[n] ut non in usum,[12] ita ad[13] imperii speciem,[14] [o] magna nomina acquisiisse,[15] pulchrum[16] atque[17] decorum :[b] ita eodem tempore [§. 5. dimicasse domi cum civibus,[p] sociis,[q] mancipiis,[r] gladiatoribus,[s] totoque inter se Senatu, turpe atque[18] miserandum. Ac nescio an satius[19] fuerit populo Romano, Sicilia [§. 6. et Africa contento[20] fuisse, aut his etiam ipsis carere, domi-

[b] *Nam sicut honestum atque gloriosum est comparasse Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, feracissimas et fortissimas provincias, Armenios etiam et Britannos, qui ut non ad fructum comparati, ita magna nomina sunt ad majestatem imperii* ampliandam.

claritate Ms. Pal. 2. *ut celeritate* Ms. Berol. Duisb. *et celeritate* Ms. Pal. 1. *et claritate* Ed. Lips. 1. 3.—10 *Cappadociam* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. Sed *Capadociā* Ed. Ven.—11 *Armenos* Ms. Ryck. Ed. Amstel. *armentes* Ed. Ven.—12 *In usus* Ms. Pal. 1. *in usu* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—13 *Et* Ed. Freinsh.—14 *Spēm* Ed. Ven.—15 *Adquæsisse* Ms. Naz. *acquisisse* Ms. Ryck. Malliab. Fran. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Fab. *acqsisse* Ed. Lips. 1. *acquisivisse* Ed. pr.—16 Sic Ed. Lips. 1. Par. *pulcrum* cet.—17 *Ac* Mss. Duk. omnes, Ed. pr.—18 *Ac* Ms. Duisb. Fran. Voss. 1. 3. Ed. pr.—19 *Satis* Ed. Par. —20 *Contentum* Ms. Voss. 3. Edd. vett. ante Vin., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par.

NOTÆ

[g] *Attali regis Asiatica hæreditate*] Lib. II. 20. Quæ tu omnia, Lector, temporibus suis assignata repete.

[h] *In Cæsarem et Pompeium*] De quibus lib. IV. 2.

[i] *Galliam*] De qua cap. 10. supra.

[j] *Thraciam*] Vide cap. 9.

[k] *Ciliciam*] Bellum Piraticum intelligit, de quo supra cap. 6.

[l] *Cappadociam*] In bello Mithridatico, de quo supra cap. 5.

[m] *Armenios*] Eodem bello Mithridatico, cap. 5.

[n] *Britannos*] A Cæsare devictos cap. 10.

[o] *Ut non in usum, ita ad imperii speciem*] Hæc ad Britannos referri debent, nam supra cap. 10. dixit, 'Non enim provinciæ, sed nomini studebatur.'

[p] *Cum civibus*] Bella Marii, Sertorii, Lepidi, de quibus sequentibus capitibus 21. 22. 23.

[q] *Sociis*] Bellum Sociale intelligit, de quo cap. 18. infra.

[r] *Mancipiis*] Bellum Servile, de quo cap. 19. infra.

[s] *Gladiatoribus*] Bellum Spartacium, cap. 20.

nanti in Italia[21] sua, quam eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur.[c] Quæ enim res alia furores [§. 7. civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria[t] prima nos victa corrupit: mox Asiatica Pergameni regis[u] hæreditas: illæ opes atque divitiæ[22] [v] afflixere sæculi mores: mersamque vitiis suis, quasi sentina, rempublicam[23] pessumdedere.[d] [24] Unde[25] enim[26] populus Romanus[27] a Tribunis[28] [§. 8. agros et cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu[29] fecerat?[e] Hinc ergo Gracchana[30] et prima et secunda,[w] et illa tertia Apuleiana[31] seditio.[x] Unde[32] regnaret[33] [§. 9. judiciariis[34] legibus[y] divulsus[35] a Senatu eques, nisi ex avaritia,[36] ut vectigalia reipublicæ atque ipsa judicia[37] in

[c] *Quam ad tantam surgere magnitudinem, ut viribus suis periret.*
[d] *Illæ opes et deliciæ prostravere mores sæculi, et proculcavere Rempublicam immersam vitiis suis, quasi cloaca.*
[e] *Unde factum est, ut plebs Romana a Tribunis peteret agros et cibos, nisi ex fame quam luxuria pepererat?*

Ven. Gryph. Stad. Pont.—21 *Dominanti Italia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—22 *Diviciæ* Ed. Lips. 1.—23 *Rēpubli.* Ed. Lips. 1.—24 *Pessundedere* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. Lugd. *possū dedere* Ed. Ven.—25 *Un̄* Ed. Lips. 1. —26 *N.* Ed. Lips. 2. Med.—27 *Romanus* ascriptum erat manu alia in Ms. Malliab.—28 *A Tribunis* absunt ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. Sed Lips. 2. *a Tr.*—29 Sic Mss. Pall. et Duk. plerique, Ed. pr. Sed *luxus* Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst.—30 *Graccana* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. *Grachana* Ed. Lips. 1. 2. 3.—31 Sic Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *Appuleiana* Ed. Ber. Vin. Stad. Lugd. Amstel.—32 *Un̄* Ed. Lips. 1.—33 Sic Ms. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *regnare* Mss. reliqui, Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *ut regnaret* Ed. Ald. Gryph. Stad. Pont.—34 *De judiciariis* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—35 Ita Ms. Ryck. Berol. Voss. 3. Sed *divisus* Ms. Flor. *divisus* Ed. Stad. Pont. *jussus* Mss. reliqui, Ed. pr. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. In Ms. Voss. 2. erat *seditio judiciariis legibus jussus.*—36 *Avaricia* Ed. Par.—37 *Juditia* Ed. Lips. 1. 3.—38 *H'* Ed. Lips. 1. *hujus* Ed. Lips.

NOTÆ

[t] *Syria*] Lib. II. 8.

[u] *Mox Asiatica Pergameni Regis*] Attali Regis hæreditas. De qua lib. II. 20.

[v] *Illæ opes atque divitiæ*] Pro *divitiæ*, fortasse scriptum fuerat *deliciæ*; unde et 'luxus' continuo meminit. Similis corruptio supra cap. 9. quam vide.

[w] *Gracchana et prima et secunda*] Tiberii et Caii Gracchorum. De his cap. 14. et 15.

[x] *Apul.* [*Appul.*] *seditio*] Appuleii Saturnini, cap. 15.

[y] *Judiciariis legibus*] Judiciariæ leges hic eæ sunt, quibus ad equites Romanos a Senatu judicia translata sunt. Eas Caius Gracchus tulit.

quæstu haberentur?[f] [z] Hinc rursus et promissa civitas[a] Latio;[g] et per hoc[38] arma sociorum. Quid autem [§. 10. bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum?[39] [b] Unde gladiatorii adversus[40] dominos[41] suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio,[c] cum spectaculis indulget,[d] supplicia quondam hostium[e] artem facit?[h] [f] Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus [§. 11. honorum ab iisdem divitiis[42] incitatus? Atqui[43] inde Mariana, inde Syllana[44] tempestas.[45] Aut magnificus [§. 12. apparatus conviviorum, et sumptuosa largitio, nonne ab

[f] *Unde factum est, ut eques separatus a Senatu regnum teneret per leges judiciarias, nisi ex avaritia, ut tributa Reipublicæ et judicia tractarentur in lucro?*
[g] *Inde et iterum quod jus civitatis promissum fuit Latio.*
[h] *Quid Gladiatorum exercitus armavit adversus ipsos Dominos, nisi immoderata largitio ad captandam plebis auram, quæ cum spectaculis studet, artem reddit, quod olim fuit supplicium hostium?*

3.—39 *Familiarium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—40 *Adversos* Ed. Lips. 3.—41 *Dnos* Ed. Lips. 1.—42 *Hisdem diviciis* Ed. Lips. 1. *hisdem divitiis* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. 1. *iisdem div.* Ed. Par. 2. *eisdem d.* Ed. Gryph.—43 *Atque* Ms. Ryck. Malliab.—44 *Syllana*, non *Sull.* Ed. Lips. 1. Med. Par.—45 *Potestas* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—46 *Peritura* Ed. Par.—

NOTÆ

[z] *Ut vectigalia reipub. atque ipsa judicia in quæstu haberentur*] Vectigalia Reipub. erant ea quæ ex portorio, hoc est, ex mercium exportatione et importatione; et decuma, hoc est, ex decima parte frumenti, quod in agris colligebatur; et ex scriptura capiebat, hoc est, ex sylvis sive e pastione pecorum. Quod autem ea vectigalia equitibus in quæstu haberentur, vide infra cap. 17. ‘Equites Romani interceptis vectigalibus suo jure peculabantur Rempublicam.’

[a] *Civitas*] Jus civitatis. Hoc est eodem jure uti quo cives Romani.

[b] *Familiarum*] Familia est servorum certus numerus uni Domino serviens.

[c] *Effusa largitio*] Quomodo autem effusa largitio gladiatorios armavit exercitus? Quippe cum Romana plebs gladiatoriis muneribus studeret, undique gladiatores sibi conquirebant, qui plebem demereri cupiebant; eos etiam erudiendos curabant ad majorem voluptatem. Et inde factum est, ut gladiatores qui in immensam multitudinem creverant, et artem pugnandi sibi paraverant, arte et numero suo freti, arma contra Dominos ipsos ceperint.

[d] *Cum spectaculis indulget*] Scribendum, *indulgens*, et continuanda sententia, ac tollenda distinctio, quæ post *largitio* posita est.

[e] *Supplicia quondam hostium*] Ea tempora respicit Florus, quibus sontes inter se ferro depugnabant.

[f] *Artem facit*] Quippe, ut supra dictum est, gladiatorum familias magistris erudiendas dabant, ut ex eorum pugna major voluptas perciperetur.

opulentia paritura[46] mox egestatem?[g] Hæc Catilinam[h] patriæ[47] suæ impegit.[i i] Denique illa ipsa principatus et dominandi cupido, unde, nisi ex nimiis[48] opibus, venit?[j] Atqui hæc[49] Cæsarem, atque Pompeium, furialibus[k] in exitium[50] reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes[51] domesticos motus, separatos[52] ab externis justisque bellis,[53] ex ordine[54] prosequemur.[55] [§. 13. [§. 14.

CAP. XIII.[1]

CAUSA SEDITIONUM TRIBUNICIA POTESTAS.[2]

SEDITIONUM[3] omnium causas[4] Tribunicia[5] potestas [§. 1. excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est,[6 a] re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem[7] agrariis,[b] frumentariis,[c]

[i] *Hæc impulit Catilinam contra patriam suam.*

47 Sic Mss. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *Catilinam hostem patr.* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—48 *Exnimiis* Ed. Lips. 1.—49 *Atque hæc* Ms. Malliab. Reg. Q. *atque hic* Ed. Med. Par. *At*; *hec* Ed. Lips. 1. *hæc*, simpliciter, Ed. Gryph.—50 *Exicium* Ed. Lips. 3.—51 *Omnis* Ed. Par. *omneis* Ed. Gryph.—52 *Seperatos* Ed. Lips. 1.—53 *Belli* Ed. Ven. —54 *Ex* omittunt Ms. Ryck. Voss. 2.—55 *Persequemur* Ms. Ryck. Voss. 2.

1 Hinc incipiebant Librum quartum Ms. Pal. 2. Duisb. Ed. pr.—2 *De legibus Gracchanis* Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *seditiones* Ms. Reg. Q. *causæ seditionum* Ms. Ryck. Aberat index a Ms. Reg. F, Duisb. Fran. Ed. pr. Vin. Lugd. *seditiositas tribuniciæ potestatis* Ed. Grut. Freinsh. Fab. Blanc. Vetst. *de seditionibus ex tribunitia potestate* Ed. Zen.—3 *Seditionem* Ed. Par.—4 *Caussa* Ed. Med. Par. *cā* Ed. Sab. *causam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph.—5 *Tribunitia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—6 *Erat* Ms. Flor.—7 *Ad favorem* Mss. Regg. Voss. 1.

NOTÆ

[g] *Paritura mox egestatem*] Refer *paritura* ad *τὸ opulentia*, non vero ad *τὸ largitio*; et est in sexto casu.

[h] *Hæc Catilinam*] Egestas scilicet.

[i] *Impegit*] Nota *impegit* active positum.

[j] *Nisi ex nimiis opibus, venit*] Tollo *venit*; nam ignavum est, et Flori genio minus conveniens.

[k] *Furialibus*] Quippe Furiæ a Poëtis et Pictoribus armatæ nobis exhibentur. Vide Notata ad lib. I. cap. 12. 'Facibus armatæ furiali more processerant.'

[a] *Cujus in auxilium comparata est*] Tribuni enim plebis primum creati fuerunt, ut eam contra fœneratorum impotentiam defenderent.

[b] *Agrariis*] Agrariæ leges quibus sancitum erat, ut agri a privatis per vim occupati plebi dividerentur. Has Caius Gracchus post Tiberium Gracchum tulit.

[c] *Frumentariis*] Quibus contineba-

judiciariis[d] legibus aucupabatur.[a] [8] Inerat omnibus [§. 2. species[9] æquitatis. Quid enim tam justum,[10] quam [§. 3. recipere plebem jus suum a patribus? ne populus, [§. 4. gentium victor, orbisque possessor, extorris[11] aris ac focis[12] [e] ageret.[b] [13] Quid tam æquum, quam inopem[14] populum [§. 5. vivere ex ærario suo?[15] [f] Quid ad jus libertatis [§. 6. æquandæ magis efficax, quam ut, senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum[16] regno[g] niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: et [§. 7. misera Respublica in exitium suum[17] merces erat.[18] Nam[19] et a senatu in equitem translata judiciorum [§. 8. potestas vectigalia,[20] id est,[21] imperii patrimonium, supprimebat,[h] et emtio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, [§. 9.

[a] *Quæ* sub *specie quidem defendendæ plebis, vere autem sibi imperium quærens, venabatur studium populi per leges agrarias, frumentarias,* et *judiciarias.*
[b] *Exul aris et focis esset.*

2. *sibi ad favorem* Ms. Ryck.—8 *Aucupatur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—9 *Spes* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Scribendum videlicet erat *spēs.*—10 *Tā justū ēm* Ed. Lips. 1. *tam justum enim* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven.—11 *Ex terris* Ed. Lips. 1. Par.—12 *Sacris vel aris* Ms. Voss. 2.—13 Ita Ms. Naz. et Duk. plerique. Sed *ageretur* Ms. Pal. 1. 2. Flor. Malliab.—14 *In opem* Ed. Lips. 1.—15 *Suos* Ed. Ven.—16 *Juditiorum* Ed. Lips. 1. 3. ut s. 8.—17 *Sui* Ms. Malliab.—18 Sic Ed. Ven. Sed *marcescerat* Ed. Lips. 1. 2. 3. *recesserat* Ed. Med. Par. *marcesserat* Ed. Gryph.—19 *Nam* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—20 *Vectigalium* Ed. Med. Par.—21 *Idest* Ed. Lips. 1. *i.* Ed. Lips. 2.—22 *Et emtio...exhauriebat* absunt

NOTÆ

tur ut frumentum, quod copiosissime ex Africa et Sicilia advehebatur, venderetur triente et semisse: Caius Gracchus eam tulit.

[d] *Judiciariis*] De quibus cap. superiori.

[e] *Extorris aris ac focis*] Ex Latinitate ipsa suspicor expungi cum indicio posse *aris ac;* hoc certe scio, dici posse, *extorris domo, patria, &c.* At nescio (neque quicquam occurrit memoriæ) an dici possit, *extorris ara.* Ast hæc si nolis admittere, saltem facere non potes quin legas, *extorris agris ac focis.* Hæc autem ad agrarias leges pertinent.

[f] *Vivere ex ærario suo*] Ex ærario depromebatur pecunia qua coëmeretur frumentum, quod vili pretio vendebatur propter plebis inopiam. Hoc frumentarias leges respicit.

[g] *Judiciorum regno*] *C'étoit le pouvoir de juger les affaires des particuliers en dernier ressort.*

[h] *Supprimebat*] Equites enim societati faventes, vel ludificabant locationem, vel remittebant, vel redemtionis parte relevabant, et sic pecuniam publicam supprimebant.

exhauriebat[22] ærarium.[i] Reduci plebs in agros unde[23] poterat sine possidentium eversione, qui ipsi pars[24] populi erant? et tamen[j] relictas sibi a majoribus sedes [§. 10.
ætate,[25] quasi jure hæreditario,[26] [k] possidebant.

CAP. XIV.

SEDITIO TIBERII GRACCHI.

PRIMAM[1] certaminum facem Tiberius[2] Gracchus [§. 1.
accendit, genere, forma, eloquentia, facile princeps.[a] Sed hic, sive Mancinianæ[3] deditionis,[b] quia sponsor [§. 2.
fœderis fuerat, contagium timens, et inde[4] popularis:[c] sive æquo et bono ductus, quia depulsam agris suis [§. 3.
plebem miseratus est, ne[5] populus[6] gentium victor, orbisque

ab Ed. Med. Par. In Lips. 1. scriptum est divisim *ex hauriebat.*—23 *Non pot.* Ms. Pal. 1. 2. Berol. Duisb. Ed. pr.—24 *q' sibi ps* Ed. Lips. 1. *que sibi pars* Ed. Lips. 3. *qui sibi pars* Ed. Par. Gryph.—25 *Ætate* aberat a Ms. Lipsii.—26 *Hæreditario* aberat a Ms. Voss. 1. 2.

1 *Primū* Ed. Lips. 2.—2 *Tiberius* aberat a Mss. Regg. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. In Ed. Med. Par. Ven. Gryph. scriptum est ubique *Tyberius.*—3 *Mantinianæ* Ed. Lips. 1. 2. 3.—4 *in̄* Ed. Lips. 1.—5 *Et* Ms. Voss. 3. In Ms. Naz. erat *nemo cum gentium victor.*—6 *Populus Romanus* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Par. Junt. Ven. *P. R.* Ed. Lips. 2. Med. Ab Ed. Freinsh. absunt verba *ne pop...exularet, aut:* idque auctoritate Gruteri.

NOTÆ

[i] *Et emtio frumenti exhauriebat ærarium*] Quippe, magno pretio emtum, plebi postea ob leges frumentarias vili pretio vendebatur.

[j] *Et tamen*] Subjunge statim post *possidentium eversione? et tamen.* [Sic enim Delph. ed. exhibet in textu:... *eversione? Qui...erant, et, &c.*]

[k] *Ætate, quasi jure hæreditario*] Hæc ex juris formula pendent, qua possessori possessionis diuturnitas pro jure hæreditario est.

CAP. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi*] Anno Mundi 3817. ante Ch. Nat. 131. ab Urb. Cond. 620. Coss. P. Mucio Scævola et L. Calpurnio Pisone Frugi.

[a] *Facile princeps*] Hoc est, nemine repugnante. De illo hæc habet Velleius, lib. II. 2. 'Vir alioqui vita innocentissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, tantis denique adornatus virtutibus, quantas perfecta et natura et industria mortalis conditio recipit.'

[b] *Mancinianæ deditionis*] C. Hostilius Mancinus Numantinis, ut ignominiam et dedecus a se cum illis icti fœderis expiaret, deditus fuit. Vid. lib. II. 18. Tiberius autem Gracchus, quo quæstore et auctore id fœdus ictum fuerat, similis judicii vel pœnæ discrimen metuebat.

[c] *Et inde popularis*] Et postea po-

possessor,[7] laribus[8] ac focis suis exularet, quacumque[9] mente,[a] rem ausus ingentem. Postquam rogationis [§. 4. dies[d] aderat, ingenti stipatus agmine Rostra[e] conscendit: nec deerat obvia manu tota inde nobilitas,[10] et tribuni in partibus. Sed ubi[11] intercedentem[f] legibus suis Cnæum[12] [§. 5. Octavium[g] videt Gracchus:[13] contra fas collegii,[14 h] jus[15] potestatis,[i] injecta manu, depulit Rostris, adeoque præsenti[16] metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic triumvir[17] creatus dividendis agris. [§. 6. Cum ad perpetranda cœpta die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorumque, quos agris[18] moverat, cædes a foro cœpit.[b] Inde cum in [§. 7. Capitolium profugisset,[19] plebemque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem

[a] *Quocumque animo* ille hoc egit.
[b] *Cum die conventuum peteret imperium sibi continuari ad perficienda cœpta* sua, *occurrentibus nobilium copiis, et eorum quos agris expulerat, cædes incepit a foro.*

—7 *Orbis victorque possessor* Ms. Voss. 3. *victor, urbisque pos.* Ed. Lips. 1. 2. 3.—8 *Extorris aris* Ed. Amstel. *extorris agris* Ed. Blanc.—9 *Et quacunque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *aut quacunque* Ed. Ald.—10 *Nec deerat obvia manus. Tota deinde nobilitas* Ms. Reg. Q. Etiam in Voss. 3. erat *deinde.* Sed ab Ryck. τὸ *inde* aberat. Pro *inde*, *iā* Ed. Lips. 2. fortassis pro *in̄*.—11 *Ut* Ed. Lips. 1. 3. Par. Gryph.—12 *Gn.* Mss. Regg. *G.* Ms. Duisb. Fran. *C.* Ms. Ryck. *Gaium* Ed. pr. *Cneum* Ed. Par. Ven. Gryph. *M.* Ed. Stad. Pont.—13 *Gracchus* aberat a Ms. Flor.—14 *Fas omne collegii* Ms. Flor. Pall. Ryck. Ed. Junt. —15 *Jusque* Ms. Voss. 3.—16 *Præsentis* Mss. Regg.—17 *Triumviratus* Ms. Pal. 2. Ryck. Regg. Duisb. Fran. Ed. pr. Grut. Vetst.—18 *Cum ad perp....*

NOTÆ

puli favorem cœpit captare.

[d] *Rogationis dies*] Dies quo leges rogare licebat: legem autem rogare est, a populo petere ut illam ferat, sciscat.

[e] *Rostra*] De iis alibi dictum.

[f] *Intercedentem*] Propria vox. Intercedere, id est, resistere, obsistere, se interponere. Intercedentium solennis vox erat, 'Veto.'

[g] *Cnæum Octavium*] Alii *Marcum*, non *Cnæum*, vocant. Tribunus plebis erat, et Gracchi collega. Tribunorum autem erat hæc potestas, ut intercedente uno, alii, etiam si plures essent, nil agerent.

[h] *Contra fas collegii*] Octavius enim Gracchi collega.

[i] *Jus potestatis*] Cum Tribunicia potestas alios contra vim defendendi gratia creata sit, contra jus potestatis agit Tribunus qui ipse vim affert. Vel hoc ideo dicit, quod, cum Tribunicia potestas sacrosancta esset, nulli Tribunum pellere fas erat.

regnum sibi et diadema poscentis:[j] atque ita, duce Scipione Nasica, concitato[20] in arma populo, quasi jure[k] oppressus est.[l]

CAP. XV.

SEDITIO CAII GRACCHI.

STATIM[a] et mortis et legum fratris sui vindex non [§. 1. minore impetu incaluit Caius Gracchus.[a] Qui cum [§. 2. pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret:[b] [1] et recentem[b] Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur: jamque nimius et potens[c] altero tribu- [§. 3. natu,[d] secunda plebe volitaret:[c] obrogare[2] [e] auso [§. 4. legibus suis Minucio[3] Tribuno;[4] fretus comitum manu, fatale familiæ suæ[f] Capitolium invasit. Inde proxi- [§. 5.

[a] *Mox Caius Gracchus assertor mortis et legum fratris sui, non minori impetu excanduit.*
[b] *Qui cum plebem in agros paternos evocaret eodem tumultu atque terrore.*
[c] *Et jam nimis potens ob secundum tribunatum favente plebe degeret.*

quos agris aberant a Ms. Ryck.—19 *Confugisset* Ms. Voss. 1.—20 *Concito* Ms. Duisb.

1 *Accerseret* Ms. Berol. Flor. Duisb. Fran. Ed. Lips. 1. 3. *accersiret* Ed. pr.—2 *Abrogare* Mss. Duk. plerique, Edd. vett. ante Vinetum, ut Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Vetst. Eadem confusio horum verborum est paulo inferius c. 17. 8.—3 *Minutio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph.—4 *Secunda*

NOTÆ

[j] *Præbuit speciem regnum sibi et diadema poscentis*] Cum opem implorans caput tetigisset, hoc populus interpretatus est, quasi sibi diademate caput redimiri cuperet.

[k] *Quasi jure*] Cum scilicet regnum sibi poscere visus fuerit.

[l] *Oppressus est*] Subselliorum fragmentis contusus, et inde in Tiberim projectus.

CAP. XV. *Seditio Caii Gracchi*] Anno Mundi 3827. ante Ch. Nat. 121. ab Ur. Cond. 630. Coss. Q. Cæcilio Metello Balearico, T. Quintio Flaminio.

[a] *Statim*] Decimo anno post Tiberii Gracchi mortem.

[b] *Recentem*] Jure 'recentem' vocat; vix sunt anni novem, cum ea populo Romano contigit. Vide lib. II. 20.

[c] *Jamque nimius et potens*] Lego *jamque nimium potens.* Ratio facile appareat. *Pater.*

[d] *Altero tribunatu*] Nam bis Tribunus fuit.

[e] *Obrogare*] Obrogare legi est, hujus legis infirmandæ gratia alteram legem ferre. In al. legitur *abrogare*, quod minus placet.

[f] *Fatale familiæ suæ*] Nam ibi occisus Tiberius Gracchus hujusce fra-

morum cæde pulsus,[5] cum se in Aventinum recepisset; inde quoque obvia Senatus manu, ab Opimio[6] Consule[g] oppressus[7] est. Insultatum quoque mortis reliquiis:[8] [§. 6. et illud sacrosanctum[h] caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.[i]

CAP. XVI.

SEDITIO APULEIANA.

NIHILOMINUS Apuleius Saturninus Gracchanas [§. 1. asserere leges non destitit.[a] Tantum animorum viro Marius dabat. Qui[a] nobilitati semper[1] inimicus, consulatu suo præterea confisus, occiso palam comitiis[2] [b] Annio[3] [c] competitore tribunatus, surrogare conatus est in ejus locum Caium Gracchum,[d] hominem sine tribu,[e] sine nomine: sed

[a] *Nec ideo minus Apuleius Saturninus cessavit vindicare leges Gracchorum.*

...*tribuno* aberant a Ms. Pal. 2. Duisb. Ed. pr.—5 Sic Mss. Regg. Pal. 2. Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Sed *depulsus* Ms. Pal. 1. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Amstel. Duk. 1. 2. *repulsus* Ms. Naz.—6 *Oppimio* Ed. Lips. 2.—7 *Oppsus* Ed. Lips. 2.—8 *Reliquis* Ms. Naz.

1 *Semper* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph.—2 *Cōmitiis* Ed. Lips. 1. *in comitiis* Ed. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—3 *Anio* Ms. Naz. *Mumio* Ms. Pal. 2. *Annonio* Ms. Reg. F. *Anneio* Ms. Reg. Q. *A. Nonio* Ed. Stad. Pont.

NOTÆ

ter. Supra.

[g] *Opimio Consule*] L. Opimio.

[h] *Sacrosanctum*] Sic passim in scriptoribus Tribuni 'sacrosancti,' et Tribunicia potestas 'sacrosancta' nominatur.

[i] *Pensatum est*] Alludit ad veterum morem, qui non numerata pecunia, sed appensa, debita solvebant.

CAP. XVI. *Seditio Apuleiana*] Anno Mundi 3850. ante Ch. Nat. 98. ab Ur. Cond. 653. Coss. C. Mario. VI. et L. Valerio Flacco.

[a] *Qui*] Mariumne, an Apuleium, intelligit? Certe de Apuleio hæc dicuntur. Libenter igitur scriberem cum aliis: *non destitit: qui (tantum animorum viro Marius dabat, nobilitati semper inimicus, consulatu suo præterea confisus) occiso, &c.* Nunc omnia plana.

[b] *Comitiis*] 'Comitia' sunt conventus totius vel partis populi Rom.

[c] *Annio*] Tanta in hujusce nominis scripturæ varietas, ut nil certi unquam statuatur.

[d] *Caium Gracchum*] Non 'Caius' Gracchus, sed 'Quintius' vocabatur: Caii Gracchi nomen assumserat, ut se ex Gracchorum familia mentiretur.

[e] *Sine tribu*] Qui sine tribu, servi

subdito[4] titulo, in familiam[f] ipse se adoptabat.[5] Cum [§. 2. tot tantisque ludibriis exultaret impune,[6] rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba[7] jurare;[g] cum abnuentibus aqua et igni interdicturum[h] se minaretur.[b][8] Unus[i] tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni [§. 3. nobilitate perculsa,[9] cum jam tertium annum[10] dominaretur,[j] eo vesaniæ progressus est, ut consularia quoque comitia[k] nova cæde turbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glau- [§. 4. ciam,[11] Consulem faceret,[l] Caium[12] Memmium competitorem[m] interfici jussit: et in eo tumultu regem ex[13] satellitibus suis[14] se[15] appellatum lætus accepit. Tum vero jam [§. 5. conspiratione Senatus, ipso quoque jam Mario Consule, quia tueri non poterat, adverso,[n] directæ in foro acies:[16]

[b] *Fortiter operam dedit petendis legibus Gracchorum, ut cogeret Senatum jurare in verba* sua, *cum minitaret detrectantibus se* eos *aqua et igni privaturum.*

Aulo Ed. Lips. 2.—4 *Subducto* Ms. Voss. 3. *subito* Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—5 *Adoptarat* Ed. Zeu. *adoptat* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—6 *Inpune* Ed. Lips. 1.—7 *In verba sua* Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—8 *Seminaretur* Ed. Par.—9 Sic et Ed. Med. Par. 1. Sed *percussa* Mss. Regg. Flor. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. 2. Junt. Ald. Ven. Gryph.—10 *Quum jam tertium dom.* Ed. Stad. *quum tertium d.* Ed. Gryph. *jam cum t. a. d.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—11 *Glautium* Ed. Lips. 2.—12 *Gaium* Ed. Med. Par.—13 *Se a sat.* Ed. Lips. 2. Ven.—14 *Suis* aberat a Ms. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—15 *Se* aberat a Ms. Naz. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. *suis* abest ab Ed. Stad. Pont.—16 *Tum vero jam consp. senatus ipso quoque etiam Mario Cos. q. t. n. p. adversa directa acie in foro aciæ* Ms. Ryck. In Ed.

NOTÆ

habebantur: nam libertini tribum urbanam aliquam habebant.

[f] *In familiam*] Gracchorum scilicet.

[g] *In verba jurare*] In verba plebis, hoc est, ut quicquid plebs jussisset, id ratum haberet, nec impugnaret.

[h] *Aqua et igni interdicturum*] *Aqua et igni interdicere*, solennia verba sunt, quis veteres utebantur cum quem mori jubebant.

[i] *Unus*] Metellus Numidicus.

[j] *Dominaretur*] Apuleius Saturninus.

[k] *Consularia comitia*] Comitia quæ ad nominandos Consules habebantur.

[l] *Consulem faceret*] Quem tamen facere non potuit.

[m] *Competitorem*] Consulatus scilicet.

[n] *Quia tueri non poterat, adverso*] Hoc iisdem fere verbis Epitom. Livii, ubi Marius homo mutabilis vocatur, et varii consilii, ingeniique semper secundum fortunam.

expulsus[17] inde Capitolium[18] invasit. Sed cum ab- [§. 6. ruptis fistulis[19] [o] obsideretur, Senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degressus[20] cum ducibus factionis receptus in curiam[21] est. Ibi eum, facta[22] [§. 7. irruptione, populus fustibus saxisque coopertum in[23] ipsa quoque morte laceravit.

CAP. XVII.

DRUSIANA SEDITIO.

Postremo Livius Drusus non tribunatus modo[1] [§. 1. viribus, sed ipsius etiam Senatus auctoritate, totiusque Italiæ consensu,[a] easdem leges[b] asserere conatus, dum [§. 2. aliud captat[2] ex[3] alio,[c] tantum conflavit incendium, ut ne[4] prima illius[5] flamma posset sustineri; et subita morte correptus, hæreditarium in posteros[d] suos bellum propagaret.[a] [6]

[a] *Conatus easdem leges vindicare, dum aliud aucupatur ex alio, tantum excitavit incendium, ut ne prima* quidem *illius flamma posset ferri, et subita morte præventus, in nepotes suos hæreditarium bellum tramitteret.*

Blanc. est *tum vero conspiratione s.*, omisso τῷ *jam.*—17 *Repulsus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—18 Sic Mss. Vin. quidam. Sed *in Capitol.* Mss. Vin. alii, Ed. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—19 *Fistolis* Ms. Naz.—20 Sic Mss. Vin. et Duk. plerique. Sed *digressus* Ms. Pal. 1. Berol. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. Stad. Zeu.—21 *In curiam aggressus* Ed. pr. Freinsh. *regressus in cur.* Ms. Berol. Duisb. Pal. 2. *incuriam* Ed. Lips. 1.—22 *Ibi ī eum fcā* Ed. Lips. 1. *ibi in eum facta* Ed. Lips. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—23 *In* omittit Ed. Ven.

1 *Mō* Ed. Lips. 1.—2 *Capat* Ed. Lips. 2.—3 *Es* Ed. Lips. 1. 2. 3.—4 *Nec* Ed. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—5 *Illa* Ed. pr.—6 *Prorogaret*

NOTÆ

[o] *Fistulis*] Canalibus quibus aqua in Capitolium perducebatur.

Cap. xvii. *Drusiana Seditio*] Anno Mundi 3859. ante Ch. Nat. 89. ab Ur. Cond. 662. Coss. L. Martio Philippo et Sex. Julio Cæsare.

[a] *Totiusque Italiæ consensu*] Nam Livius Drusus socios et populos Italicos spe civitatis Romanæ sollicitaverat.

[b] *Easdem leges*] Eædem fuere quoad agrarias leges, sed quoad judiciarias, minime. C. enim Gracchus a Senatu judicia ad Equites transtulerat: at vero L. Drusus ab Equite ad Senatum deferre conabatur.

[c] *Dum aliud captat ex alio*] Non solum Senatui judicia restituere et Latium civitatis jure donare contendebat, sed ex eo sibi dominationem aucupabatur. Hoc est quod Noster dicit, *dum aliud captat ex alio.* Vide cap. seq.

[d] *Hæreditarium in posteros*] Bellum

Judiciaria lege Gracchi[7] diviserant[8] populum Romanum,[b] et bicipitem[e] ex una fecerant[9] civitatem. Equites Romani tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunasque[f] principum[10] haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur[11 g] suo jure[12 h] Rempublicam.[c 13] Senatus exilio Metelli,[i] damnatione Rutilii,[14 j] debilitatus omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate (unde et nata[15] Livio Druso[k] æmulatio accesserat[16]) Equitem Servilius Cæpio, Senatum Livius Drusus asserere:[d] signa, et aquilæ, et vexilla[17 l] aderant. [§. 3.] [§. 4.]

[b] *Gracchi diviserunt populum Rom. per legem judiciorum.*

[c] *Romani equites tanta potestate freti, quippe qui vitam et opes principum præ manibus* suis *haberent, correptis tributis, sua potestate,* vel suo arbitrio, *furantur Rempublicam.*

[d] *In hoc statu rerum pares opibus, spiritu,* et *dignitate, ex qua et æmulatio nata Livium Drusum ceperat, Servilius Cæpio Equites, Livius Drusus Senatum defendere* cœpit.

Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Ald. Gryph. Stad. Pont. *propagraret* Ed. Ven. —7 *Caii Gracchi* Ms. Naz. Pall. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Edd. vett., ut Med. Par. Ven. Gryph. Lugd. Zeu. *Cai Gracchi* Ed. Lips. 1. 3. *Caius et Tiberius Gracchi* Ed. Lips. 2. *C. Gracchus* Ed. Stad. Pont.—8 *Diviserat* Ed. Stad. Pont.—9 *Fecerat* Ms. Ryck.—10 Sic Mss. Pall. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Sed *fata fortunasque patrum vitasque principum* Mss. Regg. Ed. Ald. Gryph. (in quo tamen est *principium*) Vin. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *fata patrum vitasque principum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Grut. Vetst. —11 *Specularentur* Ms. Voss. 1. 2. *speculabantur* Ms. Fran. *pecularentur* Ed. Ven. Grut. Lugd. Vetst. Zeu.—12 *Suo jure* aberant a Ms. Naz.—13 *Reipubl.* Ed. pr.—14 *Rutulii* Ed. Lips. 2.—15 *Nato* Ed. Lips. 1. 2. 3.—16 *Accesserat*

NOTÆ

sociale intelligit, de quo cap. sequent.

[e] *Bicipitem*] Quia judicia a Senatu in Equites transtulit: et sic quasi duplex caput habuit Respublica, Equitem, scilicet, et Senatum.

[f] *Ut qui fata fortunasque*] Ob judicia quæ ipsi tenebant, vitæ omnium erant Domini.

[g] *Peculabantur*] 'Peculari' proprie est, pecuniam mulctæ quæ pecore indicebatur avertere; sed de quibuslibet furtis publicis dicitur.

[h] *Suo jure*] Sua auctoritate, potestate quæ ipsis legibus concessa erat, qua prave usi.

[i] *Exilio Metelli*] De quo capite superiori.

[j] *Damnatione Rutilii*] P. Rutilius Rufus legatus fuerat Scævolæ Proconsulis, et a Publicanorum [hoc est, Equitum] injuriis Asiam defenderat: quare invisus Equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium pulsus fuit.

[k] *Unde et nata Livio Druso*] *Unde* ad *τὸ dignitate* debet referri: nam inde nata Livio Druso æmulatio, quod Eques dignitate par esset Senatui.

[l] *Signa, et aquilæ, et vexilla*] 'Signa' communi nomine, et aquilas, et vex-

Ceterum sic urbe in una,[18] quasi in binis[19] castris, [§. 5.
dissidebatur. Prior Cæpio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum[20] et Philippum, principes nobilitatis elegit.[21] [m] His motibus[22] ut resisteret Drusus, plebem [§. 6.
ad se[23] Gracchanis legibus,[n] eisdem[24] socios[o] ad plebem spe[25] civitatis erexit.[e] Extat vox ipsius: 'Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.'[p] Aderat promulgandi[q] dies, cum [§. 7.
subito tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen[26] obro- [§. 8.
gare de legibus[27] [r] Consul Philippus:[s] sed apprehensum faucibus viator[t] non ante dimisit, quam[28] sanguis in ora[29] et oculos[30] redundaret. Sic per vim latæ,[31] jussæque [§. 9.
leges. Sed pretium rogationis[u] statim socii flagitare:[32] [v]

[e] *Drusus ut obsisteret hisce tumultibus, per Gracchanas leges plebem ad se*, et *socios ad plebem, per easdem* leges *transtulit.*

abest ab Ed. Blanc.—17 *Signa vexillaque* Ms. Reg. Q.—18 *In urbe una* Ms. Ryck. Fran. Ed. pr. *in una urbe* Mss. Toll.—19 *Inbinis* Ed. Lips. 1.—20 *Scarum* Ed. Ven.—21 *Abegit* Ms. Pal. 2. Ed. pr. *eligit* Ed. Junt. Gryph. *dejecit* Ed. Blanc.—22 *Ut motibus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—23 *s;* Ed. Lips. 1. *sed* Ed. Lips. 2. 3.—24 *Evocavit, eisdem* Ms. Ryck. Pal. 1. Flor. Ed. Amstel. Blanc.—25 *At plebem spe* Ed. Med. Par. *Ad spem* Ed. Blanc. Amstel.—26 *tn̄* Ed. Lips. 1. Par. 2.—27 Sic Mss. plerique, Ed. pr. Sed *obrogare legibus* Ed. Blanc. *abrogare de lege* Ms. Pal. 1. *abrogare de legibus* Ms. Pal. 2. Ryck. Malliab. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. *abrogare legibus* Ed. Lips. 2. Ven.—28 *Qui* Ed. Par.—29 *Et in ora* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Gryph. Lugd. Pont.—30 *Et in oculos* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *et ī oculos* Ed. Lips. 2.—31 *Acte* Ed. Lips. 1. 3. *datæ* Ed. Med. Par. Gryph.—32 Sic

NOTÆ

illa complectitur; hic pro quibuslibet manipulorum signis: 'aquilæ,' legionum signa; 'vexilla,' equitum.

[m] *Reos ambitus elegit*] Eos elegit, ut ambitus accusaret.

[n] *Gracchanis legibus*] Agrariis et frumentariis.

[o] *Socios*] 'Socii' vocabantur quasi confœderati, et consortes armorum; et erant Italici.

[p] *Aut cœnum dividere vellet, aut cœlum*] Quippe ipse reliqua omnia largitus fuerat.

[q] *Promulgandi*] Leges scilicet.

[r] *Obrogare de legibus*] Malim, ut alibi, *obrogare legibus*. De hoc alibi dictum.

[s] *Philippus*] L. Marcius Philip. Vid. Tit.

[t] *Viator*] Dissentit expresse Val. Max. lib. IX. 5. 'Obtorta gula, et quidem non per viatorem, sed clientem suum.'

[u] *Rogationis*] Hic *rogatio* nil aliud est quam, lex; pretium autem legis, vel legum quas ipsi per vim jusse-

cum interim imparem[33] [w] Drusum ægrumque rerum[34] temere motarum,[x] matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.[f] [y] Nec ideo minus socii promissa Drusi a populo Romano reposcere armis desierunt.

CAP. XVIII.

BELLUM SOCIALE.[1]

Sociale bellum[2] vocetur licet, ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe cum[a] populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, et unum[3] ex omnibus[b] sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, et ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra[4] Italiam, quam intra Urbem cives,[5] rebellabant. Itaque, cum jus civitatis, quam[6] viribus [§. 1. §. 2. §. 3.]

[f] *Cum interea mors præmatura, ut fit in tali periculo, abstulit Drusum impotentem et saucium ob res imprudenter motas.*

Ms. Naz. Ryck. Berol. Duisb. Fran. Voss. Edd. vett. Sed *flagitare sibi* Mss. Regg. *flagitavere* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—33 *Imparem* aberat a Ms. Fran. Voss. 1. 2.—34 *Rex* Ed. Par.

1 *Bellum quod adversus socios gestum est* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—2 *Bellum quod adversus socios gestum est, sociale bellum* Ed. Vin. Lugd. Pont.—3 *Virum* Ed. Ven.—4 *Citra* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—5 *Cives intra urbem* Mss. Regg. Flor. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—6 Sic Ed. Stad.

NOTÆ

rant, erat jus civitatis, quod ipsis Livius Drusus promiserat.

[v] *Flag.* [*Flagitavere*] Magis placet quod habet Salmas. *flagitare*, ut supra, 'Senatum L. Drusus asserere.' Sub. cœpit.

[w] *Imparem*] Hoc est, qui impar erat solvendo ea quæ sociis promiserat, nempe jus civitatis.

[x] *Ægrum rerum temere motarum*] Hoc est, rebus temere motis, Græcorum more qui genitivum ponunt, ubi Latini ablativum usurpant. Sic 'Discrucior animi,' Terent. 'Æger animi,' Liv.

[y] *Mors abstulit*] Ferro periit, a quodam C. Vario, cujus meminit Cicero in De Nat. Deor. III., percussus.

Cap. XVIII. *Bellum Sociale*] Anno Mundi 3860. ante Ch. Nat. 88. ab Ur. Cond. 663. Coss. L. Julio Cæsare et P. Rutilio Lupo.

[a] *Illud civile bellum fuit. Quippe cum*] Post *fuit* minor distinctio ponenda est; dein illa prorsus hinc everrenda, *corpus fecit ex membris, et ex omnibus unus est.* Sunt enim ab aliquo addita, qui se rhetoriscum facere gestiebat. *Pater.*

[b] *Et unum ex omnibus*] Romulus enim ex Sabinis, post virginum raptum, Latinis, et Tuscis pastoribus

auxerant,[c] socii justissime[d] postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat;[e] postquam [§. 4. ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma et oppugnationem[7] Urbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? [§. 5. cum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia, contra matrem ac parentem suam[8] Urbem consurgerent:[9] cum omne robur fortis- [§. 6. simorum fidelissimorumque sociorum sub suis quisque[10] signis haberent municipalia illa[11] prodigia:[a] [f] Popedius[12] Marsos; et Latinos[13] Afranius; Umbros totus Senatus, et Consules:[14] [g] Samnium Lucaniamque[15] Telesinus:[16]

[a] *Cum monstra illa municipum quæque sub suis vexillis haberent omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum.*

Pont. Freinsh. Zen. Sed *Tusciæ civitates quas* Ms. Pal. 2. Ed. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Vetst. *tuscie civitates: quas* Ed. Lips. 1. 3. *Tusci civitates quas* Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. *Tusci civitatem qua* Ms. Reg. Q.—7 *Expugnationem* Mss. Duk. nonnulli. *et in expugnationem* Mss. Duk. alii, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—8 *Suarum urbium* Ed. Blanc.—9 *Consurgeret* Ed. Freinsh.—10 *Quosque* Ed. Freinsh.—11 *Ista* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. —12 *Poppedius* Ms. Naz. Pal. 1. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *Pompedius* Ms. Ryck. *Pompeius* Ms. Voss. 3. *Propedius* Ed. Ven.—13 *Et etiam Latinos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *et ẽt latinos* Ed. Med.—14 Pro *totus senatus et consules, Vettius Cato* Ed. Stad. marg. Zen.—15 *Lucaniam* Ed. Stad. —16 *Thelesinus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Gryph. *Thelisinus* Ed. Ven.—17 *Ut*

NOTÆ

civitatem composuit: ideo vocat infra, 'Civitatem quam viribus auxerant.'

[c] *Quam viribus auxerant*] Vide Notam superiorem.

[d] *Justissime*] Civitatem socii justissime reposcebant, quia scilicet eam viribus suis auxerant.

[e] *Drusus erexerat*] Vide cap. superiori.

[f] *Municipalia illa prodigia*] Duces, qui singulis municipiorum copiis præerant, 'prodigia' vocat, quod adversus matrem et parentem suam consurgerent. Sunt autem 'municipia' civitates quæ muniis et honoribus populi Rom. fruuntur.

[g] *Totus Senatus, et Consules*] Quid hoc *totus Senatus, et Consules?* Res inepta est et ridicula, sed ea tamen, qualiscumque sit, a Salmasio non animadversa, quanquam sperabam, nam incredibilis quædam in hoc loco depravatio est. Ea autem in veteri Editione non erat; nam pro *totus Senatus, et Consules,* ibi legitur, *Vettius Cato Samnium, &c.* Idque cum jam pridem olfecissem, totum hunc locum sic scripsi: *Popedius Marsos et Latinos, Afranius Umbros, Vettius Cato Samnium, Lucaniam Telesinus, ut, cum regum et gentium arbiter populus ipsum se regere non posset, victrix Asiæ Europæque a Corfinio Roma peteretur.*

cum[17] regum[18] et gentium arbiter populus ipsum se [§. 7. regere non[19] posset, ut[20] victrix Asiæ Europæque a Corfinio[21] Roma peteretur.[h] Primum fuit belli in Albano [§. 8. monte[i] consilium, ut festo die Latinarum[j] Julius[22] Cæsar et Marcius[23] Philippus Consules[k] inter† sacra et aras[24] immolarentur. Postquam id nefas[25] proditione discus- [§. 9. sum est,[b] Asculo[l] furor omnis erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis.[m] Hoc fuit impii belli sacramentum.[26 n] Inde jam [§. 10. passim ab omni parte Italiæ, duce et auctore belli discursante Popedio, diversa per populos et urbes[o] signa cecinere.[p] Nec Annibalis, nec Pyrrhi, fuit tanta[27] vas- [§. 11.

[b] *Postquam id flagitium proditione detectum fuit.*

quum Ed. Blanc. Amstel.—18 *Regnum* Ed. Par.—19 *Nec* Ed. Lips. 1. 3. Par. —20 Omittunt Ed. Lips. 1. 3. Par. Blanc. Amstel.—21 *Confinio* Mss. Vin.—22 *Sex. Julius* Ed. Stad. Pont. *Sex. L.* Ed. Gryph. *Sextus Julius* Ed. Lugd. —23 Sic recte Ms. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. Sed *Martius* Mss. Duk. ceteri, Ed. Lips. 1. Par. Blanc. Amstel. *Marcus* Ed. Lips. 2. 3. *Martinus* Ed. Ven. *Lucius Martius* Ed. Lugd.—† *Intra* Ms. Fran. Voss. 1. Ed. Ber. Sab. Grut. Zeu. Vetst.—24 *Arras* Ed. Lips. 2.—25 *Nephas* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. ubique.—26 *Sacrū* Ed. Lips. 1. 2. 3.—27 *Tanta fuit* Ms.

NOTÆ

In ante editis pro *victrix* scriptum est *ut victrix*, quæ particula, *ut*, alio transmittenda fuit, ut a me est. *Pater.*

[h] *A Corfinio Roma peteretur*] Hoc est, Roma invaderetur ab agminibus infestis quæ a Corfinio Pelignorum urbe descendebant.

[i] *In Albano monte*] In Latio.

[j] *Festo die Latinarum*] 'Latinæ feriæ' erant sacra quædam Romanis, Latinis, Hernicis, et Volscis communia, a Tarquinio Superbo instituta. Sed postea multi alii populi fuere participes. In monte autem Albano quotannis peragebantur, et singuli in ea aliquid conferebant, alii caseos, alii agnos, alii liba lactaria.

[k] *Julius Cæsar et Marcius Philippus Consules*] Sext. Julius Cæsar, et L. Marcius Philippus, qui superiori anno Consules fuerant, quo tempore socii in Albano monte belli consilium iniere.

[l] *Asculo*] Asculum Picenorum urbs.

[m] *Legatis*] Servium prætorem Fonteiumque legatum occiderunt Asculani.

[n] *Impii belli sacramentum*] Quo se ad bellum devovebant, ita ut nulli postea illud abjurare liceret. 'Impium' vocat, quia contra Romam, quæ illorum omnium parens.

[o] *Diversa per populos et urbes*] Nota, 'diversa per populos,' hoc est, per populos dispersa.

[p] *Signa cecinere*] Id est, tubæ, cornua; sic apud Virgil. Æn. x. 'Signa canunt.'

tatio. Ecce Ocriculum,[28] ecce Grumentum,[q] ecce Fæsulæ,[29] ecce Carseoli,[30][r] Reate,[s] Nuceria,[31][t] Picentia[32][u] cædibus,[33] ferro, et igne vastantur. Fusæ Rutilii co- [§. 12. piæ,[v] fusæ Cæpionis.[w] Nam ipse Julius Cæsar[x] exercitu amisso, cum in Urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam[34] Urbem perviam[35] fecit.[y] Sed magna [§. 13. populi Romani fortuna, et semper in malis major, totis denuo[36] viribus insurrexit: aggressique singuli[37] populos; Cato[z] discutit[a] Etruscos; Gabinius[38][b] Marsos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites.[39][c] Strabo vero Pompeius,[d] [§. 14.

Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—28 *Otriculum* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *Ocricolum* Ms. Duisb. *Ostricolum* Ms. Fran. —29 *Fesulæ* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Grut. Freinsh. Blanc. Vetst. Amstel.—30 *Carseoli*, simpliciter, Ed. Gryph. Stad. Pont. *ecce Carceoli* Ed. Ven.—31 *Res erat a Nuceria* Mss. Vin. Ed. Stad. marg. *res erat Nuceria* Ms. Naz. *reserate Nuceria* Ms. Ryck. *reseratæ Nuceria* Mss. Regg. Fran. Ed. Lugd. Freinsh. Zeu. *seserata, Nuc.* Ms. Flor. *Teseratum Nuc.* Ms. Berol. *reserata N.* Ms. Duisb. Voss. 1. 2. Pal. 1. *resorata N.* Ms. Pal. 2. *resque erant N.* Ms. Voss. 3. In Ed. pr. legitur: *Carseoli cædibus ferro et igne vastantur.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *reserate: nucerie et picentii.* Ed. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *reseratæ nuceriæ et picentii.* In Ms. Berol. et Duisb. verba, *ecce Fesulæ, ecce Carseoli*, posita erant inter τὸ *Picentia* et inter τὸ *cædibus.* Ed. Grut. Fab. Vetst. *reseratæ Nuceria et Picentia.*—32 *Et Picentia* Mss. Vin. Ed. Stad. marg. Lugd. Freinsh. Amstel. Duk. 1. 2. *et Picentes* Ed. Stad. Pont.—33 *Cædibusque* Mss. Vin.—34 *Fune...et* Ms. Ryck. Ab Ms. Naz. Pal. 2. Reg. Q, Malliab. aberat τὸ *etiam.*—35 *Per viam cruentus* Ms. Voss. 2. —36 *De suo* Mss. Regg. Naz. Duisb. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Par. —37 *Singulos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—38 *Gabinus* Ed.

NOTÆ

[q] *Grumentum*] Lucaniæ oppidum.

[r] *Carseoli*] Urbs Æquorum.

[s] *Reate* [*reseratæ*] Pro *reseratæ*, quod hic nihil est, ingeniose conjecit Salmasius *Reate*, quæ urbs in Sabinis fuit; ab origine autem, si memini, erat Umbriæ.

[t] *Nuceria*] Urbs Umbrorum.

[u] *Picentia*] Urbs in Picentinis juxta Lucaniam.

[v] *Rutilii copiæ*] P. Rutilii Lupi Consulis. Contra Marsos pugnabat, et cecidit in prælio.

[w] *Cæpionis*] Qui Prætor erat. Is primo prospere pugnavit, sed, cum victoriæ modum non faceret, circumventus cadit.

[x] *Julius Cæsar*] Tamen in tabulis hunc prospere pugnasse reperies; sed forsan pro *Julius Cæsar*, legendum *ipse Rutilius Cos.* Is enim pugnans letale vulnus accepit. Vidit Freinshem.

[y] *Perviam fecit*] Emendabat Lipsius *permadefecit*, quod mire placet.

[z] *Cato*] L. Porcius Cato.

[a] *Discutit*] ‘Discutere’ est, opprimere: ut supra Noster, ‘Discussum nefas;’ hoc est, oppressum. Sic apud Vellei. ‘Bellum discussum.’

[b] *Gabinius*] A. Gabinius.

[c] *Sylla Samnites*] L. Cornelius Sylla: is ante oppidum Nolam florentissima Samnitum castra cepit.

omnia flammis ferroque populatus, non prius[40] finem cædium fecit, quam Asculi eversione, Manibus tot exercituum, Consulum,[41] direptarumque urbium Diis litaretur.[c] [42] [e]

CAP. XIX.

BELLUM SERVILE.

UTCUMQUE,[a] etsi[1] cum sociis, (nefas!) cum liberis [§. 1. tamen et ingenuis,[2] dimicatum est.[a] Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum [§. 2. Servile bellum[b] inter initia Urbis,[c] Herdonio Sabino duce,[3] in ipsa[4] Urbe tentatum est: cum, occupata tribuniciis seditionibus[d] civitate, Capitolium obsessum est, et a Consule[e]

[c] *Non prius stragis finem fecit quam per eversionem Asculi sacrificaretur Manibus tot exercituum* et *Consulum Diisque urbium direptarum.*

[a] *Ut ut sit, quamvis cum sociis, (nefas!) cum liberis et ingenuis pugnatum fuit.*

Ven. Gryph. Zeu.—39 *Sannitas* Ed. Ven.—40 *Prius* abest ab Ed. Zeu.—41 *Consularium* Ms. Voss. 1. 2. et Barthii, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst.—42 *Dii litarentur* Ms. Barth. *diis utcunque litaretur* Ed. Blanc.

1 *Et cumque et cum* Ms. Ryck. *Tcumque etsi cum* Ed. Lips. 1. *Etsi cum*, omisso τῷ *utcunque*, Ed. Blanc.—2 *Ingenuiis* Ed. Lips. 1.—3 *Herdonio duce Sabino* Mss. Duk. omnes: nisi quod in Duisb. τὸ *Herdonio* inductum erat: Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—4 *Ipso* Ed. Lips. 1.—

NOTÆ

[d] *Strabo vero Pompeius*] Cn. Pompeius Strabo; is Asculum cepit, 'circa quam urbem,' ut ait Vellei. lib. II. cap. 21. 'cum in multis aliis regionibus exercitus dispersi forent, v. et LXX. M. civium Romanorum, amplius LX. M. Italicorum una die conflixerant.'

[e] *Litaretur*] Vide lib. II. cap. 5.

CAP. XIX. *Bellum Servile*] Anno Mundi 3815. ante Ch. Nat. 133. ab Ur. Cond. 618. Coss. Serv. Fulvio Flacco, et Q. Calpurnio Pisone.

[a] *Utcumque*] Hæc ad majorem hujusce belli invidiam dicta sunt, dum illud cum superiori confert; quasi diceret: Fateor nefas fuisse quod populus Roman. cum sociis dimicavit, sed, ut ut sit, cum liberis tamen et ingenuis dimicatum est.

[b] *Primum Servile bellum*] Anno Mundi 3491. ante Ch. Nat. 457. ab Ur. Cond. 294. De eo Livius, lib. III. cap. 15. 'Exules servique ad quatuor millia hominum et quingenti, duce Appio Herdonio Sabino, nocte Capitolium atque Arcem occupavere.'

[c] *Inter initia Urbis*] Mirum cur hoc inter urbis principia dicat evenisse, cum ea tunc temporis a 294. annis fuerit condita. Respexit scilicet ad posterius istud bellum Servile, quod 324. annis post natum est.

[d] *Occupata tribuniciis seditionibus*] Tribuni cum Consulibus de legibus ferendis decertabant. Liv. loco su-

captum: sed hic tumultus magis fuit, quam bellum. Mox,[f] imperio per diversa terrarum[g] occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius Servili, quam Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax,[h] et quodammodo sub- [§. 3. urbana provincia, latifundiis[5] civium Romanorum[6] [i] tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergastula,[j] catenatique[7] cultores, materiam bello præbuere.[b] [k] Syrus quidam [§. 4. nomine Eunus (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) fanatico[l] furore simulato, dum Syriæ Deæ comas[8] jactat,[m]

[b] *Hic numerosa ergastula ad colendos agros, et cultores catenati, bello dedere materiam.*

5 Sic Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Vetst. Sed *late fundis* Mss. Vin. et Duk. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. marg. Duk. 1. 2. *latefundis* Ed. Lips. 1. In Ms. Reg. Q erat: *lute civium Romanorum fundis tenebatur.*—6 Sic et Mss. Vin. Sed *Romanorum Latinorum* Ms. Naz. Quæ scriptura indicio est duplicem loci lectionem in libris antiquis fuisse. Nam *Latinorum* Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Vetst.—7 *Cathen.* Ed. Lips. 1.—8 Ita Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Ven. Stad. marg. Grut. Fab. Vetst. Sed *cerimonius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Zen. *cæremonias* Ed. Stad. Lugd.

NOTÆ

pra laudato: 'Legis ferendæ aut accipiendæ cura civitatem tenebat. Quantum juniores Patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contra Tribuni tendebant, ut plebi suspectos eos criminando facerent.'

[e] *Consule*] Poëtice pro, Consulibus. Consules autem erant P. Valerius Publicola II. et C. Claudius App. Fil. Sabinus.

[f] *Mox*] Comparate ad sua tempora hæc dixit Florus, quæ multo longiori intervallo ab his distant, quam Servile istud bellum a superiori, quod Herdonio Sabino duce tentatum est.

[g] *Per diversa terrarum*] Tamen in Hispania tantum tunc temporis gestum fuisse bellum comperio.

[h] *Terra frugum ferax*] Populum Romanum Sicilia nutriebat; unde et eam multi urbis nutricem, cellam penariam Reipublicæ, vocavere.

[i] *Latifundiis civium Romanorum*] Alii legunt *Latinorum*, sed melius *Romanorum;* nam et *cives Romanos* vocat Diod. *Cum cives Romani, etiam Equites, sibi plurima prædia in Sicilia comparassent.*

[j] *Ergastula*] Loca ubi servi vincti operantur. Hic autem τὸ *ergastula* pro ipsis servis ponitur.

[k] *Materiam bello præbuere*] Supra dixit cap. 12. 'Quid autem bella Servilia? Unde nobis nisi ex abundantia familiarum?'

[l] *Fanatico*] 'Fanatici' proprie dicebantur Sacerdotes, et 'furor fanaticus,' furor divinus, quali Sacerdotes corripi putabantur oraculum edituri.

[m] *Dum Syriæ Deæ comas jactat*] Pro *comas*, quidam habent *cerimonius;* quod non placet: minus etiam quod Pontano in mentem venit, qui legit *comos*, et explicat, saltationis genus. Nam dubito an hoc sensu *comus* ullibi possit reperiri. Retine igitur *comas*,

ad libertatem et arma servos, quasi numinum imperio,[n] concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore [§. 5. abdita[9] nuce, quam[10] sulfure[11] et igne stipaverat, leniter[12] inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc mira- [§. 6. culum[13] [o] primum duo millia[14] ex obviis, mox[15] jure belli[p] refractis ergastulis, sexaginta[16] amplius millium fecit exercitum; regiisque,[17] ne quid[18] malis[19] deesset,[q] decoratus insignibus, castella, oppida, vicos,[20] miserabili direptione[21] vastavit. Quin[22] illud quoque (ultimum[23] belli dede- [§. 7. cus) capta sunt castra Prætorum;[r] nec[24] nominare ipsos pudebit,[25] castra Manilii,[26] Lentuli, Pisonis,[27] [s] Hypsæi.[28]

Pont. *ceremonius* Ed. Gryph.—9 *Obdita* Ed. Ven.—10 *Qua* Ed. Par.—11 *Sic* Ed. Lugd. Zeu. *sulph.* cett.—12 *Leviter* Ms. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Pont.—13 *Miraculo* Ed. Stad. Pont. —14 *Duorum milium* Ms. Flor. Pal. 1.—15 *Ex hoc* Ms. Ryck.—16 Ita Mss. Vin. Naz. Pal. 1. et Duk. omnes, Edd. vett. Stad. marg. Sed *LX.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. *XL.* Ms. Pal. 2. *quadraginta* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. —17 *Regiis* Mss. Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—18 *Nequid* Ed. Lips. 1.—19 *Mali* Ms. Pal. 1. Flor. Voss. 3.—20 *Vicos, opida* Mss. Regg. Toll. Duisb. Ed. pr. *opida, vicos* Ed. Lips. 2.—21 *Dirreptione* Ed. Med.— 22 *Quin* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.— 23 *In ultimum* Ms. Naz. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Lugd. Pont.—24 *Nec* aberat a Ms. Voss. 3.—25 *Pudet* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—26 *Mannilii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—27 *Pisoni* Ed. Ven.—28 *Hipsei* Ed.

NOTÆ

et sic intellige: *Pendant qu' à tous propos le drôle ne parle que des cheveux de la Déesse Syr.*; ille enim per ejus comas jurabat. Nunc de Dea Syria multa hic possent dici, sed ea nec res nec tempus postulant. Dea Syra Cybele est, Deum mater. Probat Selden. in libro de Diis Syris.

[n] *Quasi numinum imperio*] Quippe fanaticum furorem simulaverat, et sic eos, quasi ipsi Dii mandarent, concitabat.

[o] *Hoc miraculum*] Alii legunt *Hoc miraculo*, ut sequentia, *fecit exercitum*, ad Eunum referantur, quod etiam magis placet.

[p] *Jure belli*] Alii legunt *more belli*, vel, *vi et bello*; perperam, ut videtur: *jure belli*, quia nihil est quod per bellum non liceat.

[q] *Ne quid malis deesset*] An ideo gravior Eunus erat populo Romano, quod regiis ibat decoratus insignibus? Ita; regium enim nomen sic ei infestum et odiosum erat, ut Tarquinium Collatinum ob nomen tantum regium urbe fugaverit.

[r] *Prætorum*] *Prætores* etiam numero plurali dixit Livius, sive auctor Epitomæ, quisquis ille sit; sed Hypsæi tantum Annales meminere.

[s] *Pisonis*] Hunc Pisonem alium intellige a Q. Calpurnio Pisone, qui Consul, non Prætor fuit. Forsan Cn. vel L. Calpurnius Piso.

Itaque qui per fugitivarios[29] [t] retrahi[30] [u] debuissent, Prætorios duces profugos prælio ipsi sequebantur.[31] Tandem Perperna[32] Imperatore[v] supplicium de eis sumtum est. [§. 8.] Hic enim victos, et apud Ennam[33] [w] novissime obsessos, cum fame, quasi pestilentia,[x] consumsisset, reliquias latronum compedibus et catenis[34] religavit, crucibusque[35] punivit:[y] fuitque de servis ovatione[z] contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione[a] violaret. Vixdum[36] [§. 9.]

Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—29 Sic et Mss. Vin. Sed *fugitivos* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—30 Sic Ed. Stad. Pont. Freinsh. Sed *detrahi* Mss. Cujacii, (Observatt. 5. 8.) Pall. Reg. F, Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. *distrahi* Ms. Naz. Reg. Q, Voss. 1. 2. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst.—31 *Persequebantur* Ms. Pal. 2.—32 *Perpenna* Mss. Duk. plerique, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. ubique. *P. Rupilio* Ed. Stad. Pont. Blanc.—33 *Ethnam* Mss. Duk. quidam, Ed. pr. *Ethenam* Ms. Ryck. *Hennam* Ms. Fran.—34 Sic Ms. Voss. 3. Ed. Junt. Ven. Fab. Sed *compedibus, catenis* Mss. et Edd. vett. reliqui, ut Lips. 1. 2. 3. (in quibus est *cum pedibus*) Med. Par. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Amstel. Duk. 1. 2. *compedibus catenisque* Ed. Gryph. Stad. Pont.—35 *Crucibus* Ed. Ven.—36 *Vix dum* Ed. Par.—37 Ita Ms. Naz.

NOTÆ

[t] *Fugitivarios*] 'Fugitivarii' dicuntur, qui fugitivis adduntur, ut eos retrahant. *Des archers.*

[u] *Ret.* [*Distrahi*] Error est, sed non Salmasii (quanquam in ejus Editione majore legitur, Lugd. Batav.). Profecto autem Correctori typographico hoc sphalma relinqui æquum est et verum. Scribendum *retrahi*, quod verbum in fuga, cum quis reprehenditur, solenne et proprium est. Sic apud Terent. in Heaut. Act. IV. Sc. 2. 'Retraham hercle opinor ad me idem illud fugitivum argentum.'

[v] *Perp.* [*Perpenna*] *Imperatore*] Pro *Perpenna* sunt qui legant *Rupilio*, ut et infra Nota j. Sed etsi Rupilius contra servos in Sicilia rem gesserit, non ideo sequitur Marcum Perpennam in partibus non fuisse: sane et Perpennæ triumphi Annales meminere, qui eum præterea Prætorem vocant.

[w] *Apud Ennam*] Enna Siciliæ mediterranea urbs, et insulæ umbilicus.

[x] *Cum fame, quasi pestilentia*] Legendum, *cum fame, ex qua pestilentia, consumsisset.* Nil certius: et multis exemplis probari potest. Quin et ipse sic supra locutus est cap. 5. 'Cum ex mora obsidentem regem fames, et ex fame pestilentia urgeret.' Et Q. Curtius lib. IX. 'Famem deinde pestilentia secuta est.' *Pater.*

[y] *Crucibusque punivit*] Crux servorum supplicium fuit.

[z] *Ovatione*] 'Ovatio' est minoris Triumphi genus, quo triumphantes, nec trabeam nec togam pictam induti, pedibus, interdum etiam et equo, urbem ingrediebantur, exercitu præeunte. 'Ovatio' ab 'ove,' quam ovantes immolabant.

[a] *Servili inscriptione*] Solenne fuit apud veteres Romanos devictorum hostium nomina ante triumphum inscripta procedere; muri etiam devictarum urbium, flumina, montes, et

respiraverat insula, cum statim[b] servi,[37] et a Syro[c] reditur ad Cilicem.[d] Athenio pastor, interfecto domino,[38] familiam[e] ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste [§. 10. purpurea, argenteoque baculo,[39] et regium in morem[40] fronte redimita,[f] non minorem, quam ille fanaticus prior, conflat exercitum; acriusque multo,[41] quasi et illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius,[42] quasi in transfugas[43] [g] sæviebat. Ab hoc[44] [§. 11. quoque Prætorii[45] exercitus cæsi, capta Servilii castra, capta Luculli.[h] Sed[46] Aquilius,[i] Perpernæ[47] [j] usus[48] exem-

Pal. 2. Vin. nonnulli, Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Sed *statim servis* Ms. Flor. Voss. 1. 3. *statim a servis* Ms. Pal. 1. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Fab. Vetst. *statim servius* Ms. Ryck.—38 *dn̄o* Ed. Lips. 1.—39 *Bacculo* Ed. Lips. 1. 3.—40 *Inmorem* Ed. Lips. 1. *immorem* Ed. Lips. 3.—41 *Multum* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—42 *Quasi et illum...infestius* aberant a Ms. Ryck. *quasi illum* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—43 *Quasi intrāsfugas* Ed. Lips. 1. *quam in tr.* Ed. Gryph.—44 *Abhoc* Ed. Lips. 1. *Ad hoc* Ed. Lips. 2. Par. Ven. Pont. —45 *Prætoris* Ms. Naz. Ryck. Reg. F, Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt.—46 *Sed* abest ab Ed. Lips. 2.—47 *Perpennæ* Ed. Lips. 1. 3. *perpennæ* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. ubique. *Rupilii* Ed. Blanc. *P. Rupilii* Ed. Stad. Pont.—48 *Usus* aberat a Ms. Voss. 1.—

NOTÆ

sylvæ ex argento una spectanda populo ferebantur. Ovid. in elegantissima illa Eleg. quæ lib. II. de Ponto initium facit, quam merito reliquis ejusdem nominis operibus anteponas: 'Protinus argento versos imitantia muros Barbara cum victis oppida lata viris, Fluminaque et montes, et in altis pascua sylvis, Armaque cum telis in strue mista suis.'

[b] *Statim*] XXXI. annis post inceptum ab Euno bellum.

[c] *Cum statim servi, [a servis] et a Syro*] Acutissime Salmasius, *cum statim servi* (subaud. adsunt, aut tale aliquid): tamen mihi placeat magis, si tollas, *a servis;* ratio est, quod *a Syro* idem est quod *a servis*. Explicatio tantum est, a studioso aliquo, ut fit, ascripta. *Pater.*

[d] *A Syro reditur ad Cilicem*] Proverbium olet. Per Cilicem alludit ad bellum Piraticum, quod contra Cilices gestum fuit, de quo vid. lib. III. cap. 6. A bello Servili ad Piraticum illud rursus ventum est. Eunus enim Syrus erat. Et Cilix pastor Athenio, de quo infra.

[e] *Familiam*] Vid. cap. 12.

[f] *Regium in morem fronte redimita*] Diademate quali Reges solent frontem redimiri.

[g] *Quasi in transfugas*] Nam cum servi essent, communem servorum causam tueri, seque sub vexillis ordinare debebant: quod cum ab illis præstitum non fuerit, quasi transfugæ videbantur.

[h] *Servilii castra, capta Luculli*] Alios Annales habuit Florus, nam ex nostris C. Servilii et C. Licinii Luculli castra non modo non capta fuisse,

plo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit,[i] communitasque[49 k] copias armis fame facile delevit: dedidissentque[50] se,[l] nisi suppliciorum metu[51] voluntariam[52] mortem prætulissent.[53] Ac ne de[54] duce quidem [§. 12. supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit. Quippe, dum circa deprehendendum[55] eum[m] multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.[n]

CAP. XX.

BELLUM SPARTACIUM.[1]

Enimvero[a] servilium[2] armorum dedecus feras:[b] [§. 1.

49 *Comminutasque* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Ed. pr. Lips. 2. Stad. Pont.—50 *Dedissentque* Ms. Pal. 1. Ryck. Malliab. Berol. Ed. Lips. 2. Med. Par. Zeu. *dedissent* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. *dedidissent* Mss. Regg. Voss. 2. *dedidissent et nisi* Ms. Voss. 3.—51 Sic Ms. Ryck. Regg. Voss. 1. 3. Ed. pr. et reliqui. Sed *metu ac* Ms. Naz. *metui* Mss. Duk. reliqui, Ed. Junt. Lugd. Zeu.—52 *Volontariam* Ms. Naz.—53 *Pertulissent* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—54 *Nec de* Ms. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *ne*, omissa *de*, Ed. Ven.—55 Sic Ed. pr. Lips. 2. Vin. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Sed *circa addeprehendendum* Ms. Naz. *circa ad deprehendum* Mss. Pall. *circa ad deprehendendum* Ms. Ryck. Duisb. Regg. Ed. pr. Lips. 1. (in quo tamen scriptum est *ad deprehēdendū*) 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Blanc. Duk. 1. 2. *circa ad comprehendendum* Ms. Fran. sed alia manus supra scripserat *de*. Mss. Voss. Ed. Amstel. *circa adprehendendum.*

1 *Sparticum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Spartacum* Ed. Med. Par. 1. Gryph. Grut. Lugd. Pont. Vetst. *Sparthacum* Ed. Par. 2.—2 *Servilios* Ed. Par.—

NOTÆ

contra vero, et a Lucullo victos semel, et a Servilio tantum non repressos, fuisse servos manifestum est.

[i] *Aquilius*] Manlius Aquilius, qui tunc Consul fuit.

[j] *Perpernæ*] Vid. Not. v. supra.

[k] *Communitasque*] Ex Historia legendum *comminutasque*. Aquilius enim eos et vi et fame devicit.

[l] *Dedidissentque se*] Immo fere se omnes dedidere, qui Romam deducti, et bestiis objecti, cum iis decertare detrectantes mutuis concidere vulneribus.

[m] *Dum circa deprehendendum eum*] Alii habent *ad deprehendendum eum*. Sed vitium est contra usum Latinitatis. Scribe, *dum circa prehendendum eum*. Pater.

[n] *Præda lacerata est*] Diodor. tamen ducem etiam Romam deductum fuisse dicit, sibique ipsum manus intulisse.

Cap. xx. *Bellum Spartacium*] Anno Mundi 3877. ante Ch. Nat. 71. ab Ur. Cond. 680. Coss. M. Terentio Varrone Lucullo et Cassio Varo.

[a] *Enimvero*] Ostendit Servile bellum minus flagitiosum fuisse quam Gladiatorium, quippe gladiatores multo pejoris sunt sortis quam servi. Ceterum hoc principium abruptum, ut et illud superioris capitis, 'Utcumque,' probare videntur quod monui-

nam et ipsi[3] per[4] fortunam[c] in omnia obnoxii; tamen quasi secundum hominum genus sunt,[d] et[5] in bona libertatis nostræ adoptantur.[a] [e] Bellum Spartaco[6] duce concitatum quo nomine appellem nescio. Quippe cum servi milita- [§. 2. verint, gladiatores imperaverint, illi infimæ[7] sortis homines, hi pessimam[8] auxere ludibrio calamitatem.[f] Sparta- [§. 3. cus, Crixus,[9] Œnomaus,[10] effracto[11] Lentuli ludo,[g] cum triginta[12] haud[13] amplius[h] ejusdem fortunæ viris[14] eruperunt[15]

[a] *Sed, ut vera dicam,* omnes *servilium bellorum infamiam ferant: nam etsi ipsi per fortunam in omnia subjecti* sint, *tamen sunt quasi secundum genus, et bonorum nostræ libertatis* participes *assumuntur.*

3 *Etsi ipsi* Ed. Junt. *etsi* Ed. Blanc.—4 *Per* abest ab Ed. Zeu.—5 *Si* Ed. Med. Par.—6 *Sparthaco* Ed. Par. 2. ubique.—7 *Vilissime* Ms. Ryck. Voss. 3. *ille infime* Ed. Lips. 2.—8 *Hi pessimā* Ed. Lips. 1. *hi et peximam* Ms. Ryck. *in pessimam* Ms. Voss. 1. 2. *hi pessimæ* Ed. Blanc. Amstel. e conjectura Freinshemii aliorumque.—9 Sic Mss. Regg. Malliab. Flor. Voss. 1. 2. Sed *Crisus* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. *Chrisus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. *Chrysus* Ed. Med. Ven. Fab. *Chrysas* Ed. Gryph.—10 *Et Denomaus* Ms. Ryck. Voss. 3. *et Œnomaus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—11 *E fracto* Ed. Lips. 1. 3. *efracto* Ed. Lips. 2. —12 Sic etiam Mss. Vin. Sed *treginta* Ms. Duisb. Ryck. *septuaginta* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd. Pont.—13 Sic conj. Gruterus recepitque Fabra. Sed *aut* Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, Edd. vett. ut Lips.

NOTÆ

mus, nempe Florum bella sua uno tenore, non per capita, descripsisse.

[b] *Feras*] Id est, quivis ferat; hoc est, æquo animo patiatur.

[c] *Nam et ipsi per fortunam, &c.*] Omnino scribendum, *nam etsi ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen, &c.* Pater.

[d] *Quasi secundum hominum genus sunt*] 'Secundum genus hominum' servos vocat Noster, quia inter eos et dominos parum inest discriminis, et post dominos inter homines numerantur.

[e] *Et in bona libertatis nostræ adoptantur*] Hoc est, per manumissionem, quasi per adoptionem, bonorum libertatis nostræ participes fiunt; libertatem consequuntur qua nos soli, domini scilicet, utimur.

[f] *Illi infimæ sortis homines, hi pessimam auxere ludibrio calamitatem*] Scire equidem velim quid sit hoc loco *pessima* calamitas: dein, si quis respondeat (ut sunt quidam ingeniose fatui), tum hoc alterum petam denuo. *Illi* (servi scilicet) *sunt infimæ sortis, hi pessimam, &c.* Quid ais? Servine *sortis infimæ* fuerint, Gladiatores nullius? Nemo dixerit, nam nimis ridicula res foret. Cujus igitur sortis erant Gladiatores? *Pessimæ;* nam et servi erant, et pessimi ac sceleratissimi servorum. Piget me plura ascribere. Sic igitur lege: *illi infimæ sortis homines, hi pessimæ, auxere ludibrio calamitatem.* Pater.

[g] *Effracto Lentuli ludo*] *Ludus* dicebatur locus ubi gladiatores exercebantur. Gallice diceres, *la Salle.*

[h] *Cum triginta haud amplius*] Epitom. Liv. sexaginta quatuor fuisse

Capua;[16] servisque ad vexillum[17][i] vocatis, cum statim decem amplius millia coissent hominum,[18] non modo effugisse contenti, jam[19] vindicari[20] volebant.[j] Prima velut ara[21][k] viris[22] mons Vesuvius[23] placuit. Ibi cum obsideren- [§. 4. tur[24] a Clodio Glabro,[l] per fauces cavi[25] montis vitigineis[26] delapsi[27] vinculis,[m] ad imas ejus descendere radices: et exitu invio,[28] nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere.[b] Inde alia castra. Deinceps Coram,[29][n] [§. 5.

[b] *Vitigineis funibus lapsi per specum cavi montis ad ultimas ejus radices descendere, et, egressu incognito, subito impetu rapuere castra ducis, nil tale reputantis.*

1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Duk. 1. 2.—14 Sic Ms. Pal. 2. Sed *ludis* Ms. Naz. Pal. 1.—15 *Erupere* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—16 *Capuam* Ms. Fran. *capita* Ed. Lips. 2.—17 Sic Ms. Pal. 1. 2. Reg. F, Voss. 1. Sed *ad vexillum et auxilium* Ms. Ryck. Reg. Q, Frau. Voss. 2. Ed. Gryph. *ad vex. et ad auxilium* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. *ad auxilium* Ms. Duisb. Ed. pr. *ad vexillum* [*et pileum*] Ed. Blanc.—18 *Homines* Ms. Naz. Pall. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Par. Ald. Ven.—19 *Quin jam* Ms. Naz. et Pal. 1. a manu recentiori.—20 *Vindicare* Ms. Pal. 2. Reg. Q, Flor. Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst. *vindicari etiam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—21 *Arena* Ed. Fab. *harena* Ed. Freinsh.—22 *Turis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. *ruris* Ed. Med. *juris* Ed. Gryph.—23 *Vesubius* Ms. Ryck. Fran. Voss. 1. 2.—24 *Cum etiam obsiderentur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Pont. *quum obsideretur* Ed. Vetst.—25 *Cani* Ed. Lips. 1. 3.—26 Sic Ms. Reg. F, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Fab. Sed *vitigeneis* Ed. Ven. *vitineis* Mss. Vin. Ryck. Toll. Duisb. Voss. Ed. pr. Zeu. Amstel. Duk. 1. 2. *vitineis* vel *vrtineis* Ms. Naz. *virineis* Ms. Pal. 1. *viteneis* Ms. Pal. 2. *itineris* Ms. Fran. *vimineis* Ms. Reg. Q. *juncineis* Ms. Is. Vossii.—27 *Dilapsi* Ed. Lips. 1. 2. 3. Abest ab Ed. Par.—28 Sic Mss. Vin. Duk. plerique, Ed. pr. Vin. Lugd. Sed *in uno* Ms. Naz. Pall. Ryck. Regg. Voss. *uno* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—29 Sic Ms. Berol.

NOTÆ

testatur: alii plures: Cicero cum Nostro fere consentit, qui multo minus quinquaginta fuisse contendit, Epist. ad Att. lib. VI.

[i] *Ad vexillum* [*Ad v. et ad auxilium*] Expunge *et ad auxilium*, quæ diversa tantum lectio est, libro ascripta, vel inscripta, ut optime monuit Salmasius.

[j] *Jam vindicari volebant*] Hoc est, in libertatem asseri.

[k] *Velut ara* [*arena*] 'Arenam' dicit, quia de gladiatoribus loquitur, qui proprie, 'in arenam descendere,' 'in arena pugnare,' dicuntur. Sic capite sequenti, cives quasi in arena pugnare dicit, quod gladiatorio more inter se concurrerent.

[l] *Clodio Glabro*] Claudium Pulchrum vocat Liv., Appianus vero, Varinium Glabrum.

[m] *Vitigineis delapsi vinculis*] In al. legitur, *vitineis*, al. *vimineis*, al. *viximeis*, vel, *vixinis*, sed melius *vitigineis*; nam et Plutarch. in Crasso labrusca contextas fuisse catenas istas ait.

[n] *Coram*] Urbs in Volscis.

totamque pervagantur[30] Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam, atque Nuceriam,[31] Thurios,[32] [o] atque Metapontum,[33] [p] terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cum jam esset jus- [§. 6. tus exercitus, e viminibus,[q] pecudumque tegumentis, inconditos sibi clypeos,[34] e[35] ferro ergastulorum[r] recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset [§. 7. exercitui,[36] domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de Prætoribus insignia et fasces[37] ad ducem detulere. Nec abnuit ille de[38] stipendiario Thrace miles, de[39] [§. 8. milite desertor, inde latro, dein[40] in honore[41] virium gladiator.[s] Qui defunctorum quoque[t] prælio ducum funera [§. 9. imperatoriis[42] celebravit exequiis,[u] captivosque circa rogum jussit[v] armis depugnare,[c] quasi plane expiaturus omne præ-

[c] *Qui funera quoque ducum* in *prælio mortuorum decoravit imperatoria pugna, et captivos jussit circa rogum armis decertare.*

Sed *Choram* Ms. Vin. unus, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Thoram* Ms. Ryck. Duk. plerique, Edd. vett., ut Med. Par. Stad. Gryph. Pont. *Horam* Ms. Naz. *Cosam* Ed. Blanc.—30 *Pervagantes* Ms. Ryck.—31 *Luceriam* Ms. Pal. 1.—32 *Turios* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—33 *Methapontum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 1. *Methaponthum* Ed. Par. 2.—34 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *clip.* cett.—35 *Et* Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Pont. *a* Ed. pr.—36 *Exercitu* Ms. Duisb.—37 *Faces* Ed. Par.—38 *Sed de* Ed. pr.—39 *De* omittit Ed. Ven.—40 *Deinde* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—41 *In honorem* Ms. Malliab. Reg. F.—42 *Imperatoris* Ed.

NOTÆ

[o] *Thurios*] Magnæ Græciæ urbs in sinu Tarentino.

[p] *Metapontum*] Magnæ Græciæ urbs maritima, inter Casuentum et Bradanum fluvios sita.

[q] *E viminibus*] Hæc conficiendorum scutorum ratio a veteribus sæpius usurpata: vimina intexebant, eaque pellibus inducebant.

[r] *E ferro ergastulorum*] Gallice diceres, *des fleurets.*

[s] *In honore virium gladiator*] Legendum *in honorem.* Hoc vult Florus: Spartacus ex tributario Thrace miles, ex milite desertor, ex desertore latro, deinde captus et Romam perductus, cum ob latrocinia in crucem recta duci debuisset, tamen, quia viribus maximis præditus erat, in honorem virium gladiator factus est.

[t] *Qui defunctorum quoque, &c.*] Scribendum, *Quin,* id est, Quin etiam, ad augendam rei indignitatem.

[u] *Funera imperatoriis celebravit exequiis*] In exequiis vel Ducum vel Imperatorum quandoque gladiatores adhibebantur, quod de Spartaco Noster ait, qui defunctorum prælio Ducum funera gladiatoria pugna, quam 'imperatorias exequias' vocat Nos-

teritum[43] dedecus,[w] si de gladiatore munerator[x] fuisset. Inde jam Consulares quoque aggressus,[44] in Apen- [§. 10. nino[45] Lentuli[y] exercitum percecidit:[46] apud Mutinam[z] Caii Cassii[a] castra delevit. Quibus elatus victoriis, de [§. 11. invadenda urbe Romana[47] (quod satis est[48] turpitudini nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii[49] viri- [§. 12. bus contra mirmillonem[50 b] consurgitur: pudoremque Romanum Licinius Crassus[c] asseruit:[d] a quo pulsi fugatique (pudet dicere)[d] hostes in extrema Italiæ refugerunt.[51] Ibi circa Bruttium[52] angulum clausi,[53 e] cum fugam [§. 13. in Siciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratesque ex cratibus,[54] et dolia[55] connexa virgultis in rapidissimo

[d] *Et Licinius Crassus dedecus Romanum vindicavit.*

Par. Gryph.—43 *Pristinum* Ms. Reg. F.—44 *Agressus* Ed. Lips. 1.—45 *Apenino* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.—46 *Præcidit* Ms. Pal. 1. *percidit* Ms. Voss. 1. Ed. pr. *p̄cedit* Ms. Ryck. *cecidit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—47 *Roma* Ed. Zeu.—48 *Satis turp.* Ms. Ryck.—49 *Imperii* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—50 *Mirmilonem* Ed. Med. Par. Ven.—51 *Consurrexerunt* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *confugerunt* Ed. Stad. Pont.—52 *brutiū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Zeu.—53 *Clusi* Ms. Naz. Regg. Berol. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *clausi* Mss. Pall. Flor. Malliab. Ed. Lips. 1. 2. 3. *divisi* Ms. Ryck. *occlusi* Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *inclusi* Ed. Stad. Pont.—54 *Excratibus* Ed. Lips. 1.—55 *Dolea* Ms. Naz. Voss. 2.—56 *Errup-*

NOTÆ

ter, sæpissime decoravit.

[v] *Captivos circa rogum jussit*] Familiæ dux factus scilicet.

[w] *Omne præteritum dedecus*] Quod contraxerat, dum et ipse circa rogum gladiator pugnabat.

[x] *Munerator*] 'Muneratores' dicebantur qui 'munera,' hoc est, spectacula, gladiatores, populo dabant. Spartacus autem munerator sibi quodam modo videbatur, quia captivos jubebat circa rogum armis depugnare.

[y] *Lentuli*] Cn. Cornelii Lentuli Clodiani Consulis.

[z] *Mutinam*] Galliæ Cispadanæ urbem. Hodie *Modéne.*

[a] *Caii Cassii*] Qui Prætor erat.

[b] *Mirmillonem*] 'Mirmillones' dicebantur gladiatores quidam qui ex Gallia venerant. Mirmillo autem non erat Spartacus, ex Thracia scilicet oriundus. Sed aliquando 'mirmillo' pro quovis gladiatore sumitur, ut hic.

[c] *Licinius Crassus*] Prætor.

[d] *Pudet dicere*] Hæc pendent a voce *hostes*: *pudet dicere*, hostes scilicet. Turpe enim populo Rom. servos et gladiatores 'hostes' vocare.

[e] *Clausi* [*Clusi*] Ex Mss. Codd. optime; non, ut in aliis, *occlusi*.

freto frustra experirentur;[e] tandem eruptione[56] facta, [§. 14. dignam viris obiere[57] mortem: et quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione[f] pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans, quasi Imperator, occisus est.

CAP. XXI.

BELLUM CIVILE MARIANUM.

Hoc deerat unum populi Romani[1] malis, jam ut[2] [§. 1. ipse intra se parricidale[3] bellum[4] [a] domi stringeret; in[5] Urbe media ac foro, quasi arena,[6] [b] cives cum civibus suis,[7] gladiatorio more, concurrerent. Æquiore animo utcum- [§. 2. que[8] [c] ferrem, si plebeii[9] duces, aut si nobiles, mali saltem[d]

[e] *Ibi circa sinum Bruttium, cum fugam in Siciliam pararent, nec naves contingerent, frustraque in violentissimo freto tentarent rates* factas *ex cratibus, et dolia colligata virgultis; tandem, &c.*

tione Ed. Lips. 1.—57 *Obire* Ed. Lips. 1. 2. 3.

1 *Po. ro.* Ed. Par.—2 Ita Ms. Naz. Pall. Ryck. Fran. Flor. Malliab. Voss. 1. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Sed *ut jam* Ed. Grut. Zen. Vetst. Amstel.—3 Sic erat in Ms. Naz. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Sed *parricidiale* Ms. Ryck. Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zen. Fab. Vetst. *patridiciale* Ed. Lips. 1. 3.—4 *Ferrum* Ed. Blanc.—5 *Et in* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zen. Fab. Vetst. Amstel. Dnk. 1. 2.—6 *Harena* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Grut. Lugd. Freinsh. Vetst. Dnk. 1. 2.—7 *Suis* in Ms. Flor. alia manu ascriptum erat.—8 Sic Ed. Lips. 1. Par. *utrumque* Ms. Ryck.—9 *Plebei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.

NOTÆ

[f] *Sine missione*] Hoc est, ad certam mortem. 'Missio' enim erat gratia deserendi pugnam, quæ quandoque dabatur victis gladiatoribus: cum autem placeret ut eo usque pugnaretur, quoad alteruter occumberet, dicebatur 'pugna sine missione,' ut hic sine missione pugnatum est, quia gladiator imperabat.

Cap. xxi. *Bellum Civile Marianum*] Anno Mundi 3862. ante Ch. Nat. 86. ab Ur. Cond. 665. Coss. L. Cornelio Sylla, et Q. Pompeio Rufo.

[a] *Parricidale bellum*] Mallem legere *ferrum;* nam nescio si recte dici possit, *stringere bellum;* at 'stringere ferrum' est, ferrum e vagina educere. 'Parricidale' autem vocat, quod a civibus contra cives adhibetur.

[b] *Quasi arena*] Metaphora a gladiatoribus, unde mox subjungit 'gladiatorio more.' Vid. cap. sup.

[c] *Utcumque*] Sic supra cap. 19. 'Utcumque etsi cum sociis (nefas!)' &c. *Utcumque,* quodammodo, quoquo modo.

[d] *Si plebeii duces, aut si nobiles, mali*

ducatum sceleri præbuissent:[10] cum[11] vero,[e] pro[12] facinus! qui viri! qui imperatores! decora et ornamenta sæculi sui, Marius, et Sylla, pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt.[13] Tribus, ut sic dixerim,[14] sideribus[15] [f] [§. 3. agitatum est: primo[g] et levi, et modico,[16] tumultu[17] magis,[18] quam bello,[h] intra ipsos armorum duces subsistente sævitia: mox atrocius et cruentius per totius viscera [§. 4. Senatus grassante victoria: ultimum non civicam [§. 5. modo, sed[19] hostilem quoque rabiem supergressum[20] est;[i] cum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque[21] odiis sævientibus, donec deessent, qui occiderentur. Initium et causa belli, inexplebilis honorum Marii [§. 6.

Freinsh.—10 *Præbuerint* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—11 *Cumque* Ed. pr. Prō cum, *jam* Ed. Blanc.—12 *Proh* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—13 *Præbuerint* Ed. pr.—14 *Dixerimus* Ed. Ven.—15 *Syderibus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—16 Sic Ms. Pal. 1. Flor. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *primo levi et modico* Ms. Reg. F, Voss. 3. *primo et levi modico* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. *in levi modico* Ms. Voss. 1.—17 *Tumulto* Ed. Ven.—18 Sic Ed. pr. Sed *majore* Mss. Pall. Flor. Malliab. Fran. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—19 *Modo, hostilem* Ms. Voss. 2. *mō sed host.* Ed. Lips. 1. —20 *Superegressum* Ms. Voss. 2.—21 *Eo usque* Ed. Lips. 1.—22 *Syllæ* Ed.

NOTÆ

saltem] Et revera minus flagitiosum esset Romanis, si plebeii aut si nobiles mali se hujusce belli duces præbuissent: fieri enim nequit quin interdum in magno, et in dies majore, populo perniciosi cives existant. At vero cum per Marium et Syllam sæculi sui ornamenta id bellum contigerit, omnino caret solatio clades.

[e] *Cum vero*] Vel aliquid deest, vel legendum *tum vero*, seu, *at vero*: nil certius.

[f] *Tribus, ut sic dixerim, sideribus*] Hic 'sidera' posuit Noster pro tempestatibus. 'Tribus sideribus' Gallice diceres, *Par trois éclats de tempête.*

[g] *Primo*] Sidere scilicet, *Le premier coup.*

[h] *Tumultu magis, quam bello*] In aliis legitur, *tumultu majore quam bello;* sed præstat ut edendum curavimus: et bene 'tumultum' a 'bello' distinguit. Sic Livius, Sallust. et Tacitus; Cicer. etiam Philip. VIII. 'Itaque majores nostri tumultum Italicum quod erat domesticus, tumultum Gallicum quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.'

[i] *Non civicam modo, sed hostilem quoque rabiem supergressum est*] Lucanum suum interpretari voluit Florus, sed profecto Panegyristes noster Poëtam Hispanum non intelligebat satis. Cum enim Lucanus dixit, 'Bella plusquam civilia,' nullum gradum reliquit, quo crescere possent. At Florus supra 'civilia' ponit 'hostilia,' quod falsum, ut ratio et politici probant. Ergo hic nihil aliud est quam

fames,[j] dum decretam Syllæ[22] provinciam Sulpicia[23] lege solicitat.[a] [k] Sed impatiens injuriæ statim Sylla legiones circumegit:[24] [l] dilatoque Mithridate,[m] Esquilina[25] [n] Collinaque[o] porta geminum agmen Urbi infudit.[26] Unde[27] [§. 7. cum consulto[28] Sulpicius[29] [p] et Albinovanus objecissent catervas,[30] sudesque et saxa[31] undique a mœnibus ac tela jacerentur; ipse[q] quoque jaculatus[r] incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos,[s] quæque[32] Gallos etiam Senones[33] [t] evaserat, quasi captivam victor insedit.[34]

[a] *Dum per legem Sulpicii ambit provinciam delatam Syllæ.*

Lips. 1. Par. *Sulle* Ed. Lips. 2.—23 *Sulpitia* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph.—24 *Circumagit* Ms. Voss. 2.—25 *Mythridate Exquilia* Ed. Lips. 1. 3. Par. *Mitrydate Exquilia* Ed. Lips. 2. Med. *Mithrydate exquilia* Ed. Ven. *Mithridate Exquilina* Ed. Gryph.—26 *Urbi infundit agmen* Ms. Ryck. *agmen urbi infundit* Ms. Voss. 1. 2. *infudit urbi agmen* Mss. Duk. ceteri, Edd. vett. —27 *Un̄* Ed. Lips. 1.—28 Ita Mss. Pall. et Duk. fere omnes, Ed. pr. Sed *inconsulto* Ms. Reg. Q. *subito* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—29 *Sulpitius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—30 *Catenas* Ms. Ryck.—31 *Saxū* Ed. Lips. 2.—32 Sic Ms. Pal. 2. Ed. Lips. 1. 3. Sed *quoque* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Freinsh. Fab. Vetst.—33 Sic Ed. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Sed *Senonas* Ms. Flor. Duisb. Ryck. Voss. 1. 2. Edd. vett. ante Vin., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Duk. 1. 2.—34 *Incendit* Ms. Ryck.—35 *Cum* Ed.

NOTÆ

arguti acuminis pruritus. Quod dixi modo, ad perfectam et exquisitam judicandi rationem pertinet. *Pater.*

[j] *Inexplebilis honorum Marii fames*] Refer ad cap. 12. Ubi dixit Noster: 'Nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana, tempestas.'

[k] *Dum decretam Syllæ provinciam Sulpicia lege solicitat*] Provincia Syllæ demandata erat bellum cum Mithridate gerendum; quam provinciam cum sibi optaret Marius, Sulpicio Tribuno plebis auctor fuit, ut perniciosas leges ferret, quis exules revocarentur, et ut ipse adversus Mithridatem dux crearetur.

[l] *Circumegit*] Hoc est, reduxit.

[m] *Dilatoque Mithridate*] Et in aliud tempus dilato bello quod cum Mithridate gerendum sibi demandatum fuerat.

[n] *Esquilina*] Porta quæ ad Esquilinum campum ducebat, dicta etiam Tiburtina et Prænestina.

[o] *Collina*] Quæ et Quirinalis, Agonia, sive Agonensis dicta fuit.

[p] *Unde cum consulto Sulp.* [*Servius*] *&c.*] Hoc probat Salmasius, non ego. In aliis ed. memini me legere, *Unde cum subito Servius.* Scribendum, *Unde cum Servius Sulpicius.* Res notissima et protrita est.

[q] *Ipse*] Sylla scilicet.

[r] *Jaculatus*] Sudes, scilicet, jacula ignita quibus Romani utebantur, quomodo hodie Galli, *des Bombes, des Grenades.*

[s] *Pœnos*] Annibalem scilicet.

[t] *Gallos etiam Senones*] Vide lib. I.

Tum[35] ex consulto Senatus[36] adversariis hostibus [§. 8.
judicatis,[u] in præsentem Tribunum, aliosque[37] diversæ factionis, jure[38] sævitum est. Marium servilis fuga exemit,[39] immo[40] fortuna alteri bello reservavit. Cornelio [§. 9.
Cinna,[v] Cnæo[41] Octavio Consulibus, male obrutum resurrexit incendium, et quidem ab ipsorum discordia,[w] cum de revocandis, quos Senatus hostes judicaverat, ad populum referretur.[42] Cincta quidem gladiis concione,[43] sed [§. 10.
vincentibus quibus pax et quies potior,[x] profugus patria sua Cinna confugit ad partes.[y] Redit ab Africa[44] Marius clade major:[z] siquidem[45] carcer,[a] catenæ, fuga, exilium, horrificaverant[46][b] dignitatem. Itaque ad nomen tanti [§. 11.

Lips. 1. 3. Par. Med. Ven.—36 Ita Mss. Pall. Naz. et Duk. plerique, Ed. Lips. 2. Med. Par. In Lips. 1. *ex consultosenatus.* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amstel. *ex senatus consulto.*—37 *Alios* Ed. Lips. 1. 2. 3.—38 *Jure* in Ms. Flor. Duisb. Malliab. alia manus ascripserat.—39 *Eximit* Ms. Naz. Pal. 1. Ed. Fab. Blanc.—40 *Immo* Mss. Duk. quidam, Ed. pr. Lips. 1. 3. Med. Par. Junt. *īmo* Ed. Lips. 2.—41 *Cneo* Ed. Gryph.—42 *Refert* Ed. Lips. 1. 3.—43 *Cōtione* Ed. Lips. 1. 2. Par. ubique.—44 *affrica* Ed. Lips. 1. 3.—45 *Si quidem* Ed. Lips. 1.—46 Sic Ms. Pal. 1. et Duk. nonnulli,

NOTÆ

cap. 13.

[u] *Ex consulto Senatus adversariis hostibus judicatis*] Qui contra patriam arma cepissent, vel a Republica defecissent, resque novas moliti essent, eos moris erat 'hostes' a Senatu judicari, ita ut cuivis eos impune liceret vel occidere, vel ad Consules ducere.

[v] *Cornelio Cinna*] L. Cornelio Cinna, Cn. Octavio nepote, Consulibus; anno qui titulo præmissos secutus est.

[w] *Et quidem ab ipsorum discordia*] Ab discordia Consulum. Cum alter, nempe Cinna, exules revocandos censeret, alter vero, nempe Octavius, negaret esse revocandos, alii aliam discordiæ causam dant, nempe quod Cinna, ut sibi potentiam astrueret, Italiæ cives in omnes tribus divisit, qua ratione Italicis plus potestatis dabat in comitiis, quam Romanis, ideoque ab Octavio collega urbe pulsus fuit.

[x] *Quibus pax et quies potior*] Nempe iis qui exules revocandos negaverant.

[y] *Confugit ad partes*] Marii quem ab exilio revocavit.

[z] *Clade major*] Hoc est propter cladem; probant sequentia.

[a] *Carcer*] Cum Sylla Romam ingressus fuit, fugiens Marius retractus arundineto ubi latuerat, in Minturnensium carcerem perductus fuit, cui immissus Gallus ut eum occideret, ejus auctoritate eum interficere non ausus est; contra dimissus Marius, et viatico adjutus, in Africam contendit.

[b] *Horrificaverant*] Egregium et plenum dignitatis atque adeo majestatis divinæ verbum est, quasi diceret:

viri late concurritur: servitia (pro nefas!)[47] et ergastula[c] armantur: et facile invenit exercitum miser Imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expul- [§. 12. sus, poterat[48] videri jure agere, nisi causam suam[49] sævitia corrumperet.[50] Sed cum Diis hominibusque infestus[51] rediret, statim primo impetu cliens et alumna Urbis Ostia[52] [d] nefanda strage diripitur.[53] Mox in urbem quadru- [§. 13. plici agmine intratur. Divisere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus[54] omnis Octavii depulsa[55] Janiculo est, statim ad principum[56] cædem signo dato, aliquanto sævius, quam aut[57] in Punica,[e] aut in Cimbrica urbe,[f] sævitur.[58] Octavii Consulis caput pro [§. 14. Rostris exponitur; Antonii[g] Consularis in Marii ipsius mensis. Cæsares a Fimbria[59] [h] in penatibus domorum sua-

Edd. vett. præter primam. In hac enim, ut in Ms. Pal. 2. Vin. uno, Regg. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. Stad. marg. est *honorificaverunt*.—47 *Proh nephas* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *proh nefas* Ed. Gryph.—48 *Potuit* Ms. Ryck.—49 *Suam* abest ab Ed. Zen.—50 *Corrupisset* Ms. Ryck. Voss. 3.—51 *Hoibus infestusque* Ed. Par.—52 *Hostia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—53 *Dirripitur* Ed. Lips. 1.—54 *Marius* Ed. Ven.—55 *De pulsa* Ed. Lips. 1.—56 *In principum* Ed. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. *ad principium* Ms. Ryck.—57 *Quam in* Ms. Reg. F, Flor. Malliab. Fran.—58 *Sævitum* Ms. Flor.—59 *Cæsi a Funebria* Ms. Pal. 1. *cæsi a Fimbria* Ms. Pal. 2. Regg. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *Cæsar et Fimbria* Ms. Naz. Toll. Voss. 2. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad.

NOTÆ

Admirabiliorem, digniorem fecerant Marium, et quodam quasi sacro horrore auxerant, reverentiamque conciliarant, quod tot periculis objectus non potuerit extingui. 'Horror' enim ad res sacras refertur et venerationem. Vid. quæ diximus lib. II. cap. 17. 'Obrutum aquis ignem non sine quodam sacrilegii metu et horrore deprehendit.'

[c] *Servitia et ergastula*] Hoc est, servi, Poëtarum more. Sic alibi 'Dominationem' dixit pro Dominantibus.

[d] *Cliens et alumna Urbis Ostia*] 'Alumnam' et 'clientem' urbis vocat, quia ab Anco Marcio quarto Romanorum rege condita fuit. Vide lib. I. cap. 4. 'Ostiamque in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit.'

[e] *In Punica*] Carthagine.

[f] *Aut in Cimbrica urbe*] 'Cimbricam urbem' pro quavis hostili urbe posuit, neque enim ullam apud nostrum Cimbrorum urbem a Romanis captam reperias.

[g] *Antonii*] Marci Antonii oratoris, cujus meminit Cicero de Orat. III. quem eloquentissimum prudentissimumque commendat.

[h] *Cæsares a* [*Cæsar et*] *Fimbria*] Merito hic hæsere viri docti, constat enim Marianarum partium fuisse

rum[60] [i] trucidantur: Crassi, pater et filius,[j] in mutuo alter
alterius aspectu.[61] Bæbium atque Numitorium per [§. 15.
medium forum unci[k] traxere carnificum. Catulus se ignis
haustu[l] ludibrio hostium exemit. Merula[m] flamen [§. 16.
Dialis[62] in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore[63]
respersit. Ancharius,[64] ipso vidente Mario, confossus est,
quia[65] fatalem illam scilicet manum[n] non[66] porrexerat salutanti.
Hæc tot Senatus funera intra Kalendas[67] et [§. 17.
Idus[68] [o] Januarii mensis septima illa Marii purpura[p] dedit.
Quid futurum fuit,[69] si annum Consularis[70] implesset?

Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. *censi a Fimbria* Ms. Ryck.—60 *Suorum* Ed. Gryph.—61 *Conspectu* Ms. Reg. Q. *respectu* Ms. Voss. 3.—62 *Flā-mēdial'* Ed. Lips. 1. *flammen dialis* Ed. Ven.—63 *Cruor* Ed. Lips. 1.—64 Sic et Mss. Vin. Sed *Arquarius* Ed. Gryph. in quo paulo ante est *Bebium et Numitiorum*. *Arcarius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—65 *Qui* Ed. Freinsh. Blanc.—66 *Nō manū* Ed. Lips. 1. 3.—67 *kalendas* Ms. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—68 *Ydus* Ed. Lips. 2.—69 *Fuit* abest ab Ed. Stad. Pont.—70 *Con-*

NOTÆ

Fimbriam. Cur igitur a Marianis occisus? Libenter Salmasio assentiar, qui ex scriptis Cod. legendum conjecit, *Cæsar a Fimbria in penatibus domorum suarum trucidatur.* Nisi tamen illum Fimbriam, de quo Noster, alium ab isto statuas qui Marii partes tutatus est. Alii legunt *Cæsares a Cinna*, quod satis verisimile est. Ambo enim Cæsares, et Caius et Lucius, trucidati.

[i] *In penatibus domorum suarum*] Hoc est, in intima domorum suarum parte, ubi penates Dii habitare putabantur in uniuscujusque domo. Unde etiam 'penates' pro domo dicuntur.

[j] *Crassi, pater et filius*] Filius ab equitibus Fimbriæ interfectus fuit, pater sua manu. Alii tamen aliter.

[k] *Unci*] Is mos fuit Romæ ut damnatorum corpora uncis vel in Tiberim, vel in cloacas, raperent.

[l] *Catulus se ignis haustu*] Q. Catulus loco nuper calce arenaque perpolito, illatoque igne qui vim ardoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul incluso suo, mortem magis voto quam arbitrio inimicorum obiit. Hinc patet quid Noster intelligit per 'ignis haustum.'

[m] *Merula*] 'L. Cornelius Merula flamen Dialis, incisis venis superfusoque altaribus sanguine, quos sæpe pro salute Reipublicæ precatus erat Deos, eos in execrationem Cinnæ partiumque ejus tum precatus, optime de Republica meritum spiritum reddidit.' Patercul.

[n] *Quia fatalem illam scilicet manum*] Hoc signum suis dederat, ut, quibus se adeuntibus manum non porrigeret, eos trucidarent. Ideo illam Florus 'fatalem' vocat.

[o] *Intra Kalendas et Idus*] Marius enim cum VII. Consul esset, obiit Idibus Januarii, hoc est, die tredecimo.

[p] *Septima Marii purpura*] Septimus Marii Consulatus: Consules enim purpura induti.

Scipione Norbanoque[71] Consulibus,[72] [q] tertius ille [§. 18. turbo civilis insaniæ toto furore[73] detonuit: quippe cum hinc octo[74] legiones et quingentæ[75] cohortes[r] starent in armis,[76] inde[77] ab Asia cum victore[78] exercitu Sylla properaret.[79] Et sane cum tam ferus in Syllanos[80] Marius [§. 19. fuisset:[81] quanta sævitia opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam[s] sub amne Vulturno[82] signa concurrunt: et[83] statim Norbani fusus exercitus:[84] statim omnes Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ.[t] Tum Marius[u] juvenis et Carbo Consules, quasi [§. 20.

sulatus Ms. Pal. 2. Ed. Amstel.—71 Sic Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Junt. Ald. Gryph. Stad. Grut. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Sed *Norbuno Quinto* Ms. Naz. Pall. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Par. Duk. 1. *et Norbano Quinto* Ms. Duisb. Ed. pr. Freinsh. Duk. 2. *Urbana Quinto* Ms. Voss. 3. *Norbano quintū consule* Ed. Med. *Nurboneque* Ed. Ven.—72 *Consule* Ed. Lips. 1. 2. 3.—73 *Furor̄* Ed. Lips. 1.—74 *VIII.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. *VII.* Ed. Stad. Pont.—75 *Quingentæ* Ed. Blanc. *Īn q'ngēte* Ed. Lips. 1. *inde quingentæ* Ed. Lips. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2.—76 *ïarmis* Ed. Lips. 1.—77 *Et inde* Mss. Pal. 1. 2. Berol. Duisb. Ed. pr. Grut. Zeu. Freinsh. Fab. Vetst. A Ms. Naz. aberat τὸ *inde*.—78 *Victore* aberat a Ms. Ryck. Voss. 3.—79 *Syllu properut* Ed. Lips. 1. 2. *Sylla properarat* Ed. Gryph.—80 *Sillanos* Ed. Lips. 1. 3. *Syllanos* Ed. Med. Par. ubique.—81 *Fuit* Ed. Par.—82 *Volturno* Ms. Duisb. *Ulturno* Ed. Lips. 1. 3. *Vulturo* Ed. Ven.—83 *Et ibi statim* Ms. Reg. F, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Stad. Grut. Zeu. Vetst. *ibi statim*, omisso τῷ *et*, Ed. Ven.—84 *Exertitus* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

[q] *Scipione Norbanoque Consulibus*] In omnibus Codicibus manuscriptis, ut auctor est Salmasius, legitur *Scipione Norbanoque quinto Consulibus.* Quod utrum corrupte an recte positum sit, non posse se per otium disquirere dicit. Ipse quidem scio Scipionem illum dictum fuisse 'Lucium Scipionem:' illum alterum 'Caium Norbanum.' Itaque istud, *quinto*, natum fuerit ex compendiosa scriptura, *q*; pro *que*; unde illi effecerunt *Q.* id est, *Quinto.* Pater.

[r] *Hinc octo legiones et quingentæ cohortes*] Hic et legiones et cohortes ex iisdem partibus sunt, nempe Romanorum: hoc dixi ob voces *hinc* et *inde*, quæ duos exercitus comprehendere videri poterant. Legiones erant 6000. hominum, et constabant dcccm cohortibus, quæ tunc 600. homines capiebant: nam primis temporibus et legiones et cohortes minores fuerant.

[s] *Primum apud Capuam*] Idem habet Eutrop. lib. v. 'Primo prælio contra Norbanum dimicavit non longe a Capua; tum VII. millia ejus cecidit, VII. millia cepit, CXXIV. suorum amisit.'

[t] *Omnes Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ*] Fuso Norbani exercitu Sylla se ad Scipionem convertit, et ante prælium totum ejus exercitum sine sanguine in deditionem accepit.

[u] *Tum Marius*] Ca. Marius Marii filius, et Cn. Papirius Carbo.

desperata victoria, ne inulti[85] perirent, in antecessum[86] [v] sanguine[87] Senatus[w] sibi parentabant:[x] obsessaque curia, sic de Senatu, quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid[88] funerum in foro,[z] in[89] circo,[a] in patentibus [§. 21. templis? Nam[90] Quintus Mucius Scævola[91] Pontifex, Vestales amplexus aras,[b] tantum[92] non eodem igne sepelitur.[c] Lamponius atque Telesinus,[93] [d] Samnitum[94] duces, [§. 22. atrocius Pyrrho et Annibale Campaniam Etruriamque populantur: et, sub specie[95] partium,[e] se vindicant.[96] Apud[97] Sacriportum[f] Collinamque portam[g] debellatæ [§. 23.

—85 *Multi* Ed. Lips. 1.—86 Sic Ms. Pal. 2. Lipsii, Voss. 1. 3. Flor. Malliab. Regg. Ed. Freinsh. Fab. Duk. 1. 2. Sed *in anticessum*, vel *antucssum*, Ms. Naz. *in accessum* Ms. Pal. 2. Aberant a Ms. Berol. Ryck. Duisb. Fran. et Edd. vett. ante Freinshem., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst.—87 *Sanguincm* Mss. Pall. Duisb. Fran. (in quo tamen literæ *m* subscripta erant puncta) Ed. pr.—88 *Qui* Ed. Lugd.—89 *In* omittit Ed. Lips. 2.—90 *Namque* Ed. Grut. Vetst. *nanquc* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—91 Sic Ms. Pal. 1. Sed *cum Mucius* Ms. Naz. Voss. 2. 3. A Ms. Pal. 2. aberat τὸ *Mucius:* et a Ms. Ryck. Voss. 1. τὸ *Quinctus.* Mss. Regg. Duisb. Toll. Fran. Ed. pr. *Quintus Mucius.* Ed. Ber. Sab. Junt. Q. *Mucius.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *cū muti⁹ Scevola.* Abest τὸ *Quinctus* ab Ed. Gryph. (in quo est *Mutius*) Stad. Pont.—92 *Cum* Ms. Fran. —93 *Thelesinus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. ubique.—94 *Samnitium* Ed. Stad. Lugd. Pont.—95 *Spē* Ed. Lips. 1. 3.—96 *Vindicabant* Ms. Pal. 2. Flor. Malliab.—97 *Nec apud* Ms. Naz. *sed apud* Ms. Pal. 2.—98 *Hu-*

NOTÆ

[v] *In antecessum*] Hoc est, ante justum tempus. Sic lib. IV. cap. 12. dixit 'In antecessum prædam dividere.'

[w] *Sanguine Senatus*] Eos Senatores occidebant qui Syllæ partes tuebantur.

[x] *Parentabant*] 'Parentare' est, mortuis parentibus sacrificia facere, inferias ferre. Sed de quorumvis mortuorum sacrificiis dicitur.

[z] *In foro*] Forum Romanum intellige, inter Capitolinum et Palatinum montes.

[a] *In circo*] In circo maximo, qui ad Palatini latus Meridionale, quod Aventino est oppositum, jacet. Ibi et Deorum imagines gypseæ, et detracta hostibus spolia, suspendebantur.

[b] *Vestales amplexus aras*] Ubi sacer ignis vigilabat.

[c] *Tantum non eodem igne sepelitur*] Hujus sanguine simulacrum Vestæ respersum fuisse dicit Cicer. de Orat. lib. III. 'Tantum non,' id est, propemodum, parum abest. Græci dicunt, καὶ δὴ σχεδόν. Callim.

[d] *Telesinus*] Vid. sup. cap. 18. de bello Sociali.

[e] *Sub specie partium*] Hoc est, quasi has vel illas partes tuerentur.

[f] *Sacriportum*] Locus Italiæ circa Præneste. Nam ibi oppressum Marium scribunt Vellei. et Appian. Quanquam Eutrop. in ipsa urbe Præneste obsessum et oppressum fuisse dicit.

[g] *Collinamque portam*] Ibi Lamponii et Telesini copiæ debellatæ.

omnes hostium[98] copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi. Nec idem tamen cædium, qui belli[99] finis fuit. Stricti enim et in pace gladii: animadversumque[1] in eos, qui se sponte dediderant.[2] [h] Minus[3] est,[i] quod apud [§. 24. Sacriportum, et apud Collinam portam,[4] septuaginta[5] amplius millia Sylla concidit. Bellum erat. Quatuor millia[6] deditorum inermium civium in villa[7] publica[j] interfici jussit. Isti[8] tot in pace, non plures[9] sunt?[k] quis autem illos [§. 25. potest[10] computare, quos in Urbe passim[11] quisquis voluit, occidit? donec admonente[12] Furfidio,[13] [l] 'Vivere aliquos debere, ut essent, quibus imperarent;' proposita est ingens illa tabula:[m] et ex ipso Equestris[14] ordinis flore ac Senatus,[15] duo millia electi,[16] qui mori juberentur. Novi gene-

stium Ed. Lips. 1.—99 *Bello* Mss. Duk. omnes, Edd. vett. ante Cam., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—1 *Animadversum* Ms. Ryck. *cum animadversumque* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—2 *Dederant* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—3 *Nō minus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. Stad. Pont.—4 *Apud portam Collinam* Ms. Ryck. *apud Collinam*, omisso τῷ *portam*, Ms. Flor. Berol. Duisb. Regg. Fran. Ed. pr. Lips. 2. Sab. Med. Par. Junt. Ald. *et apud Collinam* Ed. Ven. Stad. Pont. In Ed. Lips. 1. 3. *quod sacriportum: apud Collinam.*—5 *LXX.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—6 *Quattuor milia* Ed. Par.—7 *Via* Ed. Lips. 1. 3. Gryph.—8 *Isti* aberat a Ms. Voss. 3.—9 *Pl'es* Ed. Lips. 1.—10 *Pōt* Ed. Lips. 1.—11 *Passi* Ed. Lips. 1. 3.—12 *Admonēte* Ed. Ven.—13 *Fursidio* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 1. *Furfivio* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—14 *Equestri* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—15 *Senatu* Ms. Ryck. Reg. F, Malliab. Fran. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph.—16 *Elcī*

NOTÆ

[h] *Animadversumque in eos, qui se sponte dediderant*] Victo Mario Sylla urbem ingressus octo millia, vel quatuor, ut vult Noster, dedititiorum in villa publica trucidavit.

[i] *Minus est*] Hoc est: Quod Sylla quatuor millia deditorum inermium per pacem in villa publica interfici jussit, hoc majus est quam quod apud Sacriportum et Collinam portam septuaginta amplius millia hostium concidit. Nam tunc bellum erat; illi dediti, hi hostes.

[j] *Villa publica*] In campo Martio. Est et alia villa publica extra urbem, quam Sigonius sexto ab urbe lapide ponit. De priori accipio.

[k] *Isti tot in pace, non plures sunt*] Cum interrogationis nota Salmasii judicio edendum curavimus. Hoc sensu: Ista quatuor hominum millia quos Sylla in pace jussit interfici, an non multo plures sunt quam septuaginta illa millia quos in bello interfecit? Hæc autem a superioribus pendent, 'Minus est,' &c.

[l] *Furfidio*] Afidium vocat Plutarch. Sallust. Fusidium. Alii autem hoc aliis tribuunt.

[m] *Ingens illa tabula*] Tabula proscriptionis.

ris edictum.[17] [n] Piget post hæc referre,[18] [o] ludibrio [§. 26. habita[19] fata[p] Carbonis,[q] fata Sorani[20] Prætoris, atque Venuleii:[21] Bæbium sine ferro, ritu ferarum, inter manus[22] laniatum:[23] Marium, ducis ipsius fratrem,[24] [r] apud Catuli sepulcrum,[25] oculis, manibus, cruribusque defossis,[s] servatum aliquamdiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum fere pœnis,[b] municipia [§. 27. Italiæ splendidissima sub hasta venierunt,[26] [t] Spoletium,[27] [u] Interamnium,[28] [v] Præneste,[29] Florentia.[30] [w] Nam [§. 28.

[b] *Singulorum fere hominum suppliciis finitis.*

Ed. Lips. 1.—17 *Editum* Ed. Par. Ven.—18 *Referri* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—19 *Abdita* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—20 *Sorā* Ed. Lips. 1. *soram* Ed. Lips. 3. *forani* Ed. Par.—21 *Precorios at venuleios* Ms. Ryck. *Prætorios atque Venuleios* Ms. Flor. Berol. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. *Pretoris atque Venuleios* Ms. Malliab. *p̄torios atque denuleios* Ed. Lips. 1. 3. *prætoris atque denulei* Ed. Lips. 2. Par. *prætoris atque denuleii* Ed. Med. *Pletorios ac Venuleios* Ed. Blanc.—22 *Immaniter* Codd. ap. Ramosum in Error. Tribon. lib. IV. init.—23 Sic Ms. Reg. Q, Ed. Ald. Sed *laceratum* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. *lancinatum* Ms. Naz. et Duk. reliqui, Ed. pr. Junt. Ven. *lācinatum* Ed. Lips. 1. 3. *lautiantium* Ms. Ryck.—24 *Frēm* Ed. Lips. 1.—25 *Sepulchrum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. ubique.—26 *Venerunt* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *venerunti* Ed. Ven.—27 *Spolentum* Ms. Ryck. *Spoletum* Mss. Vin. quidam, Pal. 1. Reg. Q, Flor. Duisb. Fran. Edd. vett. ante Vin., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—28 *Interamnum*, vel *Interamna*, Mss. Vin. quidam. *interamnum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *inter amneum* Ed. Par. 2.—29 *Præneste* aberat a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Ed. Lips. 1. *preneste.*—30 Sic Mss. Vin. Pall.

NOTÆ

[n] *Novi generis edictum*] Nam primus fuit Sylla qui proscriptionis tabulam proposuit.

[o] *Piget post hæc referre*] Post tot funera hujus vel illius mortem piget referre.

[p] *Fata*] Vitam, hic.

[q] *Carbonis*] Cn. Papirii Carbonis Consulis.

[r] *Ducis ipsius fratrem*] Marii junioris fratrem. Is autem Marcus Marius Gratidianus vocabatur.

[s] *Oculis, manibus, cruribusque defossis*] Ergo totus defossus erat. Qui igitur aliquamdiu servari potuit, ut per singula membra moreretur? Certe non intelligo. Libenter cum aliis legerem *oculis, cruribus, manibusque perfossis.* Nam et similem crudelitatem in Hannonem suum exercuerunt Carthaginienses. Justin. lib. XXI. cap. 4. 'Virgis cæsus, effossis oculis, et manibus cruribusque fractis, velut a singulis membris pœnæ exigerentur, occiditur.'

[t] *Sub hasta venierunt*] Vid. quæ ad lib. II. c. 6. dicta sunt.

[u] *Spoletium*] Oppidum in Umbria Orientali.

[v] *Interamnium*] In Umbria Orientali: nam de Interamna, quæ est in via Latina, non intelligendum est.

[w] *Florentia*] Etruriæ urbs ad Ar-

Sulmonem,[31 x] vetus oppidum, socium atque amicum (facinus[32] indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, et modo morte[33] damnati duci[y] jubentur: sic[34] damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

CAP. XXII.

BELLUM SERTORIANUM.

[§. 1.] Bellum Sertorianum quid aliud, quam Syllanæ proscriptionis hæreditas[a] fuit? hostile potius, an civile[1 b] dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberique[2] Romano gesserint[3] duce.[4] [§. 2.] Exul et profugus feralis illius tabulæ,[c] vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis

et Duk. omnes, Ed. Med. Par. Ven. Stad. marg. Sed *Fluentia* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—31 Sic Ms. Voss. 1. 3. Sed *Sulmonen* Ms. Ryck. *Sulmone* Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. Junt.—32 *O facinus* Ms. Pal. 2. Reg. F, Duisb. Ed. pr.—33 *Morti* Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Par. Ven.—34 *Sed* Ed. pr.

1 *Quam civile* Ms. Ryck. *an servile* Ms. Reg. Q, Duisb. Ed. pr.—2 *Geltiberique* Ed. Ven.—3 *Cesserint* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—4 *Duci* Ed. Lips.

NOTÆ

num fluvium sita.

x *Nam Sulmonem*] Tota hæc periodus deperdita est, neque ad ejus salutem quicquam esse tentandum arbitror. Multa possem dicere, sed illa multa nihil essent; nam meris conjecturis interminabilis area est. Tamen inter eos qui hæc correxere, verisimilior videtur conjectura Salmasii qui legit: *Nam Sulmone (vetus oppidum socium atque amicum) facinus indignum! nondum expugnato, ut obsides jure belli, et mox morte damnati duci jubentur.* Ut sensus sit: Syllam Sulmoni nondum expugnato obsides jure belli imperasse, et eos postea damnatos ad mortem ducis jussisse. Est autem Sulmo Latii oppidum, diversum ab illa Pelignorum urbe, quæ Ovidii patria.

y *Duci*] Proprie de damnatis dicitur qui ad crucem ducuntur.

Cap. xxii. *Bellum Sertorianum*] Anno Mundi 3872. ante Ch. Nat. 76. ab Urbe Cond. 675. Coss. M. Æmilio Lepido et Q. Lutatio Catulo.

a *Syllanæ proscriptionis hæreditas*] Sertorius a Romanis in Hispaniam missus, cum postea a Sylla et Romanis proscriptus fuisset, is eam contra illos armavit.

b *Hostile potius, an civile*] 'Civile bellum' est quod cives inter se gerunt, 'hostile' quod peregrini: primis enim temporibus 'hostes' dicebantur, qui postea 'peregrini' dicti sunt.

c *Profugus feralis illius tabulæ*] Proscriptionis quam proposuerat Sylla. *Profugus* autem cum gignendi casu passim boni auctores; sic lib. iii. c. 1. dixit Noster: 'Regem jam finium

suis maria terrasque permiscuit: et jam Africæ,[5] jam Balearibus[6] insulis, fortunam expertus,[d] missusque in Oceanum,[7][e] Fortunatasque[8] insulas penetravit:[a][9][f] tandem Hispaniam armavit.[10] Viro[11] cum viris facile convenit. [§. 3. Nec alias[12] magis apparuit Hispani militis vigor, quam Romano duce. Quanquam ille, non contentus His- [§. 4. pania, ad Mithridatem[13] quoque Ponticosque respexit,[g] regemque classe juvit.[14] Et quid[15] futurum fuit?[h] [§. 5. satis tanto hosti[16] uno Imperatore resistere res Romana

[a] *Extorris et fugitivus a mortifera illa tabula vir summæ quidem, sed infelicis virtutis, malorum suorum maria ac terras participes fecit; et cum jam in Africa et Balearibus insulis fortunam tentasset, in Oceanum conversus ad Fortunatas Insulas conabatur.*

1.2.—5 *Etiam jam* Ms. Reg. F. *etiam* Ed. Lips. 1.2.3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. *et in Africa* Ed. Gryph. Vin. Stad. Lugd. Pont.—6 *Jam, et Bal.* Ed. Gryph. Vin. Stad. Lugd. Pont. In Ms. Ryck. erat *Boaliaribus.* Ed. Lips. 2. *et jam Bal.*—7 *Occeanum* Ed. Lips. 1.3.—8 Sic Ms. Ryck. Reg. F, Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *fortunatas* Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—9 *Penetravit* aberat a Ms. Pal. 2.—10 *Armavi* Ed. Ven.—11 Ita Mss. Vin. aliquot, Pall. Ed. pr. Sed *vir cum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Junt. Ven. *ut viro cum* Mss. Vin. alii. *ut cum* Ed. Sab. Med. Par. *ubi cum* Ed. Ald. Stad. *ubi viro cum* Ed. Gryph. Lugd. Pont.—12 *Alit̄* Ed. Lips. 1. *aliter* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—13 *Mithrydatem* Ed. Lips. 1. Par.—14 *Vivit* Ed. Ven.—15 *q̊cq̄d* Ed. Lips. 2.—16 *Hosti* abest ab Ed. Ven.—17 *Hii* Ed. Ven.

NOTÆ

suorum regnique fugitivum.'

[d] *Et jam Africæ, jam Balearibus insulis, fortunam expertus*] Africam scilicet et Baleares insulas in causam suam trahere tentavit, et contra Romanos armare.

[e] *Missusque in Oceanum*] A quo, cum jam sui juris et Imperator? Certe error est: vidit Salmasius qui legit, *nisusque in Oceanum;* et infra *penetrare* pro *penetravit.* Sed malim legi *conversus in Oceanum.*

[f] *Fortunatas insulas penetravit*] Fortunatæ Insulæ in mari Atlantico: vocant Hispani, *Islas de Canaria.* At hoc falsum est, *penetrasse* Sertorium in eas Insulas. Lege ergo mecum, *tentavit,* quod verissimum est, ex Plutarcho. At, inquies: unde ergo illud corruptum *penetravit?* quid enim scio? Fortasse ex scriptura corrupta superioris ævi, *temptavit* (sic enim scribebant) hoc monstrum enatum est. Utcumque sit, (neque enim meum est causas latentes scrutari,) errorem esse aio. *Pater.*

[g] *Ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit*] Cum Mithridate fœdus feriit. Meminit Plutarch. in Sertor.

[h] *Et quid futurum fuit*] Ellipsis. Sensus est: Cum Sertorius Mithridatem classe juverit, quid futurum fuit si uterque simul juncti Romam petiissent?

non potuit:[b] additus Metello[i] Cnæus Pompeius. Hi[17] copias viri diu[18] et ancipiti semper acie attrivere:[c] [19] nec tamen prius bello, quam suorum scelere et insidiis, extinctus est.[20] Copias[j] ejus prope tota Hispania persecuti, [§. 6. diu et ancipiti semper[21] acie domaverunt.[22] Prima per legatos certamina habita,[23] [k] cum hinc[24] Domitius[25] et Thorius;[26] [l] inde Herculeii[27] [m] proluderent:[28] [n] mox his[o] [§. 7. apud Segoviam,[29] [p] illis[q] apud[30] Anam[r] flumen, oppressis,[31] ipsi duces[s] cominus invicem experti, apud Lauronem atque Sucronem,[t] æquavere clades.[u] Tum illis ad popula- [§. 8.

[b] *Respublica Romana non satis uno duce tanto hosti resistere potuit.*
[c] *Hi copias Sertorii frequentibus et dubiis prœliis comminuere.*

—18 *Viri prope tota Hispania persequuti diu* Ed. Blanc. Sed deinde absunt ab eodem libro verba *copias ejus...domaverunt.*—19 *Atrivere* Ed. Med.—20 Omittunt *est* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—21 *sp* Ed. Lips. 1.—22 Sic Ms. Pal. 1. et Duk. fere omnes, Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Sed *domuerunt* Ms. Reg. Q, Fran. Voss. 3. Pal. 1. 2. Ed. Fab. *dimicaverunt* Ms. Ryck. Ed. Lips. 2. Junt. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *domitaverunt* Ed. Ald.—23 *Inhabita* Ed. Par.—24 *Hic* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—25 *Domicius* Ed. Lips. 1.—26 Sic Ms. Fabric. (ad Oros. 5, 23). Sed *Ethorius* Mss. Vin. Pall. Fran. *et horius* Ms. Naz. et Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. *et cohortes* Ed. Ald. Gryph. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—27 *Hirtulei* Mss. Vin. nonnulli, Naz. *Hirculei* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. *Herculei*, et *Herculeii*, Mss. Pall. Ryck. Vin. quidam et Duk. reliqui. *herculei* Ed. Med. Par. Ven. *hirculei*[9] Ed. Lips. 1. *Hirculeii* Ed. Lips. 2. *hirculei* Ed. Lips. 3.—28 *Pluderent* Ms. Ryck. *præluderent* Ed. Gryph. Vin. Stad. Lugd. Pont.—29 *Segoniam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.

NOTÆ

[i] *Metello*] Qui Q. Cæcilius Metellus Pius vocabatur, filius ejus qui Jugurtham regem vicit.

[j] *Copias, &c.*] Nemo est qui dubitet has lineas delere, *Copias ejus prope tota Hispania persecuti, diu et ancipiti semper acie domuerunt.* Nil enim aliud sunt quam quod supra dicit: 'Hi copias viri diu et ancipiti semper acie attrivere.'

[k] *Prima per legatos certamina habita*] Verso stylo confodiatur istud *habita;* nec enim Latinum est, et a brevitate Flori abhorret. *Pater.*

[l] *Hinc Domitius et Thorius*] 'Hinc,' ex parte Metelli; Domitius et Thorius, Metelli legati.

[m] *Inde Herculeii*] 'Inde,' ex parte Sertorii: Herculeii duces, Sertorii fratres erant.

[n] *Proluderent*] Idem quod, præludere. Metaphora a re musica. Sic lib. IV. cap. 2. 'Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra urbem præluserat, quasi experiretur.'

[o] *His*] Herculeiis.

[p] *Segoviam*] Urbem in Tarraconensi Hispania.

[q] *Illis*] Metelli legatis Domitio et Thorio.

[r] *Anam*] Hispaniæ fluvium.

[s] *Ipsi duces*] Pompeius et Sertorius.

[t] *Lauronem atque Sucronem*] His-

tionem agrorum,[v] his[w] ad urbium excidia conversis,[32] misera inter Romanos[33] duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso domestica fraude[x] Sertorio, victo[34] [§. 9. deditoque Perperna,[35 y] ipsæ quoque in Romanam[36] fidem venere urbes, Osca,[37 z] Termes,[a] Tutia,[38 b] Valentia,[c] Auxima,[39 d] et in fame[40] nihil[41] non experta Calaguris.[42 e] Sic [§. 10. recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis, quam civile, bellum videri[43] voluerunt, ut triumpharent.[f]

CAP. XXIII.

BELLUM CIVILE SUB LEPIDO.

MARCO Lepido, Quinto[1] Catulo Consulibus, civile [§. 1.

—30 *Apud* omittit Ed. Zen.—31 *Oppressi* Ed. Par.—32 *Conversio* Ed. Gryph. —33 *rōnos* Ed. Lips. 1.—34 *Victoque* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—35 *Perpenna* Mss. Vin. aliquot, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. ubique.—36 *romam* Ed. Ven.—37 *Osta* Ms. Ryck. Ed. Lips. 2.—38 *termestudii* Ms. Naz. *Termestudia* Ms. Duisb. Ed. pr. Lips. 2. *Ternestudia* Ms. Voss. 1. 2. *Trimestudia* Ms. Voss. 3. *Ostater Mestudia* Ms. Fran. *ostater: mestudia* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. *obstater: mestudia* Ed. Par. 2. *Termestudia* Ed. Lips. 2. *Terme, Tutia* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Fab. Vetst.—39 *Auxuma* Mss. Vin. Pal. 1. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr.—40 Sic Mss. Vin. aliquot, Ryck. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *infame* Ed. Stad. marg. Lugd. Blanc.—41 *Nichil* Ed. Par. 2.—42 *Calagurris* Ms. Ryck. Pal. 2. Duisb. Berol. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. Ber. Sab. Med. Gryph. *Calagurtis* Ed. Lips. 2. 3. *Calagurus* Mss. Vin. quidam.—43 *Videre* Ed. Lips. 2.

1 Ita, non *Quincto*, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—2 *Late quod* Ed.

NOTÆ

paniæ Tarraconensis fluvii Lauro et Sucro.

[u] *Æqua vere clades*] Ibi singula ex utraque acie cornua vicerunt.

[v] *Illis ad populationem agrorum*] Sertorii militibus.

[w] *His*] Pompeii militibus.

[x] *Domestica fraude*] A Marco Antonio et M. Perpenna in convivio interfectus fuit.

[y] *Victo deditoque Perperna*] Qui Sertorii partes tutabatur.

[z] *Osca*] In Tarraconensi Hispania urbs.

[a] *Termes*] Celtiberiæ oppidum.

[b] *Tutia*] Hispaniæ urbs. Alii legunt *Tuttia.*

[c] *Valentia*] Urbs Hispaniæ Orientalis inter urbes Saguntum et Salariam.

[d] *Auxima*] Hispaniæ urbs; alii *Uxamam*, alii *Auxumam* vocant.

[e] *Calaguris*] Hispaniæ urbs ad Iberum fluvium sita.

[f] *Ut triumpharent*] Nam de civilibus bellis nullus erat triumphus, quia, ut necessariæ istæ, ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt; ut-

bellum pæne citius oppressum est, quam inciperet: sed quantum, lateque[2] [a] fax illius motus ab ipso Syllæ rogo[b] exarsit! Cupidus namque rerum[3] novarum per insolentiam Lepidus acta tanti viri rescindere parabat: nec immerito, si tamen posset[c] sine magna clade Reipublicæ. [§. 2.] Nam cum jure belli[d] Sylla dictator proscripsisset inimicos; qui supererant,[4] revocante Lepido, quid aliud quam ad bellum vocabantur?[a] [5] cumque[6] damnatorum civium bona, addicente[7] Sylla,[e] quamvis male capta, jure tamen,[f] repetitio[8] eorum procul dubio labefactabat compositam civitatem.[b] [g] [§. 3.] Expediebat ergo quasi ægræ sauciæque Reipublicæ requiescere quomodocumque,[9] ne vulnera curatione ipsa rescinderentur.[c] [§. 4.] Ergo cum turbidis con- [§. 5.]

[a] *Lepido revocante* eos *qui* proscriptionibus *supererant, quid aliud nisi ad bellum vocabantur?*

[b] *Et cum bona civium damnatorum, quamvis injuste capta, jure tamen* capta essent *adjudicante Sylla, eorum repetitio sine dubio quietam Rempubl. quatiebat.*

[c] *Præstabat igitur civitati veluti ægrotæ et sauciæ quiescere quoquo modo, ne vulnera curatione ipsa rursus aperirentur.*

Lips. 2. *quamque late* Ed. Blanc.—3 *Rex* Ed. Par.—4 *Superaverant* Ed. Lugd.—5 *Revocabantur* Ed. Par.—6 *Cum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—7 *Addicence* Ed. Lips. 1.—8 *Repeticio* Ed. Lips. 1.—9 *Requiescere quōcūque*

NOTÆ

pote non externo, sed domestico partæ cruore. Valer. Max. lib. II. cap. 8. Lucanus bella civilia vocat 'nullos habitura triumphos.'

Cap. XXIII. *Bellum civile sub Lepido*] Eodem anno quo bellum Sertorianum, de quo Capite superiori.

[a] *Sed quantum, lateque*] Merito hæc verba viris doctis displicuere, quasi a Floro nostro aliena. Lege itaque: *Fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit.*

[b] *Ab ipso Syllæ rogo*] Recte. Sylla enim in agro Cumano mortuus, per Italiam Romam lectica aurea regium in morem delatus, annitente Q. Catulo et Pompeio, in Campo Martio crematus fuit; etiamsi reluctaretur Lepidus, qui inde et ejusdem Syllæ acta rescindere, idque si minus procederet, patriæ bellum inferre cogitavit. Merito igitur dixit Noster, facem hujusce motus ab ipso Syllæ rogo accensam fuisse.

[c] *Posset*] Id est, potuisset.

[d] *Nam cum jure belli*] Hæc pendent a superioribus, 'si tamen posset.' Id autem non poterat, inquit Noster; 'nam cum,' &c.

[e] *Addicente Sylla*] 'Addicere' verbum jurisdictionis prætoriæ, id est, adjudicare.

[f] *Quamvis male, jure tamen*] Sed qui male capta si jure capta sunt? Jure capta, quia ex legis jure capta fuere; male autem capta, quia per proscriptionis legem capta sunt.

[g] *Labefactabat compositam civitatem*]

cionibus,[10] velut classico,[h] civitatem terruisset,[d] profectus in Etruriam, arma inde et exercitum[11] Urbi admoverat. Sed jam Milvium[12] pontem[i] collemque Janiculum [§. 6. Lutatius[13] Catulus Cnæusque[14] Pompeius, Syllanæ dominationis[15] duces atque signiferi, alio exercitu[16] insederant.[17] A quibus primo statim impetu retro pulsus,[18] hostis- [§. 7. que a Senatu judicatus,[j] incruenta fuga in[19] Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique[20] morbo et pœnitentia[21] interiit. Victores, quod non temere[22] alias[23] in civilibus bellis,[k] pace contenti fuerunt.

d *Ergo cum tumultuosis orationibus, quasi classico, urbem terruisset.*

Ed. Lips. 1.—10 *Contionibus* Ed. Lips. 1.—11 *Exercitium* Ed. Lips. 1. 3.—12 *Mulvium* Ms. Naz. Ed. Fab. *Mulvium*, vel *Mulmum*, Ms. Fran. *sublicium* Ms. Pal. 2. Flor.—13 *Luctatius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. —14 *Cneus* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 1. Ven. *Gneus* Ed. Par. 2. *Cn.* Ed. Gryph.—15 *Sylleque d̄nationis* Ed. Lips. 1. 3. *Sullaque d̄nationis* Ed. Lips. 2.—16 *Exercitum* Ed. Ven.—17 *Insiderant* Ed. Lips. 1. 2. 3. *considerant* Ed. Med. Par.—18 *Retropulsus* Ed. Lips. 1.—19 Sic Ed. Ald. Stad. Amstel. Sed τὸ *in* ab Mss. omnibus aberat: in Ms. tamen Malliab. ascriptum erat. Abest etiam ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—20 *Ibi quoque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Freinsh.—21 *Pestilentia* Ms. Ryck. Voss. 3 *pœnitentia pestilentia* Ms. Naz. *penuria* Ms. Fran.—22 *Tenue'* Ed. Lips. 1. *tenuere* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven.—23 Ita Mss. Vin. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *aliis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.

NOTÆ

Quod scilicet bonorum possessores non facile se iis privari paterentur.

h *Velut classico*] 'Classicum' est cum signa omnia pariter canunt, ut milites ad pugnam vocent. Eleganter Florus Lepidum turbidis concionibus quasi classico urbem terruisse dicit: nam per eas obvios ad arma concitabat.

i *Milvium pontem*] Mulvius sive Milvius pons in Tiberi prope Romam: hodie *Ponte molle* vocant.

j *Hostisque a Senatu judicatus*] Vide notata ad cap. 21. 'Consulto Senatus adversariis hostibus judicatis.'

k *Quod non temere alias in civilibus bellis*] In iis enim victores sibi vel dominationem vel vindictam petunt, ut in superioribus factum est.

L. ANNÆI FLORI

EPITOME

RERUM ROMANARUM.

LIBER IV.[1]

CAP. I.[2]

BELLUM CATILINARIUM.[3]

CATILINAM luxuria primum, tum hinc conflata [§. 1. egestas[a] rei familiaris, simul[4] occasio, quod in extremis finibus mundi[b] arma Romana peregrinabantur, in nefaria

1 *L. Flori epithomatis liber quartus incipit* Ed. Lips. 1. 3. *L. Flori Epitomatis lib. IV.* Ed. Lips. 2. *L. Flori Epithomæ Liber Quartus incipit* Ed. Med. Par. *Lucii Flori Epidomatis liber quartus* Ed. Ven. *L. Flori gestorum Romanorum Epitomes liber IV.* Ed. Gryph. *L. Flori Historiarum liber IV.* Ed. Stad. Pont.—2 Continuabant hoc Caput cum superioribus Ms. Ryck. Pal. 2. Duisb. Ed. pr.—3 *Bellum Catiline* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Bellum Catilinæ* Ed. Med. Par. Ven.—4 *Sil'* Ed.

NOTÆ

CAP. I. *Bellum Catilinarium*] Anno Mundi 3887. ante Ch. Nat. 61. ab Ur. Cond. 690. Coss. M. Tullio Cicerone et C. Antonio.

[a] *Tum hinc conflata egestas*] Egestatem luxuriæ filiam fecit Plaut. in Prolog. Trinum. 'Primum mihi Plautus nomen luxuriæ indidit, Tum mihi natam hanc esse voluit inopiam.'

[b] *Quod in extremis finibus mundi*] Pompeius in Asia contra Mithridatem militabat. Sallust. 'In Italia nullius exercitus: Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat.'

consilia opprimendæ patriæ suæ compulere.[a] Sena- [§. 2. tum confodere, Consules[5] trucidare, distringere incendiis Urbem,[b] diripere ærarium,[6] totam denique Rempublicam funditus tollere, et quicquid nec Annibal videretur optasse, quibus (o nefas!)[7] sociis[8] aggressus[9] est? Ipse patri- [§. 3. cius:[10][c] sed hoc minus[11] est:[d] Curii,[e] Porcii, Syllæ,[12][f] Cethegi, Autronii,[13] Varginteii,[14] atque Longini, quæ familiæ? quæ Senatus insignia?[g] Lentulus quoque cum[15] maxime Prætor?[16][h] hos omnes[17] immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis[18] [§. 4. sanguis humanus:[i] quem circumlatum pateris bibere; sum-

[a] *Primum luxus, deinde ex eo luxu comparata rei familiaris penuria, simul* et *occasio, quia in extremis orbis finibus Romanorum arma versabantur, impulere Catilinam in flagitiosa opprimendæ patriæ suæ consilia.*
[b] *Urbem incendiis dividere.*

Lips. 1.—5 *Consule* Ms. Ryck.—6 *Errarium* Ed. Lips. 1.—7 Ita Mss. Pall. et Duk. Ed. pr. (in quo tamen est *id nefas*) Sed *optasse. Quæ omnia quibus (o nefas)* Ed. Vin. Stad. marg. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst. *opptasse quibus o nephas* Ed. Lips. 1. —8 *(Nephas) socii* Ed. Par. *(nefas) sociis* Ed. Med. *id nefas sociis* Ed. Grypb. Stad. Pont.—9 *Agressus* Ed. Lips. 1.—10 *Patritius* Ed. Ven.—11 *Munus* Ed. Ven.—12 *Portii Sylle* Ed. Lips. 1. 3.—13 Sic Mss. Vin. aliquot, Voss. 3. Sed *Antronii* Ms. Naz. Pal. 2. Vin. alii, Regg. Voss. 1. 3. Fran. Ed. Stad. *Andronii* Ms. Ryck. *Antoneii* Ms. Pal. 1. *Antonii* Ms. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—14 *Vargūteii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *Varginterii* Ed. Zeu.—15 Sic, ut videtur, Mss. Regg. Flor. Malliab. Freinsh. Amstel. Sed *tunc cum* Ms. Naz. Ryck. Berol. *tum cum* Ms. Voss. 3. *tum* Ms. Duisb. Ed. pr. Junt. *tū* Ed. Ven. *tunc* Mss. Pall. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—16 *Præter* Ed. Par. —17 *Oīs* Ed. Lips. 1. 2. Med. *omnis* Ed. Par.—18 *Conjurationi* Ed. Zeu.—

NOTÆ

[c] *Ipse patricius*] Patricii qui ex patribus, hoc est, senatoribus, orti sunt. Sic dicti quod patrem ciere possent.

[d] *Sed hoc minus est*] Minus est, inquit, Catilinam, qui patricius fuit, contra patriam conjurasse, cum Curii, Porcii, Syllæ, &c. qui et ipsi Senatores fuere, se illi socios adjunxerint.

[e] *Curii, &c.*] Præter istos, quos hic numerat Florus, fuere item et alii, ut M. Crassus, Cæsar, &c. Vide Sallust.

[f] *Syllæ*] Hunc L. Syllam vocat Cicero.

[g] *Quæ Senatus insignia*] Nam plurimi ex ipso Senatu. Unde Cicer. Catil. I. 'Hic sunt in nostro numero, P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo gravissimoque consilio, qui de meo nostrumque omnium interitu, qui de hujus urbis atque adeo orbis terrarum exitio, cogitent.'

[h] *Lentulus quoque cum* [*tum*] *maxime prætor*] Idem testatur Cicero, Sallust. et alii. 'Tum maxime' autem nil aliud est quam, tunc.

[i] *Sanguis humanus*] Idem Sallust. 'Fuere ea tempestate qui dicerent

mum nefas,[19] nisi amplius esset, propter quod biberunt.[c] [20] Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjura- [§. 5. tio in Ciceronem et Antonium Consules incidisset: quorum alter[j] industria rem patefecit, alter manu[21] oppressit.[k] Tanti sceleris indicium[22] per Fulviam[l] emersit, vilissi- [§. 6. mum scortum,[m] sed parricidii[n] innocens.[23] Tum[24] [§. 7. Consul[25] habito senatu,[o] in præsentem reum,[26] [p] Cicero[27] peroravit:[28] [q] sed non amplius profectum, quam ut hostis

[c] *Summum flagitium, nisi majus esset* illud *cujus causa* sanguinem illum *biberunt.*

19 *Nephas* Ed. Par. ubique.—20 *Biberetur* Mss. Pall.—21 *Manus* Ed. Med. Par. Lugd.—22 *Judicium* Ed. Lips. 1. 3. *inditium* Ed. Lips. 2.—23 Sic Ed. Ald. Freinsh. Sed *patriciis innocens* Mss. Pall. Reg. F, Flor. et Lipsii, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Junt. Ven. *patriciis ignocens* Ms. Reg. Q, Malliab. *in patriciis innocens* Ms. Duisb. Ed. pr. Grut. Vetst. *patricius ignoscens* Ms. Fran. *patricius innocens* Ms. Naz. Voss. 2. *patricius innoces* Ms. Voss. 1. *patricidiis innocens* Ms. Voss. 3. *patricii nominis* Ed. Med. Par.—24 *Tum* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—25 *Consul Cicero* Ed. Ald.—26 Sic Ed. Freinsh. Fab. Sed *in præsentem parricidam in præsentem reum* Mss. Duk. omnes, Ed. pr. Vin. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Duk. 1. 2. *in præs. parricidam et in præs. reum* Ms. Ryck. *in pr. parric. et pr. reum* Ms. Voss. 3. *in præsentem parricidam reum* Ed. Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Ven. Gryph. *in pntem parricidam reum* Ed. Lips. 1. 3. *in præsentem parricidam* Ed. Junt.—27 *Cicero* abest ab Ed. Ald. Blanc.—28 *p oravit T* Ed. Lips. 1.—29 *Ex professo*

NOTÆ

Catilinam, oratione habita, cum ad jusjurandum populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse.' Unde infra Noster ait; 'Quem circumlatum pateris bibere.'

[j] *Quorum alter*] Cicero.

[k] *Alter manu oppressit*] C. Antonius. Qui tamen contra hostes non ipse pugnavit, sed per Petreium legatum suum id bellum confecit, ut ex Cicer. patet et Sallust.

[l] *Per Fulvium*] 'At Fulvia, insolentiæ Curii causa cognita, tale periculum Reip. haud occultum habuit; sed, sublato auctore, de Catilinæ conjuratione quæ quo modo audierat compluribus narravit,' Sall.

[m] *Vilissimum scortum*] Illam tamen virginem nobilem vocat Plutarch.

[n] *Parricidii*] 'Parricidium' vocat conjurationem in patriam. Sic supra l. III. c. 21. 'parricidiale bellum' vocavit quod contra patriam gereretur.

[o] *Habito senatu*] Hoc est, coacto senatu. Sic supra dixit: 'Cum frequentissimos eos in sylvis haberet.'

[p] *In præsentem reum*] In aliis legitur *in præsentem parricidam, in præsentem reum;* sed delenda sunt isthæc verba *in præsentem reum;* nihil enim novi dicunt, nec in iis figura est; et, si figura sit, contra figuram peccant. 'Reus' enim minus est centum parasangis quam 'Parricida.' Dele et τὸ *Cicero;* quid enim aliud quam interpretamentum τοῦ *Consul?*

[q] *Peroravit*] Primam Catilinariam habuit.

evadere,[r] seque palam[29] professo[30] [s] 'incendium suum restincturum ruina'[t] minaretur.[d] [31] Et ille quidem ad [§. 8. præparatum[32] a Manlio[33] in Etruria exercitum proficiscitur,[34] signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis[35] versibus[u] regnum sibi vaticinans,[e] ad præstitutum a Catilina diem[36] Urbe tota viros, faces, tela, disponit. Nec civili conspiratione contentus, legatis [§. 9. Allobrogum, qui tum forte aderant,[37] in arma solicitatis;[38] iisset[39] ultra Alpes furor,[v] nisi[40] altera proditione[w] Vulturcii[41] Prætoris literæ[42] [x] tenerentur. Statim Ciceronis im-

[d] *Et coram minitaret se incendium suum* eorum *ruina obruturum.*
[e] *Lentulus sibi promittens regnum per Sibyllinos versus familiæ suæ destinatum.*

Ed. Blanc.—30 *Professus* Ms. Reg. Q.—31 *Mineretur* Ed. Lips. 3.—32 *Paratum* Ms. Voss. 2.—33 *Mallio* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—34 *Proficistitur* Ed. Lips. 1.—35 *Sybillinis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Sybilinis* Ed. Par.—36 *Dicit* Ed. Ven.—37 *Aderat* Ed. Lips. 3.—38 Sic Ed. Lips. 1. 3. cett. *soll.*—39 *Isset* Ms. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *in esset* Ms. Ryck. *et iisset* Ms. Voss. 3. *et isset* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. *iissetque* Ed. Fab.—40 *Nisi et altera* Ms. Ryck.—41 *Vulturii* Ed. Lips. 1. 3. Gryph. *Vulturtii* Ed. Par. Ven. *Volturcii* Mss. Vin. Fran.—42 *Lre* Ed.

NOTÆ

[r] *Quam ut hostis evaderet*] Prima Ciceronis oratione ex urbe profugus se ad Manlii castra in Etruriam penetravit.

[s] *Palam professo*] Barbarismus est. Dele *professo.*

[t] *Ruina*] Patriæ scilicet.

[u] *Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus*] Ex libris Sibyllinis, regnum Romæ tribus Corneliis portendebatur, Cinnæ scilicet, Syllæ, et Lentulo, ut is putabat: jam Cinna et Sylla regnaverant; sibi igitur Lentulus vaticinabatur regnum deberi, cum tertius esset ex Corneliorum familia. Meminit Cicer. in Catil. III. 'Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis aruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se et Syllam fuisse.' Multæ Sibyllæ numerantur quæ hos versus in linteis voluminibus descripsere. Horum libri novem Tarquinio Prisco venales propositi. Quidam combusti, reliqui multa cum cura per longa tempora Romæ servati.

[v] *Iisset ultra Alpes furor*] Lentulus legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa solicitaverat, et sic ultra Alpes ivisset furor, ni res a Cicerone deprehensa et obruta fuisset.

[w] *Altera proditione*] Fulvia priorem Catilinæ conjurationem prodiderat, Vulturcius hanc Lentuli cum legatis Allobrogum. Est hæc igitur 'altera,' hoc est, secunda proditio. Vel 'alteram proditionem' dicit, quia bis proditor Vulturcius, primo quod cum Catilina ejusque sociis conjuravit, mox quod eos, cum quibus conjuraverat, prodidit.

[x] *Prætoris literæ*] P. Lentuli literæ quas is ad Catilinam scripserat.

perio injecta est barbaris manus.[y] Palam Prætor[43] [z] in Senatu convincitur.[44] De supplicio agentibus, [§. 10. Cæsar parcendum dignitati,[a] Cato[45] animadvertendum pro scelere,[46] censebat. Quam sententiam secutis omnibus, in carcere[47] parricidæ[48] strangulantur. Quamvis parte [§. 11. conjurationis oppressa, tamen[49] ab incepto[50] Catilina[51] non destitit: sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur.[b] Quam atrociter dimicatum sit,[52] exitus docuit: nemo hostium bello superfuit. Quem quis[53] in pugnando ceperat[54] locum, eum [§. 12. amissa anima corpore tegebat.[c] Catilina longe a suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset.

Lips. 1.—43 *Proto* Ed. Ven.—44 *Vinc$_{it}$ur* Ed. Lips. 1. 3.—45 *Catho* Ed. Lips. 1.—46 *Proscelere* Ed. Lips. 1.—47 *Carcer* Ed. Lips. 1.—48 *Patricidæ* Ed. Zen.—49 *Tamen* aberat a Ms. Reg. F, et Malliab.—50 *Incæpto* Ed. Par. 1. *incæpto* Ed. Par. 2. In Ed. Ven. est tamen *incepto.*—51 *Cathilina* Ed. Ven.—52 *Stt* Ed. Lips. 1.—53 Sic Ms. Vin. Pal. 1. 2. Ed. pr. et vett. reliqui. Sed *quisque* Ms. Pal. 2. Ed. Vin. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—54 *Cœperat* Ed. Par. Ven.

NOTÆ

[y] *Injecta est barbaris manus*] Galli legati Allobrogum a Ponte Milvio cum abirent retracti, et Ciceronis domum deducti.

[z] *Prætor*] Lentulus.

[a] *Cæsar parcendum dignitati*] Cæsar, utpote qui ex conjuratis esset, non morte quidem multandos, sed æternis tenebris vinculisque mandandos, censebat.

[b] *Obvio Antonii exercitu opprimitur*] Tamen Antonius non pugnavit, se ægrotare simulans, sed ejus legatus Petreius.

[c] *Quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissa anima corpore tegebat*] Si jurem hoc in loco errorem esse, id quam multi minus credent. Sed et sic verum est. Constat enim ex Sallustii Catilinario desumta esse; idque nemo neget; nam verba ipsa tanti scriptoris fidem cuivis fecerint. En tibi: 'Quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat;' sed recte apud Sallustium est *pugnando;* ratio est, quia non capitur locus dum pugnatur (id est, in pugnando,) immo capitur locus ad pugnandum, id est, *pugnando.* Itaque istud *pugnando* est in tertio casu, non in sexto; et cum quis dicitur cepisse locum pugnando, intelligimus locum ab eo captum fuisse ad pugnandum; quod est lectissimæ et elegantissimæ Latinitatis, quam tamen Florus non observavit, aut istud *in* additum est. *Pater.*

CAP. II.

BELLUM CÆSARIS ET POMPEII.[1]

JAM pæne[2] toto[3] orbe pacato,[a] majus erat imperium [§. 1. Romanum,[4] quam ut[5] ullis externis viribus opprimi[6] posset. Itaque invidens fortuna principi gentium Populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem [§. 2. Cinnanaque[7] rabies intra[8] Urbem proluserat,[9] quasi experiretur.[10] [b] Syllana[11] tempestas latius, intra Italiam tamen,[12] detonuerat. Cæsaris furor atque Pompeii Urbem, [§. 3. Italiam, gentes, nationes, totum denique, qua patebat, imperium, quodam quasi diluvio et[13] inflammatione corripuit;[a] adeo ut non recte tantum[14] 'civile' dicatur, ac ne[15] [§. 4. 'sociale' quidem, sed nec 'externum:'[c] sed potius 'com-

[a] *Furor Cæsaris et Pompeii Urbem, Italiam, gentes, nationes, denique totum qua extendebatur imperium complexus est, veluti quadam inundatione et inflammatione.*

1 *Pompei* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. ubique.—2 *Pæne* Ed. Par. ubique.—3 *Toto* aberat a Ms. Ryck.—4 *Romanum* aberat a Ms. Fran., et ab Voss. 2. *τὸ ullis*.—5 *Quam ullis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—6 Ita Ms. Ryck. et Duk. plerique, Ed. pr. Sed *extingui* Mss. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—7 *Sillanaque* Ms. Fran. Ed. pr.—8 *ïtr* Ed. Lips. 1. *inter* Ed. Lips. 3.—9 Sic Ms. Berol. Sed *præcluserat* Mss. Regg. Naz. Voss. 2. Ed. Ber. Sab. Med. Par. 1. Junt. Ald. *precluserat* Ed. Ven. *præclusa erat* Ed. Gryph. *præluserat* Ed. Blanc. *perculserat* Ms. Voss. 3. *p̄luserat* Ms. Ryck. *se præcluserat* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *se præduxerat* Ms. Fran.—10 *Exspiratura* Ed. Pont.—11 *Syllana* Ed. Lips. 1. Par. ubique.—12 *Tū* Ed. Lips. 1. Gryph. *tum* Ed. Lips. 3. Med. Par—13 *Ac* Ms. Reg. Q. *et cum* Ed. Lips. 1. 3. Par. Gryph.—14 *Rcē tm̄* Ed. Lips. 1.—

NOTÆ

CAP. II. *Bellum Cæsaris et Pompeii*] Anno Mundi 3900. aute Ch. Nat. 48. ab Ur. Cond. 703. Coss. Claudio Marcello et L. Cornelio Lentulo qui 'Crus' vocatus est.

[a] *Toto orbe pacato*] Quicquid a Gaditano freto usque ad Indiam patebat, sibi fere Romani subjecerant.

[b] *Prol.* [*Præluserat,*] *quasi experiretur*] 'Præludere,' ut jam dixi, et 'experiri,' musica verba sunt; et de iis dicuntur qui chordas instrumentorum digitis prætentant, ut experiantur an inter se consentiant. 'Præluserat quasi experiretur,' Gallice diceres, *Avoit préludé comme pour sonder.*

[c] *Nec 'externum'*] 'Externum' dici non potest, quia non illud singulæ nationes, sed universæ, gerunt.

mune quoddam[16] ex omnibus, et plus quam bellum.'[17] [d] Quippe si duces ejus[e] inspicias, totus Senatus in [§. 5. partibus: si exercitus; hinc undecim[18] legiones,[f] inde[g] decem et octo,[19] flos omnis et robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum; hinc[h] Gallici Germanique[20] delectus:[21] inde[i] Deiotarus,[j] Ariobarzanes,[22] [k] Tarchondimotus,[23] [l] Cotys,[24] [m] omne[25] Thraciæ,[26] Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Ætoliæ,[27] totiusque[28] robur Orientis: si moram belli; quatuor[29] anni,[30] [n] et pro clade rerum [§. 6.

15 *Nec* Ms. Duisb. Ed. pr.—16 *Quoddam* aberat a Ms. Pal. 1. in quo ipso deinde erat *ex omnibus gentium.*—17 *Civile* ascriptum erat in Ms. Malliab.—18 *XI.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—19 *Decem octo* Ms. Voss. 1. *XVIII.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—20 *Germanicique* Ms. Reg. Q. *Germaniaque* Ed. Vetst.—21 *Dilectus* Mss. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Ber. Sab. Par. Junt.—22 *Deiotarus rex Gallatiæ, Ariobarzanes rex Cappadociæque Cicilia* Ms. Ryck. *Deiotarus rex gallitiæ, Ariobarzanes rex Cappadociæ* Ed. Ven. Quæ verba haud dubie sunt παρεμβεβλημένα a Grammatico aliove quodam interpretationis causa, ut fit, vel in margine, vel inter versus, addita.—23 Sic diserte Ed. Ven. Sed *Tarchon Dimotus* Mss. Vin. Ryck. et Duk. plerique. *Tarchō Dimotus* Ed. Lips. 1. 3. Gryph. *Tarchon: Dimotus* Ed. Lips. 2. Med. *Tarcon Dimotus* Ms. Pal. 2. *Tharcon: dimotus* Ed. Par. *Tarcondimotus* Ed. Stad. Grut. Lugd. Zen. Vetst. Duk. 1. 2.—24 *Corintus* Ms. Ryck. *Cointus* Ms. Naz. *Corinthus* Mss. Vin. Pall. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. *Cornitus* Ms. Berol. Duisb. Flor. Ed. pr. *Corinthius* Ed. Med. Par. Gryph. *Corynthius* Ed. Ven. *Cothus* Ed. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Vetst. *Cothys* Ed. Blanc.—25 *Omnes* Ms. Naz. *omnis* Mss. Pall. Ryck. Voss. 1. 2. Berol. Duisb. Ed. pr. Par. Ven. *ōs* Ms. Ryck. *oīs* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.—26 *thratie* Ed. Lips. 1. 3.—27 Sic Ms. Duisb. Voss. 1. 2. Toll. Ed. pr. Sed *Italiæ* Mss. Pall. Ed. Lips. 2. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *italie* Ed. Lips. 1. 3.—28 *Tocius* Ed. Lips. 1. 2. 3. *tracie Cappadocieque Cilicie Macedonie...totiusque* Ms. Ryck. In Ms. Fran. totus locus ita legebatur: *Thareon. Philimenes, Nicomedes. Orodes atraces attalus aristarcus. tigranes pharnax didimotus. chornitus ōms tracie.*—29 *q̈ttuor* Ed. Lips. 1. *quattuor* Ed. Par.—30 *Annis* Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—

NOTÆ

[d] *Et plus quam bellum*] Optime hic Lucanum secutus, nullum enim hic gradum reliquit quo crescere posset. Sed non ita bene supra cap. 21. ut ostendi.

[e] *Si duces ejus*] Dele vocem *ejus.*

[f] *Hinc undecim legiones*] 'Hinc,' ex parte Cæsaris.

[g] *Inde*] Ex parte Pompeii.

[h] *Hinc*] Ut supra, ex parte Cæsaris.

[i] *Inde*] Ex parte Pompeii.

[j] *Deiotarus*] Gallogræcus, pro quo Cicero orationem habuit, ut eum apud Cæsarem excusaret, quod in Pompeii amicitiam propensior fuerit.

[k] *Ariobarzanes*] Cappadociæ Rex.

[l] *Tarchondimotus*] Ciliciæ regulus.

[m] *Cotys*] Ut puto, pater fuit illius Cotyos ad quem Ovid. de Ponto, II. 9. misit: 'Regia progenies, cui nobilitatis origo Nomen in Eumolpi pervenit usque, Coty.'

[n] *Quatuor anni*] Immo plures sunt,

breve tempus: si locum et spatium[31] ubi commissum est; intra Italiam:[o] inde se in Galliam[32] Hispaniamque[33] deflexit, reversumque ab Occasu, totis viribus in Epiro[34] Thessaliaque consedit: hinc in Ægyptum[35] subito transiliit:[36] inde[37] respexit Asiam: inde Africæ incubuit: postremo in Hispaniam regyravit,[38] [p] et ibi aliquando defecit. Sed non et[39] odia partium[40] finita cum bello.[41] Non [§. 7. enim prius quievere,[42] quam in Urbe ipsa, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia victoris sese cæde satiarent.[q] Causa tantæ calamitatis[43] eadem, quæ omnium: [§. 8. nimia[44] felicitas.[r] Siquidem Quinto[45] Metello,[s] Lucio Afranio[46] Consulibus, cum Romana majestas toto orbe polleret, recentesque victorias,[t] Ponticos et Armenios[47] triumphos,[u]

31 *Spacium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2.—32 *Se galliam* Ed. Ven.—33 *Hispāium* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—34 *epyro* Ed. Lips. 2. Med. Par.—35 *Ægypton* Ms. Voss. 1. 2. *egiptū* Ed. Lips. 1. Ab Ed. Par. abest τὸ *in.*—36 *Transiliuit* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Edd. vett., ut Lips. 2. Med. Par. Ven. *trāsilivit* Ed. Lips. 1. 3.—37 Sic Ms. Voss. 2. 3. Ed. Vin. Grut. Lugd. Fab. Vetst. Sed omittunt *inde* Mss. Duk. ceteri, Edd. vett. ante Vin., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Duk. 1. 2.—38 Ita Ms. Pal. 1. 2. Naz. Voss. 2. Sed *regiravit* Mss. Duk. multi, Ed. pr. Lips. 1. 3. *remigravit* Ms. Voss. 3. Ed. Lips. 2. Med. Par. Gryph. Pont. *degiravit* Ed. Junt. Ven.—39 *Non odia* Mss. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—40 *Parcium* Ed. Lips. 3. —41 *Cum bello finita* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. *finita cum bello sunt* Ms. Reg. Q.—42 *Quieverunt* Ms. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr.—43 *Necessitatis* Ed. pr.—44 *Eademque omnium fel.* Ms. Naz. *eadem, quæ malorum omnium n. f.* Ms. Reg. Q. *eadem omnium n. f.* Ms. Duisb. Berol. Ed. pr. *eademque omnium n. f.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—45 *Quinto* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Q. Ed. Lips. 2. Gryph.—46 *Metello et Lucio Afranio* Ms. Berol. Duisb.

NOTÆ

nempe sex. Nam anno quo Cæsar primo, et Consul et Dictator fuit, extinctum est.

[o] *Intra Italiam*] Ubi Corfinium et aliquot urbes Cæsar recepit; inde in Galliam ubi Massiliam obsidet; inde in Hispaniam tendit; Epirum postea, Thessaliam, Ægyptum, Asiam, Africam, et rursus Hispaniam eodem tenore peragravit.

[p] *Regyravit*] Hoc est, deflexit; Græci dicerent περιεκάμψατο. Male in aliis *remigravit*.

[q] *Victoris sese cæde satiarent*] 'Victoris,' hoc est, Cæsaris, quem in medio Senatu confodere.

[r] *Nimia felicitas*] Consule, lib. III. cap. 12. 'Denique, illa ipsa principatus et dominandi cupido, unde nisi ex nimiis opibus? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium furialibus in exitium Reipub. facibus armavit.'

[s] *Quinto Metello*] Q. Cæcilio Metello, qui 'Celer' dictus, et L. Afranio, anno Mundi 3890.

[t] *Recentesque victorias*] Superiori anno, eo scilicet qui Metelli et Cæcilii Consulatum antecessit, Pompeius

in Pompeianis theatris[v] Roma cantaret; nimia Pompeii potentia apud otiosos,[48] ut solet, cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum,[w] Cato[49] [§. 9. adversus potentes semper[50] obliquus, detrectare[51] Pompeium, actisque ejus obstrepere.[x] [b] Hinc[52] dolor transversum[53] egit:[y] et[54] ad præsidia dignitati paranda impulit.[c] Forte tunc Crassus genere, divitiis,[55] dignitate flo- [§. 10. rebat: vellet[56] [z] tamen auctiores[57] opes. Caius Cæsar eloquentia, et spiritu, ecce jam et[58] consulatu[a] allevabatur.[d] [59]

[b] *Cato potentibus semper infensus Pompeium vituperare* cœpit, *et ejus acta sugillare*, minuere.

[c] *Hic dolor* eum *in adversum impulit, et ad dignitati* suæ *auxilia comparanda excitavit.*

[d] *Caius Cæsar eloquentia, et animo, et jam consulatu* suo *nitebatur.*

Edd. vett. *Metello Afranio* Ms. Voss. 3 Pro Lucio, *et Lutio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. *et Lucio* Ed. Par. 1. Gryph. Stad. Pont. Pro Afranio, *Afranio* Ed. Lips. 2.—47 *Armenos* Ms. Ryck. Pal. 2.—48 *Ociosos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. *occiosos* Ed. Par. 1.—49 *Catho* Ed. Lips. 1. 3.—50 *Sp* Ed. Lips. 1.—51 *Detractare* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—52 Sic Mss. Pall. Naz. Ryck. Regg. Flor. Malliab. Fran. Ed. Freinsh. Sed *hunc* Ms. Duisb. Berol. Voss. Ed. pr. *hic* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Fab. Vetst. Amst.—53 *Transvorsum* Ms. Duisb.—54 *Et* omittit Ed. Ven. —55 *Diviciis* Ed. Lips. 1. 3.—56 *Vellent* Ed. Lips. 3.—57 *Altiores* Mss. Pall. Regg. Flor. Malliab. Fran. Voss. 1. 2. Vin. quidam, Ed. Stad. marg. *auctores* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—58 Sic Ms. Naz. Pal. 1. Voss. 2. Ryck. Ed. pr. Sed *ecce jam cons.* Ed. Lips. 1. 3. Ber. Med. Par. Freinsh. *etiam jam et cons.*

NOTÆ

ex Asia reversus de Mithridate, et Tigrane, et tota fere Asia triumphavit.

[u] *Ponticos et Armenios triumphos*] Pontum, Armeniam, totam fere Asiam Metellus domuerat. Vide supra lib. III. c. 5.

[v] *Pompeianis theatris*] Cave ea theatra intelligas, quæ Pompeius extruxit: nondum enim ea extruxerat cum de Mithridate triumphavit. 'Pompeiana theatra' vocat Noster loca ubi pop. Rom. Pompeii laudes canebat, sive in campo Martio, sive in foro, sive revera ad id theatra quædam momentanea, ut fiebat, erecta fuerint.

[w] *Ob imminutum Cretæ triumphum*] Dum Metellus in Creta rem gerebat, Pompeius quamvis absens in ea provincia inclytus fuit, et multi ad eum defecerunt; quapropter et hic de Creta triumphavit, et sic Metelli triumphus imminutus fuit. Pompeius etiam captivos duces ornamentum triumphi Metello subduxerat, ut eos ipse duceret.

[x] *Obstrepere*] 'Actis alicujus obstrepere' est, murmurando et tumultuando eorum rescisionem suadere.

[y] *Transversum egit*] Sallustiana phrasis. Gallice, *Le poussa à la traverse.*

[z] *Vellet*] Pro, voluisset.

[a] *Consulatu*] Nam post Metellum

Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igi- [§. 11.
tur Cæsare dignitatem[b] comparare, Crasso augere,[c] Pom-
peio retinere cupientibus, omnibusque pariter potentiæ[60]
cupidis, de invadenda Republica facile convenit. Ergo
cum mutuis viribus in suum quisque decus nitere- [§. 12.
tur,[e][61] Galliam Cæsar invadit,[d] Crassus Asiam,[e] Pompeius
Hispaniam,[f] tres maximos[62] exercitus: et[63] sic orbis[g] impe-
rium societate trium principum occupatur. Decem [§. 13.
annos[h] traxit ista dominatio. Exinde, quoniam[64] mutuo
metu tenebantur,[i] Crassi morte[j] apud Parthos, et[65] morte
Juliæ Cæsaris filiæ,[k] quæ nupta Pompeio generi socerique
concordiam[l] matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio

[e] *Ergo cum singuli ad suam dignitatem tenderent.*

Ms. Flor. *etiam cons.* Ms. Fran. *et jam cons.* Ms. Pal. 2. Malliab. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *et jam e cons.* Ms. Voss. 1. *etiā iā cons.* Ed. Lips. 2.—59 *Elevabatur* Ms. Pal. 2. Ed. Ald.—60 *Potentiæ* abest ab Ed. Lips. 2.—61 *Niterentur* Ms. Voss. 2. Quod sane non est contemnendum.—62 *Maximi* Ms. Reg. Q. In Ed. Ber. Par. ita distinguuntur verba: *tres max. ex. etiam. Sic orbis.*—63 Sic Ms. Ryck. Sed *et jam sic* Mss. reliqui, Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *etiam: sic* Ed. Med. Par. *Etiam sic* Ed. Ven.—64 *Qm̄* Ed. Lips. 1. 2.—65 *Parthos̄,*

NOTÆ

et Afranium Consul fuit.

[b] *Dignitatem*] Consulatus scilicet, quem anno sequenti obtinuit.

[c] *Crasso augere*] Supra: 'Vellet tamen auctiores opes.'

[d] *Galliam Cæsar invadit*] Ad bellum Gallicum, de quo lib. III. c. 10.

[e] *Crassus Asiam*] Ad bellum Parthicum, de quo lib. III. c. 11.

[f] *Pompeius Hispaniam*] Hanc secundo consulatu suo obtinuit, nec Romam tamen reliquit, sed ibi præsidens provinciam suam per legatos Afranium et Petreium administravit. Vellei. Paterc. lib. II.

[g] *Et* [*et jam*] *sic orbis*] Istud *jam* unde huc irrepserit non video.

[h] *Decem annos*] A consulatu Metelli et Afranii, usque ad consulatum Lentuli et Marcelli.

[i] *Mutuo metu tenebantur*] Ne scilicet alter alterum in imperio occupando præveniret.

[j] *Crassi morte*] Nam, dum Crassus vivebat, nil movere audebant Cæsar et Pompeius, quia tertii accessionem, Crassi scilicet, verebantur.

[k] *Et morte Juliæ Cæsaris filiæ*] Et Crassus et Julia eodem anno mortem obiere; nempe septem annis post initum fœdus cum Crasso, Cæsare, et Pompeio.

[l] *Generi socerique concordiam*] Idem Vellei. lib. II. 'Male cohærentis inter Cn. Pompeium et C. Cæsarem concordiæ pignus, Julia uxor Magni decessit.'

erupit.[l] Jam Pompeio suspectæ Cæsaris opes, et [§. 14. Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem.[m] Nefas![66] sic de[67] principatu laborabant, tanquam duos tanti[68] imperii[n] fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque Consulibus,[o] rupta prima [§. 15. conjurationis[69] fide,[p] de successione Cæsaris[q] Senatus, id est,[70] Pompeius,[r] agitabat: nec ille abnuebat,[s] si ratio[71] sui proximis[72] comitiis[73][t] haberetur. Consulatus absen- [§. 16. ti,[74] quem decem Tribuni,[75] favente Pompeio,[u] nuper decre-

[l] *Postea quoniam mutuo metu tenebantur, statim æmulatio erupit Crassi morte apud Parthos, et morte Juliæ Cæsaris filiæ, quæ Pompeio nupta generi et soceri concordiam retinebat matrimonii fœdere.*

---

morte Ed. Ven.—66 *O nefas* Ms. Naz. *nephas* Ed. Lips. 1. 2.—67 *ꝺ princ.* Ed. Ven.—68 Ita Ms. Ryck. Reg. Q, Duisb. Voss. 1. 3. Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Freinsh. Sed *tanta* Ed. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—69 *Conjuracōnis* Ed. Lips. 1.—70 Sic Ms. Naz. Regg. Berol. Malliab. Fran. Voss. 2. a prima mann. Sed *i.* Ms. Pal. 1. *et* Ms. Pal. 2. *idem* Ms. Duisb. Voss. 1. 2. a manu secunda, Ed. pr. *id'* Ms. Ryck. *idemque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. —71 *Racio* Ed. Lips. 1.—72 *Proxim9* Ed. Ven.—73 *Comiciis* Ed. Lips. 1.—74 *Absentis* Ed. Lips. 1. 2. 3.—75 Sic Ed. Stad. Amst. Sed *tribuni plebis*

NOTÆ

[m] *Nec hic ferebat parem, nec ille sup.*] 'Hic' est Pompeius. 'Ille,' Cæsar. Lucan. lib. I. 'Nec quenquam jam ferre potest Cæsarve priorem Pompeiusve parem.'

[n] *Tanquam duos tanti imperii*] Idem expressit Lucan. lib. I. 'Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem, Non cepit fortuna duos.'

[o] *Lentulo Marcelloque Consulibus*] Vid. quæ capiti præmissa sunt.

[p] *Prima conjurationis fide*] Qua illis de invadenda Republica convenerat. Vide supra.

[q] *De successione Cæsaris*] Hoc est, de imperio Cæsari abrogando et successore in ejus locum mittendo: tunc autem Cæsar provinciam Galliam obtinebat.

[r] *Senatus, id est, Pompeius*] Argutissima sententia: quasi diceret Florus, Senatum nil aliud tum fuisse quam Pompeium ipsum; vel, quicquid vellet Pompeius, id statim Senatoribus placuisse, et eorum decretis firmatum fuisse. Nam Senatum in Pompeii partibus fuisse notum est. Hujus autem figuræ exemplum est in fine cap. 3. infra: 'Romanæ dominationis, id est, humani generis.' Ut si diceret Florus, humanum genus, et Romanam dominationem, verbis differre, re autem minime.

[s] *Nec ille abnuebat*] Nec Cæsar abnuebat successorem.

[t] *Si ratio sui proximis comitiis*] Hoc est, si sibi proximis Comitiis consulatum vellent deferre.

[u] *Favente Pompeio*] Cum Pompeius legem tulisset, ne quis absens magistratum posset petere, lege jam in æs incisa recordatus soceri sui C. Cæsaris, eum legi exemit, et errorem suum correxit. Sed Marcellus postea id

verant, tum, dissimulante[76] eodem,[v] negabatur.[77] 'Veniret[w] et peteret majorum more.' Ille contra flagitare [§. 17. decreta: ac, 'nisi in fide permanerent,[x] non se remittere[78] [y] exercitum.' Ergo ut[79] in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena[80] Italia fuit, cujus arces levibus [§. 18. præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subito Cæsaris[81] impetu oppressa sunt. Prima Arimino[82] [z] signa [§. 19. cecinerunt. Tum pulsus[83] Etruria[84] Libo, Umbria Thermus,[a] Domitius[85] Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine,[86] si Pompeium Brundusii[87] [b] opprimere potuisset: et ceperat:[88] [c] sed ille per obsessi claustra portus [§. 20. nocturna fuga evasit. Turpe dictu! modo princeps Patrum,[d] pacis bellique moderator, per triumphatum a se

Ms. Voss. 3. Ed. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *trib.* Ms. Voss. 2. *tribus* Mss. reliqui, Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—76 *Dissimulante Pompeio eodem* Ms. Voss. 2. In Lips. 3. est *dissimutāte.*—77 *Negabant* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—78 Ita Mss. Pall. Vin. nonnulli et Duk. Ed. pr. Med. Par. Ven. Sed *dimissurum* Ed. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *dimittere* Ed. Lips. 1. 2. 3.—79 *Ergo in* Ed. Par.—80 *Harena* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Freinsh. Amst. Duk. 1. 2.—81 *Cæsaris* aberat a Ms. Ryck.—82 *Arimini* Ed. Blanc.—83 *Depulsus* Ms. Pal. 2.—84 *Ab Etruria* Ms. Ryck.—85 *Domicius* Ed. Lips. 1. 3.—86 *Sine sanguine bellum* Mss. Regg. Malliab. Fran. *sine sanguine*, omisso τῷ *bellum*, Ms. Pal. 2.—87 *Brundisii* Ed. Freinsh. Blanc.—88 *Et cœperat* Ed. pr. Zeu. Fab. *ut cœperat* Mss. Regg. Ed. Blanc. *opprimere ut cœperat potuisset* Edd. vett. ante Grut., ut Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *opprimere ut ceperat potuisset* Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

nullo modo locum habere posse contendit, cum Pompeius per se errorem suum correxisset, sine populi auctoritate, qua tamen æque opus erat, veluti si lex nova de integro rogata fuisset.

[v] *Dissimulante eodem*] *Pompée ne faisant pas semblant de voir.*

[w] *Veniret*] Sic eum superioribus junge. Illi consulatus a Romanis negabatur dicentibus, 'Veniret.'

[x] *Ac, 'nisi in fide permanerent*] Nisi sibi consulatum darent, ut promiserant.

[y] *Remittere*] Eleganter pro, remissurum.

[z] *Arimino*] Maritima urbs, supra Umbros.

[a] *Umbria Thermus*] Ex Lucano: 'Jusque suum pulso jam perdidit Umbria Thermo.'

[b] *Brundusii*] Vide lib. I. 20.

[c] *Et cep.* [*cœperat*] Id est, inceperat; supp. opprimere. Alii legunt, *ceperat*, id est, cepisset: ut *peractum erat*, pro, peractum fuisset.

[d] *Princeps Patrum*] 'Princeps Senatus' is dicebatur, qui in lectione Senatus, quæ per censores peracto censu fiebat, primo loco recitabatur.

mare lacera[89] et pæne inermi nave[90] fugiebat. Nec [§. 21. Pompeius ab Italia, quam Senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pæne vacuam metu Cæsar ingressus Consulem se ipse facit.[91] Ærarium quoque sanctum,[92] [e] quia[93] tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque et patrimonium populi Romani ante[94] rapuit, quam imperium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit prius ordinare [§. 22. provincias,[95] quam ipsum sequi. Siciliam et Sardiniam, annonæ pignora,[f] per legatos habet.[96] Nihil hostile [§. 23. erat in Gallia: pacem ipse fecerat: sed ad Hispanienses[g] Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera dum cupit pacem,[h] belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat,[97] vinci eam sibi jussit absenti.[98] [i] Græcula civitas,[j] non pro [§. 24. mollitie[99] nominis,[k] et vallum rumpere,[1] et incendere ma-

Ven.—89 *Lacerata* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. —90 *Navi* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph.—91 *Fecit* Ms. Flor. Voss. 3.—92 *Sctm̄* Ed. Lips. 1.—93 *Quod quia* Mss. Duk. plerique, Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. *quod quid* Ed. Par. 1.—94 *Populiromani an̄* Ed. Lips. 1.—95 *Provinciā* Ed. Gryph.—96 Ita Mss. Pall. Ryck. et Duk. fere omnes, Ed. pr. Sed *adit* Ms. Voss. 3. *hȝ* Ed. Lips. 1. 3. *habuit* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *hūit* Ed. Ven.—97 *Tuti... erāt* Ed. Lips. 2.—98 *Ab̄nti* Ed. Lips. 1.—99 *Mollitia* Ms. Naz. Duisb. Fran. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. Stad. Pont. *mollicia* Ed. Med. Par. Ven. *molitie* Ed. Lugd.—1 Ita Ms. Naz. Pall. Ryck. Regg. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 2. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *cepere* Ed. Ber. Sab. *sepere* Ed. Lips. 1. 3. *cædere* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.

NOTÆ

[e] *Sanctum*] Quia erat in æde Saturni. Vel 'sanctum' vocat, quia in eo pecunia belli Gallici causa servabatur, cum execrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum incideret. Prior sententia magis placet.

[f] *Annonæ pignora*] Sardinia et Sicilia populum Romanum nutriebant: ideoque eas 'annonæ pignora' vocat Noster quod Urbi annonam certam facerent.

[g] *Hispanienses*] 'Hispanienses' dicuntur qui in Hispania sunt, non vero ex Hispania nati. 'Hispani' vero qui ex Hispania nati, quamvis non sint in Hispania.

[h] *Dum cupit pacem*] Portas enim Cæsari clauserat, ne partes ejus sequi coacta sic bello involveretur; itaque bellum metuens, in bellum incidit.

[i] *Absenti*] A D. Bruto.

[j] *Græcula civitas*] 'Græculam' vocat quod a Phocæensibus condita sit. Vide Justin. lib. XLIII. 3.

[k] *Non pro mollitie nominis*] Hoc est, *quod parum mollitiei nominis convenit.* Græci autem semper molles et effœ-

chinas[2] [l] ausa, et congredi navibus:[g] sed Brutus, [§. 25. cui mandatum erat bellum, victos terra marique perdomuit. Mox dedentibus sese ablata omnia, præter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variumque, [§. 26. et cruentum[3] in Hispania bellum[4] cum legatis Cnæi Pompeii, Petreio et Afranio:[5] [m] quos Ilerdæ[6] [n] castra habentes, apud Sicorim[7] [o] amnem obsidere et ab[8] oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione[9] verni[10] fluminis[p] [§. 27. commeatibus prohibetur.[h] [11] Sic fame castra tentata[12] sunt: obsessorque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax [§. 28. fluminis rediit,[13] [q] populationibus[14] et pugnæ[15] [r] campos aperuit: iterum ferox instat: et cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere[16] et vallo, ac[17] per hæc[s] siti ad deditio-

[g] *Græcula urbs ausa* est *vallum* Cæsaris *rumpere, et incendere machinas, et navibus pugnare, non secundum mollitiem* sui *nominis.*
[h] *Interea verna inundatione fluminis commeatibus intercluditur.*

—2 *Machina* Ed. Vetst.—3 *Incruentum* Ms. Pal. 1. Ryck. Regg. Flor. Berol. Duisb. Voss. 1. 2. Fran. Ed. pr.—4 *Certamen* Ms. Reg. Q.—5 *Affranio* Ed. Gryph.—6 *Illerdæ* Ed. Stad.—7 *Sicorin* Ms. Fran. Voss. 2. *Sycorin* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Sycorim* Ed. Ven. Gryph.—8 *Et oppido* Ed. Stad. Pont.—9 Sic Ms. Reg. F, Voss. 2. Toll. Ed. Stad. Freinsh. Sed *inundatio* Ms. Fran. *obundatio* Ms. Voss. 1. Pal. 2. *obundationem* Ms. Reg. Q. *abundatione* Ms. Naz. Pal. 1. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Par. Blanc. Duk. 1. 2. *abundatio* Ms. Pal. 2. *inundatione* Ms. Ryck. *ab undatione* Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Pont. *ab ĩ undatiõe* Ed. Lips. 2.—10 *Verni* aberat a Ms. Pal. 2.—11 Sic Ed. Med. Par. Sed *prohibet* Mss. omnes, Edd. vett. reliqui, ut Lips. 1. 2. 3. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—12 *Tẽptata* Ed. Lips. 1. *temptata* Ed. Lips. 3.—13 *Redit* Ms. Regg. Fran. Ed. Par. *reddit* Ed. Lips. 1. 3.—14 *Et popul.* Ms. Naz.—15 Sic Mss. Regg. Naz. Malliab. Berol. Voss. 3. Sed *pugna* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst.—16 *Agere* Ed. Lips. 1. 3.—17 *Et* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Lugd.

NOTÆ

minati audivere. Ovid. Fast. lib. III. 'Græcia facundum, sed male forte, genus.'

[l] *Machinas*] Quibus ad oppugnationem Cæsar utebatur.

[m] *Petreio et Afranio*] Afranium Consularem, Petreium Prætorium, vocat Vellei.

[n] *Ilerdæ*] Oppidum in Hispania Tarraconensi quæ citerior dicta est.

[o] *Sicorim*] Fluvium non longe ab Ilerda.

[p] *Obundatione verni fluminis*] Hoc est, obundatione verna fluminis. Alii legunt, *abundatione*, ut apud Virgil. Georg. I. 'Amnis abundans;' sed *obundatione* rectum est; usus stat.

[q] *Ubi pax fluminis rediit*] Legendum profecto *flumini;* videre multi.

[r] *Populationibus et pugnæ* [*pugna*] Legendum *pugnæ*, ut monet Salmasius.

[s] *Ac per hæc*] Per aggerem et vallum, quibus eos cinxerat, ita ut fonti-

nem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; [§. 29. nec ulterior moram fecit: quid enim una post quinque legiones?[t] Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum,[u] Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna[v] est [§. 30. circa Illyricum[18] et Africam, quasi de industria prospera ejus[w] adversis radiarentur.[i] [19] Quippe cum fauces [§. 31. Adriatici[20] maris jussi occupare Dolabella[21] et Antonius,[x] ille Illyrico,[22] hic Curictico[23] [y] littore castra[24] posuissent; jam maria late tenente Pompeio, repente[25] legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis classicorum circumvenit utrumque.[26] Deditionem fames extorsit Antonio. [§. 32.

[i] *Quasi ex proposito*, ut *ejus felicitas adversitate fulgeret.*

—18 *Illiricum* Ed. Lips. 1. 2. 3. ubique.—19 Sic diserte Ed. Ven. Sed *radiarent* Mss. Regg. *radiantur* Ed. Lips. 1. 3. *traderentur* Ed. Par. *raderentur* Ed. Med. Gryph.—20 *Adriani* Ms. Naz. Reg. F. *Hadriani* Mss. Voss.—21 *Dolobella* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. ubique.—22 *Ille Ille illyrico* Ed. Lips. 1.—23 Sic Ms. Naz. Ryck. Pal. 2. a manu secunda. Sed *Curricti*o Mss. Vin. *Curictio* Ms. Pal. 2. a manu prima. *Currictico* Ms. Pal. 1. *Curictico*, vel *Carictico*, Ms. Voss. 1. 2. *erictico* Ms. Duisb. Ed. pr. *curritico* Ms. Fran. *cretico* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *Corcyræo* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—24 *Castr̄* Ed. Lips. 1.—25 Sic Mss. omnes, Ed. Lips. 1. 2. 3. Sed *rep. castra leg.* Ed. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—26 Ita Mss. omnes. Sed *utrimque circumvenit* Ed. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *utrūque circūvenit* Lips. 1. 2. Med. Ven. *utrunque circumvenit* Ed. Lips. 3. Supra *et Libo* Ed. Stad.

NOTÆ

bus interclusi essent.

[t] *Quid enim una post quinque legiones*] Sensus est: Quomodo una legio resistere posset, postquam quinque non potuere?

[u] *Fretum*] Proprie, fretum Herculeum seu Gaditanum, quod Hispaniam a Mauritania dividit.

[v] *Ausa fortuna*] Ex Lucano, ut alia multa: 'Non eadem belli totum fortuna per orbem Constitit, in partes aliquid sed Cæsaris ausa est.'

[w] *Quasi de industria prospera ejus*] Addo *ut*; *ausa fortuna est....quasi de industria, ut prospera ejus, &c.* Fortuna et Consilium inter se pugnant, nec se misceri sinunt; tamen eo tempore cum aliquid ausa fuit adversus Cæsarem, consilium adhibuisse visa est, ut, dum adversabatur Cæsari, splendidiorem redderet Cæsarem.

[x] *Dolabella et Antonius*] Meminit Sueton. in Cæsar. cap. 36. 'Omnibus civilibus bellis nullam cladem, nisi per legatos suos, passus est; quorum C. Curio in Africa periit; C. Antonius in Illyrico in adversariorum devenit potestatem; P. Dolabella classem in eodem Illyrico, Cn. Domitius in Ponto exercitum, amiserunt.'

[y] *Curictico*] In al. *Corcyræo:* sed *Curictico*, vel *Curictio*, ex variantium lectionum multitudine legendum monuit Salmas. *Curicta* autem insula est

Missæ quoque a Basilo[27] in auxilium ejus[28] rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompeianorum[29] arte Cilicum,[z] actis sub mare[30] funibus,[a] captæ quasi per indaginem.[j] [b] Duas tamen æstus explicuit:[k] [31] [c] una, quæ Opitergi- [§. 33. nos[d] ferebat, in vadis hæsit, memorandumque posteris exitum[32] [e] dedit. Quippe vix mille juvenum manus circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit:[33] et cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem[34] veniret,[35] hortante Tribuno Vulteio,[36] mutuis ictibus in se concucurrit.[37] In Africa quoque par et[38] virtus, et [§. 34. calamitas Curionis[f] fuit: qui[39] ad recipiendam[40] provin-

[j] *Rates quoque, quales navium penuries fecerat, a Basilo in ejus auxilium missæ novo artificio Pompeianorum nautarum, ductis sub mare funibus, quasi per indaginem captæ* fuere.
[k] *Æstus tamen duas expedivit.*

Freinsh. Pont. *libro* Ed. Ven.—27 Sic Mss. Regg. Ed. Ald. Zeu. Sed *a Basilio* Ms. Ryck. Duisb. in marg. Edd. vett. plerique, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *ab Basilio* Ms. Pal. 2. *ab Asylio* Ms. Pal. 1. *Ablasio* Ms. Naz. *a Blasio* Ms. Voss. 2. Duisb. *ab Axilio* Ms. Voss. 3. *ab asilo* Ms. Fran. *a Basillo* Ed. Stad. Pont.—28 *Ei* Ed. Amst.—29 *Pōpeiano* Ed. Lips. 1. 3.—30 *Mari* Ms. Naz. Pal. 2. Flor. Malliab. Fran. et Leidd. quatuor apud Audendorp. ad Lucan. IV. 466. Ed. Stad.—31 *Explicavit* Ed. Ven.—32 *Potis exm.* Ms. Ryck.—33 *Substinuit* Ed. Lips. 1.—34 *Indeditionem* Ed. Lips. 1.—35 *Venirent* Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—36 *Ulteio* Ed. Med. Par. 1. Ven. *Ultero* Ed. Par. 2.—37 Sic Ms. Naz. Sed *concurunt* Ms. Ryck. *concurrunt* Ed. Lips. 2. Junt. Ven. Gryph. *concurrit* Mss. reliqui, Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu.—38 *Par virtus* Ed. Amst. Vetst. *pax et virtus* Ed. Lips. 3.—39 *Que* Ed. Lips. 3.—40 *Recipiendum* Ms. Pal. 1.

NOTÆ

Illyriæ objacens, ut ex Plinio notum.

[z] *Nova Pompeianorum arte Cilicum*] De hoc Lucanus lib. IV. 'At Pompeianus fraudes innectere ponto Antiqua parat arte Cilix.' Ubi quam 'antiquam' ille, Noster 'novam' dicit.—*Cilicum.* Sic nautæ communi cum piratis nomine dicebantur.

[a] *Actis sub mare funibus*] Sic Brutus, cum Xanthum obsedisset, et aliqui fluvium urbe prælabentem, sub aqua tranantes, evaderent, 'retibus excepit transverso alveo in altum demissis, quorum in summo tintinnabula appensa illico irretitum nuntiabant.'

[b] *Per indaginem*] Proprie. Vide notata ad lib. III. 16. 'Quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum et oppressum.'

[c] *Æstus explicuit*] Mare recurrens altius naves attollendo eas e funibus extricavit.

[d] *Opiterginos*] Opitergium oppidum Venetorum supra sinum Adriaticum.

[e] *Exitum*] Pro *exitum* lego *exemplum;* vera lectio est.

[f] *Curionis*] Ca. Curionem vocat Sueton.

ciam missus, pulso fugatoque Varo[41] jam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equitatumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga: sed pudor suasit,[g] ut amissum sua temeritate exercitum morte sequeretur. Sed jam debitum[42] par[43] fortuna flagitante,[h] sedem bello [§. 35. Pompeius Epiron[44] elegerat: nec Cæsar moratur:[45] quippe ordinatis a tergo omnibus, quamvis hyems[46] [§. 36. media prohiberet,[47] tempestate[i] ad bellum[48] navigavit: positisque ad Oricum[49][j] castris, cum pars exercitus, [§. 37. ob inopiam navium cum Antonio relicta,[50] Brundisii[51] moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arcessendos[52] eos ardente ventis mari, nocte concubia,[k] speculatorio navigio,

Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab.—41 *Varrone* Ms. Fran. Ed. Ald. Gryph. *pulsus fugatusque Varro* Ed. Lips. 1. 2. 3.—42 *Debitam* Ms. Pal. 1. a manu secunda. *debita* Ms. Naz. Ed. Lips. 2.—43 *Pari* Ms. Naz. Ed. Ald. Gryph.—44 *Epyron* Ed. Lips. 2. Med. Par.—45 *Moratus* Mss. Regg. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ald. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—46 *Hyems* Ed. Lips. 2. Med. Par.—47 *Prohibuerunt* Ed. Par.—48 *Belium* Ed. Lips. 1.—49 *Oricon* Ms. Ryck.—50 *Dimissa* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—51 *Brundisio*, et *Brundusio*, Mss. omnes, Edd. vett. Duk. *Brundusii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *Brundusi* Ed. Par. 1.—52 Sic Mss. Regg. Flor. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *arcessendos*, omisso τῷ *ad*, Mss. Voss. *ad accersendos*, et *accer-*

NOTÆ

[g] *Sed pudor suasit*] Cæsar de Bello Civ. lib. II. 'Curio nunquam, amisso exercitu quem a Cæsare fidei suæ commissum acceperat, se in ejus conspectum reversurum confirmat, atque ita prælians interficitur.'

[h] *Sed jam debitum par fortuna flagitante*] Salmasius legit: *Sed jam debitum pari fortuna flagitante.* Utinam ne istuc scripsisset vir longe clarissimus; quid enim est *par fortuna*, hoc loco? Nihil. At *debitum par* metaphora est a re gladiatoria. 'Flagitante' quoque sumtum a populo, qui 'paria' aliquot gladiatorum a muneratoribus poscebat; ex Martiale, Suetonio, et aliis passim. Quid igitur? inquies. Hoc inquam: Et Scaligeris interdum, et Casaubonis, et Salmasiis, opus venia est. Homines fuere. Huic exemplo alterum plane geminum est apud Justinum lib. XVII. ubi de Lysimacho et Seleuco agit: 'Ultimum hoc certamen commilitonum Alexandri fuit, et, velut ad exemplum fortunæ, par reservatum.' *Pater.*

[i] *Hyems media prohiberet,* [*prohiberet*] *tempestate*] Refer τὸ *media* ad τὸ *tempestate.* Et hoc voluit Florus: Cum Pompeius Epirum bello egisset, ac Cæsar, qui Brundusii morabatur, illuc optaret trajicere, medio obstaculo, tempestate media, hoc est, quæ inter eum et Pompeium media erat, prohibebatur. Sed tamen, &c.

[j] *Oricum*] Epiri maritima urbs.

[k] *Nocte concubia*] 'Nox concubia'

solus ire tentaverit.[l 53] Extat ad[54] trepidum tanto discrimine gubernatorem[55] vox ipsius: 'Quid times? Cæsarem[56] vehis.' Contractis in unum omnibus undique co- [§. 38. piis,[57] positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura[l] ferox,[m] et conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere:[58] nunc [§. 39. obsidione[59] castrorum, quæ sedecim millium vallo obduxerat;[m 60] (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione[61] [§. 40. Dyrrachii[62 n] irrita; (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret;)[63] ad hoc[64] assiduis in eruptionem[65] hostium præliis; (quo tempore egregia virtus Scævæ[66] centurionis[o] emicuit,[67] cujus in scuto[68] centum atque viginti[69] tela sedere;) jam vero direptione[70] urbium sociarum, cum [§. 41.

[l] *Mari ventis exagitato media nocte speculatoria nave solus ire ausus fuerit.*
[m] *Quæ cinxerat vallo sedecim millium.*

siendos, Mss. et Edd. vett. Duk. ceteri. *ad accersendos* Ed. Lips. 1. 2. 3.—53 *Tēptaverit* Ed. Lips. 1. *temptaverit* Ed. Lips. 3. Par. 2.—54 *Exstat trep.* Ms. Naz. et supra scriptum *excitat trep.*—55 *Gubernatorem Amiclatem* Mss. Pall. Malliab.—56 *Tene, Cæsarem* Ms. Is. Vossii.—57 Ita Ms. Pal. 1. 2. Ryck. Reg. F, Ed. Sab. Par. Junt. Ald. Sed *in unum undique omnibus cop.* Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *undique copiis omnibus in unum* Ms. Voss. 1. *in unum undique copiis* Ed. pr. Grut. Freinsh. Zeu. Vetst.—58 *Lacessere* aberat a Ms. Reg. F, Malliab. Sed in hoc tamen erat manu alia ascriptum.—59 *Nunc lacessere obsidione* Ms. Ryck. Voss. 3. In Ed. Lips. 2. est *lacescere.*—60 *Quæ erant scd. mil. vallo obducta* Ed. Ald. Gryph. Vin. Stad. Lugd. Pont. *quæ sexdecim m. v. obd.* Ed. Par. 2. In Ven. Gryph. est etiam *sexdecim.*—61 *Oppugnatione* Ed. Blanc.—62 *Dyrrachi* Ed. Lips. 1. 3. *dirrachii* Ed. Med. Par. *Dyrachii* Ed. Lips. 2. *Dyrrhachii* Ed. Freinsh. Blanc. Duk. 1. 2.—63 *Facerent* Ed. Par.—64 *Hæc* Ms. Berol. Flor. Voss. 3.—65 *Eruptione* Ms. Pal. 1. Flor. Ed. Zeu. Blanc. *eruptionem* Ed. Lips. 1.—66 *Scene* Ed. Lips. 1. 3.—67 *Enituit* Ms. Ryck. Flor. Ed. Blanc.—68 *Scutum* Ms. Naz.—69 *Quadraginta* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst.—

NOTÆ

dicitur media nox, qua 'cuncta animalia terris Somnus habet,' ut ait Ille: usus est etiam Liv.

[l] *Pro natura*] Satis dubito utrum istuc *pro* sit a manu Flori necne.

[m] *Ferox*] Hic 'ferox' est, audax, ut apud Virgil. Æn. lib. x. 'Non vivida bello Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.' Et XII. 'O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci Virtute exsuperas.'

[n] *Dyrrachii*] Macedoniæ oppidi quod prius Epidaurus dicebatur, ad littus fere maris Adriatici.

[o] *Centurionis*] 'Centuriones' in exercitu dicebantur qui singulis ordinibus in legione præerant. Qui ordines centum militibus constabant.

Oricum et Gomphos,[71] [p] et alia castella Thessaliæ[72] vastaret.[73] Pompeius adversus hæc nectere moras,[q] tergiversari, simul ut hostem interclusum undique inopia commeatuum tereret,[n] [74] utque ardentissimi ducis consenesceret[75] impetus. Nec[76] diutius profuit duci salutare consilium.[77] Miles[78] otium,[79] socii moram, principes ambitum[r] ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio[80] sumta est Thessalia :[81] et Philippicis campis[s] Urbis, imperii, generis[82] humani fata commissa sunt. Nunquam uno[83] loco tantum virium populi Romani,[84] [t] tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia[85] hinc[86] illinc, præter auxilia regum et Senatus.[u] Nunquam [§. 42.] [§. 43.] [§. 44.] [§. 45.]

[n] *Contra hæc Pompeius moras nectebat, recedebat, simul ut hostem undique conclusum inopia commeatuum minueret.*

70 *Dirreptione* Ed. Lips. 1. 2. Ven.—71 *Comphos* Ed. Med. Pont.—72 *Tessaliæ* Ed. Lips. 2. *thesaliæ* Ed. Med. ubique.—73 *Vastarent* Ms. Naz. Voss. 3. Edd. vett. præter pr., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Ven. *vastarentur* Ms. Ryck.—74 Sic Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Gryph. Stad. Freinsh. Sed *terreret* Mss. Pall. et Duk. reliqui, Edd. vett., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Vin. Lugd. Pont. *teneret* Ms. Flor.—75 *Senesceret* Ms. Voss. 2.—76 *Ne* Ed. Lips. 2.—77 *Concilium* Ed. Par.—78 Ita Ms. Ryck. Malliab. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Junt. Ven. Grut. Vetst. Duk. 1. 2. Sed *milites* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu.—79 *Ocium* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—80 *Bello* Ed. Lips. 2.—81 *Thessalia sumpta est* Mss. Regg. Ryck. Flor. Fran. Malliab. *functa est Th.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—82 *Id est, generis* Ed. Blanc.—83 *Ullo* Ms. Naz. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2.—84 Ita Ms. Naz. Pal. 2. Toll. Fran. Voss. 2. Edd. vett., ut Lips. 1. 3. Par. Ven. Sed *P. R.* Ms. Pal. 1. *populus Romanus* Mss. Regg. Voss. 1. 3. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *Po. Ro.* Ms. Duisb.—85 *Milia armatorum* Ed. Ven.—86 Sic Ms. Flor. Sed *hinc belli, illinc* Ms. Naz. Voss. 1. 2. *hinc vel illinc* Ms. Pal. 2. Regg. Mal-

NOTÆ

[p] *Gomphos*] Oppidum Thessaliæ ab Epiro venientibus.

[q] *Nectere moras*] 'Nectere' pro, nectebat, eleganter. Sic sæpe indefinitos pro imperfectis reperias.

[r] *Principes ambitum*] Quasi de industria moras necteret, ut diutius imperium obtineret. Et 'ambitus' hic pro ambitione ponitur.

[s] *Philippicis campis*] In Thessalia inter Pharsalum et Enipeum fluvium. Hi campi prius Pharsalici dicti sunt.

[t] *Tantum virium p. R.* [*populus Romanus*] Hic errorem esse nemo non videt. Salmas. legit *populi Romani;* sed omnino delenda sunt hæc verba, *populi Rom.* neque unquam illa scripsit Florus.

[u] *Præter auxilia regum et Senatus*] Ridiculum est ; lege *sociorum* pro *Senatus.*

imminentis ruinæ manifestiora prodigia,[v] fuga victimarum,[w] examina in signis,[x] interdiu[88] tenebræ. Dux ipse et nocturna imagine[y] theatri sui[z] audiens plausum in modum planctus[a] circumsonare:[89] et mane cum pullo[90] [b] (nefas!)[c] apud principia[d] conspectus.[91] Nunquam acrior [§. 46. neque alacrior[92] exercitus Cæsaris[93] fuit. Inde classica prius, inde tela.[e] Annotatum quoque committentis aciem Crastini[94] pilum:[f] qui mox adacto[95] in os gladio, sic inter

liab. Berol. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. Freinsh. Fab. *hinc et illinc* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst. *bellatorum hinc illinc* Ms. Ryck. *armatorum hinc illinc* Ed. Junt.—87 *Sociorum* Ed. Blanc.—88 Ita Mss. Pall. Lipsii et Duk. plerique, Ed. pr. Vin. Lugd. Sed *examina, insignes interdum* Ms. Reg. Q. *insignes i. tenebræ*, omisso τῷ *examina*, Ms. Reg. F. *examina in signes interdiu* Ed. Lips. 1. *ex anima: in signes int.* Ed. Lips. 3. Gryph. *ex. insignes interdiu* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—89 Sic Ms. Flor. Reg. F, Edd. vett. præter pr. Sed *circumsonat* Mss. Pall. et Duk. ceteri, Ed. pr. *circumsact* Ms. Voss. 3. *circumsonare* Ed. Par. Gryph. Lugd. *circūsonuit* Ed. Lips. 3. *circūsonare* Ed. Ven.—90 Sic et Mss. Vin. Sed *cum pullo amiculo* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Pont.—91 *Conspectus est* Mss. et Edd. vett. omnes ante Freinsh. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zen. Vetst.—92 *Acrior alacriorve* Ms. Voss. 1.—93 *Cæsar* Ed. Med. Par. 1. *Cæsari* Ed. Par. 2.—94 *Crassini* Ed. Lips. 2.—95 *Aductu* Ed.

NOTÆ

[v] *Prodigia*] Idem quod, monstra; quæ eveniunt, ut aliquid portendant.

[w] *Fuga victimarum*] Victimæ ducebantur, non trahebantur; quæ si ductores sponte non sequerentur, vel si ex eorum manibus sese proripuissent et aufugissent, vel elapsæ ictum fefellissent, mali ominis erat, ut contra boni, si ad aram sponte accelerassent, sine tumultu ictum pertulissent, et collapsæ placide animum exhalassent.

[x] *Examina in signis*] Vide notata ad lib. II. 6. 'Insidentia signis examina.'

[y] *Imagine*] Gallice diceres, *Vision.*

[z] *Theatri sui*] Quod dedicaverat septem annis post triumphum suum de Asia. Illud Demetrius, qui ejus libertus erat, ædificavit ad campum Floræ, contiguum circo Flaminio.

[a] *Planctus*] Est proprie cum pectora palmis concutiuntur, quod in luctu fieri solet.

[b] *Cum pullo*] Id est, cum veste pulla, id est, nigra, quod omen infaustum apud Romanos putabatur, qui pullo nisi in luctu non utebantur.

[c] *Nefas*] Quia cum purpura eum decebat conspici.

[d] *Apud principia*] Vide notata ad lib. III. 10.

[e] *Inde classica prius, inde tela*] Ab exercitu Cæsaris prius classica cecinere, et prius tela missa sunt: quod dixit Noster, ut Cæsaris exercitus alacritatem ostenderet.

[f] *Crastini pilum*] Certe hic non possum quin incogitantiæ Florum insimulem, qui hæc nobis ita tradidit, ut plane ignorarentur, ni nos ea alii docuissent. Hic Crastinus, qui Cæsaris partes sequebatur, prælium commissurus, antequam telum torqueret,

cadavera repertus,[96] libidinem ac rabiem, qua[97] pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat.[o] Sed nec minus admirabilior[98] [g] illius exitus belli. Quippe cum Pompeius [§. 47. adeo equitum[99] copia abundaret, ut facile circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus[1] ipse est. Nam [§. 48. cum diu æquo Marte contenderent,[2] jussuque Pompeii fusus[3] a cornu erupisset equitatus, repente hinc[4] signo dato,[h] Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere[5] impetum, ut illi esse pedites,[i] hi[6] [j] venire[k] in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus levis armaturæ[l] [§. 49. ruina comitata[7] est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu[m] facta[8] est. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar[n] fuit, mediusque [§. 50. inter Imperatorem et militem.[o] Voces quoque obequitan-

[o] *Notatum quoque fuit telum Crastini pugnam incipientis, qui mox transacto in os gladio, sic inter mortuos repertus ipsa novitate vulneris rabiem et ardorem quo pugnaverat ostendebat.*

Lips. 2.—96 *Repens* Ms. Pal. 2.—97 *Que* Ed. Lips. 3.—98 *Ammirabilis* Ms. Fran.—99 *Equitatuum* Ms. Pal. 1.—1 *Circumventurus* Ed. Amst. operarum peccato.—2 *Contenderet* Mss. Voss. Naz. Ed. pr. Lips. 2. Med. Par. Gryph. —3 *Fussus* Ed. Ryck.—4 *Hic* Ed. Med. Par. Gryph.—5 *Facere* Ed. Ven.—6 *Ii* Ed. Med. Par. Ven.—7 *Comita* Ed. Lips. 1. 3.—8 *Fctā* Ed. Lips. 1.—

NOTÆ

Cæsarem aspiciens: 'Faciam,' inquit, 'hodie, Imperator, ut aut vivo mihi aut mortuo gratias agas.' Annotatum ergo est ejus pilum, quia hæc locutus illud in hostes torsit.

[g] *Nec minus admirabilior*] Legendum *nec minus admirabilis.*

[h] *Hinc signo dato*] A Cæsaris exercitu.

[i] *Ut illi esse pedites*] Pompeii equites.

[j] *Hi*] Germani.

[k] *Venire*] Cum impetu in hostem ruere, hic. Quod notandum.

[l] *Levis armaturæ*] Hoc est, militum levis armaturæ.

[m] *Quasi una manu*] Ita facile facta fuit, ut una tantum manu facta videretur. Non temere hoc alibi reperies.

[n] *Multus in eo prælio Cæsar*] Eleganter. 'Multus' hic est, Pro multis, assiduus, diligens. Sic Sallust. in Jugurth. 'Ad vigilias multus esse.' Et infra: 'Tum vero multus atque ferox instare.'

[o] *Mediusque inter Imperatorem et militem*] Hoc est, ut Imperatoris, sic militis, munus obibat. Et sic utriusque muneris particeps, et Imperatoris et militis, medius erat inter utrumque.

tis[9] [p] exceptæ,[10] altera cruenta, sed docta, et ad victoriam efficax, 'Miles, faciem feri:' [q] altera ad jactationem[11] composita: [r] 'Parce civibus:' cum ipse sequeretur.[s] Felicem utcumque[12] in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset! Superstes[13] dignitatis[14] suæ vixit, ut[15] cum majore dedecore per Thessalica[16] Tempe[t] equo fugeret: ut[17] una navicula Lesbon[u] applicaretur:[18] pulsus[19] Syedris[20] in deserto Ciliciæ[21] scopulo,[v] fu- [§. 51.

9 *Ob equitantis* Ed. Lips. 1.—10 *Excepto* Ed. Ven.—11 *Jactacōem* Ed. Lips. 1.—12 *Utrunque* Ed. Lips. 1.—13 *Superstet* Ed. Lips. 1. 3.—14 Sic Mss. Pall. et Duk. fere omnes, Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Sed *dignitati* Ms. Reg. F, Malliab. Ed. Ald. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst.—15 *Vixit cum* Mss. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven.—16 *Tessalica* Ed. Lips. 2.—17 *Et* Ms. Flor. *ut cum* Ms. Pal. 2. omittit Ed. Blanc.—18 *Applicaret* Ms. Reg. Q, Fran. Ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. absunt verba *ut una...applicaretur.*—19 *Pulsis* Ed. Lips. 3.—20 Sic Ms. Malliab. Sed *Hedris* Mss. Vin. Naz. Flor. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Pal. 2. Ed. pr. Grut. Fab. Vetst. *Hesdris* Ms. Pal. 1. *Syñedris* Ms. Ryck. *Edris* Ms. Voss. 3. *hearis* Ed. Lips. 1. Ber. Junt. Ven. Gryph. *auris* Ed. Lips. 3. A ceteris Edd. vett., ut Lips. 2. Med. Par. abest. *Larissa* Ed. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—21 *cilitie* Ed. Lips.

NOTÆ

[p] *Obequitantis*] Hoc est, circum equitantis, huc et illuc circum ordines equitantis.

[q] *Faciem feri*] Hoc est, resistentes feri, parce fugientibus: vel hoc ideo dixit Cæsar, ut, quod maxime ad victoriam efficax, cum hostes oculos ad vitandum ictum averterent, toto corpore patentes facile a suis transfoderentur. Sed prius magis verisimile, immo et magis doctum et efficax. Quasi dixisset Cæsar: Fugientes sinite fugere, et vos ad obsistentes convertite.

[r] *Ad jactationem composita*] Quia per eam Cæsar se cives et amare et colere suadere volebat, seque invitum contra eos tela convertere.

[s] *Cum ipse sequeretur*] Profecto scripserat Florus, *Parce civibus, quos ipse sequeretur*, ut sensus sit, Cæsarem dixisse: 'Parce civibus,' ut eos scilicet ipse sequeretur.

[t] *Per Thessalica Tempe*] Loca nemorosa ad Peneum fluvium sita in Thessalia: 'Thessala Tempe' dixit Horat. Horum plane mirabilem descriptionem vide apud Ælian. Var. Hist. lib. III. 1.

[u] *Lesbon*] Insulam in mari Ægæo e regione Troadis.

[v] *Pulsus Syedris* [*Hedris*] *in deserto Ciliciæ scopulo*] Optime Salmas. qui legit: *pulsus Syedris deserto Ciliciæ scopulo. Syedra* autem est urbs Ciliciæ, quam 'scopulum' vocat Noster, quia maritima est, ita ut longe aspicientibus scopulus videatur. Quidam libri habent: *pulsus Larissa, in deserto Ciliciæ scopulo, &c.* Quod verum esse potest. Sed Salmasii lectio magis placet, cum idem Lucan. lib. VIII. de eadem Pompeii fuga: 'Ad profugum collecta ducem parvisque Synedris.' Ubi quivis videt legendum, *Syedris*, ut idem Salmas. monuit: quidam legunt *Celendris*, sed id manifesto falsum est.

gam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut [§. 52.
denique in Pelusio[22] littore,[w] imperio vilissimi regis,[x] con-
siliis spadonum,[y] et, ne quid malis desit, Septimii[z] deserto-
ris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorum-
que moreretur. Quis non peractum esse cum[23] [§. 53.
Pompeio crederet bellum? atqui[24] acrius multo atque
vehementius[25] Thessalici[26] incendii cineres recaluere.[27]
Et in Ægypto[28] [a] quidem adversus Cæsarem sine[29] [§. 54.
partibus[b] bellum. Quippe cum Ptolemæus,[30] rex [§. 55.
Alexandriæ, summum civilis belli scelus[c] peregisset, fœ-
dusque amicitiæ cum Cæsare, medio Pompeii capite,[d]
sanxisset; ultionem tanti[31] viri Manibus quærente fortuna,
causa[32] non defuit. Cleopatra regis soror, affusa[33] [§. 56.
Cæsaris genibus, partem regni reposcebat.[34] Aderat puel-
læ forma, et quæ duplicaretur ex illo, quod talis passa
videbatur injuriam:[35] odium ipsius regis,[p] [e] qui [§. 57.

[p] *Aderat puellæ pulchritudo, quæ etiam ex eo duplicabatur, quod,* cum *talis* esset, *injuriam tulisse videbatur.* Aderat *odium in regem.*

1. 3.—22 Ita Mss. Vin. Naz. Pall. Edd. vett. ante Ald. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Fab. Sed *Pelusiaco* Ed. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Amst. Duk. 1. 2. *pulso* Ms. Ryck. Supra *Ægypton* Ms. Voss. 1. 2.—23 *In* Ms. Reg. Q.—24 *Atquin* Mss. Vin. Ed. Freinsh.—25 *Væhementius* Ed. Med.—26 *Thesalici* Ed. Lips. 1. Med.—27 *Recaluerunt* Mss. Vin. et Duk. plerique, Ed. pr.—28 *egipto* Ed. Lips. 1. 3. In Ven. est *et ægypto quidem.*—29 *Sn̄* Ed. Lips. 1.—30 *Ptolæmeus* Ed. Med. *Ptolomæus* Ed. Lips. 2.—31 *Clarissimi* Ms. Naz. Ryck. Voss. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Junt. Ald. Ven. Gryph. Lugd. *Clarissī* Ed. Lips. 1.—32 *Canno* Ed. Ven.—33 *Effusa* Ms. Voss. 2. Ed. Sab. Par. Junt. Ven.—34 *Poscebat* Ms. Voss. 2.—35 *Injuria* Ed. Sab.—

NOTÆ

[w] *Pelusio littore*] Ad Delta Nili.

[x] *Imperio vilissimi regis*] Ptolemæi, Alexandriæ Regis.

[y] *Consiliis spadonum*] Qui plurimi in his regionibus erant, et maxime potentes. Curtius lib. III. 'Spadonum grex haud sane illis gentibus vilis.'

[z] *Septimii*] L. Septimius apud Cæsarem vocatur.

[a] *Et in Ægypto*] Vid. ut plane servat ordinem, quem supra descripsit. 'Totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit: hinc in Ægyptum subito transiliit.'

[b] *Sine partibus*] Pompeii scilicet. 'Partes' proprie dicuntur cives unius Reipublicæ in factiones scissæ.

[c] *Summum civilis belli scelus*] Pompeii necem.

[d] *Medio Pompeii capite*] Pompeii nece mediante, conjungente fœdus illud amicitiæ.

[e] *Odium ipsius regis*] Repete *aderat.* 'Odium regis' est, odium in ipsum regem.

Pompeii cædem partium fato,[f] non Cæsari, dederat; haud
dubie idem[36] in ipsum ausurus, si expedisset. Quam [§. 58.
ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem per-
cussoribus Pompeii obsessus[37] in regia, quamvis[38] exigua
manu, ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit.
Ac primum ædificiorum proximorum atque nava- [§. 59.
lium incendio,[g] infestorum hostium tela summovit; mox in
peninsulam[39] Pharon[h] subitus evasit: inde depulsus[40] in
maria mira felicitate ad proximam classem enatavit, re-
licto[41] quidem in fluctibus paludamento,[i] seu fato, seu con-
silio:[42] ut[43] illud ingruentibus[j] hostium telis saxisque pe-
teretur. Tandem[44] receptus a classicis[45] suis, undi- [§. 60.
que simul hostes adortus, de imbelli ac[46] perfida gente

36 *Idem* abest ab Ed. Amst.—37 *Pomdei opsessus* Ed. Lips. 1. *Pompei opsessus* Ed. Lips. 3.—38 *Quanvis* Ed. Lugd. ubique.—39 *In pæne insulam* Mss. Vin. Naz. Ryck. Fran. Voss. 1. 2. Ed. Ber. *in penninsulam* Ms. Duisb. Ed. pr. *impune insulam* Ms. Pal. 1. *in pone insulam* Ed. Junt. *pone insulam*, omissa *in*, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *pene in insulam* Ms. Voss. 3. *pēninsulam* Ed. Med. Par. *in pæninsulam* Ed. Lugd. Freinsh. Zeu. ubique.—40 *Pulsus* Ms. Fran. *delapsus* Ms. Pal. 2.—41 *Rejecto* Ed. Par. 1.—42 *Concilio* Ed. Par.—43 *At* Ed. Lips. 2.—44 *Tum* Mss. Pall. Ryck. Toll. Duisb. Voss. Ed. pr. Par. Junt. Ven. *tunc* Ms. Fran. *tamen* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Ald. *tn̄* Ed. Med.—45 *Classibus* Ms. Pal. 1.—46 Sic Ms. Flor. Voss. 3. Ryck. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Vin. Stad. Pont. Sed *dein belli ac* Ms. Naz. *debellatu* Mss. Vin. Pal. 1. 2. Reg. Q, Toll. Duisb. Voss. 1. 2. Fran. Ed. pr. Grut.

NOTÆ

[f] *Partium fato*] Pompeium trucidavit, quia victus fuerat, et ut victoris Cæsaris gratiam iniret. Idemque sibi victo etiam fecisset, Pompeio victore; et sic partium fato, non Cæsari, Pompeii necem dederat.

[g] *Ac primum ædificiorum proximorum atque navalium incendio*] Vide Cæsarem in fine Bellorum Civilium. Navalia hic sunt quæ vulgo dicimus *Arsenal.*

[h] *In peninsulam Pharon*] E regione Alexandriæ, antiquitus Insula fuit, postea vero limus, et alia inter eam et Ægyptum induruere, ut nunc Ægypto ab altera parte contigua sit: quapropter 'peninsulam' eam vocavit Noster, quam Homerus antea 'insulam' vocaverat.

[i] *Relicto quidem in fluctibus paludamento*] Alii dicunt non reliquisse, sed mordicus traxisse, ne hostes spolio potirentur. 'Paludamentum' erat pallium insigne bellicum Imperatorum ducumque proprium; ejus forma erat, ut extrema longitudinis essent utrinque angusta, imis latioribus. Color ejus eximius, et quidem e cocco, interdum etiam album erat, sed non ita sæpe.

[j] *Ingruentibus*] *Qui tomboient en grand nombre.* Dictum 'ingruere' a 'gruibus,' quæ se catervatim fundunt.

justa[k] generi[l] Manibus dedit.[47] Quippe et Theodotus[48] magister[m] auctorque[49] totius belli, et ne virilia quidem portenta, Pothinus[50] atque Ganymedes,[51] diversa[52] per mare et terras fuga[53] et[54] morte consumti. Regis ipsius corpus obrutum limo[55] repertum est in aureæ loricæ[56] honore. In Asia quoque novus rerum motus a Ponto, plane [§. 61. quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum,[q] ut a Pompeio pater,[n] a Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, [§. 62. quam virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat: sed hunc Cæsar aggressus, uno, et, ut sic dixerim, [§. 63. non toto prælio,[o] obtrivit; more fulminis,[57] quod uno eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, 'ante[58] victum hostem esse, quam visum.'[p] Sic cum exteris. At in Africa cum [§. 64.

[q] *Omnino quasi consulto fortuna servante hoc Mithridatico regno fatum.*

Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—47 *Piacula dedit* Ms. Flor. Voss. 3.—48 *Theodotos* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Theodorus* Ed. Med. Par.—49 *Auctor* Ed. Lips. 1. 3. Par. Stad. Pont. *autor* Ed. Gryph.—50 Sic, et *Potinus*, Mss. Vin. Sed *Photinus* Ms. Ryck. Fran. Duisb. Edd. vett. pleræque, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—51 *Ganymides* Ed. Lips. 3. *Ganimedes* Ed. Zeu.—52 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Junt. Ven. Sed *divisa* Ms. Lipsii. *diversi* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—53 Sic Ed. pr. Junt. Sed *trasfuga* Ed. Lips. 1. fortasse pro *t̃rasfuga*. Certe in Ed. Lips. 3. perperam inde factum est *trāsfuga*. Edd. vett. nonnullæ, ut Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *transfugio*.—54 *Et* omittit Ms. Lipsii. —55 *In limo* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—56 *Aurea lorica* Ed. Lips. 1. 3.—57 *Fluminis* Ed. Par. Gryph.—58 *Aū* Ed. Lips. 1. Supra *Cæsari*

NOTÆ

[k] *Justa*] Sic proprie dicuntur sacrificia, inferiæ, quæ pro mortuis fiunt.

[l] *Generi*] Pompeii.

[m] *Theodotus magister*] Ptolemæi pueri præceptor fuit; eum Rhetoricam docebat, ut ex Plutarcho patet.

[n] *A Pompeio pater*] Idem Sueton. in Cæsar. cap. 35. 'Ab Alexandria in Syriam, et inde Pontum, transiit, urgentibus de Pharnace nuntiis; quem Mithridatis magni filium, ac tunc occasione temporum bellantem (lego *rebellantem*), jamque multiplici successu præferocem, intra quintum quam affuerat diem, quatuor quibus in conspectum venit horis, una profligavit acie.'

[o] *Non toto prælio*] Quippe quod per quatuor tantum horas duravit. Hic autem 'non toto prælio;' alibi dixit: 'Ne hoc quidem justo prælio.'

[p] '*Ante victum hostem esse, quam visum*'] Ita rem habet Sueton. 'Pontico triumpho, inter pompæ fercula, trium verborum prætulit titulum: 'Veni, Vidi, Vici,' non acta belli sig-

civibus[q] multo atrocius,[59] quam in Pharsalia.[r] Huc reliquias partium naufragarum[60] quidam furoris æstus expulerat,[r] nec reliquias diceres,[61] sed integrum bellum. Sparsæ magis, quam oppressæ vires[62] [s] erant. [§. 65. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris :[t] nec degenerabat ducum successio.[u] Quippe satis ample[63] sonabant[64] in Pompeiani nominis locum Cato et Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ[65] rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæsar.[v] Nihil ergo[66] inter Pharsaliam et [§. 66. Thapson,[w] nisi quod amplior,[x] eoque acrior[67] Cæsarianorum impetus[68] fuit, indignantium[69] post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod alias[70] nunquam ante[71] imperium ducis,[72] [y] sua sponte signa cecinerunt. Strages a[73] [§. 67.

[r] *Huc naufragarum partium reliquias quidam furoris torrens ejecerat.*

Ed. Lugd.—59 *Acrius* Ms. Ryck.—60 *Naufraga* Ed. Lips. 1. 3. *Naufragi* Ed. Gryph.—61 *Ne reliquias: sed* Ed. Ven.—62 *Viresdice, erant* Ed. Ven.—63 *Ampla* Ed. Gryph.—64 *Sonabat* Ed. Ven. Stad. Pont.—65 *Mauritanius*, et *Mauritanus* Edd. vett. post pr. *Mauritanus* Ed. Med. Par. Stad. Gryph. *Mauritanius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Mauritianus* Ed. Pont.—66 *Ego* Ed. Lips. 1. 2.—67 *Amplior ea acriorque* Ms. Ryck. *amplior eo acriorque* Ed. Blanc. Amst.—68 *Impes* Ms. Is. Vossii.—69 *Indignantibus* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—70 *Alīt* Ed. Lips. 1. *aliter* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph.—71 *Ān* Ed.

NOTÆ

nificantem, sicut ceteri, sed celeriter confecti notam.'

[q] *Cum civibus*] Catone et Scipione.

[r] *Pharsalia*] Ad campos Philippicos, qui et Pharsalici dicti fuere, ut supra dictum.

[s] *Sparsæ magis, quam oppressæ vires erant*] Ex Lucano lib. VIII. 'Sparsit potius Pharsalia nostras Quam subvertit opes.'

[t] *Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris*] Clades Pompeii effecerat, ut se arctius sacramento astringerent ad bellum contra Cæsarem gerendum.

[u] *Ducum successio*] Id est, succedentes duces. Cato et Scipio non degenerabant a Pompeio.

[v] *Videlicet ut latius vinceret Cæsar*] Hæc a se dixit Florus. Gall. *Juba Roi de Mauritanie se joignit aux troupes de Scipion, sans doute pour accroître la victoire de César.*

[w] *Thapson*] Africæ propriæ oppidum.

[x] *Nisi quod amplior*] Certe hic aliquid deest. Sententia postulat ut legas, *nisi quod ibi amplior hostium exercitus.* Nihil discriminis, inquit, inter Pharsaliam fuit et Thapson, nisi quod ibi major hostium numerus, eoque acrior Pompeianorum impetus fuit. Id antecedentia probant et sequentia.

[y] *Ante imperium ducis*] 'Subito dextro cornu, injussu Cæsaris, tubicen a militibus coactus canere cepit:' Hir-

Juba cœpit. Ejus elephanti[74] bellorum rudes, et nuper[75] a sylva,[z] consternati subito clangore: statim et in fugam exercitus,[s] [76] et[77] duces fortius, quam ut fugerent,[78] [a] non inconspicua[79] tamen morte omnium. Jam[b] Scipio [§. 68. nave fugiebat: sed assecutis[80] eum[81] hostibus, gladium per viscera exegit: et, 'ubi esset,' quodam requirente; respondit hoc ipsum,[c] 'Bene[82] se habet[83] Imperator.' Juba, cum se[84] recepisset in regiam, magnifice epu- [§. 69. latus est[85] postero[86] die cum Petreio fugæ comite, superque[87] mensas et pocula interficiendum se[88] ei præbuit.[t] Ille et regi suffecit[89] et sibi:[u] [d] cum interim semesi in medio

[s] *Ejus elephanti pugnæ imperiti, et nuper e sylva* extracti, *subito clamore pavefacti, statim, ut et exercitus, in fugam* abiere.
[t] *Inter mensas et pocula se ei interimendum dedit.*
[u] *Ille regi satis fuit et sibi.*

Lips. 1.—72 *Ducis* aberat a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—73 *In* Ms. Ryck.—74 *Et eleph.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Gryph. *et eleppanti* Ed. Med. in quo mox est *glanglore.*—75 *Nuperi* Ed. Blanc. Amstel.—76 *Et exercitus in fugam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Amst. Duk. 1. 2. In Lips. 1. scriptum est hic, ut alibi, *exertitus.*—77 Sic Ms. Naz. Pal. 2. et Duk. omnes Edd. vett. omnes. Sed *nec* Ed. Zeu. Blanc. Amst. e conjectura Salmasii.—78 *Effugerent* Ms. Ryck. Malliab. Duisb. Fran. Voss. Edd. vett. omnes, etiam Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—79 *In conspicua* Ed. Par.—80 *Et assecuti* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—81 *Eum* aberat a Ms. Naz. Voss. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—82 *Hocipm: bn* Ed. Lips. 1.—83 *h3* Ed. Lips. 1.—84 *Sese* Ed. Freinsh. Zeu.—85 Sic Ms. Ryck. Pal. 1. Sed *epulatus*, omisso *est*, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. In Amst. verba ita sunt distincta: *epulatus est. Postero die, &c.*—86 *Postremo* Ed. Par. Ab Stad. Pont. absunt verba *postero die.*—87 *Super* Ms. Voss. 3. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—88 Ita Ms. Ryck. Flor. Malliab. Duisb. Fran.

NOTÆ

tius de bello Africo. Semper autem imperium ducis exspectabatur, ut signa canerent.

[z] *Et nuper a sylva*] Eleganter, pro, a sylva recepti; quapropter eos per tempus fingere et ad bella instruere, formare, non licuit.

[a] *Et duces fortius, quam ut fugerent*] Nullum hinc bonum sensum elicias. Verissima est conjectura Salmasii qui legit, *nec duces.* Hoc sensu: Elephanti et exercitus in fugam abiere, nec duces ipsi fortius se gesserunt, quam ut fugerent.

[b] *Jam*] Male qui legi volunt *Nam;* nec *Jam* minus a superioribus pendet, nempe, 'non inconspicua tamen morte omnium;' *Jam* enim est quasi diceret, *Premièrement, D'abord.*

[c] *Hoc ipsum*] *Les mêmes paroles.*

[d] *Ille et regi suffecit et sibi*] Petreius Jubam, seque postea, interemit; alii

cibi,[90] et parentalia fercula,[e] regio[f] simul Romanoque sanguine[g] madebant. Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam[91] castris,[x] Uticam,[92][h] velut altera Africæ claustra,[i] servabat. Sed[93] accepta partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit.[j] Nam postquam filium comitesque ab[94] amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam[95] Platonis libro,[k] qui immortalitatem animæ docet, paululum[96] quievit: tum circa primam vigiliam[l] stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit.[v] Ausi post[97] hoc virum medici violare[m][98] fomentis. Ille passus, dum abscederent.[99] Rescidit plagas: secutaque vis[1] sanguinis[n] moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi

[§. 70.] [§. 71.] [§. 72.] [§. 73.]

[v] *Ibi circa primam vigiliam educto gladio detectum manu pectus semel et iterum feriit.*

Edd. vett. omnes.—89 *Sufficit* Ms. Ryck. Voss. 1. 2.—90 *Cyphi* Ed. Gryph. —91 *Bragadam* Ms. Ryck. Pal. 1. *ad bragadam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Etiam in Stad. Pont. est *ad.*—92 *Uti causa* Ed. Par. 1. Nempe scriptum erat *uticā.* Ex hoc homines inepti fecerunt *uti causa.* Ed. Par. 2. *ut causa.*—93 *Ut causa* Ed. Par. 2.—94 *Amplexu, ab* omissa, Ed. Stad. Pont. Fab. —95 *Lucernā* Ed. Lips. 1.—96 *Docuit qui.* Ms. Ryck. *docet paulum qui.* Ed. Par. Gryph.—97 *p*[9] Ed. Lips. 2.—98 *Tentare* Ms. Flor.—99 *Ascēderent* Ed. Lips. 1. 2. 3.—1 *Vi* Ms. Fran., ut conjecerat Gruterus.—2 *Usquam prius* Ms.

NOTÆ

dicunt alterum alterius manu occisum fuisse.

[e] *Parentalia fercula*] Eleganter 'fercula parentalia' vocavit, hoc est, fercula quæ sibi pro parentalibus erant. *Les services qui leur étoient comme les sacrifices qu'on a coutume de faire aux morts.* Et revera, cum inter cibos et pocula occubuerint, fercula illa facile parentalia videri poterant.

[f] *Regio*] Jubæ scilicet.

[g] *Romanoque sanguine*] Petreii.

[x] *Positisque apud Bagradam castris*] Lego, *positis enim ad Bagradam castris. Bagradam:* Africæ fluvium non longe ab Utica.

[h] *Uticam*] Africæ urbs maritima, juxta Carthaginem.

[i] *Altera Africæ claustra*] Carthaginem altera, Uticam altera, Africæ claustra fuisse Noster intelligit.

[j] *Mortem etiam lætus accivit*] De hoc Catone sic Horat. Od. lib. II. 1. 'Et cuncta terrarum subacta, Præter atrocem animum Catonis.'

[k] *Platonis libro*] Qui Phædon vocatur.

[l] *Circa primam vigiliam*] De vigiliis dictum alibi.

[m] *Violare*] Usque adeo egregium putabatur facinus propria manu sibi mortem consciscere, ut, qui sic percussos a morte revocare tentarent, eos violare viderentur.

[n] *Secutaque vis sanguinis*] Alii legunt, *secutaque vi sanguinis;* quod magis placet.

non esset usquam[2] dimicatum, sic arma rursus et partes: quantoque[3] Africa supra[4] Thessaliam,[5] tanto Africam superabat Hispania. Plurimum quantum[6] [o] favoris [§. 74. partibus dabat[7] fraternitas ducum,[p] et pro uno duos stare Pompeios.[q] Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte[r] concursum est. Primum in ipso ostio [§. 75. Oceani[8] [s] Varus Didiusque[t] [9] legati conflixere: sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se navibus bellum: siquidem, velut furorem civicum[10] castigaret Oceanus,[11] utramque classem[12] naufragio cecidit.[13] Quinam ille [§. 76. horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, viri,[14] naves, armamenta[15] [u] confligerent?[w] [16] adde situs ipsius formidi-

[w] *Quantus ille terror, cum eodem tempore, undæ, tempestates, viri, naves, elementa, concurrerent?*

Ryck. Ed. Junt. Ven. *usque* Ed. Lips. 3.—3 *Quandoque* Ed. Gryph.—4 *Superat* Ms. Reg. Q.—5 *Thessaliam fuit* Ms. Naz. Pal. 2. Ryck. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont.—6 Sic Mss. Regg. Voss. Berol. Fran. Malliab. Edd. vett. omnes præter pr. Sed *plurimumque tum* Ms. Duisb. Ed. pr. *plurimum quidem* Ms. Flor. Ryck. Pal. 1. *plurimumque* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—7 *Addebat* Ed. Stad. Pont.—8 *Hostio occeani* Ed. Lips. 1. *hostio oceani* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par.—9 *Varrus Didius* Ed. Lips. 1. 3.—10 Ita Ms. Pal. 1. 2. Malliab. Regg. Voss. 1. 3. Ed. Lips. 1. 3. Ber. Med. Par. Sed *civium* Ed. Lips. 2. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. Amst. Duk. 2.—11 *Occeanus* Ed. Lips. 1.—12 *Utrumque classe* Ms. Ryck. *utranque classem* Ed. Med. Ven. Lugd.—13 *Cæcidit* Ed. Ven.—14 *Viri* aberat a Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Et ab Ed. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. absunt verba *viri, naves.*—15 *Scemēta* Ms. Lipsii.—16 *Profligerent* Ed. Lips. 2.—

NOTÆ

[o] *Plurimum quantum*] Sic 'Immane quantum' dixit Horat. Alicubi ad verbum πλεῖστον ὅσον dixit Callimach. Gall. *Tout autant qu'il se peut.*

[p] *Ducum*] Pompeiorum.

[q] *Pro uno duos stare Pompeios*] Pro Pompeio magno duos Pompeios ejusdem Pompeii filios stare, nempe Sextum et Cnæum. 'Stare' grave verbum. Hic, in armis esse, significat.

[r] *Nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte*] Idem ad verbum Vellei. lib. II. 56. 'Sed nullum unquam atrocius periculosiusque ab eo initum prælium, adeo ut plusquam dubio Marte,' &c.

[s] *In ipso ostio Oceani*] In freto quod Hispaniam inter et Mauritaniam currit, quod veluti claustrum et porta est, qua a mari nostro in Oceanum Atlanticum transitur.

[t] *Varus Didiusque*] Varus Pompeii legatus, Didius vero Cæsaris. Res ex Cæsaris Comment. nota est.

[u] *Armamenta*] In aliis legebatur, *scementa*, quod manifesto ex *elementa* corruptum fuit. Hic igitur malim legere *elementa*, cum τὸ *armamenta* nil

nem, vergentia in unum,[v] hinc[17] Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora; mare et intestinum[w] et externum;[x] imminentesque[18] Herculis speculas;[y] cum omnia undique simul prælio et tempestate sævirent. Mox circa obsi- [§. 77.
diones urbium utrinque[z] discursum est: quæ miseræ[19] inter[20] hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum Munda.[a] [§. 78.
Hic non pro cetera[21] felicitate, sed anceps, et diu triste[22] prælium: ut plane videretur nescio quid deliberare fortuna.[23] [b] Sane et ipse ante aciem[24] mœstior non ex [§. 79.
more[25] Cæsar, sive respectu[26] fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem:[27] vel eadem[28] timens, postquam idem esse cœperat, quod Pompeius.[c] Sed in ipso prælio, quod nemo unquam [§. 80.
meminerat,[d] cum diu pari Marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium subito ingens[29]

17 *Hinc in unum* Ms. Ryck. Mall.—18 *Imminētisque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. —19 *Miser̄* Ed. Lips. 1.—20 *In* Ed. Par.—21 *Procetera* Ed. Lips. 1.—22 *Et triste* Ms. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—23 *d' lib'tate futura* Ed. Lips. 1. *de libertate futura* Ed. Lips. 3. *de libertate fortuna* Ed. Lips. 2. Par. 1. —24 *Avē* Ed. Ven.—25 *Exmore* Ed. Lips. 1.—26 *Respectus* Ms. Naz. *respectum* Ms. Pal. 2. *respecū* Ed. Lips. 1.—27 *h. conjurationem* Ms. Pal. 2. *hns contiunationē* Ed. Lips. 1.—28 *Adeē* Ed. Lips. 1. *adesse* Ed. Lips. 2. 3.—29 *In-*

NOTÆ

aliud sonet, quam τὸ *naves.*

[v] *Vergentia in unum*] Hoc est, fere concurrentia; nam Mauritaniæ et Hispaniæ littora fere contigua sunt.

[w] *Mare intestinum*] Mare Mediterraneum.

[x] *Externum*] Mare Atlanticum. Sed quid ad horrorem internum et externum mare? Quia ipse utriusque maris concursus atrociorem ostendit faciem.

[y] *Herculis speculas*] Herculis columnas 'speculas' vocat, quod mari imminebant. Has Hercules in Libya erexit, cum ad Geryona tenderet, ut ejus boves furaretur. Vide Apollod. lib. II.

[z] *Utrinque*] A partibus Cæsaris, et a partibus Pompeii.

[a] *Munda*] Bæticæ urbs in inferiori Hispania. Ex Lucano hoc quoque: 'Ultima funesta concurrunt prælia Munda.'

[b] *Nescio quid deliberare fortuna*] Hæc verba, *nescio quid*, addita fuisse crediderim.

[c] *Postquam idem esse cœperat, quod Pompeius*] Hoc est, postquam ad idem imperii gloriæque culmen ascenderat, quo altius ne fingi quidem poterat. Merito igitur sibi Pompeii fatum verebatur.

[d] *Quod nemo unquam meminerat*] Legendum, *quale nemo, &c.*

inter utrosque silentium, quasi convenisset:[30][e] hic[31] omnium sensus erat.[f] Novissime illud[32] inusitatum [§. 81. Cæsaris oculis[g] (nefas) post[33] quatuordecim[34] annos probata veteranorum[h] manus gradum retro dedit.[35] Quod etsi[36][i] nondum[37] fugerat,[j] apparebat tamen, pudore magis, quam virtute[38][k] resistere.[39] Itaque ablegato [§. 82. equo, similis[40] furenti, primam in aciem procurrit. Ibi prensare[41][l] fugientes, confirmare; per totum denique agmen[42] oculis, manibus, clamore, volitare. Dici- [§. 83. tur[43] in illa perturbatione et de[44] extremis agitasse[45] secum, et ita[46] manifesto vultu fuisse,[47] quasi occupare manu[48] mortem vellet;[z][49] nisi[50] cohortes hostium quinque per trans-

[z] *Dicitur in ista trepidatione etiam de ultimis secum cogitasse, et sic apertum vultum ostendisse, veluti si manu* sua *mortem vellet prævenire.*

gens abest ab Ed. pr.—30 *Convenissēt* Ed. Lips. 1. *convenissent* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—31 *Et hic* Ms. Ryck. *et hoc* Ms. Fran.—32 *Alid'* Ed. Lips. 2.—33 *p⁹* Ed. Lips. 3.—34 *XIIII.* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven.—35 *Fecit* Ms. Pal. 1. *retro gradum dedit* Mss. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—36 *Quod si* Mss. Pall. Flor. Mall. Fran. Voss. 2. 3. *quod et si* Ed. Lips. 1. Par.—37 *Nūdū* Ed. Lips. 1. *nudum* Ed. Ven.—38 *Pudorem magis quam virtutem* Mss. Pall. Regg. Flor. Mall. Duisb. Leidd. quatuor (apud Audendorp. ad Lucan. VII. 310.) Ed. pr. Ber. *pudore m. q. virtutem* Ms. Voss. 2. 3.—39 *Resistētē* Ed. Lips. 1. 2. 3.—40 *Sil'is* Ed. Lips. 1.—41 *Pensare* Ed. Lugd. vitio operarum. In Ed. Ven. est *prēsare: fugientes conf.*—42 *Agmen* aberat a Mss. Regg. Fran. Voss. 1.—43 *Dr̄* Ed. Lips. 1.—44 *Et cede* Ms. Ryck.—45 *Cogitasse* Mss. Vin. Pal. 2. Regg. Flor. Duisb. Mall. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. quod haud dubie glossema est *τοῦ agitasse.*—46 *Ita* omittit Ms. Ryck.—47 *Prætulisse* Ed. Blanc.—48 *Manu* aberat a Ms. Fran. In Ms. Ryck. Duisb. Regg. Ed. pr. est, ordine inverso, *occupare mortem manu.*—49 *Volet* Ms. Ryck.—50 Sic Ms. Pal. 1. Flor. Ed. Ald. Sed *nisi quod cohortes* Mss. Duk. plerique,

NOTÆ

[e] *Quasi convenisset*] Gallice diceres, *Comme s'ils eussent été d' accord.* Pater.

[f] *Hic omnium sensus erat*] Frigidissima explicatio est Magistelli alicujus, apposita ad ea verba, *quasi convenisset.*

[g] *Illud inusitatum Cæsaris oculis*] Si liceret, libenter legerem, *illud invisitatum Cæsaris oculis.* Et sane facile probaretur, sæpius alibi mendose *inusitatum* pro *invisitatum* legi.

[h] *Veteranorum*] 'Veterani' dicebantur, qui post vicena stipendia dimissi fuerant.

[i] *Quod etsi*] Notanda Latinitas, quam vitiosam esse sentio. Legerem, *Nam etsi.*

[j] *Nondum fugerat*] Fugisse tamen aperte narrat Vellei. lib. II. 56.

[k] *Pudore magis, quam virtute*] Idem Vellei. lib. II. 'Verecundia magis quam virtute acies restitutæ sunt.'

[l] *Ibi prensare*] Vide supra 'Nectere moras,' pro, Nectebat.

[m] *Per transversam aciem*] Per mediam aciem, Pompcii scilicet, non

versam aciem[m] actæ, quas Labienus[n] periclitantibus castris subsidio[51] miserat,[o] fugæ speciem[52] præbuissent.[y] [p] Hoc aut[53] ipse[q] credidit, aut dux callidus[54] arripuit[55] in [§. 84. occasionem: et quasi in[56] fugientem[r] invectus, simul et suorum erexit animos, et hostis[57] perculit.[s] Nam hi,[58] [t] dum se putant vincere, fortius sequi: Pompeiani,[59] dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit [§. 85. hostium cædes, ira, rabiesque victoribus, sic æstimari[60] potest. Hoc a prælio profugi,[u] cum se Mundam[61] recepissent, et Cæsar obsideri statim victos[62] imperasset, congestis[63] cadaveribus agger[64] [v] effectus[65] est; quæ pilis jaculis-

[y] *Nisi quinque cohortes hostium, quas Labienus periclitantibus castris ad auxilium miserat, per mediam aciem actæ, fugæ similitudinem dedissent.*

Edd. vett. reliqui, ut pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—51 *Præsidio* Ms. Ryck. Naz. Ed. Ber. Sab. Par. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. *p̄sidio* Ed. Lips. 1. 2. 3. *presidio* Ed. Med. Ven.—52 *Spem fuge* Ed. Lips. 1. 3. *spem fugæ* Ed. Med. Par. Videlicet scriptum erat *spēm*. Sed *speciem fugæ* Ed. Lips. 2. Ven.—53 Sic et Ms. Flor. Mall. Fran. Voss. 2. Ed. Lips. 3. Sed *aut et* Edd. vett., ut Lips. 1. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Zeu. —54 *Callilidus* Ed. Lips. 1.—55 *Attribuit* Mss. Pall. Regg. Duisb. Fran. Voss. 3. Edd. vett. omnes, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *tribuit* Ms. Voss. 1. *ut tribuit* Ms. Voss. 2.—56 *In* omittunt Mss. Duk. omnes, præter Flor. Edd. vett. omnes ante Vinetum, Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—57 Ita Mss. Pall. Duk. plerique, Ed. pr. Sed *hostes* Ms. Ryck. Voss. 2. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Amst.—58 *Ii* Ed. Ven. *hii* Ed. Lips. 1. 2. 3.—59 *Īn Pōpeiani* Ed. Lips. 1. *unde Pompeiani* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *et Pompeiani* Ed. Lugd.—60 *Existimari* Ms. Duisb. Ed. pr. Ald.—61 Sic Ms. Pal. 2. Ryck. Ed. Junt. Ven. Sed *Munda* Mss. Vin. Pal. 1. Naz. Regg. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. *in unda* Ms. Voss. 3. *mundc* Ed. Lips. 1. 3. *mūdæ* Ed. Med. Par. *Mundæ* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—62 *Statim victos obsidere* Ms. Ryck.—63 Sic Ms. Naz. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Sed

NOTÆ

Cæsaris: probant sequentia.

[n] *Labienus*] Pompeii legatus.

[o] *Subsidio miserat*] Id est, ad subsidium. *Pour les soutenir.*

[p] *Fugæ speciem præbuissent*] Quippe per transversam aciem suam transeuntes, ut periclitantibus castris, quæ a tergo erant, auxilium ferrent, terga hostibus obvertebant, et sic fugere videbantur.

[q] *Ipse*] Cæsar.

[r] *Et quasi in fugientem*] Scribe, *in fugientes.*

[s] *Et hostis* [*hostes*] *perculit*] Alii legunt, *et hostis perculit*, ut ad animos referatur.

[t] *Nam hi*] Cæsaris milites.

[u] *Sic æstimari* [*existimari*] *potest. Hoc a prælio profugi*] Hic errorem esse nemo non videt. Lege igitur: *sic existimari potest, quod a prælio profugi, &c.* Pater.

que confixa, inter se tenebantur: fœdum etiam inter [§. 86. barbaros! Sed videlicet[w] victoriam[66] desperantibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profugum, crure saucio,[67] deserta et avia petentem, Cesonius[68] apud Lauronem oppidum consecutus, pugnantem (adeo[69] nondum desperabat)[70] [x] interfecit.[71] Sextum fortuna in Celtiberiam[72] interim[73] [§. 87. abscondit; aliisque post Cæsarem bellis[y] reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de [§. 88. Gallia triumphum transmiserat[z] Rhenus,[74] et Rhodanus,[75] et ex auro captivus Oceanus:[a] altera[76] laurus Ægyptia:[77] [b] tunc in ferculis[c] Nilus, Arsinoë,[d] et ad simulacrum[78] ig-

ex congestis Ms. Pal. 1. 2. et Duk. ceteri, Ed. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *congest*9 Ed. Lips. 2. *congestis undique* Ed. Stad. Pont.—64 *Ager* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—65 *Confectus* Ms. Ryck. Ed. Ven. *factus* Ms. Flor.—66 *Victoriam* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. At Ven. *desperantibus victoriam*, ordine inverso.—67 *Sauctio* Ed. Lips. 1.—68 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, Ed. Med. Par. Ven. Sed *Cenonius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ald. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *Cesennius* Ed. Stad. Pont.—69 *Adeo* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—70 Sic Mss. Pall. et Duk. plerique. Sed *desperaverat* Mss. Voss. Ed. Lugd. *adeo non desperaverat* Ed. Stad. Pont. Zeu. Vetst. In Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. est *pugnantem, nondum desperantem.* Etiam in Ven. est *desperantem.*—71 Sic etiam Ed. Lips. 1. 2. 3. Grut. Zeu. Fab. Vetst. Sed *interficit* Ms. Ryck. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Amst. Duk. 1. 2.—72 *Celtiberia* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *Celtiperiam* Ed. Lips. 2.—73 *Iterum* Ms. Flor. ut conjecerat Lipsius.—74 *Rhemus* Ed. Lips. 2. *Renus* Ed. Lugd.—75 *Rhodanus, et* omissa, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. (in qua est *Rodanus*) Pont.—76 Sic Ms. Mall. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Sed *alterum* Ed. Stad. Grut. Zeu. Vetst.—77 *Egiptia* Ed. Lips. 1. 2. 3.—78 *Simulachrum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—

NOTÆ

[v] *Agger*] Suggestus e terra et arborum truncis, quem paulatim attollebant, et versus urbem producebant; ut ex alto et ex plano cum hostibus, qui pro muris stabant, manum consererent.

[w] *Sed videlicet*] Hæc ad superiora non habent anaphoram: 'sed' est transitio.

[x] *Adeo nondum desperabat*] Si enim omnino desperasset, lubens mortem oppetiisset, nec pugnasset.

[y] *Aliisque post Cæsarem bellis*] Nempe contra Augustum. Vid. cap. 7. infra.

[z] *Transmiserat*] Proprie. Gallice diceres, *Auroit fait passer devant les yeux des Romains.*

[a] *Ex auro captivus Oceanus*] Captivus Oceanus ex auro factus. Jam alibi monui veteres in triumphis urbes, montes, flumina, maria denique, quæ sibi subjecerant, ex auro, argento, vel ære repræsentare fuisse solitos.

[b] *Altera laurus Ægyptia*] Elegantissime hic 'triumphus,' 'laurus,' 'currus,' pro eodem sumuntur. 'Altera laurus Ægyptia;' hoc est, secundus

nium[79] ardens Pharus.[e] Tertius de Pharnace[80] currus,[81 f] et Ponto. Quartus[82] Jubam[83] et Mauros,[84] et bis[85] subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, et Thapsos,[86] et Munda nusquam.[g] Et quanto majora erant, de quibus[87] non triumphabat![88 h] Hic aliquando[89] finis armis fuit. [§. 89. [§. 90. Reliqua[90] pax[91] incruenta: pensatumque clementia[92] bellum.[i] Nemo cæsus imperio[93] præter Afranium[94 j] (satis[95]

79 *Ignis* Ms. Ryck.—80 *Pharnacis* Ms. Pal. 1. *Pahrnace* Ed. Lips. 2.—81 *Cursus* Ms. Naz. Regg. Voss. 1. 2. *rursus* Ms. Duisb. Fran. Ed. pr. Librarius Ms. Ryck. a *Pharus* transierat ad *Pharsalia*.—82 *Quarto* Ed. Ven.—83 *Juban* Ed. Par.—84 *Maurus* Ed. Gryph.—85 *Hic bis* Mss. Pall. *et hic* Ms. Reg. Q, Flor. Mall. Voss. 1. 2. Fran. Ed. Vin. Lugd. *his* Ms. Voss. 3. Ed. Gryph.—86 *tharsos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *tapsos* Ed. Ven. *Thapsus* Ed. Stad. Pont.—87 *deq'b* Ed. Lips. 1.—88 *Triumphabatur* Ms. Flor.—89 *Aliqn̄* Ed. Lips. 1.—90 *Hic aliqu...Reliqua* aberant a Mss. Vin. Regg. Voss. 1. Fran.—91 *Pars* Ed. Par.—92 *Clementiam* Ed. Ven.—93 *Imperio Cæsaris* Ms. Voss. 1. 94 *Affranium* Ed. Lips. 1. 2. 3.—95 *Cui satis* Ed. Lips. 1. 2. 3.—96 *Ignoverat*

NOTÆ

triumphus Ægyptius fuit, de Ægypto.

c *Tunc in ferculis*] 'Fercula' sunt quæ in pompa ferebantur; quo nomine comprehenduntur simulacra oppidorum, Deorum, spolia hostium, coronæ, machinæ, et alia. Sueton. in Cæsar. cap. 37. 'Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum: 'Veni, Vidi, Vici.'' Sic 'Fercula ludorum,' 'Fercula sacrorum,' id est, quæ in ludis, vel sacris, ferebantur.

d *Arsinoë*] Ægypti urbs ad sinum Arabicum, quæ nonnullis *Cleopatris* dicitur.

e *Et ad simulacrum ignium ardens Pharus*] De Pharo supra dictum: in ea fuit turris, seu specula, ubi noctu ignis incendebatur, quem nautæ sequerentur. Quare hic Noster dixit *ad simulacrum ignium ardens Pharus*, quia sic repræsentata fuit. Sed ego hunc Flori locum mutilum esse contendo, et legendum, *et ad simulacrum ignium cœlestium ardens Pharus.* Ignibus enim cœlestibus Pharum comparat, non ignibus: nam ridiculum sit dicere quidpiam ardere ad simulacrum ignium, nisi itidem et ad simulacrum aquæ ardere posse diceretur. Neque est quod quis dicat per 'ignes' sic absolute parva illa sidera significari, ut apud Horat. 'Velut inter ignes Luna minores.' Nam hic alia plane res est. Quin et sic supra locutus est Florus, lib. I. 2. 'Focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad simulacrum cœlestium siderum custos imperii flamma vigilaret.'

f *Tertius de Pharnace currus*] 'Tertius currus,' hoc est, tertius triumphus.

g *Pharsalia, et Thapsos, et Munda nusquam*] Nusquam, inquit, inter triumphos, Pharsalia, Thapsos, Munda, visebantur, videlicet quia ibi contra cives pugnatum est.

h *Et quanto majora erant, de quibus non triumphabat*] Nempe Pharsalia, Thapsos, et Munda; nam ibi atrociora fuere prælia.

i *Pensatum clementia bellum*] Gallice diceres, *La guerre fut recompensée par la clémence.*

j *Nemo cæsus imperio præter Afranium*] Sed alii ejus imperio occisum fuisse non putant. Sueton. in Cæsar.

ignoverat semel)[96][k] et Faustum Syllam[97][l] (didicerat generos[98] timere)[m] filiamque Pompeii cum patruelibus[n] ex Sylla[99] (hic posteris cavebatur).[o] Itaque[p] non[1] ingratis civibus omnes unum[2] in principem congesti honores: circa templa imagines;[3][q] in theatro distincta radiis corona;[r] suggestus[4] in curia;[s] fastigium in domo;[t] mensis in cœlo;[u] [§. 91.

apud Ilerdam semel Ms. Voss. 3. *ignoverat sel'* Ed. Lips. 1.—97 *Fastū Syllam* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—98 Sic Mss. Pall. Toll. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. Stad. marg. Sed *generosum* Ms. Naz. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. Lugd. *generosū timer̄* Ed. Lips. 1. *generum* Ed. pr. Ven. Stad. Grut. Pont. Zeu. Vetst.—99 *Cum prūdib' ex illa* Ms. Ryck. *cum patruelibus ex illa* Ms. Reg. Q. *cum patruelibus illis Sylla* Ms. Voss. 2. Pro *Sylla, Silla* Ed. Lips. 2. *illa* Ed. Ven.—1 *Nunc* Ed. Ven.—2 *Usum* Ms. Naz. Abest τὸ *unum* ab Ed. Par. In Ed. Stad. Pont. est *omnes honores unum in principem congesti.*—3 *In circo tensa; imagines* Ed. Blanc.—4 *Sugestus* Ed. Lips. 3.

NOTÆ

cap. 75. 'Nec ulli perisse nisi in prælio reperientur, exceptis duntaxat Afranio, et Fausto, et L. Cæsare juvene; ac ne hos quidem voluntate ipsius interemtos putant.'

[k] *Satis ignoverat semel*] Hæc sunt includenda parenthesi: *Nemo cæsus imperio præter Afranium et Faustum Syllam, nam satis ignoverat semel, &c.* Hi enim, ut ex Sueton. et aliis patet, post impetratam veniam rebellavere.

[l] *Et Faustum Syllam*] Cui neptis Cæsaris nupserat. Et sic Cæsaris progener fuit, non gener. Sed generi nomine progeneri etiam continentur.

[m] *Didicerat generos timere*] Per 'generos' Pompeium, cui filia, et Faustum, cui neptis Cæsaris nupserat, intelligit.

[n] *Filiamque Pompeii cum patruelibus*] Refer ad τὸ *Nemo cæsus præter, &c.* Sed hic ab Hirtio diversus noster abit, apud quem 'Pompeiæ cum Fausti liberis Cæsar incolumitatem suaque omnia concessit.' 'Patrueles' autem Pompeiæ vocat ex Fausto Sylla liberos, quos 'consobrinos' potius vocare debuerat.

[o] *Hic posteris cavebatur*] Gallice, *De cette façon il assuroit le repos de la posterité:* dum scilicet Syllæ liberos cædit.

[p] *Itaque*] Refer ad superiora. Pensatum clementia bellum. Nemo cæsus imperio præter Afranium. Itaque non ingratis civibus, &c.

[q] *Circa templa imagines*] Idem est quod ait Sueton. in Cæsar. cap. 76. 'Simulacra juxta Deos.'

[r] *Distincta radiis corona*] Instar numinum quæ cum corona radiis distincta repræsentantur, ut et hodie fit in sanctorum capitibus. Per 'radios' autem splendor significatur, qualem jacere solet solis jubar, aut stellarum fulgor.

[s] *Suggestus in curia*] Per 'suggestum' hic intelligi puto sedem auream reliquis altiorem, de qua Sueton. cap. 76. 'Sedem auream in curia et pro tribunali.'

[t] *Fastigium in domo*] 'Fastigium in domo' Cæsaris, proprie erat ipsa domus altitudo anterior, quæ in acumen pyramidale surgebat ad instar trianguli; Græce ἀετὸς et ἀέτωμα dicitur: meminit Aristoph. Illud autem templis Deorum proprium fuit.

[u] *Mensis in cœlo*] Hoc est, 'Appel-

ad hoc[5] Pater ipse patriæ,[v] perpetuusque Dictator:[w] novissime, dubium an ipso volente,[6] oblata pro Rostris ab Antonio Consule regni[7] insignia.[x] Quæ omnia, velut [§. 92. infulæ,[8] [y] in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit[z] invidia: gravisque erat liberis ipsa beneficiorum[9] potentia.[a] Nec diutius [§. 93. dilatio donata est: sed Brutus et Cassius,[b] aliique[10] patricii,[11] consenserunt[12] in cædem principis. Quanta [§. 94. vis fati![c] manaverat late conjuratio: libellus etiam Cæsari

—5 *Hæc* Mss. Regg. Flor. Voss. 3. Ed. Stad. Pont.—6 *An ipso volente* aberant a Ms. Voss. 2.—7 *rgni* Ed. Lips. 1.—8 *Insule* Ed. Lips. 3. Par.—9 *bnfic.* Ed. Lips. 1.—10 *Aliisque* Ed. Med.—11 *Patres* Ms. Pal. 2. Reg. Q, Mall. Voss. 1. Fran. *patritii* Ed. Gryph.—12 *Consensere* Mss. Regg. Flor. Mall.

NOTÆ

latio mensis e suo nomine,' ut habet Sueton. Est mensis Julius, qui antea 'Quintilis' dicebatur, quod quintus esset dum Mars anno dabat initium. Dixit autem Florus 'in cœlo,' quia menses per cursum siderum diriguntur, quod in cœlo fit: idque ad majorem Cæsaris gloriam.

[v] *Pater ipse patriæ*] Sic ante Cæsarem Cicero dictus fuit, ob assertam a Catilinæ conjuratione Rempublicam.

[w] *Perpetuusque Dictator*] Quod contra leges erat. Dictaturæ enim imperium semestre duntaxat fuit, et nunquam in annum prorogatum invenias, nisi per extremam Reipublicæ necessitatem factum sit. Erat autem dictator summus in urbe, et omnino primus; quippe qui omnia arbitrio suo gerere potuerit.

[x] *Regni insignia*] Diadema scilicet. Quod tamen repulit, atque in Capitolium Jovi Optimo Max. misit.

[y] *Infulæ*] Fascia erant in modum diadematis, unde vittæ laneæ dependebant, quibus caput victimarum redimiri solebat. Virgil. Georg. III. 'Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aram, Lanea dum nivea circumdatur infula vitta, Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.' Has infulas alibi vittas tantum vocavit. Æn. lib. II. 'Vos aræ ensesque nefandi, Quos fugi, vittæque Deum, quas hostia gessi.'

[z] *Vicit*] Hoc est, invidia potior fuit clementia Cæsaris. Clementia Cæsaris invidiam effugere non potuit.

[a] *Gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia*] Potentia beneficiorum, quam Cæsar præ manibus habebat, odiosa erat et gravis hominibus liberis, quia beneficia Cæsaris servitutis suæ pretium esse putabant. *Les bénéfices, dont César disposoit, étoient odieux aux Romains, amis de leur liberté, parce qu'ils croyoient que par leur moyen César achetoit leur servitude.*

[b] *Brutus et Cassius*] Hi conjurationis duces fuere. M. Brutum quidam ex Servilia et ipso Cæsare genitum putarunt.

[c] *Quanta vis fati*] Quam ineluctabile fatum est! Manaverat late conjuratio, nec tamen Cæsar eam vitare potuit.

datus[d] eodem die: nec perlitare[13] centum victimis potuerat:[14][e] venit in curiam[15] tamen, expeditionem Parthicam meditans. Ibi in curuli sedentem eum Senatus invasit: tribusque[16] et viginti vulneribus[17][f] ad terram datus est. [§. 95. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. III.

CÆSAR AUGUSTUS.[1]

Populus Romanus, Cæsare et Pompeio trucidatis, rediisse[2] in statum pristinæ libertatis[a] videbatur: [§. 1. et redierat, nisi aut Pompeius[3] liberos,[b] aut Cæsar hæredem[c] reliquisset: vel, quod utroque perniciosius[4] fuit, [§. 2. si[5] non collega quondam,[d] mox æmulus Cæsarianæ[6] potentiæ, fax et turbo sequentis[7] sæculi,[8][e] superfuisset[9] Antonius.

Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr.—13 *Pereclitare* Ed. Lips. 1. *periclitare* Ed. Lips. 2. 3.—14 *Poterat* Ed. Stad. Pont.—15 *Curia* Ed. Lips. 2.—16 *Tribus* Ed. pr.—17 *Vulueribus* Ed. Lips. 1.

1 Sic et Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Sed *Bella civilia sub Cæsare Augusto* Ms. Ryck. Reg. F. *Præfatio in gesta post Julium Cæsarem* Ms. Reg. Q. *Cæsar Octavianus* Ed. Stad. Pont.—2 *Redisse* Mss. Duk. multi, Ed. pr. Lugd. Freinsh. Zeu. Blanc.—3 *ā pomp.* Ed. Lips. 1.—4 *Pernitiosius* Ed. Lips. 2. Ven.—5 *Ei* Ms. Voss. 3.—6 *Cæsariæ* Ms. Naz.—7 *t̄bo sq̄ntis* Ed. Lips. 1. *trabo sequentis* Ed. Lips. 3.—8 *Secundi* Ed. Med. Par.—9 *Supervix-*

NOTÆ

[d] *Libellus etiam Cæsari datus*] Sueton. 'Libellum insidiarum indicem ab obvio quodam porrectum libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit.' Libellus est quod nos dicimus, *Un placet.*

[e] *Nec perlitare centum victimis potuerat*] Idem habet Sueton. 'Pluribus hostiis cæsis, cum litare non posset, introiit curiam.' 'Litare' autem et 'perlitare' dicebatur, cum prospero eventu sacrificabant, et cum læta exta victimam Deo gratam esse præferebant. Græci καλλιερεῖν dicunt.

[f] *Tribus et viginti vulneribus*] Hoc factum est anno Mundi 3906. ante Ch. Nat. 42. ab Ur. Cond. 709. die 15. Martii.

Cap. iii. Hoc Caput vere ad Augusti gesta Proœmium dicas.

[a] *Pristinæ libertatis*] Quam olim habuerant fugatis regibus.

[b] *Liberos*] Sextum et Cnæum Pompeios.

[c] *Hæredem*] Augustum.

[d] *Collega quondam*] Nam cum Cæsare Consul fuit Antonius.

[e] *Sequentis sæculi*] Hoc est, sequentis regni, nempe Augusti.

Quippe dum Sextus[f] paterna repetit,[10] trepidatum [§. 3. toto mari:[a][g] dum Octavius[11][h] mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia:[i] dum Antonius[12] [§. 4. varius ingenio, aut[13] successorem Cæsaris[14] indignatur Octavium, aut amore[15] Cleopatræ desciscit in regem:[j] nam[16] aliter salvus esse non potuit,[k] nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est, [§. 5. quod potissimum ad Octavium Cæsarem[17] Augustum summa rerum rediit: qui sapientia[18] sua atque solertia perculsum[19] undique et perturbatum[20] ordinavit imperii corpus. Quod ita haud[21] dubie nunquam coire et consentire [§. 6. potuisset, nisi unius præsidis[22] nutu, quasi anima et mente,

[a] *Tumultuatum* fuit per *totum mare.*

isset Ms. Flor.—10 *p̄rna r̄petit* Ed. Lips. 1.—11 *Octavianus* Ms. Reg. Q. *Octavi* Ed. Lips. 1. 3.—12 *Anthonius* Ed. Lips. 3.—13 *āt* Ed. Lips. 1.—14 *Cæsarē* Ed. Lips. 1. 2. 3.—15 *ā amor̄* Ed. Lips. 1.—16 *Nam* omittunt Ed. Blanc. Amstel.—17 *Cæralem* Ed. Med.—18 *Sapīa* Ed. Lips. 2.—19 *Percussum* Mss. Regg. Fran. *p̄clulsum* Ed. Lips. 1.—20 *Ac perturbatum* Mss. Regg. Fran. Ryck. Berol. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 2. 3. *ac p̄tbatum* Ed. Lips. 1. *atque perturbatum* Ms. Flor. Mall.—21 *Ut* Ed. Lips. 1. 3. Num pro *āt*, h. e.

NOTÆ

[f] *Sextus*] Sextus Pompeius.

[g] *Toto mari*] Vide cap. 8. infra.

[h] *Octavius*] Cæsar Augustus.

[i] *Iterum fuit movenda Thessalia*] Vide cap. 7.

[j] *Aut amore Cleopatræ desciscit in regem*] Hoc est, aut amore Cleopatræ in regem declinat, hoc est, se regem facere conatur, ut Regina Rex ipse frueretur. Idem est quod dicit infra cap. 11. de eodem Antonio: 'Totus in monstrum illud, ut mente, ita animo quoque desciverat.'

[k] *Nam aliter salvus esse non potuit*] Quis salvus esse non potuit, nisi ad servitutem confugisset? Antonius? At jam in regem desciverat. Quid igitur? Mutilus locus, quod quivis facile viderit. Aliquid dubio procul excidit post *desciscit in Regem.* Sic igitur legendum suspicor: *dum Antonius varius ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ desciscit in Regem, P. Rom. aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem.* Hoc est, Populus Romanus: prima litera *P* deleta, ex reliquis *Rom.* imperiti librarii fecere *nam.* Certum puto. Talis autem sensus est: Dum Antonius secundus hæres prælatum sibi Octavium dolet, vel dum insano amore Cleopatræ totus in Regem degenerat, ut populus Rom. salvus esset, et ne in manus Antonii caderet, illi ad servitutem confugiendum fuit; hoc est, Regem pati necesse habuit, nempe Augustum, qui nepos Cæsaris fuit ex sorore.

regeretur.[b][23] Marco Antonio, Publio[24] Dolabella[25] [§. 7. Consulibus,[l] imperium[26] Romanum[27] jam ad Cæsares[28] transferente fortuna,[m] varius et multiplex civitatis motus[29] fuit: quodque in annua cœli[30] conversione[31] fieri [§. 8. solet, ut mota sidera[32] tonent,[n] ac suos flexus tempestate[33] significent; sic cum[34] Romanæ dominationis, id est,[35] humani generis,[o] conversione penitus intremuit, omnique genere[36] discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum est.[c]

[b] *Quod procul dubio nunquam ita convenire et consentire potuisset, nisi gubernaretur unius præsidis imperio, quasi anima et mente.*

[c] *Quodque in annua cœli mutatione fieri solet, ut sidera emota tonent, ac revolutiones suas per tempestates aperiant; sic cum mutatione Romanæ dominationis, hoc est, humani generis, totum imperii corpus omni genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis fuit agitatum.*

aut?—22 *Præsidiis* Ed. Lips. 3.—23 *Ageretur* Ms. Reg. Q.—24 *Et publico* Ed. Lips. 1. Par. *et P.* Ed. Med. *et Publio* Ed. Lips. 2. 3. Ven. Gryph.—25 *Dolobella* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. Ven. Gryph. ubique. *Do.* Ed. Med.—26 *Communes imperator Rom.* Ed. Par.—27 *Romanum* abest ab Ed. Stad. Pont.—28 *Cesars* Ed. Lips. 1.—29 *Motus civitatis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—30 *Cœli* abest ab Ed. Stad. Pont.—31 *Commersione* Ed. Ven.—32 *Sydera* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. ubique.—33 *Suo flexu tempestates* Ms. Reg. Q, Flor. Berol. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. *suo fluxu tempestates* Ms. Duisb. *suo flexu tempestas* Ed. pr. *suo flexu tempestate* Ms. Reg. F. *suo fletu tempestates* Ed. Par. 1. *suo flexu tempestatem* Ed. Gryph.—34 Ita Ms. Naz. Regg. Voss. 3. Sed *in* Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—35 *i.* Ed. Lips. 1. 2. 3.—36 *Gener* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

[l] *Marco Antonio, Publio Dolabella Cons.*] Anno quo Cæsar cum Marco Antonio Consul fuit, ipse Cæsar, in Parthos cogitans, sibi Dolabellam, si abiisset, Consulem substituit; sed a conjuratis interfectus, aliter quam putaverat in Dolabellam consulatum suum tramisit.

[m] *Imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortuna*] Nam eodem anno et in manus Caii Cæsaris et Octavii Augusti Cæsaris imperium fuit.

[n] *Ut mota sidera tonent*] Hic 'sidera' pro sole: ex annua enim solis mutatione tempestates et tonitrua oriri veteres putabant.

[o] *Id est, humani generis*] Quasi totum, qua patebat, orbem imperio Romani tenuissent.

CAP. IV.

BELLUM MUTINENSE.

PRIMA civilium motuum causa testamentum[1] [§. 1. Cæsaris fuit, cujus secundus[2] hæres Antonius,[3] prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem[4] acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe cum intra [§. 2. decem et octo[5] annos[a] tenerum,[6] obnoxium, et opportunum[7] injuriæ juvenem[b] videret,[8] ipse plenæ[9] ex commilitio[10] Cæsaris[c] dignitatis,[a][11] lacerare[12] furtis hæreditatem,[13][d] ipsum insectari probris, cunctis[14] artibus[15] cooptationem[16] Juliæ

[a] *Ipse plenus dignitate ob commilitium Cæsaris.*

1 *Cā testm* Ed. Lips. 1. *causa testiū* Ed. Lips. 3. In Par. est *fuit causa test. Cæs.*—2 *Sed's* Ed. Lips. 1.—3 *Auton.* Ed. Par.—4 *Adopationem* Ed. Lips. 1. *adotionē* Ed. Ven.—5 *X. et VIII.* Ed. Ven.—6 *Tenerum et* Mss. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Voss. Edd. vett. præter Ald., ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Zeu.—7 *Oportunum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 1.—8 *Vidert* Ed. Lips. 1. *viderunt* Ed. Lips. 2.—9 Sic Ms. Naz. Ryck. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Junt. Sed *ipse plene* Ms. Pal. 2. *ipsa plane* Ms. Voss. 3. *ipse plane* Ed. Sab. Stad. Lugd. *se plene* Mss. Vin. Pal. 1. Duk. reliqui, Ed. pr. Ald. Gryph. *se plane* Ms. Voss. 1. Ernst. *se plenæ* Ed. Grut. Vetst.—10 *Excōmilitō* Ed. Lips. 1. 3. *et convitiis Cæsaris dignitatem et furtis hæreditatem lacerare* Ed. Stad. Lugd. Pont.—11 *Dignitatem* Ed. Lips. 2. Med. Par. Gryph. Stad. Pont.—12 Sic Mss. Vin. et Duk. Edd. vett. præter Ald. Sed *et - lacerare* Ed. Ald. Grut. Vetst. *laceraret* Ms. Naz. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. *lacerate* Ms. Ryck. Pal. 2.—13 *Furtis hereditatem lacerare* Mss. Voss. Ernst. Ed. Ald. Grut. Vetst. Amst. *et furtis hæreditatem laceraret* Ed. Gryph. *et furtis hereditatem lacerare* Ed. Stad. Pont. Pro furtis, *furiis* Mss. Vin. Pal. 2. Regg. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. —14 Sic Mss. Regg. Pall. Naz. Sed *et cunctis* Mss. Duk. plerique, Edd. vett. omnes, ut Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—15 Sic Ms. Naz. Pall. Ryck. Sed *artibus cum* Mss. Duk. ceteri, Ernst. Ed. pr.—16 Ita Ms. Naz. Edd. vett. præter pr. ut Lips. 1. 2. 3. Med.

NOTÆ

CAP. IV. *Bellum Mutinense*] Anno Mundi 3907. ante Ch. Nat. 41. ab Ur. Cond. 710. Coss. C. Vibio Pansa et A. Hirtio.

[a] *Intra decem et octo annos*] Cum Floro consentit Eutrop. sed tunc jam fere annum XIX. impleverat.

[b] *Juvenem*] Non solum 'juvenis,' quod et de natu grandioribus dicitur, sed etiam 'puer' tunc temporis vulgo dicebatur, ut patet ex Dione: quanquam et provectiori ætati 'pueri' nomen datur sæpius apud Virgil. et Horatium.

[c] *Ex commilitio Cæsaris*] Quod cum Cæsare consulatum gesserit. Consules 'commilites' vocat, quia per eos bella gerebantur.

[d] *Lacerare furtis hæreditatem*] Antonius HS. septies millies, ab Augusto

gentis inhibere[17] non desineret:[18] denique[19] ad opprimendum[20] juvenem palam arma moliri: et jam[21] parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum[22] Brutum obsidebat:[23] Octavius Cæsar, ætate et injuria favorabilis,[e] et nominis majestate,[f] quod sibi induerat, revocatis ad arma[24] veteranis, privatus[25] (quis crederet?[g]) Consulem aggreditur:[26] obsidio[27] Mutinæ liberat Brutum:[h] Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher[i] apparuit: nam cruentus et saucius aquilam,[j] a moriente signifero traditam, suis[28] humeris in castra referebat. [§. 3.] [§. 4.] [§. 5.]

Par. Gryph. Freinsh. Fab. Sed *cooptionem* Ed. Ven. *adoptationem* Ms. Pal. 2. Ryck. Regg. Ed. Stad. Pont. *adoptionem* Mss. Vin. Toll. Duisb. Fran. Voss. Ernst. Ed. Amst. Duk. 1. 2. *quum adoptionem* Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst. —17 *Cum inh.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—18 Sic Mss. omnes, etiam Ernst. Edd. vett. Sed *desinēt* Ed. Lips. 1. *desinere* Ed. Blanc.—19 *Denique* abest ab Ed. Blanc. hic, sed translatum est post *τὸ juvenem*.—20 *Depremendum* Ms. Naz. *diprimendum* Ms. Ryck. *deprimendum* Edd. vett. præter pr. ut Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven.—21 *Molirièt parato* Ed. Lips. 1. *moliri et parato* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—22 *Dacium* Ed. Par. 1. *Decium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. Gryph.—23 *Obsideret* Ed. Stad. Pont.—24 *roma* Ed. Lips. 1.—25 *Privatis* Ed. Lips. 1. 3.—26 *Aggredit?* Ed. Lips. 1.—27 Ita Ms. Naz. Flor. Mall. Regg. Voss. 2. Ed. Ber. Sab. Med. Par. Sed *obsidiōe* Ed. Lips. 1. *obsidione* Ed. Lips. 2. 3. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—28 *Sive* Ed. Lips. 3.

NOTÆ

ad Opis ædem depositum, occupavit. Vid. Vellei. lib. II. 60.

[e] *Ætate et injuria favorabilis*] Hoc est, qui propter ætatem et injuriam, quam pati videbatur, favorem meretur.

[f] *Et nominis majestate*] Nam Augustus 'Cæsar' salutatus fuerat.

[g] *Quis crederet*] Incredibile enim est hominem privatum contra Consulem, totius fere reipub. viribus subnixum, stare ausum fuisse. Sed cur eum Noster 'privatum' vocet, non video, cum ex Cicer. Sueton. et aliis constet eum comparato exercitui pro prætore præesse jussum fuisse.

[h] *Brutum*] Decimum Brutum.

[i] *Pulcher*] Id est, fortis, ut superius monui.

[j] *Aquilam*] Idem habet Suetonius in August. cap. 10. 'Atque in media dimicatione, aquilifero legionis suæ graviter saucio, aquilam humeris subiisse, diuque portasse.' Quod mirum videbatur, cum certum sit signa militaria tanti fuisse ponderis, ut iis portandis vix valentissimi humeri sufficerent. Nec tantus erat ea ætate Octavius, ut tanto oneri, sine magno conatu, par esse posset.

CAP. V.[1]

BELLUM PERUSINUM.[2]

ALTERUM bellum concitavit agrorum divisio,[3] quos [§. 1. Cæsar[4] veteranis in castris[5] [a] pretium militiæ persolvebat. Semper alias[6] Antonii[b] pessimum ingenium Fulvia,[7] [§. 2. gladio cincta virilis militiæ, uxor[c] agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum[d] in arma ierat.[8] Hic[9] [§. 3. vero jam non[10] privatis,[11] sed totius[e] Senatus suffragiis judicatum hostem Cæsar[12] aggressus, intra Perusiæ[13] [f] muros redegit, compulitque ad extrema deditionis[g] turpi et nihil non experta fame.

1 In Ed. Ald. Gryph. Stad. Pont. Caput hoc rejectum est post Bellum Philippense.—2 *perusium* Ed. Lips. 1.—3 *Disio* Ed. Lips. 1.—4 *Cæ.* Ed. Med. —5 *In castris* absunt ab Ed. Blanc.—6 Ita Mss. Pall. Naz. et Duk. plerique, Edd. vett. Duk. omnes. Sed *alias Lucii Antonii* Ms. Reg. F, Voss. 2. Ed. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *L. Antonii* Ed. Gryph. *alit Antonii* Ed. Lips. 1. *aliter Antonii* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven.—7 *Fulvia* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—8 *Erat* Ed. Ven.—9 *Hinc* Ed. Freinsh.—10 *Non* abest ab Ed. pr.—11 *Privatus* Ms. Berol. Mall. Voss. 3. Ed. pr. *Primatus* Ms. Pal. 2. —12 *Cæsari* Ed. Ven.—13 *Perusine* Ed. Par.

NOTÆ

CAP. V. *Bellum Perusinum*] Anno Mundi 3909. ante Ch. Nat. 39. ab Ur. Cond. 712. Coss. L. Antonio et P. Servilio Vatia Isaurico II.

[a] *Quos Cæsar veteranis in castris*] Hæc corrupta sunt, neque enim in castris agros militibus dividebat Augustus. Lege igitur: *quos Cæsar veteranis patris pretium militiæ persolvebat.* Et re vera Julii Imperatoris veterani erant. *Pater.*

[b] *Semper alias Antonii*] Graviter hic Florus lapsus est, qui hoc bellum Marco Antonio tribuit, quod alii omnes de Lucio Antonio narrant. Neque est quod quis dicat Florum de Lucio sensisse; nam voces *uxor*, et *iterum*, quæ sequuntur, contrarium indicant. Fulvia enim Marci, non Lucii, uxor fuit.

[c] *Virilis militiæ,* [*militiæ*] *uxor*] Dubito an hoc Latine dici possit, *uxor virilis militiæ.* Lege itaque *virilis audaciæ uxor;* est enim imitatio Sallustii, ubi de Sempronia agit: 'Quæ multa sæpe virilis audaciæ facinora commiserat.'

[d] *Iterum*] Hoc probat Florum de M. Antonio sentire: nam is prius bellum, nempe Mutinense, conflavit. Vide Notam quæ superiorem proxime antecedit.

[e] *Hic vero jam non privatis, sed totius*] Immo et superiori bello Senatus suffragio hostis judicatus fuerat.

[f] *Perusiæ*] Tuscorum mediterranea urbs est intra Thrasimenum lacum et Tiberim.

[g] *Extrema deditionis*] Vide caput 13. lib. II.

CAP. VI.

TRIUMVIRATUS.[1]

Cum solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ [§. 1. esset Antonius,[2] quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid[3] contra duos exercitus necesse[4] fuit venire[a] in cruentissimi fœderis[5] societatem?[b] Diversa omnium vota. [§. 2. Incendit[6] [c] Lepidum divitiarum cupido,[7] quarum spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultionis[8] de his, qui se hostem judicassent: Cæsarem inultus[9] pater, et Manibus ejus[10] graves Cassius et Brutus[d] agitabant.[a] In hoc [§. 3.

[a] *Divitiarum cupiditas, quarum spes ex turbatione Reipub.* orta erat, *Lepidum incitabat; Antonium, vindictæ de his qui se hostem judicaverant;* et *Cæsarem, pater inultus, et Cassius et Brutus patris sui Manibus onerosi.*

1 *Bellum Viratus* Ed. Par.—2 *Auton.* Ed. Par.—3 *Quod* Ms. Pal. 1. *quia* Ed. Lips. 2. Gryph. Stad. Pont.—4 *Nccē* Ed. Lips. 1.—5 *Ut cruentissimi viri fœderis* Ms. Naz. *ne cruent. f.* Ms. Pal. 1. *in cru. viri f.* Ms. Ryck. Reg. F, Berol. Duisb. Voss. Ed. pr. *in cruentissimi viri sceleris* Ms. Fran. *īcru. fœd.* Ed. Lips. 1.—6 Sic Ms. Voss. 3. ut conjecerat Freinshemius: etiam Ed. Amst. Duk. 2. Sed *vota incendia* Mss. Pall. et Duk. plerique, Edd. Duk. veteres præter Par. et Ald. ut Lips. 1. (in qua tamen est *īcēdia*) 2. 3. Ven. Duk. 1. 2. *tota incendia* Ms. Ryck. *nota incendia* Ed. Med. Par. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Vetst. *voto incendia* Mss. Regg. Ed. Ald. Stad. Pont.—7 Ita Ms. Naz. Ryck. Voss. 3. Ed. Ald. Sed *cupidum* Mss. et Edd. vett. reliqui, ut pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—8 Sic Ms. Ryck. Reg. F, Mall. Berol. Duisb. Fran. Voss. 2. 3. Ed. pr. Sed *ultio* Ms. Reg. Q, Flor. *ultiões d' eis* Ed. Lips. 1. *ultiones de eis* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. *ultiones de his* Ed. Gryph. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Lugd. Fab. Blanc. Vetst.—

NOTÆ

Cap. vi. *Triumviratus*] Eodem anno quo bellum Mutinense. De quo vid. cap. 4.

[a] *Quid contra duos exercitus necesse fuit venire*] Sic distinguenda sunt hæc verba: *Quid contra duos exercitus? Necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem.* Quasi diceret: Quid Cæsar contra duos exercitus, Lepidi scilicet et Antonii, potuisset? Necesse fuit igitur ut cum iis cruentissimum fœdus iniret. Mirum quantum hic locus torsit interpretes, qui non viderunt, his ita distinctis, planissimum sensum effici.

[b] *In cruentissimi fœderis societatem*] Triumviratus scilicet.

[c] *Diversa omnium vota. Incendit* [*nota incendia*] In Edit. Stadii, *Diversa omnium voto incendia.* Salmasius, *vota incendio.* Quod nihil est. Scilicet non viderunt istud, *incendia*, huc per incogitantiam librarii scriptoris traductum e superioris periodi parte, ubi scriptum est, 'quasi ignis incendio,' &c. Legendum: *Diversa*

velut fœdus[e] pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes[11 f] inter Perusiam[12] et Bononiam[g] jungunt manus, et exercitus[13] consalutant.[14 h] Nullo bono[15] more Triumviratus invaditur:[i] oppressaque[16] armis Republica,[17] redit Syllana proscriptio:[18 j] cujus atrocitas nihil in se minus habet,[k] quam numerum centum quadraginta[19] senatorum. Exitus[20] fœdi,[21] truces, miserabiles,[l] toto terrarum [§. 4. orbe fugientium. Pro[22] quibus quis[23] pro dignitate[24] rei

9 *Ultus* Ed. Lips. 1. 2. 3.—10 *Ict*[9] Ed. Lips. 1. 2. 3.—11 *fluētes* Ed. Lips. 1. 2. 3.—12 *Mutinam* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—13 *Exertitus* Ed. Lips. 1.—14 *Consultant* Mss. Egnat. Mall. Ed. Ber. Sab. Par.—15 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. Edd. vett. omnes, ut pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Freinsh. Pont. Sed *nullo more* Ed. Vin. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—16 *Oppressa* Ed. Par. Gryph. Stad. Pont.—17 *Resp.* Ed. Lips. 2. Pro armis, *ab his* Ed. Lips. 1. 2. 3.—18 *Reddit Syllana proscriptō* Ed. Lips. 1. 3. *rediit S. pr.* Ed. Lips. 2. Ven.—19 *CXL.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—20 *Exitii* Ed. Lips. 1. 2. 3.—21 *Fœdos* Ed. Lips. 2. Ven.—22 *Non pro* Ed. Med. Par.—23 *Equis* Ed. Ven.—24 Ita Mss. Pall. et Duk. Ed. pr. Sed *indignitate* Mss. Egnat. Ed. Lips. 2. Med. Par. 1. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. In Ed. Ber. Sab. est *fugientium pro indignitate rei immiscetur Cæsarem.* Ed.Lips. 1. 3. *fugientium pro īdignitate rei*

NOTÆ

omnium vota. Nil verius. Delendum itaque *incendia.* Pater.

d *Et Manibus ejus graves Cassius et Brutus*] Defunctorum Manes ultione placari et placida quiete componi putabantur. Passim apud veteres.

e *In hoc velut fœdus*] Gall. diceres, *Sous cette condition.* In hoc fœdus, ut scilicet omnes singulorum causam quasi suam amplecterentur; et sic Lepidus sibi opes pararet, Cæsar et Antonius, Cassium et Brutum prior, Senatum posterior, ulciscerentur.

f *Apud Confluentes*] Juxta fluvios qui in unum locum confluebant. Sed quis fuerit is locus incertum est. Nam nimium distantes sunt et Perusia et Bononia, ut aliquid certi statuatur.

g *Bononiam*] Galliæ Togatæ urbem; hodie *Bologna.*

h *Et exercitus consalutant*] Quod pacis et concordiæ signum erat.

i *Nullo bono more Triumviratus invaditur*] Alludit ad triumviratum Crassi, Cæsaris, et Pompeii. Qui Triumviratus fœdere rupto de opprimenda republica cogitavere. Hic autem 'nullo bono more' est, nulla bona consuetudine.

j *Oppressaque armis republica, redit Syllana proscriptio*] Ut Sylla, post Rempublicam Marii et Cinnæ armis oppressam, ingentem illam proscriptionis tabulam proposuit, sic Cæsar, Lepidus, et Antonius, post eam armis suis prostratam, rursus eandem proscriptionem excitavere. Unde patet oppressam Rempublicam proscriptionis semper causam fuisse.

k *Cujus atrocitas nihil in se minus habet*] Hoc est, quæ usque atrox est, ut nullum minus caput contineat, quam numerum centum quadraginta Senatorum. Gallice diceres, *Dont le moindre article est de cent quarante Sénateurs.*

l *Miserabiles*] Non est quod vulgo dicimus, *Misérables,* sed, *Dignes de*

ingemiscat,[25][m] cum Antonius[26] Lucium Cæsarem[27] avunculum suum, Lepidus Lucium Paulum[28] suum fratrem,[29] proscripserit?[30] Romæ capita cæsorum proponere[31] in [§. 5. Rostris jam usitatum erat: verum sic quoque[n] civitas lacrymas[32] tenere non potuit, cum recisum[33] Ciceronis caput[o] in illis suis Rostris[p] videretur:[34] nec aliter ad videndum eum, quam solebat ad audiendum, concurreretur.[35] Hæc [§. 6. scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc[36] quoque, nisi multa[37] fuisset, etiam[38] justa cædes haberetur.[q]

CAP. VII.

BELLUM CASSII ET BRUTI.[1]

Brutus et Cassius sic Cæsarem,[2] quasi Tarqui- [§. 1.

concedente Cæsare avunc.—25 *Ingemescat* Ms. Naz. *ingemiscatur* Ms. Ryck. *non ingemiscat* Ed. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—26 *Anthonius* Ed. Lips. 2. —27 *Concedente Cæsare* Mss. Vin. quidam, Ed. Gryph. Stad. Pont.—28 *Lutium Paull.* Ed. Lips. 1. 3. Ab Ed. Lips. 2. abest τὸ *Lucium*, post *Antonius.*—29 *Fratrem suum* Ms. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr. *suum frem* Ed. Lips. 1.—30 *Proscripserint* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr. *proscripserunt* Ms. Flor. Fran.—31 *Ponere* Ms. Flor. Pal. 2. *proponer* Ed. Lips. 1.—32 *Cĭtas lachrĭas* Ed. Lips. 1. *civitas lachrimas* Ed. Lips. 3. *civ. lachrymas* Ed. Par.—33 *rscissum* Ed. Lips. 1. *rescissum* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont.—34 *Videret* Ed. Lips. 1. 2. 3.—35 *Concurreret* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Ceterum in Ed. Stad. Pont. *eum* rejectum est post τὸ *audiendum.*—36 *His* Ms. Naz. Pall. Ryck. Reg. Q, Duisb. Fran. Ed. pr.—37 *Invita* Ms. Voss. 3. *inulta* Ed. Lips. 2. *ulta* Ed. Gryph.—38 *Etiam* aberat a Ms. Pal. 2. Ryck. Mall.

1 *Brutii* Ed. Lips. 1.—2 *Caium Cæsarem* Ed. Lugd.—3 *Regū* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

compassion.

[m] *Quis pro dignitate rei ingemiscat*] In aliis legitur, *quis pro dignitate rei non ingemiscat.* Sed prior lectio magis placet, et est fortior.

[n] *Verum sic quoque*] Hoc est: Sed, quamvis usitatum fuerit in rostris cæsorum capita cernere, tamen civitas a lacrymis temperare non potuit, cum ibi Ciceronis caput vidit.

[o] *Recisum Ciceronis caput*] A Popilio Centurione, quem in causa capitis olim ipse Cicero defenderat, recisum fuit.

[p] *In illis suis Rostris*] Ad augendam invidiam, in illis Rostris, pro quibus tam sæpe insontes defenderat, et in reos peroraverat, ut illa ipsa sibi uni propria viderentur.

[q] *Nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur*] Cædes quæ justa sit, si nimia, fit injusta. Sic Ovid. de Ponto lib. I. El. 8. 'Nec prius abscessit, merita quam cæde nocentum Se nimis

nium[a] regem,[3] depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maxime restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdidere.[4 b] Igitur, cæde perfecta,[5] cum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent, statim e Curia[6] in Capitolium confugerant.[7] Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant.[8 c] Igitur cum appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio cum Consulis[9] abolitione decreta.[d] Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas,[e] Syriam et Macedoniam, concesserant.[10] Sic vindicta Cæsaris dilata potius, quam oppressa est. Igitur ordinata magis ut poterat, quam ut debebat,[11] Respublica,[12 f] relicto ad Urbis[13] præsidium Lepido, Cæsar [§. 2. [§. 3. [§. 4. [§. 5.

—4 *Perdiderunt* Ed. Stad. Pont.—5 *pfcā* Ed. Lips. 1.—6 *Statim curia* Ms. Naz. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Ven. *statim curiam* Mss. Regg. Fran. *statim cœriam* Ms. Voss. 1. 3.—7 Sic Mss. Pall. Ryck. Flor. Mall. Edd. vett. præter pr. Sed *confecerunt* Ms. Voss. 1. 3. *confecerant* Mss. Regg. Fran. *confugerunt* Ed. Gryph. Freinsh. Zeu.—8 *Hēbant* Ed. Lips. 1.—9 *Consulis*, omisso τῷ *cum*, Mss. Regg. Mall. *cum consulibus* Ms. Voss. 1. *consensu consulis* Ed. Stad. Pont. Blanc.—10 Sic Mss. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Edd. vett., in his Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *concesserunt* Ed. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—11 *Debebat*, omisso τῷ *ut*, Ms. Reg. Q. *ut decebat* Ms. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven.—12 *Inter triumviros res. p.* Ms. Ryck. *in triumviros resp.*

NOTÆ

ulciscens, extitit ipse nocens.'

CAP. VII. *Bellum Cassii et Bruti*] Anno Mundi 3908. ante Ch. Nat. 40. ab Ur. Cond. 711. Coss. L. Munatio Planco et M. Æmilio Lepido II.

[a] *Quasi Tarquinium*] Alludit ad Brutum et Collatinum, qui Tarquinium Superbum regno fugavere.

[b] *Illo ipso parricidio perdidere*] Nam Roma fugere coacti fuere.

[c] *Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant*] Pudendum et fœdum dictu, ut Brutus et Cassius *ducem* non habuerint. Quem ducem, quos duces optassent? Nullos; neque enim ipsis duce opus erat, qui tantum in scientia militari possent. Corrige igitur, *exercitum non habebant*. Pater.

[d] *Displicuit ultio cum Consulis abolitione decreta*] Nemo est qui hæc intelligat. Legendum est, *Displicuit ultio, senatusconsulto cædis abolitione decreta.* Nam revera, secundo die post interfectum Cæsarem, ex Ciceronis sententia Senatusconsultum factum fuit de amnestia sancienda. Vide Epit. Liv. 116. et alios. In quibusdam Edit. legitur *consensu consulis.* Quod et corruptum est.

[e] *Ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas*] Non a Cæsare, sed ab ipso Senatu post interfectum Cæsarem Bruto et Cassio provincias fuisse datas invenio.

[f] *Ordinata Resp.* [*in Triumviros Repub.*] Latinum non est, nec unquam erit. Scribo, *per Triumviros.*

cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi [§. 6. comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, arenam[g] insederant.[14] Sed nec tum imminentia cladis destinatæ[15] signa latuere.[16 h] Nam [§. 7. et assuetæ cadaverum pabulo volucres[i] castra, quasi[17] jam sua,[j] circumvolabant: et in aciem[18] prodeuntibus obvius Æthiops[19 k] nimis aperte ferale[20] signum fuit. Ipsique [§. 8. Bruto per noctem, cum illato[21] lumine ex more aliqua secum agitaret,[22] atra quædam imago[23] se obtulit: et, 'quæ esset,' interrogata:[24] 'Tuus,' inquit, 'malus genius.'[l] Hoc[25] dixit,[26 m] et sub oculis mirantis evanuit. Pari in[27] [§. 9.

Ms. Naz. Ed. Ber. ī *triumviros resp.* Ed. Lips. 1. 2. 3. *in triumviros republica* Mss. Duk. reliqui, etiam Mall. (in quo tamen ascriptum erat *res*) Edd. vett. pleræque, ut Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. *in triumviros rei publicæ* Ed. pr.—13 *Orbis* Ed. Lips. 3.—14 *Eadem illaque....harenam insiderant* Ms. Ryck. Pro arenam, *haren.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Lugd. Freinsh. Amst. Duk. 1. 2. Pro *insed.* Ed. Par. 1. *insid.*—15 *Imminentis cladis destinata* Ms. Naz. a manu correctrice. Ed. Blanc. *imminentia e cladis destinata* Ms. Ryck.—16 *Latuerunt* Ms. Ryck. Regg. Toll. Fran. Ed. pr. *latuer̄* Ed. Lips. 1.—17 *q̄i* Ed. Lips. 1.—18 *Et* omittunt Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont. *et in acie* Ed. Gryph.—19 *Æthiops obvius* Ed. Stad. Pont.—20 *Fatale* Ms. Pal. 1.—21 *Allato* Ed. Fab. Blanc.—22 *Agitare* Ed. Par.—23 *Ymago* Ed. Lips. 2.—24 *Interrogatus* Ed. Freinsh.—25 *Ohe* Ed. Par.—26 *Dicto* Ms. Voss. 3. Aberat a Ms. Naz.—27 *Dari in* Ms. Ryck. *pa-*

NOTÆ

[g] *Eandem illam arenam*] Philippicos Campos, ubi Cn. Pompeius a Cæsare victus: cap. 2.

[h] *Sed nec tum imminentia cladis destinatæ signa latuere*] Dele *imminentia*, quod ridiculum est de signo. At *imminentis* ab aliquo studioso ascriptum fuerat supra vocem *destinatæ*, quasi explicatio scilicet; id deinde corruptum est, et intra textus verba, ut fit, receptum. Salmasii V. Cl. sententiam refellere nil necesse est, qui legit: *Sed nec tum imminentis cladis destinata signa latuere.* Ibi enim corruptionem non tollit, sed in aliud verbum transfert.

[i] *Volucres*] Vultures.

[j] *Castra, quasi jam sua*] Quasi in iis non homines in armis stetissent, sed cadavera jacuissent.

[k] *Obvius Æthiops*] Ferale signum fuit Æthiops, ob nigrum colorem, qui luctui proprius est.

[l] '*Tuus,' inquit, 'malus genius*'] Singulis hominibus suos præesse Deos, qui 'Genii' vocabantur, putabant veteres; malum alterum, alterum bonum, qui eos per totum vitæ decursum, vel ad bona bonus genius, vel malus ad mala, deducebant.

[m] *Hoc dixit*] In libro D. Nazarii, quo usus est Salmas. abest τὸ *dixit*. Recte; nam *inquit* et *dixit* tam propinqua non bene sonant. Et elegantius hoc secundum *dixit* subintelligitur.

meliora præsagio in Cæsaris castris omnia[28] aves[n] victimæque promiserant:[a] sed nihil illo[29] præsentius,[30] [o] quod[31] Cæsaris medicus[p] somnio admonitus est,[32] 'ut Cæsar castris excederet, quibus capi imminebat:'[33] ut factum est. Acie namque commissa, cum pari ardore aliquamdiu [§. 10. dimicatum foret; quamvis[34] duces non essent præsentes,[35] quorum[36] alterum[q] corporis ægritudo, illum[37] metus[r] et ignavia subduxissent, staret[38] tamen pro partibus invicta fortuna et ultoris,[s] et qui vindicabatur;[t] [39] primum adeo anceps fuit, et par utrinque[40] discrimen, ut exitus prælii docuit.[b]

[a] *Æquali* sed *feliciori præsagio in castris Cæsaris aves et victimæ omnia promiserant.*

[b] *Nam incepto prœlio, cum pari libidine per aliquod tempus pugnatum esset, et, quamvis duces non essent præsentes, quorum alterum morbus, alterum metus et ignavia* prælio *subtraxerant, invincibilis fortuna et vindicis, et* ejus *qui vindicabatur, staret tamen pro partibus, statim dubium fuit, et par ex utraque parte periculum, ut finis prælii docuit.*

---

rum Ms. Reg. Q. *Partī* Ed. Lips. 1. 2. *Partim* Ed. Lips. 3.—28 *Omina* Ed. Lips. 1. 2. *oīa* Ed. Par.—29 *Illo* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Sed *hoc* Ed. Lugd.—30 *Præstantius* Ed. Ven.—31 *Quam* Ed. Gryph. *cum* Ed. Stad. Pont.—32 *Est* omittunt Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—33 *Cāpi immĩebāt* Ed. Lips. 1. *capi imminebāt* Ed. Lips. 2. *campi imminebant* Ed. Lips. 3.—34 Sic Ms. Ryck. Sed *et quāvis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—35 *Essent tum præs.* Ed. Stad. Pont. *essent tūc p̄ntes* Ed. Lips. 1. *es. tunc præsentes* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—36 *Cum* Mss. Regg. Mall. Berol. Duisb. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *cum hinc* Ms. Ryck. Ed. Junt. Ven. *hinc* Ms. Voss. 3. —37 *Alterum* Ms. Ryck.—38 *Starent* Ms. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. *stabat* Ed. Stad. Pont.—39 Sic Ms. Naz. Ryck. Mall. Berol. Duisb. Edd. vett., in his pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Sed *vēdicabatur* Ed. Ven. *vindicabantur* Mss. Duk. reliqui, Ed. Grut. Vetst. *vindicabuntur* Ed. Lugd.—40 *Utrūque* Ed. Lips. 1. 2. Med. *utrumque* Ed. Par. *utrunque* Ed. Lips. 3. Gryph. In Ed. Blanc. legitur locus totus sic: *et qui vindicabatur, ut exitus prælii docuit.*

NOTÆ

[n] *Aves*] Ex quorum volatu, gestu, gustuve futura præsentiebant.

[o] *Præsentius*] 'Præsens' sæpe apud bonos auctores pro favente reperias. Ut hic 'præsentius' est, faventius, quod certius demonstret faventes Deos.

[p] *Quod Cæsaris medicus*] In aliis est, *quum Cæsaris;* quod Latinum esse vix puto. Legendum arbitror: *Sed nihil illo præsentius quam quod Cæsaris medicus, &c.* Pater.

[q] *Quorum alterum*] Octavium.

[r] *Illum metus*] Antonium. De quo Plutarch. *Sunt qui scripserunt non interfuisse prælio Antonium, sed post pugnam, consectantibus jam hostem suis, supervenisse.* Sed in Annalibus eum pugnæ interfuisse, et fortiter pugnasse, immo et Cassium vicisse invenies.

[s] *Ultoris*] Octavii.

[t] *Et qui vindicabatur*] Julii Cæsaris. Subintelligendum, ejus.

Capta sunt hinc[u] Cæsaris castra, inde[v] Cassii. Sed [§. 11. quanto efficacior[41] est fortuna, quam virtus! et quam verum est, quod moriens efflavit,[42] [w] 'Non in re, sed[43] in verbo[44] tantum, esse virtutem!' [x] Victoriam illi prælio error dedit.[y] Cassius, inclinato cornu suo,[45] cum,[46] captis Cæsa- [§. 12. ris[47] castris, rapido impetu recipientes se[48] videret equites,[49] fugere arbitratus, evadit[50] in tumulum:[c] inde pulvere [§. 13. et strepitu, etiam[51] nocte vicina, eximentibus gestæ rei[52] sensum, cum speculator quoque in id missus tardius renuntiaret,[53] transactum de partibus ratus,[d] uni de[54] proximis auferendum præbuit caput. Brutus cum in Cassio [§. 14. etiam suum animum perdidisset,[z] ne quid ex constituti fide

[c] *Cassius fugato cornu suorum, cum videret equites* Bruti *furenti impetu redeuntes* e *Cæsaris castris, quæ ceperant,* eos *fugere putans, ascendit in tumulum.*
[d] *Putans omnino actum* esse *de partibus* suis.

Primum adeo anc. f. et p. v. discrimen. Capta, &c.—41 *Quanta. efficatior* Ed. Lips. 1. 3. *quarto efficatior* Ed. Par. Etiam in Lips. 2. est *efficatior.*—42 *Ubi ories afflavit* Ed. Lips. 1. 3. *ubi oriens afflavit* Ed. Med. Par. Ven. *ubi oriens efflavit* Ed. Lips. 2.—43 *Non residet* Ms. Reg. Q, Fran. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—44 *Sed et in verbo* Ms. Naz. Reg. F, Berol. Duisb. Ed. pr. Ald. Ceterum in Ed. Ber. Sab. Par. est: *verum est, ubi oriens afflavit non residet in verbo tantum, &c.* Ed. Junt. Ven. *v. est ubi oriens afflavit non resedit turbo. Victoriam.*—45 Ita Ms. Ryck. Sed *suorum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2.—46 *Et* Ms. Ryck.—47 *Cæsaris* aberat a Ms. Ryck. Ed. Blanc.—48 *Si* Ms. Ryck.—49 *Equites videret* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Amst. Duk. 1. 2.—50 *Evasit* Ms. Pal. 2. Flor. Mall.—51 *Et jam* Ms. Mall. Fran. Ed. Blanc.—52 *Rei gestæ* Mss. Regg. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr.—53 *Enuntiaret* Ms. Naz. Ryck.—54 *Ex* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3.

NOTÆ

[u] *Hinc*] A parte Cæsaris et Antonii.

[v] *Inde*] A parte Cassii et Bruti.

[w] *Quod moriens efflavit*] Adde, Brutus.

[x] *'Non in re, sed in verbo tantum, esse virtutem'*] Hoc est, virtutem non rem, sed nomen esse. 'Aut virtus nomen inane est,' Horat.

[y] *Victoriam illi prælio error dedit*] Quomodo se in eo prælio res habuerint, oculis subjiciendum arbitror, nam inde hujusce loci intelligentia pendet. Brutus Augusti, Antonius vero Cassii castra devicit; Cassius autem cum videret Brutum revertentem, et eum fugere putaret, se ipsum interemit. Brutus paulo post iterum pugnavit, et victus, ipse etiam sibi manus intulit.

[z] *Cum in Cassio etiam suum animum perdidisset*] Brutus et Cassius convenerant, ut mortuo altero alter etiam moreretur. Et mortuo Cassio, in eo jam suum animum Brutus perdiderat.

resignaret[e] (ita enim par superesse[55] bello convenerat)[a] ipse quoque uni comitum suorum[56] confodiendum præbuit latus.[57] Quis sapientissimos viros non miretur[58 b] ad [§. 15. ultimum non suis manibus usos? nisi si[59] hoc quoque ex[60] persuasione defuit,[61 c] ne violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum[62] piissimarumque[63 d] animarum judicio suo, scelere alieno,[64] uterentur.

CAP. VIII.

BELLUM CUM SEXTO POMPEIO.[1]

SUBLATIS percussoribus Cæsaris supererat Pom- [§. 1.

[e] *Ne quid ex constituti fœdere remitteret.*

Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—55 *Ita enim persuperesse* Ms. Naz. *ita enim superesse* Mss. Pall. Ryck. et Duk. omnes, Ed. pr.—56 *Suorum* aberat a Ms. Fran. At in Mall. erat *sociorum*, sed inductum tamen.—57 Sic Mss. Pall. Sed *præbuit latus*, omisso τῷ *confod.* Ed. pr. Grut. Vetst.—58 *n̄ mir.* Ed. Lips. 1.—59 Sic ct Ed. Ven. Sed *nisi hoc* Ms. Ryck. Voss. 2. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zen.—60 *Et* Ed. Ven.—61 *Non defuit* Ms. Pal. 2. Edd. vett. Duk. ut pr. Ber. Sab. Med. Par., etiam Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu. *nō defuit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven.—62 *Oblacōe sciss.* Ed. Lips. 1. *oblatione* est etiam in Lips. 2. 3.—63 Ita Ms. Vin. unus, Mss. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *pientissimarumque* Edd. vett. ceteræ, ut Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—64 *Al. sc.* Ed. Gryph.

NOTÆ

[a] *Ita enim par superesse bello convenerat*] Multi ad hunc locum multa dixere: at nemo (dicam libere) quicquam attulit, quod se mihi probare possit. Legendum est: *pariter enim superesse convenerat.* Quod dico, *pariter*, idem est ac si scribas, *utrumque superesse*, non alterutrum; et hoc significat *pariter.* Unde autem isthæc corruptio? Ex *Ita par:* sic somniculosi interdum erant veteres Librarii. De Salmasii conjectura piget dicere. Quis enim ferat *præsuperesse?* Istuc puto esse monstrum, nunquam alias in Latio visum.

[b] *Quis non miretur*] Cave sic explices, *qui n'admirera*, sed *qui ne s'étonnera?*

[c] *Nisi si hoc quoque ex persuasione defuit*] Hoc est: Nisi manibus suis uti noluerunt, propter persuasionem Stoicæ sectæ, quæ sibi manus inferre prohibet. Nisi si hoc (manibus suis uti, scilicet) illis defuit ex persuasione.

[d] *Piissimarum*] In Ed. Stadii *pientissimarum*, quod Latinissimum est.

CAP. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio*] Anno Mundi 3912. ante Ch. Nat. 36. ab Ur. Cond. 715. Coss. Appio Claudio Pulchro et C. Norbano Flacco.

peii domus. Alter juvenum[a] in Hispania occiderat, alter[b] fuga evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, cum insuper[2] ergastula armasset, Siciliam Sardiniamque habebat.[3] Jam et classe medium mare insederat, o quam [§. 2. diversus a patre! Ille Cilicas extinxerat:[c] hic secum piratas navales agitabat.[4] [d] Tanta[5] mole belli penitus[6] [§. 3. in Siculo freto juvenis oppressus est:[e] magnique famam ducis ad Inferos secum tulisset, si nihil[7] tentasset ulterius:[f] nisi[8] quod magnæ indolis signum est, sperare semper.[9] Perditis enim rebus profugit, Asiamque[10] velis[11] petit;[12] [§. 4. venturus ibi in manus hostium, et catenas, et, quod miserrimum est[13] fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore[14] moriturus. Non alia post[15] Xerxem[16] [g] misera-

1 *Cum Sex° Pōpeio* Ed. Lips. 1.—2 *Super* Ed. Zeu.—3 *Hēbat* Ed. Lips. 1. —4 *Hic se pirata navalis agitaret* Ms. Naz. *hic cum piratas navales agitaret* Ms. Pal. 1. Reg. F, Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *hic cum se piratas navales agitaret* Ms. Pal. 2. Mall. *hic se Dirata navalibo agitaret* Ms. Ryck. *hic cum secum piratas navales agitaret* Ms. Flor. Berol. *hic cum p. n. agitarat* Ms. Reg. Q. *hic secum p. n. agitaret* Ms. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. (in quibus tamen est *pyratas*) Ber. Sab. Junt. Ven. *hic pirata navalis agitaret* Ms. Voss. 3. *hic secam pyratas n. agitarat* Ed. Med. Par. Ald. Etiam in Blanc. est *agitarat*.—5 *Tamen* Ms. Reg. Q.—6 *Petitas* Ms. Naz.—7 *Si* Ed. Lips. 2. omittit.—8 *Nihil nisi* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—9 *Sperar̄ ꝑs* Ed. Lips. 1.—10 *asiā* Ed. Lips. 1. 2. 3.—11 *Velis* aberat a Ms. Berol. Duisb. Fran. Reg. Q, Voss. 1. Ed. pr. In Ms. Reg. F, erat manu secunda additum.—12 *Petiit* Ms. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr.—13 *Est* aberat a Mss. Regg. Mall. Fran.—14 Ita Ms. Naz. Voss. 3. Edd. vett. præter pr. Sed *percussoribus* Mss. Pall. Ryck. et Duk. reliqui, Ed. pr. *percussōr* Ed. Lips. 1.—15 *p⁹* Ed. Lips. 3.—

NOTÆ

[a] *Alter javenam*] Cn. Pompeius. Vid. cap. 2. supra.

[b] *Alter*] Sextus Pompeius, de quo hic agitur.

[c] *Ille Cilicas extinxerat*] Vide lib. III. cap. 6.

[d] *Hic secum piratas navales agitabat*] 'Piratæ navales' qui sint, et qua ratione ab aliis piratis differant, haud equidem scio, nisi si et novos piratas, terrestris generis scilicet, invenias. Itaque pro *piratas navales* facile putem scriptum a Floro fuisse *archipiratas*, quod quispiam interpretari studens apposuerat *latrones navales;* quod postremo confusum sit. Qui aliud melius dispexerit, illi favebo; sed valde metuo, ut cuiquam necesse habeam favere. *Pater.*

[e] *Tanta mole belli penitas in Siculo freto javenis oppressus est*] Lego, *Tota mole.* Fortasse hinc aliquid exciderit. Certe verisimile est.

[f] *Si nihil tentasset ulterias*] Hoc est: Si ab Augusto victus cedendo tempori se ad altera bella reservasset, neque in Asiam aufugisset, ubi in fuga deprehensus turpiter occisus est.

[g] *Post Xerxem*] Qui post pugnam

bilior fuga. Quippe modo[17] trecentarum quinquaginta navium dominus[18] cum sex septemve[19] fugiebat, extincto prætoriæ navis[20] lumine,[h] annulis[21] in mare[22] abjectis,[23] [i] pavens atque respectans,[24] [j] et tamen non[25] timens[26] ne periret.[k]

CAP. IX.

BELLUM PARTHICUM DUCE VENTIDIO.[1]

QUAMVIS[2] in Cassio et Bruto partes sustulisset; [§. 1. in[3] Pompeio totum partium nomen abolesset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, cum scopulus, et nodus, et mora[4] publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille[5] defuit vitiis,[6] quin periret,[a] immo omnia [§. 2. expertus[7] ambitu[a] et luxuria, primum hostes, deinde cives,[b]

[a] *Nec stetit per vitia quin ille periret.*

16 *Xersem* Ed. Lips. 1. 3. Med.—17 *Mō* Ed. Lips. 1.—18 *Dn̄s* Ed. Lips. 1. —19 *Septē ve* Ed. Lips. 1.—20 *Prætorio n.* Ms. Naz. *prætorio lumine* Mss. Vin. quidam, Reg. Q, Fran. Voss. 1. 2. *prætoriæ navalis lumine* Ms. Ryck.—21 *Ann.* Ed. Med. Par. Ven. Cett. *anul.*—22 *Mar̄* Ed. Lips. 1.—23 *Objectis* Ed. Ven.—24 *r̄spectans* Ed. Lips. 1.—25 *tn̄ n̄* Ed. Lips. 1.—26 *Metuens* Ed. Stad. Pont.

1 *Duce Ventidio* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3.—2 *Sub vētidio quamvis* Ed. Lips. 1. 2. *quo Vētidio quamvis* Ed. Lips. 3. *quanvis* Ed. Par.—3 *Et in* Ed. Stad. Pont.—4 *In ora* Ed. Lips. 1. 2. Med. Par. *in hora* Ed. Lips. 3.—5 *Nec unus* Ms. Ryck. Pal. 2.—6 *Vitiis defuit* Mss. Regg. Mall. Duisb. Fran. Ed. pr. *defuit unus* Ed. Lips. 1. 3.—7 *Expertus animo amb.* Ed. Ven. *exp. unus amb.*

NOTÆ

cum Græcis ad Salaminem, victus et profugus, una navicula Hellespontum trajecit, innumerabilium copiarum et navium modo dominus.

[h] *Extincto prætoriæ navis lumine*] In prætoriis navibus lumen accendebatur, quod reliquis præluceret, ut eæ eundem cursum sequerentur. Illud autem Pompeius jussit extingui, ne quo fugeret indicaret.

[i] *Annulis in mare abjectis*] Ne captus agnosceretur.

[j] *Respectans*] Gallice, *Regardant derrière lui;* ut videret an mitterentur qui ipsum retraherent.

[k] *Et tamen non timens ne periret*] Quasi diceret Noster: Pompeius suæ navis lumen extinxit ne fuga proderetur, annulos abjecit ne captus dignosceretur; nec tamen, cæcæ hominum mentes! quod sibi timendum erat, timuit. Non enim timuit ne periret, cum revera ibi ipsi pereundum fuerit.

CAP. IX. *Bellum Parthicum duce Ventidio*] Eodem anno quo inceptum bellum superius.

[a] *Ambitu*] Hic pro ambitione poni-

tandem etiam[8] terrore sui[9] sæculum liberavit. Parthi [§. 3. clade Crassiana[c] altius[10] animos erexerant: civilesque populi Romani discordias[11] læti acceperant: itaque ut prima[12] affulsit[13] occasio,[f] non dubitaverunt et[14] erumpere, ultro quidem invitante Labieno: qui missus a Cassio [§. 4. Brutoque (quis[15] furor scelerum!) solicitaverat[16] hostes[17] in auxilium: et illi Pacoro[18] duce, regio[19] juvene, dissipant[20] Antoniana præsidia. Saxa[21] [d] legatus, ne veniret in [§. 5. potestatem, a gladio suo[22] impetravit.[23] Denique[24] ablata[25] Syria,[26] [e] emanabat[27] latius malum, hostibus sub auxilii specie[28] sibi[f] vincentibus, nisi Ventidius, et hic[29] legatus

Ed. Lips. 2.—8 *ēm* Ms. Ryck.—9 Ita Ms. Flor. Ed. Stad. Freinsh. Sed *totum t're* Ms. Ryck. *terre* Ms. Ber. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. *terræ* Ed. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Vetst. Ceterum in Ed. Stad. Pont. verba *quamvis in Cassio...sæculum liberavit* Capiti superiori adjuncta sunt.—10 *Altius* abest ab Ed. Zeu.—11 *Motus* Ed. Stad.—12 *Primum* Ms. Ber. Duisb. Fran. Ed. pr. *patria* Ed. Lips. 3.—13 *Adfulsit.* Sic Ms. Naz. et Duk. plerique, Edd. vett. ante Gruterum: nisi quod in Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. est *affulsit*. *fluxit* Ms. Pal. 1. *affluxit* Ms. Pal. 2. Ryck. Reg. F, Mall. *effulsit* Ms. Voss. 2. 3. Ed. Grut. Zeu. Vetst. *affuit* Ms. Reg. Q.—14 Sic et Ed. Freinsh. Fab. Sed *et* omittunt Ms. Ryck. Ber. Duisb. Fran. Voss. 3. Edd. vett. ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. Amst. Duk. 1. 2.—15 *Qui* Ms. Naz. Voss. 2. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. Stad. Pont. *q'* Ed. Lips. 1.—16 Sic Ed. Lips. 1. 3. Cett. *soll.*—17 *Hostem* Ed. Ven.—18 *Pacaro* Ed. Lips. 1. 3. *pacato* Ed. Med. Par.—19 *r̄gio* Ed. Lips. 1.—20 *Disputant* Ms. Naz. Reg. F, Mall. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr.—21 Sic Ms. Naz. Pal. 1. 2. Duk. plerique, Ed. pr. Stad. et ceteri. Sed *Xaxa* Mss. Vin. Reg. F, Voss. 1. *Saga* Ms. Ryck. *caxa* Ed. Lips. 1. 3. *Casca* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *Cascha* Ed. Lips. 2.—22 *Suo* aberat a Ms. Voss. 1. 2.—23 *Impetraverat* Ed. Stad. Pont.—24 *Deinde* Ms. Pal. 2. Reg. F, Mall. Ber. Duisb. Fran. Ed. pr.—25 *Oblata* Ed. Lugd.—26 *Suria* Ed. Stad. Pont. ubique.—27 *Emanavit* Ed. Lips. 2.—28 *Spē* Ed. Lips. 1. 3. Par. 2. *spem* Ed.

NOTÆ

tur. Sic initio cap. 11. 'Furor Antonii, quatenus per ambitum non interiret, luxu et libidine extinctus est.'

[b] *Primum hostes, deinde cives*] Primum Parthos, deinde Romanos, tandem sæculum terrore sui liberavit. Vide cap. 11.

[c] *Clade Crassiana*] De qua vid. lib. III. cap. 11.

[d] *Saxa*] Antonii legatus Decidius 'Saxa' vocabatur. Hic, ne in manus Labieni et Pacori caderet, se ipsum interemit: alii ab hostibus interfectum narrant.

[e] *Ablata Syria*] A Labieno et Pacoro.

[f] *Sibi*] Hoc est, in usum et utilitatem suam, non vero Cassii et Bruti. Sic lib. I. cap. 16. 'Bellum Samniticum Pop. Rom. sibi gessit.'

Antonii, incredibili felicitate et Labieni copias, ipsumque Pacorum, et omnem Parthicum[30] equitatum, toto[31] inter Orontem[32 g] et Euphratem sinu[33] late cecidisset. Viginti [§. 6. amplius millium[34] fuit:[h] nec sine consilio ducis: qui[35] simulato metu adeo passus est hostem[36] castris succedere,[i] donec, absumto[37] jactus spatio,[38] adimeret usum sagittarum.[b 39] Rex fortissime dimicans cecidit. Mox cir- [§. 7. cumlato[40] ejus per urbes, quæ desciverant, capite,[41] Syria sine bello recepta.[42] Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.[43]

CAP. X.

BELLUM PARTHICUM CUM ANTONIO.[1]

EXPERTIS invicem Parthis atque Romanis, cum [§. 1. Crassus atque Pacorus utrinque[a] virium mutuarum[2] docu-

[b] *Qui simulans metum* fugiendo *usque eo hostem castra* sua *subire passus est, donec, consumto jaculandi spatio, usum sagittarum adimeret.*

Med. Par. 1.—29 *Hinc* Ed. Lips. 1. 2. 3.—30 *pticum* Ed. Lips. 1.—31 *Toto* aberat a Ms. Ryck. Pall. Regg. Mall. Duisb. Fran. Voss: 1. 2. Ed. pr. Sed *totum* Ms. Voss. 3.—32 *Orontam* Ed. Freinsh.—33 *Sinum* Ms. Pal. 2. Voss. 1. 2. Reg. Q, Fran. *Atum* Ms. Ryck.—34 *Militū* Ed. Lips. 2.—35 *Quippe qui* Ed. Stad. Pont.—36 *Hostem* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph.—37 *Assūpto* Ed. Lips. 1. *assumpto* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par.—38 *Spacio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par.—39 *Sagitarum* Ed. Lips. 3.—40 *Circunluto* Ed. Par. 1. *circūlato* Ed. Par. 2.—41 *q̄ desinerāt capte* Ed. Lips. 1. Etiam in Lips. 2. est *desinerant.* At Lips. 3. *desiverant.* Ed. Stad. Pont. *quæ defecerant.*—42 *Recepta fuit* Ed. Pont. *recepta sit* Ed. Stad.—43 *Pagoriæ depensavimus* Ms. Naz. *Pajorie depensavimus* Ms. Voss. 1. *Pagorie dispensavimus* Ms. Fran. Pro pensav. *piav.* Ms. Pal. 2.

1 *Anthonio* Ed. Par. 2. *B. Parthicum Antonii* Ed. Stad. Pont.—2 *Mutuarum*

NOTÆ

[g] *Orontem*] Syriæ fluvium.

[h] *Viginti amplius millium fuit*] Hinc certe aliquid ætas aut incuria abstulerit; neque enim ratio, nec structura sermonis, ut aliter sentiam, sinunt. Sensus esse debuit, et his quidem verbis conceptus: *Viginti amplius millium ea clades fuit.* Idque cur jam primum non omnes viderint, haud equidem video. *Pater.*

[i] *Castris succedere*] Sic apud Virg. ‘ Succedere stabulis,’ ‘ Succedere tectis,’ pro, tecta et stabula subire.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio*] Anno Mundi 3914. ante Ch. Nat. 34. ab Ur. Cond. 717. Coss. L. Gellio Poplicola et M. Cocceio Nerva.

[a] *Cum Crassus atque Pacorus utrinque*] Parthi Crassum, Pacorum Ro-

menta fecissent, pari rursus reverentia[3] [b] integrata[4] amicitia; et quidem ab ipso fœdus Antonio[5] cum rege percussum.[c] Sed immensa[6] vanitas hominis, dum[7] titulorum cupi- [§. 2. dine Araxem et Euphratem[8] sub imaginibus suis legi[9] concupiscit:[10] [d] neque causa,[11] nec[12] consilio, ac ne[13] imaginaria quidem belli indictione,[14] [e] quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere;[15] [f] relicta repente[16] Syria[17] in Parthos impetum facit. Gens[18] præter armorum fiduciam [§. 3. callida[19] simulat trepidationem, et in campos fugam.[g] Hic[h] statim quasi victor sequebatur: cum subito, nec magna[i]

abest ab Ed. Stad. Pout.—3 *rverentia* Ed. Lips. 1.—4 *Integra* Ed. Par. 2. Stad. Lugd. Pont.—5 *Antonio fœdus* Ms. Pal. 2. Ryck. Regg. Toll. Duisb. Fran. Ed. pr.—6 *Inm.* Ed. Lips. 1.—7 *Tū* Ed. Lips. 1. 3. *cū* Ed. Lips. 2.—8 *Euphraten* Ed. Lips. 3.—9 *Labi* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Vin. Stad. Lugd. Pont.—10 *Concupissi* Ed. Lips. 1. *concupisset* Ed. Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad.—11 *Cā* Ed. Lips. 1.—12 *Neque* Ms. Voss. 1. 2. Duisb. Ed. pr. Par. 1. Stad. Pont.—13 *Nec* Ms. Fran.—14 Ita Ms. Naz. Ed. pr. Sed *condictione* Ms. Pal. 1. Ryck. Flor. Mall. Fran. Ed. Lips. 1. *conditione* Ms. Pal. 2. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *conditōe* Ed. Lips. 2.—15 Ita et Mss. Pall. Sed in Ms. Reg. F, Ber. Mall. Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. Grut. Lugd. Vetst. est *ex arte ducis præriperet.* In Ms. Reg. Q *prorumperet.* In Reg. F a manu secunda *esset obrepere:* ut erat in Ms. Flor. Voss. 1. 2. Edd. vett. Etiam in Ryck. erat *obrepere*, sed omisso *τῷ esset.* —16 *Repetente* Ed. Lips. 1. 3.—17 *Siria* Ed. Lips. 2.—18 *Quæ gens* Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst.—19 Sic Ed. pr. Ven. Abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.

NOTÆ

mani interfecerunt; et sic Crassus et Pacorus et Romanarum et Parthicarum virium experimenta dederunt.

[b] *Pari reverentia*] Par fuit reverentia, quia utrinque paria damna accepta fuerant.

[c] *Cum rege percussum*] Quem regem intelligat Florus non video; nam Pacorum Ventidius occiderat, et cum Phrahate, qui post Pacorum in regnum electus fuit, nusquam fœdus percussum invenias. De Orode Pacori patre intelligendum esse certum est.

[d] *Araxem et Euphratem sub imaginibus suis legi concupiscit*] Tituli devictarum gentium, locorum, fluviorum statuis ascribebantur.

[e] *Ac ne imaginaria quidem belli indictione*] Vid. notata ad lib. III. cap. 11. ‘Ne imaginario quidem jure.’

[f] *Obrepere*] Hic est, subito in nec opinantes impetum facere.

[g] *Et in campos fugam*] In pugna Parthi fugam simulant, ut insequentes, et sic adversus vulnera incautiores, inversis sagittis facilius transfigant. Virgil. Georg. lib. III. ‘Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.’

[h] *Hic*] Antonius.

[i] *Nec magna*] Legendum *immanis*, id et res et sequentia probant: ‘immanem’ enim esse oportuit, quæ velut nimbus erupit, et sagittis duas legiones operuit.

hostium[20] manus, ex improviso,[21] et jam[22] in fessos[23] via sub[24] vespere,[25] velut nimbus, erupit: et, missis undique sagittis, duas legiones operuerunt. Nihil acciderat [§. 4. in comparationem[26] cladis, quæ[27] in posterum diem imminebat,[28] nisi intervenisset Deum miseratio.[29] Unus ex clade Crassiana[j] Parthico habitu castris adequitat, et salute Latine data, cum fidem ipso[30] fecisset,[k] quid immineret, edocuit: 'jam affuturum[31] cum omnibus copiis regem: [§. 5. irent retro,† peterentque montes: sic quoque[l] hostem fortasse non defore:' atque ita secuta[32] est minor vis hostium, quam imminebat. Affuit tamen: deletæque reliquæ [§. 6. copiæ forent, nisi urgentibus[33] telis in modum grandinis, quadam forte,[34] quasi docti,[35][m] procubuissent in genua milites; et, elatis[36] super capita scutis, cæsorum speciem præbuissent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde [§. 7.

Gryph. Stad. Lugd. Pont.—20 *Hostium* aberat a Ms. Voss. 1. 2. Fran.—21 *In proviso* Ed. Lips. 1. 2. 3.—22 *Etiam* Ed. Par. Ald. Ven. *etiā* Ed. Lips. 1. 3.—23 *Insessos* Ed. Lips. 1. 2. 3. omittit *in* Ed. Ven.—24 *Sua* Ed. Ven.—25 *Vespera* Ed. Stad. Pont.—26 *Comparatione* Ms. Ber.—27 *Gladii qui* Mss. Regg. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr.—28 *Imminebant* Ed. Ven.—29 *Dei miseratio* Ms. Reg. Q, Voss. 1. 2.—30 *Ipse* Ms. Ryck. Pal. 2. Mall. Ber. Duisb. Fran. Ed. pr. Ven. Gryph.—31 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Vetst. Cett. *adf.*—† *rtro* Ed. Lips. 1.—32 *Facta* Ms. Reg. Q, Pal. 2. Mall. Ber. Duisb. Voss. 1. 2. Ed. pr.—33 *Urguentibus* Ms. Naz.—34 Sic Ms. Ryck. Naz. Pal. 2. Vin. quidam, Toll. Voss. 2. Ed. Ber. Med. Par. Junt. Ven. Sed *sorte* Mss. Vin. alii, Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Sab. Ald. Gryph. Stad. Pont.—35 Ita Mss. Vin. omnes, Naz. Pall. Reg. F, Flor. Mall. Voss. 3. Edd. Duk. vett. præter pr. Sed *docti*, omisso *τῷ quasi*, Mss. reliqui, Ed. pr. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. *si docti* Ms. Reg. Q. *quasi docte* Ed. Lips. 1. 2. 3. Gryph. —36 *Claris* Ed. Gryph.—37 *Rursus quum se Romani* Mss. Toll. Duisb. Fran.

NOTÆ

[j] *Unus ex clade Crassiana*] Romanus, qui clade Crassiani exercitus a Parthis captus fuit: is cum fortunam non animum mutasset, accessit nocte ad stationem Romanam, prædixitque ne destinatum iter peterent, sed diverso sylvestrique pervaderent. Vellei. lib. II.

[k] *Cum fidem ipso fecisset*] Latinitas jubet ut legas, *Cum fidem eo ipso fecisset.* Eo ipso fidem fecit, quod Latine locutus est.

[l] *Sic quoque*] Hoc est: Et quamvis montes peterent, tamen fortasse et hostes affuturos.

[m] *Quadam forte,* [*sorte*] *quasi docti*] Id ex sorte potius quam militari scientia evenisse vult Florus. Sed quomodo id factum fuerit, scire non licet: forsan quidam ex militibus, dum per prærupta fugiebat, cadens, clypeum supra caput extulit, sicque ingruentia hostium tela vitavit, quod reliqui annotantes imitati sunt.

Romani cum se rursus[37] extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem: 'Ite et bene[38] valete Romani: merito vos victores gentium[n] fama[39] loquitur, qui Parthorum tela fugistis.'[40] Non minor ex aqua postea, [§. 8. quam ab hostibus clades.[41] Infesta primum siti[42] regio: tum[43] quibusdam salinacidis[44] fluvius infestior:[45] [o] novissime, quia jam[46] ab invalidis et avide hauriebantur,[47] noxiæ etiam[48] dulces fuere.[49] Mox et ardores[50] per Arme- [§. 9.

Ed. pr. *cum se rursus Romani* Ms. Ryck.—38 *B̄n* Ed. Lips. 1.—39 Ita Ms. Pal. 2. Mall. Sed *vict. fama gent.* Mss. reliqui, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—40 Ita Ms. Flor. Mall. Reg. Q, Voss. 3. Naz. Pal. 2. Edd. vett. omnes præter pr. Sed *fudistis* Ms. Pal. 1. *fugitis* Ms. Ryck. *fertis* Mss. Duk. reliqui, Ed. pr. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—41 Ita Mss. Vin. Pal. 2. Ed. Stad. Freiush. Fab. Duk. 1. 2. Sed *excepta clades* Ms. Naz. Ryck. Ber. Duisb. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Grut. Zeu. Vetst. *accepta clades* Ms. Pal. 1. Ed. Gryph. *recepta clades* Ms. Flor.—42 *Sui* Ms. Pal. 2.—43 Sic Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Lips. 3. Sed *cum* Ms. Naz. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. Ber. Sab. Med. Par. Ven.—44 Ita Ms. Reg. F, Toll. Voss. 1. Sed *salmacidis* Ms. Pal. 2. Ryck. et Duk. plerique, Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *Salmadicis* Ms. Fran. *Salmatides* Ms. Voss. 3. *Salmassidis* Ms. Reg. Q.—45 *Infestor* Ed. Lips. 1. 3. Pro fluvius, *fluviis* Ms. Mall.—46 *Novissimeque etiam* Ms. Naz. *novissimeque jam* Mss. Vin. Pal. 1. Voss. 2. 3. Ed. Grut. Lugd. Freinsh. Vetst. *novissime quia* Ms. Ryck. Ed. Blanc. *novissime qui jam* Ms. Pal. 2. Toll. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *novissimeque qui* Ms. Regg. *novissimeque cum id* Ed. Sab. *novissimeque cum jam* Edd. vett. aliæ, ut Lips. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *novissīeque cum jam* Ed. Lips. 1. *novissimeque quum* Ed. Zeu.—47 Sic Mss. Regg. Sed *hauriebatur* Ms. Pal. 2. et Duk. ceteri omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. (iu quo est *auriebatur*) Par. Ven. Grut. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—48 Sic Ms. Naz. Edd. vett. præter pr. Sed *cum noxiæ etiam* Mss. Pall. Toll. Regg. Duisb. Fran. Voss. 2. 3. Ed. pr. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. *cum māx etium* Ms. Ryck. *cum noxiæ* Ms. Voss. 1.—49 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *dulces fiere* Ms. Naz. *dulces fere* Ms. Ryck. *dulces fluere* Ed. Blanc. *dulces fieret* Mss. Pall. Mall. Fran. Voss. 2. Ed. pr. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Fab. Vetst. *dulces fieret* Mss. Regg. *dulces fierent* Ms. Flor. Ber. Voss. 3. *dulcis fierent* Ms. Duisb.

NOTÆ

[n] *Merito vos victores g. f.* [*f. g.*] Dura transpositio: melius in aliis legitur, *Merito vos victores gentium fama loquitur.*

[o] *Tum quibusdam sal.* [*Salmacidis*] *fluvius infestior*] Cave fidem habeas Ortelio, qui hoc loco deceptus fluvium, nomine Salmacis, in Parthia creavit. Omnino corruptus hic locus. Lege igitur ex Salmas. in Solin. et Freinshem. *tum quibusdam Salinacidis fluviis infestior; novissime, cum jam ab invalidis et avide hauriebantur, noxiæ etiam dulces fuere.* Sensu aperto et facili. *Salinacidis* autem, a Salinis. Quanquam non video cur omnino *Salmacidis* rejiciatur; recte enim *Salmacidus* a 'Salme,' quod ab ἅλμη, *salsugo, muria,* et 'acidus' dici possit.

niam, et nives per Cappadociam,[51] et utriusque cœli subita[52] mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertia parte de [§. 10. sedecim[53] legionibus reliqua,[p] cum argentum[54] ejus passim dolabris concideretur:[55] [q] et subinde[56] inter moras[r] mortem a gladiatore suo efflagitasset[57] egregius imperator;[s] tandem perfugit[58] in Syriam. Ibi[59] incredibili quadam mentis vecordia[60] ferocior[61] aliquanto factus est: quasi vicisset, qui[62] evaserat.[t]

CAP. XI.

BELLUM CUM ANTONIO[1] ET CLEOPATRA.

FUROR Antonii, quatenus[2] ambitu[3] non interiret, [§. 1. luxu[4] et libidine[a] extinctus est. Quippe post Parthos cum

Voss. 1.—50 *Cardores* Ed. Ven.—51 *Cappadotiam* Ed. Lips. 1. 2. 3.—52 *Subita* aberat a Ms. Reg. F, Duisb. Fran. Ed. pr.—53 *XVI.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—54 Sic et Ed. Ven. Sed *argenti* Ed. Lips. 2. Etiam ab Ed. Lips. 1. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ald. Gryph. abest τὸ *ejus.*—55 *Concideret* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—56 *Sub inde* Ed. Lips. 1.—57 *Flagitasset* Ms. Naz. Pal. 1. Ryck. Flor. Edd. Duk. vett. omnes, etiam Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—58 *Profugit* Mss. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 2. 3. Edd. vett. omnes, ut pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—59 Sic Mss. Regg. Toll. Fran. Ed. Stad. Freinsh. Sed *ibique* Ms. Duisb. Voss. Ed. pr. Grut. Vetst. *ubi* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Gryph. Vin. Lugd.—60 *Væcordia* Ed. Freinsh. Blanc.—61 *Ferotior* Ed. Lips. 2.—62 *Quo* Ed. Lips. 2.

1 *Bellum Actiacum cum Ant.* Ed. Stad. Pont.—2 *q̃i* Ms. Ryck. i. e. *quasi.*—3 *Per ambitum* Ms. Ber. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Freinsh. Fab.—4 *Et luxu* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med.

NOTÆ

p *Sic vix tertia parte de sedecim legionibus reliqua*] Velleius tamen scribit, haud minus quarta parte militum, calonum, servitiique desideratum fuisse.

q *Dolabris concideretur*] Ut ostendat quantum argenti Antonius ibi perdidit, id ab hostibus dolabris concisum fuisse dicit.

r *Inter moras*] Gallice diceres, *De tems en tems.*

s *Egregius imperator*] Ironice.

t *Quasi vicisset, qui evaserat*] Hanc Antonius fugam suam, quia vivus exierat, 'victoriam' vocabat.

CAP. XI. *Bellum cum Antonio et Cleopatra*] Anno Mundi 3919. ante Ch. Nat. 29. ab Ur. Cond. 722. Coss. Augusto Cæsare III. et M. Valerio Messala.

a *Quatenus amb.* [*per ambitum*] *non interiret, luxu et libidine*] Vid. cap. 9. 'Omnia expertus ambitu et luxuria, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit.'

exosus arma in otio[5] ageret, captus amore Cleopatræ, quasi bene[6] gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia,[7 b] ab ebrio[8] imperatore,[c] pretium [§. 2. libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior[9] esset Partho Romanus. Igitur [§. 3. dominationem parare, nec tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus,[d] totus in[10] monstrum illud[e] ut mente, ita animo[f] quoque et cultu,[11] desciverat. Aureum in manu baculum;[12 g] ad latus acinaces;[13 h] purpurea vestis ingentibus obstricta[14] gemmis; diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur. Ad primam[15] novorum motuum famam [§. 4. Cæsar a Brundisio[16] trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem[17] insulam, montem-

Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—5 *Ocio* Ed. Par.—6 *Bn̄* Ed. Lips. 1.—7 *egiptia* Ed. Lips. 1.—8 Pro ebrio, *Ebrio* Ed. Lips. 1.—9 *Felicior* Ms. Duisb.—10 Ita Mss. Pall. Ed. Ald. Sed *ut* Mss. Regg. Voss. Duisb. Ryck. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—11 *Istud mente jam animo q et cultuque* Ms. Voss. 3. Etiam in Ed. Lugd. Zeu. est *istud*. Pro et cultu, *cultuque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—12 *Bacculum* Ed. Lips. 1.—13 *Acinacis* Ms. Naz. Ed. Stad. Pont. *ac in acie* Ms. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. *et in acie* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *acinace* Ed. Grut. Lugd. Vetst. Aberat a Ms. Ryck.—14 *Obstructa* Ms. Pal. 2. *ostricta* Ed. Lips. 1. *astricta* Ed. Ven.—15 *Prim̄n* Ed. Lips. 1. 3. *primum* Ed. Par. Ven.—16 *brundusio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Duk. 1. 2.—17 *Castris in epyro Leucadā* Ed. Lips. 1. 2. 3. *castris in epyro Leucadē* Ed. Med. Par. *castris in Epyro Leucadem* Ed. Ven. *castris in Epiro Leucadem* Ed. Gryph. Lugd. Pro Leucadem, *Leucatem* Mss. Regg. Vin. *Leucadam* Ms. Naz. Ryck. Toll. Duisb. Voss. 2. 3. Fran. Pal. 1. 2. a manu secunda,

NOTÆ

b *Hæc mulier Ægyptia*] Tò *hæc* hic ad contemtum positum est.

c *Ab ebrio imperatore*] Ebriosum fuisse Antonium, et eo ipso male audiisse, multorum testimonio patet.

d *Sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus*] Patria, nomen, toga, fasces, ad exaggerationem posita sunt. Et videtur Florus respexisse ad illud Horatii, Od. lib. III. 5. 'Anciliorum, nominis, et togæ Oblitus, æternæque Vestæ.'

e *In monstrum illud*] Regem scilicet, qui tunc temporis pro monstro Romanis erat.

f *Ut mente, ita animo*] 'Mens' quandoque pro animo sumitur, sed hic nil aliud est quam, voluntas simplex et sola; animus vero est, ipsa indoles. Sic Terent. Andr. act. I. sc. 1. 'Mala mens, malus animus.'

g *Aureum in manu baculum*] Hæc apud Ægyptios Regum insignia.

h *Acinaces*] Persarum et Medorum gladii acinaces vocabantur. 'Medus acinaces,' Horat.

que Leucaten,[18] [i] et Ambracii[19] sinus[j] cornua, infesta[20] classe succinxerat.[a] Nobis quadringentæ amplius naves, [§. 5. ducentæ[21] non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat.[k] Quippe a senis in novenos[22] remorum ordinibus:[l] ad hoc[23] turribus, atque tabulatis[m] allevatæ,[24] castellorum et urbium specie, non sine gemitu[25] maris, et labore ventorum ferebantur:[b] quæ quidem[26] ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves a triremibus in senos, non[27] amplius, [§. 6. ordines creverant: itaque habiles in omnia, quæ usus poscebat; ad impetus, et recursus, flexusque capiendos,[28] illas graves,[29] et ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ,[30] missilibus simul, tum[31] rostris, ad hæc[32] ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ulla re magis [§. 7. hostilium copiarum apparuit magnitudo, quam post victo-

[a] *Classe inimica insederat cornua Ambracii sinus.*
[b] *Nam a senis ordinibus remorum in novenos* crescentes, *insuper turribus atque tabulatis elatæ, quasi castella et urbes ferebantur, non sine labore ventorum et maris gemitu.*

Ed. pr. Ber. *Laucadam* Ms. Voss. 1.—18 *Leucatem* Ms. Ryck. Ed. pr. Med. Par. Junt. *leucatē* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Leucaten* Ms. Fran. *Leucantem* Ms. Voss. 3. *Leucadem* Ed. Gryph. Stad. Pont.—19 *Ambratii* Ed. Lips. 2.—20 *Infesta* abest ab Ed. Amst.—21 *CCCC....CC.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—22 *Nonenos* Ed. Lips. 1. 3.—23 *Hec* Ed. Lips. 1. 2. 3. *hæc* Ed. Med. Par. Ven. Gryph.—24 *Elevatæ* Ms. Ryck.—25 *Genitu* Ed. Par. —26 *q̄ q̄dam* Ed. Lips. 1. *que quidam* Ed. Lips. 3.—27 *Nec* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—28 *Faciendos* Ms. Ber. Duisb. Ed. pr.—29 *Gravis* Ed. Med. Par. Ven. *graveis* Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Vetst. Amst. Duk. 1. 2.—30 *Adoratæ* Ms. Naz.—31 *Cum,* omisso *τῷ simul,* Ms. Fran. Ed. pr. *simul cum* Ed. Grut. Lugd. Zeu. Vetst. Amst.—32 Ita Ms. Ryck. Flor. Berol. Regg. Sed *hoc* Ed. Lips.

NOTÆ

[i] *Leucaten*] Montem et promontorium in Leucade insula. Virg. Æn. VIII. 'Fervere Leucaten auroque effulgere fluctus.' Veteres pro *Leucaten* habent *Leucadam,* ut bene Salmas. *Leucada* autem pro, Leucas, ut 'Persida' pro, Persis; 'Elida' pro, Elis; 'Chalcida' pro, Chalcis, &c.

[j] *Ambracii sinus*] Supra Acarnaniam.

[k] *Sed numerum magnitudo pensabat*] Augustus quadringentas naves habebat, Antonius vero ducentas, sed harum magnitudo illarum numerum æquabat. De magnitudine navium Antonii, vid. Dion. lib. XLIX.

[l] *A senis in novenos remorum ordinibus*] A trinis in denos, ait Plutarch. et Dio, a quaternis in denos. Hi autem ordines remorum alii supra alios collocabantur.

[m] *Tabulatis*] Gallice, *Des étages.*

riam. Quippe immensa[33] classis, naufragio belli facto,[34] toto mari ferebat;[35] Arabumque,[36] et Sabæorum,[n] et mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurumque in ripam[37] assidue mota ventis maria revomebant.[c][38] Prima [§. 8. dux fugæ regina, cum aurea puppe veloque purpureo, in altum[o] dedit.[39] Mox secutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar.[p] Itaque nec[40] præparata[41] in Oceanum [§. 9. fuga, nec munita præsidiis[42] utraque Ægypti[43] cornua,[q] Parætonium[44][r] atque Pelusium, profuere: prope[45] manu

[c] *Maria ventis agitata assidue in ripam revomebant purpuram aurumque, spolia Arabumque et Sabæorum, et mille aliarum gentium Asiæ.*

1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst.—33 *Inmensa* Ed. Lips. 1.—34 *Fracta* Ms. Ber. Duisb. Ed. pr.—35 Ita Ms. Naz. Pal. 1. Ryck. Regg. Fran. Sed *ferebatur* Ms. Pal. 2. Toll. Duisb. Voss. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 2. *ferebāt* Ed. Lips. 1.—36 *Arabum* Ms. Pal. 2. *Arabum sabæorumque et mille* Ed. Blanc.—37 *Aurum q̄ inripam* Ed. Lips. 1.—38 *Removebant* Ed. Par. 1. Ven. Vetst.—39 Sic Ms. Naz. Voss. 3. Sed *se in altum tulit* Ms. Ryck. *se in altum dedit* Ed. Lips. 1. 3. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Duk. 1. 2.—40 *Neque* Ms. Pal. 1. Regg. Flor. Mall. Voss. Fran.—41 Sic Ms. Naz. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. Sed *parata* Ms. Pal. 1. Vin. Ed. Lugd. Zeu. *aperta* Ms. Pal. 2. Berol. Duisb. Ed. pr. Grut. Vetst.—42 *A præs.* Ed. Ven.—43 *Nili* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr.—44 *Parethonium* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *parhetonium* Ed. Ven.—45 *Propere* Ed. Stad. Pont.—

NOTÆ

[n] *Arabumque, et Sabæorum*] Arabes et Sabæos in Antoniana classe fuisse testatur Virgil. Æn. lib. VIII. 'Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.'

[o] *In* [*Se in*] *altum*] Abundat τὸ *se*, neque illud agnoscunt meliores libri. 'In altum dare' quid sit, docti sciunt. Monuit Salmas.

[p] *Sed instare vestigiis Cæsar*] Hoc ex Horatio desumsit Noster: Od. lib. I. 37. 'Mentemque lymphatam Mareotico Redegit in veros timores Cæsar, ab Italia volantem Remis adurgens.' Sed uterque ibi falsi sunt. Nam ex Sueton. et aliis patet Cæsarem ab Actio statim Samum insulam se recepisse.

[q] *Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua*] Hic etiam Noster falsus est, qui in fuga mortuum Antonium, cum jamjam caperetur, Cleopatram vero a Cæsare captam putat, antequam in Ægyptum perveniret, ab ipso Horatio deceptus Ode supra. Nam ex Dione et aliis certum est post pugnam Actiacam quosdam milites a Cæsare ad Antonium et Cleopatram insequendos missos fuisse, sed non assecutos; eosque Alexandriam pervenisse.

[r] *Parætonium*] Urbs Ægypti maritima versus Occidentem.

tenebantur.[s] Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis: frustra. Nam pulchritudo intra[46] pudicitiam principis[47] fuit.[t] Nec illa de vita, quæ[48] offerebatur, sed de parte regni, [§. 10. laborabat. Quod ubi desperavit a principe,[49] servarique[50] se triumpho vidit, incautiorem[51] nacta custodiam, in Mausoleum[52] se (sepulcra regum sic vocant[u]) recipit: ibi[53] [§. 11. maximos, ut solebat, induta[54] cultus, in differto[55] odoribus solio,[v] juxta suum se collocavit Antonium:[d] admotisque[56] ad venas serpentibus,[w] sic morte,[57] quasi somno, soluta est.[58]

CAP. XII.

BELLA ADVERSUS GENTES EXTERAS.[1]

Hic finis armorum civilium: reliqua adversus [§. 1.

[d] *In sepulcro odoribus repleto juxta suum se Antonium composuit.*

46 *Inter* Ms. Voss. 1. *infra* Ms. Voss. 3. Sarisber. 3. 10. Ed. Vetst. *in* Ed. Ven.—47 *Principi* Ms. Pal. 1. Reg. F, Mall. Berol. Pal. 2. *Cæsaris* Ms. Pal. 1. Reg. F, Duisb. Fran. Voss. 3. Ed. pr. e glossemate.—48 *Qua* Ed. Par.—49 *Apr̃cipe* Ed. Lips. 1.—50 *Privarique* Ed. Ven.—51 *ĩ cautiorẽ* Ed. Lips. 1. —52 *mauseolũ* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par.—53 Sic Ms. Naz. Pal. 1. 2. et Duk. fere omnes, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Sed *recepit ibi* Ms. Flor. Voss. *recepit ubi* Ed. Ald. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—54 *Indi ut solebat inducta* Ms. Pal. 2. *ut sol. inducta* Ms. Ryck. Voss. 1. 2. *Maximocultu* Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Pont. male. Sic enim et Plinius Ep. 2. 20. 11. 'Coëgit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare.' —55 *ĩ diff.* Ed. Lips. 1. *in disserto* Ed. Ven.—56 *Admotis* Ed. Stad. Pont.—57 *Sic morte* aberant a Mss. Voss. Duisb. Ed. pr. Grut. Zeu. Vetst. Etiam ab Lips. 2. abest *τὸ morte*.—58 *Est* aberat a Mss. Voss. Ed. pr. Grut. Freinsh. Vetst. Amst.

1 *Bella...exteras* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—2 *Districtio*

NOTÆ

[s] *Prope manu tenebantur*] Falsum: vid. Not. superiorem.

[t] *Intra pudicitiam principis fuit*] Hoc est, minor fuit pudicitia principis. Vide notata ad lib. I. cap. 3. 'Facinus intra gloriam fuit.' Legebat Salmas. *intra pudicitiam principi fuit.* Sed non placet.

[u] *Sic vocant*] Ægyptii scilicet.

[v] *Solio*] Hic 'solium' significat loculum quo mortui conduntur, ut apud Q. Curtium et Plinium.

[w] *Admotisque ad venas serpentibus*] Aspidum morsu periisse creditum est.

exteras gentes: quæ, districto[2] circa mala sua imperio, diversis[3] orbis oris emicabant.[a] Nova quippe pax: [§. 2. necdum[4] assuetæ frænis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices ab imposito nuper jugo resiliebant.[b] Ad [§. 3. Septemtrionem conversa ferme plaga ferocius[5] agebat: Norici, Illyrii,[6] Pannonii, Dalmatæ,[7] Mysi,[8] Thraces et Daci, Sarmatæ[9] atque Germani. Noricis animos dabant [§. 4. Alpes[10] atque nives, quo bellum[11] non posset ascendere: sed omnes illius cardinis[a] populos, Brennos,[12] Senones[13] atque Vindelicos,[b] per privignum[14] suum, Claudium[15] Drusum,[c] perpacavit.[16][d] Quæ fuerit[17] callidarum[18] gen- [§. 5. tium feritas, facile[19] vel mulieres ostendere; quæ,[20] defi-

[a] *Reliqua* bella *adversus gentes exteras* fuere, *quæ, imperio circa mala sua distracto, diversis terrarum finibus erumpebant.*
[b] *Et colla gentium tumida et inflata, nondum frænis assueta, ab imposito nuper jugo deflectebant.*

Ed. Ven.—3 *Diversi* Ed. Lips. 3. Par.—4 *Nec dū* Ed. Lips. 1. Par.—5 *Ferotius* Ed. Lips. 1. 2. 3.—6 *Illyrici* Ms. Fran. Voss. 1. 2. Ryck. Mall. Berol. Duisb. Ed. pr. Par. *illirii* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. ubique.—7 *Delmatæ* Ms. Naz. hic et mox §. 10.—8 *Mœsi* Ms. Mall. *Mysi vel Mœsi* Ms. Voss. 1. *Mesi* Ed. Lips. 2. *Mysii* Ed. Gryph. Stad.—9 *Sarmates* Ms. Naz.—10 *Alpes dabant* Ms. Naz.—11 *Et in nives b.* Ms. Naz. *et nives quo b.* Mss. Toll. Ryck. Duisb. Fran. Ed. pr. *atque nives, quod* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—12 Ita Ms. Pal. 2. et Duk. plerique, Edd. vett. omnes. Sed *Berenos* Ms. Pal. 1. *Brenos* Ms. Ryck. *Brēnos*, Ed. Ven. *Breñuos* Ms. Fran. *Breunos* Ms. Voss. 1. 2. Naz. Ed. Stad. Pont. *Brennones*, et *Breunos*, Mss. Vin.—13 Sic Mss. Toll. Ryck. Sed *sennones* Ed. Ven. *Sennos* Ms. Pal. 2. *Scennos* Ms. Naz. Pal. 1. Regg. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. *Senos* Ms. Flor. Voss. 3. *Senones*, et *Scenos*, et *Scennos* Mss. Vin.—14 *Perprivignum* Ed. Lips. 1.—15 *Claudium* aberat a Mss. Regg. Voss. 1. 2. Fran.—16 *Perpacavit sed Cæsar Augustus* Ms. Voss. 1. *pacavit* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *placavit* Ed. Lips. 2.—17 *Fuit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—18 *Albidarum* Ms. Naz. Ryck. *Alpinarum* Jord.—19 *Facile* aberat a Ms. Voss. 1.—20 *oñder̄ q̄* Ed.

NOTÆ

[a] *Illius cardinis*] Gallice, *De ce climat.*

[b] *Atque Vindelicos*] Gentem Cisalpinam, non longe ab Helvetiis. Hujusce Augusti victoriæ, per Drusum, meminit Horat. Od. lib. IV. 14. ad Augustum: 'Vindelici didicere nuper Quid Marte posses: milite nam tuo Drusus Genaunos, implacidum genus, Brennosque veloces, et arces Alpibus impositas tremendis Dejecit acer plus vice simplici.'

[c] *Per privignum suum, Claudium D.*] Tiberii Claudii Neronis uxorem Liviam in sextum mensem gravidam Augustus sibi duxit, quæ post tres menses Claudium Drusum Neronem peperit, qui sic privignus fuit Augusti.

[d] *Perpacavit*] Anno Mundi 3935. ante Ch. Nat. 13. ab Ur. Cond. 738.

cientibus telis, infantes ipsos afflictos humo[21] in ora militum adversa miserunt. Illyrii[22] quoque sub Alpibus [§. 6. agunt, imasque[23] valles earum, ac[24] quædam quasi[25] claustra, custodiunt,[e] abruptis[26] torrentibus impliciti:[c 27] in hos expeditionem[28] ipse sumsit,[f] fierique pontes imperavit.[29] Hic se et aquis et hoste turbantibus, cunctanti ad [§. 7. ascensum militi scutum de manu rapuit: et in via[30] primus, tunc agmine[31] secuto, cum Illyricus[32] multitudine pontem[33] succidisset,[34 g] saucius[35] manibus ac cruribus,[36 h] speciosior[37] sanguine, et ipso periculo augustior,[38] terga hostium

[c] *Illyrii etiam sub Alpibus vivunt, et extremas earum valles, veluti quædam claustra, habitant, abruptis torrentibus impediti.*

Lips. 1.—21 *Adflictos humano* Ms. Naz. et in marg. eadem manu, *adflictos inhumane.* Sed *afflictos humi* Jord. Ed. Lugd. *collisos humi* Oros. et Frec.—22 *Illyrici* Ms. Ryck. Mall. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. Par. ut §. 3.—23 *Unasque* Ed. Ven.—24 Sic Mss. Toll. Ed. Fab. Sed *ad* Ms. Reg. F, Pall. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Vin. Grut. Lugd. Freinsh. Vetst. *et* Ms. Naz. Ryck. Edd. vett. reliquæ, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. Duk. 1. 2. *quædam*, simpliciter, Ms. Reg. Q.—25 *Quasi* aberat a Ms. Pal. 2.—26 *Abruptis quibusdam torrentibus* Ms. Reg. Q.—27 *Implicati* Ms. Naz. Ryck. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Stad. Pont.—28 *Expeditō*; Ed. Lips. 1.—29 Sic Mss. Vin. Naz. Regg. Voss. Fran. Sed *potentem imp.* Ms. Ryck. *pontes et aquis imperavit* Ms. Duisb. Toll. Pal. 2. Ed. pr. *pontem et aquis imp.* Ms. Pal. 2. *pontē imper.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—30 *Invia* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *inivia* Ed. Lips. 2.—31 *Fuit in agmine et sequuto* Ms. Voss. 3.—32 *Lubricus* Ms. Pal. 2. Naz. Flor. Voss. 3. *subruptus* Jord. *Illyricis* Ms. Ryck. *illiricus* Ed. Lips. 1. Par. 1. *Illyricus* Ed. Par. 2.—33 *Puti* Ms. Naz. et emendatum *sputi.* Sed *pons* Ms. Pal. 2. Flor. *ponte* Ms. Voss. 3.—34 *Succedisset* Ms. Naz. sed correctum erat *succidisset.* Ed. Blanc. *quum subruptus multitudine pons succidisset.*—35 *Sauciis* Ms. Ryck. Duisb. Voss. Ed. pr.—36 *Pedibus* Ed. Lips. 2.—37 Ita Ms. Fran. Toll. et Jord. Sed *speciosiore* Ms. Ryck. Pal. 1. 2. Regg. Duisb. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. (in quo tamen scriptum est *spetiosiore*) Grut. Fab. *speciosior e* Ms. Naz. *speciosior et* Ed. Vetst.—38 *Ang.* Ed. Lips. 3.

NOTÆ

[e] *Custodiunt*] Hoc est, habitant. Sic Horat. de Diana: 'Montium custos nemorumque Virgo:' quod ea in montibus perpetuo maneret: ex Callimach. Græci eodem sensu dicunt φυλάσσειν, ἐπιβλέπειν: Homer. Callimach.

[f] *Ipse sumsit*] Augustus 3. ann. ante pugnam Actiacam.

[g] *Cum Illyricus multitudine pontem succidisset*] Illud falsum est et ridiculum. Optime in libris antiquis, quibus usus est Salmasius, legitur *lubricus;* unde ipse sic verba ordinavit: *cum lubricus pons multitudine succidisset.* Nil verius. *Succidisset* autem ita hic usurpatur, ut apud Plautum, 'Genua mihi succidunt:' quale aliquid apud Lucretium est.

[h] *Saucius manibus ac cruribus*] Idem Sueton. in August. cap. 20. 'Dalmatico (bello) etiam vulnera excepit; una acie dextrum genu lapide ictus, altera autem et crus et utrumque brachium ruina pontis consauciatus.'

percecidit.[39] Pannonii duobus saltibus, ac tribus [§. 8. fluviis,[40] Dravo, Savo, Istroque,[41] vallabantur:[42] [i] populati[43] proximos, intra ripas se recipiebant: in hos domandos[44] Vibium[45] misit:[j] cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more[46] belli[k] cremata; sed [§. 9. capta sunt; et[47] in profluentes data: ut ceteris, qui resistebant,[48] victoria sic[49] nuntiaretur.[50] Dalmatæ ple- [§. 10. rumque sub sylvis agunt:[51] inde[52] in[53] latrocinia promtissimi. Hos jam quidem Marcius[54] [l] incensa urbe [§. 11. Delminio[55] [m] quasi[56] detruncaverat:[n] postea Asinius Pollio[57] [o]

—39 p̄cidit Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. *præcidit* Ed. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. —40 Sic Mss. et Edd. vett. omnes. Sed *duobus acribus fl.* Mss. Jord. *fluviis*, simpliciter, Ed. Blanc.—41 *Savo*, omisso τῷ *Istroque*, Mss. Regg. Mall. Duisb. Voss. Ed. pr. *Savoque*, omisso τῷ *Istroque*, Mss. Jord. Pal. 1. 2. Ed. Blanc. *Savo Histroque* Ms. Berol. Fran. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. *Savo Chistioque* Ms. Ryck. *Suvo Christio* Ms. Flor.—42 *Valantur* Ms. Pal. 1. 2. *vallantur* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—43 *ppl'ati* Ed. Lips. 1.—44 *Domando* Ed. Lips. 1. 2. 3.—45 Sic Ms. Mall. Voss. 3. Sed *Vinnium* Mss. Vin. Naz. *Vimuum* Ms. Pal. 1. *Mumium* Ms. Pal. 2. *Verinium* Ms. Ryck. *Vinium, Vinnium, Junium, Urbium*, Mss. Duk. reliqui. *Duennium* Jord. *Urbium* Ed. Par.—46 *Exmore* Ed. Lips. 1.—47 *Et* omittit Ms. Flor.—48 *r̄sistebant* Ed. Lips. 1.—49 *Sic* abest ab Ed. Vetst.—50 *Renunciaretur* Ed. Zeu.—51 *Agebant* Ms. Ryck. Flor. Voss.—52 *Inde* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Ven. —53 *Ad* Ed. Gryph. Stad. Pont.—54 *Martius* Mss. Vin. quidam, Ed. Par. Ven. *Marius* Ed. Gryph.—55 *delivinio* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Delvinio* Ed. Ven. —56 *Quasi* abest ab Ed. pr.—57 *Pollo* Ed. Par.—58 *Armis, agris* Ed. Lips.

NOTÆ

[i] *Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Istroque, vallabantur*] In aliis: *duob. salt. ac fluv. Dravo, Savoque vallabantur*, nulla Istri facta mentione: et melius. Dravus et Savus Pannoniæ fluvii, qui in Danubium incurrunt.

[j] *Vibium misit*] Multimodis hujus ducis nomen corruptum fuit; quare facile viris doctis assentior, qui legunt *Tiberium*, nam facile *TIB* in *VIB* potuit degenerare: et in Annalibus Tiberium Pannonios subegisse reperies, anno Mundi 3940. ante Ch. Nat. 8. ab Ur. Cond. 743.

[k] *Ex more belli*] Fuse docet Livius Romanis usitatum fuisse, devictarum gentium arma ignibus dare.

[l] *Marcius*] Caius Marcius Figulus, qui cum Cornelio Lentulo Lupo Consul fuit anno Mundi 3794. ante Ch. Nat. 154. ab Ur. Cond. 597.

[m] *Delminio*] Delminium urbs Dalmatiæ ad Septemtrionem.

[n] *Detruncaverat*] Recte: nam Delminium Dalmatarum caput.

[o] *Asinius Pollio*] Anno Mundi 3910. ante Ch. Nat. 38. ab Ur. Cond. 713. Quo tempore Consul fuit Pollio cum Domitio Calvino, et de Dalmatis triumphavit. Meminit Horat. Od. l. II. 1. 'Et consulenti, Pollio, curiæ; Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.'

gregibus, agris, armis,[58] mulctaverat,[59] (hic secundus[60] orator,)[p] sed Augustus perdomandos Vibio[61] [q] mandat:[62] qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque [§. 12. venis repurgare:[63] quod, alioquin[64] gens omnium cupidissima,[65] studiosa diligentia anquirit:[66] [r] ut illud in usus suos servare[67] videatur. Mysi[68] [s] quam feri, quam truces [§. 13. fuerint, quam ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato[69] [§. 14. silentio, 'Qui vos,' inquit, 'estis?' Responsum[70] invicem: 'Romani gentium domini.' Et illi:[71] 'Ita,' inquiunt,[72] 'fiet,[73] si nos[74] [t] viceritis.'[75] Accepit omen[u] Marcus[76] Crassus.[v] Illi statim ante aciem immolato[77] [§. 15. equo concepere votum, 'ut cæsorum extis ducum et litarent et vescerentur.' Deos audisse crediderim:[w] nec tu-

1. 2. 3. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Blanc. Vetst. Duk. 1. 2.—59 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. ubique.—60 *Scd's* Ed. Lips. 1. Ab Ed. Stad. Pont. Zeu. absunt verba *hic secundus orator.*—61 Sic Mss. Duk. plerique. Sed *Vinnio* Ms. Voss. 2. *Ubio* Ms. Naz. *Jubio* Ms. Pal. 1. 2.—62 *Mendat* Ed. Par.—63 *Repugnare* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. 1.—64 *Alioqui* Ed. Gryph.—65 *Cupidissimia* Ed. Lips. 2. *cupitissima* Ed. Lips. 3.—66 Sic Ms. Voss. 2. 3. Ed. Vin. Stad. Lugd. Sed *adquirit* Ms. Naz. Reg. F. *acquirit* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. *acq̄rit* Ed. Lips. 1. *conquirit* Ed. Zeu.—67 *Servari* Ed. Gryph.—68 *Misi, Mysi, Missii* Mss. et Edd. Duk. vett. omnes. *Mysi* Ed. Lips. 1. 3. *Misii* Ed. Med. Par. *Mesi* Ed. Lips. 2. *Mysii* Ed. Gryph. Stad. Pont.—69 *Aciem imolato equo concepere votum postulato* Ms. Ryck. e §. 15. In Ed. Ven. est *ostulato.*—70 *Rnsū* Ed. Lips. 1.—71 *Et illi* aberant a Ms. Reg. Q.—72 *Ille...inquit* Jord. Frec.—73 *Fiet* erat in Ms. Naz. Pal. 1. Ryck. Flor. Aberat a Ms. Pal. 2. Mall. Berol. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Stad. Pont. Zeu.—74 *Vos* Ed. Lips. 3.—75 *Vinceritis* Ed. Ven. *viceretis* Ed. Par.—76 *Martius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—

NOTÆ

[p] *Hic secundus orator*] Unde tam putidum additamentum huc irrepsit, non video.

[q] *Vibio*] Hic iterum scribendum puto *Tiberio.* Is enim Dalmatas subegit anno sequenti post devictos Pannonios.

[r] *Anquirit*] Hoc est, inquirit, vel circum quærit.

[s] *Mysi*] Mysi vel Mœsi intra Macedoniam et Danubium.

[t] '*Ita,' inquiunt, 'si nos*] Rescribendum ait Salmas. '*Ita,' inquiunt, 'fiet, si nos viceritis.'* Quod a Floro alienissimum puto.

[u] *Accepit omen*] Proprie: nam omen est, cum, quod ex alicujus ore ortum est, id nos præsagium accipimus; ut hic Crassus omen accepit, quod hostes dixerint, 'Si nos viceritis.'

[v] *Marcus Crassus*] Marcus Licinius Crassus Mysos vicit anno Mundi 3921. ante Ch. Nat. 27. ab Ur. Cond. 724.

[w] *Deos audisse crediderim*] Ironice.

bam[x] sustinere potuerunt. Non[78] minimum terroris [§. 16. incussit barbaris Domitius[79] centurio,[y] satis barbaræ,[80] efficacis tamen apud paris[81] homines stoliditatis, qui, foculum[82] gerens super cassidem,[d] suscitatam[83] motu corporis flammam, velut ardenti capite, fundebat. Ante hos[z] [§. 17. Thracum maxime[84] populus[a] desciverat.[85] Ille barbarus et signis militaribus, et disciplina, armis etiam Romanis, assueverat:[86] sed a Pisone[b] perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere:[87] quippe, cum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant.[c] Daci montibus in- [§. 18. hærent. Cotisonis[88] [d] regis imperio, quoties[89] concretus

[d] *Domitius centurio*, homo *stultitiæ satis barbaræ*, sed *tamen efficacis apud homines barbaros, qui foculum gerens super galeam, &c.*

77 *Imolato* Ed. Lips. 1. 3. Ven.—78 *Nec* Ms. Ryck —79 Sic Mss. Regg. Sed *Chonidius* Ms. Naz. Pal. 2. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. *Chomidius* Ed. Ven. *Donidius*, et *Domidius*, Mss. Vin. *Domidius* Ms. Fran. *Canidius* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *Conidius* Ms. Pal. 1. Voss. 3. Ryck. *Comitius* Ms. Flor.—80 *Barbarie* Ed. Lips. 1. 2. 3.—81 Sic Ms. Flor. Berol. Sed *pares* Mss. ceteri, Edd. omnes ante Græv. ut pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Amst.—82 *Poculū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *focū* Ed. Gryph.—83 *Succitatā* Ed. Lips. 1. 3.—84 *Ante asse regum maxime dicitur* Ms. Naz. literis majusculis. *apud hos maxime Thracum* Ms. Pal. 1. 2. Lips. Ryck. *apud hos Thracum maxime* Ms. Voss. 3. Toll. *apud hos maxime stragum populos* Ms. Duisb. Ed. pr. *ante hos maxime Thracum* Ms. Flor. *ante hos Thr. maximus p.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Pont. Zeu.—85 *Desciverant* Ms. Naz.—86 *Assuerat* Ms. Fran. Mall.—87 *Onder* Ed. Lips. 1.—88 *Contisonis* Ms. Pal. 1. *Conscisonis* Ms. Duisb. *Consosonis* Ms. Fran. *Conscisionis* Ed. pr.—89 *Quotiēs* Ed. Lips. 1. 3. Ven. *quotiens* Ed. Lips. 2. Med.

NOTÆ

[x] *Tubam*] Sonitum tubæ.

[y] *Domitius centurio*] Quis fuerit *Domitius*, ignotum est. Alii legunt *Donidius, Domidius*, vel *Cronidius*.

[z] *Ante hos*] Falsum; nam multo post Mysos Thraces rebellarunt, ut patet ex Annalibus.

[a] *Thracum maxime populus*] Hic error est: quid enim istuc *maxime*? In Edit. Stadii, *maximus populus;* quod ipsum et Herodotus scripsit, et vere, sed non secundum recentiorum scriptorum sententiam.

[b] *A Pisone*] L. Piso Thracas perdomuit, anno Mundi 3939. ante Ch. Nat. 9. ab Ur. Cond. 742.

[c] *Ipsi puniebant*] Dum se frustra catenas mordendo macerabant.

[d] *Cotisonis*] Hunc Daciæ regem fecit Noster, Horatium secutus, Od. lib. III. 8. ‘ Occidit Daci Cotisonis agmen.’ Sueton. vero Getarum regem vocat; sed Plinius scribit, Getas Romanis Dacos fuisse dictos. Justin. etiam Dacos Getarum sobolem vocat.

gelu[90] Danubius junxerat[91] ripas, decurrere[92] solebant, et vicina[93] populari. Visum est Cæsari Augusto gen- [§. 19. tem aditu difficillimam[94] summovere. Misso igitur Lentulo,[e] ultra ulteriorem repulit ripam: citra præsidia constituit. Sic tunc[95] Dacia[96] non victa, sed summota atque dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant:[97] et hos per [§. 20. eundem Lentulum prohibere[98] Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarasque[99] sylvas habent.[1] Tanta barbaries[2] est, ut pacem non intelligant.[3] Germaniam[4] quoque [§. 21. utinam vincere tanti non putasset![5] [f] magis turpiter amissa est, quam gloriose acquisita:[6] sed quatenus sciebat [§. 22. patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte[7] Rheno,[8] [g] quæsisse bellum, in illius honorem[h] concupiit[9] facere provinciam. Et factum[10] erat, si barbari tam vitia[11] nostra,[i] quam[12] imperia, ferre[13] potuissent.[14] Missus in eam [§. 23.

Par. Grut. Lugd. Freinsh. Blanc. Vetst.—90 *In gelu* Ed. Grypb. *imperio* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—91 *Vinxerat* Ms. Naz. Pall. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 3. Par. *vīxerat* Ed. Lips. 1. 2. Med.—92 *Discurrere* Ms. Pal. 2. Mall. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Stad. Pont.—93 *Viciniam* Ms. Naz. Pall. Mall. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. *vicinam* Mss. Regg.—94 *Difficillimo* Ms. Mall. Berol. Duisb. Fran. Ed. pr. *difficilimā* Ed. Lips. 1. 2. 3. *difficilimam* Ed. Blanc.—95 *Sic hinc* Ed. Gryph. *si tuṅc* Ed. Stad. Pont. a quibus libris mox abest τὸ *scd.*—96 *Datia* Ed. Lips. 1. 3.—97 *Inq̄etāt* Ed. Lips. 1. *inq̆etant* Ed. Lips. 2. *inquietant* Ed. Gryph.—98 *Prohiber̄* Ed. Lips. 1.—99 *Pruinasque et s.* Jord. *ratasque* Ed. Lips. 1. 3.—1 *hn̄t* Ed. Lips. 1.—2 *Barbarie* Ed. Blanc. *barbaria* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—3 *Intellgant* Ed. Lips. 1.—4 *Germaniam, &c.* Hæc usque ad extremum librum in Ed. Lips. 1. 3. sejuncta a superioribus leguntur, cum hoc titulo: *Bellum contra germanos.*—5 *Putassent* Ed. Grypb.—6 *Acquisitum* Ed. Lips. 3.—7 Ita Ms. Flor. Reg. Q. Sed *bis transvectum pontem* Ms. Naz. Voss. 3. Ryck. Ed. Ber. Sab. *bis trāsvectū pōtē* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *bis transvecto ponte* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. *bis transucto ponte* Ms. Pal. 1.—8 *Renum* Ms. Ryck. *Rheni* Ed. Gryph. Stad. Pont.—9 *Concupit* Ed. Ven.—10 *fcm̄* Ed. Lips. 1. *facta* Ed. Blanc.—11 *Vicia* Ed. Par.—12 *Nostraque* Ed. Par.—13 Sic Ms. Naz. Pal. 2. Regg. Mall. Duisb. Berol. Fran. Sed *fucere* Ms. Pal. 1.—14 *Maluissent* Ms.

NOTÆ

[e] *Lentulo*] Quis ipse fuerit Lentulus incertum est. Facile crediderim fuisse Cn. Cornelium Lentulum augurem, qui consul fuit anno Mundi 3936. ab Ur. Cond. 739.

[f] *Putasset*] Augustus.

[g] *Bis trajecto ponte Rheno*] Vid. lib. III. cap. 10.

[h] *In illius honorem*] Ne scilicet eos videretur contemnere, contra quos tot annis Cæsar bella gesserat.

[i] *Vitia nostra*] Injurias, avaritiam. Sic apud Tacit. alicubi: ‘Frisii pacem exuere, nostra magis avaritia quam obsequii impatientes.’

provinciam Drusus,[j] primos[15] domuit Usipetes:[k] inde[16] Tenctheros[17] percucurrit,[18] et Cattos.[19] [l] Nam[m] Marcomanorum[20] spoliis insignibus[n] quendam editum tumulum in tropæi modum[21] excoluit. Inde validissimas na- [§. 24. tiones, Cheruscos,[22] [o] Suevosque,[23] [p] et Sicambros,[24] [q] pariter aggressus est: qui, viginti[25] centurionibus incrematis,[26] hoc velut sacramento[27] sumserant[28] bellum, adeo certa victoriæ spe, ut prædam[29] in antecessum[30] [r] pactione[31] diviserint.[32] Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, [§. 25. Sicambri captivos elegerant: sed omnia retrorsum.[s] Victor namque[33] Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsos-

Pal. 1. Regg. Duisb. Mall. Berol. Fran. Ed. pr.—15 *Primo* Ms. Berol. Ed. pr.—16 *Īn* Ed. Lips. 1.—17 *Ceteros* Ms. Ryck. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. *Tenchtheros* Ed. Vetst. *Tencatheros* Ed. Gryph. *Tencteros* Ed. Zeu.—18 Sic Ms. Naz. Flor. Berol. Ed. Lips. 1. 3. Sed *percurrit* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—19 *Tactos* Ms. Naz. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *sactos* Ms. Duisb. Ed. pr. *cactos* Ms. Fran. *datos* Ms. Voss. 3.—20 *marcemānorū* Ed. Ven. *marcomānorum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—21 *Trophei modn̄* Ed. Lips. 1. *trophei modum* Ed. Lips. 3. Med. Par. Ven. *trophæi modum* Ed. Gryph. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Vetst.—22 *chruscos* Ed. Lips. 3.—23 *Suevos* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—24 *Stcābros* Ed. Ven.—25 *XX.* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven.—26 *Concrematis* Ed. Stad. Pont. Zeu. *interceptis* Ed. Ven.—27 *Sacro* Ed. Ven.—28 *Sumpserat* Ed. Par. Ven.—29 *Preda* Ed. Med.—30 *Anticessum* Ms. Naz. Pal. 2. Duisb. Fran. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 1. 3. *anticensum* Ms. Ryck. *antecessus* Ed. Med. Par. *anticessam* Ed. Lips. 2. *an̄cessū* Ed. Ven.—31 *Pactione* aberat a Ms. Voss. 1. 2.—32 Sic Ms. Naz. Pall. Flor. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *dividerent* Ed. pr. Stad. Grut.

NOTÆ

[j] *Drusus*] Claudius Drusus, Augusti privignus (vid. supra) in Germaniam missus anno Mundi 3938. ante Ch. Nat. 10. ab Ur. Cond. 741. Et ibi quarto quam bellum gessit anno periit.

[k] *Usipetes*] Germaniæ populi non longe a Rheno.

[l] *Cattos*] Catti Germaniæ populi, iidem qui Saxones, ut volunt.

[m] *Nam*] Est transitio.

[n] *Marcomanorum spoliis insignibus*] Marcomani Germaniæ populi, quos ad Albim coluisse ex Tacito colligere est. Immo et ad Albim tropæa ista, de quibus loquitur Florus, a Druso fixa fuisse testatur Dio alicubi.

[o] *Cheruscos*] Germaniæ populos. Lunebulgenses putat Junius.

[p] *Suevosque*] In media Germania fere.

[q] *Sicambros*] Sicambri Germaniæ populi ad latus Rheni degentes.

[r] *In antecessum*] Hoc est, ante tempus. Gallice, *Par avance.* Sic lib. III. cap. 21.

[s] *Retrorsum*] Hoc est, aliter ac ipsi putaverant evenere.

que præda[34] divisit,[t] et vendidit. Præterea in tutelam provinciarum[35] præsidia atque custodias[36] ubique disposuit, per Mosam[u] flumen, per Albim,[37] [v] per Visurgim.[38] [w] Nam per Rheni quidem ripam[39] quinquaginta amplius castella[x] direxit. Bonnam et Gesoniam[40] [y] cum[41] pontibus junxit, classibusque firmavit. Invisum[42] atque inaccessum in id[43] tempus[z] Hercynium[44] saltum patefecit.[45] Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra,[46] cœlum ipsum mitius[47] molliusque[48] solito, videretur. Denique non[49] per adulationem, sed ex meritis, [§. 26.] [§. 27.] [§. 28.]

Pont. Zeu. Vetst.—33 *Nanque* Ed. Lips. 2. Par.—34 *Prædam* Ed. Blanc.—35 *Provincie* Ed. Lips. 1. 3. *provinciæ* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. *provintie* Ed. Lips. 2.—36 *Provītias* Ed. Lips. 1. 2. Med. *provincias* Ed. Lips. 3. Par. Gryph.—37 *Alabium* Ms. Ryck. *Albium* Ms. Duisb. Ed. pr. *Alpium* Ms. Fran. *Albin* Ed. Lips. 3. Zeu.—38 *Visurgiam* Ms. Fran. *insurgiam* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. *Isurgiam* Ed. Ven.—39 *Nam in reni quidem ripa* Ms. Ryck. *et in reni qu. ripa* Ms. Flor. *per Rh. qu. ripam*, omisso τῷ *nam*, Ms. Mall. Ed. Lips. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. In Ed. Lips. 1. est *īsurgiā : perrhēi q. r.*—40 Sic Ms. Ryck. et Duk. plerique, Ed. pr. Ald. Sed *Bonam et Gesogiam* Ms. Naz. *Bonam et Gesoniam* Mss. Pall. *Bonnam et Genosiam* Ms. Voss. 2. Ed. Ber. Sab. Junt. *bonā et genosiā cū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Ven. *bonam et genosium cum* Ed. Par. *Bonnam et Geroniam* Ms. Voss. 1. *Bonnam et Gessoniam* Ms. Voss. 3. *Bononiam et Gesoriacum* Ed. Vin. Stad. marg. Grut. Lugd. Zen. Vetst. Amst. *Bonnam et Geldubam* Ed. Stad. Pont. Fab. *Bonnam et Moguntiacum* Ed. Blanc.—41 *Cum* omittunt Ed. Zeu. Blanc.—42 Sic Mss. Vin. et Duk. Edd. vett. omnes, excepto Ald. Sed *invium* Ed. Ald. Gryph. Stad. Grut. (qui tamen in notis ait se recepisse *invisum* ex Ed. pr.) Lugd. Pont. Zeu. *invitum* Ed. Vetst.—43 *Ad id* Ms. Ryck. *per idem* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *in*, omisso *id*, Ms. Mall. Fran. *id*, omissa Præp. Ms. Voss. 3.—44 *hirciniū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Par. *hyrcinium* Ed. Med. *hercinium* Ed. Ven. quo in libro paulo ante est *fermavit*.—45 *Patefacit* Ed. Lips. 1. 3.—46 *Terra nati* Ed. Ven.—47 *q̆3 assueverāt* add. Ed. Lips. 2.—48 *Moliusque* Ed. Lips. 1. 3.—49 *n̄* Ed. Lips. 1.

NOTÆ

[t] *Præda divisit*] Hoc est, in prædam.

[u] *Mosam*] Mosa Galliæ Belgicæ fluvius, qui per mediam Bataviam in mare incurrit.

[v] *Albim*] Fluvium in extrema Germania, ad Cimbricam Chersonesum fere.

[w] *Visurgim*] Germaniæ fluvium, qui in Oceanum aquas evolvit : ab Ovidio ‘ Isturgis’ dicitur.

[x] *Quinquaginta amplius castella*] In iis octo legiones locavit, ut commune in Germanos et Gallos essent subsidium. Ceterum hæc castella sunt origo urbium quæ hodieque in Gallica Rheni ripa visuntur.

[y] *Bonnam et Gesoniam* [*Geldubam*] Oppida ad Rhenum sita. Apud alios aliter legitur hic locus. Sed meliorem lectionem repræsentavimus.

[z] *Invisum atque inaccessum in id tempus*] In eo tamen Cæsar hostem quæsivit. Supra lib. III. cap. 10. ‘ Sed non penetravit.’

defuncto ibi fortissimo juvene,[a] ipsi,[50] quod nunquam alias,[51] [b] Senatus cognomen ex provincia[c] dedit. Sed [§. 29. difficilius est provincias obtinere,[52] [d] quam facere :[53] viribus parantur,[54] jure[55] retinentur. Igitur breve id gau- [§. 30. dium.[56] Quippe Germani victi magis, quam domiti, erant: moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso suspiciebant :[57] [e] postquam vero[58] ille defunctus,[59] [§. 31. Vari Quintilii[60] libidinem[f] ac superbiam haud secus, quam sævitiam,[61] odisse cœperunt. Ausus[62] ille agere conventum :[g] et in castris jus dicebat,[63] [h] quasi violentiam[64] barbarorum[65] et[66] lictoris virgis, et præconis voce, posset inhi-

---

—50 *Ipse* Ms. Pal. 2. Voss. 1. et Mall. a manu prima. Ed. Blanc. *defuncto ibi fortissimo juveni, quod, &c.* Etiam in Zeu. est *juveni.*—51 Sic Mss. omnes. Sed *alias alteri* Ed. Vin. Lugd. In Ms. Pal. 2. erat *ipse quidem non alias senatus.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *aliter.* Ed. Ven. Gryph. Stad. Pont. *alteri.*—52 *Retinere* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr.—53 *Facile* Ed. Par.—54 *Paratur* Ed. Lips. 1.—55 *Brevi* Ed. Lips. 3.—56 *Gaudium fuit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—57 *Suscipiebant* Ms. Naz. Ryck. Flor. Voss. 3. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont. *susceperant* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Grut. Lugd. Zeu. Vetst.—58 *Vero* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—59 *Defunctus est* Ms. Ryck. Flor. Fran. Mall. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont.—60 Sic Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Cett. *Quinct.*—61 *Scevitiam* Ms. Ryck.—62 *Ausus vero* Ed. Stad. Pont.—63 Sic Ed. Stad. Pont. Freinsh. Fab. Blanc. Sed *in castos ita se direxerat* Ms. Naz. *in castris se direxerat* Mss. Duk. plerique, Edd. vett. præter Ald. etiam Grut. Lugd. Vetst. Duk. 1. 2. *in castris se dixerat* Ms. Ryck. Fran. Ed. Ald. *in castris direxerat* Ed. Gryph.—64 *Violentiū* Ed. Lips. 2. *violenciam* Ed. Lips. 3.—65 *Et*

NOTÆ

[a] *Fortissimo juvene*] Claudio Druso, qui collapsus equo crus fregit, et obiit.

[b] *Quod nunquam alias*] An vult nunquam alias Germanici cognomen reportatum fuisse? An nunquam alias devictarum gentium nomen mortuis Senatum dedisse? Posterius magis placet. Et verum est.

[c] *Cognomen ex provincia*] 'Germanicus' vocatus fuit. Ovid. Fast. 1. 'Et mortem et nomen Druso Germania fecit.'

[d] *Obtinere*] Hic est, fortiter tenere, ita ut eripi nequeat.

[e] *Moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso suspiciebant*] Id est, reverebantur. Male in aliis *suscipiebant;* nam etsi *suscipere mores Romanorum* suum sensum habere possit, *arma Romanorum suscipere* nemo homo intelligat.

[f] *Libidinem*] Avaritiam hic interpretor.

[g] *Ausus ille agere conventum*] Gallice diceres, *Tenir les états.*

[h] *In castris jus dicebat*] Pessime in aliis *et in castris se derexerat*, quod viri docti in *jus dicebat* mutavere. Sed his etiam error remansit; nam legendum, *et in castris jus dicere.* Nunc res plana est.

bere: at illi, qui jam pridem rubigine obsitos[67] enses, [§. 32. inertesque quærerent[68] equos, ut primum togas,[i] et sæviora armis jura viderunt, duce Arminio[69] arma corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia,[70] ut ne [§. 33. prædicta quidem, et[71] prodita per Segestem[72] unum principum[73] conjuratione commoveretur.[74] Itaque impro- [§. 34. vidum,[75] et nihil tale metuentem, improviso adorti,[j] cum ille, (o securitas!)[76] ad tribunal citaret,[k] undique invadunt, castra rapiunt,[77] tres legiones opprimuntur.[78] Varus [§. 35. perditas res eodem, quo Cannensem diem[79] Paulus,[l] et fato est et animo[80] secutus. Nihil illa cæde per paludes [§. 36.

barb. Ed. Med. Par.—66 Sic Ms. Voss. 1. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Ald. Ven. Sed Mss. reliqui, Ed. pr. Sab. Par. Junt. omittunt *et.*—67 Ita Ms. Pal. 2. Flor. Mall. Ed. Stad. Pont. Blanc. Duk. 1. 2. Sed *oblitos* Mss. et Edd. reliqui, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst.—68 *Inertesque ererent* Ms. Naz. *inertesque mererent* Ms. Pal. 1. 2. Ed. pr. *inertesque mærerent* Ms. Berol. Mall. *inertesque mœrerent* Ms. Duisb. Voss. 1. 3. Ed. Zeu. Blanc. Duk. 1. 2. *inertesque merente* Mss. Regg. *inertesque merent* Ms. Fran. *inertesque haberent* Ms. Ryck. Flor. *inertesque cernerent* Ms. Voss. 2. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. 2. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. *inertesque cemerent* Ed. Par. 1.—69 *Armenio* Mss. Vin. Mall. Duisb. Fran. Voss. 2. Ed. pr. *Armiuio* Ed. Lips. 3.—70 *Fidutia* Ed. Lips. 1. 3.—71 *Præd. quidem et* absunt ab Ed. Lips. 1. 2. 3.—72 *Segestū* Ed. Lips. 1. 2. 3. *segestā* Ed. Par. 2. *segestē* Ed. Med. Par. 1. *Sergestē* Ed. Ven.—73 Sic Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Sed *unum principem, ducum* Mss. Vin. Ed. Stad. Pont. *unum principem, conj.* Ms. Fran. *unum ducū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—74 Sic Mss. Pall. Naz. Voss. 3. Sed *moveretur* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. *moneretur* Ms. Duisb.—75 *In providum* Ed. Lips. 1.—76 *Quum ille ad secures et* Ms. Duisb. Ed. pr.—77 *Undique castra invadunt* Ms. Reg. Q. *und. invadunt, castra intercipiunt* Ms. Fran.—78 *Opprimunt* Ms. Flor.—79 *Eodem die, quo Cannensem cladem* Ms. Reg. Q. Pro Cannensem, *canēsē* Ed. Lips. 1. *canensem* Ed. Par.—80 *Et fato et animo est* Ed. pr.—81 Sic Mss. Regg. Voss.

NOTÆ

[i] *Togas*] Quas in jurisdictione induebant Romani.

[j] *Itaque improvidum, et nil tale metuentem, improviso adorti*] Miror neminem vidisse vocem *improviso* hinc removendam esse, quippe quæ ex *improvidum* nata est; videlicet explicatio scholastica apposita in textum recepta est.

[k] *Cum ille, (o securitas!) ad tribunal citaret*] 'Citare' absolute positum neminem adhuc vidisse puto. Videlicet corruptus hic locus. Lege igitur: *cum illos*, et post *adorti* ponenda est major distinctio; sic: *adorti. Cum illos, o securitas! ad tribunal citaret, undique invadunt.* Pater.

[l] *Eodem, quo Cannensem diem Paullus*] Id est, secutus est exemplum Pauli, qui Cannensi die post amissum exercitum sibi mortem conscivit, quod Varus imitatus est. Contigit hæc clades anno decimo nono post mortem Drusi.

perque sylvas cruentius: nihil insultatione barbarorum in-
tolerantius,[81] præcipue tamen in causarum patronos.
Aliis oculos, aliis manus, amputabant: unius os[82] [§. 37.
sutum,[83] recisa prius lingua, quam in manu tenens barba-
rus: 'Tandem,' inquit, 'vipera, sibilare desiste.' Ip- [§. 38.
sius quoque Consulis[m] corpus, quod militum pietas humi
abdiderat, effossum. Signa et aquilas duas adhuc barbari[84]
possident:[n] tertiam signifer prius, quam in manus hostium
veniret, evulsit;[85] [o] mersamque[86] intra baltei sui latebras[p]
gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade fac- [§. 39.
tum,[87] ut imperium, quod in littore Oceani non steterat,[88] in
ripa Rheni fluminis[89] staret.[q] Hæc ad Septemtrionem.
Sub Meridiano tumultuatum magis, quam bellatum, [§. 40.
est. Musulanios[90] [r] atque Gætulos,[s] accolas[91] Syrtium,[t]
Cosso[u] duce, compescuit: unde illi 'Gætulici'[92] nomen.[93]

Naz. Ed. Ber. Sab. Par. Ald. Gryph. Freinsh. Fab. Sed *intoleratius* Ms. Pal. 2. *intolerabilius* Mss. Duk. plerique, Ed. pr. Lips. 2. Junt. Ven. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst. *ītollerantius* Ed. Lips. 1. 3. Med.—82 *Hos* Ed. Med.—83 *Sitū* Ed. Lips. 2.—84 *Et barb.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—85 *Evulsis* Ms. Naz. et supra correctum *evulsum*. Ed. Zeu. *avulsit*.—86 *Mersaque* Ed. Lips. 1. 3. Par.—87 *Factum est* Ms. Voss. 3. Ed. pr.—88 *Non steterat*. Ita Mss. et Edd. vett. omnes.—89 *Flumīs* Ed. Lips. 1.—90 *Musulamos, Musulanos, Misulanos, Musilianos* Mss. Duk. *Misulanos*, et *Musulanos*, Mss. Vin. *Musulamas* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Musulamos* Ed. Med. Par. *Musulamīas* Ed. Ven.—91 *Accollas* Ed. Par. 2.—92 *gettulici* Ed. Lips. 1. 3. *getulici* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. ut ante *Getulos*.—93 *Cognomen* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.

NOTÆ

[m] *Consulis*] Vari. Sed is Proconsul, non Consul, fuit.

[n] *Adhuc barbari possident*] Dio tamen et Tacitus ambas istas aquilas a Romanis recuperatas fuisse tradunt.

[o] *Evulsit*] Quippe hastæ acumini infixa hærebat, ut mos fuit.

[p] *Intra baltei sui lat.*] Hinc patet aquilas non ita magnas fuisse.

[q] *In ripa Rheni fluminis staret*] Hoc est: Hac clade factum est ut imperium ad Oceanum extendi prohibitum flumine Rheno terminaretur.

[r] *Musulanios*] Musulanii vel Misulanii Africæ propriæ populi ad Ampsam fluvium siti.

[s] *Gætulos*] Africæ populos infra Mauritaniam.

[t] *Accolas Syrtium*] Sic Virgilium secutus est Florus, qui Syrtes Gætulas vocat. Nam falsum est Gætulos ad Syrtes degere, quippe qui mediterranei sunt, et infra Mauritaniam.

[u] *Cosso*] Cosso Cornelio Lentulo, qui Consul fuit cum Calpurnio Pisone Augure anno Mundi 3949. post Ch. Nat. 2. ab Ur. Cond. 752. A devictis Gætulis Gætulicus dictus est.

Latius victoria patet. Marmaridas[v] atque Gara- [§. 41.
mantas[w] Curinio[94][x] subigendos dedit. Potuit et ille redire
'Marmaricus,'[y] sed modestior in æstimanda[95] victoria fuit.
Ad Orientem plus negotii[96] cum Armeniis:[97] huc [§. 42.
alterum[z] ex Cæsaribus,[98] nepotibus suis, misit. Ambo[99]
fato breves:[a] sed alter inglorius. Massiliæ[1] quippe [§. 43.
Lucius[2] morbo solvitur: in Syria[3][b] Caius ex vulnere,[4] cum
Armeniam ad Parthos se subtrahentem recipit.[5] Armenios,
victo rege[6] Tigrane,[c] in hoc unum servitutis genus[7] Pompeius assueverat,[8][d] ut rectores a nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc[9] recuperatum, non incruento, nec
inulto[10] tamen, certamine. Quippe Domnes,[11][e] [§. 44.

Stad.—94 Sic Mss. Vin. Pal. 2. Ryck. Regg. Mall. Berol. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr. Sed *Quirino* Ms. Flor. Pal. 2. Jord. Free. *Cirino* Ms. Voss. 3. *Quirinio* Ms. Pal. 1. *Turmio* Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd. *Turinio* Ed. Lips. 2. *Furnio* Ed. Stad. Pont. Zeu.—95 *Inestim* Ed. Lips. 1.—96 *Negocii* Ed. Lips. 1. Par.—97 *Armenis* Ms. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—98 *Cesar ex nep.* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Cæsar ex nep.* Ed. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—99 *Ambus* Ed. Ven.—1 *Massiniæ* Ms. Naz. *Massinie* Ms. Duisb. Ed. pr. *Massune* Ms. Fran. *maxime* Ms. Pal. 2.—2 *Lutius* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—3 Ita Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *in Lycia* Ed. Ber. Sab. Junt. Ald. Gryph. Stad. Pont. *Inlitia* Ed. Lips. 1. 3. *in licia* Ed. Lips. 2. Med. Par. Ven.—4 *Volnere* Ms. Duisb. et hic et s. 44.—5 *Recepit* Ed. Gryph. Stad. Pont.—6 *Victoria de* Ms. Fran.—7 *Servitutis CH. Pomp.* Ms. Ryck. *servitutis Gneus Pomp.* Ms. Voss. 1. 2. *servitutis G. Pomp.* Ms. Fran.—8 *Assuefecerat* Ed. Stad. Pont. *asseruerat* Ed. Ven.—9 *Per hunc* aberant a Ms. Fran. Voss. 1. 2.—10 *Multo* Ms. Ryck. Voss. 1. 2. Ed. Stad. Blanc. Duk. 2.—11 *Donnes* Ms. Voss. 1. Ed. Lips. 2. *dōnes* Ed. Lips.

NOTÆ

[v] *Marmaridas*] Marmaridæ sunt qui Marmaricam, a Nilo usque ad Cyrenem, vel Syrtem majorem, incolunt.

[w] *Garamantas*] Libyæ populos intra Gætuliam et montes Æthiopicos.

[x] *Curinio*] Quis fuerit ille Curinius fateor me ignorare; forsan Q. Quirinius sit, cujus sæpe Tacitus meminit.

[y] *Redire 'Marmaricus'*] Id est, Marmarici cognomen reportare.

[z] *Alterum*] Caium Cæsarem, Juliæ Augusti filiæ ex Agrippa filium, et sic Augusti nepotem.

[a] *Ambo fato breves*] Major vigesimo tertio, minor vigesimo secundo ætatis anno, mortem obiere.

[b] *In Syria*] In Armenia, non in Syria, vulneratus fuit, ut habent omnes historici; et multo post, dum Italiam repetebat, in Urbe Syriæ (Limyram vocant) morbo periit anno Mundi 3953. post Ch. Nat. 4. ab Ur. Cond. 756. cum ante annum et menses quinque frater Lucius obiisset.

[c] *Victo rege Tigrane*] Vide lib. III. cap. 5.

[d] *Pompeius assueverat*] Legendum arbitror *astrinxerat*. Non quod nesciam τὸ *assueverat* esse significationis activæ; sed quod non victoribus mos est, ut victos assuescant, sed ut eos astringant.

[e] *Domnes*] Alii 'Addon.' Sed Pa-

quem rex[f] Artaxatis[12] præfecerat, simulata proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes[13] continentem, ipse porrexerat, strictus ac recreatus[14] ex vulnere in tempus.[15] Ceterum barbarus [§. 45. undique infesto exercitu oppressus, gladio, et pyra,[16] in quam se percussus immisit,[17] superstiti[18] etiamnum[19] Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata fere omnis[20] [§. 46. Hispania, nisi quam[21] Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior[22] alluebat Oceanus.[e] [23] [g] Hic duæ validissimæ gentes, Cantabri[h] et Astures,[i] immunes[24] imperii agitabant. Cantabrorum et pejor,[25] [j] et altior,[26] et magis [§. 47. pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti liber-

[e] *Nisi* ea *quam interior Oceanus ambibat impositam saxis Pyrenæi* montis.

1. *Dominationis* Ed. Med. Par.—12 Sic Mss. Vin. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. et ceteri. Sed *Ariaratis, Artaxates, Arsaces* Mss. Vin. alii. *ariaratis* Ed. Par. 1. *Artaxates* Ed. Gryph.—13 *Rōnē* Ed. Lips. 1. *rōnem* Ed. Lips. 3. Ven. *rationem* Ed. Med. Par. *rationē* Ed. Lips. 2.—14 Sic Ms. Reg. F. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Sed *stricto ac recreato* Ed. Ven. *strictos arre creatus* Ms. Naz. et emendatum *strictus ac recreatus.* Sed *stricto sarre creatus* Ms. Voss. 1. *strictus serre creatus* Mss. Vin. *stricto sarre cruentus* Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. *stricto inde recreatus* Ms. Pal. 1. 2. *stricto inde ac recr.* Ms. Flor. Mall. *stricto ferro cruentus* Ms. Ryck. Ed. Gryph. *stricto ferro cruentat* Ms. Voss. 2. *ferro cruentus* Ms. Voss. 3. *strictus sed recreatus* Ms. Reg. Q, Ed. Lugd. *stricto recreatur* Ed. Blanc. *stricto ferro cruentat vulnere in tempus* Ed. Stad. Pont. Fab. *stricto ferro cruentat vulnere in tempore* Ed. Grut. Zeu. Vetst. Ceterum ab Ms. Fran. aberant verba: *strictus... tempus.*—15 *In tempore* Mss. Vin. Voss. 1. 2. Duisb. Reg. Q. *in timpore* Ms. Berol. Ed. pr. Grut. *interemtus* Ms. Voss. 3. Ab Ms. Mall. aberant.—16 *Pira* Ed. Lips. 2.—17 *īmissit* Ed. Lips. 1. 3.—18 *Superstiti* abest ab Ed. Med. Par. Vetst.—19 Ita Ms. Naz. Flor. Mall. Sed *etiamnunc* Ms. Fran. *etiam Cæsari non* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr. *etiam non* Mss. Vin. Pall. Voss. Regg. Ed. Stad. Grut. Lugd. Vetst. *etiam Cæsari* Edd. vett. ceteræ, ut Lips. 2. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. *eēt Cæsari* Ed. Lips. 1. 3.—20 Sic Ms. Flor. Berol. Duisb. Ed. pr. Grut. Freinsh. Sed *pacata erat o.* et *pacata erat fere o.* et *pacata fere erat o.* et *pacata fere omnis erat* Mss. Duk. ceteri. *pacata erat omnis* Ed. Gryph. Stad. Pont. *pac. fere erat omnis* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—21 *Quod* Ed. Lips. 2.—22 *Citerior* aberat a Ms. Berol. Duisb. Ed. pr. —23 *Occeanus* Ed. Lips. 1.—24 *īmunes* Ed. Lips. 1.—25 Sic Ms. Berol. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Sed *prior* Mss. reliqui, Ed. pr. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Vetst.—26 *Alterior* Ed.

NOTÆ

terculus 'Adduum' vocavit.

[f] *Rex*] Rex Parthorum.

[g] *Citerior alluebat Oceanus*] Oceanus Gallicus, sed qui et 'interior' dici posset.

[h] *Cantabri*] Hispaniæ Septemtrionalis populi.

[i] *Astures*] Hispaniæ populi supra Galliciam, e regione Cantabrum.

[j] *Pejor*] Male in aliis *prior*.

tatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque,[27] [k] et Curgionios,[28] [l] et Autrigonas,[29] [m] crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nuntiabantur,[30] non mandata expeditio, sed sumta est.[n] Ipse venit Segisamam:[31] [o] castra posuit: inde partito[32] exercitu totam in diem[33] amplexus[34] Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum, quasi indagine, debellabat.[35] [p] Nec ab Oceano quies, cum infesta[36] classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ[37] [q] præliatus est.[38] Hinc[39] fuga in eminentissimum Vinnium[40] [r] montem, quem[41] [s] maria[t] [§. 48.] [§. 49.]

Par.—27 *vacceosque* Ed. Par. Gryph.—28 *Curmogos* Ms. Naz. Berol. Duisb. Ed. pr. *Curinogos* Ms. Pal. 2. Ryck. Ed. Ven. *Curgonios* Mss. Regg. Voss. Flor. Ed. Med. Par. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Fab. Blanc. Vetst. Duk. 1. 2. *Turgonios* Ms. Mall. *Surgonios* Ms. Fran. *eurinogos* Ed. Lips. 1. 2. 3. *Gurgonios* Mss. Vin. *Curgonicos* Ed. Zeu.—29 *Auricomas* Ms. Ryck. Voss. 3. *Aurigonas* Mss. Duk. ceteri, Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd. Freinsh. Zeu.—30 *Nunciabatur* Ed. Lips. 1. 3. Par. Gryph.—31 Sic Ms. Duisb. Regg. Voss. 2. Ed. pr. Med. Par. Stad. Pont. Fab. Blanc. Amst. Duk. 1. 2. Sed *Segissamam* Ms. Naz. *Secusamam* Ms. Flor. Mall. *Sagisamam* Ms. Berol. *Sagisamā* Ed. Lips. 1. 3. *Segisaniam* Ms. Fran. Ed. Lips. 2. *Pagisamam* Ms. Voss. 1. *secus a man* Ms. Voss. 3. *Sagesamam* Ed. Grut. Lugd. Freinsh. Zeu. Vetst. *Sagesama* Ed. Gryph. *Sagesamā* Ed. Ven. In Ed. Blanc. est *ipse ad Segisamam castra posuit*, omisso τῷ *venit*.—32 *Perdito* Ms. Reg. Q, Fran. Voss. 1. 2. et lib. vet. Is. Vossii.—33 *In diem* aberant a Ms. Reg. Q. Sed *indiam* Ed. Par. 1. *inde jam* Ed. Stad. Pont. Zeu. *indidem* Ed. Blanc.—34 *Complexus* Ed. Stad. Pont.—35 *Debellat* Ms. Pal. 1. *debellavit* Ms. Reg. Q.—36 *Ab inf.* Ms. Ryck.—37 Sic Mss. Pall. Vin. Edd. vett. Sed *sub hostibus mœnibus Belgicæ* Ed. pr. *sub mœnibus Vellicæ* Ed. Stad. Pont. Zeu. Blanc.—38 *Pugnatum* Ms. Ryck. *pugnatum ĩ* Ms. Voss. 3.—39 *Hic* Ed. Med. Par.—40 *Junium* Ms. Ryck. *Medullium* Ms. Fran. et supra scriptum *Numium*. Sed *Vinium* Ed. Par. *Vindium* Ed. Stad. Pont.—41 Sic Mss. Pall. Sed *qua* Ms. Naz. Berol.

NOTÆ

[k] *Vaccæos*] Vide lib. II. cap. 7.

[l] *Curgionios*] Populos in Hispania Tarraconensi. Fortasse ab urbe Κουργόνιον, quam in illo tractu nominat Ptolemæus. Veteres libri habent *Curmogos*, forsan et corrupte pro *Turmodigos*.

[m] *Autrigonas*] Hispaniæ Tarraconensis populos. Hodie *Navarræ* regnum esse volunt.

[n] *Sed sumta est*] Ab Augusto scilicet. Anno Mundi 3924. ante Ch. Nat. 24. ab Ur. Cond. 727. Et post quinque annos ad finem perducta.

[o] *Segisamam*] Alii Vaccæorum, Cantabriæ alii, urbem faciunt. In Cantabria potius fuisse crediderim.

[p] *Debellabat*] Legendum *debellat*.

[q] *Sub mœnibus Belgicæ*] Nescio an in Hispania urbs reperiatur, quæ Belgica dicta sit. Libenter legerem, *sub mœnibus Belgidæ;* nam *Belgida* Celtiberorum urbs est.

[r] *Vinnium*] Montem Hispaniæ Tar-

prius Oceani,[42] quam arma Romana ascensura esse crediderant.[43] Tertio Aracillum[44] [u] oppidum magna vi repugnat. Captum tamen postremo fuit. Medulli montis obsidio[45] (quem perpetua quindecim millium[46] fossa comprehensum cinxit) undique simul adeunte Romano, postquam extrema barbari vident, certatim igne,[47] ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxeis[48] exprimitur,[f] præcepere[49] mortem: seque pars major a captivitate, quæ[50] videbatur,[v] vindicavere.[51] Hæc per Antistium,[52] [w] Furnium,[53] [x] Agrippam,[y] legatos,[54] hybernans in [§. 50.] [§. 51.]

[f] In *obsidione Medulli montis (quem fossa perpetua quindecim millium* passuum *clausum undique vallavit, Romano* milite *simul adeunte) postquam ultima vident barbari, certatim mortem occupavere, igne, ferro inter epulus, et veneno, quod ibi communiter ex taxis arboribus exprimitur.*

Duisb. Ed. Lips. 1. 3. Med. Par. Gryph. Zeu. *quia* Ed. pr. *q̄ muriu* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. *quo maria* Ed. Ald.—42 *Occeani* Ed. Lips. 1.—43 Sic Mss. Pall. et Duk. omnes. Sed *crediderat* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—44 Sic Mss. Regg. Toll. Pal. 1. Duisb. Fran. Ed. pr. Sed *Arachillum* Mss. Vin. *Aracilum* Ms. Ryck. *Arracilium* Ms. Voss. 1. 3. *Dracillum* Ms. Voss. 2. *Arracillum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 2. Ven. Gryph. Stad. Pont. Freinsh. Zeu. Lugd. Blanc.—45 *Captum tamen. Postrema fuit Medulli m. obs.* Ed. Junt. Pro Medulli, *Meduli* Ms. Ryck. *in Edulii m. obsidione* Ed. Stad. Pont. *in Medullii obsidione* Ed. Zeu. *in Edulii m. obsidio* Ed. Blanc.—46 *XV. miliū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—47 *Igni* Ed. Par.—48 Sic Mss. Vin. Pall. et Duk. omnes, Ed. pr. Sed *taxis* Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—49 *Præcipere* Ms. Naz. *percepere* Ms. Ryck. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *præripere* Mss. Vin. Voss. 1. 2. Fran. Ed. Stad. marg. *percipere* Ed. Ven.—50 *Quam* Mss. Regg. *qua* Ed. Blanc.—51 *Vindicaverunt* Mss. plerique, Ed. pr.—52 *Antestium* Mss. Vin. Fran.—53 *Firmum* Ms. Ryck. Mall. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. *Firmū* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. *Firmium* Ms. Berol. Voss. 3. Ed. pr. Gryph. *Furium* Ed. Stad. Pont.—54 *Legatos et Agrippam* Ms. Ryck. Mall. Duisb. Fran. Ed. pr. *legatum et Agrippam* Ms. Voss. 3. *legatos Agrippam* Ms. Berol. Flor. *et Agrippam legatos* Ed. Junt. Ald. Ven. *Agrippam,* omisso τῷ *legatos,* Ms. Reg. Q.

NOTÆ

raconensis: cujus pars ad Pyrenæos pertingere dicitur.

[s] *Quem*] In al. *qua.* Unde Salmas. fecit *quo.* Sic supra: 'In nives quo bellum non posset ascendere.'

[t] *Maria*] Poëtice pro aquis.

[u] *Aracillum*] Oppidum in Cantabria.

[v] *Quæ videbatur*] Videbatur, nec talis erat. Quis enim nisi barbarus Augusto servire 'captivitatem' vocet?

[w] *Antistium*] Caium Antistium vocat Vellei. lib. II. cap. 91.

[x] *Furnium*] Meminit Dio, lib. LIV.

[y] *Agrippam*] M. Vipsanium Agrippam.

Tarraconis[55] maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens[56] hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit:[57] hos sub corona[z] jure belli venumdedit.[58] Digna res lauro, digna curru[a] senatui visa est: sed jam[59] Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures[60] per idem tempus ingenti[61] agmine a montibus suis descenderant: nec temere[62] sumtus, ut barbaris,[b] impes:[63] [c] positis[64] castris apud Asturam[65] [d] flumen, trifariam diviso[66] agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parant.[67] Fuisset et[68] anceps, et cruentum, et utinam[69] mutua clade certamen,[e] tunc tam[70] fortibus, tam[71] subito, tam cum consilio venientibus, nisi Trigæcini[72] [f] prodidissent:[73] [§. 52. [§. 53. [§. 54. [§. 55.

Agrippā legatos Ed. Lips. 1. 3.—55 *Taraconis* Ed. Lips. 2. Med. Par. 1. *traconis* Ed. Par. 2. *Terraconis* Ed. Pont. *Tarratiōis* Ed. Lips. 1. 3.—56 *Pns̄* Ed. Lips. 1. 2. Ven. *præsagus* Ed. Zeu.—57 *Adstrinxit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—58 *Vendidit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—59 *Et jam* Mss. Pall. Ryck. Flor. Mall. Voss. 3. Fran. Ed. Stad. Lugd. Pont. *et*, omisso *jam*, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven.—60 *Austures* Ed. Lips. 1.—61 *ī genti* Ed. Lips. 1.—62 *Timuere* Ed. Lugd. *timere* Ms. Burdig.—63 *Sumpta...spes* Mss. Pall. et Lips. *sumptus...spes* Ms. Flor. *subtus...impares* Ed. Gryph. *nec tenuere suos ut barbari impares* Ed. Stad. Pont. Pro *impes*, etiam Ms. Mall. Berol. Voss. 1. 2 Duisb. Ed. pr. Sed *impares* Ms. Burdig. Ryck. Voss. 3. Regg. Ed. Lips. 2. Ber. Ald. Lugd. *impare* Ed. Sab. Par. *īpare* Ed. Med. *inspexit* Ms. Fran. *impetus* Ed. Lips. 1. Junt. Grut. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. Ab Ed. Ven. absunt verba *nec temere sum. ut b. impes.*—64 *Sed positis* Ms. Naz. Pall. Lips. Voss. 2. 3. Ed. Sab. Junt. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Amst. Duk. 1. 2. *et positis* Mss. et Edd. vett. reliqui, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Lugd.—65 Sic Ed. Ald. Gryph. Vin. Stad. Grut. Lugd. Zeu. Fab. Vetst. Sed *Scuram*, *Scurram*, *Scuriam* Mss. et Edd. vett. Duk. *Scuram* Mss. Vin. *scurā* Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ven. *Sturam* Ed. Med. Par.—66 *Indiviso* Ed. Lips. 1. 3. *in diviso* Ed. Par.—67 Sic Ms. Naz. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Freinsh. Sed *parabant* Mss. eeteri, Ed. pr. Stad. Grut. Lugd. Pont. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—68 Mss. Regg. Ryck. Flor. Mall. Duisb. Fran. Voss. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Med. Par. *et* omittunt.—69 *ūt* Ms. Ryck. *ultimum* Ed. Stad. Pont. Zeu.—70 *Tunc tamen* Ms. Naz. *tunc cum tam* Ms. Pal. 1. Flor. *cum tam* Ed. Ald.—71 *Etiā* Ed. Lips. 1. 2. 3. *etiam* Ed. Med. Par. Gryph. *ēt* Ed. Ven.—72 *Drigæcini*, *Drigecini*, *Drecini*, *Dridecini* Mss. Duk. *drigecini* Mss. Vin. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 1. Ven. *Dirigecini* Ed. Par. 2. *Brigæcini* Ed. Stad. Pont. *Trigecini* Ed. Gryph.—73 *Prodissēt* Ed. Lips. 1. 3. *prodissent*

NOTÆ

[z] *Sub corona*] Venales servi coronam gestabant.

[a] *Curru*] Triumpho.

[b] *Ut barbaris*] Hoc est, ut solent barbari, qui impetum pro virtute habent.

[c] *Impes* [*Impetus*] Ex veteribus libris antiquam vocem *impes* restituit Salmas.

[d] *Asturam*] Fluvium apud Astures.

[e] *Et utinam mutua clade certamen*] Legitur in aliis Edit. (*et ultimum mu-*

a quibus præmonitus Carisius,[g] cum exercitu adveniens oppressit[74] consilia: sic quoque tamen[75] non incruento certamine. [§. 56.] Reliquias fusi exercitus validissima[76] civitas Lancia[77] [h] excepit: ubi adeo[78] certatum[79] est, ut, cum[80] in captam urbem faces[81] poscerentur, ægre[82] dux impetrarit[83] veniam,[84] 'ut victoriæ Romanæ stans potius esset, quam incensa, monumentum.' [i] [§. 57.] Hic[85] finis[86] Augusto bellicorum certaminum fuit: idem[87] rebellandi finis Hispaniæ. [§. 58.] Certa mox fides, et æterna pax; cum ipsorum ingenio in pacis partes promtiore,[88] tum[89] consilio Cæsaris, qui fiduciam[90] montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare et incolere[91] jussit. [§. 59.] Ingentis esse consilii illud observari cœpit.[92] [j] [§. 60.] Natura[93] regionis circa se omnis aurifera,

Ed. Lips. 2. Med. Par.—74 *Advenit oppressi sed* Ms. Naz. *adv. oppressisset* Ed. Lips. 1. 3. Par. Gryph.—75 *Sic tn̄ quoque* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—76 *Validissimi* Ms. Naz. Duisb. Voss. 3. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—77 *Lancea* Ms. Voss. 1. Ed. pr. Lips. 2. 3. Ber. *lācea* Ed. Lips. 1. quo in libro paulo ante est *exertitus*.—78 Sic Mss. Duk. fere omnes, Ed. pr. Sed *ubi cum loci* Ms. Naz. *ubi tum loco* Ms. Flor. *ubi loci adeo* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ald. Ven. Gryph.—79 *Pugnatum* Mss. Regg. Ryck. Toll. Duisb. Fran. Voss. 1. 2. Ed. pr.—80 *Cum* abest ab Ed. Lips. 1. 3. Gryph.—81 *Fasces* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. 1. Ven. Gryph. *falces* Ed. Par. 2.—82 *Ægræ* Ed. Ven.—83 *Impetraverit* Ms. Pal. 2. Ryck. Fran. Ed. Junt. Stad. Pont. Zeu. Fab. Blanc. *impetravit* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Gryph. Grut. Lugd. Vetst.—84 *Veniam* aberat a Ms. Flor.—85 *His* Ed. Stad.—86 *Finis* abest ab Ed. Zeu.—87 *Id est* Ms. Mall. *i.* Ms. Fran.—88 *Promptior:* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par.—89 *Et cum cons.* Ms. Ryck. Duisb. Voss. 2. 3. Edd. Duk. Vett. etiam Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—90 *Fiduciā* Ed. Lips. 1.—91 *īcoler* Ed. Lips. 1.—92 Sic Ed. Gryph. Vin. Stad. Grut. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2. Sed *in gentis esse consilium illud observari caput consilio* Ms. Naz. Ed. pr. *ingentis esse consilii illud obs. caput consilio* Ms. Ryck. Reg. Q, Flor. *ingentis esse consilium illud obs. capit consilio* Mss. Regg. Fran. a manu prima: sed manus alia correxerat *cepit* Ms. Voss. 1. *ing. esse consilium illud obs. capitis consilio.* Ms. Voss. 2. 3. *ing. esse consilium illud obs. cœpit consilio.* Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. *ingentis esse consilium illud observari caput.* Ed. Junt Ald. Ven. *ingentis esse consilii illud*

NOTÆ

tua clade certamen); quæ lectio melior altera est.

[f] *Trigæcini*] Hispaniæ populi. Sed eorum incerta positio.

[g] *Carisius*] Meminit Dio, lib. LIV.

[h] *Lancia*] Hispaniæ urbs in Asturia.

[i] *'Ut victoriæ Romanæ stans potius esset, quam incensa, monumentum'*] Ex genio Rhetoricæ artis lego, *ut cle-*

miniique,[k] et chrysocollæ,[94] [l] et aliorum colorum ferax. Itaque[95] exerceri solum jussit.[m] Sic Astures et latentes[96] in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nosse cœperunt. Omnibus ad Occasum et Meri- [§. 61. diem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque duntaxat[97] intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Cyrum[98] [n] et Euphratem; illi[99] quoque reliqui,[o] qui immunes imperii erant, sentiebant[1] tamen magnitudinem, et victorem gentium populum Romanum[2] reverebantur.[3] Nam [§. 62.

obs. caput.—93 *Nā* Ed. Lips. 1.—94 *Croceo colore* Ms. Voss. 2. *ceruso colore* Ms. Voss. 3. *chrysocolæ* Ed. Par. *chrusocollæ* Mss. Vin.—95 *Igitur* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Pont.—96 *Ut lactantes* Ms. Voss. 1. *elactantes* Ms. Voss. 2. *ut latentes* Ms. Ryck. Berol. Duisb. Voss. 3. Edd. vett. præter Ald. *latentes*, omissa *et*, Ed. Ald. Gryph. Stad. Pont.—97 *Duntaxat* abest ab Ed. Lips. 2.—98 *Intra et Cyrum* Ms. Ryck. *intra Ecirum* Mss. Toll. *intra Etirum* Ms. Voss. 1. 2. *intra Ecyrum* Ms. Pal. 2. Naz. *intra Scirum* Ms. Pal. 1. *intra Eurum* Ms. Voss. 3. Fran. Duisb. Ed. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven. *intra Nilum* Ed. Ald. *intra Taurum* Mss. Regg. Ed. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. *intra Tigrim* Ed. pr.—99 *euphraten: nili* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. *Euphraten nisi* Ed. Par. 2. Ven. *Euphr. Nilum* Ed. Gryph. in quo libro post *τὸ reliqui* repetitur *τὸ quoque*.—1 *Senciebant* Ed. Lips. 2.—2 *Victoriam gentium Populi Romani* Mss. Dnk. plerique, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. (in qua est *P. R.*) Gryph. Stad. Pont.—3 *Rever-*

NOTÆ

mentiæ Romanæ stans potius esset, quam incensa, victoriæ monumentum. Hoc elegantiores homines legent, et, puto, probabunt. *Pater.*

j *Ingentis esse consilii illud observari cœpit*] Hæc verba nihil sunt quam mere barbara balbuties; neque isthæc a Floro. Alia conjicit Salmasius, sed quæ nemo unquam probaverit.

k *Aurifera, miniique*] Vide lib. XLIV. cap. 1. Justin. ubi fuse de Hispania: 'Nec summæ tantum terræ laudanda bona, verum et abstrusorum metallorum felices divitiæ....Minii certe nulla feracior terra. In hac cursus amnium....plerique etiam divites auro, quod in balucibus vehunt.' Et 3. 'Regio cum æris ac plumbi uberrima, tum et minio, (legendum *minii*,) quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditissima, adeo ut etiam aratro frequenter glebas aureas exscindant.'

l *Crysocollæ*] 'Crysocolla' est humor qui per venas auri fluit; eo aurum alligatur, agglutinatur: a Græco χρυσὸς, et κολλάω *agglutino.*

m *Exerceri solum jussit*] Nam prius non exercebatur, ut ex Justino certum est. Sed iis, si quando fulgure terra proscissa erat, quæ in his locis assidua res est, detectum aurum velut Dei munus colligere permittebatur.

n *Cyrum*] [*Taurum*] Armeniæ majoris montem ad Euphratem. Legit Salmas. *intra Cyrum et Euphratem.* Sed cur vulgata lectio rejiciatur, haud equidem video.

o *Illi quoque reliqui*] Legendum omnino, *illæ quoque reliquæ, quæ.* Nam

et Scythæ misere[4] legatos,[p] et Sarmatæ,[q] amicitiam[5] petentes. Seres[r] etiam,[6] habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis, et margaritis, elephantes[7] quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant,[s] quam quadriennio[8] impleverant: et[9] ipse hominum color[t] ab alio venire cœlo[10] fatebatur. Parthi [§. 63. quoque, quasi victoriæ pœniteret,[11] rapta clade Crassiana ultro signa[12] retulere.[13] [u] Sic ubique cuncta[14] atque [§. 64. continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Aususque[15] tandem Cæsar[16] Augustus, septingentesimo ab Urbe condita[17] anno,[v] Janum[18] Geminum claudere,[19] [w] bis

tebantur Ed. Par.—4 *Schyte miser̄* Ed. Lips. 1. 2. 3.—5 *Amiciciā* Ed. Lips. 1. —6 *Eī* Ed. Lips. 1. *eū* Ed. Lips. 2.—7 *Elephantos* Ms. Flor. Berol. Duisb. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Stad. Pont. Blanc.—8 *Quadrienniū*, omisso *quam*, Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph.—9 Sic Ms. Ryck. Sed *et tamen* Mss. reliqui, Edd. vett. omnes, ut Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Grut. Lugd. Pont. Freinsh. Zeu. Fab. Vetst. Duk. 1. 2.—10 *Ab a. v. cælo* Ed. pr. Sed *ab illo v. cælo* Ms. Pal. 2. Ryck. Fran. *ab alio v. sole* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. *eos ab al v. sole* Ed. Stad. Pont.—11 *Pertineret* Ed. Lips. 1. 3.—12 *Signa ultro* Mss. Regg. Ryck. Flor. Mall. Duisb. Fran. Ed. pr.—13 *Retiulere* Ed. Par. Ven. Zeu.—14 *Una* Ed. Blanc.—15 *Ansusque* Ed. Lips. 1.—16 *Caius* Ed. Med. Par. 1. Ven. Gryph. *Casus* Ed. Par. 2.—17 *Ab Urbe condita* aberant a Ms. Voss. 1.—18 *Junum* abest ab Ed. Lips. 1. 2. 3.—19 *Cluadē* Ed. Lips. 1. *claudere* Ed.

NOTÆ

de gentibus hic agitur.

[p] *Scythæ misere legatos*] Idem Sueton. 21. 'Qua virtutis moderationisque fama Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam.' Scythæ sunt qui ad ultimam Septemtrionis plagam versus Orientem degunt.

[q] *Sarmatæ*] Remotiores illos Sarmatas intellige, qui ultra Rham fluvium degunt.

[r] *Seres*] Ii sunt qui supra Sinarum regionem colunt.

[s] *Nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant*] Gallice diceres, *Ne faisoient rien sonner si haut que, &c.* Nam ea vis est verbi *imputare*. Sic apud Sueton. in Tib. cap. 53. 'Imputavit etiam quod non laqueo strangulatam in Gemonias abjecerit.' *Il lui faisoit sonner fort haut, lui vouloit faire passer pour une grande grace, de ce qu'il ne l'avoit pas fait étrangler, et jetter après dans les Gémonies.*

[t] *Et* [*tamen*] *ipse hominum color*] Ridiculum sensum hic efficit vox *tamen*, quæ delenda vere est.

[u] *Ultro signa retulere*] Aliter tamen Sueton. cap. 21. 'Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt, et signa militaria, quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt.'

[v] *Septingentesimo ab Urbe condita anno*] Qui potuerit Augustus Janum claudere anno septingentesimo ab U. C. non video, cum tunc Julius Cæsar

ante se clausum;[20] sub Numa rege,[x] et victa primum Carthagine.[21 y] Hinc conversus ad pacem, pronum in [§. 65. omnia mala, et in luxuriam[22] fluens sæculum[23] gravibus severisque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot [§. 66. facta[24] ingentia 'Dictator perpetuus,'[z] et 'Pater patriæ,'[a] dictus.[25] Tractatum etiam in Senatu, an, quia condidisset imperium,[b] 'Romulus' vocaretur:[c] sed sanctius et reverentius visum est nomen 'Augusti,'[d] ut scilicet[26] jam

Lips. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—20 *Ante reclusum* Mss. Vin. Regg. Voss. Fran. *ante se clausum* Ed. Lips. 1. 2. 3. Med. Par. Ven. Gryph. Stad. Lugd. Pont. Zeu.—21 *Cartagine* Ed. Lips. 2.—22 *Luxum* Ms. Voss. 3. *luxuriem* Ed. Blanc.—23 *Scl'm* Ed. Lips. 1.—24 *Fcā* Ed. Lips. 1.—25 *Dictus* aberat a Mss. Vin. Ryck. Reg. Q, Mall. Duisb. Fran. Ed. pr. Lips. 1. 2. 3. Ber. Sab. Med. Par. Junt. Ven.—26 *Scilicet* abest ab Ed. Lips.

NOTÆ

adhuc esset in vivis, et annos tantum novem natus ipse Cæsar Augustus. Videlicet hic annorum numerum secutus est Florus, quem initio proposuit. Nam a Romulo usque ad Cæsarem Augustum annos totidem, non amplius, interesse voluit. Locum ipsum vide. Ceterum primo ab Augusto Janus clausus fuit anno ab U. C. 723. post devictum Antonium. Secundo, ab U. C. 728. cum ex bello Cantabrico Romam redisset. Tertio, anno ab U. C. 743. post Dalmatas a Tiberio subactos.

[w] *Janum Geminum claudere*] Quod pacis et bona fide cessantium armorum fuit indicium. De Jano alibi dictum est.

Bis ante se clausum] Idem Sueton. cap. 22. 'Janum Quirinum, semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clausit.'

[x] *Sub Numa Rege*] A quo is mos claudendi Jani inventus est: is eum clausum tenuit per annos 43.

[y] *Et victa primum Carthagine*] Anno ab U. C. 519. Coss. T. Manlio Torquato et C. Attilio Bulbo. Vid. lib. II. cap. 3. 'Peracto Punico bello tunc primum post Numam clausa fuit porta Jani. Sed statim ac sine mora patuit.'

[z] '*Dictator perpetuus*'] Sed hunc honorem fortiter repulit, tribunicia potestate contentus, ut patet ex Annalibus.

[a] '*Pater Patriæ*'] Patris Patriæ cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt ei, ut habet Suet. Ovid. docet ei hoc cognomen Nonis Februariis datum fuisse: 'Sancte Pater Patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques.' Quomodo autem illi datum fuerit, fuse narrat Sueton. cap. 58.

[b] *Condidisset imperium*] Hoc est, ex integro restituisset, renovasset. Vid. lib. I. cap. 3

[c] '*Romulus' vocaretur*] Idem Sueton. cap. 7. 'Augusti cognomen assumsit Munacii Planci sententia, cum, quibusdam censentibus 'Romulum' appellari oportere, quasi et ipsum conditorem urbis, prævaluisset ut 'Augustus' potius vocaretur.'

tum,[27] dum colit terras, ipso nomine et titulo consecraretur.[28 e]

1. 2. 3.—27 *Tum* omittunt Ms. Voss. 1. Ed. Lips. 1. 2. 3.—28 *Consacraret* Ed. Lips. 1. In Ms. Reg. Q, post verbum hoc scriptum erat ab librario religioso *Amen*. Ed. Lips. 2. *Finis*. Ed. Par. *Romanæ Historiæ per L. Florum quam elegantissime in Compendium redactæ Finis.*

NOTÆ

[d] *Sed sanctius et reverentius visum nomen 'Augusti'*] Rationem reddit Sueton. cap. 7. 'Quod loca quoque religiosa, et in quibus augurato quid consecratur 'augusta' dicuntur. Ab auctu, vel ab avium gestu gustuve.' Et inde est quod subjungit Noster: 'ut ipso nomine et titulo' (Augusti, scilicet) 'consecraretur,' quippe quæ 'augusta' dicuntur ea religiosa, et Diis consecrata sunt.

[e] *Consecraretur*] Vide Notam superiorem.

EXCERPTIONES

CHRONOLOGICÆ

AD FLORUM,

Ita concinnatæ, ut prior cifra librum, altera caput, tertia versum, tibi ostendat.

AUCTORE JO. FREINSHEMIO.

A. Ch. N.		A. U. C.	
	Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo		
1230	Evander in Italiam venit 1, 1. 9.	480	Gedeon Israëlis judex moritur.
1221		471	Æetas Ponticis gentibus imperat 3, 5. 1.
1181		431	Troja capta.
1172	Æneas in Italiam venit 1, 1. 9. Lavinium conditur 1, 1. 4.	429	Agamemnon occiditur. Jeptha, Ebzan, Elon, Abdon, Israëlem judicant.
1149	Alba condita 1, 1. 4.	399	
882		132	Dido Carthaginem condit 2, 15. 17.
793	Amulius Numitorem regno pellit 1, 1. 4.	43	
776	Romulus nascitur 1, 1. 1.	26	Usias rex Judæ. Zacharias, Sallum, Menahem, reges Israëlis.
752	Amulium deturbat 1, 1. 5.	2	Ezechias rex nascitur. Micha Propheta.
750	Roma condita 1, 1. 7. cujus ita primus rex ROMULUS regnat per annos XXXVII.		
747	Raptus Sabinarum 1, 1. 10.	3	

A. Ch. N.		An. U.	
746	Spolia opima prima 1, 1. 11.	4	
743	Sabini, ex hostibus, Romæ cives fiunt 1, 1. 14.	7	Pekah, rex Israëlis, incurrit in Judæam.
			Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Veientes vincit 1, 1. 11.	29	Salmanassar expugnat Samariam.
713	Romulus moritur 1, 1. 16.	37	
712	NUMA POMPILIUS, secundus rex Romanorum, pacifice regnat per annos xliii. 1, 2.	38	Nahum Propheta.
			Ezechias, Manasses, reges Judæ.
669	TULLUS HOSTILIUS, tertius rex Romanorum, regnat per annos xxxii. 1, 3. 1.	81	
664	Pugna Tergeminorum 1, 3. 3.	86	
662	Alba diruta 1, 3. 9.	88	
644		106	Tarentus conditur 1, 18. 2.
			Ammon rex Judæ.
637	ANCUS MARCIUS, quartus rex Romanorum, regnat per annos xxiiii. 1, 4.	113	
624	Ostia condita 1, 4. 2.	126	
			Josias rex Judæ.
613	TARQUINIUS PRISCUS, quintus rex Romanorum, regnat per annos xxxviii. 1, 5.	137	Josias moritur: succedunt filii.
			Nebucadnezar Hierosolymam venit.
599	Tusci vincuntur 1, 5. 5.	151	Daniel interpretatur Nebucadnezaris somnium.
			Jeremias vaticinatur.
588		162	Galli in Italiam veniunt 1, 13. 5.
575	SERVIUS TULLIUS, sextus rex Romanorum, regnat per annos xliiii. 1, 6.	175	
			Ezechiel vaticinatur.
563	Census instituitur 1, 6. 3.	187	
			Jechonias olim rex Judæ carcere liberatur.
531	TARQUINIUS SUPERBUS, rex Romanorum ultimus, regnat per annos xxv. 1, 7. 1.	219	
			Cyrus Judæos restituit.
			Templum reficitur.
524	Suessa Pometia capitur 1, 7, 5.	226	
519		231	Septem Persæ regnum Magis eripiunt 3, 5. 1.
515	Gabii urbs capitur 1, 7. 7.	235	Darius rex Persarum.
			Haggæus et Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum 1, 7. 8.	236	Babylon opera Zopyri capitur.
506	Imperium regibus abrogatur, cum durasset annos ccxliiii. 1, 7. 11.	244	

A. Ch. N.		An. U.	
	Consulatus origo 1, 9. 1.		Bellum Ionicum geritur.
	Brutus filios securi percutit 1, 9. 5.		
	Porsena Romam obsidet 1, 10. 1.		
	Horatius, Mucius, Clœlia, clarent 1, 10. 3.		
	Brutus et Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt 1, 10. 8.		Pythagoras moritur.
493	Posthumius dictator Latinos vincit 1, 11. 2.	257	
491	Plebs secedit in Sacrum montem 1, 23. 1.	259	
490	Corioli capiuntur, unde Coriolanus 1, 11. 9.	260	
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienses 2, 8. 2.
488	Coriolanus exulat 1, 22. 3.	262	
482	Spurius Cassius interficitur ob affectatum regnum 1, 26. 4.	268	
481		269	Xerxes montem Athon perfodit 2, 8. 2.
476	Fabii privatum bellum cum Veientibus gerunt 1, 12. 1.	274	
470	Volcrone duce fracti cos. fasces 1, 22. 2.	280	
468	Appii exercitus non vult vincere 1, 22. 2.	282	
			Artaxerxes, rex Persarum.
			Esras Hierosolymam venit.
448	Decemviri creantur 1, 24. 1.	302	
446	Decemviratus tollitur 1, 24. 3.	304	Nehemias Hierosolymam venit.
			Herodotus historiam scribit.
425	Spolia opima secunda 1, 12. 9.	325	Thucydides historiam scribit.
410	P. Posthumius Albus trib. mil. consulari potestate lapidatur a militibus 1, 22. 2.	340	
			Bellum Siculum cum Atheniensibus.
			Dionysius major, Siciliæ tyrannus.
401	Veii obsessi 1, 12. 8.	349	
	Stipendia incipiunt *ibid.*		
399	Hyematur sub pellibus *ibid.*	351	Artaxerxes Mnemon, rex Persarum.
392	Falisci Camillo se dedunt 1, 12. 3.	358	
	Fidenæ conflagrant *ibid.*		
391	Veii capti, 1, 12. 9.	359	
			Plato philosophatur.
386	Camillus exulat 1, 22. 4.	364	
385	Roma CAPTA 1, 13. 14.	365	

A. Ch. N.		An. U.	
			Pax tota Græcia.
384	Camillus finitimos vincit 1, 13. 19.	366	
			Xenophon historiam scribit.
379	M. Manlius de saxo Tarpeio dejicitur 1, 26. 8.	371	
			Aristoteles nascitur.
362	C. Licinius Stolo senatui consortium consulatus extorquet 1, 26. 4.	388	
355	Galli vincuntur ad Anienem 1, 13. 20. inde Torquatus.	395	Philippus M. rex Macedoniæ.
343	Galli vincuntur in agro Pontino *ibid.* inde Corvini.	407	Templum Dianæ Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur.
			Dionysius Corinthi.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum 1, 16. 2. Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter L.	413	
334	Manlius filium contra imperium pugnantem occidit 1, 14. 2.	416	Alexander M. rex Macedoniæ.
332	Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus 1, 11. 10.	418	
			Darius, Persarum rex, interficitur.
			Hierosolyma capitur a Ptolemæo.
			Agathocles, Siciliæ tyrannus.
317	Clades Caudina 1, 16. 9.	433	
			Theophrastus philosophatur.
316	Papirius Samnitibus jugum reponit 1, 16. 12.	434	
307		443	Lysimachia condita 2, 8. 7.
305	Saltus Ciminius penetratus 1, 17. 4.	445	Demetrius Poliorcetes, rex Asiæ.
303	Decius Mus se devovet 1, 17. 7.	457	
			Demetrius Poliorcetes, rex Macedoniæ.
288	Curius Sabinos vincit 1, 15. 2. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, cum durasset annis L. 1, 16. 8.	462	
			Pyrrhus, rex Macedoniæ.
284	Plebs secedit in Janiculum 1, 25. 1.	466	
			Ptolemæus Philadelphus, rex Ægypti.
281	Dolabella Gallos vincit 1, 13. 21.	469	
			Regnum Tuscorum finitum.

A. Ch. N.		An. U.	
279	Bellum Tarentinum 1, 18.	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit 1, 18. 6.	472	Ptolemæus Ceraunus, rex Macedoniæ.
	Pugnat cum Romanis ad Heracleam 1, 18. 7.		
276	Iterum ad Asculum 1, 18. 9.	474	Galli in Asiam veniunt, unde Gallogræcia 2, 11. 3.
273	Postremo in Arusinis campis 1, 18. 11.	477	Aratus Phænomena scribit.
	Fabricius censor Rufinum notat 1, 18. 22.		Sacra Biblia translata per LXX. interpretes.
266	Picentes vincuntur 1, 19. 2.	484	
264	Sallentini vincuntur 1, 20. 1.	486	
263	Volsiniensium servi puniuntur 1, 21. 3.	487	
	Hoc modo Italia facta Romanorum 2, 1. 2.		
262	Romani in Siciliam navigant 2, 2. 5.	488	Antigonus, rex Macedoniæ, Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zeno Stoicus moritur.
	Unde natum bellum Punicum primum, quod duravit annis circiter XXIV.		
258	C. Duillius Nepos cos. Pœnos navali prælio superat 2, 2. 7.	492	Antiochus Theos, rex Syriæ.
	Cn. Cornelius Scipio Asina cos. capitur a Pœnis 2, 2. 11.		
257	L. Cornelius Scipio cos. in Sardinia et Corsica Pœnos vincit 2, 2. 15.	493	Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus cos. in Sicilia Pœnos vincit 2, 2. 12.	494	
254	M. Atilius Regulus cos. bellum in Africam transfert 2, 2. 17.	496	
253	Xanthippus Regulum vincit 2, 2. 23.	497	Antigonus Athenas capit.
248	L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit 2, 2. 27.	502	Aratus Sicyonius, dux Achæorum.
	Regulus pacem cum Pœnis dissuadet 2, 2. 24.		
247	P. Claudius Pulcher cos. classem amittit 2, 2. 29.	503	Ptolemæus Euergetes, rex Ægypti.
243	M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cædit 2, 2. 30.	507	
239	C. Lutatius Catulus cos. primo bello Punico finem imponit 2, 2. 33. Duravit autem annis XXIV.	511	Attalus Pergamenum regnum constituit.
			Arsaces Parthorum regnum constituit.
235	Q. Fulvius Flaccus cos. Ligures vincit 2, 3. 5.	515	

A. Ch. N.		An. U.	
			Annibal patri jurat ad aram se hostem pop. Rom. futurum 2, 6. 2.
233	Janus clausus 2, 3. 1.	517	
232	Ligures Romanis bellum faciunt 2, 3. 2.	518	
228	Teutana legationem Rom. violat 2, 5. 3.	522	
227	Illyrii vincuntur 2, 5. 4.	523	Demetrius, rex Macedoniæ, Philippi pater, moritur.
226		524	Carthago Hispana conditur, de qua 2, 6. 39.
225	Saguntus fœdere Romanorum et Pœnorum in libertatem excipitur 2, 6. 4.	525	
223	L. Æmilius Pappus cos. Gallos vincit 2, 4. 3.	527	Seleucus et Antiochus fratres, Syriæ reges, moriuntur.
221	C. Flaminius Nepos cos. Gallos vincit 2, 4. 4.	529	Antigonus Tutor, Macedoniæ rex, Spartam occupat.
220	M. Claudius Marcellus cos. de Viridomaro Gallo opima refert 2, 4. 5.	530	Philippus, rex Macedoniæ penultimus.
217	Saguntus deleta 2, 6. 6.	533	Philippus cum Ætolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolemæo.
	Romani, legatione Carthaginem missa, dedi postulant Annibalem 2, 6. 7.		Philippus Peloponnesum occupat.
216	Annibal Alpes transit 2, 6. 9. Unde bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter XVI.	534	Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.
			Carthaginiensium classis ad recuperandam Siciliam missa vincitur.
	Cn. Scipio in Hispaniam mittitur 2, 6. 36. 2, 17. 6.		Hiero, rex Syracusanus, Romanos juvat.
	P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat 2, 6. 10.		
215	Annibal Sempronium vincit 2, 6. 12.	535	Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginiensium capit, et Mandonium Hispaniæ regulum vincit.
	Et C. Flaminium Nepotem cos. II. 2, 6. 13.		Antiochus vincitur a Ptolemæo.
	P. Scipio procos. in Hispaniam venit 2, 6. 36. 2, 17. 6.		Philippus urbes aliquot Pæonum occupat, et cum Illyriis bellum gerit.
	Q. Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat 2, 6. 27.		
214	Clades Cannensis 2, 6. 15.	536	Antiochus Achæum bello persequitur.

A. Ch. N.		An. U.	
	Annibal Capuam occupat 2, 6. 21.		Asdrubal in Hispania Carpesios vincit.
	Ad Nolam vincitur a Marcello 2, 6. 29.		Prusias, rex Bithyniæ, Gallos cædit.
213	Iterum.	537	Antiochus Achæum Sardibus obsidet.
	Sardi vincuntur a T. Manlio, ut alii, sive, ut Noster, a Graccho 2, 6. 35.		Hiero, rex Siciliæ, moritur.
	Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem 2, 7. 4.		Hieronymus, rex Siciliæ, cum Carthaginiensibus fœdus init.
	Scipiones Asdrubalem vincunt 2, 17. 7.		
212	Tib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucania cædit 2, 6. 30.	538	Hieronymus, rex Siciliæ, interficitur. Saguntus restituitur.
	Marcellus Annibalem ad Nolam tertio vincit 2, 6. 29.		Philippus Aratum veneno tollit.
	Marcellus in Siciliam mittitur 2, 6. 33.		Achæus occiditur ab Antiocho.
210	Syracusæ captæ 2, 6. 33.	540	Annibal Tarentum occupat. Centenium et Fulvium vincit.
	Scipiones cæsi 2, 6. 36.		
209	Annibal cum exercitu Romam contendit 2, 6. 42.	541	Antiochus Ptolemæi præfectos ex Syria pellit.
	Capua recipitur *ibid.*		Valerius Lævinus contra Philippum res gerit 2, 7. 6.
	P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur 2, 6. 37.		
208	Ærario deficiente privati opes suas reip. conferunt 2, 6. 24.	542	Lævinus cos. Siciliam provinciam facit.
			Scipio Carthaginem novam una die expugnat 2, 6. 39. 2, 17. 7.
207	Fabius Tarentum recipit 2, 6. 42.	543	Philippus cum Romanis varia fortuna bellum gerit.
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit 2, 2. 8.	544	Marcellus cos. insidiis Annibalis interficitur.
			Philopœmen Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum occidit.
205	Asdrubal occiditur 2, 6. 49.	545	Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.
202	Scipio in Africam trajicit 2, 6. 55.	548	Ptolemæus Epiphanes rex Ægypti.
			Scipio Syphacis castra incendit.
200	Annibal Italia decedit 2, 6. 56.	550	Vermina Syphacis filius vincitur.

A. Ch. N.

Vincitur a Scipione 2, 6. 61. et ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter XVI.

199 Scipio vocatur Africanus 2, 6. 11 et 37.

Athenienses a Romanis auxilium petunt adversus Philippum 2, 7. 4.

198 Philippus in sepulcra et templa Atheniensium sævit *ibid.*

196 T. Quintius Flaminius cos. Aoum penetrat 2, 7. 10.

195 Philippus vincitur ad Cynocephalas 2, 7. 11.

194 Quintius Bœotos compescit 2, 7. 12.

193 M. Porcius Cato Celtiberos vincit 2, 17. 9.

Quintius Nabin vincit 2, 7. 12.

190 Antiochus in Græciam trajicit 2, 8. 8.

189 Man. Acilius Glabrio cos. Antiochum pellit 2, 8. 12.

188 Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit 2, 8. 12.

187 M. Fulvius Nobilior cos. Ambraciam obsidet 2, 9. 2.

185 Cn. Manlio negatur triumphus 2, 11. 2.

179 Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit 2, 12. 4.

178 A. Posthumius Albinus cos. Ligures exarmat 2, 3. 5.

177 Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit 2, 17. 9.

176 M. Manlius Vulso cos. castris exuitur ab Istris 2, 10. 2.

175 C. Claudius Pulcher cos. rem gerit contra Istros 2, 10. 4.

168 Africani filius Africanum minorem adoptat 2, 15. 12.

An. U.

Carthaginienses pacem petunt, et impetrant a Scipione.

551 Philippus navali prælio vincitur ab Attalo et Rhodiis 2, 7. 8.

552 Plautus poëta moritur.

554 Cato prætor sortitus provinciam Sardiniam, ab Ennio ibidem Græcis literis instituitur.

555 Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.

556 Antiochus Lysimachiam instaurat.

557 Annibal ad Antiochum venit 2, 8. 5.

Græcorum libertas in Nemeis proclamatur 2, 7. 14.

560 Philopœmen cum Nabide bellum gerit.

561 P. Cornelius Scipio Nasica cos. Boios vincit.

562 Antiochus vincitur a Scipione 2, 8. 14.

563 Cn. Manlius Vulso cos. Gallogræcos vincit 2, 11.

Bononia colonia deducta.

565 Africanus accusatur Romæ.

Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.

571 Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.

572 Ptolemæus Epiphanes moritur. Succedit Ptolemæus Philometor.

573 Philippus, rex Macedoniæ, moritur. Succedit Perses.

574 Vestæ ignis extinctus.

575 Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.

582 Salondicus, belli Hispanici concitor, opprimitur 2, 17. 13.

A. Ch. N.		An. U.	
			Antiochus Ægypto inhiat.
167	Q. Marcius Philippus cos. II. Macedoniam irrumpit 2, 12. 5.	583	Ennius poëta moritur.
			Antiochus Alexandriam obsidet.
166	Anicius prætor Gentium vincit 2, 13.	584	Popilius legatus ad Antiochum.
	L. Æmilius Paulus cos. II. Persen vincit 2, 12. 7.		Antiochus Hierosolymam occupat.
			Polybius in Italiam venit.
164	L. Æmilius Persen in triumpho ducit 2, 12. 12.	586	Judas Maccabæus legem defendit.
			Antiochus moritur. Succedit Antiochus, ejus filius, tutore Lysia.
157	M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat 2, 3. 5.	593	Terentius poëta moritur.
			Judas Maccabæus interficitur. Succedit Jonathas.
154	C. Marcius Figulus cos. II. Dalmatas vincit 4, 12. 11.	596	Jonathas et Simeon Amaræos per insidias cædunt.
			Jonathas pacem facit cum Bacchide.
150	Carthaginienses exercitum contra fœdus comparant 2. 15. 3.	600	Demetrius occiditur. Succedit victor Alexander.
			Andriscus Pseudo-philippus captus Romam deducitur.
149	L. Licinius Lucullus cos. in Hispania res gerit 2, 17. 11.	601	P. Cornelius Scipio Æmilianus singulari certamine hostem superat 2, 17. 11.
147	Bellum Punicum tertium incipit 2, 15.	603	Andriscus, custodiam elapsus, occupat Macedoniam.
	Carthago obsidetur 2, 15. 11.		Cato Censorius moritur.
146	Q. Cæcilius Metellus Andriscum vincit 2, 14. 5.	604	Prusias, Bithyniæ rex, a filio Nicomede interficitur.
			Masinissa moritur.
145	Scipio, contra leges cos. factus, obsidionem Carthaginis urget 2, 15. 12.	605	Critolaus legatos Romanorum violat 2, 16. 2.
144	Metellus Achæos vincit 2, 16. 3.	606	Metellus appellatur Macedonicus 2, 17. 10.
	Triumphat de Andrisco 2, 14. 5.		Viriatus in Lusitania duces Romanos cædit 2, 17. 15.
	Carthago diruitur 2, 15. 16.		Alexander, Syriæ rex, interficitur. Succedit ei Demetrius.
	Corinthus diruitur 2, 16. 5.		Ptolemæus Philometor moritur ex vulnere. Succedit Ptolemæus Physcon.
143	Q. Fabius Maximus Æmilianus cos. contra Viriatum mittitur 2, 17. 17.	607	Jonathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos.

A. Ch. N.		An. U.	
			Tryphon Demetrium pellit. Jonathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init.
141	Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit 2, 17. 10.	609	Simon arcem Sionis capit.
139	Q. Pompeius Rufus cos. turpe fœdus cum Numantinis icit 2, 18. 4.	611	Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.
138	Viriatus a suis interficitur 2, 17. 17.	612	Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.
136	Dec. Junius Brutus cos. in Hispania res gerit 2, 17. 12.	614	Tryphon interficitur.
135	C. Hostilius Mancinus cos. fœdus cum Numantinis icit 2, 18. 6.	615	Joannes Hyrcanus, Simonis filius, Cendebeum vincit. Brutus Gallæcos vincit 2, 17. 12.
133	Eunus Servile bellum concitat 3, 19. 4. Hypsæus prætor a servis vincitur 3, 19. 7.	617	Simon, Ethnarches Judæorum, occiditur. Antiochus Hierosolymam obsidet.
132	P. Cornelius Scipio Africanus, cos. II. contra Numantinos mittitur 2, 18. 8.	618	C. Fulvius Flaccus cos. contra servos in Siciliam mittitur.
131	Tib. Sempronius Gracchus leges seditiosas promulgat 3, 14.	619	L. Calpurnius Piso Frugi servos vincit.
130	Numantia diruitur 2, 18. 14. M. Perperna prætor ovans de servis Urbem ingreditur 3, 19. 8.	620	P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis 2, 18. 17.
129	Aristonicus Asiam occupat 2, 20. 4. P. Licinius Crassus Mucianus cos. ab Aristonico capitur 2, 20. 5. M. Perperna cos. Aristonicum vincit capitque 2, 20. 6.	621	Census actus Romæ: censa civium Romanorum 313823, præter pupillos et viduas. Antiochus Sedetes occiditur.
127	Man. Aquilius cos. reliquias Asiatici belli conficit 2, 20. 7.	623	Ptolemæus sorori filium, quem ex ea sustulerat, membratim concisum mittit. Alexander Zebina Syriæ regnum invadit.
123	Massilienses queruntur de Salyis 3, 2. 3. M. Fulvius Flaccus cos. contra Salyos proficiscitur 2, 3. 5.	627	Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat. Alexander Zebina interficitur. Polybius moritur.

A. Ch. N.		An. U.	
121	C. Gracchus seditiosas leges fert 3, 15. Q. Cæcilius Metellus cos. adversus Baleares mittitur 3, 8.	629	Aquæ Sextiæ, quarum mentio 3, 3. 7. conditæ. Carthago colonia deducta.
119	Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vicit 3, 2. 4.	631	C. Gracchus interficitur 3, 15. 5.
118	Q. Fabius Maximus Æmilianus procos. Bituitum vincit 3, 2. 5.	632	Antiochus Cyzicenus fratri de regno controversiam movet. Ptolemæus Physcon moritur.
113	Jugurtha fratribus insidias struit 3, 1. 3.	637	M. Æmilius Scaurus cos. Ligures vincit.
112	C. Porcius Cato cos. vincitur a Scordiscis 3, 4. 4.	638	Antiochus Cyzicenus a fratre Grypho vincitur.
111	Didius Thraces vincit 3, 4. 5.	639	Cimbri vagantur 3, 3. 1.
110	Jugurtha fratrem Adherbalem necat 3, 1. 5. M. Livius Drusus cos. Scordiscos vincit 3, 4. 5.	640	Antiochus Cyzicenus exercitu reparato Gryphum vincit.
109	L. Calpurnius Bestia cos. contra Jugurtham mittitur 3, 1. 7.	641	Magna pars Urbis conflagrat, una cum æde Magnæ Matris.
108	Jugurtha Romam venit 3, 1. 8. A. Posthumii Albini exercitus corrumpitur a Jugurtha 3, 1. 9.	642	M. Minucius cos. in Thracia res gerit 3, 4. 5. Samaria exscinditur a Joanne Hyrcano.
107	Q. Cæcilius Metellus cos. contra Jurgurtham proficiscitur 3, 1. 10.	643	M. Junius Silanus cos. vincitur a Cimbris 3, 3. 4.
106	Metellus Thalam capit 3, 1. 11.	644	
105	C. Marius cos. Capsam capit 3, 1. 14. Jugurtham et Bocchum reges vincit 3, 1. 15.	645	Metellus triumphat ex Numidia, et appellatur Numidicus.
			L. Cassius Longinus cos. vincitur et occiditur a Cimbris. Pompeius Magnus nascitur.
103	Bocchus Jugurtham Syllæ tradit 3, 1. 17. Marius Jugurtham in triumpho ducit 3, 1. 17.	647	Cn. Manlius cos. et Q. Servilius Cæpio procos. vincuntur a Cimbris 3, 3. 4. Joannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.
102	C. Marius cos. II. adversus Cimbros movet 3, 3. 5.	648	Aristobulus Judæorum rex moritur. Succedit Alexander.
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur a servis 3, 19. 11.	649	C. Lucilius, Satyrarum scriptor, moritur.

A. Ch. N.		An. U.	
100	C. Marius cos. IIII. Teutonos cædit 3, 3. 7.	650	Archias poëta Romam venit.
99	Man. Aquilius cos. cum servis debellat 3, 19. 11.		
	C. Marius cos. V. Cimbros cædit 3, 3. 14.		
98	C. Marius cos. VI. Saturninum fovet 3, 16. 2.	652	Saturninus occiditur 3, 16. 7.
			C. Julius Cæsar nascitur.
	Metellus Numidicus exulat 3, 16. 2.		Ptolemæus Lathurus a matre regno pellitur.
			Alexandrum Judæum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum 3, 17. 3.	658	Antiochus, Cyziceni filius, Seleucum regno Syriæ exuit.
			Antiochus, Seleuci frater, occiditur.
90	M. Livius Drusus leges fert 3, 17.	660	Alexander, rex Judæorum, VI. m. eorundem occidit.
89	Interficitur 3, 17. 9.	661	Alexander, rex Judæorum, L m. eorundem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur 3, 18.	662	Alexander, rex Ægypti, matrem occidit.
	P. Rutilius Lupus cos. vincitur ab Italis 3, 18. 12.		Alexander, rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus premitur.
87	L. Sylla vincit Samnites 3, 18. 14.	663	Demetrius Eucærus capitur a Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur 3, 21.	664	Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occiduntur 3, 5. 7.
85	L. Cornelius Cinna cos. Urbe pellitur 3, 21. 9.	665	C. Marius cos. VII. moritur 3, 21. 17.
	Marius et socii Urbem occupant 3, 21. 13.		Cicero Moloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit 3, 5. 11.	666	Athenæ captæ 3, 5. 10.
			C. Sallustius Crispus, Historiæ Romanæ princeps, nascitur.
81	Sylla redit in Italiam contra Marianos 3, 5. 11. 3, 21. 18.	669	Templum Delphicum incenditur a Thracibus.
			Capitolium conflagrat.
80	C. Marius, Marii filius, cos. opprimitur 3, 21. 23.	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat.
	Pontius Telesinus opprimitur. *ibid.*		Sylla Tribunorum potestatem minuit.
			Ptolemæus Lathurus moritur. Succedit Ptolemæus Auletes.
77	Ap. Claudius Pulcer cos. in Thracia res gerit 3, 4. 6.	673	Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus.

A. Ch. N.		An. U.	
	P. Servilius Vatia cos. Isauros vincit 3, 6. 4.		Sylla sponte dictaturam deponit.
76	M. Æmilius Lepidus cos. civile bellum movet 3, 23.	674	Alexander, rex Judæorum, moritur. Succedit uxor Alexandra.
75	Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur 3, 22. 5.	675	Cicero e Græcia Romam redit.
74	C. Scribonius Curio cos. in Thracia res gerit 3, 4. 6.	676	Capitolium restituitur.
			Cicero quæsturam petit.
			Nicomedes, Bithyniæ rex, moritur, hærede relicto pop. Rom.
72	M. Antonius vincitur a Cretensibus 3, 7. 3.	678	Sertorius cum Mithridate fœdus init 3, 22. 4.
71	C. Licinius Lucullus Mithridatem vincit ad Cyzicum 3, 5. 16.	679	Ariovistus, Germanorum rex, in Galliam transit.
	Spartacus cum gladiatoribus bellum pop. Romano facit 3, 20.		Pompeius prospere res gerit contra Sertorium 3, 22.
70	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus cos. vincitur a Spartaco 3, 20. 10.	680	Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.
69	Sertorius interficitur a suis 3, 22. 9.	681	Mithridates in Armeniam fugit.
	C. Cassius Varus procos. vincitur a Spartaco 3, 20. 10.		Virgilius nascitur.
			Alexandra, Judæorum regina, moritur : filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.
66	Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur 3, 7. 4.	684	Lucullus Nisibin capit.
			Triarius Mithridatem vincit.
65	Pompeio bellum Piraticum decernitur 3, 6. 7.	685	Mithridates Triarium ingenti clade afficit.
			Cicero præturam petit.
64	Pompeius contra Mithridatem proficiscitur 3, 5. 21.	686	Pompeius Mithridatem nocturno prælio vincit 3, 5. 23.
	M. Terentius Varro triumphat de Thracibus 3, 4. 6.		Lucullus ob magnificentiam et luxuriam Xerxes togatus appellatur.
63	Pompeius in Iberos, Albanos, &c. movet 3, 5. 28.	687	Hyrcanus Aristobulum fratrem obsidet Hierosolymis.
62	Proficiscitur in Syriam 3, 5. 29.	688	Cicero consulatum petit.
61	Pompeius Hierosolymitanum templum intrat 3, 5. 30.	689	Mithridates moritur 3, 5. 26.
	Catilinæ conjuratio discutitur 4, 1.		Augustus Cæsar nascitur.
			Julius Cæsar fit Pontifex Maximus.
			Lucullus triumphat.

A. Ch. N.		An. U.	
60	Metellus Creticus appellatur 3, 7. 6.	690	P. Clodius uxorem Cæsaris violat.
			Helvetii de invadenda Gallia deliberant 3, 10. 2.
57	Julia, Cæsaris filia, Pompeio nubit 4, 2. 13.	693	Messala Corvinus orator nascitur.
			Titus Livius nascitur.
56	Cæsar Helvetios et Ariovistum vincit 3, 10. 2 et 11.	694	Cicero exulat.
			Clodius Pompeium insidiis petit.
55	Item Belgas 3, 10. 4.	695	Cicero redit.
54	Et Venetos 3, 10. 5.	696	Orationem habet pro Sextio, &c.
53	Rhenum transit 3, 10. 14.	697	Gabinius Ptolemæum regno pulsum restituit.
	In Britanniam trajicit 3, 10. 16.		Alexander, Aristobuli filius, Judæam subigere tentat frustra.
52	M. Crassus in Parthos movet 3, 11. 3.	698	Gabinius Nabathæos vincit.
	Cæsar iterum in Britanniam trajicit 3, 10. 18.		Romam reversus accusatur, primum a Cicerone, mox defenditur: damnatur tamen.
51	M. Crassus interficitur 3, 11. 9.	699	Cassius superstites cladis Crassianæ in Syria colligit 3, 11. 11.
	Julia Pompeii conjux moritur 4, 2. 13.		Labienus, Cæsaris legatus, Treviros vincit.
	Cæsar ponte facto Rhenum penetrat 3, 10. 15.		
			Cicero creatur Augur.
			Clodius occiditur a Milone.
50	Cæsar media hyeme in Galliam redit 3, 10. 22.	700	Lucretius poëta per furorem manus sibi infert.
	Cæsari conceditur absenti petere consulatum 4, 2. 16.		Cicero libros scribit de finibus.
49	Cæsar consulatum more majorum petere jubetur. *ibid.*	701	Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.
			Censa civium capita 320000.
47	Cæsar Brundisii Pompeium obsidet 4, 2. 19.	703	Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare 4, 2. 22.
			Occiditur in Africa 4, 2. 34.
46	Cæsar Pompeium vincit 4, 2. 48.	704	M. Cælius et Milo occiduntur.
45	Et Ægyptios 4, 2. 60.	705	Cicero Cæsari obviam progreditur.
44	Item Jubam regem et Scipionem 4, 2. 65.	706	Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello et Q. Ligario.
	Cæsar triumphat 4, 2. 88.		

A. Ch. N.		An. U.	
	Creatur dictator perpetuus 4, 2. 91.		Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.
43	Cæsar ad Mundam Pompeii liberos vincit 4, 2. 78.	707	C. Caninius in paucas horas cos. fit.
42	Interficitur 4, 2. 95.	708	Octavius Romam venit.
	Amnestia decernitur 4, 7. 3.		Sex. Pompeius bona paterna repetit 4, 3. 3.
41	Brutus et Cassius in provincias suas abeunt 4, 7. 4.	709	C. Trebonius, unus ex percussoribus Cæsaris, a Dolabella interficitur.
	Cæsar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinæ repellit 4, 4. 5.		Cassius Judæam spoliat.
			Ovidius nascitur.
			Antipater, Herodis pater, interficitur.
	Triumviratus Cæsaris, Antonii, et Lepidi 4, 6.		
	Cicero occiditur 4, 6. 5.		
40	Cassius et Brutus pereunt 4, 7. 13. et 14.	710	Sextus Pompeius Siciliam occupat 4, 8. 1.
39	L. Antonius cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ 4, 5. 4.	711	Pacorus Hierosolymam occupat.
			Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad pontificatum.
36	Ventidius Pacorum occidit 4, 9. 6.	714	Asinius Pollio Dalmatas vincit 4, 12. 11.
	Bellum cum Sex. Pompeio exoritur 4, 8.		Augustus Liviam ducit.
			Herodes Hierosolymam capit.
			M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit.
34	Pompeius Sicilia pellitur 4, 8. 4.	716	Lepidus triumvir ab Augusto omni potentia exuitur.
	Antonius rem male gerit in Parthis 4, 10. 3.		Hyrcanus, qui hactenus apud Parthos commoratus erat, ad Herodem venit.
33	Sex. Pompeius occiditur 4, 8. 5.	717	Pannonii vincuntur 4, 12. 8.
32	Octavius vulneratur in Illyriis 4, 12. 7.	718	Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, dolo irretitum capit.
			Sallustius moritur.
30	Bellum civile inter Cæsarem et Antonium 4, 11.	720	Herodes cum Arabibus bellum gerit.
			Atticus, amicus Ciceronis, moritur.
29	Pugna Actiaca 4, 11. 6.	721	Agrippa Bogudem, Mauritaniæ regem, occidit.
28	Antonius et Cleopatra se perimunt 4, 11. 9. et 11.	722	Catullus poëta moritur.

A. Ch. N.		An. U.	
			Ægyptus provincia facta per Equites Rom. administratur.
27	M. Crassus Mysos vincit 4, 12. 14.	723	Augustus triumphat.
			Senatum purgat.
25	Octavius appellatur Augustus 4, 12. 66.	725	Herodes Mariamnem, conjugem suam, occidit.
24	Augustus Cantabros bello petit 4, 12. 48.	726	Cornelius Gallus poëta, præses Ægypti, mortem sibi consciscit.
	His post quinquennium perdomitis, tota denique pacatur Hispania, cum in ea dimicatum esset Romanis per annos cc. circiter, 2, 17. 5.		Herodes Alexandram socrum interficit.
23	C. Antistius Cantabros vincit 4, 12. 51.	727	Terentius Varro Salassos vincit.
	Templum Jani clauditur 4, 12. 64.		M. Vinicius Germanos superat.
20	Cantabri semet ipsos perimunt 4, 12. 50.	730	Pantheon ab Agrippa ædificatur.
			Virgilius moritur.
17	Indorum legatio ad Augustum venit 4, 12. 62.	733	Herodes templum instaurat.
	Parthi signa reddunt 4, 12. 63.		Augustus Caium et Lucium nepotes adoptat.
			Horatius Carmen Sæculare scribit.
13	Drusus Rhætos vincit 4, 12. 4.	737	Cyzicenis libertas redditur.
			Drusus Frisios subigit.
9	L. Piso Thracas vincit 4, 12. 17.	741	Drusus, Rheno et Lupia transmissis, ad Visurgim usque procedit.
8	Drusus Cattos et Sicambros superat 4, 12. 24.	742	Claudius imperator nascitur.
			Tiberius Juliam, Augusti filiam, uxorem ducit.
7	Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur 4, 12. 28.	743	Tiberius Dalmatas et Pannonias subigit.
			Herodes filios suos interficit.
		750	Jesus Christus nascitur. Herodes moritur.
An. Ch.			
2	C. Julius Cæsar cos. vulneratur in Armenia 4, 12. 44.	752	Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.
3	Lucius Cæsar moritur 4, 12. 42.	753	Asconius Pædianus floret.
	C. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit 4, 12. 40.		Athenodorus, philosophus Stoicus, floret.
			Tiberius in Germania res gerit.
10	Quintilius Varus occiditur a Germanis 4, 12. 31.	760	Pannonii rebellant ducibus Batonibus.

Atque hæc Chronologica ex accuratissimis temporum et annalium scriptoribus adjecimus, ut essent unde quæ prius, quæve posterius eorum, quæ ab hoc auctore memorantur, gesta sint, citra laborem cognosceres. Addidimus autem ex alienis quoque historiis, sacris præcipue, notissima quæque, ut ad aliquod instar synchronismi memoria certius confirmaretur. Ea quidem quæ eodem tempore evenerunt, statim e numerorum suorum regione; alia inter id spatium, quo gesta sunt, annorum numero non accurate signato. Tempora autem ipsa, ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe condita, retulimus : qui tamen aliquot fere mensibus discrepant, quin et ipse conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, in hoc proposito, quo rerum apices non exquirimus, impedimentum afferent. Sicut nec istud, quod æra Christiana non plane respondet receptæ consuetudini.

LUCIUS AMPELIUS

EX BIBLIOTHECA

CL. SALMASII.

CUM NOTIS DUKERI.

TYPOGRAPHUS

BENIGNO LECTORI.

"Cum in eo strenue laboremus semper, ut aut Editionem reliquis castiorem adornemus, aut nova quædam addamus, quibus et existimationi nostræ et Auctori recte consulatur, consuetæ in bonos Scriptores curæ nostræ ne nunc quidem defuimus. Quo enim auctior et ornatior fieret hæc, quam nunc publicamus, Editio Flori, Lucium Ampelium adjecimus; Auctorem, ob res, quas tractat, varias, vulgoque vix cognitas, non contemnendum: eoque magis commendandum, quod ex Bibliotheca Nobilissimi Cl. Salmasii, Viri, dum viveret, Incomparabilis, in lucem proferatur. Propter affinitatem vero argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, et propter styli concinnitatem, rerumque adeo plurimarum, quas aliunde non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus, qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam usurparet. Sed de hoc Auctore judicium Clarissimi Viri Salmasii, ita disserentis, audiamus:

'Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis, si mihi eripias, eum esse quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatoria ad Felicem, his versibus:

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro,
Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque,
Messalam ingenii satis profundi.

Recenset in sequentibus plures, qui circa illam ætatem fuere, viros ingenio, doctrina, et eloquentia celebres. Sed, cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices; Quæ ratio nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certe alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit quas commutationes status populi Romani habuerit: 'Donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem et Pompeium, et oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.' Doctum præterea hominem fuisse, ac disertum politumque, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo et elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto. Notavit porro Sirmondus ad eum Apollinaris de Ampelio locum, se olim a P. Pithœo audivisse, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliotheca S. Benigni, et præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Jureti,[1] quo usus sum, nescio an ex Bibliotheca S. Benigni Divionensis fuerit; et potest fieri ut ita sit, qui sciam multos ex ea Bibliotheca libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Juretum. Exemplar tamen illud vetus non *ad Marinum*, sed *ad Macrinum*, habuit inscriptum, quod præfationis vicem huic Ampelii opusculo præfixum est, ἐπιστολίδιον. An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum, cum id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi, quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum et historiarum sectari et affectare compendia. Quibus tum vacabat evolvere integra Veterum scripta, ut pauci admodum numero erant qui id possent, cum et ipsos paucissimos esse scirent, quos

NOTÆ

1 Ex Jureti Bibliotheca se accepisse Ampelium scribit ad Solin. p. 610.

cura legendi et discendi tangeret, quæ fusissime ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potius inertiæ, rem se gratam facere intelligebant. Lecturos quippe sua non aliter habuissent. Ut autem præcipuus est finis eorum qui aliquid literis mandant quod victurum opinentur, famam apud populum, quo docti videantur, mereri, idque unum aucupantur; totum id pendere cum cernerent a gustu et judicio lectorum, satis facere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, ut fata libri habent, ita et librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, et qui id nomen ex merito habere etiam poterant, cum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quæsierunt, quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id quod captabant consequerentur. Quidam ipsos auctores in epitomen redegerunt, ipsis auctorum verbis servatis, aut paulum immutatis. Alii breviaria quædam proprio stylo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis sumendo, ac corpus unum, hinc inde collectis alienis membris aut membrorum particulis, condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Jurisconsultorum commentariis et scriptis. Alii per locos communes digesserunt quicquid præclari in auctoribus occurrebat, et sub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam Historiam Græcanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, et aliorum, nobis, tanquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curiositas, uno περὶ πρεσβειῶν, altero

περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Quartum et eorum genus fuit, qui, ad privatum studiorum usum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ ὡραῖα et χρήσιμα Græci Critici appellant, eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantum sententias plerique in adversaria sua referre soliti, sed etiam, ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ καταβατὰ, si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, rei aut personæ descriptionem. Quinimmo, et consueverant multi studiosi, si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quicquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, et sibi servare. Unde factum, ut hæc in bibliothecis privatorum reperta, sæpe a librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem, aliis subinde ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosis Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem quo opus legebat ordine, adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, a monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ, resectis a reliquo corpore membris, vel potius ipso corpore abjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certe, quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his quæ relicta sunt. Immo ista nullam procacitatis et protervitatis ὑπερβολὴν vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facile ignoscendum, si quid ea causa detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc propositum videntur habuisse, ut excerpta, quæ ad usum suum exscripserant, posteris legenda, loco auctorum ipsorum, substituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuisse, ut pro auctoribus legerentur, quos compilaverant, videndum, an omnino hi extra culpam. Nonnemo certe eos accusat, reosque peragit illius incuriæ quæ tot præclaros nobis abstulit scriptores. Ego vero Epitomatores, et omnes ejusmodi Breviariorum compositores, et

compilatores centonum, non adeo literis censeo nocuisse ut autumant nonnulli. Quod enim ita existimant, eos in causa fuisse, cur ipsis auctoribus, quos abbreviarunt et excerpserunt, careamus, ego in alia sum sententia. Ea secordia fuit illorum temporum, quibus barbari literatum et Romanum orbem inundare cœperunt; ut, nisi extitissent qui nobis has tanquam ex naufragio tabulas servarunt, certum sit, nihil prorsus ex illorum monumentis ad nos fuisse perventurum. Atqui præstat hæc qualiacumque nos habere, quam nihil. Malo certe, quod ad me attinet, eos majore sui parte esse deperditos, quam si toti funditus periissent. Qui reliquias sanctorum corporum consectantur, ac studiose religioseque eas requirunt, satis habent si vel uno ossiculo potiri queant. Beatiores certe se judicarent, si totum corpus aliunde nancisci possent. Hoc cum non liceat, saltem eo, quod licet, contenti sunt. Ita ergo nos affectos esse oportet erga illas veterum reliquias scriptorum, quæ nobis remanserunt, gratiamque illis habere, nisi maxime ingrati velimus esse, per quos eæ hoc qualicunque modo ad nos salvæ fuere transmissæ. Hoc autem Ampelii Opus ex eorum genere est, quæ a plerisque tum solebant conscribi et edi. Non Epitome est, non fragmentum longioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summa, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compilatum. Memorialem eum se librum scripsisse in paucis illis verbis, quæ vice præfatiunculæ præfixit, profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio, etsi dissimili argumento, scriptus Theodori Manlii liber de rerum natura, causisque naturalibus, de astris, et aliis ejusmodi, qui adhuc in Bibliothecis extat, manu exaratus et pedestri sermone compositus. Is est Theodorus Manlius, cujus consulatum celebravit carmine Claudianus, ut et opus ipsum. Inde occasionem arripuit vir quidam doctissimus, transcribere illud Manilio, sive Manlius sit, cujus hodie Astronomicon habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano lauda-

tus. Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, et quidem invictissimis, non posse ita esse, cum tot argumenta sint, quibus probari queat, eum Manilium vixisse sub Augusto. Exemplar porro, unde Ampelium descripsi, ab imperito librario vitiosissime scriptum fuisse indicare hic debeo, ne, qui tam multas adhuc superesse in eo mendas animadvertit, nihil a nobis, quoad emendationem, præstitum esse arguere possit. Non pauciora in illo codice errata fuere, quam verba. Quæ potuerunt sine magno negotio et citra nimiam libertatem castigari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliquimus, quæ facillimum erat restituere, et mutari tuto poterant; sed intacta ideo prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, et non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterem solicitandam putaremus. Fatendum est, et non pauca haberi, quæ sine ope melioris Codicis vix a quoquam possint emendari.'

"Huc usque SALMASIUS. Accipe igitur, quisquis es, LECTOR, hunc, quem tibi hic sistimus, Auctorem, non elegantem minus, quam brevem: atque conatus nostros, ad Reip. literariæ bonum destinatos, adjuva; hoc, atque aliis e Typographia nostra quotidie prodeuntibus, in omni Eruditionis genere, libris, in studiorum tuorum commodum, utere, fruere. VALE."

LUCIUS AMPELIUS

MACRINO SUO SAL.

Volenti tibi omnia nosse scripsi hunc Librum memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

CAP. I. DE MUNDO.

Mundus est universitas rerum, in quo omnia sunt, et extra quem nihil, qui Græce dicitur κόσμος. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo est cœlum. Aqua, ex qua mare oceanum. Aër, ex quo venti, tempestates. Terra, quam propter formam ejus orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septemtrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum et Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio quæ catacecaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem et Solstitialem, sub quibus habitatur: sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII. signis, in quibus Sol annuum conficit cursum.

CAP. II. DE DUODECIM SIGNIS.

Signa sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca et arenosa, cum aquæ inopia esset, et exercitus

ejus siti affligeretur, aries eis aquam demonstravit; et ob id a Libero Jovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto et Alexandria millia passuum novem.[1] Ob eam rem a Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse, qui Hellen et Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter a Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidonia[2] alludens decepit, et eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos, qui in his præsto sunt. Alii Castorem et Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum a prædonibus præstitissent. Sunt qui dicant Herculem et Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus, receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu, cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes et crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, Leon,[3] qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terra Argiva diu spelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus, qua Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata.[4] Virgo, quam

NOTÆ

1 *Novem*] Hoc corruptum est: nam sex dierum itinere a Mareoti palude abfuisse colligitur e Curtio. Freinsh. ad Curt. IV. 7. 15.

2 *Sidonia*] *Sidoniam*, Heins.

3 *Leo, Leon*] *Leo Cleonæus*, Idem. Sic Auctor Epistol. Paridis ad Œnon. vs. 46. Lucan. IV. 612. Claudian. I. in Rufin. 287. et alii. Vid. Barth. ad Claudian. et Cellar. II. Geogr. Ant. 13.

4 *Est honorata*] Pro, honoravit. Plura hujusmodi vid. ap. Salmas. ad Solin. p. 38. Add. quæ ad Flor. II. 17. 11. annotata sunt.

nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem[5] daret. Quibus dedit, ebriati sunt, et lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem[6] occisum, et cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut mœstum et singularem vidit, solicita proficiscitur cum eo. Venere ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magna lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa vero se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutius, et sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber a Jove petiit, quod suo imperio deficerent,[7] ut inter siderum cursus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra quam Græci Zygon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitia Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideoque in numerum stellarum receptus est, et Libra est dictus. Scorpius, qui dicitur ad perniciem Orionis in insula Chio in monte Pelenæo[8] voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visa Diana, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vita privaret. Jupiter et Scorpionem et Orionem inter sidera recepit. Sagittarius, Crotopi filius, nutricius[9] Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quod plausu et lusu sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quod justus et pius, doctus, hospi-

NOTÆ

5 *Ad suavitatem*] Videtur descriptum ex Hygino Fab. cxxx. Ubi forte nihil mutandum est.

6 *Hominem*] *Dominum* Heins. Hygin. II. Poët. Astronom. 4. 'Ululans, ut videretur obitum domini lacrymari.'

7 *Deficerent*] Forte *defecerant*: nempe, quod illis causa mortis extiterat.

8 *Pelenæo*] *Pelinæo*, vel *Pelinnæo*: Salmas. ad Solin. p. 607. Bochart. Chanaan. I. 9.

9 *Crotopi filius, nutricius*] Leg. *Croton, Euphemes nutricis.* Muncker. ad Hygin. Fab. CCXXIV. Non credo eum voluisse tolli vocem *filius*, quæ cur deleri debeat, nulla causa est.

talis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinam, Achilles citharam, et alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python[10] speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur Dii immortales, postquam Pythonem digna pœna affecerunt, Pana astrorum memoria decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclysmo cum uxore Pyrrha solus evasit, et hic pietatis causa inter sidera locatus est. Pisces, ideo pisces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piscem se transfiguravit. Nam dicitur et in Euphrate fluvio ovum piscis in ora fluminis columba[11] adsedisse dies plurimos, et exclusisse deam benignam et misericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ causa pisces inter sidera locati.

CAP. III. DE SIDERIBUS.

Præter duodecim signa, potentissima sidera in cœlo. Septemtriones duo, major et minor, qui nunquam merguntur: ideoque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine sua dimidiam cœli obtinet partem. Pliades, quæ Latine Virgiliæ dicuntur. Hyades, quæ a nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus et occasus a nautis et ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipue Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ a Græcis planetæ, a nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, et motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

NOTÆ

10 *Python*] *Typhon*, et mox *Typhonem*, pro *Pythonem*. Heins. et Muncker. ad Hygin. Fab. CXCVI.

11 *Columba*] Adi Salmas. ad Solin. p. 199. et Hygin. Fab. CXCVII. ubi Munckerus non male pro *adsedisse* emendat *insedisse*, e Scholiaste Germanici.

CAP. IV. QUIBUS PARTIBUS SEDEANT XII. SIGNA DUODECIM VENTORUM.

Aries, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septemtrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum et Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum et Notum. Pisces, in Eurum.

CAP. V. DE VENTIS.

Venti fiunt ex aëris motu et inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, a septemtrione. Notus, idem Libs et Auster, et Africus, a meridie. Hi sunt quatuor generales: ceteri speciales adscribuntur. Ut Iapyx Zephyro, qui ab Iapygio Apuliæ promontorio flat. Leuconotus Noto, cum serenior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Etesiæ, qui statis diebus flant per æstatem.

CAP. VI. DE ORBE TERRARUM.

Orbis terrarum, qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina. Asia, quæ est inter Tanain et Nilum. Libya, quæ est inter Nilum et Gaditanum sinum. Europa, quæ est inter fretum et Tanain. In Asia clarissimæ gentes: Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi.[12] In Europa clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones,

NOTÆ

12 *Libyi*] Fort. *Lydi*, vel *Lydii*; aut *Lycii*.

Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani.[13] In Libya gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus.[14] Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythia. Emodus,[15] in India. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedonia. Hymettus, in Attica. Taygetes in Lacedæmonia, et Citheron Eleon[16] in Bœotia. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia. Apenninus, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes, inter Galliam et Italiam. Pyrenæus, inter Galliam et Spaniam. Atlas, in Africa. Calpe, in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in India. Araxes, in Armenia. Thermodon et Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythia. Strimon et Hebrus, in Thracia. Sperchios, in Thessalia. Hermus et Pactolus, auriferi.[17] Mæander et Caystrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simois et Xanthus, in Phrygia. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous et Inachus, in Epiro. Savus et Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœsia. Eridanus et Tiberinus, in Italia. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Gallia. Iberus et Betis, in Spania. Bagrada, in Numidia. Titron, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris et Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Eubusus,[18] Corsica, Gades. In Oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septemtrionem Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in

NOTÆ

13 *Spani*] Pro, Hispani: ut 'Spania,' pro, Hispania. Vid. Casaub. ad Spartian. Adrian. I. Salmas. ad Capitol. Anton. Philos. I. et Cerd. ad Virgil. IX. Æn. 582.

14 *Ægyptus*] Cur non *Ægyptii?* ut cetera omnia.

15 *Emodus*] 'Hemodus' apud Melam III. 7. Qui hic 'Taygetes,' aliis est 'Taygetus,' et plural. 'Taygeta.'

16 *Eleon*] Fort. *Helicon* Heins. Etiam *et* loco motum, et *Citharon et Helicon* legendum puto: ut mox, 'Thermodon et Phasis,' et alia. Excidit etiam nomen regionis, in qua Parnassus, quæ *Phocis* est.

17 *Auriferi. Mæander*] Distinguo, *auriferi, Mæander.*

18 *Eubusus*] *Ebusus:* Perizon.

Ægæo mari, Cyclades duodecim:[19] Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; ceterum celeberrimæ: Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico, Ciriteæ[20] circiter mille. In Siculo Æoliæ[1] VIII. In Gallico Stœchades tres: in Syrtibus Cercina, et Menynx, et Girrha.[2]

CAP. VII. DE MARIUM AMBITU.

MARE, quo cingimur, universum vocatur Oceanum. Hoc quatuor regionibus irrumpit in terras. A septemtrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum et Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur.[3] Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam[4] et Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissime simul et longissime fusum medium terrarum orbem inundat, et nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam alluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem supremum,[5] quod sinistrum Italiæ

NOTÆ

19 *Duodecim*] Deest una in enumeratione. Oudendorp. ad Obseq. Cap. c. post 'Myconos' supplet *Cimolos*. Et mox pro *Pharos, Tenedos;* legit *Olearos, Tenos;* vel *Syros, Tenos*. Add. Muneker. ad Hygin. Fab. CCLXXVI.

20 *Ciriteæ*] *Crateæ* legendum suspicor, quas in Adriatico memorant Scylax pag. 17. et Plin. III. H. N. ult. Neque tamen has mille fuisse credibile est. Itaque fortassis scripserat *Crateæ, et circiter mille aliæ*. Plin. l. d. 'Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur.'

1 *Æoliæ*] Plinius, Mela, aliique 'septem.' Sed vid. Cellar. II. Geogr. Ant. 12.

2 *Girrha*] *Girba*, puto: quæ apud Jul. Honorium et Æthicum 'Girbe' est. Sed si de hac loquutus est, ex una Menynge duas fecit; nisi legas, *et Menynx, quæ et Girba;* vel, *et Menynx: eadem Girba*. Nam 'Menynx' deinde 'Girba' dicta est. Vid. Ortel. Thesaur. Geogr. et Cellar.

3 *Peragitur*] An *peragratur?*

4 *Abinnam*] Aliis 'Abyla.' Vid. Salmas. ad Solin. p. 203.

5 *Supremum*] 'Superum' vocant alii omnes.

latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium et Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo pæne insulam faciant. Myrtoum et Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud a Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ,[6] Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Libycum a Libya cognominatur. Syrticum, a duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

CAP. VIII. MIRACULA MUNDI.

MIRACULA quæ in terris sunt. Ab Apollonia Athamantia[7] millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, et de terra exit flamma. In silva Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix exit,[8] et bitumen. Cum manibus supplodas, pix alte attollitur, et quasi ab aqua bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor et Pollux et

NOTÆ

6 *Seston Asiæ*] Immo *Seston Europæ, Abydon Asiæ.*

7 *Athamantia*] Hoc corruptum credo. Athamania vicina erat Ætoliæ, et remotior ab Apollonia, quam ut hæc in Athamania poni possit. Fortassis aliquid de Taulantiis scripserat. Nam Apolloniam in Taulantiis, vel certe in Taulantiorum finibus, fuisse constat e Ptolemæo, Strabone III. p. 326. et Aristotele *π. θαυμασ. ἀκουσμ.* Quamquam etiam de Amantibus dixisse potuit, quos Apolloniam accolere scribit Plin. III. H. N. 23.

8 *Unde pix exit*] Hoc pro miraculo memorant cum alii, tum Ælian. XIII. V. H. 16. *Καὶ ἐν τοῖς πλησίον αὐτῆς χωρίοις ἀσφάλτου ἐστὶν ὀρυκτὴ, καὶ πιμπλᾷ τὸν αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς ἀνατέλλουσα τρόπον, ὃν καὶ αἱ πλεῖσται πηγαὶ τῶν ὑδάτων.* In hoc loco, quem corruptum esse apertum est, interpretando miror se torsisse Viros Eruditissimos, quum præsertim ante oculos habuerint Aristotelem, e quo Ælianus hæc prope ad verbum descripsit. Verba *καὶ πιμπλᾷ* ita supplent, *καὶ πιμπλᾷ τὴν ὀρυκτὴν ἡ ἄσφαλτος, et implet fodinam bitumen.* Atqui *ὀρυκτὴ* non est substantivum, sed adjectivum verbale, ut dicunt Grammatici. Legendum est ex Aristotel. l. d. primum, *ἄσφαλτός ἐστιν ὀρυκτὴ, est bitumen fossile*, quod etiam Palmer. I. Græc. Antiq. 27. 28. et Scheffer. in Ind. Æliani viderunt. Deinde pro *πιμπλᾷ* substituendum est *πίσσα, pix.* Nam ita Aristoteles: *Ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ φασὶ γίγνεσθαι ἄσφαλτον ὀρυκτὴν, καὶ πίσσαν.*

Helena, manu Autochthonis, et nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro, quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis,[9] unde est ad Inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt, duo qui descenderunt, Jovem ipsum videre. Leucade mons; unde se Sappho dejecit propter virum: in summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et, cum homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia, in foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita Agamemnonis clypeus et machæra, Ulyssis chlamys et thoracium, Teucri sagittæ et arcus, Adrasti arca, quam deposuit,[10] in qua quid sit, ignoratur; sed et olla ærea, in qua Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium remi Argonautarum, et gubernaculi brachia, cauculus quem Minerva sortita est. De Orestæ cervice una proci parasiti palla pendet: quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela: ibi de terra[11] oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnifice ornatum, quod Asylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balænæ costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laidos. Bœotiæ lacus sacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi a vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago, ita collocata, quam si quis imagi-

NOTÆ

9 *Hyphonis*] Sub hoc latere nomen *Trophonii* suspicatur Oudendorp. ad Obseq. cap. cx.

10 *Deposuit*] Heinsius legebat, *quam Medea deposuit*. Idemque, et Muncker. ad Hygin. Fab. CLXV. mox *Marsyæ*, pro *Marti*. Deinde *Ossa de Orestæ cervice*. Perizonius: *calculus, quem Minerva sortita est de Oresta.*

11 *Ibi de terra*] *Ibidem de terra.* Heins.

nem e Clypeo velit tollere perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem Dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si ante tangas aut fricueris, lac demittit: ex altera autem parte similiter si frices, ac si sanguinem remittit.[12] Juxta autem mare, qui locus Rhœte[13] vocatur, ibi est Achillis et Patrocli vultus, et flumen Scamandras. Epheso Dianæ fanum nobilissimum, maximum, pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextra sinistra postes marmorei monolithi, longi cubitis XX, qua super templum ascensu sunt CXL. millia. Samo in templo Junonis scyphus factus ex hedera, cujus capita foras IV. arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes XL. cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cœlo, nec, cum pluit, aqua tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare: ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cœlo,[14] quam neque ventus aspergit, nec pluvia extinguit. Sed et Herculis ædes antiqua; ibi columna pendet[15] cavea ferrea rotunda, in qua conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balænæ, quasi lapides quadrati. Marmesiæ[16] apud Sipilum columnæ sunt IV. inter has columnas est victoria ferrea, pendens sine aliquo vinculo, in aëre ludens. Sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædis Dianæ[17] Epheso, quam

NOTÆ

12 *Ac si sanguinem remittit*] *Est ac si sanguinem remittat.* Periz.

13 *Rhœte*] *Rhœteon:* Salmas. ad Solin. p. 610. Idemque *vultum* exponit imaginem ore vel pectore tenus in clypeo. Sed Heinsius et Perizonius pro *vultus*, conjecerant *tumulus*, et hic *Scamandros*, pro *Scamandras.*

14 *Sub divo cœlo*] Sic ante, 'quod stat sub divo.' Isidorus XVI. 4. hanc fabulam memorans dicit, 'lucernam sub divo sic ardentem.' Hinc Munckerus ad Lactant. Fab. XIV. 4. suspicatur *cœlo* hic glossema esse. Sed Caper in lib. de Orthograph. p. 2446. Grammatic. Putschii veteres 'sub divo cœlo' dixisse scribit. Pro *aspergit* Munck. ibid. legit *dispergit.*

15 *Ibi columna pendet*] Fort. *ibi e* vel *a columna pendet.* Muncker. l. d. *in columna.*

16 *Marmesiæ*] *Magnesiæ apud Sipylum:* Voss. ad Vellei. I. 4.

17 *Ædis Dianæ*] Hoc, et quæ deinde usque ad 'Agartus' scribuntur, pæne iisdem verbis in Hygino Fab.

constituit Amazon. Ibi et sepulchrum Icari stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco et ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columna marmorea cum quadriga. Columna vero habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, et lata cubitis sexaginta. Domus illic[18] Cyri regis ædificata lapidibus candidis, et nigellis, auro vinctis : ubi sunt columnæ diversis coloribus, et innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, et tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babyloniæ, quem Memnon ædificavit lapide cocto,[19] id est, calce et sulfure, ferro intermixtus ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis XXX. altus cubitis CXXX. cingitur millia passuum XXX. Hunc cepit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto, quas ædificavit. Agartus oppidum : ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis CCC. cujus facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu et bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maxime colunt.

CAP. IX. QUOT FUERE JOVES, VEL ALII IN LOCO DII DEÆQUE.

JOVES fuere tres. Primus in Arcadia Ætheris filius,[20] cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpina Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni et Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo.

NOTÆ

CCXXII. et Vibii Sequestris Appendicula legi, observavit cl. Hesselius ad Vibium.

18 *Domus illic*] Immo in Ecbatanis. Hygin. Fab. CCXXIII. 'Domus Cyri regis in Ecbatanis, quam fecit Memnon lapidibus variis et candidis, vinctis auro.'

19 *Lapide cocto*] Muncker. ad Hygin. l. d. mavult *latere cocto:* sic Vibius: deinde Muncker. *ut sint juncturæ.* Fort. *ubi sunt juncturæ.* Vel *ut* pro, ubi, ut sæpe apud alios. Vid. Gifan. Ind. Lucret. Stat. ad Catull. c. X. et LXIII. et Cerd. ad Virgil. v. Æn. 328.

20 *Ætheris filius*] Vid. Cic. III. de N. D. 21. et ibi Davies.

Primus ex Enoposte,[1] ut eum Homerus ait, et noster est Mars Leucarpis et aliter Marsenius. Secundus ex Jove et Junone. Soles fuere quinque. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini[2] filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui et Rhodi natus est, cujus etiam Zemintus[3] est filius. Quintus Colchi filius,[4] ex quo Circe et Medea et Phaëthon nati sunt. Volcani fuere quatuor. Primus Crio[5] et Joppe natus. Secundus Nili filius.[6] Tertius Saturni et Junonis.[7] Quartus in Sicilia Miletis[8] filius. Mercurii IV. Primus Cœli et Diei filius. Secundus Jovis et Croniæ[9] filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni[10] filius et Maiæ, qui est inventor lyræ. Quartus Quilleni[11] filius; qui Ægyptiis literas et numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani et Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius, Jovis filius ex Latona. Quartus, Sileni filius in Arcadia. Quintus,[12] Ammonis filius, in Libya natus. Dianæ III. Prima, Jovis vel Croni filia ex Proserpina, quæ est

NOTÆ

1 *Enoposte*] Hoc nomen in Homero legi non puto. Matrem ejus ' Enyo ' quidam tradiderunt apud Phurnut. de Nat. Deor. c. XXI. et Schol. parv. Homeri in Il. E. 333. De Marte ' Leucarpi ' et ' Marsenio ' quoque nihil apud alios inveni. *Leucaspis* convenire Marti posset, qui ' Chalcaspis ' est Pindaro, et ' Marmessus ' Lycophroni. Vid. Girald. Histor. Deor. Syntagm. x.

2 *Nini*] Cicer. l. d. ' Tertius Vulcano, Nili filio,' natus. Sic quoque Arnob. IV. p. 135.

3 *Zemintus*] Forte *Zmintheus* rescribendum. Muncker. ad Hygin. Fab. CVI.

4 *Colchi filius*] Cic. ' Quintus, qui Colchis fertur Æetam et Circen procreavisse.' Arnob. ' Quintus Scythici Regis, et versipellis habetur Circæ pater.'

5 *Crio*] Cic. l. d. c. 22. ' Cœlo.'

6 *Nili filius*] Cic. ib. c. 23. ' In Nilo natus.' Ita Gruterus cum Victorio. Sed rectius alii *Nilo natus*. Nam sic ipse Cic. paullo ante ' Vulcano Nili filio.' Vid. Casaub. et Menag. ad Diog. Laërt. Proœm.

7 *Saturni et Junonis*] Cic. ' Tertius ex tertio Jove, et Junone.'

8 *Miletis*] Idem: ' Quartus Menalio natus, qui tenuit insulas propter Siciliam.'

9 *Croniæ*] Id. ' Alter Valentis et Phoronidis F.'

10 *Croni*] Id. et Arnob. ' Jove tertio natus et Maia.'

11 *Quilleni*] ' Quartus Nilo patre.' Id. et Arnob. *Cyllenii* hic legit Muncker. ad Fulgent. Mythol. I. 24. e Servio ad Virg. IV. Æ. 577. et Schol. Statii ad III. Th. 483. quamquam ibi, et ad Albricum cap. XXII. vulgatum quoque retineri posse putat.

12 *Quintus*] Sic et Clemens Alexandr. Protrept. p. 17. ex Aristot. Vid. Bochart. Phal. I. 2. Cicero tantum quatuor numerat.

Liberi soror. Secunda, Jovis et Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops,[13] de Glauco. Æsculapii tres.[14] Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Lai filius. Tertius, Aristeti et Alcippei filius. Veneres IV. Prima, Hacdeli[15] et Diei filia. Secunda, quæ ex spuma nata esse dicitur, et Aëris et Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit; quæ cum Marte se miscuit: unde Cupido natus esse dicitur. Quarta, Cypri et Syriæ[16] filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima, Vulcani filia, unde Athenarum est civitas. Secunda, Nili filia, quam Ægyptii colunt. Tertia, Jovis filia, quæ in fecillis rebus[17] se exercuit. Quarta, Solis filia, quadrigas junxit. Quinta, Pallantis et Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde et Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus ex Jove et Proserpina. Hic agricola, et inventor vini: cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone,[18] et Flora, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabito,[19] qui regna-

NOTÆ

13 *Ops*] Cic. 'Tertiæ pater Upis traditur, Glauce mater. Eam Græci sæpe Upim paterno nomine appellant.'

14 *Æsculapii tres*] De duobus primis aliter Cic. de tertio, 'Arsippi et Arsinoæ F.' Pro *Alcippei* Perizonius conjecerat *Alcippes.* Sed quærendum est, an quisquam veterum Alcippen matrem Æsculapii fuisse dicat. Alii eum Apolline et Arsinoë filia Leucippi, alii Apolline et Coronide filia Phlegyæ natum prodiderunt: v. Apollodor. III. 10. 3. et Pausan. II. 26. Gronovius ad Cic. l. d. hic in alterutro nomine errorem esse putat. Mihi in utroque videtur esse.

15 *Hacdeli*] *Cœli* Perizon. et Davies. ad Cic. qui 'Cœlo et Die' natam dicit.

16 *Cypri et Syriæ*] Cic. 'Quarta Syria Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse proditum est.'

17 *In fecillis rebus*] *In bellicis rebus.* Cic. l. d. c. XXI. 'Qui genuisse Minervam dicitur, quam principem et inventricem belli ferunt.' Arnob. IV. p. 137. 'Quæ usum excogitavit armorum.' Clemens l. d. τὴν πολέμου εὑρέτιν. Sed Arnob. et Clemens hanc Saturni filiam faciunt. *In bellicis* hic jam ante emendarat Muncker. ad Albric. cap. VIII. Et sic deinde etiam Davies. ad Cic. l. d. Paullo post Muncker. legit, *quæ quadrigas j.* Et Davies. pro *Solis filia, Jovis filia.*

18 *Merone*] *Melone:* Muncker. ad Hygin. Fab. CLV. et ad Fulgent. II. Mythol. 15. i. e. Nilo, cujus filium eum facit Cic. l. d. c. XXIII.

19 *Cabito*] 'Caprio:' Cic. l. d. c. 23. Gronovius non dubitat, quin et ibi et hic legend. sit *Cabiro.* Sed vid. Davies.

vit in Asia. Quartus ex Saturno et Semela,[20] dicunt. Quintus Nisi et Hesionæ[1] filius. Hercules sex. Primus Jovis et Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium[2] conditorem loci sui Hellenes[3] dicunt. Quartus Croni filius, et Cartheres,[4] quem Carthaginienses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Joab[5] filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcemena, qui Atlanta docuit.

CAP. X. DE IMPERIIS.

IMPERIA ab ineunte ævi memoria fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses; post hos inde Macedones, sic deinde Romani.

CAP. XI. REGES ASSYRIORUM.

NINUS Rex; qui primus exercitu prope totam Asiam sub se redegit, et clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cujus posteri primum[6] Asiæ regnaverunt: per Ægyptum Libyæ, per Darium[7] Europæ. Semiramis, Circetis[8] nymphæ filia, a columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem regnum Nini ampliavit:[9] armis Indiam quoque prospera expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphraten. Sar-

NOTÆ

20 *Saturno et Semela*] 'Jove et Luna' Id.

1 *Nisi et Hesionæ*] 'Niso natum et Thyone:' Id. e quo Munck. hic emendat *Thyonæ*, probante Daviesio. De *Thyone* etiam Diod. Sic. III. p. 117.

2 *Tertium*] Cic. l. d. c. 16. 'Tertius est ex Idæis Digitis.' 'Idæos Dactylos' vocant Græci, quorum unus, Hercules nomine, primus Olympiæ ludos instituisse dicitur. Pausan. I. Eliac. 7. et Diodor. v. 230.

3 *Loci sui Hellenes*] Fort. *Ludi sui Elei dicunt:* e Pausan. l. d.

4 *Croni filius, et Cartheres*] *Carthreres:* Perizon. Cic. 'Jovis et Asteriæ, Latonæ sororis, qui Tyri maxime colitur; cujus Carthaginem filiam ferunt.'

5 *Joab*] Id. 'Quintus in India' natus, 'qui Belus dicitur.'

6 *Primum*] *Per Ninum.* Nam Ninus Beli F. Perizon.

7 *Per Darium*] *Per Danaum.* Id.

8 *Circetis*] *Dercetis:* Muncker. ad Hygin. Fab. CCXXV.

9 *Ampliavit*] Distingue: *ampliavit armis. Indiam.* Perizon.

danapalus, qui ob nimias delicias et luxuriam perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit, et igni subjecto cum regia sua conflagravit.

CAP. XII. REGES MEDORUM.

ARSACES,[10] primus Rex, qui eversas Assyriorum opes luxuria Sardanapali transtulit,[11] eosque justissime rexit. Astyages, vir fortis et justus, qui per insidias victus a Cyro est, et dissolutum est Mediæ regnum.

CAP. XIII. REGES PERSARUM.

CYRUS rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subacta, Europam quoque irrupisset, ni a Tomyre Scytharum regina victus oppressusque esset. Cambyses, filius æque Cyri; qui, cum LXX. millia hominum subegisset in Ægypto, et regem ejus Amasin, Æthiopiam[12] profectus, magna parte militum per famem amissa, irritus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is, quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, ira Deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius rex, unus ex septem Persis, hinnitu equi, regnum assecutus, cum CCLXX. millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia[13] apud Pseudomarathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato[14] Hellesponto, et forato Atho monte, nequicquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus a Lacedæmoniis et Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

NOTÆ

10 *Arsaces*] *Arbaces:* Perizon.

11 *Transtulit*] *Transtulit in Medos:* Id.

12 *Æthiopiam*] Ferri potest. Sed et negligi potuit *in*, quod erat in fine vocis præcedentis.

13 *Ducenta millia*] *Ducente Miltiade:* Perizon. De 'Pseudomarathone' nihil scio.

14 *Contabulato*] Puto tollendam esse distinctionem, quæ est ante hanc vocem, et legend. *in Europam transivit, contabulato Hellesponto, et forato Atho monte.* Perizonius quoque, distinctione maxima post *monte* posita, sequentia ita constituerat: *Nec quidquam aliud egit, quam ut Athenas incenderet. Mari victus.*

CAP. XIV. DUCES ET REGES LACEDÆMONIORUM.

EURYSTENES et Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt.[15] Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi[16] fuerunt. Theopompus et Polydorus Reges, qui Messenium bellum XX. annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est,[17] quinquageni, concertaverunt, et trophæum suo sanguine scripsit, tertiusque[18] Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, pœnateas vota,[19] militum animos concitavit, ut tam diuturnum prælium victoria consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte sua ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Bœotiæ flumen debellavit: mox proditionis a rege suspectus[20] idem Mardonius, ideoque accusatus, in asylum Minervæ confugit, et ibi fame confectus est. Leander[1] dux, qui dominantem toto mari classem Atticam apud Ægeos primus[2] oppressit, et victis Atheniensibus XXX.

NOTÆ

15 *Primis, parte regna regnaverunt*] *Primi Spartæ regnaverunt.* Meursius de regno Lacedæmon. c. IX. et Perizon. *Eurysthenes* cum aspiratione scribi neminem fugit. Sic mox *trophæum*, et alia hujusmodi contra rectam rationem scribendi, quæ ab ipso Auctore proficisci potuerunt.

16 *Invisi*] Fort. *innisi:* Periz.

17 *Id est*] Videtur excidisse *utrimque*, ante 'quinquageni.' Periz. *quo tercenteni, infesto utrinque agmine concertaverunt.* Wass.

18 *Tertiusque*] *Tyrtæusque.* Meurs. Miscell. Lacon. II. 2. Berneccer. ad Justin. III. 5. Heins. ad h. l. Wass. ad Sall. Ju. XII. et Bentl. ad Horat. A. P. 402. *Tyrtæus, qui* Perizon. Hoc præfero; nam hinc nova periodus inchoanda videtur.

19 *Pœnateas vota*] *Poëmate suo ita* Meurs. Heins. et Bentl. ad Horat. A. P. vs. 402. Periz. *Poëmate noto:* Bern. *Pede altero claudo* Wass. Heinsius putabat etiam emendari posse *pæane suo.*

20 *Idem Mardonius*] Dele *Mardonius:* nisi erraverit ipse Ampelius: Nam hæc acciderunt Pausaniæ. Periz. Errasse Ampelium etiam Oudendorp. ad Obsequent. c. CX. putat. Mihi *Mardonius* non videtur ab Ampelio esse.

1 *Leander*] *Lysander* Periz.

2 *Apud Ægeos primus*] *Apud Ægos pot.* Id. Sed Latini fere ubique 'Ægos flumen,' non 'Ægos potamon' dicunt. *Apud Ægospotamos* Oudendorp. ad Frontin. II. 1. 18.

tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primus[3] Carthaginiensibus dux missus Regulum cepit. Agesilaus, cujus inventum est, in hostili, quam in sua terra, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastata ea, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem[4] vicit. Postea apud Corinthios flevit, quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare[5] cum posset.

CAP. XV. CLARISSIMI REGES ET DUCES ATHENIENSIUM.

Cecrops rex, qui urbem condidit Athenas, et ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulose, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ constituit. Celeus cum Euboleo[6] sacerdote, filiabus virginibus ministris, Treptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen et Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes affinitate sociaret. Theseus, Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute et victoria patriæ, secundum oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus, vir fortis et sapiens, qui adversus principes populari causa tyrannidem invasit, eamque justissime administravit. Armodius et Aristogeiton, homines plebeii, qui Hippian et Hipparchum Pisistrati filios sæve dominantes facta conjuratione oppresserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui LXXX. millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date et Tisapherne,[7] in saltu Mara-

NOTÆ

3 *Primus*] Melius *primo*.

4 *Crotonem*] 'Coroneam:' Xenoph. IV. Græc. 3. C. Nep. Ages. 4. et alii.

5 *Delegare*] *Delere:* Periz.

6 *Cum Euboleo*] Forte *Eumolpo.* Unde 'Eumolpidæ' ap. Athenienses. Vid. Meurs. Eleusin. c. II.

7 *Date et Tisapherne*] 'Dati et Artapherne:' Herodot. VI. 94. VII. 74. C. Nep. Milt. 4. Suid. in 'Ἱππίας. Perperam Idem in διεξιφίσω, Δάτις

thonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio mulctatus est. Cimo dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi[8] bello, et, cum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, et dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes facta conjuratione afflixit, et libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, et imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliæ centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere et modo fecit. Phocion, qui vir[9] bonus cognominatus est, neque ulla pecunia a Philippo potuit solicitari ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret, Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet: si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit: Cypron et Naxon et omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, et circa Thion[10] navali bello occidi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideoque ob insignem justitiam statuis ccc. est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in facie[11] publica.

NOTÆ

καὶ Ἀρτάβαζος, e Schol. Aristoph. ad Equit. 778.

8 *Peloponnesi*] *Peloponnesio*, vel *Peloponnensi*.

9 *Vir*] Nihil opus erat hoc addito. C. Nep. Phoc. 1. 'Ex quo cognomine Bonus est appellatus.' Et Aristid. 1. 'Ut unus cognomine Justus sit appellatus.'

10 *Thion*] 'Chion.' Id. Chabr. 4.

11 *Facie*] An *arce?* Perizon.

CAP. XVI. REGES MACEDONUM.

PHILIPPUS, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem : et, cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli apparatu in theatro a Pausania est interfectus. Alexander Philippi et Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedoniæ cum XL. millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primum apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertio apud Arbela, tribus præliis,[12] triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem Indorum, et omnes Asiæ gentes sub potestate sua redegit, et nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbactran,[13] Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentia an veneno, cum tamen prius et Africam peragrasset usque ad Jovem Ammonem, et Oceanum primus omnium navigasset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam cum sæve dominaretur, a Sulpicio consule in Phocide victus est, mox a Flaminio[14] in Macedonia, Thessalia apud Cynocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte mulctatus est. Perses Philippus,[15] Philippi filius, cum maximis copiis[16] Macedoniis esset, et cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus[17] elephantorum simulacris a Marco[18] consule apud Scyriam

NOTÆ

12 *Tribus præliis*] Freinsh. ad Curt. IV. 9. 4. *Apud Arbela, tertio prælio, trecenta peditum regiorum M. equitum C. M. bis mille f. c. v.* Nondum ita sanatus est locus.

13 *Sarbactran*] Non inveni, qui hanc memoraverit. Forte *Ecbatana*, vel *Zariaspan*, quod alterum nomen urbis Bactrorum erat.

14 *Flaminio*] Sic et inf. aliquoties, pro 'Flaminino.' Et mox 'Cynocephalas' pro, 'Cynoscephalas.'

15 *Philippus*] Hoc fortassis supervacuum, et a sequenti 'Philippi' ortum est. Sic cap. XLIV. 'Persen, Philippi filium.'

16 *Cum maximis copiis*] Cuper. Exerc. II. c. 5. de Elephant. in Numm. *cum cum maximis copiis.* Si quid mutandum esset, potius tollerem *cum* ante 'impetum.'

17 *Cum inanibus*] Hoc quid sit, Idem e Polyæno IV. 20. et Diod. Sic. II. 74. exponit : quod etiam ante viderat Bochart. Hieroz. P. I. l. 2. c. 25.

18 *Marco*] *Marcio :* Cuper. ib. et Freinsh. ad Flor. II. 12. 5. Pro *Scyriam* porro legend. est *Ascuridem*, vel *Ascurida.* Vid. ad Flor. l. d.

paludem victus, præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paulo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit in asylum: unde, data fide cum se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox libera custodia in Albano consenuit. Pseudophilippus, vir plebeius et degener, cum ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, et Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est Romam, ubi cum ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox a Cæci filio[19] Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam, a regibus deditus, et in triumphum deportatus.

CAP. XVII. REGES ET DUCES ROMANORUM.

ROMULUS, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, et Hostiam coloniam constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

CAP. XVIII. CLARISSIMI DUCES ROMANORUM.

BRUTUS, qui pro libertate publica liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus,[20] cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo; quorum alter una pugna Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallosque sube-

NOTÆ

19 *A Cæci filio*] *A Cæcilio*: Periz.

20 *Idem Serranus*] In eod. errore versari Scholiasten Persii ad I. Sat. 73. observat Perizon. Animadv. Hist. c. I. p. 22.

git, Libertinos e tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem mora fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari affecit, et a velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus,[1] Malo, inquit, in fictilibus meis et aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ et avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prælio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites sine fuga cederent. Scipiones duo; quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem et in eo Africam debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem et Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hispaniam fregit. Quintus[2] Nero, qui, Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hispania Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cum Annibali[3] junxisset, dubitari non potest, paria eis præstaturum non fuisse. Paulus, qui cum Macedoniam vicisset, et Græciam liberasset, et opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies, amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in remp. sævisset. Duo Metelli; quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, et vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit; alter Numidicus, victa Numidia; qui cum perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quod patrem[4]

NOTÆ

1 *Offerentibus*] Hæc descripta videntur ex Aur. Vict. c. XXXIII. de Vir. Ill. e quo supplendum est, *legatis Samnitium aurum offerentibus, Malo, inquit, hæc in fictilibus meis esse.*

2 *Quintus*] Livio et aliis 'Caius.'

3 *Qui sese cum Annibali*] *Qui si se cum Annibale:* Perizon. et Freinsh. ad Flor. II. 6. 50. Idemque mox, *parem eis P. R. futurum non fuisse.*

4 *Quod patrem*] Perizonius his notam apposuerat, tanquam suspectis.

in exilium secutus est. Gaius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibusque superatis, a caliga pervenit usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus a Sylla cum in exilium profugisset, quam brevissimo tempore prope totam Hispaniam redegit in suam potestatem, et ubique adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiacæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, et ædificiorum tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, intra quadragesimum diem vicit, et magnam partem Asiæ inter Oceanum, Caspium, Rubrumque[5] victoriis suis triumphisque peragravit. Gaius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, et primus Romanorum navigavit Oceanum; in quo Britanniam invenit, et vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, et Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

CAP. XIX. ROMANI QUI IN TOGA FUERUNT ILLUSTRES.

Manius[6] Agrippa, qui dissidentem populum senatui colligavit atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum haberet, non est passus a tribunis in carcerem duci, quod diceret[7] nefas, ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus

NOTÆ

Et aliter scribunt Appian. II. Civ. 373. Aur. Vict. c. LXIII. et Val. M. V. 2. 7.

5 *Caspium, Rubrumque*] E Floro III. 5. 31. e quo addi potest *mare*. Vid. etiam infra cap. XLVII.

6 *Manius*] *Menenius*.

7 *Diceret*] Perizonio placebat *duceret*. Mihi nihil mutandum videtur. Vid. Liv. XXXVIII. 57. et 60.

Calæcius,[8] qui Gracchum[9] generum[10] agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox a Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius[11] Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo[12] favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias a Philippo Cons. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu[13] Italia fugavit, et solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui totiens accusatus est, quoad vixit, nocenteis accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, et, ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus mori maluit, quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico[14] deseruerat. Scipio Nasica,[15] quia non rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, et domitis Dalmatis oblatum a Senatu triumphum repudiavit, statuasque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam: propterea optimus[16] judicatus. Cornelius Ce-

NOTÆ

8 *Calæcius*] *Callæcius*, inf. c. XXVI. vel *Callaicus*, ut recte cap. XXIII. v. Freinsh. ad Flor. II. 17. 12.

9 *Gracchum*] *C. Gracchum:* Heins. ad Vell. II. 2.

10 *Generum*] Sic rursus c. XXVI. Sed errat. Ab Opimio occisus est C. Gracchus: hujus autem uxorem fuisse Liciniam constat e Plutarcho; ad quam in l. 66. pr. D. Solut. matrim. pertinet disputatio JCtorum de dote Liciniæ. Bruti Callaici filiam Ti. Graccho nuptam fuisse quidam tradiderunt apud Plutarch. sed plerique App. Claudii.

11 *Lucius*] *Livius*.

12 *Pro eo*] Forte *P. Ro.* vel, *P. Ro. pro eo:* i. e. Populi Romani.

13 *Admoto exercitu*] An *admoto urbi exercitu?* ut hoc ad Lepidum referatur, e Flor. III. 23. 5. Sed sic rursus infr. c. XXVII.

14 *Cyprico*] 'Cimbrico:' Val. M. V. 8. 4.

15 *Nasica*] Ex Aurel. Vict. cap. XLIV. Sed de triumpho repudiato falsum est. Vid. Pigh. ad A. U. 591. 595. et 598.

16 *Optimus*] Confundit patrem cum filio, quemadmodum et Aurel. Victor, cujus errorem notavit Pighius. Nam plane certum est, patrem Nasicæ, de quo superiora illa refert Ampelius, optimum judicatum fuisse. Eundem autem Carthaginem non delendam censuisse, etiam alii prodiderunt.

thegus, qui fratrem suum Cethegum, quod cum Catilina conjurasset, morte mulctandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissime oppressit.

CAP. XX. QUI PRO SALUTE SE OBTULERUNT.

HORATIUS trigeminus,[17] qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Veiens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans.[18] Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo[19] exercitu, populum Romanum liberaverunt; ut plane CCC. Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico, Diis manibus se devoverunt. Fulvius[20] Pontifex; qui, urbe a Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes Diis manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginiensium maluit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romana,

NOTÆ

Hoc propter rationem temporis parum probabile quidem videtur Ruperto III. 3. ad Pompon. de O. J. Sed ea non omnino repugnat. Nam potuit ab A. U. 550. quo optimus judicatus est, cum nondum esset quæstorius, ut scribit Liv. XXIX. 14. vitam produxisse usque ad A. U. 603. qui præcessit obsidionem Carthaginis: quemadmodum et ipse Cato, contrariæ sententiæ auctor, qui, cum A. U. 549. quæsturam gessisset, decessit A. U. 604. Manilio et Censorino Coss. quo obsidio Carthaginis inchoata est. Itaque firmiora argumenta quærenda fuerant Ruperto.

17 *Horatius trigeminus*] Sententia postulat legi: *Horatii Trigemini*, et mox tolli *qui* post 'Albanorum.' In Inscriptione etiam legendum, *Qui pro salute populi*, vel *Pop. Rom. s. o.*

18 *Navitans*] Hoc valde insolens est, nec puto, quemadmodum 'navita' et 'nauta,' sic etiam 'navito' et 'nato' dici.

19 *Mortuo*] Freinsh. ad Flor. II. 2. 13. legit *moritur*. Sed hoc parum prodest ad purgandum locum. Nam nihilominus nulla est sententia in his, *exercitu Romanum liberaverunt*. Malim *mortui exercitum Populi Romani liberaverunt*. Vel, *morte sua exercitum P. R. l.*

20 *Fulvius*] *Fabius:* Periz. Animadv. c. V. in fin.

posceretur. Spurius Posthumius; qui a Pontio Telesino, Samnitum duce, sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Gaius Metellus[1] pontifex, ardente templo Vestæ, Palladium extulit, et oculos amisit.

CAP. XXI. QUI SPOLIA OPIMA RETULERUNT.

Romulus de Acrone Ceninensium[2] rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumne Veientium rege. Claudius Marcellus de Virodomaro rege Gallorum.

CAP. XXII. QUI PROVOCATI AB HOSTIBUS MANU CONTENDERUNT.

Mallius Torquatus; qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui a Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, et hostem perturbavit. Scipio Æmilianus, cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius, sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

CAP. XXIII. QUI PRO ROMANIS[3] GENTES SUPERAVERUNT.

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaïcus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

CAP. XXIV. QUOT ILLUSTRES SCIPIONES QUI MAGNIS REBUS GESTIS COGNOMINATI SUNT.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam et Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio

NOTÆ

1 *Gaius Metellus*] Aliis 'Lucius.' *Flor.*

2 *Ceninensium*] *Cæninensium.* Et mox, *Cossus*, et *Larte Tolumnio.* *Delph. et Var. Clas.*

3 *Qui pro Romanis*] Lemma non est rectum. Fort. *Qui quod p. R. g. s. ex eo cognominati sunt.* Perizon.

Nasica, qui a Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, et victus se interfecit.

CAP. XXV. SECESSIONES PLEBIS.

SECESSIONES plebis a partibus[4] fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cum in montem[5] plebs armata secessit. Secunda propter impotentiam Decemvirum, cum interfecta filia sua Virginius Appium et totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato magistratu accusati atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei Consules fierent, quam Sulpicius Stolo[6] concitavit.

CAP. XXVI. SEDITIONES.

SEDITIONES in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis et agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi[7] fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius Consul, cum Decimo Bruto Callæcio socero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. et Glauciæ Consulis; quos, comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, et conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi et Quinti Cæpionis, cum ille Senatus[8] equestrem ordinem adsideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur; sed tum a Philippo Consule in domo sua interfectus.

NOTÆ

4 *A partibus*] *A Patribus*: Periz. et Heins.

5 *In montem*] Videtur excidisse *sacrum*. Totum caput descriptum est e Flor. I. 23. seqq. cum quo in nonnullis errat.

5 *Sulpicius Stolo*] Confundit duos generos Fabii, et unum e duobus facit. Freinsh. ad Flor. I. 26. 2. et Periz. Animad. c. I. p. 21.

7 *Gracchi*] Vid. ad Cap. XIX.

8 *Cum ille Senatus*] *Cum ille Sena-*

CAP. XXVII. QUI ADVERSUS PATRIAM NEFARIA INIERE CONSILIA.

CORIOLANUS, ob asperiorem annonam in exilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit; sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus[9] est. Marcus Melius,[10] frumentaria largitione cum videretur,[11] jussu Quintii Cincinnati dictatoris a Magistro equitum in rostris[12] occisus est. Spurius; cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurasset, et in id facinus Allobrogas solicitasset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apulia[13] debellatus est.

CAP. XXVIII. QUI REGES VEL DUCES CUM ROMANIS BELLA GESSERUNT.

POPULUS Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius[14] propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis.

NOTÆ

tum, hic equestrem ordinem adsereret. Perizon. Adi Flor. III. 17. 4.

9 *Confusus*] *Confossus*, puto. Liv. II. 40. 'oppressus est.' Aur. Vict. XIX. 'occisus est.'

10 *Marcus Melius*] 'Spurius Mælius' Livio et aliis.

11 *Videretur*] *Uteretur* Freinsh. ad Flor. I. 26. 7. et Periz. *Niteretur* Heins. Et Perizon. paullo post *factionem et dominationem*. Rupertus I. 5. ad Pompon. de O. J. totum locum ita constituit: *Spurius Melius, quum frumentaria largitione, agrariis legibus, factione dominationem parare videretur, jussu Q. C. d. a M. e. i. r. o. est. Marcus Manlius....*Vel, *Sp. Melius, quum frumentaria largitione videretur, agrariis legibus, factione dominationem parare, jussu Q. C. d. a M. e. i. r. o. est. Marcus Manlius....*Hæc descripta sunt e Flor. I. 26. 7. cujus omnia exemplaria Mss. quum ibi corrupta sint, facile adparet, nec Ampelium hunc meliora habuisse, et frustra operam sumi in hoc loco conjecturis sanando.

12 *In rostris*] Liv. IV. 14. et Flor. l. d. 'in foro.' Rupertus per prolepsin dictum putat, pro, in eo loco, ubi postea Rostra fuerunt.

13 *Apulia*] *Etruria* Freinsh. ad Flor. IV. 1. 11.

14 *Prius*] Perizonius conjiciebat *primis*. *Tullo*, non *Tullio*, scribendum nemo ignorat.

Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum; qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campania ad vicesimum ad urbem[15] pervenit, mox a Curio et Fabricio victus in patriam concessit; et cum Achaiam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, et militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal; qui novem annorum patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim[16] imperator factus; triennio in Hispania vicit, et eversione Sagunti rupto fœdere, per Pyrenæum et Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium[17] apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum et Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania,[18] superavit.

CAP. XXIX. STATUS POPULI ROMANI QUAS COMMUTATIONES HABUERIT.

Populus Romanus primum sub regibus fuit. Deinde, post superbiam Tarquinii, et illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui Consulibus Tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum et Reip. constituendæ causa, paravit. Horum quoque dominationem et libidinem detestatus, rursus ad Consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem et Pompeium, et oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura[19] dominatur.

NOTÆ

15 *Ad urbem*] *Ab urbe lapidem* Heins. v. Flor. I. 18. 24. et inf. cap. XLV.

16 *Quindecim*] 'Quinque et viginti:' C. Nep. Hannib. III.

17 *Claudium*] Erat is 'Ti. Sempronius Longus.'

18 *In Campania*] Marcellus semel ab Hannibale in Apulia, non in Campania, victus, ac deinde in eadem per insidias interfectus est. Liv. XXVII. 12. 25. et seqq.

19 *Dictatura*] Sic in fin. Cap. XVIII.

CAP. XXX. INITIUM REGNI MITHRIDATIS.

Cyrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysen et Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre,[20] quod major esset, Smerden in solio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: et deinde,[1] revertens ab Æthiopia, rebus perfractis,[2] cum in Ægyptum venisset, incolasque ejus loci lætantes advertisset; ratus, illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ[3] frater, abutens nomine ex formæ[4] similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femen suum vulneravit, et eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam[5] filiam suam, qua cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut, cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, a Cyro Smerdi Mago ademtas aures. Ille[6] falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes,[7] Aspatines, Saphernes, Megaboius Gobies, Darius.

NOTÆ

20 *Defuncto patre*] Hic excidisse *regnavit* suspicabatur Perizonius. Et apertum est hujusmodi aliquid desiderari.

1 *Curavit ipse: et deinde*] Idem legebat, *curavit. Ipse deinde.* Vel, *Ipse etiam deinde.*

2 *Rebus perfractis*] Fortassis putavit hic Scriptor, hoc æque dici posse, ac 'rebus fractis.' Suspicor tamen scriptum fuisse *rebus infectis.* Nam irriti fuerunt conatus Cambysis adversus Æthiopas. Herodot. III. 25.

3 *Patibiatæ*] 'Patizithæ:' Id. III. 61. 63.

4 *Ex formæ*] *Et formæ:* Periz.

5 *Potanes Pedimam*] *Otanes Phædymam.* Ex Herod. III. 68.

6 *Ille*] *Illa:* nam loquitur de filia Otanis.

7 *Potanes, Hydanes*] Horum nomina in Herodot. l. d. c. 70. sunt: 'Otanes, Hydarnes, Aspathines, Intaphernes, Megabyzus, Gobryas, Darius.'

Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, excepto[8] posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes,[9] agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit: illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes[10] originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

CAP. XXXI. REGES PARTHORUM.

Seleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus,[11] jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, et tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces forma et virtute præcipuus, cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt; qui pacem cum Sylla imperatore fecit. Orodes; qui fœdus cum Cn. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. Pacorus; qui filium[12] suum ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse a Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

CAP. XXXII. REGES CAPPADOCIÆ ET ARMENIÆ.

Tigranes, qui jam scriptus est;[13] qui tertio Punico bello[14] perdomuit sub Mancino Cons. et Scipione Æmiliano.

NOTÆ

8 *Excepto*] Ibid. c. 83.

9 *Hiberes*] 'Œbares:' ibid. c. 85.

10 *Artabanes*] Vid. ad Flor. III. 5. 1.

11 *Abarrida, frater ejus*] *Ab Arridæo fratre ejus:* Perizon. Vellem tam bene emendare potuisset, quod mox dicitur de urbe *Abarrida*.

12 *Pacorus; qui filium*] *Pacorum filium.* Sed errare videtur ipse Auctor. Perizon. Hoc verius est. Nam verba *ejusdem nominis* non admittunt conjecturam. Etiam perperam Ventidium facit legatum Julii Cæsaris, qui fuit Antonii.

13 *Scriptus est*] Cap. XVIII.

14 *Tertio Punico bello*] In hoc capite omnia, sive ipsius Auctoris, sive aliorum vitio, falsa vel prodigiose corrupta sunt; exceptis his, quæ de Timoleonte traduntur. De Tigrane rursus cap. XLVI. Freinshem. ad Flor. III. 5. 27. putat Ampelium secutum esse Auctorem aliquem, apud quem corrupte scriptum fuerit Tigranem *tertio Punico bello* perdomitum, pro *tertio Pontico bello*. De 'Bello' quæ scribit, pertinent ad Brennum, Ducem Gallorum, quem templum Delphicum vo-

Bellus, Rex Armeniæ; qui cum impetum in Græciam fecisset, et Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate et frigore exercitum amisit. Polycrates, Rex Cappadociæ; qui somniavit Solem et Lunam uri: qui a præfecto Darii regis occisus est. Epaminon,[15] ejus filius, Rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander Rex, qui Corinthi regnavit; omnia terra et mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem et Dionysium Siciliæ Regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, Tota vita mea id egi, ut omnes liberi essemus.

CAP. XXXIII. REGES ASIÆ ET PERGAMI.

Eumenes Carduenus[16] Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prospera fortuna usus; adeo tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit. Nam testamento[17] suo populum Romanum hæredem fecit.

CAP. XXXIV. REGES PONTI ET BITHYNIÆ.

Pharnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Syriam invasit, et adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem

NOTÆ

luisse diripere, vel e Justino notum est. De somnio non Polycratis, sed filiæ illius, vid. Herodot. III. 124.

15 *Epaminon*] Heinsius et Perizon. emendaverant *Epaminondas*. Ego neque hunc neque illum puto filium fuisse Polycratis. Fortassis tamen de Epaminonda Thebano aliquid dixerat.

16 *Carduenus*] *Cardianus:* Freinsh. ad Curt. x. 10. 1. In his, quæ sequuntur, videtur scribendum, addita copula, *Philippi et Alexandri*.

17 *Nam testamento*] *Tandem testamento*. Sed errat. Perizon.

Annibal victo Antiocho confugit, et, cum a Rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius et amicus populi Romani, in cujus amicitia prima ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento et ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

CAP. XXXV. REGES ALEXANDRIÆ.

POST mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum[18] octo Ptolemæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolemæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacras[19] objecto clypeo protexit. Ptolemæus, filius Philadelphi,[20] literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolemæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolemæus Tryphon;[1] qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris[2] pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas et Indos. Ptolemæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem a Senatu accepit, donec pubesceret, et postea civili bello Pontino[3] interfectus est.

CAP. XXXVI. DUCES ET REGES CARTHAGINIENSIUM.

HANNO et Mago; qui Punico bello Cornelium Cons. apud Liparas[4] ceperunt. Hamilcar; qui Boccor[5] cognomi-

NOTÆ

18 *Ægyptum*] *Per Ægyptum:* Heins.

19 *Ozydacras*] *Oxydracas.* Vid. Freinsh. ad Curt. IX. 4. 26. Nam varie traditum est. Sed qui, præter hunc, 'Euergetæ' cognomen Ptolemæo Lagi tribuerint, non scio.

20 *Ptolemæus, filius Philadelphi*] Si historiæ rationem habere voluit, debuit scribere: *Ptolemæus, ejus filius,* vel, *Ptolemæi filius,* vel denique, *Ptolemæus, filius illius, Philadelphus.* Sed multis locis aberrat a veritate historiæ.

1 *Tryphon*] Quæ de hoc scribit, conveniunt in Ptolemæum, qui aliis est 'Physcon.' Vid. Val. M. IX. 2. 5. ext.

2 *Cypris*] Fort. *Grypus:* Perizon. Sed nullus hoc cognomine inter Ptolemæos memoratur. Tota periodus non nisi una litura emendari potest. Sequentia quoque partim falsa, partim corrupta sunt.

3 *Pontino*] Heinsius et Perizonius conjiciebant *a Pothino.* Malim *Pompeiano:* ne omnino videatur repugnare historiæ. Hæc conjectura debetur Freinshemio ad Flor. IV. 2. 60. quod antea non videram.

4 *Liparas*] Sic etiam Florus II. 2. 9.

5 *Boccor*] *Barcas:* Perizon.

natus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginiensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, et Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, a Claudio Nerone expoliatus[6] est.

CAP. XXXVII. REGES NUMIDIÆ.

Syphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginem et Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii, Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.[7]

CAP. XXXVIII. REGES MAURITANIÆ.

Juba Rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompeio, Catonis et Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset,[8] post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, et magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

CAP. XXXIX. QUI ADVERSUS POP. ROM. ARMA SUMSERUNT.

Tatius, Rex Sabinorum; qui occupata arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit, et interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra fœdus, a Fidenatibus destitutus, et jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, et in adversa[9] actis equis, laceratus est. Porsenna, Rex Etruscorum; qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinios.

NOTÆ

6 *Exspoliatus*] Fort. *superatus*, vel *exsuperatus*.

7 *Qui scriptus est*] De bello Jugurthino est Cap. XVIII. Sed Jugurthæ nomen non legitur in superioribus.

8 *Cum se in regiam recepisset*] Vid. ad Flor. IV. 2. 69.

9 *Adversa*] *Aversa*, vel *diversa*: Perizon.

Tiridates; qui Corbulone Consulari viro victus et restitutus est.

CAP. XL. BELLA CIVILIA QUOT.

Civilia bella quatuor mota sunt in urbe a Romanis. Civile bellum primum Sulpitius Tribunus excitavit, quod subscriptam[10] provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ[11] exspoliatæ. Tertium bellum Cæsar et Pompeius. Belli species magis, quam causa fuit, negatus a Senatu Cæsari consulatus. Ceterum utriusque æmulatio et cupiditas imperii occupandi. Nam, cum secundum mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, et docere Senatum de rebus a se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita[12] fuisset. Quamobrem hostis a senatu judicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modo ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversus complures duces: contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem: mox adversus Cassium et Brutum in ultionem interempti patris: deinceps adversus Antonium et Cleopatram ultro bellum patriæ inferenteis.

CAP. XLI. QUOT GENERA BELLORUM.

Bellorum genera sunt quatuor.[13] Gentile; quod cum

NOTÆ

10 *Quod subscriptam*] *Quod sibi ereptam provinciam M. S. i. M. transferri noluisset.* Freinsh. ad Flor. III. 21. 6. Perizonius pro *noluisset* scripserat *voluisset*, cetera intacta reliquerat. Ita legendum foret, *quod ereptam p. M. Syllæ i. M. transferre voluisset.* Vid. inf. c. XLII.

11 *Ob metum Siciliæ*] Freinsh. ad Flor. III. 23. 1. *metu Syllæ*. Probabile est de Sylla egisse Auctorem. Sed quid faciemus verbo *exspoliatæ?*

12 *Posita*] *Proposita:* Perizon. Nihil tentandum arbitror.

13 *Quatuor*] Et tamen tantum tria enumerat. Si Florum sequi voluit, quem et cap. præcedenti et deinde sæpe ante oculos habuit, a 'Servili' distinguere debuit 'Gladiatorium.' Vid. Flor. III. 19. et 20.

externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversus fugitivos gesserunt, et contra duces eorum, Spartacum, Crixum, et Œnomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius[14] et Sylla, Cæsar et Pompeius, Augustus et Antonius.

CAP. XLII. ORDO BELLI MARIANI.

INEXPLEBILIS honoris[15] Marii cupiditas decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuo ad exercitum porrexit, et eum urbi admovit; et in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Sylla, Marius exul[16] cum profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna et Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione data, Marius redit, et se cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus sævissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, prope totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario, Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit; et reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, jure permisso ut interficerentur.

CAP. XLIII. ORDO BELLI INTER CÆSAREM ET POMPEIUM.

CÆSAR, et Pompeius, et Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus[17] Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

NOTÆ

14 *Certant, sicut Marius*] Fort. *certant cives, sicut Marius.*

15 *Honoris*] 'Honorum' Flor. III. 21. 6. quem hic descripsit. Vid. ibi Freinsh.

16 *Exul*] Heinsius addiderat *Italia.*

17 *Musus*] Superiora e Flor. IV. 2.

CAP. XLIV. DE BELLO MACEDONICO.

Populus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

CAP. XLV. DE VARIIS CLADIBUS POPULI ROMANI.

Etrusco bello; cum Porsenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cum Annibal, Cannensi exercitu fuso, ad tertium lapidem castra posuit. Cymbrico bello; cum Cymbri Tarentinas[18] Alpes occupaverunt. Servili bello; cum Spartacus, Crixus, et Œnomaus gladiatores, populata prope Italia, cum ad incendendam[19] urbem pergerent, in Lucania a Crasso, in Etruria a Pompeio Consule,[20] opprimuntur.

CAP. XLVI. DE TRIBUS PUNICIS BELLIS.

Populus Romanus cum Carthaginiensibus[1] dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera, quod Carthaginienses Tarentinis adfuissent. Altera, quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, revera præmium fuit Siciliæ et Sardiniæ possessio, fertilissimarum

NOTÆ

descripta sunt: hæc unde sumta sint non liquet. Sed mutila et corrupta esse apertum est.

18 *Tarentinas*] *Taurinas* Heins. *Tridentinas* Perizon. Ita supr. c. XXII. et Flor. III. 3. 11.

19 *Cum ad incendendam*] *Una ad incendendam:* Heins.

20 *Pompeio Consule*] Immo antequam Consulatum gesserat. Plutarch. Pomp. et Crass.

1 *Cum Carthaginiensibus*] *Ter cum Carthaginiensibus.*

insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius et Regulus in ipsa Africa profligaverunt; Duillius Consul apud Liparas[2] insulas; Lutatius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longe omnium cruentissimum fuit. Causa, quod Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum,[3] vulnerato Patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco[4] Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fuga Varronis. Postea vero quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem mora fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nolam restitit, et inclinatam ejus aciem pæne ictus[5] cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, et ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quam operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit; una cum Tigrane[6] cum incensa Carthagine totius Africæ urbes[7] in perpetuum repressit, quod contra fœderis pactionem Carthaginienses reparassent classes, et arma finitimis intulissent.

CAP. XLVII. USQUE IMPERIUM TRAJANI QUI VICTI SUNT ET PER QUOS, CCIV.[8]

PER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege

NOTÆ

2 *Liparas*] Sic etiam Florus II. 2. 9.

3 *Listernum*] *Ticinum* conjicit Freinsh. ad Flor. II. 6. 10. vid. supra cap. XXVIII.

4 *Flacco*] Ti. Sempronio Longo. Vid. ad c. XXVIII.

5 *Pæne ictus*] *Penitus:* Heins. *Cruciavit* quoque corruptum esse arbitror. Fort. *trucidavit*, vel *prostravit*, ut c. XLII.

6 *Tigrane*] Cap. XXXII.

7 *Urbes*] *Vires:* Heins.

8 *CCIV.*] Non intelligo, quo hoc pertineat.

Perse[9] bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum[10] Consulem, Persen in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem, Æmilianum Celtiberos et Numantiam. Per eundem Scipionem,[11] Lusitaniam et ducem Viriatum. Per Decimum Brutum, Galliam.[12] Per Mummium Achaicum, et Corinthum et Achæos. Per Fulvium Nobiliorem, Ætholos et Ambraciam. Per Marium, Numidas et Jugurtham. Per eundem, Cymbros et Teuthones. Per Sillam, Ponticos et Mithridatem. Per Lucullum, item eosdem Ponticos et Mithridatem: item Cilicas[13] piratas, et Armenios cum rege Tigrane, et plurimas Asiacas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum et Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem, Gallias et Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum, Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis,

NOTÆ

9 *Perse*] *Philippo*. Nam mox sequitur Persen a Paulo victum: quod et supr. c. XVI. et XLIV. et ibid. Philippum a Flaminino victum, ipse dixerat. Pro *bellantes* Heinsio placebat *rebellantes*. Hoc probari posset, si hic recte scriptum esset *Perse*.

10 *Per Paulum*] Freinsh. ad Flor. II. 8. 1. *Per Paulum Consulem Persen; in Syria vicit regem Antiochum per Scipionem. Per Scipionem Æmilianum*...Heinsius quoque distinctionem posuerat post 'Persen.' Dubito an post 'Persen' scriptum fuerit *Per Scipionem*, idque propter adfinitatem vocis præcedentis exciderit. Nam ita toto capite nomina Ducum ponit in principio periodi.

11 *Per eundem Scipionem*] Tribuit 'Scipioni,' quod debebat 'Cæpioni:' nam Lusitani a Q. Servilio Cæpione victi sunt. Causa erroris fuit, quod scribæ pro *Cæpione* sæpe posuerunt notius nomen *Scipionis*. Perizon. Anim. Histor. c. x.

12 *Galliam*] *Galliciam:* Heins. Vid. Flor. II. 17. 12.

13 *Item Cilicas*] Freinsh. ad Flor. III. 5. 21. post 'Mithridatem' excidisse quædam putat, eaque hunc in modum supplet: *Per Pompeium, item eosdem Ponticos et Mithridatem, item Cilicas piratas*. Nomen *Pompeii* desiderari ex ipsa re, et iis, quæ supr. c. XVIII. scribuntur, manifestum est. Sed puto sufficere, si, quæ desunt, ita suppleantur: *Per Pompeium, eosdem, item Cilicas piratas*. Heinsius *per Pompeium* posuerat post *Tigrane;* quod mihi melius videtur legi in capite periodi. Idem pro *Asiacas* legebat *Asiaticas*. Ita sane loquuntur probati Scriptores. Sed tamen sic quoque supr. c. XVIII. Et fortassis putarunt quidam sic posse dici, ut ab 'Adria,' 'Adriaticus' et 'Adriacus.'

Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

CAP. XLVIII. DE COMITIIS.

Comitia dicuntur a comitatu et frequentia, quod Patres et Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur; quia hæc per curias, et per tribus, et per centurias explicantur. Si translàtitium sit et solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur,[14] et Comitia centuriata dicuntur.

CAP. XLIX. DE POPULI ROMANI DISTRIBUTIONIBUS.

Antiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit: in regem, in senatum, in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem, Lucerem, Ramuetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione[15] census, ut optimus et locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos et clientelas, qua inferiores superiorum se fidei committebant.

CAP. L. DE REBUSPUBLICIS.

Rerumpublicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est et quar-

NOTÆ

14 *Miles ad suffragia vocatur*] 'Exercitum imperare,' et 'exercitum urbanum convocare,' dicunt Veteres. Vid. Gronov. I. Observ. I.

15 *Ab iteratione*] Hoc nihil est. Fort. *institutione*.

tum genus, quod Romani[16] commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam et regiam potestatem Consules habent, et plebs habet suffragiorum potestatem.

NOTÆ

16 *Romani*] Immo dudum ante eos Spartani, aliique. Sequentia mutilata videntur: nam debebat addi, quæ in Republ. Romana fuerint partes Senatus.